Kiøbenhavnske
Efterretninger
om
lærde Sager
for
Aar 1773.

Med tvende Regiſtere.

Første Hæfte.

Kiøbenhavn,
trykt hos Brødrene J. C. og G. C. Berling,
boende i Pileſtrædet.

Forſøg

til

En nye Overſættelſe

af

Ovids andet Heltinde-Brev

fra Phyllis til Demophoon,

udarbeydet

af

L. S.

Argumentum.

Demophoon, Theſei & Phædræ Filius, a bello Trojano in Patriam rediens, maris tempeſtatibus in Thraciam delatus, a Phyllide, Lycurgi & Cruſtumenæ Filia, qvæ tunc Thraciæ imperabat, hoſpitio & lecto benigne ſuſceptus eſt, cum qva aliqvamdiu conſuevit. Audita deinde morte Mneſthei, qvi, poſt ejectum Athenis patrem Theſea, imperium occupaverat, regni cupidine captus, Phyllide fidem dat ſe intra menſem rediturum, confingens ad res componendas ſe ſuas ire. Mox refectis navibus Athenas petit, nec redire cogitat. Qvatuor igitur exactis Menſibus, Phyllis ad eum hanc epiſtolam ſcripſit, qva ſuadet, ut beneficiorum memor fidem datam non fallat: qvod ſi aliter fecerit, violatum Amorem crudeli ſe morte vindicaturum minatur.

Hoſpita, Demophoon, tua te Rhodopëia Phyllis
Ultra promiſſum tempus abeſſe qveror.
Cornua cum Lunæ pleno ſemel orbe coïſſent,
Littoribus noſtris anchora pacta tua eſt.
Luna qvater latuit; toto qvater orbe recrevit;
Nec vehit Actæas Sithonis Unda rates.
Tempora ſi numeres, bene qvæ numeramus amantes
Non venit ante ſuum noſtra qverela diem.
Spes qvoqve lenta fuit: tarde, qvæ credita lædunt,
Credimus: invita nunc & amante, nocent.
Sæpe fui mendax pro te mihi; ſæpe putavi,
Alba procelloſos vela referre notos.
Theſea devovi, qvia te dimittere nollet:
Nec tenuit curſus forſitan ille tuos.
Interdum timui, ne, dum vada tendis ad Hebri,
Merſa foret canâ naufraga puppis aqvâ.

Ind-

Indhold.

Demophoon, en Søn af Theſev og Phædra, da han kom tilbage fra den Trojanſke Krig, blev af Storm fordreven til Thracien, og af Phyllis, en Dotter af Lykurg og Cruſtumena, ſom paa den Tid regierede i Thracien, venlig modtaget baade i Huus og Seng, og levede med hende i nogen Tid, ſom Gemahl. Da han ſiden hørde, at Mneſtheu, ſom, efterat hans Fader Theſev var fordreven af Athenen, havde bemægtet ſig Regieringen, nu var død, ſtillede han ſig an for Phyllis, ſom han vilde reyſe bort paa nogen Tid for at beſtikke ſine Sager, og lovede, om en Maaneds Forløb at ville komme til hende igien. Strax derpaa, da han havde faaet ſin Flode ſat i Stand igien, ſeylede han af til Athenen, i det Forſæt aldrig at komme tilbage. Da nu fire Maaneder vare forløbne, ſkriver Phyllis ham dette Brev til, hvori hun erindrer ham om ſine Velgierninger, og formaner ham til at holde ſit Løfte og ſin Eed, da hun ellers vilde hevne hans Utroeſkab ved en gruſom og alt for tidlig Død, og dermed udſlette ſin egen Skam.

Ach, Demophon, ſkal da din Thraciſke Værtinde,
Din Phyllis ſaa lang Tid mod Løfte ſavne dig!
Dit Skib ſig ſkulde jo her til vor Strand indfinde,
Naar een Gang Maanens Horn har ſammenſluttet ſig.
Den fire Gange ſkiult og atter fuld er bleven,
Og ingen Attiſk Skib Sithoniſk Bølge bær.
Tæl du, ſom jeg, hver Dag, der ſiden er fordreven,
Og ſee da vel, om jeg for Tiden mig beſvær.
Mit Haab var langſom nok: den Troe, ſom mig kun krænkte,
Til egen Skade mig kun ſildig fattet blev.
Om dig jeg ofte løy for mig, og ofte tænkte,
En Storm fra Sønden dig igien til Landet drev.
Jeg bandte Theſev, for han vilde dig ey ſlippe:
Og han dog din Seylads maaſkee har ey holdt op.
Snart frygted' jeg, at op ad Heber paa en Klippe
Det Skib var ſtødt, og der ſank ned med Tavl og Top.

Sæpe Deos ſupplex, ut tu, ſcelerate, valeres
Sum prece thuricremis devenerata focis.
Sæpe videns ventos cœlo pelagoqve faventes,
Ipſa mihi dixi: ſi valet, ille venit.
Deniqve fidus amor, qvicqvid properantibus obſtat,
Finxit; & ad cauſas ingenioſa fui.
At tu lentus abes, nec te jurata reducunt
Numina; nec noſtro motus amore redis.
Demophoon, ventis & verba & vela dediſti:
Vela qveror reditu, verba carere fide.
Dic mihi, qvid feci, niſi non ſapienter amavi?
Crimine te potui demeruiſſe meo.
Unum in me ſcelus eſt, qvod te, ſcelerate, recepi:
Sed ſcelus hoc meriti pondus & inſtar habet.
Jura, fides, ubi nunc, commiſſaqve dextera dextræ?
Qviqve erat in falſo plurimus ore Deus?
Promiſſus ſocios ubi nunc Hymenæus in Annos,
Qvi mihi Conjugii ſponſor & obſes erat?
Per Mare, qvod totum ventis agitatur & undis,
Per qvod ſæpe ieras, per qvod iturus eras:
Perqve tuum mihi juraſti (niſi fictus & ille eſt)
Concita qvi ventis æqvora mulcet, avum:
Per Venerem, nimiumqve mihi facientia tela,
Altera tela arcus, altera tela faces:
Junonemqve, toris qvæ præſidet alma maritis,
Et per tædiferæ myſtica ſacra Deæ.
Si de tot læſis, ſua numina qvisqve Deorum
Vindicet; in pœnas non ſatis unus eris.

Jeg for din Sundhed tidt, Forræder, Knæ har bøyet,
For Guderne med Bøn og med Røg-Ofringer.
Saa tidt jeg saae, at Vind og Veyr dig haver føyet,
Jeg tænkte, er han friſk, Han er nu viſt nok her.
Jeg alt, hvad hindrer dem, ſom haſte, har optænket:
Min Troeſkab derpaa har udtømmet al ſit Vid.
Men du dog nøler, og den Eed, du ſvor, har krænket:
Min Kiærlighed og ey igien dig fører hid.
Med Seylene du ſlog din Eed og ud for Vinde:
Ach! Eedens Troeſkab Jeg og ſavne maa med Seyl!
Hvad andet har jeg giort, end elſket dig i Blinde?
Jeg kunde jo fortient din Gunſt ved denne Feyl.
Jo! jeg een Synd har giort; Forræder, dig modtaget!
Men denne Synd jo dog Velgierning var mod dig.
Hvor Eed, og Troe, og Haand, ſom udi Haand blev ſlaget,
Og Gud, ved hvem du ſvor ſaa tidt, men falſkelig?
Hvor **Hymen**, ſom for dig Forlover ſkulde være
Om kiærligt Ægteſkab, og mig et Gidſel var?
Du ved oprørte Hav, ſom dig nu ſkulde bære,
Paa nye, og ſom forhen dig ofte baaret har;
Ved din Farfader (om og ey i ham Bedrager)
Han ſom formilder det af Vind oprørte Vand;
Ved **Venus**; ved **Cupid**, hvis Pile mig kun pläger,
I Hiertet alt for haardt med Elſkovs Sting og Brand;
Ved **Juno**, Ægteſkabs huldrige Skyts-Gudinde;
Tilſidſt ved **Cereris** forborgne Helligdom,
Du ſvor: Skal hver Meeneed ſin værdig Straf nu finde,
Kun een du ey er nok for mange Guders Dom.

At laceras etiam puppes furioſa refeci,
Ut qva deſererer, firma carina foret.
Remigiumqve dedi, qvo me fugiturus abires.
Heu patior telis vulnera facta meis!
Credidimus blandis, qvorum tibi copia, verbis:
Credidimus generi, nominibusqve tuis:
Credidimus lacrymis: an & hæ ſimulare docentur?
Hæ qvoqve habent artes, qvaqve jubentur eunt?
Dîs qvoqve credidimus: qvo jam tot pignora nobis?
Parte ſatis potui qvalibet inde capi.
Nec moveor, qvod te juvi portuqve locoqve.
Debuit hoc meriti ſumma fuiſſe mei.
Turpiter hoſpitium lecto cumulaſſe jugali,
Pœnitet, & lateri conſeruiſſe latus.
Qvæ fuit ante illam, mallem ſuprema fuiſſet
Nox mihi; dum potui Phyllis honeſta mori.
Speravi melius, qvia me meruiſſe putavi:
Qvæcunqve ex merito ſpes venit, æqva venit.
Fallere credentem non eſt operoſa puellam
Gloria: ſimplicitas digna favore fuit.
Sum decepta tuis & amans & fœmina verbis:
Dî faciant, laudis ſumma ſit iſta tuæ.
Inter & Ægidas media ſtatuaris in urbe:
Magnificus titulis ſtet Pater ante ſuis:
Cum fuerit Scyron lectus torvusqve Procruſtes
Et Sinis & tauri miſtaqve forma viri,
Et domitæ bello Thebæ, fuſiqve bimembres,
Et pulſata nigri regia cæca Dei:

Dit ſønderſlagne Skib Jeg Nar igien beordrer
At flikkes, for dermed mig ſelv forladt at ſee.
Jeg gav dig Folk dertil, og ſelv din Flugt befordrer:
Ach! jeg ſleb ſelv det Sværd, der mig ſaa ſaarede!
De mange ſøde Ord, ſom dig paa Tungen ſpille,
Din høye Byrd og Slægt min Lidd jeg ſatte til;
Og til din Graad: har den og lært ſig at forſtille?
Og den afrettet til at ſlyde, naar man vil?
Til Guder, du beſvor: hvor nu ſaa mange Pandte?
Var eet af dem ey nok for at bedrage mig?
At jeg modtog dig, da du her paa Kyſten landte,
Den Gunſt er ufortrødt, men var og nok for dig.
Skam, at Jeg og min Giæſt i Seng til mig har taget!
At Mand og Kone vi der hos hinanden laae!
Gid næſte Nat foran min Aande ſidſt var draget,
Mens Phyllis i ſin Grav med Ære kunde gaae!
Jeg havde bedre Haab og vel forſkyldt tillige:
Det Haab, man bygger paa Velgierning, billigt er.
Hvad Kunſt, at narre ſaa en ung troeſkyldig Pige?
Troeſkyldighed man ey uværdig Gunſt beteer.
Du har bedraget en i dig forelſket Qvinde:
Gid det din ſtørſte Roes og Ære blive maae!
Man blandt Ægiderne din Ereſtøtte finde:
Med ſine Titlers Pragt foran din Fader ſtaar:
Man læſe først, hvor han af Dage haver taget,
En Skyr, en grum Prokruſt, en Sin, en Oxe-Mand;
Centaurer deels paa Flugt, og deels ihiel har ſlaget;
Hvor Thebens, Plutons Slot, mod ham ey holdte Stand:

Hoc tua poſt illum titulo ſignetur imago:
Hic eſt, cujus amans hoſpita capta dolo eſt.
De tanta rerum turba, factisqve Parentis,
Sedit in ingenio Creſſa relicta tuo.
Qvod ſolum excuſat, ſolum miraris in illo:
Hæredem patriæ, perfide, fraudis agis.
Illa (nec invideo) fruitur meliore marito;
Inqve capiſtratis tigribus alta ſedet.
At mea deſpecti fugiunt connubia Thraces,
Qvod ferar externum præpoſuiſſe meis.
Atqve aliqvis, doctas jam nunc eat, inqvit, Athenas:
Armiferam Thracen, qvi regat, Altet erit.
Exitus acta probat: careat ſucceſſibus, opto,
Qvisqvis ab eventu facta notanda putat.
At ſi noſtra tuo ſpumeſcant æqvora remo;
Jam mihi, jam dicar conſuluiſſe meis.
Sed neqve conſului, nec te mea regia tanget,
Feſſaqve Biſtonia membra lavabis aqvâ.
Illa meis oculis ſpecies abeuntis inhæret,
Cum premeret portus claſſis itura meos.
Auſus es amplecti, colloqve infuſus amantis
Oſcula per longas jungere preſſa moras;
Cumqve tuis lacrymis lacrymas confundere noſtras;
Qvodqve foret velis aura ſecunda, qveri;
Et mihi diſcedens ſuprema dicere voce:
Phylli, face exſpectes Demophoonta tuum.
Exſpectem, qvi me nunqvam viſurus abiſti?
Exſpectem pelago vela negata meo?

Paa din næst efter hans, der læse man opskreven:
Han sin Yærtinde, som ham elskede, bedrog.
Du kun af alt, man veed, din Fader har bedreven,
At Ariadne han forlod, til Minde tog.
Hos ham høyagter du kun hvad han selv undskylder:
Ret som hans Troelsshed dig blot ved Arv tilhør.
Dog hendes Tab (og Vel!) en bedre Mand opfylder;
Hun høyt paa Vognen med forspændte Tigrer kior.
Men Thraserne, jeg har forsmaaet, med Nakken kneyse
Ad mig, for frem for dem jeg tog en fremmed Mand.
Nu, siger man, kan hun til lærde Athen reyse:
En anden herske skal stridbare Thrasers Land.
Man om hver Gierning af dens Udfald fælder Domme:
Gid ham, der lærer saa, ey lykkes nogen Daad!
Fik man paa Havet see dit Skib igien at komme,
Strax var mit Valg for mig og mine viisligt Raad.
Men nu det misligt er, og Haab om dig mislinger,
Og man dig her at see vil aldrig mere faae.
Det Syn jeg aldrig mig af Sind og Øyne bringer,
Da i min Havn endnu du seyleferdig laae.
Du mig om Halsen hang, du favned' mig med Arme,
Du trykte Mund til Mund tæt og langsommelig:
Min Graad du blandede med din, og al din Harme
Var kun, at Vinden alt for gunstig var for dig:
Ja du med den Affeed mig nønner at fixere:
Far, Phyllis, vel! og vent din Demophon igien!
Jeg vente dig, som gaaer for ey at see mig mere?
Jeg vente Skib, hvis Cours stod aldrig meer herhen?

Et tamen exſpecto: redeas modo ſerus amanti:
Ut tua ſit ſolo tempore lapſa fides.
Qvid precor? infelix! jam te tenet altera conjux
Forſitan, & nobis, qvi male favit, amor.
Utqve tibi excidimus, nullam, puto, Phyllida noſti.
Hei mihi! ſi qvæ ſim Phyllis & unde rogas.
Qvæ tibi, Demophoon, longis erroribus acto
Threicios portus, hoſpitiumqve dedi:
Cujus opes auxere meæ: cui dives egenti
Munera multa dedi, multa datura fui:
Qvæ tibi ſubjeci latiſſima regna Lycurgi
Nomine fœmineo vix ſatis apta regi;
Qva patet umbroſum Rhodope glacialis ad Hœmum,
Et ſacer admiſſas exigit Hebrus aqvas:
Cui mea virginitas avibus libata ſiniſtris,
Caſtaqve fallaci zona recincta manu.
Pronuba Tiſiphone thalamis ululavit in illis,
Et cecinit mœſtum devia carmen avis.
Adfuit Alecto brevibus torqvata colubris;
Suntqve ſepulchrali lumina mota face.
Mœſta tamen ſcopulos fruticoſaqve littora calco,
Qvaqve patent oculis æqvora lata meis.
Sive Die laxatur humus, ſeu frigida lucent
Sidera; proſpicio, qvis freta ventus agat.
Et qvæcunqve procul venientia lintea vidi,
Protinus illa meos auguror eſſe Deos.
In freta procurro, vix me retinentibus undis,
Mobile qva primas porrigit æqvor aqvas.

Dog venter Jeg; o kom, hvor længe det end varer!
Lad see, din Troeſkab kun i Tiden feylet har!
Jeg Stakkel! hvilken Bøn! En anden dig i Snarer
Nok har, hvis Kiærlighed mig lidet gunſtig var.
Med eet dig Phyllis gik nok ud af Favn og Minde.
Ach! om du ſpørger, hvem er Phyllis, fra hvad Stavn?
Jeg er den Phyllis, ſom dig, tumlet vidt af Vinde,
Modtog i Huus og Hiem og ind i Thraſiſk Havn:
Hvis Magt forsøgte din: ſom mange Ting dig ſkiænkte,
Da du var fattig, og meer ſkulde ſkiænket dig:
Som Lykurgs Krone ſelv og Scepter dig tiltænkte,
Der knap til Qvinde-Haand og Hoved paſſe ſig:
(Thi langs Rhodop ad Hæm, hvor Hebers Flod udſkyder
Sit Vand i Pontiſk Hav, hans Rige ſtrækker ſig)
Den, af hvis Æres Tab, Ach! første Frugt du nyder:
Hvis Giord din falſke Haand har løſt ulykkelig.
Os Tihiphone ſelv i Seng tilſammen førde:
Derhos Alecto var og med ſin Slange-Ring:
Hvis Tuden om vor Seng med Uglens Skrig jeg hørde,
Og ey ſaae Bryllups- men kun Dødnings-Fakkelſving.
Dog Længſelfuld jeg tidt om ved Strandbredden ſtripper
At ſee, hvor Vinden bær, til eller og fra Land;
Gaaer tidlig, ſildig, op paa de ſkovfulde Klipper,
Og ſeer mig om, ſaavidt jeg Havet øyne kan.
Hvad Skib jeg ſætte ſeer langt borte Cours til Landet,
Jeg tænker, Gud ſkee Tak og Lov! nu kommer han!
Jeg løber fuld af Haab fra Stranden ud i Vandet,
Og Bølgerne mig knap tilbage holde kan.

Qvo magis accedunt, minus & minus utilis adſto;
Linqvor, & ancillis excipienda cado.
Eſt Sinus adductos modice falcatus in arcus,
Ultima prærupta cornua mole rigent.
Hinc mihi ſuppoſitas immittere corpus in undas
Mens fuit; &, qvoniam fallere pergis, erit.
Ad tua me fluctus projectam littora portent,
Occurramqve oculis intumulata tuis.
Duritia ferrum ut ſuperes, Adamantaqve, teqve,
Non tibi ſic, dices, Phylli, ſeqvendus eram.
Sæpe venenorum ſitis eſt mihi: ſæpe cruenta
Trajectam gladio morte perire juvat.
Colla qvoqve, infidis qvia ſe nectenda lacertis
Præbuerunt, laqveis implicuiſſe libet.
Stat nece matura tenerum penſare pudorem:
In necis electu parva futura mora eſt.
Inſcribenda meo cauſa invidioſa ſepulchro,
Aut hoc, aut ſimili carmine notus eris:
Phyllida Demophoon leto dedit, hoſpes amantem:
Ille neci cauſam præbuit, ipſa manum.

Anmærkninger. V. 2) Ultra promiſſum tempus, **har Roſe ikke tilſtrækkelig udtrykt ved alt for længe.** Abeſſe qveror **er plat og ligefrem ſagt, og af Roſe vel nok overſat, maa beklage. Udtrykket bliver kun ſtærkere ved at lade hende med en Exclamation udbryde i Klagen ſelv, ſom vor Overſætter: Ach! Demophon! ſkal da ꝛc.** 3) Cornua cum lunæ pleno ſemel Orbe coiſſent. R. **Naar Maanen en Gang ſkiuldt igien ſaaes op at rinde, er en ulaſtelig Overſættelſe og Erſtatning af Autors Udtryk, naar man ikke kan komme ham nærmere, ſom vor Overſætter først har forſøgt.** 5) Luna qvater latuit; toto qvater orbe recrevit. R. **Den fire gange er gaad ned og gien fremblegnet.** S. **Den fire gange ſkiult, og atter fuld er bleven, hvilket er nærmere.** 7) Bene qvæ numeramus amantes. **Dette kan vel Ovid have ladet hende ſige i Almindelighed, men han har dog ladet hen-**

Jo meer det nærmer ſig, jo meer jeg Modet taber;
I Afmagt falder om i mine Pigers Barm.
En Bugt hiſt ſom en lidt krumbøyet Bue gaber,
Og yderſt ſteyle Field udhænger fra hver Arm.
Derfra var jeg til Sinds i Vandet ud at ſpringe,
Og da du bliver ved at ſkuffe, ſkal det ſkee.
Saa ſkal mig Bølgerne til dine Strande bringe,
Min ubegravne Krop du der ſkal faae at ſee.
Da du, ſkiøndt mere haard, end Staal og Flint, ſkal ſige:
Jeg, Phyllis, burde dog ey følges ſaa af dig!
Tidt finder jeg en Tørſt til efter Gift at hige;
Tidt Lyſt med blodigt Sværd at giennembore mig.
Den Hals mig lyſter og med Strikker at omfatte,
Som en Forræder lod ſaa tidt omfavne ſig.
Kort: jeg vil Ungdoms Skam med tidlig Død erſtatte
Og ey paa Dødens Valg lang Tid betænke mig.
Som Morder paa min Grav man dig ſkal ſkreven finde,
Af ſaadant Vers ſkal ſees, at du Forræder var:
Phyllis af Demophon er dræbt, af Giæſt Veninde:
Vel dræbte hun ſig ſelv, men han det voldet har.

hende ſige det med en nær og beſynderlig Beſtemmelſe til ſig ſelv. Om man end lader hende tale i Beſynderlighed om ſin egen Perſon, ſaa bliver dog det Almindelige derfor ikke uktendeligt, endten ſom R. Mens regner du den Tid, jeg elſkende har regnet, eller ſom S. her, Tæl du, ſom jeg hver Dag, der ſiden er fordreven. Udtrykket udmærker ganſke tydelig Tidenseller Dagenes Tælling, ſom en almindelig Virkning af Kiærligheds Forlængſel, og det er alt hvad Ovid har vildet udmærke med det Udtryk: Vil du tælle Tiderne, ſom vi elſkende Perſoner pleye ſaa vel at tælle. 9. 10) —— Tarde, qvæ credita lædunt, credimus: invita nunc & amante nocent d. e. Hvad ſom kun krænker Gemytter, naar man troer det, har jeg ſildig nok troet om dig: nu til min egen Skade maa jeg troe det, da jeg nødig vilde, og elſker dig. Man kan ikke nægte, at jo Digteren er noget dunkel.

Man

Man ſkulde ſynes han burde have ſagt: invitæ nunc & amanti nocent ſc. credita. Meeningen bliver dog nok denne, at hvad hun nu ſildig maatte troe, krænkede hende ſaa meget deſto mere, ſom hun nødig troede det, og elſkede ham ſaa høyt. Nogen Overflødighed ſynes der og at være i Ordene. Thi at det var en Troe, ſom krænkede hende, ſynes allerede ſagt med diſſe Ord, qvæ credita lædunt, og hvorfor ſkulde den vel krænke hende, uden fordi hun elſkede ham. At det var en Troe, hun nødig fattede, betegnes allerede ved tarde, om det ikke maatte forſtaaes af ſig ſelv; thi den Troe, ſom krænker, vil man nødig have. Læſeren maa da ſkionne, om S. har ſaa tilſtrækkelig og tydelig, ſom kortelig udtrykt Ovids Tanker ſaaledes: Den Troe, ſom mig kun krænkte, til egen Skade mig kun ſildig fattet blev. Men R. lader os ikke ſaa let forſtaae, hvad Digteren har vildet ſige, med denne ſin Overſættelſe: det ſildig Haab og qvæler, dog tror vel tvungen og forelſkt, du kommer ey. 20) ipſa mihi dixi d. e. jeg tænkte ved mig ſelv, R. jeg ſagde — — Slaae veds. Men da maatte hun have talet med og til en anden Perſon; thi hvem vedder med ſig ſelv? 21) At tu lentus abes. *R.* der er du nu! ſkal være en Ironie i det Danſke, men alt for langt fra Digterens Ord. Nec te jurata reducunt numina; nec noſtro motus amore redis. *R.* Din Eed og Gud dog ey desmindre dig ey tilbageſør, ſom du tidt ſvær op paa. De forſte af diſſe Digterens Ord har R. ber ſagt tre Gange, men af de ſidſte flet intet. 26) Vêrba carere fide. *R.* hans Eed har miſt ſit Fynd. Er Fides og Fynd Ord af een Meening? 29) Te, ſcelerate, recepi. *R.* Jeg har undſanget dig, du løſe Mand. 30) Sed Scelus hoc meriti pondus & inſtar habet. *R.* Skiønd ſligt paa Vederlag og Løn har haft ſin Grund. *S.* Men denne Synd jo dog Velgierning var mod dig. 31) Commiſſaqve dextera dexteræ. *R.* Haand i Haand ſom pranget: Man ſiger jo ey at prange, men at ſlaae Haand i Haand. 35) Per mare, qvod totum ventis agitatur & undis, per qvod ſæpe ieras, per qvod iturus eras. *R.* Du ſvor ved Vindene, og alle Havets Taare, du ſvor ved din Seylads og hvert et Fode-Trin. 37) Niſi fictus et ille eſt, d. e. Med mindre du ogſaa lyver, i det du giver ham ud for din Oldfader. Denne Meening ſynes fornelig, og den har S. fulgt. Men R. overſætter ſaaledes: Dog kan ſkee, du for ham endog omgaaes med Svig. Han maa haft een af de Udgaver, hvori ſtaaer falſus for fictus, og hvorover Heinſius har giort den Anmærkning: Falli aut ludi Dii dicebantur a perjuris. Men falſus kan dog ogſaa være det ſamme ſom fictus. 39) Nimiumqve mihi facientia tela, hører ikke Venus men Cupido til ꝛc.

No. I.

Kiøbenhavnske Efterretninger om lærde Sager.

I. Hæfte. Torsdagen den 7de Januar. 1773.

Kiøbenhavn. Trende Hyrde-Breve, af D. Edmund Gibson, Biskop i London, saa vel til Advarsel imod Vantroe, som til Stadfæstelse af den aabenbarede Religions Sandhed, for deres grundige, lærerige og opbyggelige Indholds Skyld af det Engelske i det Danske Sprog oversatte af Thomas Hee, S. Sti. Ministerii Candidatus, med en Fortale af Jörgen Hee, Sogne-Præst for Holmens Meenighed, og Provst ved Søe-Etaten og Garnisonen i Kiøbenhavn. 1771. 310 S.! 8vo. —— Den sande og reene Religions-Vey gaaer imellem tvende Afveye, Overtroens paa den eene og Vantroens paa den anden Side. Man har tvistet meget om, hvilken af disse tvende Afveye der var meest skadelig for den sande Religion selv og for Verden i Almindelighed. I Almindelighed kan man med Sandhed sige, at den Vantroende forkaster det Gode, som den overtroiske Sværmer og Grillenfænger forderver og misbruger; at baade Vantroe og Overtroe har stiftet store Ulykker i Verden; at Overtroen har som oftest været en Moder til Vantroe; at den altsaa, der vil bestride Vantroe, bør og ikke lade Overtroen uanfægtet, da ellers mange, som man har afdraget fra Dotteren, skulde tage deres Tilflugt til Moderen, end sige forsvare den, hvilket var det samme, som at hiælpe Moderen til at føde, kun for at dræbe hendes Foster. Saa Omhyggelig en Siæle-

sørger var vor **Münter**. Selv bestred han Vantroen, og satte en **Spalding** til Værge mod Overtroens Indfald. Thi Overtroen havde her tildeels været Vantroens Moder: dette vidste han og frygtede, at denne Moder strax skulde ville indtage sin Dotters Plads. Den Overtroende er ofte Phantast, og den Vantroende ofte Spotter. Man maa lade den første speyle sig selv ret i sin egen Phantasie, og paalægge den sidste Ærbødighed for alt hvad guddommeligt er, for at bringe dem til alvorlig Opmærksomhed, thi denne vinder man ikke, naar den første maa phantasere, og den sidste spotte, saa meget og længe de vil, men da, naar man har vundet den, da er den stille, den sagtmodige og grundige Overbeviisning det rette Middel til at bringe dem begge fra deres Afveye paa den reene og sande Religions Vey. Paa en Tid, naar de begge, Vantroe og Overtroe, grassere, som smitsomme og ulægelige Syger, da er det og baade nyttigt og nødvendigt, at man skriver Advarsler, ligesom Præservativer derimod, at de ubefængte kan dog tage sig vare. Ligesom forbenævnte **Spaldings** Skrift kan ansees som en saadan Præservativ imod en herskende Overtroe, formedelst hvilken Mennesker endten fordybe sig i Guddommen, eller bilde sig ind, at Guddommen er fordybet i dem, saa de finder intet mere menneskeligt hos sig; saa kan disse foranmeldte Hr. Gibsons Hyrde-Breve ansees som Præservativer imod den stolte Vantroe, formedelst hvilken Mennesker unddrage sig fra Gud fordybe sig i sig selv, for at søge og finde alt hos sig selv og ey at give Gud Æren for noget. Lader os elske og ære alle saadanne Skrifter og Skribentere for al den Priis, vi bør sætte paa en reen og sand Religion, som den rette Kilde til vor sande Lyksalighed i og efter dette Liv. Forfatteren **D. E. Gibson**, Biisp i London, har med disse sine saa kaldte **Hyrde-Breve** vildet advare og bevogte de til hans Overopsyn anbetroede Siæle for Vantroens forførriske Skrifter. I det første Brev foreskriver han nogle fortræffelige Regler og Erindringer for oprigtige Christne til at bevare sig for Vantroens Befængelse ved deslige Skrifters Læsning. Disse Regler ere følgende: 1) Man maa forsikkre sig selv om, at man besidder et Hierte, der oprigtig ønsker at kiende Guds Villie og rette sig derefter: 2) man maa være omhyggelig og flittig i at bruge alle de Midler, som Gud har skaffet os

til ret at forstaae hans Villie; 3) Man maa give Agt paa deres Liv og Levnet, som søger at forføre os eller andre: 4) man maa forvisse sig om, at de Skrifter som bestride Religionen med Spøg og Spot, komme fra fordervede Hierter, og ere skrevne i en ugudelig Hensigt: 5) man maa ikke lade sig overtale til at forkaste Aabenbaringen under det Paaskud, at man kan forlade sig paa sin naturlige Fornuft, som sin eeneste Veyviser: 6) man maa ikke holde nogen Anordning eller Lærdom, for virkelig tvilsom, fordi nogle Mennesker søge at giøre den til saadan en Ting, som der kan tvivles om: 7) naar en Aabenbaring er fuldkommen bevist at være kommen fra Gud, maa man ey lade dette svække sin Troe, om man ikke kunde klarligen indsee, hvor bequem og nyttig ethvert Stykke af den monne være; 8) man maa ikke lade sig drage fra de tydeligere og rettere Beviser paa den Christne Lærdoms Sandhed, til de Beviser, som, i hvor vel de kunde være gode, fattes dog ikke saa læt af dem, som have kun et almindeligt Begreb. Forfatteren har her ved den Leylighed vist, hvilke der ere de tydeligste og fatteligste iblandt følgende Bevis for den christelige Lærdoms Sandhed, som tages a) af **Forbillederne**, b) af **Prophetierne**, c) af **den almindelige Forventelse af Christi Komme til den Tid**, d) af de **Mirakler** han giorde, e) af hans **Forudsigelser** om hans egen **Død** og **Opstandelse**, og mange andre Begivenheder, som til **Punkt** og **Prikke** bleve opfyldte, f) af **Evangelii hastige og forunderlige Udbredelse** efter hans Død: 9) man maa med **Omhyggelighed** søge at bevare en alvorlig Høyagtelse og **Ærbødighed** for hellige Ting; 10) man maa vogte sig for **Koldsindighed** og **Ligegyldighed** mod Religionen. Der andet Brev er forandlediget af nogle nyere Skrifter, hvori man har paastaaet, at Fornuften uden Hiælp af Aabenbaring er en tilstrækkelig Veyviser i Religions Sager. I det første Brev har Forfatteren leveret sine Læsere Beviserne, for den christelige Aabenbarings Sandhed i et kort og fatteligt Begreb. I dette andet Brev har han leveret dem Bevis for dens Fornødenhed ved at overbevise dem om, at den naturlige Fornuft er utilstrækkelig til at være vor Veyleder i Religionen, hvorved han tillige foreestiller dem den christelige Aabenbarings besynderlige Ypperlighed og Fordeele, og hvor stor en Synd det er at forkaste samme.

Denne Overbeviisning og Foreſtilling har han udført i følgende Hovedſtykker: 1) Fornuftens rette og egentlige Brug i Henſeende til Aabenbaringen; 2) Fornuftens Utilſtrækkelighed til at veylede i Religionen: 3) en guddommelig Aabenbarings Nødvendighed og Nytte i den Henſeende: 4) en Pligt, ſom paaligger os at underſøge, om nogen Aabenbaring er ſkeet, og hvad Beviſer der ere for, at den er kommen fra GUd; 5) Menneſkenes Skyldighed at antage ſom deres Veyviſer, hvad for en Aabenbaring der kommer fra GUd, og at antage den heel og ganſke; 6) den chriſtne Aabenbarings beſynderlige Ypperligheder; 7) hvor ſtor Synd og Fare der er ved at forkaſte denne Aabenbaring. Det tredie Brev er foranlediget ved de Vantroendes Indvendinger imod det Nye Teſtamentes Skrifter, betragtede ſom en guddommelig Regel for Troe og Sæder, og da Forfatteren i det andet Brev har viiſt Fornuftens Utilſtrækkelighed til at veylede os i Religionen, ſaa viſer han derimod i dette tredie Brev, at det Nye Teſtamentes Skrifter ere tilſtrækkelige til at veylede os derudi og underviſe os om den ſande Vey til Salighed. Han har da i dette Brev beviiſt følgende Sætninger; 1) at de fire Evangelier indeholde en rigtig og ſand Efterretning om JEſu Chriſti Fødſel, Liv, Død, Opſtandelſe og Himmelfart; 2) at den heele chriſtne Lærdoms Plan vller den evangeliſke Huusholdning blev ikke fuldkommen forklaret for Verden af Chriſto ſelv umiddelbar, imedens han prædikede; men han overlod mange Ting til at læres eller forklares ved hans Apoſtle, hvilke han dertil i Beſynderlighed underviiſte og betroede; 3) at Apoſtlene, ſom i Kraft af den Fuldmagt, de havde faaet af Chriſto, ſkulde ikke aleneſte vidne for Verden, og lære de Ting, ſom de havde ſeet og lært af ham, men ogſaa videre aabenbare og forklare den evangeliſke Huusholdning, vare under den Hellig Aands Veyledelſe og Bieſtand, hvilken de annammede, ligeſom han havde lovet dem, førend de tiltraade deres Lære-Embede: 4) at det, ſom Apoſtlene ſkulde aabenbare og forklare, angaaende den evangeliſke Huusholdning, efter den Fuldmagt og Underviisning, de fik af Chriſto, og under den Hellig Aands Ledſagning og Bieſtand, bør læres i Samling med Evangelierne, af deres Prædikener og Skrifter, ſom ere os antvordede i deres Gierninger og Epiſtler; 5) at det Nye Teſtamentes Bøger, ſom

inde-

indeholde de Lærdomme, Christus og hans Apostle lærte, have været troelig og rigtig tilbragte de Christne i Eftertiderne; 6) at Apostlernes Lærdomme, som findes i deres Epistler og Gierninger, tillige med hvad vor Frelser har lært i Evangelierne, vare bestemte til at være en bestandig Regel for de Christnes Troe og Sæder til alle Tider, og bleve fra Begyndelsen af saaledes anseete og antagne af Christi Meenigheder. Dette er Brevenes Indhold i det almindelige betragtet og tildeels anført med Forfatterens egne Ord, som de lyde i Oversættelsen. Man maa tilstaae, at Skriftet overalt er fuldt af grundig og dog fattelig Lærdom, Igiendrivelse, Overbeviisning, Underviisning og Opbyggelse, og bør i den Henseende anpriises som den beste Præservativ imod den smitsomme Vantroes Besængelse, og det ey alene for ulærde dog af en fuldvoxen og moeden Alders Skiønsomhed, men og for lærde Læsere. Man kan uden Tvil (ja den Sal. Grøve Struensees Exempel og egen Beklagelse derover lader os ikke tvile) og bør ogsaa anse det som et fortræffeligt Præservations-Middel imod denne Besængelse, om Ungdommen overalt i Tide ved en liden dertil indrettet philosophisk og theologisk Catechismus blev præpareret til at indsee deres Troes Grund-Sandheder med saa god en Overbeviisning, at de kunde staae fast imod de Forførelser, der ellers desto lættere kunde henrive unge og uforvarede Siæle. En saadan Catechismus maatte indbefatte nogen, det forstaaer sig selv, simpel og eenfoldig, men derhos grundig og tydelig philosophisk Kundskab om Menneskет og GUd. Samme skulde derudi være lagt til Grund som en Indledning til den paafølgende catechetiske Underviisning om den christelige Religions Sandhed og Nødvendighed til Menneskenes Saliggiørelse. Altsaa skulde Øyemærket af saadan en Catechismus fornemmelig være fra første Barndom af, saa tidlig som Aar og Alder vilde tillade det, at bibringe de Unge Siæle den dem saa fornødne Overbeviisning om den Religions Sandhed, som Skriften lærer, og som efter Pauli Ord 2 Tim. III. 15. skal giøre dem vise til deres Saliggiørelse. Det er vel aldrig at tvile vaa, at jo mange brave christelige Lærere tage saadan Methode i Agt i deres catechetiske Underviisning, men den er vel heller ikke saa almindelig, som den var at ønske. Thi

kan mange takke Gud, Forældre og Lærere, for saadan en methodisk Underviisning, saa har mange derimod beklaget sig over, at deres Ungdom har savnet den, og derfor været desto lættere til at forføre, som deres Underviisning har været mere forkeert og mindre grundig. Skade kun, at nogle Lærde har foredraget dette saa priselige Forslag paa saadan en Maade, og iblandt saadanne aabenbare Vildfarelser, at de har giort Forslaget selv derved mistænkeligt, ligesom man dermed vilde kun have den christelige Religions Kundskab endten tilsidesat eller udsat langt over den dertil bequemme og moedne Alder! Tidlig, ja fra tidligst moedne Barndom bør vi lære det, som kan giøre os vise til Salighed, men vi bør lære det med og paa den forudsatte Grund, paa hvilken Skriften selv har foredraget os det, det er paa den Kundskab om Menneskет og dets Fordervelse, om Gud og hans Retfærdigheds Fordring, som Fornuften selv giver os, for at overbevise os om vor Trang til et andet og høyere Benaadelses Middel, end vor egen Retfærdighed. Saaledes maa vi nøye bestemme os for at udmærke vor Tænkemaade i den Henseende fra andres Vildfarelser, som ikke gaaer os an, og vi aldrig tage nogen Deel udi, fordi vi bifalde deres Forslag til Forbedring i Underviisnings Methoden, kun for saavidt vi finde det grundet i Naturen, men ey saavidt det er forbundet med andre Vildfarelser. Maatte den Høyærværdige og for den christelige Religions Sandhed nidkiære Mand, som ved sin Søn har foranstaltet os denne Oversættelse, maatte han, eller nogen hans Ligemand i Indsigt og Styrke, for sine vigtige Embeds Forretninger, som han selv siger ey at have tilladt ham selv nogen Udarbeydelse, d g engang finde Leylighed til at udarbeyde os et saadant catechetisk Beviis for den christelige Religions Sandhed, men som skulde være et Beviis for Ungdommen, ligesom en Tølner har givet sine Landsmænd af den fuldvorne Alder Versuch eines Beweises für Jederman; i Sandhed da vilde han dermed indlægge sig ikke mindre Fortieneste af vor Evangeliske Kirke, end en Pontoppidan, Rosenstand og Guldberg, hvis Fortieneſter den høyærværdige Fortaler her melder om. Vi erindre os med det samme den Sidstes naturlige Theologie som en Indledning til den Aabenbarede. Der havde været forkeert, om han havde skrevet den aabenbarede Theologie

som

ſom en Indledning til den naturlige. Altſaa fattes kun dette, at den havde været ſkreven for Ungdommen i Almindelighed, ſaa havde vi allerede noget nær haft et Monſter af den methodiſke philoſophiſk-theologiſke Catechismus, vi her taler om.

Chriſtiania. Philo-Dano-Norvagi oprigtige Tanker til beſte Eftertanke, udgivet i Trykkefrihedens 8de Maaned i Norge. 1771. 69 S. i 8vo. Med Schwachs Skrifter. In tantas brevi creverant opes, ſeu Maritimis ſeu terreſtribus Fructibus, ſeu Multitudinis incremento, ſeu Sanctitate Diſciplinæ. *Liv.* —— Forfatteren til dette lidet Skrift giver ſelv dets Indhold og Øyemærke med diſſe Ord tilkiende: „Philopatrejas, ſom Stakkel, allerede er kritiſered nok, paaſtaaer Friehandel. Philodanus ſom virkelig er et fornuftigt Skrift, baade diſputere og føyer den. Men begge efterlade det uafgiort, hvorfor og hvorudi Friehandel endten er fordeelagtig eller ſkadelig. Hvorefter ſkal da et fornuftigt Publikum kunne dømme, eller en viis Konge giøre Indretning? Saaledes er det om Banqven, om det Danſke Monopolium af Korn-Indførſelen til Norge og flere Ting. Deres Virkninger, hvorfor de endten ere onde eller gode, ere langt fra ikke oplyſte ſaaledes at nogen Forſtandig derefter kan dømme. En holder med, og en anden imod: det gaaer jo lige op: ſkal da den beſte Stiil decidere? Nu vil jeg Statuere med Philopatrejas, at Frihandel er nyttig baade for Danmark og Norge, og med Philodanus, at den er unyttig; begge Deele haaber jeg i det Efterfølgende tydeligere end hidindtil er ſkeet, at beviſe. Men Nødvendighed udfordrer, at adſkille det Nyttige fra det Unytrige i Frihandel. Om jeg derudi har træffet de rette Meeninger, underkaſter jeg Publici Dom." Efter nogle foregaaende Betragtninger om Aarſagerne til Penge Mangel og Fattigdom i Landet, geraader han paa det Spørsmaal om Frihandelen, ſom er bleven driftet imellem Philopatrejas og Philodanus. Han deciderer derover ſaaledes: at Frihandel, ſom beſtaaer i alle Producters Ind- og Udførſel, endten aldeles frie eller under en meget billig Recognition, kan i nogle Steder og hos nogle Nationer med Nytte være indſkrænket, men maa i og hos andre

dre af Fornødenhed indskrænkes: I Hamborg, Leipzig, Bremen og Lybeck skal Frihandel være nyttig fordi de have Riger og Steder omkring sig, hvorhen Handelen er aabnet for alle deres Vahre, og end mere i Holland, der, foruden at det har de samme Fordeele, er en tarvelig og vinskibelig Nation. Men en saa vidtudstrakt Frihandel skulde derimod være høystskadelig for Petersborg, Stockholm, Kiøbenhavn, Dannemark og Norge. Den Frihandel, som skal være bequem og nyttig for Kiøbenhavn og flere Steder i Dannemark, var et frit Oplag af Østerssøiske Vahre, som Franske, Spanske og Portugisiske Producter, som vice versa skulde bringes og indføres. Saadan Frihandel skulde og være nyttig for Norge og for de Sondenfieldske Stifter i Henseende til udenrigske Kornvahrers Indførsel. Men Forfatterens Hoved-Øyemærke er at forestille de Mangeler, som vor Handel har i nogle Hoved-Stykker, for deraf at udfinde de Midler, som i Eftertiden kan virke saa betydelig til den almindelige Velfærd. Den første Feyl vil han finde i nogle Genetal-Landets Oeconomie og Commerce-Collegiums Foranstaltninger, den anden i Banco-Væsenets Forfatning, og i sær i Mangel af en Bangve i Norge, og endelig i den Danske Monopoli-Handel. Han skriver overalt med Nidkiærhed til Norges Fordeel, og har til Slutning forebragt følgende Forslage til Norges Opkomst: 1) Norge skulde have et Oeconomie- og Commerce-Collegium, som skulde staae under Kongens egen høye Direction og Beskyttelse, og være besat med de til saadanne Forretninger dueligste, erfarneste og fornuftigste Mænd i Landet. 2) En Vexel- og Laane-Bangve. 3) Et Universitet, hvis Nødvendighed og Nytte skal, efter Forfatterens Meening, være paa det tydeligste oplyst. 4) Skulde Finalen af alle Processer i Norge blive fastsat til Ober-Hof-Retten. 5) Skulde alle Stifter i Norge have stedsevarende og uindskrænket Tilladelse at indføre udenrigske Korn- og Feede-Vahre, imod den i Told-Roullen fastsatte Told og Consumptions Erlæggelse, hvorved et billigt Prærogativ skulde altid være aaben og forbeholden for de Danske Producter, men Norge derved beskiærmet fra Mangel og Hungers Nød. 6) Alle Udskrivninger, fornemmelig af Landlægderne, maatte herefter

efter ſkee med al mueligt Forſigtighed og Sparſommelighed. 7) Var det mueligt, at ved en fornyet Tractat med Engeland, Tolden paa de Norſke Producter blev nedſat i Engeland, Skotland og Irland, til dets halve, af hvad det nu er, imod at de Engelſke Manufactur-Vahrers Told i Norge, ligeſaa blev modereret til den halve Part, vilde ſaadant blive en vigtig Sag for den Norſke Commerce. Det er korteligt det ſummariſke Indhold af denne liden Afhandling, hvis Rigtighed ſaavel i det hele, ſom i enkelte Deele, vi bør overlade til Kiendere at dømme om. Forfatteren ſelv ſlutter med følgende Anmærkning: „Hiſtorien „ fortæller, at da den bekiendte Colbert under Ludvig den „ Fiortende i Frankerige havde givet ſin alvorlige Mee„ ning om adſkillige Materier af Vigtighed, fandt Kongen „ Behag derndi, fordi ſamme var geleydet med Redelighed, „ Sandhed og Nytte, hvormed jeg vil ſlutte denne ganſke „ Scene."

Göttingen. I det Kongel. Videnſk. Selſkabs Forſamling den 3die Octobr. 1772. forelæſte Hr. Prof. **Murray** den Ældre en Afhandling, hvis Indhold var Antiqvitates Septentrionales & Britannicæ atqve Hibernicæ inter ſe comparatæ. Vilde Folk i Almindelighed, og i ſær de, ſom leve under et lige Himmelſtrøg, kan af Naturen have meget overeenſtemmende. Her ſpørges alene om en Overeenſtemmelſe, ſom har ſin Oprindelſe af lige Herkomſt, Folkenes Omgang med hinanden eller Colonier. For at udforſke de gamle Nordiſke Folks Lærebegreb i Religionen, bliver gemeenlig Edda anſeet ſom en Hoved-Kilde. Men der forekommer i ſamme ſaa meget ſig ſelv modſigende og uſammenhængende, at man af den Aarſag maatte optænke mange Slags Hypotheſer. Dette er ingen Under, da Edda er ikke ſaa meget de Gamles Syſtem i Theologien, ſom en poetiſk Mythologie. De Nordiſke Lærde begynde ſelv at erkiende dette, hvorom vidner en Skrivelſe, ſom Hr. **von Ihre** nyelig har ladet trykke til Hr. Cancellie-Raad **Bring**. Han har og grundede Tvilsmaale imod den Sæmundiſke Edda, ſom man udgiver for ældre. De gamle Tydſke havde ingen Templer, og ſaa vidt man veed, de gamle Brittiſke Folk heller ingen. I Sverrig var derimod, i det mindſte i det 11te

Aarhundrede, en til Upsala, og en anden til Scara. Hvorfore de, som paa den Orcadiske Øe, Papa Vestra, er endnu at see, om Fortællingen derom ellers er rigtig, synes og at være af Normænner; da de gamle Scoter og Irlændere holdes for uvidende i den Kunst, at opføre Bygninger af Steen, og de store Taarne paa de Hæbudiske Øer bliver af Joh. Macpherson tilskrevne Normænnerne. Og de uhyre Steene, som man hist og her i Engeland finder optaarnede paa hinanden, iblandt hvilke Stone-Henge ved Salisbury, ere de berømteste, ere ikke saa meget at ansee for Druidernes Templer, som for de Afdødes Monumenter. Saadanne forekommer og i det Vestphaliske og Nedersachsiske. Siælens Udødelighed, en Hoved-Artikel i de Galliske Folks Philosophie, blev ligesaa stærk troet af Nordlænderne, og havde den største Indflydelse paa deres Tænkemaade og krigerske Mod. Efter Ossians Digt var de Saliges Sæde paa een af de Vestlige Øer, ligesom hos de gamle Insulæ fortunatæ vare det. Man kunde og troe, at finde de Celtiske Druider selv i de Nordiske Drottaver, deres Folks Fyrster og Ober-Præster. Men det synes, at Benævnelsen snarere maa afledes fra Druthin, hvormed og i det gamle Tydske en Herre er bleven betegnet; og i det Svenske vedligeholder sig endnu i det Ord Drottning, som betyder en Dronning. Odins Bedrifter udgiøre den største Deel af den gamle Nordiske Mythologie og Historie. Paa Rune-Steenene bliver hans Navn forgiæves søgt. Uden Tvil er han just den samme Wodan, om hvilken Adamus Bremensis vidner, at han er bleven dyrket iblandt andre nordiske Guder. Det meeste om ham er dog taget af Snorronis Fortælninger. Men for at sammenstemme Modsigelserne derudi, har man antaget indtil 3 Odiner. Hos Sachserne, saa vel i Britannien, som i Tydskland, var en Wodan, ligesaa en Hoved-Person, fra hvilke Kongerne afledede deres Herkomst. At han og er bleven dyrket af dem, som en Gud, bevisede den ved Daaben forlagte Afsigelse. Leibnitz har derfor allerede yttret de Tanker, at den Nordiske Odin var kommen fra Sachserne. Og man bliver naturlig ført derpaa, naar man betænker, at de Nordiske Konge-Stammer ligeledes ere blevne afledede fra Odin, dog i flere Ahner tilbage, og han selv, efter indenlandske Traditioner om ham, skal nogen Tid have regieret i

Sach-

Sachsen. Men de Nordiske, i sær de nyeste Oldforskere, ville have Sachsernes **Wodan** anseet som ganske forskiællig fra enhver af de Nordiske Odiner, omendskiøndt han gierne kunde være en Descendent fra den sidste af dem. Overalt kan man ikke miskiende disse Folks Overeenstemmelse i deres Fortællinger om denne Helt. Det samme gielder og om den Nordiske Juul-Fest, som midt om Vinteren skal være bleven helligholdt **Thor** til Ære. Man angiver adskillige Etymologier af denne Benævnelse, men som ikke ere fyldestgiørende. Men man finder hos **Beda**, at **December** og **Januar** er af Sachserne kaldet **Giuli**, og det, som og tilsøyes, formedelst Solens Tilbagekomst. Det er derfor meget rimeligt, at Juul-Festens Navn er kommen deraf, og de Herrer **Suhm** og **von Ihre** bifalde selv denne Formodning, hvilket for faa Aar siden havde været alt for meget vovet, og de tilstaaer, at Benævnelsen først ved de christelige Lærere er kommen fra Engeland til Norden. Dog er Hr. **von Ihre** tilbøyelig til at aflede Ordet selv fra det Cambriske **Chwyl**, som just betegnede en Omdreyelse, og skulde altsaa Sachserne have optaget det efter Britterne. For Resten ere endnu andre Benævnelser af Kirke-Fester i Norden komne af det Engelske, saasom **Kydelmessa** af **Candle-Mas**, Lys-Messe, **Midsommer-Dag** af **Midsommer Day**. Om Angel-Sachsernes Regierings Forfatning i Britannien vide vi, at de har udgiort flere smaa Stater under Konger, af hvilke de Mægtigste har først en Art af Overherredømme, og efterhaanden fuldkommen undertrykt de andre. Ligesaa har og, efter de Islandske Traditioner, de Svenske og Danske haft tillige med en Mængde smaa Konger, deres Over-Konger til **Upsala** og **Lethra**, nemlig de **Ynglingar** og **Skioldungar**. Irland bliver i sine Chrøniker ey anderledes forestilt, og disse tale ligesaa vel om en ældgammel **Heremoniske Konge-Stamme**. Overalt findes der i **Snorronis** og Irlændernes Fortælninger, fra **Odins** Vandringer af, meget overeenstemmende; hvilket og Biskop **Nicochon** allerede har bemærket; hvoraf man vel kunde slutte, at de vare øste af de samme Kilder. Men til deels har de fleste Folks gamle Historie den selv samme Skikkelse. At de gamle Britter og Irlænder og har forsøgt sig til Søes, skiøndt disse kun paa Baade, som de nu værende Grønlændere, seer man af Romerske Skribentere.

Svio-

Svionerne beſadde allerede en Flode. Sachſerne vare ſiden for Romerne ſelv frygtelige i Britannien, indtil de endelig der ſatte ſig faſt. Men ſtærkere viſer ſig Seyladſens Kundſkab i Norden, fra det 9de Aarhundrede, i Opdagelſerne af Island og Grønland, Others og Wulfſtans Reyſer, og Nordmændernes Landinger paa alle ſydlige Kyſter. Ogſaa Irlænderne ſkulde, ſom et Sted hos Munken Theodrich viſer, have været i Island for Normændernе. Foſterbrøderne i Norden, ſom ved en almindelig og ſamfældig Opdragelſe knyttede et nøyere Baand imellem ſig, end der kunde være imellem legemlige Brødre, vare ligeſaa hos Irlænderne, og desuden en Fadderſkabs-Forbindelſe, Goſſipred. Det Ord Goſſip bliver og brugt i det Engelſke, og det Svenſke Gåſſe, en Dreng, ſom man ikke veed nogen Etymologie til, ſynes at være kommen heraf. Men begge Slags Forbindelſer har man endelig i Irland fundet ſkadelige for Staten, ſaa at de paa det ſkarpeſte ere blevne forbudne. Hvad Norlænderne ſige om deres Runer, paaſtaaer og Irlænderne om deres gamle Skrift, i ſær det ſaa kaldte Ogum. De har kunſtlet paa ſamme Maade dermed, og ligeſaa vel optænkt et anderledes ordnet Alphabet. Islændernes Ira-Letur bevиſe, at de har kiendt de Irlandſke Bogſtaver. Ligeſom Skalderne i Norden geleydede Konger og Helte, for at beſiunge deres Bedrifter, ſaa ſkeede det og af de Skotiſke og Irlændiſke Barder. Og endnu til Buchanans Tider havde enhver Chieftain, eller Hoved for en Familie, nogle iblandt ſine Huusgeſinde. De Stykker af de gamle Nordiſke Digter, ſom endnu ere tilovers, ere formedelſt deres alt for omkaſtede Conſtructioner, meget dunkle, og tildeels virkelige Ænigmata. Man finder lige ſaadanne Omkaſtelſer i de gamle Cambriſke Digter. Undertiden forekommer og i de Nordiſke ganſke fremmede Ord. Det bliver derfor et Spørsmaal, om diſſe ikke ere laante af det Kymriſke eller Irriſke? Maaſkee og mange Islandſke Sager, Middel-Alderens Romaner i en raa Smag, ere tagne deraf. Men andre ere af Tydſk Oprindelſe. Dog har rimeligen i diſſe Helte-Tider de Europæiſke Folk, ſom funde Smag i ſaadanne Fortælninger, laant dem vexelviis af hinanden. Hr. von Eckhard har meddeelt et Fragment af en ſaadan gammel Sachſiſk Roman af et Caſſelſk Haandſkrift.

Altona.

Altona. Rede von der Beforderung der Rechtſchaffenheit, als dem Hauptzweck alles Unterrichts in Gymnaſien und gelehrten Schulen bey der Einführung der neuen Lehrer des Altonaiſchen Gymnaſii, in dem groſſen Hörſaal deſſelben am 13ten Novbr. 1771. gehalten von Georg Ludvig Ahlemann, Königl. Dän. Conſiſtorialrath, Probſt und Gymnaſiarchen. 48 S. i 8vo. I Fortalen giver Hr. Conſiſtorial-Raaden en kort Efterretning om Gymnaſii Skiæbne, og i ſær om den i forrige Aar allernaadigſt forordnede nye Indretning, hvorved Gymnaſii og Pædagogii Adſkillelſe blev ophævet, og begge ſkulde være foreenede under Navn af et Gymnaſium. De fem Lærere ved Gymnaſium ſkulle nu og tilſammen udgiøre et Ober-Skole-Collegium over ſamtlige Skoler i de tydſke Provinzer, af hvilke alle Candidater i Skole-Embeder ſkulle lade ſig examinere. Samme ſkal ſtaae under Hans Excellence Hr. Geheime-Raad og Ober-Præſident von Gählers og Hr. Kirke-Provſtens Direction. De 3 Profeſſorer og Con-Rectoren ſkal derudi have Sæde og Stemme, og nærværende Subrector ſkal føre Secretariatet. Gymnaſium beſtaaer for nærværende Tid af den ſaa kaldte Selecta og 3 andre Claſſer. I ſamme foredrages Religionen, den theoretiſke og moraliſke Philoſophie, Mathematiken, Hiſtorien og Geographien, det Hebraiſke, Græciſke og Latinſke, Tydſke, Franſke og Engelſke Sprog. Al Forſkiæl imellem offentlige og private Timer har ophørt. Skole-Pengene beløber i Selecta aarlig til 16; i prima til 12; i ſecunda til 10, og i tertia til 8 Rdlr. aarlig, ſom blive hver Fierding Aar betalte og flyder i een Caſſe. I Talen ſelv herſker den ſtille indtagende Veltalenhed, foreenet med den Grundighed og Orden, ſom man maatte vente ſig af dens værdige Forfatter. Han taler med een Mund, ſom Chriſten og Philoſoph, og har forbundet Religion og Videnſkab til eet Øyemærke. Retſkaffenhed er Hoved-Øyemærket af Videnſkaberne, og Religionen er Retſkaffenhedens Siæl. Retſkaffenheden beſtaaer i den almindelige Beſtræbelſe, at bringe alle vore Tilbøyeligheder og Handlinger i Overeenſtemmelſe med Øyemærket af vor Tilværelſe. Talen ſelv vil læſes med Fornøyelſe af alle Retſkaffenheds Elſkere.

Altona.

Altona. Antritts-Rede von der Nothwendigkeit beym Erziehungs Geſchäfte, vorzüglich auf die Bildung des Herzens zu ſehen, bey der Uebernehmung ſeines Lehramts in Altona, gehalten von Martin Ehlers, Profeſſor und Rector des Gymnaſiums. 40 S. i 8vo. Taleren er ey alene en Mand af en bekiendt Dueligbed, men endog af det redeligſte og for Ungdommens Vel ganſke oplivede Hierte. Han lader det ikke blot beroe med at berige Ungdommens Forſtand og Hukommelſe med Kundſkaber, men beſkæftiger ſig tillige fornemmelig med deres Hierters Dannelſe, og ſøger at oplive dem til Dyder og gode Sæder, og hvem vil ikke gierne betroe ſine Børn til ſaadan en Fører. Nærværende Tale er ſtiftet til det ſamme Øyemærke, ſom og er Forfatterens Henſigt i hans Undervisning, fornemmelig at danne de Unges Hierter til Dyd og Retſkaffenhed. Han har og i forrige Aar udgivet Abſchieds-Rede, bey Niederlegung des Oldenburgiſchen Rectorats den 9ten Sept. 1771. gehalten, von den Vortheilen und Vergnügungen, welche Aeltern im Unterricht und in der Bildung der Jugend vor Schullehrern voraus haben, paa 48 S. i 8vo. Man ønſter at Forældre vilde læſe denne Tale med Opmærkſomhed og Eftertanke.

Hamburg. Oden. 1771. 14 Ark ſtor 8vo, ere tilſkrevne Grev Bernſtorph af Forfatteren til Meſſias. Iblant diſſe Oder udmærker ſig i ſær den, ſom har til Opſkrift, dem Unendlichen, af ſine høye Sving. En anden die Glückſeligkeit aller, er meget rørende. Man anfører deraf følgende tvende Vers:

Wenn begann er? und wo iſt er?
Der wie GOtt, würdig meiner Liebe ſey?
Die Ewigkeiten, die Welt all' herunter
ſind keiner.
GOtt, du biſt Vater der Weſen,
Nicht nur, daß ſie wären;
Du biſt es, daß ſie auf ewig
Glückſelig wären!

Forfatterens digteriſke Begeiſtring og hans undertiden alt for høye Sving ere nok af hans andre Skrifter bekiendte. Han tager ſig og undertiden ſtor Frihed i at forſætte Ordene for

for Quantitetens Skyld. I Oden die Geſtirne, er deres Affildringer ikke tagne af Naturen, men laante af deres vilkaarlige Navne, og beſtaaer kun i blot Ordſpil.

Halle. Kurzgefaßte Nachricht von ältern und neuern Liederverfaſſern, Anfangs von Joh. Henr. Griſchow im Druck ertheilet, nunmehro aber verbeſſert und vermehrter herausgegeben von Joh. Georg Kirchnen, Archidiacono bey der Hauptkirche zu u. L. Fr. in Halle. 1771. 8 Ark i 8vo. Regiſteret af den Freylinghuſiſke Sangbog er herved lagt til Grund, og ved de fleſte Sange er anført deres Forfatteres Navne. Foran ſtaaer eilers Forfatterne i Alphabetiſk Orden med en kort Efterretning om dem, og Nummeret af de Sange, ſom de har forfærdiget. I de ved Slutningen tilføyede Anmærkninger af Hr. K. forekommer den mærkværdige Efterretning, at Princeſſen af Oranien, Loviſe Henriette, ſom var Churfyrſt Friderich Wilhelm den Stores af Brandenburg første Gemahlinde, og døde den 8de Junii 1667 til Cöln ved Spree, er Forfatterinde af følgende Sange: Ein ander ſtelle ſein Vertrauen ꝛc.. GOtt, der Reichthum deiner Güte ꝛc., JEſus meiner Zuverſicht ꝛc., Ich will von meiner Miſſethat ꝛc

Leipzig. Allgemeine Theorie der ſchönen Künſte in einzeln, nach Alphabetiſcher Ordnung der Künſtwörter auf einander folgenden Artikeln abgehandelt von Joh. Georg Sulzer, Mitgliedder Königl. Akademie der Wiſſenſchaften in Berlin ꝛc. Erſter Theil von A. bis I. 1771. Hr. S. ſkriver ſom Philoſoph med en Skarpſindighed og Indſigt, ſom giør ham Ære, og anpriſer hans Værk til alle tænkende Læſere. Han ſøger at opvække en levende Følelſe for det Gode og Skiønne, og en ſtærk Afſkye for det Onde og Hæslige. Og det ſkal og være Øyemærket af de ſkiønne Kunſter. Derfor bemøyer han ſig for at viiſe, at de ſkiønne Kunſter kan frembringe den Virkning, og at den menneſkelige Lykſaligheds fuldkomne Bevirkning er at vente af de ſkiønne Kunſters Fuldkommenhed og gode Anvendelſe. Paa denne rigtige Vey leder han Kunſtnerne til deres ſtore Beſtemmelſe, ſom er at arbeyde

for

for Menneſkenes Beſte, og at ſøge deres Roes i en ſaa ædel Anvendelſe af deres Talenter. Men her ſørges ey alene for Kunſtnerne, men og for den lærvillige Elſker og Ven af Kunſterne. Han kan her danne ſin Smag og bekomme en ſikker Ledetraad i at bedømme Værkernes ſande Værd. Man beklager kun, at den habile Forfatter er bleven nødt til at forkorte ſin første større Plan.

Wien. *Nouvelle Philoſophie du bons Sens*, ou l'on oppoſe les vrais Principes de la Philoſophie & de la Theologie naturelle a la Doctrine monſtreuſe de l'Atheisme, du Materialisme, du Deisme, de la nouvelle Philoſophie de nos Jours, par l'Abbé d'A**, Docteur en Theologie. 275 S. i 8vo. Forfatteren foredrager den naturlige Theologie og Sædelære, alt i det Øyemærke Titelen melder. Han har ikke givet ſit Syſteme nogen Skin af Lærdom, ſubtil Nøyagtighed, eller Nyehed. Hans Foredrag falder noget i det Declamatoriſke, men er dog ſaa vidt grundigt, ſom et ſaadant kan være. For Reſten ſkal hans Syſteme næppe kunne kaldes Philoſophie du bon Sens.

Paris. Hiſtoire naturelle & civile du R. de Siam & des Revolutions, qui l'ont bouleverſé en 1770. ſur des Mſ. qui lui ont été communiques, par l'Evêque de Tabraca Vicaire Apoſtolique dans ce Royaume & autres Miſſionaires. Vol. I. 1771. 452 S. i 12mo. Dette første Bind indbefatter for den største Deel dette Riges Natur-Hiſtorie, hvis Natur-Gaver har nogen Lighed med Neder-Ægyptens, men Heeden er endnu større. Geographien er kun kort og almindelig. Her beſkrives og Sæder og Kunſter, og meldes noget om Miſſionarier, ſom ere næſten alle Franzoſer. Om Jeſuiter meldes intet.

Langenſalz. Neue Sammlung einiger Predigten, von M. Samuel Gottlieb Crüger, Prediger bey der Herzogl. Sachſ. Weiſſenfelſ. Hofgemeinde zu Langenſalze. 1771. 562 S. i 8vo. Themata til diſſe Prædikener ere valgte med Skiønſomhed og afhandlede i en grundig, ordentlig, tydelig, reen og flydende Skrivemaade. Samlingen indbefatter i alt 20 Prædikener.

No. 2.

Kiøbenhavnſke Efterretninger om lærde Sager.

I. Hæfte. Torsdagen den 14de Januar. 1773.

Kiøbenhavn. Peder Paars, et heroiſk-comiſt Poema af Ludvig Holberg. Udgivet paa nye ved et Sælſkab. 1772. 425 S. Med Godiches Skrifter. — Endelig træder Peder Paars her frem i en Dragt, ſom underſkiller dette Digt i Henſeende til den udvortes Anſeelſe fra de gemeene Digter, og ſvarer til den indvortes Værd, ſom det ſkylder alene ſin Forfatters Genie. Der er vel nu ingen, ſom jo ſøyelig underſkriver den Høyagtelſe for Holberg, der har bevæget det ubenævnte Sælſkab til at fremſtille dette hans Vittigheds Foſter i denne pyntelige Dragt, der ſynes at ophøye det til en Rang, ſom det ellers med al ſin indvortes Værd næppe ſkulde forſvare. Thi det gaaer i den Henſeende med Skrifter, ſom med Perſoner, at de maa komme pyntelig frem, om de ſkal anſees for noget. Sælſkabet har derfor ikke kundet taale, at et Skrift, der fortiente ſaa ſtor Agtelſe, ſkulde formedelſt ſin ſlette udvortes Anſeelſe komme i Foragt, og med Tiden ligge henſlængt iblandt gemeene Viſer, eller geraade i Forglemmelſe. Dog er det ikke alene Forfatterens, men heele Fæderneſandets Ære, det derved har ſøgt at befordre: „ Længe ſiden (ſiger den, „ ſom i Sælſkabets Navn taler for Skriftet) havde dette „ ſindrige Poema fortient at iklædes en bedre Dragt, end „ den, det hidindtil har været ſeet udi, og fremſtilles i en „ Skikkelſe, der kunde være baade dets indvortes Godhed og

„ dets berømmelige Forfatters Anseelse værdig. Det var
„ billigt, at skiønsomme Danske viiste Agtning for et Skrift,
„ der af sin Auror er forfattet i den patriotiske Hensigt, at
„ befordre sine Medborgeres Fornøyelse, Sprogets Anseelse
„ og Fædrenelandets Ære, og som fuldkommen svarer til
„ denne Hensigt. Skrifter af en vis Art (i sær blandt
„ Vittigheds Værker eller de saa kaldte Ouvrages d'esprit)
„ saadanne, som hos en Nation ere de eeneste i sit Slags,
„ og altsaa forestille afgiørende Prøver paa, hvad der hos
„ det Folk, i det Land, i det Sprog, kan i den Skrive-
„ Art bringes tilveye, saadanne Skrifter, sige vi, ere ikke
„ længere at ansee, som sine Forfatteres alene, men blive
„ Nationens, og naar de holde Ligevægt med de Prøver,
„ som andre Nationer kan have at opvise i det Slags, til-
„ egner Fædernelandet sig Ære deraf. Vi tage ikke i Be-
„ tænkning at erklære Peder Paars for saadant et Skrift.
„ Det er af sin Forfatter bestemt til at være en Prøve paa
„ et Dansk Poema heroicocomicum, og forfattet med den
„ Geist og Lykke, at det fuldkommen forsvarer sin Plads
„ iblandt det Slags Poemata, og fortiener at sættes ved
„ Siden af en Secchia Rapita, en Hudibras, en Lu-
„ trin, tre Digte, som trende af de meest slebne og oplyste
„ Nationer giøre sig en Ære af at eye. At have et saadant
„ Digt i vort Sprog kan ikke andet end være Nationen til
„ Ære, og enhver Elsker af den Danske Litteratur maa
„ fornøye sig over, at vi endog i det Fag have noget at sætte
„ i Ligning med det Beste af Fremmedes. Men, uagtet al
„ sin indvortes Værd og sin Forfatters Anseelse, har dette
„ Digt hidindtil ved en sælsom Skiæbne, næsten lig Hel-
„ tens, som det besynger, haft det Uhæld, hver Gang det
„ har trædet op paa Skuepladsen, at fremvise sig i den slet-
„ teste og uanseeligste Dragt og Skikkelse, som der kunde
„ gives et saadant Skrift. Saa det er vist ikke, formedelst
„ dets udvortes Anseelse, at det endnu læses af Kiendere med
„ den samme Begiærlighed og Fornøyelse, som for et halvt
„ hundrede Aar siden, da det først udkom. Vi have derfor,
„ som Danske, for hvilke Nationens Ære endog i smaa Ting
„ ikke er ligegyldig, troet os giøre vel i at drage Omsorg for,
„ at et Skrift, som giør Fædernelandet Ære, æres og paa-
„ skiønnes igien af det, og en Forfatters Æreminde for-

„ nyes,

„ nyes, hvis Hukommelse i mange Henseender bør være vo-
„ re Landsmænd kiær og æreværdig. Til den Ende have vi
„ besørget nærværende Udgave af dette Poema, hvor Pe-
„ der Paars træder for Lyset i en udvortes Gestalt, der,
„ som vi haabe, nogenlunde vidner om dens indvortes
„ Værdie, og svarer til den Anseelse, den, som et Vittigheds
„ Værk betragtet, fortiener.“ I øvrigt fælder Selskabet en særdeles gunstig Dom over dette comiske Digt, sætter dets Forfatter i Sammenligning med Boileau, Butler og Tas-
so, agter ham i det mindste lige med disse, og end større, saavidt som de have dog grundet deres bekiendte Digter paa virkelige Begivenheder, han derimod har selv skabt sin Ma-
terie, og taget baade Stoffet til sit Digt og dets Udarbey-
delse af sin egen Hierne. Kort: Peder Paars er et Me-
sterstykke. I Særdeleshed har man lagt Mærke til tvende besynderlige Egenskaber ved dette Digt. Den første er en i visse Maader høytidelig og under største Alvorligheds Skin forstukken Ironie. Den anden er en vis egen Gave, Forfat-
teren har haft til at proppe og sammendynge Latterligheder paa hinanden i sine eenfoldige og comiske Personers Fortæl-
ninger. Foruden disse tvende med Exempler oplyste Egenska-
ber, lægger man og Mærke til hans „ overalt i Digter
„ indstrøede moralske, alvorlige eller satyriske Betænkninger
„ over almindelige Misbruge og vedtagne Fordomme, udførte
„ som oftest med stærke Træk og lykkelige Vendinger, saavel
„ som de vel anlagte latterlige Situationer, ret tegnede og
„ vel underholdte Characterer, hældige Anvendelser og be-
„ qvemt anbragte Steder af gamle Autores o. a. m.“ Man anfører og besvarer dernæst ogsaa de Indvendinger, der ere giorte imod dette Digt, og først og fornemmelig disse toende, at Satiren i Digtet sigtede hist og her paa visse Personer, og dernæst, at Digteren har spottet Homer og Virgil. Vi biefalde fuldkommen Selskabets Apologie i begge Henseende, og den kan i den sidste uden Tvil i alt beholde sin Rigtighed, om man endog med Sandhed kunde sige det, vi holde for unægteligt, at vor Digter har slet ikke fundet sig fornøyet med en Deel sære Vendinger og Udtryk, og høyt opskruede periphrastiske Beskrivelser, som bidrager ikke det mindste til et Digts Skiønhed i sig selv, da man alene dermed indhyl-
der de Ting, der med ligesaa stor Skiønhed og langt mindre

Ophævelse kunde ligefrem tilkiendegives, i nogle af Fabler og mythologiske Omstændigheder laante Træk, som mange Læsere maa gabe ved. Ja de samme Digtere synes selv at erkiende saadanne Sving for ganske uvæsentlige Skiønheder, naar de paa andre Steder taler om de samme Ting slet og ret og ligefrem. Saadanne Beskrivelser finder man i Særdeleshed paa Solens Op- og Nedgang, hvormed vor Digter uden Modsigelse raillerer i Begyndelsen af Tredie Bogs første Sang, hvor det hedder:

Den gyldne Phœbus var et Byssefkud fra Havet:
Frue Thetis havde alt hans Aften-Grød tillavet
Vand-Nympherne man saae at løbe op og ned.
En raabte Bordet dæk! en anden Sengen reed!
Neptuni Sønner med Tallerkener at springe,
At dække Solens Bord, med Aften Klokke ringe.

Naar Autor havde selv fundet Smag i disse og andre deslige periphrastiske Beskrivelser, saa havde han ikke føyet denne Forklaring til:

At giøre denne Sag meer tydelig og klar:
Man Solen saae gaae, det Aften bleven var.

Dog ville vi dermed ikke sige, at vor Digters Raillerie er altid lige vel grundet; for Ex. i Begyndelsen af Anden Bogs første Sang:

Aurora aabnede de purpurfarved Dørre
Og Titans heede Vogn stod færdig til at kiøre:
De mindre Himlens Lys, de mange Stierner smaae,
Paa Flugten gave sig saa snart de Phœbum saae
Den mørke fæle Nat med sine sorte Vinger,
Strax Flugten ogsaa tog og sig mod Vesten svinger;
Saa al Slags Spørgelse, hvad Navn det have kan
I Huler krøbe ned, ey torde holde Stand,
Man hørte Nisser, Trold at sukke, klage, græde,
At raabe, borte er vor Trøst, vor Natte-Glæde!
At sige kortelig paa reent og gammel Jydsk
Da det var bleven Dag, og Soel gik op paa Tydsk.

Skal dette være Raillerie, som den sidste Linie synes at tilkiendegive, over dette neden under anførte Sted hos Ovid: Ecce vigil rutilo patefecit ab ortu Purpureas aurora fores, & plena rosarum Atria. Diffugiunt Stellæ &c. da maa Læseren skiønne, om vel Ovid kan have fortient her at

rail-

railleres med? Thi baade har vor Digter giort mere Omſvøb, og den Ovidiſke Omſkrivning indbefatter i det mindſte en ſmuk malende Afbildning, der ikke kan falde nogen uforſtaaelig, ſaa Stedet hos **Ovid** kan i vore Tanker paſſere for en virkelig poetiſk Skiønhed, naar derimod **Holberg** med ſin tilſøyede Oplysning ſynes at erklære det heele Sted for et latterligt Omſvøb efter **Ovids** Maade. Men vor Digters Raillerie maa være grundet eller ugrundet, nok er det, han raillerer, og at diſſe gamle Digtere, ſom han alluderer til, ofte fortiene at railleres med, naar de for Reſten overalt ſom Digtere fortiener alles Beundring og Høyagtelſe. Eet er da det, at ſpotte med **Homer, Virgil, Ovid**, ſom Digtere: Dette har Sælſkabet viiſt, at **Holberg** aldrig har giort: men et andet, at ſpotte med et eller andet enkelt Sted, Vending, Udtryk, Beſkrivelſe eller Billede, ſom en Mand ikke finder Smag i, da de af andre gives ud for Skiønheder: Dette Raillerie kan man ikke fritage **Holberg** for, hvad endten ſaa han har øvet det med Grund eller uden Grund. Hvad andre Indvendinger angaaer, ſom ere giorte imod Poeſien, Verſificatianen, Accenten, Sproget, viſſe Udtryk, og andre til Udarbeydelſen henhørende Ting, da lader Sælſkabet det beroe ved de Beſvarelſer, ſom **Juſt Juſteſens Betænkning** derover indbefatter, men er for Reſten langt fra at erklære Digtet fri for alle Feyl, og har ſelv antegnet nogle ſom Følger af Uagtſomhed. Overalt ſkal man og ikke kunne nægte, at jo Forfatteren, om han havde oplevet nærværende Tid, og ſeet, hvormeget Skribentere af en høyere Rang har giort ſig Umage for at pynte paa deres Sprog, ſkulde ſelv maaſkee have undſeet ſig ved et eller andet Sted, hvor han ingen Betænkning har giort ſig over at lemlæſte eller brække et Ord for at faae et Vers ligeſom han maaſkee og paa mange Steder ſkulde have ſøgt, at give nogle Vers en mere føyelig Flydenhed. Vell maa man med Sælſkabet tilſtaae, at ſaadanne Ting ere for ſmaa for at opholde Poeten eller ſtandſe hans Geiſt i ſin Fart, og at de hverken nedſætte Digtet eller Digteren i deres Værd. Men det er heller ikke under første eller anden Fiil et ſaadant Værk ſkal i al Henſeende bekomme ſin ſtørſte Fuldkommenhed, og at file meget paa dette ſit Arbeyde, har vel ikke været en Forfatters Sag, der har haft ſaa mange andre vigtigere og

alvorligere Arbeyder, og ſom aldrig ſaa ſnart havde ſkilt ſig af med et Vittigheds og Lærdoms Arbeyde, førend han igien gik frugtſommelig med et andet. Dette meene vi og kan tiene til Undſkyldning, hvorfor han ikke har giort det, Sælſkabet ſiger, han lættelig ved overlagt Underſøgelſe og nøyere Giemmenſigt vilde have giort, nemlig fundet og rettet deſlige ſmaa Feyl. Efterat Sælſkabet ſaaledes har givet ſin kritiſke Betænkning om Skriftet ſelv og dets indvortes Værd, giver det fremdeles ſen fuldſtændig hiſtoriſk Beretning om dets udvortes Omſtændigheder, ſaaſom den Opmærkſomhed det i Begyndelſen har opvakt til Behag eller Mishag, dets adſkillige Udgaver, dets Skiæbne i og uden for Fædrenelandet, de deraf giorte Overſættelſer, og endelig om dette nye Oplag og dets Indretning, og hvad dermed er udrettet. Den første Udgave har beſtaaet af 3 Bøger, ſom dog ey ere udkomne paa een Gang, men ſtykkeviis efter hverandre. Den første Bog udkom under den Titel: En ſandfærdig nye Viſe om Peder Paars, ſom giorde en Reyſe fra Callundborg til Aars. Skreven til Lægedom, Trøſt og Huſvalelſe, for alle got Folk, ſom lide Kors og Modgang her i Verden, af Hans Mikkelſen, Borger og Indvaaner i Callundborg. Med ſkiønne Anmærkninger neden under, efter den nye Maade. Siunges efter den Melodie: Arma virumqve cano &c., eller ſom den gamle ſterlandſke Viſe Ανδρα μοι εννεπε Μουσα &c. klinger vel til alle Slags Inſtrumenter, i ſær til Hakkebræt eller Lire. Trykt i dette Aar. Den var geleydet med tvende Fortaler, en ſkiemtſom af Hans Mikkelſen ſelv, og en alvorlig under Juſt Juſtesens Navn. Den anden Bog udkom noget derefter uden Fortale, og under den Titel: Den berømmelige Peder Paarſes Hiſtories anden Bog, med ſamme Juſt Juſtesens Anmærkninger. Trykt kort efter den første Part. Endelig udkom den tredie Bog under Titel: Den berømmelige Peder Paarſes Hiſtories tredie Bog, med ſamme Juſt Juſtesens Sprenglærde Anmærkninger, og en dobbelt Fortale. Trykt kort efter den anden Part. Den ene af diſſe Fortaler er ſkiemtſom og under Hans Mikkelſens Navn, den anden er den forbenævnte Juſt Juſtesens Betænkning over Peder Paarſes Hiſtorie. Til diſſe 3 Bøger har Forfatteren

ſiden

ſiden lagt en fierde, ſom dog ey udkom for ſig, men i et nyt Oplag af alle 3 forhen udgivne Bøger, under Navn af den tredie Edition og det Aarstal 1720, med en nye ſkiemtſom Fortale af Hans Mikkelſen og forbemældte Juſt Juſteſens forøgede Betænkning, hvortil og var føyet et imidlertid imod Digtet udkommen Vers af en ubenævnt Forfatter tilligemed ſatyriſke Anmærkninger derover. Figurer i Træſnit ere ſatte til Begyndelſen af hver Sang, og Dorotheæ Stadsmøes Contrafey i Kobber foran heele Værket, og Begyndelſen af den tredie Sang i tredie Bog forøget med 148 Vers, foruden andre her og der i Verſene giorte Forandringer. Forfatteren har givet dette ſit fuldſtændige ſamt forøgede og forbedrede Oplag Navn af den tredie Edition formedelſt en Eftertryk, ſom uden hans Samtykke var giort af de 3 første forhen udgivne Bøger, og hvilken han med ſin nye forøgede og forbedrede Edition har vildet giøre ubrugbar og uafſætlig, ſkiøndt han ikke naaede ſit Øyemærke, ſaaſom man ſtrax eftertrykte den fierde Bog og tog Copie af Figurerne. Denne Eftertryk er ſiden bleven den almindeligſte og meeſt bekiendte Edition af Peder Paars, ja haft den Lykke at blive original for flere, og avlet Affødninger af ſig ligeſaa eller mere feylagtige, end den ſelv er, da derimod den tredie og ſidſte Udgave er bleven rar og kommer ſielden for. Sælſkabet har giort ſig Umage for at characteriſere denne eftertrykte Udgaves baade første og andet Oplag, og iblandt andre af den Feyl paa Titelbladet ΕΥΝΕΣΕ for ΕΥΝΕΠΕ, hvilken Feyl har endog forplantet ſig paa de tvende bekiendte Overſættelſer af Værket, nemlig den Svendſke og Tydſke, hvilke man ſeer at være giorte efter et af de eftertrykte Exemplarer. Fremdeles giver Sælſkabet Efterretning om den Opſigt og Allarm ſom Skriftet i Begyndelſen uſkyldig har foraarſaget, eller rettere ſagt, ſom de ubillige Domme og vrange Fortolkninger, man giorde derover, har kommet af Sted. Det kom ſaa vidt, at Forfatteren kom til at trænge til høy Øvrigheds Beſkyttelſe, hvilken han endelig ogſaa fandt. Sælſkabet kan ikke nokſom forundre ſig derover, naar det ſammenligner Peder Paars med Hudibras, Secchia og Lutrin, trende Digter, der ikke ere nær ſaa fri fra perſonlige og particulaire Henſigter, ſom Peder Paars, og hvis Forfattere dog ikke har lidt nogen Anfægtning: „Vor Digter derimod,

„ hos hvem blot fingerede ringe Perſoner foreſtille en lige-
„ ſaa opdigtet Hiſtorie, hvor Charactererne ere dannede og
„ og Satiren indrettet ſaa almindelig, ſom mueligt, og
„ Skuepladſen ſat uden Henſigt der, hvor den rimeligſt kun-
„ de, har med alt dette haft det Uhæld, at ſee ſin Satire og
„ Characterer hentydede der, hvor han hverken ſigtede eller
„ ventede, de kunde hentrækkes; af ſit Arbeyde at høſte
„ Mistanke, Fortræd og Bryderie; ved ſin Geiſt og Vit-
„ tighed at giøre ſig Uvenner; og for et Værk, hvormed han
„ havde fortient Tak af ſine Landsmænd, at forureliges,
„ angribes og forfølges, indtil at trænge til høy Beſkyttelſe.“
Vi maa lade Sælſkabet videre tale: „ Nu omſtunder troe
„ vi, at dette Poema iblandt os haver almindelig Biefald,
„ og at man ende ig lader Forfatteren vederfares Ret, og
„ erkiender hans Fortieneſter endog i dette Stykke. De Aar-
„ ſager, ſom giorde, at det i Begyndelſen af mange blev
„ laſtet, ere nu ikke mere, og vore Landsmænds Domme,
„ ville nu, ſom mere upartieſke, ogſaa være mere billige.
„ En Satire, ſom bliver misforſtaaet, og udtolket ſom per-
„ ſonlig, opirrer vel Gemytterne, og, endten den for Re-
„ ſten er god eller ſlet, vil blive laſtet af dem, ſom formeene
„ ſig derved fornærmede. Men denne Virkning haver den
„ ikke længer, end paa den Tids Menneſker. Efterkom-
„ merne ville viſt nok betragte den fra en anden Synspunkt,
„ og, for at beſtemme dens Priis og Agtning, alene ſpør-
„ ge, om den er vel, eller ilde forfattet. Da Peder Paars
„ først udkom, fandtes der adſkillige, hvilke formedelſt viſ-
„ ſe da bekiendte Omſtændigheder, ſom vi nu intet vide af,
„ formeente ſig at have Grund til at udtolke dens Satire,
„ og henregne Charactererne paa ſig eller andre. Ingen
„ Under da, at diſſe, ſom maatte læſe Digtet med et Sind,
„ betaget af forudfattede Meeninger og ſelvgiorte Begreb
„ om Autors Henſigt, med Vrede og ſaadanne Gemytsbeve-
„ gelſer, ſom altid ere hinderlige for at kiende Sandhed,
„ at diſſe, ſige vi, kunde ikke finde andet deri, end det, ſom
„ var groft, uſømmeligt, anſtødeligt, intet vittigt, ſin-
„ drigt eller nyttigt, kort intet, ſom kunde røre dem, uden
„ de Brodde, ſom de ſtak ſig paa. De kunde ikke finde Be-
„ hag i eller lee af det Latterlige derudi, da de, efter deres
„ Indbildning, maatte frygte at lee af ſig ſelv. Nu deri-

„ mod,

„ mod, da ingen, end ikke formeentlig Aarſag til ſaadan
„ Frygt mere haver Sted, gaaer man til dette Digts Læs-
„ ning med en roelig og ligegyldig Sindsforfatning, der
„ lader Sindet aaben til alle de Indtryk, ſom Digtet ſelv
„ med ſit Sindrige Skiemt vil giøre derpaa. Nu læſer
„ man det med Fornøyelſe, altid ſikker paa (Tak være vor
„ Egenkiærlighed!) at lee af andre, ligemeget om diſſe ere
„ virkelige eller opdigtede. Nu indſeer man de Skiønheder
„ derudi, ſom hine, blindede af Fordomme og Lidenſkaber,
„ ikke have kundet bemærke. Vi troe, at den Tid nu er
„ kommen, ſom Forfatteren i ſit tredie Skiemtedigt (her
„ pag. 345.) har ſeet og ſagt forud med diſſe Ord:
„ Maaſkee naar ved hans Død al Avind holder op,
„ Man ſeer med Øyne det, man nu ey ſeer med Briller."

At Skriftet ellers har haft en bedre Skiæbne blandt Fremmede og vore Naboer de Svendſke og Tydſke, dertil anfører Sælſkabet en ganſke begribelig Aarſag, og frikiender vor berømmelige Holberg fra al Pralerie i det han roſer ſig af det Biefald og den Begiærlighed, hvormed Fremmede har læſt dette hans Skrift, ſaa at man endog har giort ſig det Danſke Sprog bekiendt for at kunne læſe det med Forſtand. Sælſkabets Apologie er overalt og i alt velgrundet, og Holbergs Ære ſtaaer i den Henſeende ubeklikket. For Reſten kan man ſige, at det er gaaet Holberg i den Henſeende, ſom det ſaa ofte gaaer andre brave og gode Mænd, der har Fortieneſter, ſom ikke kan være ſkiulte for deres egen Medvidenhed med ſig ſelv derom, at, i hvor langt de ſelv end ere fra at ville prale deraf, maa de dog ofte ſee ſig beſtedte i den haarde Nødvendighed at tale og ſkrive til deres egen Ære og Roes, naar nemlig en heel Hær af Fiender og Misundere har foreenet ſig om at tale til deres Vanære, at udſlette alle deres Fortieneſter, og at bemeſtre ſig al den Credit, ſom Publikum ellers vilde og kunde have for dem. Den Regel, **at Selvroes ſtinker**, har en mangfoldig Undtagelſe, og vi ville kun have Læſeren henviiſt ſaa vel til Plutarchs Afhandling om Selvroes, ſom til det bekiendte Ordſprog, **at man maa roſe ſig ſelv, naar ingen anden vil**, eller **at den maa roſe ſig ſelv, der har onde Naboer**, hvilket, lad være det ofte anvendes paa Pralhanſer, dog kan ligeſaa vel anvendes paa gode Mænd ſom har Fortieneſter tillige-

med mange Misundere. Aldrig skulde maaskee Cicero have skrevet og talet saa meget og ofte til sine egne Fortienesters Ære, hvis han ikke havde haft Fiender og Misundere. Og Holberg havde aldrig haft nødig selv at rose sin Peder Paars og andre Skrifter, naar der ikke havde været saa mange som lastede dem uden skiællig Aarsag. Sed incidit in Scyllam, qvi vult evitare Charybdin. Man forsvarer og redder sin Ære, og bliver dermed til en Praler. Dette skal dog den i det mindste være, hvis Fortienester vi paa hans egne Ord ere nødte til at troe, og som vi selv har nødt til at overbevise os derom. Fremdeles giver Sælskabet os Beskrivelse paa tvende af dette Digt i Aaret 1750. udkomne Oversættelser, den eene i det Svendske Sprog, og den anden paa Tydsk af den Kongel. Capelmester Scheibe, hvilken sidste med Forøgelse og Forbedring er igien oplagt 1764. Iblandt andet som man erindrer om disse Oversættelser, beklager man og, at ingen af dem er giort efter det rette forbedrede og fuldstændige tredie Oplag af Originalen, men alene efter den forbemældte Efterttryk eller Copie deraf, hvis Skildt og Mærke paa Titelbladet, ΕΥΝΕΣΕ for ΕΥΝΕΠΕ, de begge fremvise, ey at tale om andre Mangler, som her mældes om. Mærkeligt er ogsaa det Sælskabet erindrer om den Forgelse Hr. Scheibe har giort ved det andet Oplag af sin tydske Oversættelse, da han med en heel nye Sang af hans egen Invention har vildet opfylde den Aabning i Historien, som Holberg havde efterladt mellem den 2den og 3die Sang i den 3die Bog, hvilket han ikke skulde have giort, om han havde kiendt den fuldstændigere Udgave, hvori Autor selv ved et Tillæg havde tilstoppet dette Hul. Hvad nu denne af Sælskabet foranstaltede nye Udgave angaaer, da har man derved søgt at give Værket saa megen Rigtighed, Fuldstændighed og Anseelighed, som mueligt var. For at opnaae det første Øyemærke, har man sammenlignet forskiællige Udgaver, for derved at udlede de beste og meestpassende Læsemaader. Ja man har endog saa vovet nogle smaa Forandringer paa den Formodning, at, om Autor selv havde levet og foranstaltet denne Udgave, skulde de samme Steder, hvor saadanne Forandringer ere giorte, have tildraget sig hans Opmærksomhed og af ham selv være bleven rettede. De betydeligste Steder deriblandt ere her i Fortalen antegnede tilligemed de forrige Udgavers

een-

eenstemmige Læsemaader, og naar man kaster dem efter i Værket viiser os strax det blotte Øyesyn Forandringens Grund og Nødvendighed. For at gisre Udgaven tillige saa fuldstændig, som mueligt var, har man ikke forbiegaa eller udeladt noget, som kunde ansees for med nogen Ret at henhøre til dette Værk, eller have nogen Hensigt dertil. Det er da derfor man har som billigt var, lagt den fuldstændigste tredie Edition af 1720. til Grund til den nærværende, og dernæst tilføyet et Anhang, hvor i man har samlet alt hvad Autor nogensteds har skrevet om dette sit Digt. Den første Deel af dette Anhang indbefatter Hans Mikkelsens tredie Skiemtedigt, som en Critique over Peder Paars. Den anden indbefatter Titler og Fortaler til de to forrige af Autor selv besørgede Editioner af Peder Paars, nemlig den første og tredie. Endelig indbefatter en tredie Deel nogle Steder, som handle om Peder Paars, og ere uddragne af Autors andre Skrifter. Hvad endelig anbelanger den Flid og Bekostning, som er anvendt paa Værkets Ziirlighed, da har Sælskabet virkelig dermed indlagt sig en Fortieneste, og paa Fædernelandets Vegne beviist Holberg den Ære i hans Grav, som han vel har forskyldt. Vi kan anføre Sælskabets egen Beretning derom, med saa god Sikkerhed, som den intet melder, uden hvad vi finder, at der i Gierningen selv er udrettet. „Paa at gisre dette „ Værk anseeligt, og befordre dets udvortes Ziirlighed, er „ heller ikke sparet nogen Flid eller Bekostning. At den For„ mat, som er valgt, og de Skrifter, hertil ere brugte, jo „ bidrage til dette Maal, derom bære vi ingen Tvil. Men „ det, som meest skal ziire Værket, vente vi, ere dets Kob„ bere, hvilke, baade ved deres Antal og Udarbeydelse, for„ skaffe det, i vore Tanker, en virkelig og med dets comiske „ Indhold passende Prydelse. — I nærværende vores Op„ lag er Kobbernes Antal forøget og næsten fordoblet, ved „ det at, foruden Dorotheæ Stadsmøes Contrafey, og „ Hoved-Kobberet ved hver Sang, af lige Størrelse, med „ Bogens Format, som forestiller Hovedhandlingen eller den „ meest udmærkede Begivenhed i samme, er, som i Sub„ skriptions-Planen meldes, føyet til Begyndelsen og En„ den af hver Bog en Vignette og Cul de Lampe, som fore„ stille andre mærkelige, men mindre med Hovedhandlingen

„ for-

„ forbundne Handlinger, alle med de sig' paa Handlingen
„ meeſt paſſende Vers af Digtet underſkrevne. Med Skiem-
„ tedigtet er forholdt paa ſamme Maade, hvortil ligeledes
„ ere føyede et ſtort (ſom foreſtiller Holbergs Monument
„ med Underſkrift: Maaſkee i Graven, naar forraad-
„ net er hans Krop, Man ſlaaer paa anden Streng
„ i anden Tone ſpiller) og tvende ſmaa Kobbere. Hertil
„ komme de paa Titel-Bladet og ved Enden af Værket ſatte
„ Vignetter, hvilket de Lyſthavende ikke vil fortryde paa at
„ forefinde, endſkiøndt de i Anmældelſen ikke vare lovede.
„ Opfindelſen i de fleſte af diſſe Figurer er nye, og Udføre-
„ ſen ſaadan, at vi meene, Gierningen kan ſiges at priſe
„ Meſteren. Til at foreſtilles ved Figurer ere udſøgte de
„ Steder af Digtet, ſom indeholde de fornemmeſte og meeſt
„ comiſke Optrin, eller ſaadanne Begivenheder, hvormed
„ det ſynes at have været Digterens Agt meeſt at forlyſte
„ ſine Læſere. De under Figurerne ſatte Deviſer eller Vers
„ af Digtet, meene vi, giøre ikke lidet til at forhøye og op-
„ live Foreſtillingen, helſt hvor der har være Leylighed at
„ anbringe de Ord ſelv, ſom af Poeten ere lagte Handlin-
„ gens Hoved-Perſoner i Munden. Af Kobberne haves alt-
„ ſaa, foruden det, at de pryde Værket, tillige den Nytte,
„ at Læſeren, ved at have for Øyne det Billede, ſom Poe-
„ ten, da han ſkrev, har dannet ſig i Tankerne, kan giøre
„ ſig et desmere levende Indtryk af den Scene, ſom ham
„ ſaaledes paa en dobbelt Maade foreſtilles." Saa har da
Sælſkabet ſtiftet vor berømmelige Holberg et værdigt og vel forſkyldt Æreminde med dette rigtige, fuldſtændige og anſeelige Oplag af hans Peder Paars, en Ære, der tildeels erſtatter ham den Uleylighed, han derfor i levende Live har haft.

Leipzig. Erſte Gründe der Phyſiologie der eigentlichen thieriſchen Natur thieriſcher Körper, entworfen von D. Joh. Aug. Unzer. 1771. 2 Alph. 4 Ark ſtor 8vo. De dyriſke Kræfters oprindelige Sæde er i den med Livsgeiſter forſynede Hierne tilligemed Nerverne, ſom ere dyriſke Machiner, hvorved Kræfterne virke paa Legemets mechaniſke Machiner; i hvor vel diſſe dyriſke Machiner ere ganſke forſkiællige fra de mechaniſke Machiner, og lade ſig ikke forklare af de ſidſtes Love. Dog ere de blot mechaniſke

Love

Love allerede ikke mere tilſtrækkelige til at forklare Muſklernes Bevægelſe, naar Villien ved Nervernes Pirren ſætter dem i Gang. Den dyriſke Natur er et Indbegreb af de egentlige dyriſke Kræfter, og Videnſkab om dem i deres ubehindrede Tilſtand, er den dyriſke Naturs Phyſiologie. Diſſe ere de Grundſatzer, hvorpaa Hr. D. Unzer opfører en ganſke nye og fortræffelig Bygning, hvorved han meget udvider Læge-Videnſkabens Fag, og ved hvis Plan og Udførelſe man er uvis, endten man mere ſkal beundre Philoſophen eller Lægen. Næppe har nogen Læge trænget ſaa dybt ind i den dyriſke og i ſær den menneſkelige Natur, ſom Hr. U. De dyriſke Kræfter virke endten nødvendig med et Dyrs Foreſtillingskraft eller ikke. De første kalder Forfatteren dyriſke Siælekræfter, og de ved dem virkede Bevægelſer Siælevirkninger; de ſidſte blot dyriſke Kræfter eller Seenkræfter og Seenvirkninger. Dette bliver udført i tre Deele. Den første betragter den dyriſke Natur i dens Samqvem med Foreſtillingskraften, det er i Henſeende til de dyriſke Siælekræfter. Da man ikke har kundet følge Forfatteren i Sammenhæng, ſaa har man alene af det 4de Kapitel om Legemets og Siælens Samfund udtegnet nogle enkelte Stykker. §. 347. „ Alle Siælens Foreſtillinger „ uden Undtagelſe have nogen Grund i deres udvortes Følel- „ ſer, og ere altſaa til deels ſandſelige. —— Legemet har ved „ ſin Emfindtlighed uden Undtagelſe nogen Indflydelſe paa „ alle Siælens Foreſtillinger. —— Men de ſandſelige Foreſtil- „ linger, Indbildninger, Forudſeelſer, den ſandſelige Hu- „ kommelſe, de ſandſelige Forventninger, Ahnelſer, Drømme, „ Digtninger, den ſandſelige Lyſt og Ulyſt, og alle andre „ ſandſelige Tilſkyndelſer, ſandſelige Begiæringer og Afſkyel- „ ſer, Drifter, Gemytsbevægelſer, og Lidenſkaber hænge paa „ en nærmere Maade af Legemets Indflydelſe paa Siælen, end „ Forſtandens og Fornuftens Foreſtillinger, Bevægnings- „ Grunde, og de fornuftige og frie Begiæringer og Afſkyel- „ ſer. —— §. 348. Naar der i det dyriſke Legeme frembrin- „ ges Siælevirkninger, ſaa lader ſig af Siælens Foreſtil- „ lingskraft tilſtrækkelig kiende, hvorfore diſſe Bevægelſer „ paafølger i Legemet. Med alle Siælens Foreſtillinger, ere „ forbundne viſſe Siælevirkninger i Legemet. Siælen har „ altſaa en Indflydelſe paa Legemet, der ſtrækker ſig uden „ Undtagelſe til alle dets Bevægelſer. Dog hænge de fri-

„ villige

„ villige Bevægelſer paa en nærmere Maade af den fri Villie.
„ De ſandſelige Kundſkabers Sielevirkninger, Drivefiære,
„ Begiæringer og Affkyelſer, Drifter og Lidenſkaber, ſtaaer
„ ikke umiddelbar under Sielens Herredømme, endſkiønt
„ de tilhobe virkes ved dens Indflydelſe. — §. 349. Det
„ dyriſke Legeme ſtaaer i Samfund med ſin Siel, og bliver
„ i Hiernen med Sielen paa det inderligſte foreenet. Dette
„ foreenede Ganſke hedder et beſielet Dyr.“ I den anden Deel afhandles Seenkræfterne, ſaa vidt de ikke virke i Foreening med Foreſtillingskraften. Alt beroer her paa tvende Grundſatzer. Et udvortes ſandſeligt Indtryk, ſom frembringer viſſe dyriſke Bevægelſer i Legemet, naar det fornemmes, kan, naar det endogſaa ikke fornemmes, om endogſaa Hovedet er ſkilt fra Dyret, og Dyret aflivet, dog frembringe de ſamme Bevægelſer. Fremdeles: et indvortes ſandſelig Indtryk, ſom, af Foreſtillinger opvakt i Hiernen foraarſager viſſe dyriſke Bevægelſer, virker og de ſamme, endſkiønt det ikke ſkeer af Foreſtillinger eller i Hiernen. Men endog naar det hele Hoved er ſkilt fra Dyret. Den tredie Deel ſkildrer de dyriſke Kræfters Oeconomie i det Heele, og ligeſom afteegner den dyriſke Naturs hele Levnets Løb. Efter en almindelig Afridsning af den dyriſke Natur, clasſificeres de forſkiællige Dyreſlægters Natur fra de ubeſtælede af indtil de fornuftige, og Forfatteren giør det her af ſtærke Grunde meget rimeligt, at der virkelig gives ubeſtælede Dyr. Herpaa bliver handlet om den dyriſke Naturs Oprindelſe, Liv, Fuldkommenhed, Aftagelſe og Død. Erfaringer og ey ugrundede Hypotheſer ligger overalt til Grund. Den ſtrænge Methode, ſom Forfatteren i dette Skrift har brugt, giver hans Tanker Orden og Styrke.

Amſterdam og Paris. Lettre de M. Sigaud de la Fond, Demonſtrateur de phyſique experimentale &c. a M. de Gauſan, Chevalier de l'Ordre militaire de St. Louis &c. ſur l'Electricité Médicale, dans laquelle on expoſe les effets, que la vertu électrique produit ſur le Corps humain, les maladies contre leſquelles l'Auteur l'a employée avantageuſement & les Moyens, qui paroiſſent les plus exacts pour adminiſtrer ce reméde. 1771. 70 S. i 12mo. Hr. Abb. Nollet, Hr. de la Fond og Hr. Morand kom

kom først med paa de Tanker, at Electriciteten kunde maaskee bruges med Nytte, for at erstatte Følelsen og Bevægelsen i det menneskelige Legems Nerver. De første Forsøg stemte ey overeens med deres Forventning. Hr. Mollet giør en Reyse til Italien for selv at see, hvad man foregav, at have udrettet i den Henseende, men fandt sig ikke overbeviist. Og da han lærede i Frankerige, tabte Electricitetens lægende Kraft saaledes al sin Agt til Paris, at ingen turde tale derom med Fordeel, som ikke vilde være anseet for en Vindmager. Nogle berømte, og over Fordomme ophøyede Læger, lode dog Sagen ikke ganske fare. Den afdøde Sauvages i Besynderlighed giorde herudi nye lykkelige Forsøg. Hr. de la Fond begyndte i Aaret 1756. at beskæfte sig dermed, og giør nu sine Erfaringer og Bemærkninger bekiendte. Ey alene i Værkbrudder, men og i andre Sygdomme, har han befunden Electriciteten virksom. Imidlertid behøver man Forsigtighed ved dette Lægemiddels Brug, og han fordrer en habil Læges Nærværelse derved. Han undersøger og, i hvilken Fald de electriske Slag med Nytte kan bruges, og hvor man kan undvære dem. Han raader ikke til saadanne Stød, hvorved det hele Legeme sættes i Rystelse, men han vil meget mere, at de saa vidt mueligt skal anvendes meest paa de lidende Deele. Dette kan bequemmelig skee, naar man stiller den Boutellie, som man i de Omstændigheder pleyer at betiene sig af, saaledes, at dens yderste Overflade staaer i Forbindelse med den eene Ende af den Deel, som skal rystes, og den anden Ende af samme Deel har Sammenhæng med Boutelliens inderste Overflade. Da den electriske Materie immer tager den korteste Vey, saa skulde den yttre sin Virkning inden for den Cirkel mellem den yderste og inderste Overflade af Boutellien. Af Kuglernes Brug vil han intet vide. Den nye bequemme Machine, som han dertil bruger, finder man beskreven i hans Tractat om Electriciteten.

Hamburg. Deutliche Anleitung zur Kentniß des gestirten Himmels. Zum gemeinnützigen Gebrauch ausgefertiget von Joh. Ehlert Bode. **Zwote durchgehends verbesserte, und stark vermehrte Auflage. 1772. 1 Alph. 9 Ark.** Forfatteren har ved egen Flid forhvervet sig den Kundskab i Stierne-Videnskaben, som han

her

her meddeeler andre. Paa samme Vey, som han selv lykkelig er kommen efter denne Videnskab uden Anfører, fører han og sine Læsere, og har stræbt at giøre dem samme lættere, end den har kundet være for ham selv. Bogen er fattelig og tydelig for alle dem, som ere oplagte til at giøre sig nogen Eftertanke, og har Lyst til derved at lære kiende Skaberens store Værker. Dens nærmeste Øyemærke er, i et heelt Aar, uden videre Anstalter og Beregninger, ved det blotte Syn, at lære kiende Fixstiernerne under de Billeder, hvorved man allerede fra de ældste Tider af har forestillet sig samme. At Forfatteren har udeladt den maanedlige Anviisning til Planeternes Kundskab, er noget man her saa meget mindre vil savne, da Forfatteren har udgivet samme for sig selv. Det er en af Bogens Fordeele, at den ved sin nærværende Indretning er nyttig for mogle Aarhundrede. Vel er den egentlig og nærmest bestemt for disse Egne, dog bliver tillige viist, hvorledes man og i andre Lande kan føre sig den til Nytte. Den hele Anviisning er forfattet i trende Afdeelinger. Den første forklarer de astronomiske Kunst-Ord, beskriver Solens og Planeternes skinbare og sande Bevægelse, giver en kort Afridsning af Astronomiens Historie fra Chaldæerne, en Fortegnelse paa Stiernbillederne, og en nærmere Anviisning til Bogens Brug. Forfatteren anpriser de Doppelmagerske Charter, og hans Anviisning har Hensigt til samme. Den anden Afdeeling indbefatter Kundskaben om Fixstiernerne selv for hver Maaned i Aaret. Men da denne Anviisning nødvendig maa være indrettet til vor Polhøyde, saa giver den tredie Afdeeling tilstrækkelig Underretning til almindelig Brug for andre Egne. Desforuden finder man endnu her artige og nyttige Anmærkninger over de mærkværdigste Himmel-Syner, og Betragtninger over Verdens Bygning i det Store.

Neapolis. Orazione detta da Gennato Simeoni, Capitano di Artiglieria e Professore di Geographia e Storia della Academia Militare; nelle solenne Apertura della medesima nel terzo Giorno 1771. 19 S. i 4to. Denne Tale beviser den ellers i sig selv klare Sag, at mathematiske Videnskaber ere plat nødvendige for dem, som opofre sig til Krigsstanden og vil beklæde Officier-Pladser. Den er holdt i Anledning af den Krigs-Skoles Indvielse, som den Neapolitanske Konge for nylig har oprettet for unge Officierer.

No. 3.

Kiøbenhavnſke Efterretninger om lærde Sager.

I. Hæfte. Torsdagen den 21de Januar. 1773.

Kiøbenhavn. M T. Ciceronis Lælius, ſive de Amicitia Dialogus ad T. Pomponium Atticum. In uſum Juventutis Scholaſticæ Haunienſis recenſuit, compendiariis Variorum ac ſuis notis illuſtravit, nec non ſermone Danico reddidit *Laurentius Sahl*, Conrector. 1772. 108 S. i 8vo. Med de Berlingſke Skrifter. — Under denne Titel har Udgiveren leveret ſine Skole-Diſcipler uden nogen Bekoſtning denne liden og fortræffelige Ciceroniſke Afhandling i Hænderne, hvilket han kunde giøre, ſiden den tillige er trykt og udgivet i tvende Skole-Programmata med ſin til dette Brug ſvarende Titel. Texten er, ſaavidt vi har mærket, leveret rigtig, og i Anmærkningerne har Udgiveren holdt ſamme Middelvey, ſom i Udgaven af *Laton* den Ældre, nemlig, at han har leveret Variorum Anmærkninger ſammendragne i et kort Begreb, hverken ſaa korte og fo en Deel overflødige, ſom de findes i en Deel af de ſædvanlige ſmaa Udgaver, ey heller ſaa vidtløftige, ſom i de ſtørre, hvor de findes heele og holdne med en mere kritiſk Lærdoms Udbredelſe end til Sagens Oplysning kan eragtes fornøden. Alene med den Forſkiæl ere diſſe Anmærkninger her anbragte, at Variorum Navne, ſom Anmærkningerne tilhøre, ere ved Enden af enhver tilføiede, ſaaſom en Grævius, Lambinus, Langius, Manutius ꝛc, og hvor Udgiveren ſelv har anmærket noget, der findes det med en Stierne betegnet.

Man finder over denne Afhandling vigtige ſaavel hiſtoriſke, ſom kritiſke og hermeneutiſke Anmærkninger. For deres Vægt og Værd give de Mænds Navne, ſom de tilhøre, uden Tvil ſaa god Forſikkring, ſom man kan forlange. Hvad dem angaaer, ſom Udgiveren ſelv har tilføyet, da ville vi kun til Prøve anføre nogle, ſom maaſkee ere noget mere vigtige og nyttige, end de alle i Almindelighed kan ventes eller forlanges. Her ere de. — S. 11. Kap. 2. forekommer i Texten det vigtige Sted: Aut enim ne mo, qvod qvidem magis credo, aut ſi qvisqvam, ille (Cato) ſapiens fuit. Qvo modo enim mortem filii tulit? Memineram Paulum videram Gallum. *ſed hi in pueris; Cato in perfecto & ſpectato viro.* Efterat Udgiveren først har ladet Lange og Lambin træde frem, for af Hiſtorien tilſtrækkelig at oplyſe og forklare denne valgte Læſemaade, kommer Manutz og forkaſter den, forſvarer en anden ſaa lydende, ſed hi nec comparantur Catoni, Maximo & ſpectato viro, eller ſed cave ne hos præponas Catoni maximo & ſpectato viro, og beraaber ſig derved paa en Deel gamle Haandſkrifter, foruden paa nogle ſine egne hermeneutiſke Grunde, hvilke Udgiveren her erklærer for ugyldige. Først meente Manutz, at Catons Søn ikke ſaa læt, ſom Faderen ſelv, kunde kaldes perfectus & ſpectatus vir, da han dog baade var fuldvoxen og allerede udnævnt til Prætor. Dernæſt har han ſpurgt, hvormed man ſkal forbinde de Ord: ſed hi in pueris &c. og har ikke betænkt, at Ciceronis Udtryk er elliptiſk, og ſkal udfyldes af det foregaaende ſaaledes: memineram Paullum, videram Gallum (ſc. etiam in filiis moderate ſe geventes) ſed hi in pueris (ſc. ea moderatione ſunt uſi) Cato in perfecto & ſpectato viro. Det er ikke ſielden, at Skribenterne udtrykke ſig med ſaadan Korthed, naar nemlig deres Tanker ſaa læt, ſom her, kan fattes i Forbindelſe med deres andre Ord. — S. 14. Kap. 3. Niſi enim, *qvod ille minime putabat, immortalitatem* optare vellet. Nok et Exempel er dette Sted paa en ſaadan forkortet Skrivemaade, hvilket baade en Lange og Lambin har ſtødt ſig over. Først har den Talemaade brudt dem, Qvod ille minime putabat, og har de derfor vildet have Minime forandret til Minimi, da dog intet var lættere end at lægge til, hvad Cicero lader Læſeren tænke ſc. faciendum eſſe. Dernæſt har de ikke vidſt,

hvad

hvad de ſkulde giøre af det Ord immortalitas, fordi det lader ligeſom Cicero, der allevegne ſtrider for Siælens Udødelighed, her vilde laſte dette, at nogen ønſkede ſig Udødelighed. Men hvad var dog lættere end at ſee det, Cicero har ſeet, at Cicero taler her ikke om Siælenes evige, men Legemets timelige Udødelighed. I denne næſten Forblindelſe ved det klareſte Lys har de forklaret immortalitatem ved ἀποθεωσιν. — S. 27 K. 6. Eſt autem Amicitia nihil aliud, niſi omnium divinarum humanarumque rerum cum benevolentia & Caritate *ſumma Conſenſio*. Det kan ikke nægtes, at ſo denne ſtore og naſten uindſkrænkede Overeenſtemmelſe, ſom Cicero her udfordrer til Venſkabets Væſen, baade kan være endten en kraftig Anledning til Venſkab, eller et Baand, ſom vedligeholder det, eller en Virkning og Følge deraf. Viſt er det ogſaa, at nogen Overeenſtemmelſe maa der være i Venſkabet ſelv, om ey i andet, ſaa i Dyden, efterdi Cicero og flere har Ret i det, at Amicitia non poſſit niſi in bonis eſſe. Men man ſkal ligeſaa læt kunne beviſe, at den høyeſte og ganſke uindſkrænkede Overeenſtemmelſe hos Menneſker, ſom de nu ere, nemlig ikke fuldkommen dydige, ſkulde være ganſke ſtridig mod Venſkabs Natur. A tilſiger B ſit Venſkab, med den Vilkor, at denne ſkal i alle baade guddommelige og menneſkelige Ting ſtemme overens med hans baade Tænke- og Handle-Maade, det er at ſige, kiøb mig mit Venſkab af for din Frihed. Men hvor er det mueligt, at endten han kan elſke mig, ſom vil have mig til ſin Slave, eller at jeg ſom Slave kan elſke ham? Begge handle mod Natur og Pligt, baade den, der vil kiøbe en andens Frihed, og den der ſælger ſin egen. Ingen af dem er dydig, og følgelig kan ingen af dem være den andens Ven. Vil man altſaa være nogens Ven, bør man ſlet ikke forlange det, ſom ſielden eller aldrig kan ſkee, at han i alt med os ſkal ſtemme overeens. Da maatte tvende beſidde den fuldkomneſte og rigtigſte baade Forſtand og Villie, den fuldkomneſte baade theoretiſke og practiſke Tænkemaade, naar der i deres Venſkab ſkulde være den fuldkomneſte Overeenſtemmelſe. Det ſines ligeſom Cicero havde kræved meget for at faae noget, men ſom i en Definition har han ſkruet ſin Fordring for høyt op, og det er fra denne Side Udgiveren har anſeet den, i det han viſer, at Venſkabs Natur og Væſen ikke kan beſtaae i det,

ſom kan endten være een af dets virkende Aarſager eller Følger. Sed *Caritas* (hedder det) & *Benevolentia* amicitiæ Formam conſtituunt. *Caritas* eſt Species Amoris, qvo aliqvem amplectimur propter pretium, qvod illi maxime virtutis nomine attribuimus, & qvo mirifice delectamur. *Benevolentia* eſt ea voluntatis noſtræ erga alterum affectio, qva non tantum illi cupimus, ſed etiam efficere conamur optima, qvantum in nobis ſit. —— S. 34 K. 8. Sæpiſſime mihi de Amicitia cogitanti maxime illud conſiderandum videri ſolet, num *propter imbecillitatem atqve inopiam deſiderata ſit Amicitia*, ut in dandis recipiundisqve meritis, qvod qvisqve minus per ſe ipſe poſſet, id acciperet ab alio, viciſſimqve redderet. Ved dette Sted anmærker Udgiveren, at det kan ikke have været **Cicerons** Meening, at man jo af Trang og Mangel, og for ſin Nyttes Skyld, baade kan og maa ſøge Venſkab, og at jo Venſkabet dog kan være retſkaffent og ulaſteligt, da det alene og aldeles kommer an paa deres Gemyts-Beſkaffenhed, ſom af ſaadan Grund og Kilde ſøge og finde Venſkab. Men deraf følger dog ikke, at Trang og Mangel og Nytten er den rette naturlige Grund, med og paa hvilken Venſkab ſtaaer og falder. Dette viſer Conterten. Det retſkafne Venſkabs naturlige Grund og Kilde ſætter han i den os af Naturen medfødte Kiærligheds-Drift for andre Mennesker. Til denne Materies nærmere Oplysning ſigter ogſaa de tre første Udgiverens Anmærkninger ved det 9de Kapitel. —— En rigtig Anmærkning forekommer og S. 42 K. 10. over denne **Turnebs** Læſemaade uxoriæ Conditionis, ſom iblandt mange andre har fundet **Grævs, Lambins** og **Gruters** Bifald, og bliver her ydermere forſvaret imod **Manutz**. —— S. 47 K. 11. Qvod ſi rectum ſtatuerimus vel concedere Amicis, qvicqvid velint, vel impetrare ab iis qvicqvid velimus: perfecta qvidem ſapientia *ſimus*, ſi nihil habeat res vitii, er en Læſemaade, ſom Overſætteren ſelv har valgt, ſom langt føyeligere og rimeligere ved en liden Forandring af u til i, nemlig i ſimus for ſumus, end den **Lauter** og efter ham andre har valgt, ved at forflytte ſi fra nihil, og ſætte det for ved Sapientia, tvertimod alle Haandſkrifter. Baade den Manutziſke og Canteriſke Forklaring har og ſine Vanſkeligheder, da Meeningen derimod ved Udgiverens liden rimelige Forandring af u til i, bli-

bliver føyelig denne, og med Contexten saaledes tydelig overeenstemmende: **Dersom vi holde for Ret, at vi bør tilstaae vore Venner alt hvad de ville, eller de tvertimod os alt, hvad vi ville; da maa vi være fuldkommen viise, naar der ikke derudi skal være nogen Feyl.** Da, vil **Cicero** sige, kunde denne vor Meening og Paastand have sin Rigtighed; thi som fuldkommen viise Venner skulde vi ikke den eene forlange af den anden uden hvad Ret var. Men vi tale nu, føyer han strax til, ey om fuldkommen viise Venner, men om saadanne, som de gives her i denne Verden. De iis amicis, qvi ante oculos sunt, qvos videmus, aut de qvibus memoriam accepimus, aut qvos novit vita communis. — S. 55 K. 13. Naar **Cicero** laster de Philosopher, som har holdt for, at man burde skye alt for mange Venner, saa har Udgiveren søgt i den Henseende at bringe ham til Overeenstemmelse med **Plutarch** og hine andre Philosopher, hvis Meening **Plutarch** i sin Afhandling **om Venners Mængde** har udført, og det ved at vise, at **Cicero** har haft langt andre Venner for Øyne og et andet Venskab, end de Philosopher, hvis Meening han retter, og som har ikke vildet sige andet, end at man ikke maatte indvikle sig i en alt for fortroelig Omgang med mange. — S. 65 K. 16. En **Bias** skal have sagt, **at man maatte elske saaledes, som man og engang skulde hade den, man elsker.** **Cicero** lader **Lælius** her indføre **Scipion**, som den, der har ophævet sig derimod. **Grævius** har rigtig anmærket, at det er en Klogskabs Regel af **Bias**, som altid kan bestaae imod de Grunde, **Ciceron** her har anbragt derimod. Udgiveren har føyet til, at det er en Klogskabs Regel, som altid maa gielde, naar man betragter Venskab, som det her i Verden ofte er, nemlig usikkert og ustadigt, men som derimod ikke finder Sted i Henseende til det fuldkomne og retskafne Venskab, som man med Sikkerhed kan lide paa. Vist er det, at **Cicero** her har haft det oprigtige og retskafne og altsaa standhaftige Venskab for Øyne, og maatte have just dette for Øyne, naar han vilde lade hin Regel af **Bias** blive bestridet. I den Henseende kan baade **Bias** og **Scipion** beholde Ret. Men han maa nu have taget Venskab i hvad Meening han vil, og betragtet det, endten som det almindelige, der er usikkert, eller som det oprigtige, man kan lide

paa, ſaa følger det dog aldrig, at, fordi man immer maa troe eller frygte, at en Ven kan forandre ſig, endogſaa den maaſkee, ſom til en Tid har været meeſt oprigtig, ſaa maatte man og ønſke, at han vilde forſee ſig i et eller andet, paa det man kunde faae Leylighed til Misfornøyelſe med hans Forhold. Alſaa tilſtaaer Udgiveren med Grævv, at der bliver ſlet ingen Følge i diſſe Ciceronis Ord: Qvin etiam neceſſe erit cupere & optare, ut qvam læpiſſime peccet amicus &c. Ja man kan end mere føye til, at Cicero har givet Philoſophens Regel en ganſke vrang Meening, ret ligeſom han ſkulde ville have lært, at man ſkulde elſke nogen ſaaledes, at man var i Stand til at hade ham naar det ſkulde være, og end mere ſelv ønſke ſig Leylighed dertil og gribe derefter. Vi maa ved den Leylighed erindre en Tryfeyl i de første Ord af denne Udgiverens Anmærkning, hvorved non er bleven forſat paa det urette Sted. Det hedder, qvod ſi *non* de vulgari Amicitia Bias, de perfecta vero, og ſkal læſes ſaaledes: qvod ſi de vulgari Amicitia Bias, non de perfecta vero, locutus ſit. Næſtfølgende Anmærkning viſer, at en Regel, ſom Cicero tvertimod foreſkriver, har i ſig ſelv ſin ſunde og ſande Rigtighed, men gielder ikke ſom en modſat Regel, til at beſtride den Bias har givet. — S. 69 K. 17. Experiundum autem eſt in ipſa Amicitia. Manutz ſætter her en Plutarch og Theophraſt imod Cicero, ligeſom han kunde være dem imod, i det de lære, at man maa prøve først, førend man vælger nogen til Ven. Men dette er dog Cicero ſlet ikke imod, da han alene viſer, at ſaadan Prøve kan ofte ikke anſtilles uden at man maa først indlade ſig med den, man vil prøve og vælge, og for denne Prøvelſe, ſom maa ſkee ved Brug, Sælſkab og Omgang, foreſkriver Iſokrates en fortræffelig Regel, ſom her anføres. — S. 90 K. 24. *Una illa* ſublevanda offenſio eſt, ut &c. Dette er et Sted Grævv har ikke kundet komme til Rette med og holder derfor miſtænkt. Udgiveren antager den Forklaring Grævv har givet over ſublevanda, og lader una illa være ablativus, ey nominativus, og igientager af det foregaaende det Ord Cauſa, ſaa Meeningen bliver føyelig denne: Una illa (cauſa) ſublevanda (minuenda, elevanda) offenſio eſt, ut & veritas in Amicitia & fides retineatur. — S. 99 K. 26. Qvod ſi in Scena, *id eſt*, *in Concione*, in

qvo

qva rebus fictis & adumbratis loci plurimum eſt, tamen *verum valet*, ſi modo id pate factum & illuſtratum eſt &c. Diſſe Ord id eſt in Concione, har **Lange** anſeet for indocta gloſſa, ſkiøndt **Cicero** dermed kan have alluderet til den Concio populi, han nyelig foran har mældet om imod Slutningen af det 25de Kapitel. Udgiverens Anmærkning over det hele Sted lyder ſaaledes: Mihi qvidem nec Ciceronis mentem aſſecutus eſſe Langius, nec qvicqvam immutandum videtur. In Fine Cap. XXV. de concione populi Locutus in ea dicit valuiſſe veritatem, in qva qvidem ſemper valere debet. In his qvaſi defixam Cogitationem habenti de Scena placuit tanqvam Concione loqvi, in qva etiam, rebus licet fictis & adumbratis loci in ea plurimum eſſet, veritas ſæpe tamen valeret. Cur ita? Qvia non ſemper fingit Poeta. Sed vera etiam in Scenam introducit ſæpe, qvando nimirum ea patefacta & deſcriptionibus hiſtoricis ſic ſatis illuſtrata ſint, ut ad ſcenam ſint apta. Sic certe vel in Scena figmento veritas præferenda valebit. Neqve hîc Cicero, ut putat Langius, de veritate hominum, qvi pro aliis habiti ſunt, qvam eſſent (nam & illa ficta poteſt eſſe, qvatenus fingitur patefacta. Man kan lægge til, at **Cicero** da ſkulde have ſigtet langt tilbage til hvad han har ſagt i det 19 Kap.) Sed de veritate hiſtorica rerum fabula deſcriptarum loqvitur. Huc ſpectat hoc Horatii:

Atqve ita mentitur, ſic veris falſa remiſcet,
Primo ne medium, medio ne diſcrepet imum.

Et illud *Heſiodi*:

Ἴδμεν ψεύδεα πολλὰ λέγειν ἐτύμοισιν ὁμοια
Ἴδμεν δ' ἄντ' ἐθέλωμεν, ἀληθέα μυθήσασθαι.

Cicero ſkal da kort og godt ville ſige, at man ikke bør giøre Venſkab, qvæ tota veritate perpenditur, til et Skueſpil, der er en Blanding af Sandhed og Løgn eller Forſtillelſe, og en Ven bør ikke være nogen Hypokrit. — S. 107 K. 28. *Ut ita virtutem loceris.* **Græv** har ſtødt ſig over den Talemaade, veed ikke hvad den vil ſige, og troer, at man bør læſe: ita virtutem colatis. Udgiverens Anmærkning derover og tillige den allerſidſte lyder ſaaledes: Et ego idem pœne ſuſpicatus fuerim, niſi ſcirem verbi *locare* etiam

alium & qvidem hic ab illo longe diverſum ſignificatum eſſe, eumqve magis proprium. Eſt enim *locare*, qvod nemo neſcit, *in loco aliqvid ponere*. Qvam ob rem verba, *ut ita virtutem locetis*, hunc ſenſum facillimum exhibent, ut eo loco virtutem habeatis, cui reſpondent optime, qvæ ſeqvuntur, *ut ea excepta, nihil Amicitia præſtabilius putetis*, ut adeo ſummo loco virtus & poſt virtutem proximo habenda ſit Amicitia. Qvis tandem ignorat, qvod Locus etiam *Conditionem*, *Ordinem*, *Honorem*, *Dignitatem*, *Pretium ac Præſtantiam* ſignificet? Hinc freqventiſſimæ ſunt apud *Ciceronem* loqvendi formulæ: *Tenere*, *obtinere*, *aſſignare*, *attribuere locum primum ac principem: habere aliqvem & aliqvid hoc vel illo loco: in hunc locum pervenire: hoc vel illo loco dignum cenſere. eſſe eodem loco, qvo alius.* Qvid ergo vero ſimilius eſt, qvam ut etiam *locare* hunc *loci* ſenſum hoc in loco habeat, qvem etiam manifeſte produnt ſeqventia: *ut ea excepta nihil Amicitiâ præſtabilius putetis.* — Saaledes har Udgiveren leveret en forkortet Samling af andres, og tillagt nogle ſine egne Anmærkninger, hvorved han undertiden dømmer imellem de andre Fortolkere, undertiden retter dem og ſelv forklarer Texten paa egen Haand. Foran er tilføyet en Diſpoſition over Afhandlingens Indhold, ligeſom ved Udgaven af *Cato den Ældre*. Den Danſke Overſættelſe, Titlen mælder om, er længe tilforn udgivet, og bliver tilligemed den latinſke Text anvendt i Skolen til Diſciplernes Brug.

Frankfurt am Mayn. Catechismus der Sittenlehre für das Landvolk. 1771. 136 S. i 8vo. Det er et lykkeligt Folk, hos hvilket Sæder og Dyd ſtaaer i Agt, thi det er ſund, arbeydſom og troe. Men derpaa beroer dog fornemmelig en Stats Velfærd, Sikkerhed og Tilvext. De der ere ſaa ufornuftige at holde et Folks Laſtefuldhed for uſkadelig eller endog for nyttig, og ſlemme nok til at befordre Laſternes Udbredelſe, forſtyrre Staten i dens Grundfæſtning. Vi bør alſaa bære ſtor Høyagtelſe for de retſkaffene og viſe Mænd, ſom bemøye ſig for at foreſtille Menneſket den Dyd, der udgiør hans Lykke, og til hvis Udøvelſe han er beſtemt, i ſin rette Kraft og dens ſande Nytte. De ere det menneſkelige Kiøns Velgiørere, ſom fortiene dets Taknemlighed

og

og Høyagtelse. Forfatteren af denne lille og fortræffelige Bog kan i denne Betragtning gisre den billigste Paastand paa vor Erkiendtlighed. Den Methode han foreslaaer, og hvoraf han giver et Mønster, er ganske forskiællig og nye. Om den fortiener at efterfølges er ingen Spørsmaal om. Hans Underviisnings Plan er indrettet for den talrigeste Stand i Staten, for Landfolket. Sædeforbedringen er ganske viist lættest at udvirke paa Landet, da den finder langt flere Vanskeligheder og Forhindringer i Stederne og de fleste ved Hofferne. Forfatteren opdager med nogen Strænghed Feylene ved den hidtil brugelige Underviisning paa Landet. Han vil ikke have Landsbye-Præsterne saa videnskabeligen og ligesom nu dannede som efter en Modell, og derudi har han den fortiente Hr. General-Superintendent **Jacobi** i hans **vermischte Abhandlungen** paa sin Side. Han foreslaaer et Professorat i den practiske Theologie for at danne Landsbye-Præsterne. Hr. **Schlozer** til **Frankfurt ved Mayn**, Forfatteren til denne fortræffelige Bog opstiller en redelig og dydig Forvalter over et Adelsgods, som ved sit Exempel, sin kiærlige Omgang med Bønderne og endelig ved Ungdommens Underviisning har tilveyebragt en ret indtagende Forbedring i Bøndernes Sæder. Efter denne Indledning, som besluttes S. 54. følger Sædelæren selv i Form af en kiærlig og venlig Samtale med Børn. Han søger først at indtage dem for sig, og at overbevise dem om, at intet ligger ham meer om Hiertet end deres Velfærd: „Eders Forældre, siger han kan „ ikke have Eder kiærere, end jeg har, og om jeg døde, og „ vidste, at I engang skulde have giort Eder selv ulykkelige, „ da skulde jeg ikke lade mig trøste paa min Sotteseng. Dog, „ jeg veed, at I vil ikke saa høyt bedrøve en gammel Mand, „ og at I ikke skulde gisre det af Uvidenhed, saa vil jeg „ lige Eder alt, hvad der efter min Meening skal gisre Eder „ til saa kloge og gode og følgelig saa lykkelige Mennesker, „ om mueligt er.“ De Pligter, han foredrager, ere indklædte i fattelige Exempler, saa Ungdommen kan see og fø[le] Nytten af deres Opfyldelse og Skaden af deres Overtræ[delse]. Her bliver alene taalt om de Pligter, som Mennesket er sig selv og sine Medmennesker skyldig. Bevægningsgrundene bliver ikke tagne af Religionen, uden hvor han taler om Enden, hvor Børnene nødvendig maatte erindres om-

at GUd er Alvidende, og at han afſkyer og ſtraffer Meeneed. Han vil, ſom han erklærer ſig i Indledningen have Ungdommen paa det tidligſte anført til Guds Kundſkab. Tilſidſt underholder han og de Unge om Religionen, ſom den, hvorved de i alle Omſtændigheder kunne være roelige og fornøyede og ſaavel timelig ſom ævig lykſalige, og henviſer dem i øvrigt til deres Præſter.

Paris. Dictionnaire hiſtorique & critiques ſur la Vice, le Carectere les Mœurs & les opinions de pluſceurs Hommes celebres, tirees des Dictionnaires de M. M. Bayle & Chaufepie —— par M. de Bonnegarde. 1771. 4 Vol. i 8vo. Denne kun for ſin halve Deel anførte Titel, af Værket viſer allerede, at det kan være intereſſant, og ſaaledes ſkal det og virkelig være i Udførelſen efter det, man deraf har læſt. Hr. B. har udvalgt de angenemmeſte og nyttigſte Artikler af ſine Autorer, over hvilke han commenterer, og tilføyet dem mange nye med hiſtoriſke, kritiſke og litterariſke Anmærkninger. De fleſte af de første ere af **Chaufepie**, faa af **Bayle**: „De, ſiger Forfatteren, ſom ſøger „ efter Vaaben for at beſtride Deismum og Pyrrhonismum, „ finder dem ikke i min Bog. Jeg er en Chriſten og giør „ mig en Ære deraf. Jeg vilde ikke prædike, men jeg hol„ der det dog for min Skyldighed, at bortrydde alt, hvad „ der kunde krænke Religionen. Denne lovlige Betænkſom„ hed har jeg endog dreven ſaavidt, at jeg har forviiſt alle „ de Artikler, hvori **Bayle** har bemøyet ſig for at indlem„ me ſine fordervelige Læreſatzer.“ Ofte har han ved given Leylighed taget Chriſtendommen i Forſvar. Man finder og mange Artikler over forſkiællige Vantroens Martyrer, ſom i det 16de og 17de Aarhundrede har lidt de yderſte Straffer: „ Vor Absigt dermed, ſiger Forfatteren, har ikke været, at „ bringe den offentlige Magt i Harniſk imod diſſe Vantroende: „ alle Mennesker ere vore Brødre, endogſaa de Ugudelige, „ ſom løsrive Sælſkabets helligſte Baand. En ubekiendt „ Privatmands Pligt er at beklage dem, men ey at ringe til „ Storm imod dem. —— Vi vilde kun forehold dem et ſkræk„ keligt Billede, hvorved de ulykſalige, ſom bekiende ſig til „ Vantroens Fahne, maatte zittre, og andre maatte frygte „ ſig, ſom fandt ſig friſtede til at give ſig derunder.“ Dette

re Middel at bestride Vantroen, ved at afskildre den Elendighed og de legemlige Straffer, som dens Tilhængere har ofte draget sig paa Halsen, kan maaskee virke med nogen Kraft paa dem, hos hvilke den Advarsel endnu kommer tidlig nok, men andre ville maaskee agte ringe derom, som et Argument, der er grundet paa Intoleranze. Man kan føye til, at det kan nok skrække nogen fra Vantroens Bekiendelse, men ikke fra Vantroen selv. Desto smukkere er det Hr. **Bonnegarde** har tilføyet: „Hvad for en Straf er ikke et Menneskes Til„stand, der bliver omdreven i et Hav af grusom Tvil og „nedslagende Vanskeligheder, der hverken veed hvorfra det „er, eller hvorhen det kommer? hverken, hvad det er i „dette Livs Drøm, eller i det andet Livs Realitet? Der „alle Dage giør sig nye Chimærer om sin nærværende Tilvæ„relse og sin tilkommende Skiæbne, og der seer disse Chi„mærer at forsvinde for sine Øyne, som tomme Gespenster, „der bedrage r en Syg Sværmers Indbildnings Kraft. Saa„danne ulykkelige Menneskers Tilstand maa røre alle Med„lidende." Herefter bliver **Bayle** selv anført til Exempel derpaa.

Göttingen og Gotha. Vergleichungstafeln der Schriftarten verschiedener Völker, in denen vergangenen und gegenwärtigen Zeiten. Erstes Stück. Ausgefertiget von Christian Wilhelm Büttner, der Weltweisheit Mag. und ordentlicher Lehre ꝛc., 1771. 2 Ark i 4to. Foruden ere i Kobber stukne Sammenlignings Tabeller af nogle saavel udslættede, som endnu til værende Folks Alphabeter. Tavlerne har Hr. B. forelagt Videnskabernes Sælskab, og de har vist udfordret meer Eftertanke og Arbeyde end mangen tyk Bog: „De fleste Folk, siger han, „har visse Tegn, hvorved de bekiendtgiøre de Fraværende „deres Begreber om Tid eller Sted. Hos Peruanerne var „det Strikker, hvorpaa vare knyttede Knuder, som lade „sig sammenligne med Snit eller Skurer i Træe. Mexicanerne afbildede Tingene selv, som de vilde forestille. „De Nordamerikaniske, ligesom og nogle Siberiske Folk, „have deres Vaabenbilleder. De Egypter havde taget visse „Egenskaber af Tingene og søgt at udtrykke dem ved deres „hieroglyphiske Billeder. Sineserne betegne en Ting ved

„et

„ et af rette og krumme Linier sammensat Tegn og de andre „ moraliserede Folk ere faldne derpaa, ved visse Tegn at fore„ stille Stemmen selv, som de betegne Tingene med, eller „ haver et egentlig saa kaldet Skrift og Bogstaver, som hos „ nogle bestaaer af blot Medlydende, hos andre af Medly„ dende og Selvlydende tillige, og atter hos andre af Sta„ velse-Tegn." Her handles kun om de sidste Folk, som har betient sig af Bogstaverne. I Forhold til Skriftet inddeeler han Folkene paa Jordkloden i de, som endnu ingen har, og de, der bruge dem, og beskriver deres Boepæle, som fornemmelig, hvad de første angaaer ere i det Asiatiske Tartarie. Landene paa denne Side **Tigris**, som indbefatte **Chaldæa**, **Syrien**, **Palæstina** og **Arabien**, har kun et Stamfolk, hvis besynderlige Mundart i Almindelighed kaldes de Orientaliske Sprog. Saasom Hr. B. holder disse Landes Bebyere for de første Opfindere af Bogstaveskriftet, saa har han opofret deres Skrift de tvende første Tabeller. Det Chaldæiske Skrift holder han for en Moder til alle de andre. Det Phoeniciske Skrift anseer han blot for en Afændring af det Chaldæiske. Fra samme afleder han og det gamle Egyptiske Bogstaveskrift. Mærkværdigt er det, at de ved Enden af dette Alphabet staande 3 Tegn, ere de første Sinesiske, af hvis Strægers Forsætning Bogen Ue-king bestaaer. Den tredie Tabelle viser det Phæniciske Skrifts Overgang til Europa.

Leipzig. De Mommentis sepulchratibus qvibusdam Sachsenburgicis Commentatio. In qva diversa Antiquitatum germanicarum Argumenta penitius illustrantur. Scripsit J. G. S. Schwabe. 1772. Tvende ved Sachsenburg i forrige Aar opgravede Monumenter har givet Forfatteren Anledning til at forsøge sin Skarpsindighed med deres Opdagelse, og i nogle med Hoved-Sagen beslægtede Udsvævelser at giøre en nyttig Brug af sin Belæsenhed. Monumenterne selv ere paa den anden Side af Titelbladet for og under Afhandlingen selv afbildede i Kobber. Nogle Betragtninger ere Materien mindre vedkommende, saasom; en Historie om gamle Monumenter; noget i Almindelighed om de Tydskes Brug at forbrænde deres Døde: om de afdøde Børns Forbrændelse hos de Tydske; om Børne-Rangler hos de Gam-

le;

le; om Laribus vialibus, hoſtialibus og domeſticis o. a. m. Det eene af de tvende her omhandlede Monumenter er en liden Urne, det andet et Billede, med en liden Kugle, alle af Leer. Da Hr. D. Lauhn blev tilſpurgt om diſſe Stykker, troede han, at det eene var en Apis, men ſkiænkede dog det latinſke Sælſkab i Jena diſſe Monumenter med den Anſøgning, at een af dets Medlemmer vilde paatage ſig at oplyſe dem, og det giorde Hr. Schwabe. Han holder Billedet for en Rangel, og søger at giøre det rimeligt, at Tydſkerne pleyede at lægge ſaadanne i deres Børns Urner. Dets Huulhed og den dermed opgravede lille Kugle underſtøtter hans Formodning. Han meener det har foreſtillet en Huusgud under en Tyrs eller Apis Geſtalt, da de Gamle gemeenlig hat giivet deres Børne-Rangler en ſaadan Skikkelſe efter nogen deres Skytsgud, hvis Skyts de overgave dem til. Skriftet er tilſkreven Hr. Lauhn og ziret med hans Billede foran i Kobberſtik.

Ohrdruf. Die Beherzigung der Zeit. Eine Wochenſchrift, welche bis Oſtern fortgeſezt und zum Beſten der Armen verkauft wird. Det første Ark af dette Skrift udkom fra 9de Decembr. 1771. og det ſkal i alt beløbe ſig til 16 Ark. Hr. D. Krügelſtein, Landphyſikus i Grævſkabet Hohenlohn er den dyrebare Menneſke-Ven, ſom høymodig antager ſig ſine Medborgeres overveyende Elændighed, og opfordrer alle ædle Siæle til en kraftig Medlidenhed. Skriftet hvori han afſkildrer ſine Medmenneſkers Nødlidenhed, er rørende, nyttig og læſeværdig, og at kiøbe det, er en virkelig Velgierning. Efter Forfatterens angivne Plan ſkal det indbefatte: Opmuntringer: Bidrage til det menneſkelige Hiertes Hiſtorie i Nød og Elændighed; vunderbare Redninger; Guds Forſyn; Hiſtorien om de mærkværdigſte dyre Tider, og Midler til at erholde ſig i ſamme; Velmeente Forſlage til at forebygge dyr Tid; Betragtning over de i den dyre Tid herſkende Sygdomme; Efterretninger om rige Levnets Midler, og ſaadanne, ſom man kan bruge i den yderſte Nød. Forfatteren udbeder ſig i ſær Bidrage til Hiſtorien om den dyre Tid i Aaret 1438., til hvis Afmindelſe man endnu hundrede Aar derefter til Erfurt har baget Brød af en Nøds Størrelſe. Han udbeder ſig iligemaade

af

af andre habile og veltænkende Mænd andre Bidrage, ſom paſſe ſig til hans Øyemærke. Han giver Regler, hvorledes man i de af Mangel opkomne epidemiſke Sygdomme ſkal forholde ſig og forvare ſig derimod, og beſkriver till ge den ſikkerſte Lægemaade. Hans Forſlage til at forekomme dyr Tid og et Folks Nød og Armod løber ud paa at anlægge Magaziner, at ſætte Grændſer for Overdaadighed, og at opmuntre til Arbeydſomhed.

Weimar. **Chymiſche Verſuche über das Meyerſke** Acidum pingve von D. Wilh. Heinr Sebaſt. Bachholz ord. ausüb. Ärzte zu Weimar ꝛc. 1771. 96 S. i 8vo. Brænd-Speylet forvandler Kalkſteen til virkelig Kalk, ſom udholder alle chymiſke Prøver, og Meyers Begreb om Acidum pingve ſkal være ugrundet. Samme Begreb om den fire Luft finder end mindre Forfatterens Bifald. Den ætheriſke Olie holder virkelig Kampher, ſom ved Cauſticum bekommer den kryſtalliniſke Geſtalt, hvoraf følger, at Kampferen ved levende Kalk bliver raffineret. Ingen Kampfer lader ſig ſkille fra Eenebær-Olien. Tvende Unzer af ætheriſk Rosmarien-Olie gave 35 Gran god ægte Kampfer. Brænd-Speylet forvandler raa Kalkſteen til virkelig Kalk, Gypsſpat til virkelig Gyps, og Kride til virkelig Kalk. Forſøgene med de lyſende Steene beviſer, at uden Phlogiſton kan ingen Kalk fremkomme. Med Brænd-Speylet frembragte han og Røden af Qvægſølv-Præcipitat.

Kiel. Commentatio epiſtolaris de inſitione variolarum ad avunculum ſuum æterne colendum virum illuſtrem & celeberrimum D. *Georg Gottlob Richter*, qva ſimul de qvinqvagenarii Doctoratus ſecularibus ſacris & ſeptuageſimo octavo natali Die pie gratulatur Jo. Frid. Ackermann, D. &c. 1771. 50 S. i 8vo. Dette Hr. Juſtice-Raad Ackermans practiſke Skrift er fuld af den inderligſte Høyagtelſe for den ærværdigſte gamle Mand Hr. Hofr. Richter i Gottingen, hans Morbroder. Hr. Hofr. havde yttret ſin Ugunſt for Koppe-Indpodningen. Hr. A. forſvarer den dog med megen Moderation, og raader derved til al muelig Forſigtighed. Legemet ſkal i Forveyen tilberedes. Med Sutton's Arcanis er han ikke tilfreds. Frie

Luft

Luft giør meget til en lykkelig Cuur. Her anføres en meget ſielden Fald, at de naturlige Kopper anden Gang igien har indfundet ſig.

Brunsvig. Die Harbkeſche wilde Baumzucht, theils nordamerikaniſcher und anderer fremden, theils einheimiſcher Bäume, Sträuche und Strauchartigen Pflanzen, nach den Kennzeichen, der Anzucht, den Eigenſchaften und der Benutzung, beſchrieben von D. Joh. Philipp du Roi. Erſter Band mit Kupfern. 1771. 447 S. ſt. 8vo. Denne koſtbare Bog er et Indbegreb af egne Forſøg og Erfaringer, hvilket Forfatteren har anſtillet og ſamlet i Hr. Hof-Dommer von Weltheims Plantager til Harbke. Forſkiællige nordamerikaniſke Træer ſkulle med beſynderlig Nytte kunne plantes i Stedet for indenlandſke. Denne Deel indbefatter 59 Arter i alphabetiſk Orden. Den anden Deel ſkal indbefatte Beſkrivelſer paa de øvrige Arter, ſom ere 95 tilſammen.

Frankfurt og Leipzig. Ein anderer mit kleinen Akademien ſympathiſirender Raiſonneur, in einigen gegen das Raiſonnement über die proteſtantiſchen Univerſitäten in Deutſchland gerichteten Briefen. 1772. 83 S. i 8vo. Diſſe Breve ere tvende, af hvilke det ſidſte er, ſom en Regel til det første. I dette ſkal den Satz beviſes, at ſmaa Univerſiteter ere bedre end ſtore. Egentlig beviſer Forfatteren dog intet mere, end at ſmaa Univerſiteter kan have deres Fordeele, og at de ſtore tvertimod kan have deres Ulemper. Man erindrer herved ey uden Grund, at det ikke kommer an paa, om et Univerſitet er lidet eller ſtort, men paa dets indvortes Forfatning, ſom i begge Tilfælde kan være god og slet.

London. Travels through that Part of North America formerly called Loviſiana, by Mr. Boſſu. 1771. 2 B. i 8vo. Hr. J. R. Forſter har overſat diſſe Hr. Boſſu's en franſk Søe-Capitains Reyſer i det Engelſke Sprog. Forfatteren, ſom til den ſidſte Krigs Tid opholdte ſig nogle Aar i America, giver derudi artige Efterretninger om den nye Verdens Sæder, Skikker, Forandringer og andre mærkvær-

dige

dige Efterretninger. Hr. Forſter har tilføyet oplyſende Anmærkninger, ſom fornemmelig angaaer Naturhiſtorien, ligeſom og en ſyſtematiſk Fortegnelſe paa alle bekiendte Planter i det Engelſke Nord-Amerika, og endnu desuden et Udtog af de nyttigſte Artikler af Peter Loeflings Reyſer gienem Spanien og Cumana i Syd-Amerika.

Göttingen og Gotha. Logik und Metaphyſik von Joh. Henr. Feder, Profeſſor der Philoſophie auf der Georg Auguſtus Univerſität. Dritte vermehrte Auflage. 1771. 8vo. Den Grundrisning, ſom ſtod i de forrige Udgaver er juſt her af den Aarſag udelukt, fordi Forfatteren er fundet at udgive den for ſig ſelv og mere udførlig. Meget er bleven tydeligere beſtemt og mere udviklet, men ogſaa meget overſtrøgen. I tilføyede Anmærkninger bliver blandt andet de beſte philoſophiſke Værker anførte, ſom Forfatteren har benyttet ſig af.

Paris. Expoſition des Variations de la Nature dans l'eſpece humain, ou l'on demande, ſi, poſées les Loix naturelles les plus générales, ſur leſquelles portent l'ordre & l'harmonie du Corps humain, la nature peut quelquefois s'en écarter, par M. T. Guindant, des Facultes de Médécine de Paris. 1771. 240 S. i 12mo. Forfatteren bekræfter det Spørsmaal Titelen mælder om, og underſtøtter ſin Paaſtand med mange Exempler og Erfaringer.

Leipzig. Briefe ein Arztes an ſeinen Freund über den menſchlichen Körper, von D. Ernſt Platner. Zw. Band. 1771. 78 S. i 8vo. (See S. 784. No. 49. for 1771.) Dette Bind begynder med en Fortale, hvor i Hr. Pl. forſvarer ſig mod Hr. Unzer. Han har ellers her i dette Bind begyndt at beſkrive Fordøyelſens Redſkaber, og hiſt og her indrykket nogle egne Tanker og Bemærkninger.

Greifswald. Briefwechſel zwiſchen Sr. Königl. Hoheit dem Prinzen Guſtaw von Schweden und Sr. Excell. dem Herrn Reichsrath Grafen von Scheffer. 1772. 17 Ark i 8vo. Overſættelſen er forfærdiget af Hr. Prof. Gadebuſch og er ligeſaa smuk aftrykt ſom Originalen.

No. 4.

Kiøbenhavnske Efterretninger om lærde Sager.

I. Hæfte. Torsdagen den 28de Januar. 1773.

Aalborg. Mag. Nicolay Edinger Balles Gudelige Taler holdne ved adskillige Leyligheder. 1772. 164 S. i stor 8vo. Med de Holzbergiske Skrifter. — Disse Taler ere otte i Tallet og holdne ved adskillige Leyligheder i Aaret 1771. Til en god Prædiken, som skal kunne tiene til Mønster for andre, udfordres efter Forfatterens Tanker i Fortalen, foruden et reent Sprog og en ordentlig Sammenhæng i Tankerne, at Sandhederne i Foredraget bliver aspassede saa nøye efter Tilhørernes Begreb, at baade Forstanden uden Møye kan erholde en tilstrækkelig Oplysning, og Hiertet tillige røres. Lad være Talerens største Kunst er alt for svag til at høye Villien uden den Hellig Aands Mvirkning og Bistand, saa kan dog et rørende Foredrag bidrage meer til Siælens Opvækkelse end det tørre og platte, og Taleren bør kunne indprænte varige Følelser af de guddommelige Lærdommes opmuntrende og overtalende Kraft i de Agtpaagivendes Gemytter. Endskiøndt Forfatteren saaledes vel har vidst, hvad der udfordres til et Mønster af en god Tale, saa har det dog ikke været hans Ahsigt hermed at fremlægge saadanne Mønstre for unge Prædikantere, men det er hans Forsæt med Tiden, naar han selv har naaet en større Færdighed, at forskaffe vore unge Studerende en Slags Anviisning eller Hialpemiddel i Modersmaalet til den geistlige Veltalenhed. Hvorfor spørger han, skal vi immer hen-

te al vor Videnskab fra Tydskland? og klager over den Afsmag, Nationen i Almindelighed skal have for sit eget, over deslige Skrifters slette Afgang, og visse dadlesyge Folks ubillige Kritiker. Var han for nærværende Tid saa forsikkret om sin egen Evne til dette Arbeyde, som om andres, da skulde han til Trods for alle misundelige Domme gierne opofre det Pund, som af HErren var ham betroet til sine Medborgeres Tieneste. Men han har troet, at i sær i disse Tider var det en Pligt at anvende alle Kræfter til Religionens Forsvar, og nyttige Videnskabers Fremvæxt, og for af skiønsomme og upartieske Dommeres Betænkninger at erfare, hvorvidt han kunde være skikket til at opfylde denne Pligt, har han udgivet disse gudelige Taler, hvilke han fornemmelig vil have betragtede som Prøvestykker, og hvorved Tilhørernes Opbyggelse har været hans Hoved-Øyemærke. Han kalder dem dogmatiske Taler, hvoraf han med Tiden, om han maatte finde nogen Understøttelse dertil, turde vel fordriste sig til at udgive en heel Aargang. Aarsagen hvorfor han kalder dem saaledes, er deels denne, fordi han derudi ikke har befattet sig med lærde exegetiske Anmærkninger, som Mængden sielden kan føre sig til nogen Nytte, deels fordi han efter D. Speners og Plits Exempel havde foresat sig i enhver offentlig Tale for sine Meenigheder fuldstændig, sammenhængende og med behørige Beviser at foredrage en af de vigtigste Lærdomme i vor Troes Bekiendelse, uden at forglemme den Opmuntring, Trøst eller Straf, som enhver enkelt Sandhed kan give Anledning til. Det er da saadanne Taler disse nærværende skal afgive Prøver paa. —— Den første Tale er holdt paa Søndag Septuagesima over Evang. Math. XX. 1-16. for Hr. Biskop Rotboll til Høymesse i Trinitatis Kirke, og foreviller, hvor ubilligt det er, at Mennesker trætte med den Almægtige, eller ere misfornøyede med den guddommelige Regiering i Verden. Han har først givet en kort Afridsning over Menneskenes Klage og Misfornøyelse med Guds Huusholdning og Regiering i Verden, saavel i Naturens som i Naadens Rige, og dernæst viist, hvor ugrundet og ubillig saadan Misfornøyelse i begge Henseender er. —— Den anden Tale er holdt paa femte Søndag efter Trinitatis over Evang. Luc. V. 1-11. for Hr. Biskop Harboe til Høymesse i Frue

Kirke,

Kirke, og betragter, hvorledes en Christens Haab og Tillid i Modgang bør være, nemlig: 1) at en sand Christen haaber ikke unsdvendige eller utilladelige Fordeele, men ønsker alene sin Tilstand forbedret, og Trangen afhiulpen, naar den er haardere, end han kan taale; 2) at en sand Christen bygger ikke sit Haab paa egen Værdighed eller fremmed Hiælp, men alene paa HErrens Forjættelse og JEsu Fortieneste; 3) at en haabefuld Christen farer bestandig fort uden Knur i sine lovlige Bestræbelser, alle Hindringer uagtede, som hidindtil have giort hans Arbeyde forgiæves. — Den tredie Tale er holdt paa siette Søndag efter Trinitatis over Evang. Math. V. 20-26. for Hendes Majest. Dronning Juliana Maria til Høymesse i Fredensborgs Slots-Kirke, og derudi udvikles et godt Hiertes Egenskaber, og vises: 1) at enkelte gode Handlinger giver os intet tilforladeligt Vidnesbyrd om vores gode Hierte; 2) at hvad som ikke kan bestaae med Gudsfrygt og Dyd, kan heller ikke have Sted i et godt Hierte; 3) at Hiertet er ikke godt af Naturen; men maa blive det ved Hiælp af Religionen. — Den fierde Tale er holdt paa ellevte Søndag efter Trinitatis over Evangelium Luc. XVIII. 9-14. for Hr. Biskop Brorson til Høymesse i Budolphi Kirke i Aalborg og forestiller, hvor farligt det er at bedrage sig selv ved en indbildt Retfærdighed, og viser først, hvorledes dette kan skee, nemlig deels ved det, at man bygger sin Retfærdighed paa en falsk og utilstrækkelig Grundvold, deels ogsaa ved det, at man bedømmer sin Retfærdighed af tvilsomme og utilforladelige Kiendetegn: dernæst hvor farligt det er, da deels den indbildte Retfærdige imod sine Tanker endnu er udelukt fra Guds Naade og Syndernes Forladelse, deels hans indbildte Retfærdighed gior ham mindre skikket til alvorlig Fortrydelse over Synden, og hans Omvendelse dobbelt vanskelig. — Den femte Tale er holdt paa fiortende Søndag efter Trinitatis over Evang. Luc. XVII. 11-19. ved Indsættelsen til Lære-Embedet i Kiettrup og Giettrup Meenigheder, og afhandler en retskaffen Lærers og vellindede Tilhøreres fælleds Pligter mod hverandre. En retskaffen Lærers Pligter mod sine Tilhørere bestaaer derudi, at han bør anføre og vevvise dem til den sande Gudfrygtighed, som er til Salighed, og det saavel ved en sund og op-

byggelig Lærdom, Straf og Formaning, som ved en retskaffen og gudfrygtig Vandels Exempel. Og vaa den anden Side viises velsindede Tilhøreres Pligter mod en retskaffen Lærer at bestaae derudi, at de bør vise ham Ærbødighed i at sætte Tillid til hans Raad og adlyde hvad han paa Guds Vegne lærer og befaler dem, og at de bør elske ham for hans Giernings Skyld. Det er et smukt Løfte Forfatteren S. 93. har giort sine Tilhørere, naar han forsikkrer dem om, „ at ingen tør frygte sig for stiklende Bebreydelser i hans „ offentlige Taler, hvor Lasterne bør straffes i Almindelig„ hed uden Hensigt til visse Personer; da det samme er et „ Kiendetegn paa Feyghed, at beskiæmme den ubodfærdige „ paa saadanne Steder, hvor han ikke kan forsvare sig, og „ en Lærer har andre Leyligheder, hvor Synderen i Enrum „ kan bringes til sine Synders Kundskab.“ —— Den siette Tale er holdt paa 16de Søndag efter Trinitatis over Evang. Luc. VII. 11-17. for Meenighederne i Kiettrup og Giettrup, og forklarer **JEsu Herlighed aabenbaret i hans Tegn og underlige Gierninger**, og viser: 1) Hvori den Herlighed bestaaer, som aabenbarer sig i JEsu Tegn og forunderlige Gierninger; 2) Hvad Indflydelse denne JEsu aabenbarede Herlighed kan have paa Gemyttet til en Christens Opbyggelse. —— Den syvende Tale er holdt paa fierde Søndag i Advent over Evang. Joh. I. 19-28. og handler om **Daaben, forestillet, som et af Gud for alle Mennesker forordnet synligt Naademiddel til Saligheds Befordring.** Heraf udvikles efter Orden følgende Læresætzer: 1) at Gud selv har anordnet og indstiftet Daaben til en bestandig Brug i sin Kirke; 2) at han har indstiftet den til Brug og Nytte for alle, saavel for Børn som for voxne Mennesker, naar disse i Ungdommen ikke vare døbte; 3) at den er indstiftet til et Naademiddel for Syndere til deres Saligheds Befordring; 4) at den ey alene er af en jordisk men tillige af en guddommelig Beskaffenhed, eller at den bestaaer af himmelske og jordiske Ting, foreenede med hverandre. —— Den ottende og sidste Prædiken er holdt paa første Juledag over Evangelium Luc. II. 1-14. i Kiettrup og Giettrup Kirker og handler om **Christi Mandoms Annammelse** og betragter de herlige Fordeele med hvilke det menneskelige Kiøn blev benaadet ved **Christi Mandoms Annammelse.**

Først

Først foreſtilles Beſkaffenheden af Chriſti Manddoms Annammelſe, eller paa hvad Maade, og i hvilken Forſtand han er bleven et virkeligt Menneſke, og dernæſt de herlige Fordeele, med hvilke det menneſkelige Kiøn derved er bleven benaadet. — Man kan ikke nægte, at jo det reene og flydende Sprog, det ſammenhængende, tydelige, grundige og velordnede Foredrag ere diſſe Talers kiendelige Fortieneſter. At levere noget Udtog, eller enkelte Prøver af dem alle, vilde være for vidtløftigt. Et Par Steder maa være nok, udſøgte af den eene fortræffelige Tale om det gode Hiertes Egenſkaber. S. 48.: „Det reene, det hellige, det oprig„tige, det gode og dydige Hierte, ere lige betydende Ud„tryk, ſom indſlutte lige mange og roesværdige Egenſkaber. „Men Talebrugen forvirrer ofte Ordenes rette Bemærkelſe, „og i vore Tider er intet almindeligere, end at betragte „Dyden, ſom en ſærſkilt Egenſkab, der næſten er den men„neſkelige Natur for høy, og altſaa for vanſkelig at be„flitte ſig paa, da enhver derimod er færdig nok til at ſtri„de for ſit gode Hierte. Et godt Hierte er Mode-Sproget „iblandt Folk, ſom giøre Fordring paa en artig Levemaade, „og Spotteren ſelv tør roſe ſig deraf. Den Laſtværdigſte „vover vel undertiden at ſtride med den Dydigſte om det be„ſte Hierte, den Vellyſtige i Særdeleshed vil finde ſig høy„ligen fornærmet i Fald man tvivlede om hans gode Hierte. „Alle betragte det gode Hierte, ſom Hoveddyden hos et „Menneſke, og ingen Skam er utaaleligere, endog for „den, der ellers bekymrer ſig lidet om ſit gode Navn, og „trodſer al Vanære, end at overbeviſes om, han har et „ondt Hierte. Eyer man kun et godt Hierte, ſaa finder „man ingen Vanſkelighed i at undſkylde ſine øvrige Feyl, „og hvorledes ſkulde Guld, ſom kræver alene Hiertet, for„dømme det, der er godt? Hvilke falſke Begreb! hvilke „ſkadelige Slutninger!“ Lader os da høre det rette Begreb om et godt Hierte. Forfatteren ſkildrer det S. 59. ſaaledes: „Et got Hierte føler en hellig Frygt, blandet „med Kiærlighed og Ærbødighed for den almægtige Fader, „ſaa ofte hans Formaninger ved Ordets Læsning, hans „Almagt, Viisdom og Godhed ved Naturens Betragt„ning, hans naaderige Forſyn ved de mindſte Velgierning„gers Annammelſe tilbagekaldes i Tankerne. Det brænder

„ af Kiærlighed til sin guddommelige Forløser, ængstes med
„ ham under Korsets Byrde, kysser hans Læber, som for-
„ kyndede Naade for Misdæderen, og svømmer over af en
„ taknemmelig Glæde over sin Befrieres ømme Kiærlighed,
„ som tildækker endnu dets Skrøbeligheder med sin Retfær-
„ dighed og fremskinner daglig som en ivrig Talsmand hos
„ Faderen. Tilbedelse, Beundring, Bludsel over sin egen
„ Uværdighed, og en forhøyet Tillid til Forsonerens Fortie-
„ neste, foreenet med idelige Taksigelser, og understøttet af
„ en herskende Begiærlighed til at vise sin Skiønsomhed ved
„ Troens Forsvar, og Pligternes villige Jagttagelse. Dis-
„ se Bevægelser vexler af med hinanden under Andagten.
„ Ingen utilladelig Tanke stiger op, det zittrer jo tilbage.
„ Rives det hen af en overrumplende Lyst, strax vender det
„ om veemodig til Forsoneren, og sukker om Naade. Det
„ gode Hierte betragter alle Menneskers Velfærd som sin
„ egen. Det sørger for deres Forbedring, som fare vild.
„ Det er ikke roeligt, førend det har reddet den haabefulde
„ Unge, som var færdig at qvæles af Verdens Tillokkelser.
„ Det føler den Elendiges Nød, hvad endten han er Ven
„ eller Fremmed, forekommer hans Begieringer, og trø-
„ ster ham saavel med Ord, som med Gaver efter Evne,
„ helst naar andre ikke mærke det. Sin Fiende skyer det
„ ve', men hader ham saa lidet, at det meget mere under-
„ støtter ham, naar han trænger. Et godt Hierte er des-
„ uden venligt og føyeligt mod alle, aabenhiertet mod den
„ Fromme, glad ved andres Roes, fortreden over Bagta-
„ lerens og den Lastesyges Ubilligbed, den Undertrykkes For-
„ svar, velsindet mod Dyds og Sandheds Elskere, medynks-
„ fuld over de Ugudeliges Daarlighed, begierlig efter at for-
„ fremme Religionens og Statens Gavn efter Evne og Ind-
„ sigt. Intet godt Hierte er hadefuld, det er meget mere
„ taus og taalmodig ved Fornærmelser, uden at giøre sig
„ stolt deraf. Det er villigt til at eftergive sin Ret, naar
„ Modstanderen ved sin Forurettelse kunde giøre sig Lyksalig.
„ Det er gunstigt og velvilligt mod alle, bestandigt i
„ Venskab."

Kiøbenhavn. **Fritænkeren.** **Et Sørgespil i fem Optoge.** **Af det Tydske.** — **Hier spannt, o Sterbliche,**

liche, der Seele Sehnen an, Wo wissen ewig nützt und Irren schaden kann. Von Haller. 1772. —— Endog her, som Titel paa en Tragoedie, er det Ord Fritænker, ligesom ellers overalt, tvetydig og vaklende. Ordet kunde selv formedelst sin Etymologie ikke betyde andet end godt, nemlig en Person, som aldrig har vildet og aldrig vil lade sin Tænkekraft fængsle eller binde saaledes af nogen andens, at den jo i alt vil tænke selv hvad den efter sin beste Indsigt kan og bør med Rimelighed og Sandhed tænke. I den Henseende kan man sige, at alle Mennesker ere virkelig Fritænkere, som ellers tænke noget efter egen Indsigt, men ikke Fritalere eller Friskrivere. Thi man kan binde Hænder og Tunger paa andre, men Tænkekraften lader sig ikke binde, uden af sin egen endten Blindhed eller Oplysning. Men et saa uskyldigt Ord er, ligesom mange flere, ved Talens Misbrug bleven baade fordervet og forhadt. Fritænkere kaldes nu egentlig de, som tænke med en selvraadig Frihed imod den christelige Religions Sandhed, saasom Deister og Naturalister, og for endnu mere at giøre Navnet forhadt, beskriver man dem næsten over Hovedet, som de Ondskabsfuldeste og ugudeligste Mennesker, ja som Gud og al Religion slet fornægtende Atheister, anseende dette, at de forkaste den christelige Religion, ligesaa fuldt, som de slet ingen erkiendte, og det paa den Grund, at de ere at ansee som uden Gud i Verden, der ikke erkiender og antager ham i alt og paa hvad Maade han har aabenbaret sig for Mennesker. Andre synes mere lemfældige i Fritænkeres baade Benævnelse og Behandling, og ere tilbøyelige til at troe, at nogle iblandt dem kan være gode, skiøndt fra Sandhed forvildede Mennesker, der erkiende vel en Gud og en Evighed, hvori de har en anden Tilstand at forvente, skiøndt de erkiende ham ikke som en i et Væsen trefoldig Gud efter den Skriftlige Aabenbaring, og til denne Mangel eller Vildfarelse meener man, de kan have meer og mindre skiøndt ikke fuldkommen uskyldelige Grunde. Den Fritænker, som i ovenanførte Tragoedie er afskildret, som Hoved-Person, er en af de slemmeste, der vel kan tænkes, ja man kan sige saa slem, at, om nogen kunde være saa slem, saa kunde dog aldrig nogen være slemmere. Han er saa fuld af Ondskab, at han kan ikke vel rumme den, ja næsten større eller mere, end der kan

rummes i noget Menneſkes Hierte. Men hvad ſom er det mærkeligſte og maaſkee ikke det rimeligſte i denne hans Characteer. Man ſkulde tænke, han var ſlet uden Gud, en puur Atheiſt: men det er han dog ikke: han taler S. 118. om uformildelige Domme, ſom venter paa en Misdæder paa hin Side Graven: Han erkiender altſaa! en Gud, en Tilſtand efter Døden: og dog fryder og glæder han ſig med koldt Blod, raaber Hey! Triumph! Bravo! over at have ſtyrtet ſit Med-Menneſke ey alene i den ſtørſte timelige, men end mere i en ævig Ulykke: ja det ſom mere er, han opgiver ſin Aand i en roelig og trøſtefuld Fryd med Triumph-Skrig over en lykkelig erholdet ævig Hevn over ſit Med-Menneſke, ſom han med vel overlagt Forræderie har forført baade til at blive Fritænker og ſin Vens og Velgiørers Morder, og det juſt i det fri Forſæt, for at giøre ham ævig ulykkelig. Om Ondſkaben har gaaet eller kan gaae ſaavidt hos noget Menneſke, det ſkal vel ikke noget Menneſke, men Hiertekienderen alene kunne ſige, og kan derfor han alene bedømme Rimeligheden i Hoved-Perſonens eller Fritænkerens Characteer. Men ſaa afſkyelig ſom Fritænkeren Henley er, ſaa beklagelig er den af ham forførte Clerdon, ſaa elſkværdig er en Granvill's, en Amalias, og Tienerens Truworths Characteer, hvilken kan forfriſke, trøſte og oplive Læſeren igien efter den koldeſte Gyſen over Henleys, hvis Hoved-Træk man finder ſamlede i følgende Stykke: S. 118.

„ Dette var det ſtore Forehavende, ſom jeg ved ethvert
„ Skridt havde for Øye. De veed ſelv, om det er lykkedes
„ mig. Nu vil jeg aabenbare dem alting, til deres Pine
„ vil jeg det. Granville var uſkyldig, alt det, ſom jeg
„ beſkyldte ham for, var Opdigtelſe. Deres Misdæderſke
„ Arm — Forband dem ſelv — Har berøvet den ædelmo-
„ digſte, den ømmeſte Ven Livet. Nu er min Hevn fuld-
„ ført. Nu er de i Fortvivlelſens dybeſte Afgrund. Alle
„ Forbrydelſer ere udtømmede for dem. Her kan de nu ikke
„ tale mere, og paa hiin Side af Graven truer uformil-
„ delige Domme dem. Hvor triumpherer Jeg! Hvor ny-
„ der jeg deres Ulykke! u-udſigelig Vellyſt bemægtiger ſig
„ mig, da jeg kan ſpotte deres Fortvivlelſe! Dette er den
„ deyligſte Dag i mit Liv. Udſtød nu de bitterſte Bebrey-
„ delſe imod mig! Overvæld mig med Forbandelſer! Jo mere

„ de

„ de ræser, jo mere føler de deres Elendighed, jo mere tri-
„ umpherer Jeg. Deres Taarer, deres Pine, ere det
„ fornøyeligste Skuespil for mig, deres Sukke ere Harmo-
„ nier i mine Ører! Hvor ere nu disse stere og blendende
„ Fortienester, som deres Lovtalere saaledes vidste at ophøye?
„ Hvor afmægtige faldt de ned for mig! hvor vanhældede
„ ligge de i deres Ruiner? Ustraffelige, ædelmodige Clerdon,
„ Dydens og Religionens Ven, hvor var det dem mueligt,
„ at fornedre dem til saa skammelige Forbrydelser? Op! riv
„ dem løs fra denne følesløse Dorskhed, føel min Spot,
„ min Triumph, den er borte, hvis de ikke føler den. O
„ kunde jeg giøre dem ganske til Følelse for deres Elendighed.“
Og siden i det han dør, da Clerdon i Raserie har stukket
ham igiennem: „Jeg dør! — dog! min Fiende dør ved
„ min Side — Jeg er hevnet — O Triumph! O Hevn!“
Skulde end denne Characteer synes overdreven over Rimelig-
hed, saa taber dog Stykket derved intet af de øvrige Fortie-
nester, som Oversætteren i Fortalen har tillagt det. I
Oversættelsen har vi uden for Sammenligning med Origi-
nalen ikke fundet noget Anstød, som kunde give os Anledning
til at anstille saadan Sammenligning, for i det øvrige at er-
kiende den for god eller slet. For Resten have vi læst det
med Fornøyelse som et lærerigt og rørende Stykke i et vær-
digt Dansk Sprog og Udtryk. Kun Personerne synes at
tale lidt for meget og længe, men det er Originalens Feyl,
om det er nogen.

Hamburg. Der zweyte Brief Pauli an die Co-
rinthier, nach dem Grundtext übersetzet, samt einer
kurzen Erklärung und einigen Nutzanwendungen,
entworfen von D. Joh. Henr. Dan. Moldenhawer, Pa-
stor an der Domkirche. 1771. 144 S. i 8vo. Dette
Pauli andet Brev har været lagt til Grund til afvigte Aars
Uge-Prædikener. Man seer her Grundighed og Opbyggelse
med hinanden foreenede. Det hele Brev har han deelt i 7
Afsnitter. 1) Pauli Taksigelse for den ham af Gud forleen-
te Trøst Kap. I 3.-11. 2) Pauli Vidnesbyrd om sin Op-
rigtighed K. III. 11.-K. VII. 3. 3) Pauli Underretning
om sit Apostel-Embede og dets Førelse K. II. 14.-K. VII 3.
4) Pauli Forestilling K. VII. 4.-16. 5) Pauli Formaning

til Almiſſe for de fattige Troende i Jeruſalem K. VIII. IX. 6) Pauli Apologie imod de falſke Apoſtler og deres Tilhængere K. X. XII. 19. 7) En Anmældelſe, hvorledes han befrygter, at han ved ſin Ankomſt til dem ikke ſkulde finde dem, ſom han vilde, og at de tvertimod ikke ſkulde finde ham, ſom de formodede. Ved nogle Prøvers Anførelſe har man ſat Læſeren i Stand til at dømme om denne lærde Prædikants Skrift-Fortolkning, f. Ex.: „K. II. 14. 15. GOtt aber ſey Dank, „der da machet, daß wir allezeit (und an allen Orten) „in Chriſto (in Sachen die Chriſtum betreffen) triumphiren (oder über alle uns in den Wege gelegte Hinderniſſe die Oberhand behalten) und den guten Geruch ſeiner Erkentniß durch uns an allen Orten ausbreitet „(oder es ſo füget, daß wir an allen Orten von JEſu zeugen, und ſeine Erkentniß, oder das, ſo von JEſu erkannt „werden muß, und mit einem guten Geruch in Vergleichung „ſteht, kund machen, und ausbreiten kønnen, welches er „deshalb thut, weil dieſes Zeugniß ihm angenehm iſt, es „falle auch in Abſicht auf die Menſchen aus, wie es nur wolle.) „V. 15. Denn wir ſind GOtt ein guter Geruch Chriſti unter denen, die ſelig werden, und auch unter „denen, die verlohren gehen (denn GOtt will, daß das „Evangelium verkündiget werde, damit die, welche wollen, „daß ihnen geholfen werde, errettet werden, und die, welche ſich nicht wollen erretten laſſen, ohne alle Entſchuldigung ſind, und da er überdem bey den Lehrern nur auf „Treue ſieht, ſo iſt der Geruch, welchen wir von Chriſto „geben, oder unſere Ausbreitung und Verkündigung des „Evangelii GOtt angenehm.)" Det vanſkelige Sted Kap. III 17. oversætter og forklarer han, ſom de fleſte vor Kirkes Theologer. „Denn der HErr (JEſus) iſt der Geiſt (er „giebt denen, die ſich zu ihm bekehren den heiligen Geiſt) „wo aber der Geiſt des HErrn (JEſu) iſt, da iſt die „Befreyung (von der Decke). Kap. XI. 19. 20. Ihr „vertraget gerne die Narren (oder die, welche der wahren Weisheit, die JEſus uns mitgetheilet, ermangeln) „weil Ihr (bey euch ſelbſt) klug ſeyd (oder euch fälſchlich „für klug haltet.) V. 2. Denn Ihr vertraget es (Ihr „duldet es ganz gelaſſen) wenn jemand euch zu Knechte „macht (oder ihm eine unbefugte Herrſchaft über euch an-

„maſſet)

„ masset) wenn jemand euch aussauget (euch um das „ eurige bringt) wenn jemand (seinen Unterhalt für nichts „ von euch) nimt (da solches nicht von mir geschehen ist) „ wenn jemand sich (gegen euch) erhebet (hochmüthig „ und verächtlich mit euch umgehet, ja) wenn jemand euch „ (sogar) ins Angesicht schlaget (euch den größten Schimpf „ anthut)." Kap. XI. 25. forstaaer han under Dybet det dybeste Hul i det offentlige Fængsel. Kap. XII. 7. er Satans Sendebud den hele Hob af de falske Apostler. At slaae med knytte Næver, hedder, at tilføye nogen den yderste Skiændsel og største Lidelse. V. 8. „ Mein Gnade ist dir „ genug, das ist, genugsam nicht nur zu deiner Beruhi- „ gung und Unterstützung, sondern auch zum Wiederstande „ gegen diese Leute."

Hildesheim. Kern der Sittenlehre JEsu und seiner Apostel, in Grundrissen der Predigten über die Fest- und Sonntags Episteln, und andere auserlesene Schriftstellen, nebst einigen Buß- und Passions-Betrachtungen, von D. Joh. Carl Koken, Superintendenten der Evangelischen Kirchen und Schulen in Hildesheim. Sechster und letzter Jahrgang. 1771. 21 Ark, med en Forberedelse paa 2 Ark. I denne meddeeler Forfatteren en lærerig Underretning om den geistlige Veltalenheds Skiæbne siden Reformationens Begyndelse indtil vor Tid. Den store Luther og den gudfrygtige Spener ere ham ey uden Grund de Efterfølgningsværdigste Mønstre. Om den sidste dømmer han saaledes: „ Han fandt, at Guds Ri- „ ge ved en blot udvortes Strid-Theologie og en svadsagtig „ Læremaade leed den største Skade. Dog langt fra, at „ han skulde være ubekymret om Religionens Sandhed; saa „ forsvarede han Forløserens Guddom og den Evangeliske „ Troes Retfærdighed imod dens trodsigste Fiender. Dette „ giorde han i de grundigste Skrifter og stælden paa Prædi- „ kestoelen." De vanskelige Steder Rom. IX. 3. forklarer han paa en Maade, som vil maaskee finde manges Biefald. „ Jeg vilde ønske, at jeg af Christo maatte blive bestemt og „ virkelig overgiven til den afskyeligste Død for mine Brø- „ dre, det er, naar jeg dermed kunde befrie mit Folk fra „ dets Ødelæggelse og fuldkomne Fordervelse." I Stedet for

ἀπὸ læse nogle Haandskrifter ὑπὸ, og ἀνάθεμα εἶναι skal være saa meget som ἀνάθεμα τίθεσθαι, det er, at blive bestemt til en voldsom Død. Ved Slutningen af enhver Grundridsning til Prædikenerne, forekomme udsøgte Vidnesbyrd af de gamle Kirkefædre om den virksomme Christendom, saasom om Maadeligheden, Fasten, Kyskhed, nogle Domme af de første Christne, om disse Tiders Dandsen og Skuespil, om Taalmodighed under Korset o. a. m.

Magdeburg. De Causis Versionis Alexandrinæ ab Archetypo Dissensus, er Titlen paa et Programma af Hr. **Koenneke**, som har fattet den berømmelige Beslutning, at sammenligne den hele **Codex** med den Alexandriniske Version, og giør hermed det første Skrit dertil, for at udforske de Lærdes Meening over dette Arbeyde. Allerede **Origenes** og **Hieronymus** indsaae dens Afvigelser fra Grund-Texten, og tilskrive den ikke nær den Anseelse, som nogle nyere. Forfatteren forundrer sig over, at man endog vil forbedre Grund-Texten af denne Oversættelse. Han giver den dog af gode Grunde Fortrin for den Vaticaniske. Den hele Fortælling om de 70 Fortolkere giennemgaaer han paa en kritisk Maade, og derpaa følger en Recension af de Aarsager, formedelst hvilke de saa tidt afvige fra Grund-Texten. De skal have betient sig af et Haandskrift uden Punkter, og nogle ikke have haft Sproget i deres Magt, hvoraf undertiden kommer uventede Feyl. Dette seer man fornemmelig af de Ord, som forekomme kun een Gang i Originalen, for Ex. Es. XVIII. 16. bliver גֵּי חִנֹּם oversat ved γεεννα, som det kunde været eet Ord, da det burde været oversat ved φάραγξ Εννομ. Dog kan og mange Afvigelser tilskrives Afskriverne, saasom Psalm. XL. 7., hvor כָּרִיתָ לִי אָזְנַיִם er oversat σωμα κατηρτισω μοι, rimeligen fordi Afskriverne har læst σωμα for ὠτία. Man finder overalt gode Beviis paa en vidt udbredet kritisk Kundskab og overalt en en god Skrivemaade.

Paris. Geographie élementaire, traitée en forme d'entretiens. Ouvrage principalement fait en faveur des meres

meres de famille & des jeunes Demoiſelles, par M. Henault, Avocat. 1771. Kundſkaben om Jordbeſkrivelſen maa hos Ungdommen gaae for Kundſkaben om Hiſtorien og Sprogene; men man maa ikke gisre den til noget Arbeyde for Ungdommen, men til en angenem Tidsfordriv. Det er ganſke rigtig tænkt, at den ſpæde og endnu ſtammende Ungdom kan fornøye ſig i de geographiſke Billeder. For at gisre denne Anviisning behagelig for Læſerinder, ſom han egentlig har beſtemt den for, ſaa har han indklædet den i Samtaler. Diſſe Samtaler ere Fiorten. Han lader en Moder tale med ſin Dotter, og hun begynder ſin Underviisning med at give Dotteren et Begreb om Jordens Figur og Bevægelſe, om dens Stand og Forhold til Solen og Stiernerne, om Polerne den bevæger ſig omkring, og om Vindene. Derpaa fører hun hende først til Land-Charterne, taler om Flodernes Oprindelſe, om Tordenen, hvorledes man maa lægge Charterne efter Verdens Kanter, om Øſten, Veſten o. ſ. v., om de forſkiællige Cirkler; om Solens forſkiællige Op- og Nedgangs Timer, efter Stæderne forſkiællige Beliggenhed; om Længden og Breden; om Jordkloden i Almindelighed; om Landene under Polen og den Iis, ſom forhindrer deres Tilgang; om Opdagelſerne i Almindelighed; om de ildſprudende Bierge og deres Oprindelſe; om Jordens første Tilſtand; om de Landes forſkiællige Størrelſe, ſom Menneſkene beboe; om deres Regentere; om Havene; om Jord-Engerne ved Suez og Panama; om forſkiællige overſvømmede Lande. Efter alle diſſe Begrebers Forudſættelſe kommer Hr. H. til Special-Charterne over Portugal, Spanien ꝛc. Man holder for, at han forfeyler den rette elementariſke Methode i ſin Underviisning, da han begynder med de vanſkeligſte og almindelige Begreber; og at man burde handle tvertimod, og først gisre Børnene bekiendte med Chart-Billederne, ſom ere dem ſaa angenemme, og kunde man da efterhaanden tilføye meer almindelig Kundſkab.

London. Lettres on the French Nation; Conſideredin its different Department; With ſome intereſting Particulars relating to its Placemen. —— By Sir Robert Talbot, who attended the Duke of Bedford to Paris in 1762. 2 B. i 12mo. 1772. Af det Franſke i det Engelſke over-

overſat med Overſætterens hiſtoriſke og kritiſke Noter og et fuldſtændigt Regiſter. Diſſe Breve indbefatter mærkværdige Efterretninger om Hertugerne af Choiſeul og Praslin, Printſen af Soubiſe, Cardinal af Bernis, Erke-Biſp Beaumont, Marſchal og Græve af Broglio, Marqvis og Græve af Argenſon, Græverne af St Florentin og Stainville, Abbed de la Ville, Hrr. von Büſſy, Gaudin, Orry, Bertin, Silſouette, den afdøde Marſchal og Ridder af Belisle ꝛc. Frankeriges nærværende Tilſtand i Henſeende til Finanzer, Regiering, Sæder, Skuespil, Parlementer, Jeſuiter, bliver her ſat i klart Lys. Forfatteren kom til Paris i Septbr. 1762., og forlod ſamme ſtrax efter at Freds-Præliminarierne vare undertegnede, og i dette Mellemrum ere Brevene ſkrevne. Han kom med Enden af 1764. til Paris igien, og de Breve, ſom da ere ſkrevne, loves en anden Gang. Den Franſke Udgave er læſt med Begierlighed, og Overſættelſen vil nok have ſamme Lykke, endſkiøndt de Anmærkninger, den har bekommet, ey alle ere betydelige.

Bern. Calendrier intereſſant pour l'annee biſſextile 1772. ou Almanach phyſico economique, contenant une hiſtoire abrégée & raiſonee des indictions, qu'ona contume d'inſerer dans la plupart des Calendriers; un recueil exact & agreable de pluſieurs operations phyſiques amuſantes & ſurprenantes, qui met tout le monde a portee de faire pluſieurs ſecrets eprouves & utiles a la Societe &c. par M S. D. Bouillon. 1772. Det er det 3die Aar, det typographiſke Sælſkab bekiendtgior ſaa nyttige Calendere. Det Biefald de har fundet, ſkal have bevæget den lærde Forfatter til at fordoble ſin Flid. Man anfører kun heraf Soelſkivens Hiſtorie. Dens første Opfindelſe taber ſig i den høye Alderdom. De græſke Philoſopher Anaximander, og hans Efterfølger Anaximenes, ſkal henved 6½ hundred Aar for Chriſti Fødſel have været de første Opfindere (men finder man ikke, ſom Recenſenten vel anmærker, en ældre Efterretning om Soelſkivens Brug under Kong Ahas Regiering hos Propheten Jeſaias?) Papirius Curſor ſkal have forfærdiget den første Soelſkive til Rom. Tilforn vidſte Romerne intet af Timer. De holdte det allere-

de

de for noget ſtort at bemærke Middagen. Paa det Sted, hvor Raadet forſamlede ſig, var dertil beſtilt en Vagt, ſom ſkulde forkynde Middagsſtunden. 30 Aar efter forbemældte første Viiſer bragte Valerius Meſſala nok en bedre til Rom. Men, ſaaſom den ikke var indrettet efter den Stads Polhøyde, ſaa kunde den ikke være tilforladelig. Man begreb endelig Aarſagen til denne Ufuldkommenhed, og man forfærdigede nu en rigtigere Viiſer. Først i det 16de Aarhundrede har man begyndt at give denne nyttige Opfindelſe meer Fuldkommenhed, og man har nu bragt det ſaavidt, at intet Nyt ſynes mere tilovers.

Wien. Preisſchrift über die von der Käyſerl. Ackerbau-Geſellſchaft zu Görlitz und Gradiſca vorgelegte Frage: von den Urſachen des Mangels an Dünger in benanten Grafſchaften, vom Herrn J Ant. Scopoli, Bergrath in Nieder Ungarn. 1771. 64 S. i 8vo. Paa dette Skrift er Prisen falden. Som Aarſag til denne Mangel angives, Qvægſygen, den formindſkede Mængde af Qvæg og Enge, de ſtore fælles Enge, og Landmandens Hoverie. Dette Grævſkabs Jordgrund er deels af Kalk- deels Leer- deels Jern-Art. Til Gisdning foreſlaaer han, foruden Mergelen og Gade-Skarn, Sump-Jord, Gyps, Kalk-Jord, Leer, og Sand til det ſumpige Lands Forbedring. Man maa fremdeles anlægge kunſtige Enge, holde mere Fæ, deele de fælles Enge, og udtørre Sumperne.

Deſſau. Vierteljährige Nachrichten von Baſedows Elementar-Werke und andern Bemühungen, die Erziehung und das Schulweſen zu verbeſſern. 1772. 3½ Ark i 8vo. Hr. Baſedow nyder, ſom bekiendt er, Fyrſtens af Anhalt-Deſſau Underſtøtning. Den Ruſſiſke Keiſerinde lader Elementar-Værket overſætte i det Ruſſiſke, og har og kiøbt et Antal Exemplarer af Kobber-Samlingen. Den latinſke Overſættelſe af de 3 første Stykker af Elementar-Bogen, ſom den Sal. Klotz har forfattet, er bleven aftrykt til Paaſke-Meſſen. Hr. Baſedow forſvarer ſig og her med megen Lemfældighed imod den Prinzelige Hofmeſters Breve over Agathokrator. Af Practiſche Philoſophie für alle Ståndе ſkal udkomme en ny forbedret Udgave. Man har

og

og fra Forfatteren at forvente et Deſſauiſk Magazin. Den fortræffelige Forfatter af Catechismus der Sittenlehre fürs Landvolk, Hr. Hofr. Schlöſſer til Frankfurt am Mayn, ønſker Hr. B. ſig gierne til Med-Arbeyder.

Göttingen. Joh. Chriſtoph Gatterers Einleitung in die Synchroniſtiſche Univerſal Hiſtorie zur Erläuterung ſeiner ſynchroniſtiſchen Tafeln. 1771. 1096 S. 2 Vol. i 8vo. Hr. Hofr. G. har, ſom Lærere i Hiſtorien, indlagt ſig ſtore Fortieneſter, og hans hiſtoriſke Haandbøger og Tabeller har meget befordret Hiſtorie-Kundſkabens Udbredelſe blandt de Tydſke. I den beſynderlige Indledning til dette nye Værk gives en almindelig Beſkrivelſe om Jorden, om dens naturlige og politiſke Forandringer, og dens Hoved-Afdeelinger i de ældre og nyere Tider. Fremdeles beſkrives Menneſkene efter deres Alders Forſkiællighed, deres udvortes Geſtalt og Farve, og deres Levemaade. Handelens og Seyladſens Forandringer ere bragte i 5 Perioder. I Beſynderlighed er Sprogenes Hiſtorie, deres Forbindelſe og Afændringer ſatte i Lys. Univerſal-Hiſtorien ſelv er afdeelt i 4 Hoved-Epocher: Skabelſen, Nationernes Oprindelſe, Folke-Vandringen og Amerika's Opdagelſe. Stamfædrene for Syndfloden holder han for Dynaſtiers Navne. Folke-Vandringernes Hiſtorie er udarbeydet med en beſynderlig Flid.

Paris. Obſervations ſur les maladies des Armées dans les Camps & dans les Garniſons, avec des mémoires ſur les ſubſtances ſeptiques & antiſeptiques lus a la Societé Royale, par M. Pringle, Chevalier Baronet de la Grande-Bretagne, & Médicin ordinaire de la Reine, ſeconde Edition, revue, corrigée & augmentée ſur la ſeptieme Edition Angloiſe. 1771. 2 Vol. 12mo. Overſætteren beretter, at denne nye Franſke Udgave og Overſættelſe er i viſſe Maader foranſtaltet under Forfatterens Opſyn, ſaaſom ſamme tilſkikkede ham Arkene af det 7de Engelſke Oplag, ſaaledes, ſom de vare aftrykte. Til Hr. Pringles Ære og hans Værks Anpriisning anfører man, at Keiſeren og Keiſerinde Dronningen den 1ſte Januar. 1769. har ladet ham tilſtille 3 Guld- og 18 Sølv-Medailler, ſom et Kiendetegn paa Deres Høyagtelſe.

No. 5.

Kiøbenhavnske

Efterretninger

om

lærde Sager.

I. Hæfte. Torsdagen den 4de Februar. 1773.

Odense. Veyledning til en forbedret Christendoms Underviisning for Børn og Ungdom, ved D. Nicolay Nannestad, Rom. XII. 7. om nogen lærer, da tager han vare paa Lærdommen. 1772. I det Kongel. privilegerede Addresse-Contoirs Bogtrykkerie. 172 S. i 8vo. Denne Veyledning skal, efter Forfatterens egen Beretning, være en Frugt af omtrent 20 Aars Arbeyde. Saa længe er det, siden han først lagde Haand derpaa, og imidlertid er det ofte bleven omarbeydet, forandret og forbedret, indtil det endelig er kommen i den Form, som det her træder frem udi. Han er ikke bange for at sige, at den store Ubeqvemhed og slette Beskaffenhed, der findes ved de sædvanlige og almindeligen indførte Christendoms Lærebøgger for Børn og Ungdom, har tilskyndet ham til dette Arbeydes saavel Begyndelse, som Indretning og Forfatning. Herved anmærkes hvad den Sal. Grøve Struensee efter sin Omvendelse har beklaget sig over, som en af Aarsagerne til hans Forvildelse, nemlig den løse og slette Religions og Christendoms Underviisning, som han i sin Ungdom, efter den sædvanlige Underviisnings-Plan og Maade havde faaet, samt de ikke alt for rigtige Forestillinger, som der alt for ofte høres over en og anden af den christelige Lærdoms Hoved-Punkter. Førend man kommer til Veyledningen selv, har man en Forudgaaende Underretning at giennemlæse,

hvori Forfatteren viser: 1) hvilke almindelige Grund-Regler ved Børns gode Underviisning i Religion og Christendom maa tages i Agt: 2) hvad ved den her af ham selv fremlagde Lærebogs Indretning og Brug dertil er at mærke. Man maa giøre Forskiæl paa den Christendoms Underviisning, der skeer ligesom stykkeviis, uden Orden ved daglig Omgang og Samtale, og forefalden Leylighed, og den, som skeer i Sammenhæng og Forbindelse efter en ordentlig og fast Plan. Det er egentlig den sidste her handles om og for hvilken Forfatteren har foreskrevet følgende Grund-Regler: 1) **At man i Tide maa begynde med den Underviisning.** Forfatteren er i den Henseende fuldkommen eenig med dem, som paastaae, at man bør ikke ville undervise Børn i Christendoms Lærdommene, førend de ere komne til et saa moedent Begreb, og saa fuldkommen Brug af deres Fornuft, at de kan fatte hvad dem foredrages, og Underviisningen altsaa skee med Nytte. Men saa snart dette Begreb og denne Brug af Fornuft og Skiønsomhed kan forudsættes, saa bør denne Underviisning, som her handles om, den ordentlige, heller ikke længere opsættes. Ved Leylighed kan og bør man altid for og under og efter denne bibringe de smaa og unge Siæles Forstand og Hierter adskillige til Religion og Christendom henhørende Læresatzer og Forskrifter. Da nogle, hvilke Forfatteren, som en moderat og retsindig Theolog, erklærer for Mænd af Indsigt og Samvittighed, har yttret den Paastand, at man til Underviisningens Forbedring burde giøre Børn til Mennesker førend man vil giøre dem til Christne; saa har de hverken meent, og som Mænd af Indsigt og Retsindighed heller ikke kundet meene andet dermed, end at man burde lære dem at kiende sig selv som Mennesker af Erfaring og Fornuft, for paa saadan en Kundskab desto bedre at grundfæste deres Christendom. Vvig vidt fra deres Meening maa det have været, at Christendom endten var dem mindre fornøden, da de jo dermed giør den til Hyemaalet, eller at den ikke skulde giøre Børn til gode Mennesker, da de jo i Følge samme deres Paastand ey kan ansee retskafne Christne for andet, end forbedrede Mennesker. Forfatteren er i Grunden og Hoved-Sagen fuldkommen eenig med disse Retsindige, saavel i at ansee Christendommen som den, der danner retskafne Mennesker, som i at ansee en natur-

kurlig Kundſkab om GUD og Menneſket ſom Grunden til Chriſtendom. Han yttrer ſig ydermere dermed, hvor han ſiden taler om Underviisningens Orden og Grundighed. Allerede her kan dette Stykke tiene til Bevis derpaa: „Der „ er intet kraftigere og frugtbarere Middel til i Tide ret at „ giøre Børn til Mennesker, end Chriſtendommens Lærdom„ me. Thi det er en Gang for alle at mærke, at vi derved „ ikke alene forſtaae de blot aabenbarede Sandheder, men „ ogſaa dem, der ellers kan regnes til den naturlige Religion. „ Med de første og almindeligſte af dette ſidſte Slags bør „ der fornemmeligen giøres Begyndelſe. Men de blive da „ først ret frugtbare og kraftige, naar de, saa snart ſom „ mueligt er, ſættes i Forbindelſe med hine høyere og blot „ aabenbarede Lærdomme. Vilde man ſætte dette op, indtil „ den naturlige Religions Sandheder kan indſees og begri„ bes af Grunden og i deres fulde Sammenhæng, saa be„ høvedes der endnu længere Tid, end til at fatte de aaben„ barede Sandheder.“ Det forſtaaer ſig vel ogſaa ſelv, at det kan aldrig være nogens Meening, at man først burde giøre Børn til Profeſſorer af den moraliſke Philoſophie og naturlige Lære om GUD og Menneſket, førend de maatte faae nogen Indſigt i Chriſtendom. Men saa meget kan og bør de dog vel kunne fatte deraf, ſom Skriften ſelv har lagt til Grund til at bygge Chriſtendommen paa. II) **At man maa giøre Underviisningen saa læt og behagelig for Børn, ſom mueligt er.** Denne er vel en almindelig Regel ved alt hvad der ſkal læres af Børn, men kan aldrig nok indſkiærpes, da man dog saa ſielden følger den, og intet er almindeligere end at Børn vænnes til anſee Underviisning og Skole-Gang, ſom en Tvang, og ſom deres første Gienvordighed i Livet. Men aldrig kan Reglen være mere nødvendig end i Henſeende til en Religions Lære, hvori og hvorved de ſkal leve og døe ſom gode og ſalige Mennesker. Flere særſkilte Klogſkabs Regler, ſom ved al Underviisning ere nødvendige, og ere denne ſom en Hoved-Regel underordnede, har Forfatteren her og anført, og flere, ſom kunde anføres, har han overladt til enhver Lærers egen Klogſkab. III) **At man saaledes maa indrette Underviisningen, at Forſtanden hos Børnene kan opvækkes til at fatte Lærdommene og ſamle dem.** Man ſkulde tænke, at denne

Regel behøvede ey engang nogen Erindring, da jo al Underviisning er egentlig for Forſtanden. Ja, derſom der ikke vare endda mange, ſom, hvor naturlig Reglen er, dog ganſke ſætte den til Side, og al deres Underviisning i blotte Ord og Remſer, ligeſom den var alene for Munden og Hukommelſen og ikke for Forſtanden og Hiertet. Til denne Hoved-Regel henfører Forfatteren atter følgende Under-Regler: 1) at Underviisningen maa være eenfoldig, det er at ſige, lempet efter Barndoms og Ungdoms Begreb. Thi i denne ſom en Hoved-Sum kan indbefattes alt hvad han udfordrer til Underviisningens Eenfoldighed; 2) at Underviisningen maa være rigtig, fri for alle falſke, vrange og tvetydige Foreſtillinger: 3) at den maa være frugtbar i ſin Indſiydelſe ſaavel paa Forſtanden, ſom paa Villien og Hiertet; 4) at den maa være ordentlig og vel ſammenhængende, grundet paa Tingenes og Lærdommenes indvortes og naturlige Sammenhæng; 5) at den maa være grundig, hvortil udfordres, at Overbeviisningen om Chriſtendommens Sandheder bliver ſaavidt muligt, grundet paa Menneſkenes indvortes eller udvortes Erfaring; at det følgende i Underviisningen udledes, ſtadfæſtes og oplyſes af det Foregaaende; at Lærdommene tilbørlig ſtadfæſtes med bibelſke Sprog, ſkiøndt dette i den første Begyndelſe er juſt ikke ſaa fornødent; at endelig Beviis-Grundene for den chriſtelige Religions guddommelige Oprindelſe og den hellige Skrifts Ufeylbarhed foredrages de Unge, paa en tydelig, fuldſtændig og ordentlig Maade, hvorved dog maa forudſættes nogen mere moden Kundſkab og Indſigt hos de unge. IV) At Underviisningen maa ſaaledes indrettes, at Villien kan böyes og drages, hvortil Forfatteren udfordrer, foruden de andre hidindtil foreſkrevne Regler, at man paa den fatteligſte Maade foreſtiller dem hvad Grund og Billighed der er i de chriſtelige Lærdomme og Sandheder; at man ret indſkiærper den Skriftens Sprog; og at Underviisningen, i Fald det var muligt, blev i Begyndelſen forrettet af Forældrene ſelv V) At Underviisningen altid først og altid mere maa ſkee mundtlig, end ved foreſatte Lectioner at lære uden ad. Denne Regel vil Forſatteren have forſtaaet om begge forbemældte Underviisninger, ey alene den, ſom ſkee daglig ved Leylighed, men endog den ordentlige, ſom ſkee

efter en faſt Plan. Til den ſidſte udfordrer han, at man bør have endten i Hovedet, eller (ſom bedſt er) i Hænderne tillige og for Øynene, et viſt, efter ſmaa Børns Begreb nøyagtigt og med et rigtigt Valg affattet Udtog af Religions og Chriſtendoms Læren, indeholdende de allerførſte og nødvendigſte Religions-Principier. Dette bør være forfattet i den erotematiſke Methode med tydelig forklarede Spørsmaale og beſtemte Svar. Deraf ſkulde man gjennemgaae 3 til 4 eller 5 Spørsmaale med deres Svar om Dagen, indtil de ved mundtlig Forklaring og Samtale vel har fattet dem baade med Forſtand og Hukommelſe. Saaledes vil han for det førſte have Børnene forſkaanede for den beſværlige og møyſommelige Udenads-Læring, og ſkal man derfor endog kunne begynde denne Underviisning med dem, førend de endnu have lært at læſe vel i en Bog. Men naar de ere komne ſaavidt, ſaa kunde man ſiden give dem Bogen i Hænderne, for ſiden i viſſe Lectioner at lære den uden ad, da de derved kan gjøre ſig faſtere i det, de allerede tilforn med Forſtanden har fattet. Dette Udtog ſkulde nu kun være det førſte Grundlag til Underviisning i Chriſtendommens Lære. Efter at dette er lært og Børnene derved har tiltaget med Alderen i Skiønſomhed og Begreb, ſaa maatte man have et endnu mere fuldſtændigt Udtog førſt mundtlig at forklare for dem, og ſiden levere dem ſelv i Hænderne at lære uden ad, ligeſom det førſte Udtog. Dette ſidſte Udtog kunde og gierne indbefatte adſkilligt, der maatte og kunde anſees ſom for meget for de ſvagere Nemmer, og med dem gaaes forbi, men derimod nyttigt for de ſtørre og mere end almindelig velbegavede og til at tænke og begribe velanførte Nemmer. Men overalt maatte dog ved denne catechetiſke Underviisning, (thi den kan og bør ſaa kaldes, ey alene i Henſeende til ſit Indhold, men og i Henſeende til Methoden, og den er virkelig det, Forfatteren ſelv kalder den **egentlige Catechiſation**, men efter en vis ſyſtematiſk Plan) ved denne maatte dog Beviis-Stederne af Skriften beſtandig, læres uden ad, og kun ved mundtlig Catechiſation gjøres ret forſtaaelige. Med denne Underviisning vil han tillige have den bibelſke Hiſtorie forbunden, men beklager, at man ikke haver nogen bedre Veyledning dertil, end den **Hybneriſke**. Efter at Forfatteren nu har givet Læſeren Begreb om denne ſin i viſſe Henſeender nye Under

viisnings Plan og dens Regler, viser han til Slutning dens Fordeele frem for den sædvanlige og hidindtil brugelige med Luthers liden Catechismus og den derover udarbeydede Forklaring. Visse dens Fordeele skal man vel ikke kunne nægte, og overalt falder i sær denne i Øynene, at Religions Kundskaben bliver mere anvendt paa Børnenes Forstand og Hierter, end den bliver brugt blot som en Tvang og Straf til at holde dem under Ave og Tugt, og som en Marter og Pine for deres Hukommelse. Men derhos maa enhver tilstaae, at den sædvanlige, i hvor meget mere ufuldkommen den end i sig selv maatte være, kunde dog bruges og anvendes med langt større Frugt, Nytte, Fornøyelse og Lættelse for Børn, end det i Almindelighed skeer; og at denne tvertimod, i hvor meget mere fuldkommen den i sig selv, og i Henseende til Forfatning, Plan, Orden og Sammenhæng maatte være, dog kan ved slet Brug eller Misbrug blive giort meget mere ufuldkommen eller ufaugtbar, end den i sig selv skulde eller kunde være. Men den beste Underviisning, bedst brugt og anvendt, fortiener dog altid størst Biefald. Tak være Forfatteren, som har givet en bedre, og Anviisning til dens rette Brug! For Brugen og Anvendelsen selv kan og bør han ikke svare. Denne beroer alene paa enhver Lærers egen Retsindighed og Dueligbed. Hans Underviisnings-Plan kiende vi nu i det almindelige og dens Regler. Nu maatte vi og see, hvorvidt og vel denne hans Lærebog er indrettet derefter, og hvad Anviisning han giver til dens Brug. Først erklærer han plat og reent ud, at de hidindtil indførte og almindeligen brugelige Christendoms Lærebøger for Børn og unge Mennesker ere høyst ubequemme, og altsaa i deres Art og efter deres Hensigt og Bestemmelse meget slette. Han tilegner dem følgende Hoved-Feyl: 1) Mangel og Ufuldstændighed i adskillige af de væsentligste og nødvendigste Religions- og Christendoms-Sandheder; 2) at derimod mange Ting findes derudi, hvori der endten ingen fuldkommen Grund og Rigtighed er, eller som dog ikke ere for Børn, men endten ikkun ere for voxne Folk, eller og henhøre til den egentlige systematiske, polemiske og pastoral Theologie; 3) Mangel paa al god og rigtig Orden og Sammenhæng; 4) En Fremsættelses Maade, der overalt er uforstaaelig, opskruet og fuld af theologisk Galimathias. Det er den Lutherske Cate-

chis-

chismus og den derover authoriſerede Forklaring han ved denne Kritik har haft for Øyne. Om den første siger han, at den af **Luther** selv har ikke været beſtemt til en Lærebog for Ungdommen eller i det Øyemærke forfattet, og om den sidſte, at dens Forfatter ved dens Udarbeydelſe har ikke indlagt sig nogen Fortieneſte: „De vare maaſkee (siger han) de bedſte „ og beqvemmeſte, der vare for Haanden til den Tid, da de „ bleve authoriſerede, og der har siden ikke været tænkt, eller „ i det mindſte ingen Omhyggelighed eller Flid anvendt paa, „ at der kunde og maatte haves bedre og beqvemmere.“ Denne sin frimodige Betænkning har Forfatteren endnu ligesom retfærdiggiort med en anden af samme Art: „De i den for„ ordnede Kirke Pſalme-Bog indeholdte Sange have samt„ligen lige saadan Authoriſation for sig, der endnu subſiſte„rer, men derfor behøver dog vel ingen, der haver den „ fornødne Skiønsomhed i deslige Ting, at være bange for at „ sige, at der i denne Pſalme-Bog indeholdes mange slette „ og elændige Sange, og at det høyligen var at ønske, at „ Forandring deri maatte ſkee, og bedre, og til fornøden „ Opbyggelſe tienligere Sange i Stedet derfor maatte haves „ og indføres. Dette bør endogsaa den frit sige, der dog „ ikke tør troe sig til, selv at giøre dem bedre, eller at kun„ ne giøre noget til saadan Forandrings og Forbedrings „ Iværkſættelſe.“ Hvad da nu den beqvemmere Lærebog angaaer, som Forfatteren hermed har leveret, da maa den vel ikke anſees som det allerførſte Grundlag til Religionens og Chriſtendommens Sandheder, hvormed den første Begyndelſe til egentlig Information i Religion og Chriſtendom efter den foreſlagne Underviisnings-Plan ſkulde giøres. I Henſeende til Indretningen af et saadant første Grundlag har Forfatteren endnu ikke hidindtil kundet blive eenig med sig selv. Den er altsaa det andet og udførligere Grundlag, der ſkulde bruges, naar man med hiint første Grundlag var bleven færdig. Ikke deſto mindre er dette saaledes indrettet at man i Mangel af det første, gierne ſtrax kan begynde med dette andet, naar Børnene kun ikke ere alt for ſmaa, og endnu af alt for svagt Begreb og Samling. Vi bør anføre Forfatterens egen Underretning om dens Brug: „Naar „ denne Lærebog ſkal foretages til at underviiſe Børn efter, „ bør man for det første alene holde sig til de Stykker, der

„ ikke ere bemærkede med noget Tegn, og dermed bære ſig
„ ad ſaaledes, ſom før under femte Grund-Regel er bleven
„ anviiſt. Siden, naar ved at have gaaet Lærebogen et
„ Par Gange ellér tre ſaaledes igiennem, diſſe Spørsmaale
„ og dertil hørende Svar af førſte Slags ere blevne Børn-
„ nene temmelig bekiendte, foretages paa lige Maade, og i
„ Forbindelſe og Sammenhæng med de forrige, de Spørs-
„ maal og Svar af andet Slags, der ere betegnede med +.
„ Endeligen naar man haver med Børn og Ungdom at giøre
„ med hvilke man, efter deres Nemme og Begreb ſaa vel ſom
„ Underviisnings-Tid, kan gaae videre, tager man det
„ tredie Slags Stykker med, der ere tegnede med det dob-
„ belte Mærke ††. Jo mere man avancerer i Underviis-
„ ningen, deſto ſnarere og mere kan man lade Ungdommen
„ foreene deres egen Flid i at lære uden ad af Bogen, med
„ den mundtlige Underviisning ſom de faae. Dette maatte
„ da beſynderligen ſkee, naar man er kommen ſaavidt, at
„ man kan tage dette ſidſte Slags Stykker med; og derefter
„ ere Svarene paa diſſe Spørsmaal indrettede. De neden
„ under de fleſte Stykker tilføyede Anmærkninger indeholde
„ det vigtigſte af hvad der ved den mundtlige Underviisning
„ er at bibringe Børnene og Ungdommen til Forklaring og
„ Oplysning over det, ſom Svarene paa de fremſatte Spørs-
„ maal indeholde. Diſſe Anmærkninger ere altſaa egentli-
„ gen tilſøyede for de Underviſendes Skyld. Men de kan
„ og maa dog tillige ogſaa tiene Børnene og Ungdommen
„ til Giennemlæsning bag efter for at erindre ſig og recapi-
„ tulere det Fornemmeſte af hvad der til Oplysning er bie-
„ ven dem ſagt. Skriftſtederne, der ſkal tiene til de frem-
„ ſatte Sandheders og Lærdommes Beviis og Stadfæſtelſe
„ af Bibelen, findes her ikke, fordi de tilſorn ere udgivne
„ i Samling af bibelſke Sprog til den chriſtelige Lær-
„ doms Stadfæſtelſe for Børn og Ungdom, ſom hos
„ Hr. Directeur Nicol. Chriſt. Høpffner er trykt og fin-
„ des til Kiøbs, og hvortil henviiſes, naar den Citation
„ Bib. Spr., forekommer. Det er det 1769 udkomne
„ 2det forbedrede og forøgede Oplag af denne Samling,
„ ſom derved viſes hen til. Endſkiøndt det nærmeſt haver
„ haft anden Grund og Foranledning, at Skriftſtederne,
„ eller Sprogene, ſom de kaldes, ere blevne udgivne i Sam-

„ ling

„ling for dem selv, saa holder jeg det dog altid for bedst,
„at de haves paa samme Maade. Dog skulde det nogen
„Tid behøves, at det 3die Oplag af denne Samling skulde
„gjøres, vilde der endnu være tienlige Forandringer og For-
„bedringer derved at gjøre.“ Med denne Lærebog, som bær Titel af Christendoms Læren, følger nok en anden, det indbefatter det i vort Danske Sprog og i en dansk catechetisk Lærebog saa længe forønskte Bevis for den guddommelige Aabenbarings ufeylbare Sandhed, bestemt for unge Mennesker i Almindelighed, dog saaledes indrettet, at det forudsætter unge Mennesker af et moednere og mere end almindeligt og slet og ret Begreb. Hvad Christendoms-Læren angaaer, da er den forfattet og udført i følgende 13 Afdeelinger: 1) om Christendommens Lærdom eller Guds Ord: 2) om Gud; 3) om Skabelsen; 4) om Opholdelsen; 5) om Guds Bestyrelse over alle Ting; 6) første Grunde til Menneskers Forbindtlighed i Henseende til Gud; 7) om de sidste Ting; 8) om Synd; 9) om Forløsningen ved JEsum Christum; 10) om Naadens og Saliggjørelsens Vey og Orden; 11) om Naade-Virkningerne; 12) om Gudfrygtigheds og Helliggjørelses Pligter; 13) om Naadens og Salighedsmidlerne. Vi have med Fornøyelse giennemgaaet alle disse Artikler. Som den første offentlige Afvigelse fra den sædvanlige og gamle Methode til en mere ordentlig og sammenhængende Religions Lære, vil den uden Tvil finde manges Biefald, om endskiønt man derhos vel ikke skal kunne nægte, at jo i de saa kaldte Forklaringer, hvorved Luthers Catechismus lægges til Grund, de samme Artikler meget vel kan foredrages, om ikke i en saa sammenhængende Orden. Dette sige vi kun i Almindelighed, uden endten at laste eller rose nogen saadan Forklaring i sær, da deslige Skrifter kan ligesom andre, have baade mindre og større Fuldkommenhed. Vi kalde den ellers den første offentlige Afvigelse, saasom det er os ikke ubekiendt, at mange Præster i deres Huus-Undervisninger bruge deres egne Systemer, som de selv har opsat for deres Confirmations Ungdom. Vi tør formode, at nærværende Christendoms-Lære har været anvendt til samme Brug. I øvrigt overlade vi den til de Geistlige Læreres Bedømmelse, som bedst maa kunne skiønne, hvorvidt de kan finde den bequemmere til Brug, end den sædvanlige authoriserede Forkla-

ring, eller nogen anden deres egen Plan. Skulde man finde, at den i en eller anden Henseende, som en første Prøve af det Slags Skrifter i vort danske Sprog kunde taale nogen Forbedring, da viser Forfatteren sig som en Theolog af den ædle Moderation, der baade kan og vil taale fornuftige Erindringer. Maaskee kan nogle geistlige Lærere finde den sædvanlige authoriserede Forklaring bequemmere for nogle visse Subjectis, som de har med at giøre, naar denne Christendoms-Lære derimod maa tilstaaes for andre Subjectis at have sine unægtelige Fordeele. Uden dermed at laste den, eller at ville forringe dens Fortienester forestille vi os alene en anden muelig Plan, forfattet i følgende Hoved-Stykker: 1) En Fornuft-Lære om Mennesket og om Gud og Menneskets Forhold i Henseende til Gud som Skabning og Undersaat; 2) Indledning derfra til Christendoms-Læren, som skulde indbefatte Beviis for den umiddelbare guddommelige Aabenbarings Fornødenhed og Virkelighed, og altsaa for den christelige Lærdoms Sandhed; 3) Christendoms-Læren i sig selv ligesom Fornuft Læren, theoretisk og practisk afhandlet, og det med Henviisning til de Steder i Fornuft-Læren, som viser Overeenstemmelsen imellem Fornuft og Aabenbaring. En saadan Plan skulde, at vi nu skal betiene os af det Udtryk, som ingen retsindig Læser kan eller vil mistyde, den skulde giøre Børn til Mennesker førend til Christne, men ogsaa med et og samme Arbeyde til Christne, det er forbedrede Mennesker, og altsaa først til Mennesker kun for at giøre dem til Christne, og desto bedre grundfæstede Christne. Forfatteren har nu valgt den Plan, hvorefter Fornuft- og Christendoms-Lære forbundne med hinanden med eet og paa een Gang bibringes Ungdommen, og saa god en Orden han ellers derudi har fulgt, saa har han dog ikke fulgt den, som vel heller ikke er at laste og maaskee bruges af andre med god Lykke, nemlig at foredrage den fornuftige og aabenbarede Religions Kundskab i særskilte Hovedstykker, af hvilke det første bliver lagt som en Grund til det sidste. Men meget, ja særdeles meget har behaget os de tilføyede Beviis-Grunde for den guddommelige Aabenbarings og den hellige Skrifts ufeylbare Sandhed og Vished. I en kort Indledning dertil handler han om Religion og Aabenbaring i Almindelighed, og derpaa i det første Hovedstyk-

ke

re leverer han en historisk Fortælling om Aabenbaringens Meddeelelse, og i det andet Hovedstykke, der egentlige Beviis, at en guddommelig Aabenbaring paa saadan en Maade, som fortalt er, virkelig er bleven meddeelt Menneskker. Man vil uden Tvil, derudi finde Kiernen af alt hvad der endnu anføres eller kan anføres til Bekræftelse for den christelige Religions Sandhed, og hvor vigtig saadan en Bekræftelse maa være for unge Christne, i sær til at bevare dem fra Verdens Forførelser behøve vi ikke at erindre. Forfatteren har ellers ikke her, ligesom i Christendoms-Læren betient sig af Spørsmaal og Gienſvar, saasom Afhandlingen vilde derved have indtaget alt for stort et Rum, og for Tydeligheds Skyld var denne Methode mindre nødvendig i Henseende til den Ungdoms Alder og Begreb, hvorefter Afhandlingen er indrettet. Beviset selv, efter Hoved-Sagens Fremsættelse og nøyere Bestemmelse, og en foregaaende Undersøgelse om Aabenbaringens Mueighed i Henseende til dens guddommelige Oprindelse, bliver udført i følgende Hovedsætninger: 1) At det Nye Testamentes Bøger virkeligen ere skrevne af de Evangelister og Apostle, som de føre Navn af; 2) At disse samme Skrifter ogsaa ere blevne bevarede uforfalskede: 3) At de historiske Beretninger, som det Nye Testamentes Skrifter fremlægge, ere sandfærdige: 4) At JEsus af Nazareth haver i det mindste været en Mand, der haver haft Guld med sig, og haver staaet i bedste Forstaaelse med Gud, og i største Yndest hos ham: 5) At JEsus altsaa ikke har været nogen forrykt Phantast, ey heller nogen mutwillig Bedrager eller Løgner: 6) At JEsu Disciplers og Apostlers Lærdom ligeledes er en guddommelig Aabenbaring: 7) At Maaden, paa hvilken den christelige Lærdom, i det mindste i de første 300 Aar, er bleven forplantet og vedligeholdt i Verden, er deels en aabenbar Stadfæstelse paa de anførte Beviseligheders Sandfærdighed og Rigtighed; deels er den ogsaa, for sig selv alene betragtet, et Beviis paa, at den christelige Religion maa have været yndet af Gud og af ham selv befordret. Imellem Afdeelingerne af Beviſets Text har Forfatteren indrykket, med foranderlige Skrifter af mindre Form, adskillige nyttige Anmærkninger, som tiene til Oplysning eller Udvidelse over en og anden af de Poster, som i Texten selv ere berørte, og bør de derfor under Forklaringen

ogsaa

ogſaa tages i Betragtning. Af Beviſets Indhold ſelv kan vi ikke give noget Udtog, da det næſten ſelv er et Udtog af hvad ſom med megen ſtørre Vidtløftighed kunde have været udført, og desuden fortiener det ſelv at læſes og overveyes af alle dem, der ønſke ſig ſelv og deres Børn vel oplyſte og overbeviſte om den Religions Sandhed de bekiende ſig til. Nu har den brave Forfatter brudt Iiſen. En anden kommer efter og giør det maaſkee endnu bedre, ligeſom han har giort det bedre, end andre for ham. Saaledes tør man haabe Forbedringer i Theologien, ligeſom i andre Videnſkaber, der agtes af mindre Vigtighed.

Augsburg. Joh. Jac. Haid og Søn foranſtalter en latinſk og tydſk Overſættelſe af følgende prægtige Værk: The Britiſh Zoology. Claſſ I. Qvadrupeds II. Birds. Publiſhed under the Inſpection of the Cymmrodorian Society, inſtituted for the promoting uſefuld Charities, and the Knowledge of Natur among the Deſcendants of the anciens Britons, illuſtrated with hundred and ſewen Copper Plates. London. 1766. In Imperial Folio 45½ Ark Text foruden 107 illuminerede Kobber-Tavler, hvortil der endnu kom 25 i Aaret 1767. og følgelig 132 Kobber-Tavler i alt. Titelen paa den Tydſke Udgave er følgende: *Zoologia Britannica*, Tabulis æneis CXXXII. illuſtrata Claſſ. I. *Qvadrupedia* II. *Aves*. Auctore *Thoma Pennant*, Armigero. Latinitate donavit *Chriſtophorus Theophilus de Murr*. Brittiſche Thiergeſchichte. Erſte Hauptabtheilung. Vierfüzige Thiere. Zwote Hauptabtheilung. Vögel. Nach der neuem Engliſchen Ausgabe des Herrn Thomas Pennant, Eſq. in das Lateiniſche und Deutſche überſetzt, und mit einigen Anmerkungen begleitet von Chriſtoph Gottlieb von Murr, nebſt 132 illuminirten Kupfertafeln. Forfatteren til denne Brittiſke Dyr-Hiſtorie er Hr. Thomas Pennant, Eſq. Medlem af de Kongelige Sælſkaber til London og Upſal, en Mand, der anvender ſin anſeelige Formue til Natur-Hiſtoriens Fremvært og Udvidelſe, og i Aarene 1764. og 1765. giorde en lærd Reyſe giennem Frankerige, Tydſkland og Holland, og i Aaret 1761. giennem Skotland. Han lod først dette Værk trykke under ovenanførte Titel, uden at nævne ſig,

ſig, og overlod al Gevinſten deraf til en fattig Skole i London, ſom er beſtemt til fattige Børns Opdragelſe af Fyrſtendømmet Wallis. Hr. Pennant udgav 1761. Texten i 2de 8tav Bind, med mange Tilſatzer og 107 Kobber-Tavler, hvoreſter og nærværende Overſættelſe er foranſtaltet. I Værkets Inddeeling har han fulgt Raji og undertiden Hr. Briſſons Methode. Den I. Hoved-Afdeeling indbefatter de fiirføddede Dyr i 20 Slægter med 11 Kobber-Tavler. Den IIden indbefatter Fuglene, i tvende Ordener, hvoraf Land-Fuglene udgiør den første, og Vand-Fuglene den anden, og har 121 Kobber-Tavler. Hr. Chriſtoph Gottl. von Murr i Nürnberg, en Ven af Forfatteren, har paataget ſig Overſættelſen, da Hr. Pennant ſelv har anmodet ham om, at foranſtalte deraf en latinſk Udgave. Texten bliver af dem begge beriget med nogle nye Tilſatzer. I Beſynderlighed vil man ſørge for, at Tryk, Papiir, og Kobber-Tavler kan fuldkommen ligne den Engelſke Original. Hvert halve Aar ſkal komme for Lyſet 10 Kobber-Tavler med fortløbende latinſk og tydſk Text, hvilket de Hrr. Liebhabere ſikkert kan forlade ſig til. Den første Claſſe, ſom indbefatter de fireſøddede Dyr, med 11 illuminerte Kobbere og Beſkrivelſen, koſter 7 Gylden og 30 Kreutzer. Den anden Claſſe, ſom indbefatter Fuglene, kommer for Lyſet i 12 Udgaver, af hvilke hver ſkal indbefatte 10 illuminerte Kobbere, med latinſk og tydſk Beſkrivelſe, og koſter 4 Fl. 48 Kr., ſaa at hele Værket kommer til at koſte 70 Fl., da den Engelſke Original koſter 132. Den ſidſte Udgave ſkal beſtaae af 11 Kobbere. Finder dette Værk Biefald, ſaa lover Forlæggeren ligeledes at udgive ſamme Forfatters Natur-Hiſtorie om de Brittiſke Amphibia og Fiſke, hvilken for kort ſiden er udkommen til London. Denne latinſke og tydſke Udgave bliver i Imperial Folio, ſom Originalen, med fiin Tryk, og Kobber-Tavlerne paa Hollandſk Papiir paa det ſmukkeſte illuminerte. Begyndelſen er allerede giort med den første Claſſe af de 11 Kobber-Tavler. Liebhaberne kan vende ſig til den Fleiſcheriſke Boghandling i Frankfurt og den Fritſchiſche i Leipzig, hvor Exemplarier kan bekommes.

Leipzig. Reyſen von London nach Genua durch England, Portugall, Spanien und Frankreich, von Joſeph

Joseph Baretti, aus dem Englischen, Erster Theil. 480 S. i 8vo. Portugal og Spanien ere de Lande, om hvilke man endnu ikke har nogen tilstrækkelig Kundskab. Kun faa reyse dertil, og disse samme ile for meget med Reysen der igiennem for at kunne give en grundig Beskrivelse om disse Landes Styrke og Indretning. Baretti har haft samme Skiæbne, at han har ikke kundet opholde sig der saa længe som han gierne havde ønsket. Hans Opmærksomme philosophiske Geist skulde ganske vist ellers have leveret os langt fortræffeligere philosophiske Efterretninger. Ikke destomindre indbefatter disse hans Breve artige og nyttige Efterretninger om Spaniernes og Portugisernes Litteratur, Musik, Skuespil og Sæder. Kun hans Udsvævelser over nogle Smaaheder kan trætte Læseren, og i hvor meget man end i Oversættelsen har vildet korte dem af, saa finder man dog her endnu de evige Klager over slette Værtshuse, over Veiledriverne og andre deslige Smaaheder, som Læseren maa holde Forfatteren tilgode, da han for Resten vil finde sig fornøyet med mange gode nye Betragtninger og Efterretninger. Den første Deel af disse Reyser indbefatter i 56 Breve det Mærkværdigste, som har mødt ham fra London til Madrid. Man har ikke kundet levere noget Udtog deraf, og af nogle anførte enkelte Bemærkninger giver man os blot et Glimt af en philosophisk Opmærksomhed og Tænkemaade og et velgrundet Haab om at finde sig fornøyet ved Brevenes Læsning. Vi ville kun anmælde et Par Anmærkninger af ham, som vel ikke vil finde Bifald. Den ene er angaaende Poesien, hvorved han anseer Rim for noget væsentlig, som følgelig ikke skal være nogen Opfindelse af Munkene, men han vil have bevist af Arabernes Exempel, at alle gamle Nationer har anseet dem som noget væsentligt, undtagen Græker og Romere, endskiøndt disse dog vel ikke ere de første Opfindere af rimløse Vers, som Forfatteren erklærer for unaturlige. Den anden angaaer Jesuiterne, der ikke skulle være at anse, som en Hob Forrædere, færdige til at dræbe Konger og omstyrte Kongeriger, men de skulle dog være skadelige Folk, fordi deres Begiærlighed efter at samle Rigdom er umættelig, som de dog ikke føre sig til Nytte, de ere Røvere siger han, og derfor herskesyge. Denne Beskrivelse maa vel ikke betragtes alt for nøye, naar man ikke vil finde nogen Modsigelse derudi.

Leipzig. Almanach der deutſcheu Muſen auf das Jahr 1772. Man nægter vel ikke Forfatterens Fortieneſter i dette Fag af Litteraturen, men er dog i een og anden Henſeende ikke tilfreds med ham. Nogle Recenſentere forekaſte ham, at han er en ung Mand; andre, at han ikke ſielden forfalder til de ſamme Feyl, ſom han med Bitterhed laſter hos andre. I et temmelig vidtløftig Tilſkrift til Hr. Kretſchmann, har han ſnart med alvorlige Beviis, ſnart med bidende Spotterier, forſvaret ſig mod viſſe Beſkyldninger. Man tilſtaaer gierne, at i en Almanach af den Art Efterretning om poetiſke Nyeheder, er ikke unødvendig. Men ſkulde vel ſaadan Efterretning, efter hans Udtryk, virkelig være Annalen des Geſchmacks in Miniatur, wie die Elzeviriſchen Republiken Miniatur-Gemählde der Staaten-Hiſtorie? Og man maa billig ſpørge, hvorledes Anmældelſer af Home's Grundſætze der Critik, af Moſes Mendelsſohns Philoſophiſke Skrifter, af Abbts vermiſchte Werken, af Michaelis arabiſke Chreſtomathie, og Walchs nyeſte Religions-Hiſtorie kan finde Sted under Efterretning om poetiſke Nyeheder? og hvad for en Afridsning diſſe Skrifter ſkulle give af den tydſke Poeſies Fremgang, ſom dog, efter Forfatterens egen Tilſtaaelſe, ſkulde være Abſigten af denne Almanach. I Stedet for forrige Kalender, finder man her en Tabelle over levende Digtere og ſkionne Aander, der ſkal udfylde hvad ſom mangler i Hambergers gelehrtes Deutſchland, men man ſavner der i gode bekiendte tydſke Digtere. Man er og ikke fornøyet med Forfatterens Critiker over Digterne, ſaaſom, at han ſætter Hr. Engel, der ellers giver Haab om en god Digter, ved Siden af en Weiſſe og en Leſſing, og ſiger, at hverken Engeland eller Frankerige kan roſe ſig af et ſaadant Triumvirat. Iblandt andre hans kritiſke Domme laſter man og det tvetydige Udtryk, naar han ſiger, at Wielands Amadis er den bedſte Commentar over Ce qui plait aux Dames, og det nedrige og mere end ſmudſige Digt, ſom man kalder S. 91 Klimene vor Gerichte, hvorved, ſiger man, enhver dydig Læſer maa rødmes, end ſige, Fruentimmer. Iblandt de tilføyede Digter ere der flere gode end ſlette. I ſær udmærke ſig nogle af Rammler, Maſtalier, Herkules auf dem Oeta af Michaelis, den ſidſte Epilog af Engel og

Sined's

Sineds Geſicht. Af Kretſchmanns ere flere indførte af forſkiællig Værd. Forfatteren er, ſom bekiendt, Hr. D. Schmidt.

Paris. Dictionnaire hiſtorique d'éducation, ou, ſans donner des Preceptes, on ſe propoſe d'exercer & d'enrichir toutes les facultes de l'âme & de l'eſprit en ſubſtituant les exemples aux leçons, les faits aux raiſonnemens, la pratique a la theorie. 1771. 2 Vol. 8vo. Forfatterens Hensigt og Plan er god. Han vil paa en ſandſelig og practiſk Maade bibringe Ungdommen, ey alene den bedſte Sædelære, men og tillige gioere den bekiendt med den gamle og nye geiſtlige og verdslige Hiſtorie. Hans Skrivemaade er, formebelſt den Lethed han har ſøgt at give den, ey uden en indtagende Skiønhed. Ved Enden af den anden Deel ſtaaer en alphabetiſk Fortegnelſe over de ſtore Folk, om hvilke han mælder i Værket, deres Fødeland og Leve-Tid, og hvad for en Værdighed de har beklædet.

London. Her er udkommen det første Stykke af et Maaneds-Skrift, under Titel: The Chriſti an's Magazine; or Repoſitory of eſſential knowledge. Dette Magazin ſkal indbefatte: et aſtro-theologiſk Syſteme eller Bevis for Guds Tilværelſe af Himlens aſtronomiſke Betragtning: et udførlig phyſiko-theologiſk Syſteme, eller Betragtninger over Naturens underfulde Værker til tydelig Kundſkab om de guddommelige Fuldkommenheder: Afhandlinger over Religionen og Moralen: Efterretninger om uſædvanlige Begivenheder ved de Engelſke Univerſiteter: Forklaringer over vanſkelige Steder i Skriften: Digter af et moralſk og geiſtlig Indhold o. a. m.

London. A general Hiſtory of the Britiſh Empire in America. 1771. 2 Vol. 8vo. Forfatteren Hr. Wynne har i dette givet en almindelig hiſtoriſk Beſkrivelſe paa det Brittiſke Rige i Amerika. De ſidſte Lande og Øer, ſom i den ſidſte Pariſiſke Fred ere afſtaaede til Engeland, findes og her beſkrevne. Man kan af Skriftet lære at kiende Engelſke Coloniers blomſtrende Tilſtand, Forfatning og vigtige Handling.

No. 6.

Kiøbenhavnſke Efterretninger om lærde Sager.

I. Hæfte. Torsdagen den 11te Februar. 1773.

Sorøe. A. και Ω.-Μονοτεσσαρον των Ευαγγελιστων, det er, JEſu Chriſti fire, i et ſammendragne, Evangeliſters fuldſtændig Evangeliſke Harmonie, hvorved tydelig viiſes enhver evangeliſk Hiſtorie i ſin Orden, ſaa og ethvert Ord, hos hvilken Evangeliſt det ſtaaer: alt i 12 Afdeelinger og 260 Stykker, og mindre Deele med tilſtrækkelige Paralleler og Summarier forſynet: og ved Siden udførlig Beretning om Tiden og Steden, naar og hvor en Ting er ſkeet, og hvor ofte Chriſtus har været paa hvert Sted. — Siden er tilføyet 1) korte Anmærkninger over adſkillige Steder hos Evangeliſterne. 3) Chronologia Chriſti in terra, eller Beregning over den Tid, Chriſtus var her paa Jorden. 3) Adſkillige ſmaae Annotationer, at anføre i Columna Periodi Julianæ, ſom paſſe ſig til de Sprog lige over for. 4) Itinerarium Chriſti, eller Beretning om de Steder i ſin Orden, hvor Chriſtus har været. 5) Udførlig Regiſter over den evangeliſke Harmonies 12 Afdeelinger, deres 260 Stykker og diſſe mindre Deele. Sammenſkrevet af P. G. Beyer. 1772. 501 S. i 4to. Med J. Lindgreens Skrifter. — Denne alt for omſtændelige Titel kunde næſten gielde for en kort Anmældelſe af Skriftet ſelv, ſom i ſin Art og i vort danſke Sprog er noget Nyt, og en

Frugt af Forfatterens mange Aars Flid og Vindskibelighed. Harmonien selv er forfattet og afdeelt i 10 og 11 Spalter paa hver Qvart-Side. Deriblandt er i Midten en stor og bred Spalte, som indbefatter de 4 Evangelisters harmoniske Text i 12 Afdeelinger, af hvilke enhver har igien sine visse Stykker eller Artikler med foregaaende Indhold. For at betegne de fire Evangelister i Texten hver for sig, har Forfatteren betient sig af de fire første Tal 1. 2. 3. 4., saa at 1. betyder Matthæum, 2. Marcum, 3. Lucam og 4. Johannem. Hvor nu to eller flere Evangelister bruge eens og samme Ord, der for ved staae altid de Tal, et eller flere, som vise, hvilken eller hvilke Evangelister, der tale dette eller disse Ord, saa at man derefter ey har nødig at slaae op hos Evangelisterne selv. Den Tvang i Stilen, som dette maatte foraarsage, at føre hvert Ord af alle Evangelister i een Orden, har Forfatteren dog søgt, saavidt mueligt, at undgaae. De Loca parallela, som findes i vore danske Bibler og Maastrichts Nov. Test. græcum ere og allevegne anførte under hvert Vers. De store latinske Bogstaver, med hosføyede Tal, som findes hist og her ved et eller andet Vers i Texten, henviise til de Anmærkninger, som Forfatteren har tilføyet bag i Bogen om et og andet, i sær hvad som har Hensigt til Harmoniens Sammenhæng og Tiden. Denne brede Columne har paa hver sin Side nogle smale Columner, af hvilke 4 smaa Columner i Bredden til høyre Haand indbefatter de fire Evangelister, samt deres Kapitler og Vers, og, om flere Evangelister handler om een Ting, da deres Vers lige ud for hverandre. I den første af de smaa Columner til venstre Haand er anført Anni Periodi Julianæ. I den anden Columna findes anførte Verdens Aar indtil det andet Aar efter Christi Fødsel, eller til den Tid, da Æra Christiana Vulgaris begynder, som skeer Anno Priod. Jul. 4714. Siden efter sættes i denne anden Columna Annus Christi Vulgaris efter den almindelige Tidsregning. I den tredie Columna er da siden og anført Annus Christi Verus, eller Aaret accurat fra Christi Fødsel af. Den 4de Columna viiser Maaneden i hvilken noget er skeet. Den 5te Stedet hvor det er skeet, saa og hvor Christus har været, prædiket og giort Mirakler; og endelig den 6te, hvor ofte Christus har været paa noget Sted. Den første af disse, nemlig,

Co-

Columna Periodi Julianæ indbefatter desuden adskillige smaa moralske, kritiske og historiske Annotationer, som Forfatteren der har anført, at ikke Rummet skulde staae ledigt, og saaledes indrettet, at de passe sig til de Steder i Evangelisterne, som staae lige over for. Dette er et Indfald, Forfatteren først har faaet efter at de første Ark vare trykte, paa hvilke man derfor ikke finder saadanne Annotationer. Men for at erstatte denne Mangel, har han paa 2 a 3 Ark ladet trykke saadanne smaae Anmærkninger, som findes bag i Bogen, hvorfra enhver efter Behag endten kan tilskrive dem paa de behørige og anviste Steder i ovenmældte Columna, eller og under Læsningen conferere dem dermed. Det er disse Annotationer Forfatteren paa Titelbladet under Nummer 3. meer end tidlig nok mælder om. Saa omstændelig er den brave Forfatter endogsaa i disse smaa Ting, at han end ikke har vildet lade Læseren være uvidende om Beløbet af disse Anmærkninger, at de nemlig 350 i Tallet, tilligemed dem, som siden findes trykte i Columna Periodi Julianæ, beløbe sig til over 1000 i Tallet. De ere kun korte, men derhos ey ubetydelige, og de moralske i sær giver en kort Anledning til lærerige Betragtninger, saa Stedet, de staaer paa, og som ellers skulde have staaet ledigt, er nu vel anvendt. Af de 12 Afdeelinger, som Texten er inddeelt udi, gaaer den første fra Begyndelsen til Christi Fødsel, den anden fra Christi Fødsel til Christi Daab, den tredie fra Christi Daab til første Paaske i Christi Lære-Embede, den fierde fra første Paaske til anden Paaske i Christe Lære-Embede, den femte fra anden Paaske til tredie Paaske i Christi Lære-Embede, den siette fra tredie Paaske til Løvsalernes Høytid, den syvende fra Løvsalernes Høytid til Kirkevielsens Høytid, den ottende fra Kirkevielsens Høytid til 6 Dage for JEsu Lidelse, den niende fra de 6 sidste Dage for JEsu Lide se til JEsu Lidelsers Historie, den tiende fra JEsu Lidelsers Begyndelse til de besiglede Stenen, den ellevte er Christi Opstandelses og 10 Aabenbarelsers Historie fra Math. XXVIII. t. til Ap. G. I. 8., den tolvte er Christi Himmelfarts Historie, og om Pintse-Fæsten fra Luc. XXIIII. 50. til Joh. XXI. 25. Næst efter Evangelisternes Text i foranførte 12 Afdeelinger følger korte Anmærkninger over adskillige Steder hos Evangelisterne til Oplysning i den Evangeliske Harmo-

nie, saavel i Henseende til Tider og Steder, som og til Textens Sammenhæng og Ordenes rette Forklaring. Ved at løbe dem saa løselig igiennem have vi fundet overalt Spor af et forskende Genie og flittig Undersøgning, men ingen Steds har vi synet noget af Bekiendtskab med nyere Fortolkere, som dog vel kan være nyttede, lad være de ikke ere nævnede. Efter disse Evangeliske Anmærkninger følger Chronologia Christi in terra, eller nøyagtig Beregning over den Tid Christus var synlig her paa Jorden, sammenregnet til foregaaende Evangeliske Harmonies Oplysning. Det er egentlig en chronologisk Undersøgning over Christi Fødsels, Korsfæstelses og Døds Dag, hvis Resultater ere: 1) at JEsus er født An. Per. Jul. 4712. An. M. 3999. An. Cal. Jul. 44 Fred. den 25de Decbr. Kl. 12 om Natten; 2) at han er korsfæstet og død en Fredag; 3) at han er korsfæstet paa den første af de usyrede Brøds Høytids-Dage, da det var den saa kaldte Paaske Fuldmaane, den 15 Dag i den Maaned Abib, som siden blev kaldet Nisan, som er den første Maaned i Jødernes Kirke-Aar; 4) at han er korsfæstet An. Per. Jul. 4746. i sit 34 Alders Aar, i det Aar efter vor almindelige Regning An. Christ. Dionys. 33. den 3die April, som var en Fredag, da Plenilunium Paschale faldt ind. Hr. Etats-Raad Horrebow har i et Brev til Forfatteren, som her anføres foran, erklæret sig saaledes over disse Resultater: „Vel har jeg ikke haft Leylighed nøye at prøve deres „ Beregninger, men jeg seer, at Maaden som de vil søge „ at oplyse Knuden paa, er ganske artig, saa at deres Slut„ninger, som de paa den Maade vil trække, blive uden „ Tvil temmelig sikkre." Man mærker og lættelig, at Forfatteren har ingen Flid sparet for at forsikkre sig selv og Læseren om deres Rigtighed. Strax efter følger en synoptisk Tabel over samme Chronologie, og derpaa de paa Titelbladet allerede anmældte Annotationer til at fylde Columnam Per. Julianæ med. Dernæst følger Itinerarium Christi eller kort Beretning om alle de Steder i sin Orden, hvor Christus efter Evangelisternes Fortælling har været, og hvor ofte paa hvert Sted. Endelig for det 5te har Forfatteren leveret et Register over den Evangeliske Harmonies 12 Afdeelinger, og alle de enkelte Artikler, som hver Afdeeling indbefatter. Oven i Kiøbet har han givet os tilsidst en kort Beskrivelse

over

over de fire Evangelisters Liv og Levnet. Næsten 3 Qvart-Sider ere til Slutning fyldte med Trykfeyl, og et Blad synes at være fyldt med nogle Anmærkninger paa den ene, og et Register over de aarlige Søn- og Fest-Dages Evangelier paa den anden Side, for ey at staae blank. Vi har intet at lægge til, uden det Ønske, at Forfatteren maa finde det Bifald, som han fortiener for de mange Aars Flid og det møysommelige Arbeyde, han har anvendt paa dette Værk, som i sin Art er det første vi har i vort Danske Sprog, hvis Nytte for dem, som lægge sig efter Prædike-Stoelen, er uden Modsigelse stor, da de med et Øyekast kan overse hvorledes een og samme Sag eller Begivenhed eller Tale forestilles og fortælles af alle fire Evangelister paa een Gang, og behøver altsaa ikke møysommelig at eftersøge hos de andre Evangelister, hvad en eller anden af dem i sær fortæller, for at ligne dem sammen med hinanden i deres Fortællinger.

Altenburg. Ueber die moraliſche Schönheit und Philoſophie des Lebens, Reden und Verſuche. C'eſt l'office des Gens de bien de peindre la Vertu la plus belle que ſe puiſſe, 1772. 15½ Ark i 8vo. Denne Bog skal være meget smuk skreven, og man har forelagt os Planen af den første Afhandling. Man laster med Uret, hedder det, den falskelig saa kaldte nyere Læremaade i Moralen, at man ved en indtagende og oplivende Skiønhed vil giøre Dyden behagelig. Dyden er nyttig, gavnlig og nødvendig, det er ligesaa meget som skiøn, da Forskiællen bestaaer kun i Ord. Man forkaster det, at afskildre Dyden smuk, fordi man anseer det for en ny Mode. Men er den vel ogsaa nye? **Sokrates** lærde først den philosophiske Morale i Fabler og Allegorier, og han talede immer om Sielens Skiønhed. **Platon** ligesaa. Flere Folk for Ex. Chineserne skildrede Dyden paa en indtagende Maade. Ja Stifteren selv for den eeneste guddommelige Morale betiente sig fast bestandig af Allegorier og metaphoriske Udtryk. **Aristoteles** opbragte først et strængere Systeme af Moralen, hvori han erklærede Stilens indtagende Skiønhed for skadelig. Til den Tid, da man fulgte hans Læresatzer, var der meer Overtroe, meer Mørke i Forstanden og Hiertet, og ikke mindre Laster. I Engeland og Frankerige lærde man

allerede Moralen med alle Smagens Skiønheder, da hos os alt endnu var en **Wolfiſk** Mathematiſk Methode. Moden er altſaa gammel. Men er den vel og ſkadelig? Foreſtille vi os Dyden ſom en Pligt, ſom en ſkyldig Lydighed imod Skaberens Bud; ſaa kan Begrebet hos os Mennesker, ſom alle drives af Lidenſkaber, ikke være ſaa virkſom, ſom naar vi foreſtiller os den ved en Skiønhed, ſom ved at giøre vel giør os Guddommen liige, da Begiærlighed til Skiønhed er den menneſkelige Natur ſaa egen. Den Drift til almindelig Velvillighed ſkal ikke, ſom **Hutcheſon** paaſtaaer, være nogen fra Selvkiærlighed adſkilt oprindelig Natur-Drift, men har ſit Udſpring derfra ved Indbildningskraften, ſom giver os Foreſtillinger om andres Følelſer. Medlidenhed er altſaa i Grunden Selvlidenhed. Naar Selvkiærlighed bliver Velgiørende mod andre, ſaa er den Kiærlighed. Vi elſker det Skiønne, fordi Fuldkommenheds Betragtning forſkaffer os angenemme Følelſer. Af denne Kiærligheds første Grad oprinder den anden, ſom er Begiærlighed efter der Fuldkommes Beſiddelſe. Enhvert Menneſke ſøger at ligne det, han beundrer, og det er den almindelige Drift til Efterligning. Det er altſaa nødvendigt at foreſtille Dyden ſkiøn, paa det den Drift til Efterligning kan oplives. Naar Lidenſkaber afholder os fra Dydens Øvelſe, ſaa kan og maa Lidenſkaber for dens Skiønhed opmuntre os dertil, ſaaſom den nu er bleven en Beſkæftelſe for Indbildningskraften. Kun for faa Menneſker, ſom har grove Nerver og en ſvag Indbildningskraft, er Compendie-Moralen nyttigere. De ſaa kaldte moraliſke Drifter bliver og ſnarere opvakte ved Indbildningskraften, end ved Skyldighedens Betænkſomme Overlæggelſe, ſaaſom denne ved Betragtninger ofte afholder os fra Velvillighedens Udbrydelſe, naar Affecternes Heede allerede ſkulde have handlet. Den Kiærlighed til Dyden, ſom kommer af dens Skiønheds Erkiendelſe, gaaer vel ſnart over, men den abſtracte Lydighed imod Pligten ligeſaa vel, og jo oftere Rørelſen af Dydens Fortræffelighed igientages, deſto lættere og beſtandigere bliver dens Indtryk. Fornuften og den ſyſtematiſke Overbeviisning maa blot alene regiere og lede diſſe Indtrykker, men den kan ikke være den eneſte Bevægningsgrund til Dyden. — Vi har intet (ſiger Recenſenten) at indvende mod denne vel ſkrevne Afhandling, og holde det næſten kun for

en

en from Grille, at ville udøve Dyden blot af Pligt, i det mindste troer vi, at til Slutning falder alt ud til Logomachier. (Saa meget maa man tilstaae Recensenten, at der i en virkelig Controverse, kan blande sig megen Ordstrid). Men er det derfor nødvendigt, at Dyden overalt maa males skiøn? Kan man ikke udøve den og udøve den med Enthusiasmus, uden at være overbeviist om dens Skiønhed? Soldaten bekymrer sig ikke derom, om det er Ret eller Smukt, at dræbe Mennesker, og veed vel endogsaa det som er tvertimod; men med Henrykkelse ofrer han sit og Fiendens Blod, for at nyde den Fornøyelse, at have giort sin Pligt. Skulde vi ikke altsaa ogsaa kunde udøve Dyden af Selvkiærlighed med Fornøyelse, ikke fordi den er skiøn, ikke heller fordi det er Pligt, men fordi det er angenemt, at have giort hvad Pligten byder, omendskiøndt Handlingen selv ikke fører nogen Fornøyelse med sig? Dette Middel skal, efter Recensentens Meening, virkelig være forskiellig fra de andre, endskiøndt os tykkes, man billig kunde spørge, af hvad Aarsag det kan være vor Selvkiærlighed saa angenemt, at have giort hvad Pligten byder, uden fordi det var Pligt, og om noget kan være bequemmere til at opvække den her omtalte Henrykkelse, end just Dydens og Pligtens Skiønhed, naar ikke Nytten ellers herved kommer i Betragtning. Thi et Menneske kan vel og henrykkes af Begiærlighed efter og Haab om en vis formeent Ære og Fordeel. Opskrifterne af de følgende Stykker ere: Von der moralischen Schönheit: von der Bildung der Selbstliebe: vom Characteer überhaupt und vom schönen Characteer: von den Urtheilen über andre: von der Philosophie des Lebens: von der Laune: vom Stolz: vom Frauenzimmer: vergebliche Anmerkungen. Forfatteren har selv fældet Critik over denne sin Bog: „Da es „ einem bescheidenen Manne, sowol wie einem unbescheide„ nen nicht leicht möglich ist, so viel neues vorzubringen, „ daß daraus ein ganzes Buch entstünde; so hat der Ver„ fasser sich begnügt, nur einiges neue gesagt zu haben, das „ übrige alles solte bloß nützlich seyn."

Halle. D. Joh. Gottfried Retsch wahre Quelle und materielle Ursache vom Podagra und allen gichtigen Krankheiten überhaupt nebst der vernunftig

und erfahrungsmäſſig darauf gegründeten Cur. 1772. 1 Alph. i 8vo. Det heele Skrift er deelt i 5 Afſnitter. Det første fortæller de forſkiællige Begreber, ſom ældre og nyere Læger har giort ſig om Gigtens Aarſager, det andet de derimod brugte Midler, det tredie Forfatterens egen Theorie; det fierde hans Cuur, og det femte beſtemmer den Leveorden, ſom gigtige og podagriſke Perſoner maa tage i Agt. De tvende første Afſnitter ere vidtløftige nok, men man erkiender dem dermed ikke for fuldſtændige. Naar Forfatteren endelig vilde have bekiendtgiort alt hvad Lægerne, ſom han behager at ligne med drøvtyggende Oxer, har dømt om de gigtige Sygdommes Aarſag og Cuur; saa burde efter Recenſentens Erindring forſkiællige vigtige Mænds, saaſom en Sydenhams Meeninger, hvorom intet mældes, snarere have været tagne i Betragtning, end saa mange ubetydelige Lægemaader, ſom Forfatteren vidtløftig fortæller, og ſom tildeels for længſt ere igiendrevne. De ſkulde i det mindſte have givet mere Underretning, end de mange Udſvævelſer, ſmaa Hiſtorier og Anecdoter, iblandt hvilke den lange Fortælling om Cardinal Sinzendorf fra S. 120 til 153. er vel den vigtigſte, men allerede beſkreven af den berømte Hr. Hofraad Hahn. I det tredie Afſnit handler Forfatteren om den ſande Aarſag til Gigt og Podogra, ſom han søger i den fordervede af Sædekarrene i Blodets Maſſa tilbagedrevne Sæd, men ey i ſammes alt for hyppige Udtømmelſe, eller dens alt for ſtore Overflødighed. Han underſtøtter denne Meening med mange vigtige Grunde, men ſom man ikke har kundet forelægge Læſeren og ſom man med Møye maae udſøge blandt mange Biſager. Det fierde Afſnit afhandler Forfatterens Lægemaade ſom gaaer ud paa at ſtyrke Avlings-Deelene, at udføre Gigt-Materien, og at forebygge nye Materies Avling, hvilket ſidſte ſkeer blot ved Leveordenen, ſom foreſkrives i ſidſte Afſnit, men har intet beſynderligt og beſtaaer kun derudi, at den Syge maa nyde alle Slags Spiſe, men med Maade. De fornemſte indvortes Midler ere Mave-Draaber, en med Viingeiſt og ſiden under Brugen med Vand temmelig ſtærk fortyndet Naphta Vitrioli, og en Roddecoct til ordentlig Drikke. Udvortes bruger Forfatteren til at ſtyrke Fødſels-Deelene, ovenmældte Liqveur, eller den flygtige og flydende Svovlgeiſt, ſom han kalder det, og

Ba-

Bader af kolt Vand endogsaa Jis, hvis Virkning imod Rosen han med det samme roser, i og uden for Smertens Anfald. Hvem der vil bruge disse Midler, maa af Skriftet selv lære deres Tilberedelse, og den Forsigtighed, de ved sammes Anvendelse har at tage i Agt. Den arvelige Gigt maa ligesaa vel ved samme Middel helbredes, saasom den har samme Aarsag. Man havde lovet sig et grundigere Skrift af en Mand, der skal besidde saa megen practisk Indsigt. Imidlertid tilstaaer man dog, det er mærkværdigt nok, naar man har læst sig igiennem de mange Udsvævelser, latinske og tydske Vers, Indskrifter o. a. m. S. 201. siger Forfatteren om Hr. Tissot: „Ein Deutscher verliert allemal einen guten „Theil der Achtung, wenn er mit dergleichen Arroganz „sich und seine gelehrten Geburten anpreiset, wenigstens „bey vernünftig, billig und edel denkenden Leser: allein „einen Franzosen wird es viel lieber gut geheissen." Man maa billigen spørge hvorledes følgende Sted, som man anfører af Forfatterens egen Fortale, lader sig foreene med foranførte Kritik: „Ich will mich des Danks für diesen guten „Dienst, den ich hierdurch so manchen braven Manne im „geistlichen und weltlichen Stande erzeige, immer zum voraus versichern; denn es kan mir bey meiner algemeinen „Erfahrenheit in dieser Sache unmöglich fehlschlagen, oder „die ganze Welt müßte mit ihren Augen des Verstandes „in eine ungeheure Finsterniß gerathen seyn." Man vil ey udlade sig med videre Kritik, at ikke, siger man, Forfatterens sidste Apostrophe til Kunstdommerne maatte ramme os.

Dessau. Sim. Ludv. Eberh. de Marees **Untersuchung der Verbindlichkeit der gottlichen Gesätze von der Todesstrafe des Mörders, und von Vermeidung blutschanderischer Heyrathen.** 1771. 406 S. i 8vo. Det er bekiendt, at i nyere Tider ey alene mange Juriſter, men endog nogle Theologer har paastaaet, at de mosaiske Ægteskabs Love ikke gielde for os som guddommelige Love, der ere os foreskrevne, men have al deres Gyldighed blot og alene ved deres Optagelse. Iblandt de sidste har i sær **Baumgarten** udført dette i sin **Betænkning**, og Hr. Hofr. **Michaelis** har med mange Grunde understøttet den samme Meening. Forfatteren af dette Skrift bemøyer sig for at bevise det Mod-

ſatte. Lad være hans fornemmeſte Øyemærke er henrettet paa Ægteſkabs-Lovene, ſaa dog, for deſto ſnarere at udføre dette, har han først handlet om den guddommelige Lovs Forbindtlighed i Henſeende til Morderen. Forfatteren viſer først den guddommelige Lovs Sammenhæng, og dernæſt prøver han de Aarſager, ſom efter Hr. Hofr. Michaelis Meening har foranlediget ſamme. Forfatteren meener, at den Ret til at ſtraffe kunde i den naturlige Stand ikke ſtrække ſig til Livets Berøvelſe, men vil næppe derudi finde Bifald. Efterat at han derpaa har angivet Aarſagerne, hvorfor Gud har overdraget Menneſkene at ſtraffe en Mørder paa Livet; ſaa angiver han 3 Beviis for denne guddommelige Lovs almindelige Forbindtlighed. Det første er taget af den guddommelige Tales Indhold, ſom gaaer ud paa den ganſke menneſkelige Slægt. Det ander ligger i den Aarſag, ſom Gud føyer til: fordi Gud har ſkabt Menneſket til ſit Billede. Det tredie er det heele guddommelige Ords Overeenſtemmelſe over denne Sag. Dernæſt prøves de Indvendinger man har giort imod diſſe Beviis. Tilſidſt viſes, at Fyrſterne har ingen Benaadelſes-Ret, og at de Iſraelitiſke Konger har heller ikke haft den, ſom nogle foregive. Hans derfor med ſtor Skarpſindighed anførte Grunde maa Læſeren ſelv giennemgaae. Den anden og vidtløftigſte Afhandling, indbefatter den guddommelige Lovs Forbindtlighed imod Blodſkam. Forfatteren berører først nogle Forberedelſes-Spørsmaale, og deriblandt i ſær dette, om Ægteſkabs-Forbuddene bør udſtrækkes til lige Grader, hvilket han benægter, og anfører ſine Grunde derfor. —— Herved forekommer den Underſøgning om Polygamie, ſom indbefatter meget godt. Recenſenten forundrer ſig over, at hvad man herved antager for ſandt, er dog end ikke bleven beviiſt, nemlig at Gud, ved det han ſkabte kun een Qvinde for den første Mand, juſt dermed har erklæret, at dette ſkulde være en beſtandig Forbindtlighedes-Regel for det menneſkelige Kiøn. —— Ved den egentlige Underſøgning faſtſætter Forfatteren først Aarſagerne til Forbuddet; viſer dernæſt deune Lovs almindelige Forbindtlighed; igiendriver den modſatte Meenings Grunde; og ſøger endelig at beviſe, at der ikke kan ſkee nogen Dispenſation i de i den Hellige Skrift forbudne Ægteſkaber. Aarſagerne til Forbuddet ſætter han deels i de ſlette Følger af ſaadan-

danne Ægteskaber og tillige i Respectu parenteli. Beviserne for den almindelige Forbindtlighed ved de mosaiske Ægteskabs Love gaaer ud derpaa, at Gud har selv tydelig givet det tilkiende. Man indvender herimod, at de forrige Beboere i Canaans Land har ikke haft nogen guddommelig Lov om forbudne Ægteskaber, og altsaa heller ikke kunde straffes for dens Overtrædelse. Forfatterens Svar herpaa har man ikke fundet saa grundigt og overbevisende, som ellers, og det samme erindrer man ved det han har svaret paa den Indvending, at nogle af Fædrene havde levet i saadanne Ægteskaber, som siden ere blevne forbudne. Det andet Bevis grunder sig paa den Bekræftelse, som er skeet paa dette Forbud i det Nye Testamente. De Grunde for den modsatte Meening, som især **Baumgarten** har betient sig af, har Forfatteren og giennemgaaet hver for sig, og vidtløftig igiendrevet. Tilsidst undersøges, om der finder nogen Dispensation Sted i de forbudne Ægteskaber, og Forfatteren paastaaer imod **Baumgarten** og **Michaelis**, at den er ikke tilladelig. Overalt skal Forfatteren i dette Skrift have givet tydelige Bevis paa sin Skarpsindighed og Indsigt endogsaa der, hvor man ikke kan saa ganske bifalde ham. I sær har han fortient at roses, fordi han uden al Hæftighed og med største Sagtmodighed har undersøgt sine Modstanderes Grunde.

Bern. **Abhandlung über die Futterkräuter der Neuern ꝛc., von Herrn** Alb. Haller **auf G. J. und E. des grossen Raths der Republik Bern ꝛc. Uebersetzt.** 1771. 48 S. i 8vo. Af Landfolkene er hidindtil fast alene bleven dyrket to Classer af Planter, nemlig, de med Erte-Blomsterne og Græserne. Skalle-Frugterne har større Frøe, og besidder flere meelagtige Deele, og ere for Fæet meget angenemme; og da de udbreder deres Greene til alle Sider, saa give de paa et lige Stykke Ager en større Mængde Foeder. Da og forskiællige af disse Vexter ere standhaftige, saa kan et eeneste Aars Arbeyde med Nytte i mange Aar rigelig erstattes. Græssene forskaffer et angenem og sund Foeder: desforuden kan Græsset endten grønt forelægges Fæet eller slaaes til Høe, da derimod Planterne med Erte-Blomsterne mister mere ved deres Udtørrelse. Paa Græssene har man endnu dette at udsætte, at man sielden over to Gange om

Aaret

Aaret kan afmeye dem, og Hr. v. H. tvivler, at de forskaffer den samme Vægt i Foeder. Begge Classerne bliver her botanisk og oeconomisk beskrevne, og for det første Græssenes, som han anpriser fire Arter af. Først, Phleum spica cylindrica longissima, culmo recto Linnæi; dernæst, det af Amerika bragte Birdgræs, Meadowgræs, som henhører til Genus Poarum. De nyeste Efterretninger, som Hr. v. H. har fra sine Venner, ere ham dog ikke gunstige. Den tredie Art, som allerede længe har været brugt i Engeland til Fæets Næring, hos Engelænderne Raygræs eller Ryegræs, paa Dansk Græs-Løg, Lolium spica mutica, spicis compressis multifloris Linnæi, voxer overflødig i Schweitz ved Hækkerne og Veyene, men bliver ikke dyrket, som i Engeland. Den skal i sær være angenem for Faarene. De Franskes Fromental, som de falskelig har holdt for Engelændernes Ryegræs, voxer i største Mængde paa Engene i Schweitz. Gramen avenaceum elatius, juba longa splendente. Den anden Classe af Planter, som bliver brugt til kunstige Enges Anlæg, er de med Erte-Blomster. Den ældste af denne Classe er Snegle-Klover. Den bliver i Mængde dyrket i Frankerige, Italien, Engeland, og i Schweitz. I ligesaa stor Mængde og endnu større bliver og den røde Klover dyrket. Man forbiegaaer de andre Klover-Arter, som her nøye beskrives, og anmælder alene endnu een, som Hr. v. H. meener at fortiene Fortrin for alle Foeder-Væxter. Onobrychis caule erecto ramoso, Floribus spicatis, Hist. Plant. Helv. p. 172. Denne Plante fordrager alle Arter af Jordgrund, hvad endten den er steenig og tør, eller fugtig og sumpig. Sammes Anlæg i Schweitz bliver beskreven i det oeconomiske Sælskabs Afhandlinger.

Leipzig. Der Königl. Schwedischen Akademie der Wissenschaften, Abhandlungen auf das Jahr 1769. Aus dem Schwedischen übersetzt von Abr. Gotth. Kæstner. 31ster Band. 1772. 356 S. i 8vo. Dette Bind indbefatter følgende Artikler: 1) Wargentin von der Stadt Stockholms Zunahme an Volk von 1721. bis 1766. 2) Kuntbergs Beschreibung und Zeichnung einer Sägemühle mit feinen Blättern. 3) Wilkens Versuch über eine Luftpumpe, die durch Dünste kochenden Wassers

Waſſers würkt. 4) Schützens ferner Bemerkungen vom Kayſerſchnitt. 5) Gadd von der Wartung einer Finniſchen Kuh. 6) Berchs Anmerkungen hierüber. 7) Hermelin vom Salzwerke zu Wallöe. 8) Osbeck vom Spreitwaitzen. 9) Müller von einem buſchigten Gewächſe. 10) Martin über die ab- und zunehmende Breite des menſchlichen Körpers. 11) Auszug aus der Akademie Tagebuche. 12) Wilke vom Gefrieren des Waſſers. 13) Martin von einer beſondern Waſſerſucht im Eyerſtocke. 14) Berg Pterocarpus Ecaſtophyllum. 15) Kalm vom weiſſen Wallnußbaume. 16) Nordenſchiold von Verminderung des Waſſers. 17) Wargentin von den Anſtalten in Schweden die Venus in der Sonne zu beobachten. 18) Proſperins Auszug der Upſaliſchen Beobachtungen. 19) Melander vom Durchgange der Venus durch die Sonne. 20) Godolin von den Beobachtungen zu Abo. 21) Runeberg von Verminderung des Waſſers. 22) Menander vom Wachsthume des Stifts Abo. 23) Laxman hirundo daurica. 24) Planmann Beobachtung der Venus zu Cajaneborg. 25) Mallets Beobachtung zu Pello. 26) Schenmarks Beobachtung zu Lund. 27) Giſzlers Beobachtung zu Hernoſand. 28) Hjortberg Holothuria phyſalis. 29) Giſzler von Scheuern und Dreſchwagen. 30) Retzius von der Schoniſchen Pflanzen. 31) Ueber die Fichten Waldungen. 32) Bergmann von den Fichten Raupen. 33) Wæſtröm von einem Malzhauſe und Darrofen. 34) Sandel vom Erz- und Steinſprengen. 35) Rinmann eben davon. 36) Osbeck von der Frühlings Rocken Raupe. 37) Wilkens electriſche Verſuche mit Haaren und geſchmolzenen Metallen. 38) Sandifert von der Viehſeuche in Halland 1769. 39) Bergius über das Eiminphen der Viehſeuche. Over de 25 første Bind af Oversættelsen er hos Forlæggeren udkommen et dobbelt Universal Register.

Göttingen. Phyſikaliſch oekonomiſche Bibliothek. Dritt. Bandes Erſtes Stück. 1772. 156 S. 8vo. Nærværende Stykke indbefatter Recenſioner af følgende Skrifter: 1) Des Bougainville Voyage autour du Monde. 2) Mé-

Mémoire ſur les Argilles par Baume, und Pöeners Anmerkungen darüber. 3) Müller von Würmern des ſüſſen und ſalzigen Waſſers. 4) John Mills Eſſay on the Weather nebſt der deutſchen Ueberſetzung. 5) Hönerts Briefe über die Landwirthſchaft. 6) Von Magazinen, Lebensmitteln und dem Unterhalte des Volks. 7) Von Meck Preißſchrift wegen der eigenthümlichen Beſitzung der Bauern. 8) Schöters Abhandlung über die Erdconchylien. 9) Klein Specimen deſcriptionis petrefactorum Gedanenſium 10 Boddaert Holländiſche Ueberſetzung von Pallas Specilegiis. 11) Schriften der Leipziger oekonomiſchen Societet. 1 Th. 12) Du Hamel du Monceau, Abhandlung von den Obſtbaümen. 13) Der wohl unterrichteten Gärtner. 14) Thinkel von der beſten Art die Pflaſterung der Straſſen einzurichten. 15) Acoluthen Anmerkungen über das Bierbrauen. 16) Zeplichals Einleitung zu der Bergmänniſchen Kentniß des Erdballs. 17) Les Moyens d'arrerer la miſere publique & d'atquitter les dettes des Etats par Schlettwein. 18) The Farmers Tour through the Eaſt of England. 19) Döbels geſchichter Hausvater. 20) Abhandlung von Naturalien-Cabinetten. 21) L'art des experiences par M. l'Abbe Nollet, nebſt den beyden Ueberſetzungen davon, deren eine den ſiebenden Th. von Nollets phyſikaliſchen Lehrſtunden ausmacht. 22) Woordenboek der natuurlyke Hiſtorie von Valmont de Bomare. 23) Von Seibiger die Kunſt die Gebäude vor den Würkungen des Blitzes zu bewahren. 24) Vorſchläge die Nordlichter zu beobachten. 25) Murray Fundamenta teſtaceologiæ. 26) Index Plantarum horti Manhemienſis. I vermiſchte Nachrichten roſes efter Fortieneſte Brødrenes Gravenhorſt Vahre i Brunsvig, og deriblandt i ſær Salmiaken, den røde Alun, den grønne Maler-Farve, og det Glauberſke Salt.

Wittenberg. Sollemnia diſtribuendorum Summorum in Philoſophia honorum, laureæ item poeticæ Philoſophiæ ac bonarum artium Canditatis a. d. *** Aprilis indicit Collegii Philoſophorum in Academia Vitenbergenſi Decanus *Carolus Daniel Freyberg*, Logices & Metaphyſices Prof. Publ. litteris Durrianis 1772. 36 S. i ſtor 4to. Man kiender allerede den berømte Hr. Prof. Freyberg, ſom

ſom en Mand, der veed at indklæde ſmukke Materier i en munter og levende latinſk Skrivemaade. I nærværende Skrift handler han om de hemmelige Aarſager til det Had, hvorfor et Menneſke pleyer at forfølge det andet. Efter den guddommelige Abſigt ſkulde det eene Menneſke være det andets Engel, men i Erfaringen er dette Ordſprog grundet: at et Menneſke er det andets Dievel. Hvad ſom med megen Frugtbarhed lader ſig ſige over denne bedrovelige Materie, det finder Læſerne grundig og rørende udført i dette Freybergiſke Programma.

Paris. Traité de l'électricité, dans lequel on expoſe par experience toutes les decouvertes électriques faites juſqu'à ce Jour par M. Sigaud de la Fond. 1771. 413 S. i 12mo. Den electriſke Kraft, ſom forſkiællige Legemer har, og de derved forefaldende vidunderlige Phænomena, ere en ſaa vigtig og angenem Deel af Naturlæren, at man vel med Fornøyelſe maa læſe en fuldſtændig Efterretning om alt hvad de Naturkyndige ved deres Forſøg i dette Stykke har udrettet. Men en ſaadan grundig og tilfredſtillende Efterretning, udfordrer en Mand, ſom med Sagen er fuldkommen bekiendt, der ſelv har igientaget andres Forſøg, og naar ſamme ikke har været beſtemte eller afgiørende nok, har ſelv Indſigt og Erfaring nok for at giøre Sagen af. Forfatteren til dette Skrift, ſom offentlig underviſer i Experimental-Phyſiken, leverer hermed en ſaadan fuldkommen og fuldſtændig Hiſtorie om alt hvad mærkværdigt om Electriciten er bekiendtgiort ſiden Gilberts og Otto van Gerckens Tid indtil nærværende. Han fortæller alle de Forſøg man har anſtillet derover, og ſom han for den ſtørſte Deel ſelv har igientaget og giort fuldkommere, hvoraf han og har uddraget ſine egne Theorier. I det han mælder om den bekiendte Strid mellem Hr. Franklin og Hr. Abb. Nollet, over den poſitive og negative Electricitet, falder hans Kiendelſe ud til den Førſtes Fordeel. Det hele Skrift er afdeelt i 12 Kapitler.

Mayland. Nuove Sperienze eletriche. 1771. 8vo. Forfatteren af dette Skrift, Hr. P. Carl Barletti, bifalder Hr. Franklins Theorie. Skriftet beſtaaer af 6 Kapitler. Det førſte handler om Electriſer-Machinens Beſkrivelſe, det

om

andet om de Leidenske Forsøg, det tredie om det Vedhæng og de Bevægelser, som man bemærker ved electriske Legemer, det fierde om den electriske Athmosphære, det femte om den Art af Electricitet, som P. Becaria kalder Electricitas Vindex, og det siette om den, som man bekommer ved at rive tvende hvide Blader Papiir. Den hele Bog bestaaer af Hr. P. Beccaria's Forsøg, som alle tilhobe stadfæste Hr. Franklins Meening, og de i sidste Kapitel er særdeles vigtige, eller dog nye, og allerede bekiendtgiorte under Titel af Experimenta Firmiana.

Breslau. Ausführliche Einleitung in die Erfahrungs Lehren des Christenthums nach der Schrift, von Frid. Gottl. Schelz. 1 Th. 1772. 21 Ark i 8vo. Til dette Skrift, hvoraf Forfatteren vil udgive en Deel hvert Aar, har han ladet sig foranledige af det overhaandtagende Fritænkerie. Man hører, siger Recensenten, bestandig saa mange Klager over dette Onde, som dog synes os at bestaae mere i Indbilduing end i Virkelighed, og er virkelig ikke saa almindeligt, som man troer, da man tvertimod seer, at det er bleven til en Mode-Tone, at tale med Agt om Religionen, men tillige med en saadan Ligegyldighed og Lunkenhed, der vist er ligesaa farlig, som Fritænkeriet, og fortiener ikke mindre de Geistliges Iver og Opmærksomhed. Forfatteren til nærværende Værk handler i denne Deel om Følelser, saa vidt de har nogen Indflydelse paa Christendommens Erfarings-Lære, og om Nødvendigheden af et nyt Liv til den sande Lyksalighed; og han har bemøyet sig for at indrette samme paa en for Lærde og Ulærde forstaaelig og nyttig Maade.

Paris. Vocabulaire françois, ou Abrége du Dictionnaire de l'Academie Françoise, auquel on a ajouté une Nomenclature geographique, fort étendue, ouvrage utile, aux François, aux étrangers, & aux jeunes Gens de l'un & de l'autre sexe. 1771. Det Franske Academies vidtløftige og kostbare Ordbog er i dette Udtog saaledes bleven forkortet, at her alene angives Ordenes egentlige og Hoved-Bemærkning, da det for Resten indbefatter flere Ord, end det store Værk. Endelig er tilføyet en geographisk Ordbog, som foruden Steds og Stads Navn, blot anfører Landet, hvor den er beliggende.

No. 7.

Kiøbenhavnſke Efterretninger om lærde Sager.

I. Hæfte. Torsdagen den 18de Februar. 1773.

Kiøbenhavn. Paa det typographiſke Sælſkabs Bekoſtning ere nu følgende Skrifter udgivne, og findes til Kiøbs ſaavel hos Sælſkabets Forſtandere, ſom og hos adſkillige Boghandlere: 1) Hr. O. F. Juſtice-Raad Müllers Beſkrivelſe af Pilelarven med dobbelt Hale, ſom indeholder en mærkværdig Opdagelſe i Natur-Hiſtorien, med Kobber 2 Mk. 12 Sk. Skrivpapiir og 2 Mk. 4 Sk. Trykpapiir. 2) Hr. Profeſſor Louſes Tentamina experimentorum ad Compaſſum perficiendum med 8te Kobbertavler, ſom indeholde de nyeſte Opdagelſer til Compaſſens Forbedring, og Forfatterens egne Forſøg og Bemærkelſer, til at bringe alle Slags Compaſſer, ſaavel til Navigationen ſom Brugen paa Landet til ſtørre Fuldkommenhed. 1 Rdlr. Skrivpapiir og 5 Mk. Trykpapiir. 3) Jomfrue Biehls ſamtlige Original-Comoedier, ſom ere 8, tilligemed 3 Prologer, i en Samling, der er inddeelt i tvende Bind for 9 Mk. De, ſom allerede har et eller andet Stykke, kan faa de øvrige efter Behag for billigſte Priſe, og dem gives da gratis Titelen og Fortalen til den hele Samling. — Under Preſſen ere og ventes inden For-Aaret færdige: 4) Den anden og ſidſte Deel af Hr. Prof. Worms Lexicon over Danſke og Norſke Lærde, ſom giver et kort Begreb over den hele Danſke Literatur, og hvori der ogſaa findes Efterretning om levende bekiendte Skribentere og deres Skrifter. 5) Hr. Juſtice-Raad Friis Rotbølls Beſkri-

ſkrivelſe om nye opdagne Indianſke, Arabiſke og Surinamſke Urter, i ſær Græsarter, med mange Kobber i Folio paa Latin. 6) JEſu Chriſti Levnets Hiſtorie fra hans Lære-Embedes Tiltrædelſe indtil hans Død, overſat af det Tydſke, da Originalen, ſom har funden almindeligt Bifald, ikke mere er at faae i Bogladerne. Dette er et af de grundigſte og opbyggeligſte Skrifter, og anføres for ſin beſynderlige Nytte i Struenſees Omvendelſes Hiſtorie. 7) Moralſke Betragtninger over Forlyſtelſernes rette Brug og Nytte, en Danſk Original, ſom afhandler et i ſær i vore Tider betydeligt Spørsmaal. — Andre allerede anmældte Manuſcripter, ſom ſtrax efter deres Udarbeydelſe tages i Sælſkabets Forlag, ſkal i ſin Tid bekiendtgiøres. Iblandt diſſe ere tre udførlige Beſkrivelſer over viſſe Fogderier og Præſtegielde i Norge, for efter det almindelige Ønſke at befordre en nøyagtig Kundſkab af dette vidt udſtrakte Kongerige. — Man ſeer af diſſe Foretagender den gode Fremgang af det først for 8 Maaneder ſiden oprettede typographiſke Sælſkab, og at derved ſigtes at befordre den Danſke Literatur i Almindelighed, da efter Læſernes adſkillige Kald, Smag og Indſigt ſaavel opbyggelige, ſom lærde, ſaa og fornøyelige Skrifter gives i Tryk-ken, og at der ogſaa ved latinſke Værkers Udgivelſe haves Henſigt til udenlands at udbrede Nationens Ære. — Intereſſenternes Tal har faaet en anſeelig Tilvext i ſær fra Norge. Man haaber ogſaa, at Elſkere af Læsningen i Dannemark, Studeerte og Uſtudeerte, jo mere og mere vil overbeviſes om Sælſkabets udmærkede Nytte, og underſtøtte ſamme med deres Tiltrædelſe, da alting er indrettet til de Deeltagendes Fordeel og Fornøyelſe, og ved det dobbelte Slags Intereſſentſkaber er lempet efter enhvers Evne. Planen til det typographiſke Sælſkabs Oprettelſe for Danmark og Norge faaes gratis hos Sælſkabets Forſtandere, Prof. Schlegel i Studiſtræde og Prof. Kall i lille Fiolſtræde.

Kiøbenhavn. Islendſk Urtagards Bøk Sofnud og ſamanteken Bændum og alkyda a Islande til rejeſtu og nota. 88 S. 18vo. Med 5 Kobberſtykker og Deviſe: Svo eru hyggende ſem i hag Roma. Prentud i Kaupmannahøfn af Poul Herman Høecke. 1770. — Forfatteren til denne Bog er en Islandſk Student ved

Navn

Navn Hr. Olaus Olavius, hvis Flittighed er af andre ſmaa udgivne Tractater Publico bekiendt. Af Hans Høyærværdigheds Hr. Biſkop Ludvig Harboes Atteſt paa bemældte Afhandling, ſaa lydende; „Da jeg er ombedet, at „ſkrive et par Ord til denne Bogs Recommendation, ſaa „har jeg derfra ikke villet undſlaae mig, ſærdeles naar der „ved dette Skrift, hvilket jeg med Fornøyelſe har gienneml„læſt, end mere kunde opnaaes det Øyemærke, ſamme ſig„ter til, at nemlig det mig kiære Islands oeconomiſke Til„ſtand endog i dette Stykke kunde vorde forbedret. I hvil„ken Henſigt jeg ønſker, at den ærværdige Geiſtlighed i det„te Land med deres Forord og Exempel, ſaavel ville op„muntre, ſom foregaae dem, de have at omgaaes med, „at denne med Flid udarbeydede Bogs Indhold maatte „faae Indgang, og efter den foreſkrevne Maade komme i „Drift hos mange. Kiøbenhavn, den 26de Februar. „1770.“ ſaa vel ſom Forfatterens egen Dedication til Hans Excellence Hr. Joachim Otto Schack, og Stifts-Amtmand Thodal, er man i Stand til at ſee dens heele Indhold, og hvor til ſamme ſigter, ſom er nemlig at underviſe de ukyndige Islandſke Bønder i Have-Dyrkningen og lære dem den rette Maade at lave deraf en ſpiſelig Mad til ſig og ſin Families nødvendige Underholdning. I det første Kapitel eller Begyndelſen af denne Have-Bog, har Forfatteren i Almindelighed beſtemt, hvor ſtor en Have ſkal være, hvor den bør bygges, ſaa vel ſom hvad der kan befordre Væxternes ønſkelige Fremgang, endelig ſøger han at give tydelige og almindelige Kiendetegn paa Jordens Beſkaffenhed, hvor udi han har brugt Hr. von Aphelens Natur-Hiſtorie, ſaa vel ſom ſin egen Erfarenhed til Vejviſer Vi kan ikke nægte, at Theorien ſo kan være god nok; men havde Forfatterens Leylighed været at underviſe de ukyndige Bønder, ſom lidet eller intet Begreb har om ſlige Ting, mundtlig, og viſe dem hver Jordart for ſig, vilde Nytten have været af meget større Betydenhed. Sidſt i dette Kapitel anfører han alle de Redſkaber, ſom henhøre til Have-Dyrkningen, hvilke ſtaae afmalede bag ved Afhandlingen, og derpaa i det andet Kapitel giver ſig til at beſkrive Urternes Fremvæxt i Miſtbænkerne, ſaa vel ſom hvorledes ſamme indrettes til Fordeel for de ſpæde Foraars Planter, ſom Kulden hos os og endnu

mere i de nordiske Provincer maa forhindre. Mistbænkene beskriver Forfatteren næsten paa samme Maade som de forefindes hos os og i Sverrig, samt anfører de Urter, som deri kan saaes, nemlig: **Blom og Hvid Kaal, Sallad og Spinat** med videre, hvorved iagttages de Omhyggeligheds Regler disse skrøbelige For-Aars Skabninger besynderlig Morgen og Aften efter Luftens forskiællige Beskaffenhed kan have nødige. Den 3die Hoved Afdeeling indbefatter den saa kaldede **Abrod** (Abrotanum) hvilken Forfatteren kalder paa Islandsk **Beiskingras**. Urtens Nytte i Moderssyge berømmes her i sær saa vel som dens Kraft og Virkninger i at drive forholdne Fruentimmer-Tider med videre, som Lægerne have befundet dem at være tienlig til. Det Forfatteren har ellers anført her udi den anden §. om Anisets Forplantning, skal næppe kunde passe sig i Island, da den vanskelig vil artes i de varmere Provincer og følgeligen maa Forfatteren have givet den Sted iblandt Kiøkken-Urterne som en bekiendt og brugelig Vext baade i Huusholdningen og Lægekunsten, men ikke meent, at den virkelig kunde voxe i Island, i hvor vel Behandlingens Maade her er sat saa vidt tydelig beskreven. **Om Agurkerne**, hvilke den 3die §. indeholder, er det en anden Sag, da samme, formodentlig ved Hielp af Mistbænkerne, kan komme fort paa alle Steder, og følgelig ogsaa i Island. Forf. har ogsaa i sær giort sig Umage for at vise denne Artes Nytte i Huusholdningen, og beskrevet Maaden, hvorledes den tillaves. Udi den 5te §. anføres 7 Slags Erter, som alle hos os ere vel bekiendte. Denne nyttige Vext ville man desto heller ønske at kunde voxe i Island, som den medbringer større Gavn i Huusholdningen, i sær til dermed at føde Svin, Ænder og Giæs, hvis Frem-Avl og Drift Mangel af Kornvahre og deres Tilførsel ventelig har forhindret, efterdi man seer, at deslige Kreaturer i forrige Tider haver været tillagte over hele Landet, medens Indbyggerne selv endnu dreve deres egen Agerdyrkning med nogen Fordeel. I de efterfølgende 3de Sypher har Forf. skrevet om **Fænnikel, Græsløg og gule Rødder**, hvilke alle har sin anførte Nytte baade i Lægekunsten og Huusholdningen. Det var at ønske, at i vores Have-Catechismer havde fra Begyndelsen af staaet alle nødvendige Ulus, ligesom i denne, saa vilde maaskee vores Havedyrkning have været

ret i bedre Tilſtand i Dannemark, end ſom den nu omſtunder befindes; thi det er ikke alene Tingene ſelv, men og Anvendelſen af Tingene, ſom opvækker en ſtræbſom Bonde til Arbeydſomhed. Men for ikke at blive Læſerne kiedſommelige, ville vi korteligen anføre følgende 5 Spher, ſom handle om **Hvidløg, Yſop, Karſe, Kiørvel og Konge Sallad.** Hvidløgens adſkillige Virkninger i det menneſkelige Legeme, ſaa vel ſom hvorledes den bruges hos mange Nationer, ere her temmelig udførlig beſkrevne, men om de andre mældes kun lidet, beſynderlig **Kiørvelen**, hvis gode Nytte i Huusholdningen burde være alle og enhver bekiendt. Men i en liden Afhandling kan ikke ſiges meget om hvert Art i ſær, naar ingen af de Betydeligſte ſkal blive forglemte. Forf. har og i efterfølgende Spher giort ſig mere Umage for at viſe Hvid- og Grøn-Kaalens, ſaa vel ſom de andre Kaal-Arters Plantnings-Maade, og det med god Grund, efterſom Kaal-Arterne helſt vil komme fort i Island, og ſnarere blive almindelige end andre Mad-Urter, naar kun Indbyggerne paa en eller anden lemfældig og ſnild Maade maatte blive lokkede til at ſpiſe Kaal, ligeſaa fuldkommen ſom andre af Melk, Fiſk og Kiød lavede Retter. Kummenen, hvorom Forf. har ſkreven, er ligeledes af ſtor Viatighed, (i hvor vel ſamme ſkal vore vild paa ſine Steder i Landet) efterdi den, foruden ſin ſtyrkende Lægekraft, kunde tiene ſom et Kryderie, naar Oſte-Tillavning engang kom i Brug. Foruden anførte Kiøkken-Urter, findes baade **Laduk, Melde Roer** eller **Næper**, (hvilke ſidſte efter Beretning artes got i Island) **Myrian, Radiſer, Poeſtiniak, Peberod** og **Peterſille** med al muelig Flid her beſkrevne, og deres Anvendelſe og Nytte i Huusholdningen ſaa vel ſom Lægekunſten lagt for Dagen. Den allervigtigſte kommer for i den 41de §., nemlig Jord-Æblene eller Solanum Tuberoſum. Man har Exempel paa i Tydſkland, fornemmelig i Preuſſen, hvor ſtor Fordeel ſamme har tilbragt i Huusholdningen, ja endog i vore egne nærliggende Provincer, og hvor meget fordeelagtigere vilde de da ikke blive for Island, hvor, paa nærværende Tid, ingen Agerdyrkning drives? Sandelig, denne Vært alene vilde bøde anſeelig paa Korn-Mangelen, og uden Tvivl blive gangbar, naar den først der havde fæſtet Rødder. Derfore har og Forf. aldrig kundet roſe denne Vært for meget, og

i hvor vel denne Artikel er vel kort, ſom handler om Pateterne, eftersom Materien var saa overflødig, saa er dog ingen bedre udført i den hele Afhandling, hvortil Forf. uden Tvivl har lagt Hr. Ludvigs Tractat om Potatos-Avlingen til Grundvold. Thymian, Thymus Serpillum, ſom tales om i den 42de §. er ligeledes af ſtor Værdie, eftersom den ſkal voxe overmaade hyppig i Island, og er en af de kraftigſte aromatiſke Urter Norden frembringer, foruden dens beſynderlige Nytte i Lægekunſten og Husholdningen. Efter denne Urt forekomme Tyrkiſke og Valſke Bønner, Senep, Skee Urten og Angelica, hvormed det 3die Kapit. ſluttes. Forf. har, for beſto tydeligere at overbeviſe ſine Landsmænd om Senepens Nytte, ladet aftegne en Seneps-Qværn bag ved Afhandlingen, lige ſaadan en ſom Bønderne bruge hos os i Sielland. Desuden berømmes og Urten for ſine varmende og Slim opløſende Kræfter, saa vel ſom for dens Nytte i vatterſottige Tilfælde og vedholdende langvarig Hovedpine. Næſt den forommældte Afdeeling om Potatos-Avlingen, har Forf. udarbeydet det 4de Kapitel om Hør- og Hamp-Dyrkningen, ſamt dertil føyet behørige Afteegninger paa de brugelige Redſkaber, ſom Landmanden betiener ſig af til at brage og ſkiætte med begge Sorter. Ingen kan nægte, at denne Vext, i hvor vel den ikke henhører umiddelbar til Kiøkken-Urterne, jo er høyligen nødvendig i Island, hvor der altid er ſtor Mangel paa Linned, og ingen Manufacturer eller Fabriqver florere, og af den Aarſag har Forf. ventelig her anført ſamme, med den tilføyede Beretning, grundet paa Efterretninger, at baade Hør og Hamp kan voxe i Nordlandet, og udi Synder-Fierdingen, endſkiøndt, deſtoværre, der ingen Spor findes til dens Dyrkning nu omſtunder. Det 5te Kapitel indbefatter de saa kaldede Kragebær Empetrum nigrum tilligemed en kort Betænkning over Blaabærene eller Vaccinium Myrtillus, af hvilke begge ſkal voxe faſt en ubeſkrivelig Mængde i Island, ſom Indbyggerne ſpiſe beblandede med tyk oplagt Melk og ligeledes med Fløde. Forf. anfører adſkilligt til Vextens Berømmelſe, og iblandt andet, at det alt i Island Aar 1204. haver været brugeligt, at bereede deraf Viin, endſkiøndt den Maade er for nærværende Tid ikke gangbar der i Landet. Det Forſlag, ſom her gives, nemlig at tilberede Viin af Krage-Bærene ligeſom af Ribsbær, udfordrer

fordrer ikke ſtor Møye eller Bekoſtninger, og ſynes ey ilde grundet. Trifolium Campeſtre eller den ſaa kaldede **Klæver**, er den Vært, det 6te Kapitel indeholder. Man veed, at udi Island voxer meget Græs og kraftigt nok til at føde dermed Køer, Faar og Heſte, uden at Indbyggerne ſkal have nødig at lægge Vind paa Urters Plantning, ſom Kunſten, ved Mangel paa Foeder, har baade hos os og andre Nationer giort ligeſom til en Nødvendighed. Dog, om nogen ſkulde finde Behag i denne Vært og finde ſin Regning derved i Huusholdningen, bør man langt fra ikke afſkrække dem, at giøre dermed Forſøg efter eget Behag. I de 2de efterfølgende Kapitler taler Forf. om Rumex criſpus, den ſaa kaldede **Heimilis Niola** paa Islandſk, og Rumex acetoſa eller **Syrer**, begge duelige Urter, hvoraf en ſtor Mængde voxer i Island, og kunde give en anſeelig Fordeel baade i Lægekunſten og Huusholdningen, naar de kun bleve anvendte paa den rette Maade og efter de her anførte Regler. Tillægget, ſom beſtaaer af 5 Sider, giør Enden paa denne Have-Bog. **Birkens** Nytte og dens Anvendelſe i Male- og Farverierne, ſaa vel ſom i Lægekunſten, findes her beſkreven, ſamt Maaden, hvorledes man kan lave Viin deraf med ringe Umage, ſom ſkal være god i adſkillige Svagheder. **Helleknoppen**, Sedum acre, ſom anføres i bemelte Kapitels 2den §., ſiger Hr. **Linnæus**, at være det bedſte Middel mod Skiørbug og fierdedags Feber. Den 3die Urt, ſom forekommer udi Tillægget, kaldes paa Islandſk **Sortuling**, Danſk **Buxbom** og paa Latin Buxus. Vel er ſandt, at de ſom har givet Navn paa Latin over det Ord **Sortuling**, have beſtandig kaldet ſamme Buxus, og maaſkee tænkt, ligeſom Forf., der formodentlig ikke har givet Agt paa Vætens Blomſter, eller og ikke faaet Anledning til at underſøge ſamme ved Hielp af **Linnæi** Syſtema, at **Buxbom** og **Sortuling** var eet og det ſamme, ſom dog er en Feyltagelſe; thi **Sortuling** er intet andet end den af **Linnæo** ſaa kaldede Arbutus uva urſi og hører til Decandria Monogynia. Buxus derimod er en Monœcia Tetrandria, ſom findes udi den 21de Claſſe. De 2de ſidſte Sider indeholde kort Beſkrivelſe over **Eenebær-Træet** og **Rollikerne**, ſom de Slags Vætter, der kan tiene det menneſkelige Kiøn til Nytte, hvilket og er forſøgt. Thi Eenebærene ere af Lægerne anſeete for Mavеſtyrkende og Blod-

rensende i høy Grad, enten de ere kogte i Vand som Coffee, eller sat paa Brændeviin, eller deraf brændt Brændeviin, som er meget brugeligt i Sverrig. Rødlikerne fortiene og sin Berømmelse saa vel i Huusholdningen som Lægekunsten; thi foruden at samme kan bruges i Stedet for Humle og drikkes i Thee-Vand, er det nokſom bekiendt, at Urten beſidder lægende Kræfter til udvortes Brug, og er god at lægge paa aabne Saar. Dette maa være nok om Skriftets Indhold. Til Slutning har vi kun at erindre, at saaſom Hans Kongel. Majeſt. fra ſit første Trin til Regieringen allernaadigſt, som en god Fader, har baaret Omſorg for Landvæsenes Opkomſt i Dannemark og Norge, saa har Hans Majeſt. heller ikke forglemt det saa længe forglemte Island; men, for deſto hellere at opmuntre andre og opnaae det Øyemeed, hvortil denne Have-Bog sigter, allernaadigſt skiænket Forf. 50 Rdlr. Præmie, foruden hvad de medgaaende Omkoſtninger beløb sig til, hvilket allerede har giort den Virkning, at flere nu end tilforn lægger sig efter de for Island saa umiſtelige oeconomiſke Videnſkaber, hvilket med Tiden uden Tvivl vil have sin Nytte.

Vi ville ved samme Leylighed anmældt nok en anden liden Tractat af samme Forfatter under Titel: Stutt agrip um Fiſki-Weidar og Fiſki-Netanna tilbuning, Brukan og Wytſened, ad Miklu leite utdreget af Hr. Ströms Søndmørs Beſkrivelſe, en þo ſkruvis nidurradad, og nockru vidbætt. 1771. 2 Ark i 12mo. Med 2de Kobbere. — Det er en kort Afhandling om Fiſkerierne og i ſær Fiſkegarnenes Brug, Tilberedelſe og Nytte, som for den største Deel er uddraget af Hr. Ströms Søndmørs Beſkrivelſe, men dog anderledes diſponeret og noget forsøget. Den har 3 Kapitler, af hvilke det første indbefatter nogle almindelige Regler om Fiſkerierne over Hovedet. Det andet handler om Fiſke-Liuier, Loder og deres Brug, og det tredie, som er det udførligſte, om Fiſke-Garnene. Til Beviis, med hvad Agtelſe man har og i den Henſeende anſeet Forfatterens Flid, kan vi anføre dette, at, foruden medgaaende Bekoſtninger, har det Islandſke Handels-Compagnie skiænket Forfatteren som en Præmie 40 Rdlr. og ladet Afhandlingen gratis uddeele i Island. — I det første Kapitel anmærkes som almindelige Regler: 1) at al Slags Fiſk holder

der ſig dybere Vinter end Sommer, og naar Soelen begynder at ſtige paa Himmelen, ſtiger og Fiſken altid høyere og høyere op paa Grundene, hvoraf følger, at om Foraar og Sommer fiſkes bedre nær ved Landet end om Vinteren; 2) at med Garn ſaa vel ſom med Angel fiſkes altid bedre i Flod end Ebbe, og med Vandets Indfald bedre, end dets Udfald. Denne Regel er i Norge almindelig. Men derimod ved Island ſkal Fiſken fanges bedſt i Strømme-Skifterne, naar Vandet begynder at falde eller ſtige; 3) at med Garn ſaa vel ſom med Angel fiſkes altid bedre i ſydlig end i nordlig Vind. Saaledes er det i Norge. Derimod ſkal ved Island Reglen ey holde Stik, allermindſt i Iſefiords Syſſel, og ſom noget mærkeligt anmærkes, at i det Herred fanges Haakalen meget ſielden i de veſtlige og ſydlige Vinde, men at man derimod har god Fangſt at vente, ſaaſnart Vinden ſpringer om til Norden; 4) at al Slags Fiſk søger imod Strømmen og fanges beſt i Strømmene. De formeente og ey urimmelige Aarſager, ſom Forfatteren til diſſe Regler har anført, overlades til Læſeren. — I det andet Kapitel mældes om 4 Slags Norſke Fiſke-Linier: 1) **Troe** eller **Potte Troe**; 2) **Dorg**; 3) **Va** eller **Hyieva**; 4) **Duipsaagn**. De ere her beſkrevne og foreſtillede i Kobberſtik paa de tvende tilføyede Tabeller. Det første Slags troer Forfatteren ey at kunne bruges med ſtor Nytte i Island, men det andet agter han høyſtnødvendig der. Paa de Norſke og Islandſke Loder er ingen Forſkiæl. — I det tredie Kapitel beſkrives følgende Fiſkegarne: 1) Sildegarn; 2) Flyndergarn; 3) Lyregarn; 4) Oredgarn; 5) Laxegarn; 6) Torſkegarn. Forfatteren beklager, at Sildefangſten ligger forſømt i Island, hvor den dog vel og med Fordeel kunde drives, og anpriſer frem for andre den Hollandſke Virknings-Maade. Med Lyregarnet fanges baade Torſk og Graaſey, af hvilken ſidſte Fiſk der fanges kun lidet i Island, men Forfatteren meener, at om Fiſkegarnene blive der indførte, ſkulde det bedre lykkes. Han beklager og meget, at ſaa ſtor en Guds Gave, ſom Forell-Fangſten er, ſaa ſlet og aldeles ligger den dog forſømt i Island. Det er bekiendt, at i Helleraaen paa Sønderlandet fanges Laxen i Kiſter, men hvorledes diſſe Kiſter ere dannede er ikke ſaa bekiendt, og derfor har Forfatteren her ey alene udførlig beſkrevet dem, men og paa Tab. II. ladet

dem afſtikke i Kobber. Det er 80 Aar ſiden man først i Søndmør begyndte først at bruge Torſke-Garn. Den første Opfinder deraf var en Kiøbmand ved Navn **Niels Clauſen**, og det er et ſmukt Vidnesbyrd Hr. **Strøm** har aflagt til hans Berømmelſe, at han ved denne Opfindelſe har beriget ſit Fæderneland med meer end nogle Tønder Guld. Saa fordeelagtig er denne Torſke Fangſt med Garn, og ſaa høylig bliver den og her anpriiſt. Nyttige og vigtige Anmærkninger finder man herved. Forfatteren har og overalt viiſt Maaden, paa hvilken de hidindtil beſkrevne Fiſke-Garne bedſt og fordeelagtigſt endten bruges eller kan bruges. Til Slutning beſkriver han og nogle andre Fiſke-Redſkaber, ſaaſom **Sæk-Kenod**, **Sildenod**, **Lapenod**, **Gliip**, og adſkillige Slags Maddinger, ſom de Norſke bruge til at lokke Fiſkene med.

Leipzig. D. Carl Wilhelm Pörner, **Churfürſtl. Sachſ Bergraths Anmerkungen über Hrn.** Baume **Abhandlung vom Thon, oder chymiſch und phyſiſche Unterſuchungen und Verſuche von dem Natur der zum Ackerbau geſchickteſten Erden, und von den Mitteln, diejenige, welche unfruchtbar ſind, fruchtbar zu machen.** 1771. 226 S. i ſtor 8vo. Det er egentlig Hr. Baume's Afhandling om Leer, ſom ved Anledning af et Priis-Spørsmaal kom for Lyſet til **Bordeaux** 1770., hvilken Hr. P. her leverer paa Tydſk og det forſynet med mange nyttige phyſiſk-chymiſk-oeconomiſke Anmærkninger. S. 62. viſer Hr. P. at han ſøvrend Hr. B. har lært, at Kieſel-Jorden, Alun-Jorden og Leeret ere hinanden fuldkommen lige, og altſaa at anſee for en Slags Jord. Overalt og i ſær S. 147. forſvarer Hr. P. det Mayerſke Acidum pingve og ſiger: **Wie mancher ſchreibt doch wieder dieſes Saure, und hält die Hände vor die Augen, daß er nicht ſehen will, noch kann** o. ſ. v., og forſvarer det af egen Erfaring. Det er en artig Compliment Hr. B. giør Akademiſterne, at de har ikke forſtaaet hans Forſøg. For at faa Alun af Leer-Jord og Vitriol-Syre, udfordrer Hr. **Marggraf** Tilſatzen af en Alkaliſk Lund. Hr. B. og P. finde den ikke nødvendig. Hr. P. bekom ſkiønne Cryſtaller, naar han foretog Afdampningen i fri Luft, men ikke naar det ſkeede over Ilden. Ey altid faldt Allunerystallerne lige

ſtore

ſtore ud, og Aarſagerne ſynes at ligge i den forſkiællige Leer-Jord. Hr. P. har overalt giort mange Tilſatzer, hvilke ofte forbedre Hr. B. ofte end mere ſtadfæſte hans Læreſatzer, ofte berigtige chymiſke Sandheder af deres ældſte Autorer. Allerede diſſe Tilſatzer, ſom fortiener at læſes med Opmærkſomhed, viſe Hr. P fra en meget fordeelagtig Side, ſom en Chymiſt af førſte Rang, der beſidder egen Erfaring og Skarpſindighed for at berige Chymien med nye og vigtige Opdagelſer. Han giver det angenemme Haab, ſnart at udgive et Bind af egne chymiſke Bemærkninger, ſom overalt ſkal blive behagelige for Kiendere af dette Studium.

Wien. Theatral Kalender von Wien, für das Jahr 1772., verfaſſet von einigen Liebhabern der deutſchen Schaubühne, mit neun verſchiedene Kupfern. Dette er et nyttigt Inſtitut, til Bedſte for den Wienſke National Skueplads, og ey uinteressant for udenlandſke Elſkere af Dramaturgien. Den ordentlige Kalender kommer førſt efter følgende ſmaa Afhandlinger: 1) Gute Wünſche an die deutſche Schauſpieler Geſellſchaft. 2) Geſchichte des deutſchen Theaters, vornämlich ſeit den Zeiten Hilverdings. 3) Was haben die Kritiker zur Grundlegung des geſitteten Theaters beygetragen. 4) Betrachtungen über den herſchende Geſchmack Wiens in Abſicht auf das Drama. 5) Theatral-Direction über beyde Theater, und die übrigen öffentlichen Ergötzungen. 6) Verzeichniß der aufgeführten Stücke im Jahr 1771., nebſt einer Anzeige ihrer Aufnahme. 7) Deutſche Schauſpieler und Schauſpielerinnen, nach der Zeitrechnung ihrer Aufnahme. 8) Das Franzöſiſche Theater. 9) Die Opera Seria und Buffa. 10) Von den Balletten. 11) Tänzer und Tänzerinnen. 12) Lebende Theatral-Dichter in Deutſchland.

Halle. Carl Renatus Hauſen, Verſuch einer Geſchichte des menſchlichen Geſchlechts. Erſter Theil, welcher die alte Univerſalhiſtorie enthält. 1771. 738 S. i 8vo. Den lærde Hr. Prof. Hauſen, ſom nu er til Frankfurt, har beſtemt dette udførlige Udkaſt af en almin-

delig

delig verdslig Hiſtorie til akademiſke Forelæsninger, og har ſøgt saa vidt mueligt, at giøre det pragmatiſk, eller at fremlede Begivenhederne af deres Aarſag. To Spørsmaale, siger han, beſtemmer Materien til en almindelig Hiſtorie. Hvilke Hoved-Forandringer ere foregangne paa Jord-Kloden? og hvorfore diſſe og ikke andre? Beſvarelſen paa det ſidſte Spørsmaal maatte man udlede af den menneſkelige Natur, og af ſammes phyſiſke og fornemmelig ſædelige Forandringer. Et Folkes phyſiſke og ſædelige Beſkaffenhed burde gaae foran i ſammes Hiſtorie, eftersom Begivenhedernes Følge og dets Skiæbne lader ſig heraf, ſom af deres Aarſager, forklare og begribe. Men Hr. H. har dog ikke kundet udføre denne Regel. I ſig ſelv er den heller ikke let at anvende; thi her i mangler man ofte Efterretninger, og saa sand, ſom den og i ſig ſelv er, saa har den dog ſin Undtagelſe. Efter denne Forudſætning har enhver enkelt Hiſtorie tre Hovedſtykker, om Jord-Beſkrivningen, om Begivenhederne eller den egentlige Hiſtorie, og om Folkets Forfatning og Sæder. Han har fornemmelig umaget ſig med at udvikle de ſidſte. De Kilder og de nyere Skribentere, ſom han har benyttet ſig af, ere' antegnede. I Hiſtoriens Tids-Regning og Orden har han brugt Hr. Hofraad Gatterers Haandbog om Univerſal-Hiſtorien. Den gamle Hiſtorie af denne Deel ſtrækker ſig til Slaget ved Actium.

Leipzig. Brittiſches Muſeum oder Beyträge zur angenehmen Lecture, aus dem Engliſchen. 2 Th. 1771. 3 Th. 1772. i 8vo. Den anden Deel indbefatter Skildringer af National-Characterer over Engelændere, Franzoſer, Italiener og Spanier. Den tredie Deel indbefatter characteriſerende Skilderier over Tydſkere og Hollændere, den bekiendte ulykkelige Digters Richard Savage's Levnets-Beſkrivelſe, dernæſt Hymnus an die Najaden af Akenſide, die Gaſſenkehrer af Jago, den Landprieſter, Lobrede aufs Bier, Elegie in einem leeren Aſſembleeſaale geſchrieben, die Mode, en Satire af Johnſon. Alle diſſe Stykker ſkal være ſær behagelige at læſe, og man roſer Overſættelſen ſaavidt man har kundet dømme derom uden at ſammenligne den med Originalen.

Amſter-

Amſterdam. Naanwkeurige Afbeelding en Beſchryving van eene gehenl en al verloorene, maar door Konſt herſtelde Neus en verhemelte; naar't Leven vit voerig getenkend, en int Latyn beſchreeven door den Heer P. Camper, D. en Prof. Med. & Anat, op de Hooge School te Gröningen uit het Latyn vertaald. 1771. i ſtor 8vo. Med Kobber. Johann Beck, ſom ved et Tilfælde havde miſt ſin Næſe, har næſten reyſt igiennem Tydſkland med en kunſtig Næſe, ſom var den naturlige fuldkommen lig, ſaa at endog Udtalen leed kun lidet derved. Han førde med ſig et Navne-Regiſter af de Læger i en Bog, hvilke han havde beſøgt og foreviſt dette Kunſt-Stykke. Hr. Prof. Camper beſkriver denne kunſtige Næſe, ſaa vel ſom den naturlige Næſes Tab, men Beſkrivelſen lader ſig ikke vel foreſtille uden man tillige har Kobberſtikket for Øyne.

Amſterdam. Alexander Monronis Drummundii de Febribus arcendis diſcutiendisqve Commentarius. 1772. 90 S. i 8vo. Det er et nye Oplag af det Prøve-Skrift, ſom Forf. først har givet i Trykken til Edenburg. En ſtor Deel Menneſker bliver bortrykkede af Febre. Sydenham paaſtaaer endog, at af 100000 Menneſker døer 60000 af Feber; og den Schottlandſke Læge troer, at dette er endnu kun et maadeligt Anſlag. Hvor vigtige ere altſaa duelige Lægeres Underſøgninger og Underviisninger, hvorledes Feberne ere at forebygge, at hele og at fordrive. Til S. 62 handler han deels om Aarſagerne til Feberen, deels om de Midler, man ſkal anvende, at forebygge ſamme, og hvorledes man har at forvare ſig imod og ved de epidemiſke Sygdomme. Iblandt Læge-Midlerne anbefaler han fornemmelig den Peruvianſke Bark, og viſer dens rette Brug. Viinſteen-Kryſtaller eller Cremor Tartari bruger han til at forebygge, at en fordreven Feber ikke ſkal udarte i en Svindſot eller Vatterſot.

London. The complet Engliſh Dictionary, or General Repoſitory of the Engliſh Language. Containinga copious Explanation of all the Words in the Engliſh Language, together with their differant Signification. By the Rev. Frederick Barlow, M. A. Vicar of Burton. 1772.

Den-

Denne Ordbog ſkal udgiøre 24 Deele, og hver Deel to ſtore Octav-Bind. Overalt er den udziret paa behørige Steder med oplyſende Kobbere. Forf. har Medhielpere, og de vare ham nødvendige til et ſaa vidtløftigt Værk. Man vil umage ſig at giøre den ſaa fuldkommen ſom mueligt, og ſom ey endnu nogen Ordbog hidtil har været. Man vil finde der i ikke blot Ordenes forſkiællige Betydninger med Accentuationen efter deres rigtige Udtale, men og en geographiſk Beſkrivelſe over de fire Verdens Deele, og i ſær en nøye Beſkrivelſe over alle Provincer, Stæder og fornemmeſte Flekker i Engeland og Walles. Dette Værk vilde være mindre koſtbar og dog nyttigt, om Forf. havde fundet for godt, at udelukke det geographiſke deraf.

Paris. Hiſtoire des révolutions de Corſe, depuis ſes prémiers habitans juſqu'a nos jours, par Mr. l'Abbé de Germanez, Vicaire général de Rennes. 1771. 2 B. i 12mo. Forfatteren ſkal ſelv ikke have ſeet Corſica, men ſammendraget denne ſin Hiſtorie af Bøger og andre ham meddeelte Efterretninger. Et tredie Bind ſkal efter hans Løfte indbefatte Hiſtorien om den ſidſte Erobring og Indtagelſe ved de Franſke. Man finder af dette Skrift en udførlig Recenſion i Journal Encyclopœdique, af en habil Franſkmand, der kiender Corſica af egen Erfaring, og derfor deſto bedre har kundet rette en og anden Feyl i dette Skrift.

Hamburg. Die beyden letzten Predigten von Jul. Guſtav Alberti. 1772. 4½ Ark i 8vo. De meeſt udſøgte af den Sal. Alberti Prædikener ſkal med det første komme for Lyſet trykte tilſammen. Begge nærværende ere forudſkikkede for at fyldeſtgiøre mange den Sal. Mands Venners Forlangende. Den mandige ſtille Veltalenhed, den Nidkiærhed for at overbeviſe og Forfatterens Navn er nok til at anpriſe dem. Den Mindelſe, ſom den Sal. Forfatter har yttret i ſin Prædiken er rigtig bleven opfyldt: „Wie „ glücklich wäre ich, meine Lieben, welch ein bleibender „ Segen für mich, der ich bisher mein Amt unter euch in „ groſſer Schwachheit führe, der ich vielleicht heute zum „ letztenmal an einem ſo feyerlichen Tage zu euch rede, wenn „ ich auch nur einige erweckt haben ſolte, daß ſie mit Ernſt

„ auf

„ auf die Rettung ihrer Seele bedacht ſind, und nun eilen, „ in dem Lichte zu wandeln, was ihnen erſchienen iſt."

Strasburg. Memoria veri illuſtriſſimi *Joan. Dan. Schœflini* Conſ. & Hiſtoriogr. Reg. Hiſt. & Eloqvent. Prof. Publi. Ordin. Acad. Reg. Inſc. Londin. Petrop. Corton. Veſont. Socii, Argentorati die VII Aug. 1771. Fata functi. 1 Ark i ſtor Fol. Dette er en kort Efterretning om denne ſtore Mands vigtigſte Levnets Omſtændigheder, lærde Bemøyelſer, Reyſer, Tænkemaade og Belønninger. Hvem der er Forfatter til Efterretningen, veed man ikke, men den er forfattet i en mandig og kiærnefuld romerſk Stiil, og indbefatter de ſtærkeſte Træk af den uforglemmelige Schoepflins Characteer og Fortieneſter, ſom Keyſer og Konger har vidſt at ſætte Priis paa.

Breslau. Unterricht für Mütter, welche ihre Kinder ſelbſt tränken wollen Aus dem Franz. der Fr. Anel le Rebours. 1772. 8 Ark i 8vo. Dette Skrift handler 1) om de Forſkrifter, ſom maa tages i Agt efter Fødſelen og under Dielſen; 2) om ſmaa Børns Opdragelſe; 3) om de Ubeqvemmeligheder, man undgaaer, naar man ſelv giver ſine Børn at die, og 4) at den Skik at overgive ſine Børn til Ammer er en Aarſag til Folkemængdens Aftagelſe. Her til kommer og noget om den beſynderlige Skik paa Landet, at man rækker Børn Bryſtet anden og tredie Dag efter Fødſelen, og en Efterretning for Jordemødre paa Landet.

Gera. Wachendorfia *Joannis Burmanni* M. D. Athenæi illuſtris & in horto medico Amſtelodamenſi Prof. Bot. Acad. Cæſ. N. C. Soc. 1771. 12 S. i ſtor 4to og 3 fine Kobbere. Faa Botaniſter kan roſe ſig af, at de har ſeet Originalerne. Deſto mere Tak fortiener den ubenævnte Udgiver, ſom af dette ſmukte Skrift har foranſtaltet et nyt Oplag. Hr. B. har beſkrevet Planterne efter alle deres Dele, og afbildet dem i Kobber. Saavel thyrſiflora, ſom paniculata ere her nøyagtig beſkrevne.

Carlsruhe. Joh. Gottfried Tulla, Pfarrers zu Rot-

Göttingen, bibliſches Jahrbuch, wodurch der Jugend in Jahresfriſt der Inhalt der heil. Schrift auf eine leichte und ihr angenehme faßliche Art beygebracht werden kan, zum Gebrauch der Lehrenden und Lernenden in Schulen. 1771. 96 S. i 8vo. Under 365 Rubriqver indbefatter dette Skrift Hoved-Mærkværdighederne af den Hellige Skrift, med tvende Tabeller, ſom indeholde et Slægt-Regiſter fra Adam til David, og fra ham til Chriſtum.

Eiſenach. De Hiſtoria litteraria, præſtantiſſimo diſcentium ingenia acuendi alendiqve adjumento, diſſerit C. *W. Schumacher*, Profeſſor Gymnaſii Iſenacenſis. 14 S. i 4to. Denne velſkrevne Afhandling viiſer, at den lærde Hiſtorie bør ikke ringe agtes, giver nødvendige Forſigtigheds Regler, ſom man ved dens Studering har at anvende, og viiſer endelig af hvem og hvorledes den bør læres.

Paris. Cours d'Hippiatrique, ou Traite complet de la Medecine des Chevaux, orne de 67 planches en taille douce par M. de Laſoſſe. 1772. Imp. Fol. Ved dette koſtbare Værk, ſom Forfatteren allerede havde lovet i ſin Guide du Marechal, er alt ſkiønt baade Tryk og Papier, og Kobberne ere tegnede og ſtukne af de beſte Meſtere. Bogen er fuld af vigtige Opdagelſer, ſom Forfatteren har giort ved lang Erfaring, og derpaa underſtøttede Grundſætninger.

Paris. Le Médécin des Dames ou l'Art de les conſerver en ſanté. 1771. 480 S. i 12mo. Her opregnes alle for Qvindekiønnet ſædvanlige Sygdomme i enhver Alder og angives Midler til deres Forebyggelſe og Helbredelſe. Samme Forfatter har og udgivet: Le Médécin des hommes depuis la puberte juſqu'à l'extreme vieilleſſe. 1772. 425 S. i 12mo.

Paris. Hiſtoire nouvelle & impartiale d'Angleterre, depuis l'Invaſion de Jules Céſar, juſqu'aux Préliminaires de la Paix de 1763. Denne er en Overſættelſe af den Barrowiſke Hiſtorie om Engeland i 15 Bind i 12mo. Kongerne, de berømteſte Miniſtrer og Generaler ere derved ſtukne i Kobber.

No. 8.

Kiøbenhavnſke

Efterretninger

om

lærde Sager.

I. Hæfte. Torsdagen den 25de Februar. 1773.

Kiøbenhavn. Sammlung zur Däniſchen Geſchichte, Munzkenntniß, Oeconomie und Sprache, durch Johann Henrich Schlegel, Profeſſor und Königl. Däniſchen Hiſtoriograph. Mit Kupfern. Erſter Band drittes Stück. 1772. 191 S. i 8vo. Med N. Møllers Skrifter. Dette tredie Stykke af denne for den Danſke Hiſtorie vigtige og for danſke og tydſke Læſere intereſſante Samling, indbefatter følgende Artikler. I) Abhandlung über die Gränze zwiſchen Norwegen und Schweden, nach dem Schwediſchen des Herrn Nils Marelius. Denne Afhandling er trykt i den anden Qvartal af det Svendſke Vid. Acad. Handlinger for Aar 1771. I næſt foregaaende Qvartal ſtaaer tillige en Afhandling af ſamme Forfatter om Land- og Berg-Ryggene imellem Sverrig og Norge, hvortil er føyet et ſtort Chart, der ey alene foreſtiller Grændſerne fra Svineſund af indtil Jemteland, eller næſten indtil Høyden af Tronhiem, men og ved Siderne anſeelige Stykker af begge Kongeriger. Hr. Prof. Schlegel har deraf ladet efterſtikke ſaa meget ſom var fornødent til Grændſernes nøyere Bekiendtgiørelſe, ſom han med nærværende Afhandlings Udgivelſe alene har haft til Øyemærke, ſaaſom de gemeene Charter giver om ſamme meget urigtige Begreber, hvorfra han dog undtager de af den Sal. Wangenſteen 1761 og 1763 udgivne Charter. Dog beholder nærværende Hr. Marels

Arbeyde Fortrinet. Foruden det, at det angiver flere Grændſeſteder, beſtrider det og den Fordom, ſom forefindes endog i de bedſte Geographier, at nemlig Norge i ſin heele Længde ſkulde ved en uafbrudt Bierg-Rad være adſkilt fra Sverrig. Desuden har Hr. Marel vel forſynet ſig med mathematiſke og phyſiſke Indſigter, ſelv bereyſt alle de Steder han beſkriver, og anvendt ſtor Opmærkſomhed paa Flodernes Løb og paa Land- og Bierg-Ryggene. Skriftet viſer og, i ſær naar man holder det ſammen med Chartet, den egentlige Beſkaffenhed med den nyere Afdeeling, og at Norge, i hvorvel det i nogle Ting har givet efter for de Svendſke Prætenſioner, dog derved har vundet anſeelige Stykker Land. Endelig indbefatter det og ey alene gode antiquariſke, men og phyſikaliſke og oeconomiſke Efterretninger. Vor Udgiver har ellers ikke ved dette Skrift forholdet ſig blot ſom Overſætter, men deels, ſom han ſelv tilſtaaer ofte mere fulgt Meeningen end Ordene, deels paa nogle Steder, hvor han har eragtet det tienligt, forkortet Texten. Han giver i Forberedelſen en kort Underretning om Grændſe-Tractaten og melder tillige, at der allerede formedelſt denne vigtige Handling er i Arbeyde en Medaille, hvorpaa den heele Grændſe noye bliver angiven, nemlig 232½ Norſke Miile, hvoraf der gaaer 10 paa en Grad, og ſom altſaa udgior 348¾ Geographiſke Miile. Samme Medaille lover han til ſin Tid at meddeele tilligemed en udførligere Efterretning om den heele Grændſe. II) Fortegnelſe paa alt, hvad paa Ceilon med Keyſeren, ſaa og paa Coromandel med Maichen af Tanjour forefalden er, fra 18de May 1620. til 1ſte Junii 1621. ved Ove Giedde. Bericht von allem was auf ꝛc. Denne er den anden Deel af Ove Gieddes Haandſkrift, der indbefatter en meget omſtændelig Beretning om hans Underhandlinger i Ceilon og i Kongeriget Tanjour: „Den er vigtigere og mere „ fornøyelig end den forſte Deel, eller Dagbogen om hans „ Oſtindiſke Reyſe. Man finder her den tilfor'adeligſte Eſ„ terretning om, paa hvad Maade og under hvilke beſynder„ lige Vanſkeligheder den danſke Handel i Oſtindien er grun„ det, og hvorledes den nu blomſtrende Colonie til Trangve„ bar er forhvervet, og man vil deraf blive overbeviiſt om, hvor ufuldkomne og falſke de hidindtil i alle Slags Sprog derom trykte Efterretninger ere. Man lærer deraf at kien-

„ de,

„ de, hvorledes Tilſtanden i Ceilon og paa en Deel af Ky-
„ ſten Coromandel til den Tid i det Inderſte har været be-
„ ſkaffen. Man finder her mange endnu lidet eller ſlet ikke
„ bekiendte Anmærkninger over Indvaanernes Sæder. Man
„ ſeer, at de har haft en meget ordentlig Statsforfatning
„ uden at have lært den af Europæerne, og omendſkiøndt
„ man efter denne Fortælling med Ret kan beſkylde dem for
„ Sluhed, ſaa maa man dog tilſtaae, at de i den Kunſt at
„ tage deres Fordeele i Agt, at bringe Vanſkeligheder paa
„ Bane, eller at undvige betænkelige Andrage, næppe give
„ de fineſte Statskunſtnere noget efter.“ Udgiveren har ogſaa herved bag efter tilſøyet ſine oplyſende Anmærkninger over Steder, ſom behøvede dem, og ikke allerede kunde forſtaaes af den foregaaende Dagbog og de derved tilføyede Anmærkninger. III) Schreiben des Grafen Chriſtian Rantzow an den Königl. Geheime Kammer-Secretair Theodor Lenthe. Hamburg den 2den May 1660., nach dem Originale. Dette Brev er ſkreven til den Tid, da Kiøbenhavn endnu til Lands var indſluttet af det Svendſke Krigsfolk, og da der blev handlet om Fred med de Svendſke alene uden for Staden, og med andre Magter til Oliva, biedrager meget til Kundſkab om denne mærkværdige Tidspunkt og betræffer tillige de da værende Tractater over den Oldenborgiſke Arvefølge. IV) Umſtändliche Nachricht vom Urſprunge der Oſtindiſchen Compagnie in Dänemark. Aus Urkunden. Denne Artikel er ſærdeles mærkværdig og intereſſant, og vi haaber ikke, at et kort Udtog deraf ſkulde mishage vore Læſere. Forfatteren bedømmer ſørſt §. 1. de over ſamme Materie for Haande værende Skrifter. Slange har lidet eller intet derom, uden hvad ſom og forekommer i andre Bøger. Hvad Holberg har derom i ſin Danmarks Riges Hiſtorie, er vel ſamlet med ſtørre Flid, men dog ufuldſtændigt, og ikke fri for Feyl. Hvad ſom findes derom i den VIIIde Deel af Allg. W. Hiſtorie i det heele ſiette Hovedſtykke, er grundet paa ſaadanne Skrifter og Efterretninger, ſom endten ere uberydelige eller upaalidelige, eller ikke flittig nok benyttede. Lettres ſur le Danemarc indbefatter Tom. I. p. 174-184. mærkværdige Omſtænde ved det Aſiatiſke Compagnie, ligeſom og den VIII Deel af den berømte Franzoſiſke Encyclopædie under den Artikel In-

des Orientales har en Efterretning om den danske Ostindiske Handel, som over Compagniets Stiftelse er mere udførlig og rigtig, end alle forbemældte. Forfatteren af denne Artikel melder derudi om en Grøve Eckeblath, som skulde have været dansk Minister, og har meddeelt ham disse Efterretninger, hvori Hr. Prof. Schlegel meener at stikke en Vildfarelse, og at det maa have været en Svendsk Herre, der maa have beskiddet disse Efterretninger, saasom Familien Eckeblad er berømt i Sverrig, men man i Dannemark ikke kiender nogen Grøve eller Minister af dette Navn. §. 2. handler om den Europæiske Ostindiske Handels Tilstand ved Begyndelsen af det 17de Aarhundrede. Portugiserne vare i det 16de Aarhundrede alene i Besiddelse deraf. Hollænderne lode sig en Tid lang nøye med at hente de Ostindiske Vahre fra Lissabon. Men da Spanierne, for desto bedre at tvinge de forenede Nederlande, forbøde dem denne Handel, giorde de i Aaret 1595 det første Forsøg til selv at seyle til Ostindien. Den 20de Mart. 1602 blev oprettet et formeligt Ostindisk Compagnie i Holland. Portugisernes Voldsomhed mod Indvaanerne kom dem derved til ikke liden Fordeel. Andre bleve opmærksomme ved deres Exempel. I Engeland bleve 1601 og i Frankerige 1604 oprettede Ostindiske Compagnier, skiøndt det Franske ikke har udrustet Skibe førend 1615., og da de 1619 giorde nok et Forsøg, som ikke havde sin forønskte Lykke, har de siden en Tid lang indskrænket sig til den Øe Madagascar. Kong Christ IV stiftede 1616 det Ostindiske Compagnie i Dannemark. Hollænderne har til denne og følgende Tid prædomineret i Ostindien, og det lod, som Kongen i dem vilde finde de største og vigtigste Modstandere. Det er og vist, at de ved et Patent af 14de Decembr. 1617 forbøde deres Undersaatter at træde i udenlandske Compagniers Tieneste. Men de har dog med dette Forbud egentlig haft Øye paa Engeland og Frankerige, og har derimod ophævet samme i Henseende til Dannemark, ja de har endog bevist de Danske ved Begyndelsen af deres Handel al Slags udvortes Venskab og Høflighed. Portugiserne derimod, der ansaae alle andre Nationers Seylads paa Ostindien, som et Indgreb i deres Ret, vare de Danskes egentlige Modstandere, og da det kom til offentlige Fiendtligheder imellem dem, saa saae Hollænderne gierne, at Portugiserne, som de selv ikke

ke vare fuldkommen vorne fik disse nye Rivaler paa Halsen. §. 3. handler om det Ostindiske Compagnies Stiftelse i Dannemark. Man seer heraf, at adskillige i Kiøbenhavn boesiddende Hollandske Kiøbmænd har givet sig i Compagniets Tieneste og Interessentskab, ligesom og mange fra Holland af har interesseret derudi. Kongen har desuden opmuntret de fornemmeste Kiøbmænd i Kiøbenhavn til at foreene sig til denne Handel. Betingelserne bleve opsatte i 33 Artikler hvilke Kongen ved et Patent dateret Antworskov den 16de Mart. 1616 stadfæstede. Man finder blandt de første Interessentere mange af Adelstanden, næsten alle de Kiøbenhavnske Professorer, og forskiellige Magistrats Personer af de mindre Kiøbsteder. §. 4. Beskriver da værende Tilstand paa Kysten Coromandel. Forfatterens Øyemærke gaaer ikke videre end til Kysten Coromandel, og i sær det Fyrstendømme Tanjour til den Tid, da den danske Handel der tog sin Begyndelse. Han forudskikker først et kort Begreb af Historien om Indostan, hvoraf man seer, at ved de Danskes Ankomst i Aaret 1620. har den heele Halv-Ø paa denne Side Ganges ikke staaet i nogen Forbindelse med den saa kaldte store Mogol. Der har i dette Land været uafhængige og deriblandt mægtige Konger, hvilke og nogle Skribentere tillægge Keyserlig Titel. Den anseeligste iblandt dem var paa Kysten Malabar den saa kaldte store Zamorin, og paa Kysten Coromandel Kongen eller Keyseren af Bisnagar. Dette Rige, som kaldes og Carnate og Narsinge skal være opkommen i Aaret 1200. Det var i det 16de Aarhundrede i sin største Flor og strakte sig langs Kysten Coromandel indtil paa hiin Side Forbierget Comorin, og indbefattede altsaa foruden andre omliggende Landskaber, det Fyrstendømme Tanjour under sig. Hoved-Staden Bisnagar var af en ugemeen Størrelse og i sær formedelst Diamant-Gruberne et Sæde for den Indianiske Handel. Henved 1567 blev Riget Bisnagar paa een Gang angreben af 4 Naboe-Konger og Hoved-Staden forstyrret. Strax derpaa fulgte en almindelig Forstyrring, hvori Provintzernes Statholdere har giort sig uafhængige til Kysten Coromandel. Deriblandt har ogsaa været den af Tanjour, der dog, ligesom hans Bundsforvandte, har ladet sig nøye med Titel af Naiche eller Fyrste, skiøndt han undertiden og kalder sig Konge. Denne

Stat, hvori de Danſke har grundet deres Oſtindiſke Handling, er altſaa først opkommen siden 1567. og ved deres Ankomſt var den hverken den ſtore Mogol eller nogen anden fremmed Herre underbanig. Fyrſtens Navn Ragnato eller Ragonado meener Forfatteren at have været en Værdigheds Titel eller et Familie Navn. Efter alle de Omſtændigheder, ſom Ove Giedde fortæller om hans Hof, ſynes han at have været en riig, god og from Herre. Han havde indrømmet Portugiſerne den Havn Negapatman, og ſom hans Underſaatters Handel derved blev befordret, ſaae han gierne, at ogſaa andre Europæiſke Nationer nedlode ſig hos ham. Forfatteren meener, at den Hollandſke Kiøbmand Roland Crape uden Tvil maa have været bekiendt ved det Tanjouriſke Hof førend han gav ſig i Danſk Tieneſt, og at Kong Chriſtian først har udkaſtet Planen til den Oſtindiſke Handling paa de fordeelagtige Begreb, ſom denne Hollænder har givet ham om Landets Tilſtand og Naichens Beredvillighed. §. 5. Beſkriver da værende Tilſtand paa Ceilon. Forfatteren har i denne Beſkrivelſe fornemmelig fulgt den Hollandſke Præſt Philippus Baldeus, hvis Beſkrivelſe over Malabar, Coromandel og Ceilon, med mange Kobbere er kommen for Lyſet, først i det Hollandſke og ſiden derpaa 1672 i det Tydſke til Amſterdam. Hans Beſkrivelſe over Kyſterne af Malabar og Coromandel angaaer næſten alene de Hollandſke Erobringer, og den i ſamme Lande herſkende Afgudsdyrkelſe. Men han er i Henſeende til Ceilon mere udførlig og tilforladelig, ſaa ſom han ſelv ſom Præſt har tilbragt 9 Aar i dette Land, fra 1656-1665. Han kom først til Landet 36 Aar efter Ove Giedde, ſaa at, hvad han ſkriver om ham, er alene efter et Rygte, der allerede ved de mange nye Optrin i Middel-Tiden var fordunklet, ſaa det er ingen Under, at Holberg hos ham har opdaget Vildfarelſer i Ove Gieddes Hiſtorie. Forfatteren har af denne Skribent uddraget det Mærkværdigſte angaaende Ceilon, hvilket han og har ſammenlignet med andre Efterretninger. Han mælder først kortelig om Landets Navn, Beliggenhed, Omfang og Naturhiſtorie. Baldeus begynder dets politiſke Hiſtorie med en Chineſers Ankomſt der til Landet, ſom af Storm ſkal være dreven did og formedelſt ſin Viisdom bleven antaget til Landets Regent. Dette ſynes at være ſkeet 200 Aar for

Por-

Portugiſernes Ankomſt, da denne Chineſiſke Kongeſtamme allerede med Landets Deeling havde ſkudt ud i mange Greene. Forfatterne af Allg. W. Hiſt. ſætte Portugiſernes Ankomſt i Aaret 1506., ſaa deres Herſkab har varet i 150 Aar, i hvilken Tid de ſtærk havde udbredet deres Religion, Sprog og Sæder der i Landet. Baldeus ſætter deres Ankomſt under Kong Emanuel, der regierede fra 1495 til 1521. De ſatte ſig først ned i Egnen af Columbo og bygde der en ſtærk Fæſtning. Kongen i Landet brød løs med dem, men blev overvunden og maatte betale Skat. Siden 1520 har de greben videre om ſig, og efterhaanden bemægtiget ſig de 9 fornemmeſte Havne paa Ceilon og den Ve Manaar. Cingaleſerne (Landets indfødte Indvaanere) giorde dem efterhaanden tapper Modſtand, i ſær Keyſer Singa, der havde ſtødt Mahdaßin, den retmæssige Keyſer af den gamle Slægt fra Thronen. Portugiſerne derimod lode en Dotter af forrige Keyſer og en af hans næſte Forvandte opdrage paa Ven Manaar i den chriſtelige Religion under Navn af D nna Catharina og Don Philipp. Keyſer Singa bekom og ſelv formedelſt ſin Gruſomhed en mægtig Modſtander i ſin Miniſter Winna Lamantia eller Ladarma, der kaſtede ſig op til Keyſer. Denne blev vel efter et ſluttet Forliig med Liſt ombragt, men hans Søn Don Jan ſøgte at hevne ſin Faders Død, og ved Portugiſernes Hiælp fordrev Singa af den største Deel af Ven. Men han mærkede ſnart, at Portugiſerne havde beſtemt Thronen og tillige Donna Catharina's Haand til den af dem tilligemed hende opdragne Don Philipp, og hvilke begge de med ſtor Pragt indførte i Candy. Don Jan ombragte da denne Don Philip ved Forgift. Men Portugiſerne fandt ſnart en anden Herre, ſom de ſatte imod ham. Denne var Janiere Wandaer første Miniſter og Geheime-Secretair hos den under diſſe Uroeligheder afdøde Singa, der havde bemægtiget ſig ſin Herres Skat. Ved ham blev Don Jan nødt til at flygte til Orkenerne. Men Janiere blev og ſnart misfornøyet med Portugiſerne, der havde givet ham Haab om Thronen ved Formæhling med Princeſſen Catharina, men under allehaande Forevendinger opſatte Opfyldelſen deraf. Iblandt andet foregave de, at de maatte oppebie Kongens af Portugal udtrykkelige Samtykke dertil, og de ſyntes kun at have til Øyemær-

ke, under den unge Catharina's Navn at anmaſſe ſig det ganſke Rige. Janiere blev derudover utaalmodig, udſonede ſig hemmelig med den flygtige Jan. Portugiſerne fik Nys om diſſe Underhandlinger og ved et Forræderie ombragte Janiere tilligemed hans General. Men de gave derved Don Jan Sværdet i Hænderne mod ſig, ſom ved de forbittrede Cingaleſers Hielp fordreve Portugiſerne af Hovedſtaden og det Inderſte af Landet. Han blev derpaa erkiendt for Keyſer og befæſtede ſin Throne ved Formæbling med oftbemældte Donna Catharina. Denne Herre har ſtedſe vundet Seyer over Portugiſerne, ſkiøndt han ikke formaaede at fordrive dem af Colombo og andre faſte Søeſteder. Under ham kom Hollænderne først til Ceilon, under deres Admiral Joris van Spilbergen, ſom formedelſt fælles Fiendſkab med Portugiſerne blev vel imodtagen. Strax efter ham kom en anden, Sebald van Weert i Aaret 1603 med 7 Hollandſke Skibe, men formedelſt ſit ubeſindige Opførſel mod Keyſeren, fik han der en ulykkelig Ende, og blev af Keyſerens Hofbetientere myrdet tilligemed en Deel af ſine Folk. Don Jan døde 1604 og efterlod Donna Catharina med 3 umyndige Børn, hvoriblandt var en Printz. En Printz ved Navn Ove og en anden Herre Generadt Adasſin blive da hinandens Medbeylere til Thronen og Catharina. Adasſin vandt, fik Catharina til Ægte, og blev erklæret Keyſer. Det er denne Adasſin, der mældes om ved det Oſtindiſke Compagnies Oprettelſe i Dannemark. Han har 1608 ſluttet Forbund med Hollænderne mod Portugiſerne. Herved kom den bekiendte Boshouwer paa Bane og løb i Veyret. Han var Hollandſk Underkiøbmand paa Kyſten Coromandel. Den 8de Mart. 1611. havde han ſin første Audientz hos Keyſeren i Hovedſtaden Candy, og bragte 1612 den 11te Mart. et Forbund tilveye, hvorved Hollænderne fik Frihed at bygge en Fæſtning paa Kyſten til Cotiaram og at oprette Pakhuſe til Candy og andenſteds, hvorimod de lovede at hiælpe Keyſeren imod Portugiſerne. En af Artiklerne var, at tvende Nederlændere ſkulde have Sæde i det Ceiloniſke Krigsraad, naar en fælles Fiende ſkulde bekriges. I Følge denne Artikel beholdt Keyſeren Boshouwer ved ſit Hof. Han blev Keyſerens Fortroelige og Geheime-Raad ſaavel i Krigs-Sager, ſom andre Regierings-Forretninger. Til

Er-

Erkiendelse af hans Tieneste imod Portugiserne blev han af Keyseren erklæret Printz af Migomme, Geheime-Raad og Admiral, og i Henseende til denne Værdighed blev han i det Ceiloniske Sprog stedse kaldet Migommerale, som Forfatteren meener at være en Sammensættelse af Migomme og Admiral. Aar 1613 døde den Ceiloniske Arveprintz, som Catharina havde avlet med Don Jan. Moderen fulgte ham af Sorg strax efter. Keyseren selv blev efter dette Tab dødelig syg, og beskikkede paa en høytidelig Rigsdag Printzen af Migomme, tilligemed en Printz Ove (NB. dette maa vel være en anden end den forbemældte Adaßins Medbeyler, om hvilken foran er mælder, at han af Adaßin blev giennemstukken i en Dør paa det Keyserlige Pallads) til Rigsforstander og sine Børns Formynder. Men han kom sig igien og var tilsinds 1614 at ville ægte sin Stif-Dotter en Princesse af Catharina ved Don Jan, hvilket Forsæt han dog igien, skiøndt nødig, frafaldt, da Printzen af Migomme forestillede ham, at saadant Ægteskab var imod Guds Bud. Portugiserne vilde samme Aar have sluttet Forbund med Keyseren, men hans Hollandske Favorit fik ham til at slaae det af. Krigen blev derover fortsat med større Iver end tilforn. De Skatskyldige Konger og Printzer i Landet foruroeligede Keyseren inden fra, ligesom Portugiserne uden fra. Den af Hollænderne lovede Hiælp blev ude. Printzen af Migomme maatte derover som Keyserlig Gesandt reyse fra Ceilon for med Eftertryk at søge om Hiælp enten hos Hollænderne eller andre Nationer. Han forlod sin Herre den 9de Mart. 1615. Hvad der siden er forefalden paa Ceilon indtil Ove Gieddes Ankomst 1620 mælder Baldeus ikke noget om. Men man seer af Ove Gieddes Journal, at Omstændighederne havde forandret sig meget til Keyserens Skade, og at de Danskes Foretagende derfor ikke kunde falde saa lykkelig ud, som man ellers til Kiøbenhavn med god Grund kunde have ventet paa Boshouwers Beretning. Portugiserne havde imidlertid udpyndret Hovedstaden Candy og Keyserens Skatkammer, og han maatte i Aaret 1617 indgaae med dem en ufordeelagtig Fred. Adaßins Ulykke (en Omstændighed som Baldeus mælder intet om) synes efter Forfatterens høystrimelige Forestilling at have været denne, at han var kun en Halvbroder til den afdøde Jan, der selv

ikke var nogen retmæssig Arving til Thronen, men alene en Uſurpateur, der altſaa ingen Ret kunde give Adaßin dertil, ſom alene havde ſit Ægteſkab med Catharina at takke for den Keyſerlige Værdighed. En Deſcendent af den gamle Konge-Stamme maa derfor efter Catharina's Død have ſøgt at giøre ſin Ret gyldig, og denne meener Forfatteren maa have været den ſtore Madonne, der ofte tales om i Ove Gieddes Journal og ſom Baldeus intet mælder om. Giedde kalder ham Madonne den rette Arving af Ceilon. Denne indvortes Krig, ſom brød ud endten for eller kort efter Boshouwers Afreyſe, maa rimeligen have befordret Portugiſernes fuldkomne Overmagt, der endog havde ſat ſaadan en Skræk i Madonne ſelv, at han for en liden Hob Portugiſer flygtede til de Danſke Skibe. Uagtet den 1617. ſluttede Fred bleve de dog begge baade han og Adaßin forfulgte af Portugiſerne, hvorfore de forligte ſig med hinanden 1620 og indlode ſig i Underhandlinger med den Danſke Geſandt. Denne Forvirring er falden ind til Ove Gieddes Tid og maa rimeligen for den ſtørſte Deel have forvoldt, at Kong Chriſtian IV rimelige og høyſtfordeelagtige Anſlag ikke fik nogen Fremgang. Denne indvortes Tvedragt paa Ceilon maa ſiden være falden bort, formodentlig ved Madonnes Død, ſaaſom Baldeus ikke mælder om, at Adaßins mægtige Thronfølger og Søn har haft nogen Medbeyler. §. 6. Fortæller, hvad Printzen af Migomme videre har forrettet fra hans Afreyſe fra Ceilon 1615 indtil hans Død 1619. Han kom først til Holland, hvor han vel ikke fandt ſig fornøyet med den liden Ære han nød af ſine Landsmænd, der efter hans Tanker ikke var nok for en Printz og Keyſerlig Geſandt. Men denne ſkal dog ikke have været Hoved-Aarſagen, hvorfor han vendte ſig til Dannemark, efterdi hans Inſtrux lyde paa, at han ſkulde ſøge Hiælp hvor han kunde finde den, og, ſom Hollænderne den Gang ingen Lyſt havde til at blande ſig i de Ceiloniſke Anliggenheder, og han derimod hørte, at man i Dannemark havde oprettet et Oſtindiſk Compagnie, ſaa var intet rimeligere, end at han her ventede bedre Lykke til ſin Underhandling. Forfatteren har tydelig lagt for Dagen det egentlige Forhold og den gode Forſtaaelſe, der da var og desuagtet forblev mellem Holland og Dannemark, og giver om ſamme et langt andet Begreb end

Ba-

Baron Holberg, der grunder ſin Fortælling paa hvad Baldeus har berettet derom, en Mand der ſkrev til en Tid, da Holland allerede havde den fuldkomne Overvægt i den Oſtindiſke Handel, og driſtig yttrede ſin Avindſyge mod andre Nationer. I den Henſeende er Boshouwer er at anſee ſom en Forræder af ſine Landsmænds Intereſſe. Han var altſaa heller ikke den, der først gav Anledning til den Danſke Oſtindiſke Handel, men hans Andrag aabnede kun nye Udſigter for ſamme. Han kan ellers ikke frikiendes for Bedragerie i denne ſin Underhandling ved det Danſke Hof, i det han underveys ſelv havde ſmiddet en Inſtrux og Fuldmagt, ſom endnu findes i det Kongel. Geheime-Archiv, og bliver her af Forfatteren beſkreven. Iligemaade beſkriver han den Tractat, ſom da blev ſluttet med Keyſeren af Ceilon den 30te Mart. 1618. og angiver dens Indhold, hvoraf Forfatteren viiſer, at man her i Dannemark ſatte alt for ſtor Tillid til Geſandtens Foreſtilling om den Ceiloniſke Keyſers Magt og Rigdom. Tractaten faldt derfor nd til Skade for Dannemark, ſaa fordeelagtig den ellers i ſig ſelv kunde have bleven. Geſandten reyſte med den Danſke Flode til Ceilon, men kom i Strid med Ove Giedde, og døde endelig underveys, og da man kom til Ceilon fandt man ſig bedraget ved hans Underhandling. Forfatteren har udførlig fortalt den Uenighed, ſom reyſte ſig Underveys imellem Amiralen og Geſandten, og han vil ikke ganſke derudi have den første undſyldt. Det er ellers herved falden os ind, om ikke Geſandtens Frygt for et ſlet Udfald af det af ham ved Underhandlingen forsøvede Bedragerie, ſkulde have opvakt ham til den Uroelighed underveys, og hvis ſamme Frygt og Samvittigheds Uroe herved med nogen Rimelighed, ſom vi tor troe, kan komme i Betragtning, ſaa ſkulde den maaſkee fuldkommen kunne tiene til at undſkylde Admiralens Uvillighed mod Geſandten. Saa meget ſeer man af Forfatterens Fortælling, at han tvende Gange ſøgte underveys at undkomme fra Geſandten. Forfatteren har ſelv fortalt, at det ved en Artikel i Tractaten var faſtſat, at Geſandtens Familie og Følge ſkulde blive paa Floden, indtil Tractaten var fuldført, og at han ſelv ikke maatte gaae i Land, førend en anden fornemme Keiſerlig Betient var ſat til Gidſel for ham paa Floden. Men ikke denne Artikel har

ſtaaet

ſtaaet Geſandten for Hovedet? og mon ikke Admiralens Mistanke til ham i den Henſeende har været den egentlige og rette Aarſag til denne Strid? Det lykkedes ham dog den 13de Auguſt. 1619., at undkomme med det Skib, han var paa, men han døde Undervejs, og Skibet kom til Ceylon for den øvrige Flode. Forfatteren fortſætter denne Hiſtorie i næſtfølgende Stykke.

Amſterdam. Traité de la circulation & du credit. Contenant une analyſe raiſonnée des Fonds d'Angleterre, & de ce qu'on appelle aommerce ou jeu d'actions; un examen critique de pluſieurs traités ſur les impôts, les Finances, l'Agriculture, le Commerce, la Population &c., par l'Auteur de l'Eſſai ſur le Luxe, & de la Lettre ſur le jeu des Cartes. 1771. Hollænderne ere meer end alle andre Nationer forviklede med Engeland. De har de ſtørſte Summer udeſtaaende hos Britterne, hvoraf de have Renter. Det er dem altſaa høyſt magtpaaliggende, at deres ſtore Capitaler bliver forſikrede i de mægtige Inſulaners Hænder, og at Renterne bliver dem rigtig afbetalte. Dette ſynes og at være Hoved-Øyemærket af denne Bog, ſom i Holland er bleven optagen med et almindeligt og værdigt Bifald. For i Veyen modſiger Forf., Hr. Pinto, den Bog under Titel: Eſſai général & raiſonnée de l'Angleterre, depuis 1600. juſqu'à la fin de 1761., hvor i man ſøger at beviſe, at Engelands ganſke Handel og Rigdom ikke beløber ſig over 385 Millioner Franſke Livres, ſom ere Landgodſernes reene Producter. Forfatt. viſer derimod, at denne ganſke Summa udgiør kun den mindſte Deel af den Brittiſke Handel. Holland ſelv er og et Beviis, ſom falder i Øynene, at Landets Producter ere ikke den eeneſte Maalestok, hvorefter Handelen kan ſkatteres. Skriftet ſelv har fire Afdeelinger. I den 1ſte ophøyer Forf. de ſtore Fordeele af National-Gielden, naar den ikke bliver alt for ſtor, og hvad for Fordeele Engelænderne have trækket deraf. Men Hollænderne vil dog altid finde ſig bedre ved, at andre Nationer ere i Gield til dem, end de til andre. Den anden Afdeeling indeholder Forſlage, hvorledes en Deel af National-Gielden kunde udſlettes. Dette ſynes at imodſige det forrige; dog erkiender Forf. og, at National-Gield kan være for

ſtor

ſtor. Hans Forſlag gaaer der ud paa, at beſvære Overdaadighed med Paalægge, og ligeſom i Holland at lægge Udgift paa Betientere, ſom ſkulle ſtige i Forhold med det Antal Betientere, ſom enhver holdte. Her imodſiger han og Hr. Humes farlige Satz, at om man drog en Streg over Gielden, ſaa vilde man kun opofre nogle Hundredes Velfærdt for mange Tuſindes. De ſkadelige Følger af en National-Bangverot ſættes her i ſit fulde Lys. I den tredie Afdeeling prøver og imodſiger han det Syſtem, efter hvilket kun de faſte Godſer ſkulde belægges med Afgifter, og udkaſter en ſiin og dyht udgrundet Theorie om Paalægge. Holland er atter her et tydeligt Exempel, at, naar i denne Republik Landets Producter blot kom til Anſlag, ſaa vilde de offentlige Indkomſter være meget ringe. Forf. er for Acciſen. Den fierde Afdeeling er til ſidſte Deelen en ſammenhængende Igientagelſe af det hele Foredrag. De følgende Underſøgninger ere ligeledes meget fortræffelige.

Paris. Hiſtoire des Philoſophes anciens juſqu'a la rénaiſſance des lettres, par M. Saverien. 1771. 2 B. i 12mo. Man har fra Hr. S. Haand en vel ſkreven Hiſtoire des Philoſophes modernes Hermed forbinder han nu denne Hiſtorie om de gamle Philoſopher. I Indledningen undersøger han det Spørsmaal: Om Philoſophien ſkylder de gamle eller nyere Philoſopher meeſt? Et Spørsmaal, hvorover der er bleven meget diſputeret i Begyndelſen af dette Aarhundrede. Han afgiør det med Grunde til Fordeel for de Nyere. De gamle Opdagelſer og Sandheder har rækket de nye Haanden. Vanſkeligheden beroer derpaa, at erkiende den Punct, hvor i de hænger tilſammen, for at underſkille dem fra hverandre. Derfor har man ofte tilſkrevet de gamle Philoſopher, hvad ſom dog tilhørte de nyere, og tvertimod. „ Jeg haver, ſiger han, udført en Deel af min Plan i de „ nyere Philoſophers Hiſtorie. Jeg maatte nu nok ſkrive „ en Hiſtorie om de gamle Philoſopher, for at fuldende den; „ dette ſkeer nu i dette Værk, hvoraf jeg her udgiver de to „ første Bind.“ Det første Bind indeholder Metaphyſikernes, Moraliſternes og Lovgivernes Claſſe. Man læſer der i Lycurgs, Solons, Chilons, Pittaks, Bias, Cleobuls, Æſops, Anacharſis, Epimenides, og Pherecides

des Levnets-Beſkrivelſe. Det andet indbefatter følgende Philoſopher af ulige Fortieneſter: Zenophanes, Zenon af Elea, Heraklit, Democrit, Protagoras, Socrat, Platon, Ariſtip og Zenocrates.

Paris. Etats formés en Europe après la chûte de l'Empire romaine occident, par Mr. d'Anville, de l'Académie Royale des Inſcriptions & Belles Lettres &c. 1771. 270 S. i 4to, med et Kort i Atlas-Format. Hr. d'Anville hører iblandt de ſtørſte Geographer i vor Tid. Han har giort ſig meget fortient af Jordbeſkrivningen, ſaa vel ved Skrifter, ſom ved forbedrede Landkorte. Da hans Tractat over den gamle Geographie er bleven vel optagen, ſaa har han paataget ſig det nyttige Arbeyde, paa lige Maade, at giøre de Stater kundbare, ſom har reyſt ſig i Veyret af det Romerſke Riges Ruiner. For ikke at giøre ſit Værk vidtloftigt ved ſmaa Ting til ingen Nytte, har han blot indſkrænket ſig til de fornemmeſte Omſtændigheder. Under fem Afſnitter om Germanien, Frankrige, Italien, Spanien og Britanien, bliver de forſkiællige barbariſke Nationer beſkrevne, og de ſtore Stats-Forandringer fra femte Aarhundrede udmærkede, ſom i deres Følger ſtrækker ſig til vore Tider. Ved den Underſøgning om Oprindelſen til de forſkiællige Riger i Europa, og Anføring af Hovedbegivenhederne, ſom bidrage dertil, umager han ſig i ſær, noye at bemærke Landene og Stæderne; og derved bliver Værket i ſær vigtigt for Jordbeſkrivningen. De Kilder, hvoraf Hr. d'Anville har øſt, ere overalt anførte. Til Slutning ſtaaer endnu en Afhandling over de nu værende Indvaanere i Dacien, ſom allerede forhen var indrykket i det 32te Bind af Mémoire de l'Académie des Inſcriptions.

Greifswald. Gedächtniß-Rede auf weil. Sr. Excellenz den Herrn Reichsrath u. ſ. w. Grafen Carl Guſtav Teſſin, vor der Königl. Akad. der Wiſſenſchaften zu Stockholm den 25ſten März 1771. gehalten, von einem Mitgliede derſelben Sr. Excellenz dem Herrn Grafen And. Joh. von Höpken, Sr. Königl. Majeſt. und des Reichsrath ꝛc. Aus dem Schwediſchen überſetzt. Denne Tale fortiente en Overſætning, ikke alene

alene i Betragtning af dens oplyſte og lærde Forf., men og formedelſt dens mærkværdige Indhold, og den ſtore Mand, den handler om. Hr. Grev Teſſin, en af de ſtørſte Mænd, ſom Sverrig har frembragt, bliver her afſkildret i de vigtigſte Optrin af hans Liv, og efter ſine ſtore Egenſkaber. Dette kunde ikke ſkee, uden tillige at opklare de vigtige Statsforandringer, ſom Teſſin har oplevet, og ſom han ſelv har haft en ſaa mærkelig Andeel i. Hvem var dertil mere duelig end Grev von Höpken? Teſſin blev fød den 5te Septembr. 1695. og døde den 7de Januar. 1770.

Wien. Antonii Störck, Sac. Cæſ. Reg. Apoſt. Majeſt. Conſ. Aulici, Archiatri &c. Libellus de uſu medico Pulſatillæ nigricantis. 1771. Hr. Hofraad Störck giver først de ſortagtige Oren-Ører eller Vind-Blomſter (Anemone pratenſis Linnæi) et Sted iblandt Officinal-Planterne. De Planter, ſom ere ſtukne i Kobber, og denne Afhandling tilſøyede, bliver ikke blot beſkrevne og deres Brug viiſt, men man læſer og her en heel Rad af Forſøg, ſom dermed lykkeligen ere giorte ved Veneriſke, Øyen- og andre Nerve-Sygdomme.

Bern. Recueil de quelques pieces rélatives aux Finances & au commerce d'Angleterre. 1771. Af det Engelſke overſat. Denne Samling indeholder tre ſmaa Afhandlinger: 1) De 1756. af Ridder Decker udkomne Reflexions &c., der, ſom Kiøbmand, aldeles ikke er tilfreds med Handels Vahrenes Fortoldning. Efter hans Paaſtand giør den ved dette Paalæg foraarſagede Snighandel, Nationen langt meer Skade, end den indbringer, og beviſer dette af den paa Theen lagte Told. 2) Hr. Cooper's Eſſai on National Debt &c. Der i bliver Midler foreſlagne, hvorledes National-Gielden kan udſlettes uden Landets Beſværlighed og Kron-Indkomſternes Formindſkelſe. En Materie, ſom det falder Skribenterne lættere at ſkrive om, end Staten og Regieringen at udføre. 3) Et Udtog af Anderſons Værk om Handelen.

Frankfurt og Leipzig. Det tredie og ſidſte Bind af Geſchichte des Osmanniſchen Reichs von ſeiner Stif-

tung

tung an, bis auf gegenwärtige Zeiten. Nach dem Franzöſiſchen des de la Croix, mit Verbeſſerungen von Joh. Friedr. Schulz; Prof. der Morgenländiſche und Griechiſche Litteratur zu Gieſſen. 1772. 434 S. i 8vo. Den indeholder Historien fra 1648. til 1771., og altſaa fra Muhamed den Fierde indtil Muſtapha den Tredie. Hertil kommer endnu Historien om Sultanerne af Egypten fra 1240. til 1517., en Afridsning af den Ruſſiſke Historie indtil vore Tider, og tilſidſt endnu en Fortegnelſe paa de Tyrkiſke Skribentere fra det 13de Aarhundrede. Man mærker i dette Bind mere Flid saa vel i Overſætningen ſom i Forbedringerne, end i de foregaaende. Men man ſpørger hvorfor Hr. S. hellere har vildet overſætte og forbedre de la Croix, end ſelv af Kilderne levere en egen og bedre Historie.

Halle. De cauſis infanticidii impunis, er Opſkriften af en Medicinſk Diſputatz, ſom Hr. Frid Ad. Richter den 3die Decembr. 1771., under Hr. Prof. Böhmers Forſæde har holdt for Doctor-Graden. Infanticidium impune er, hvor Loven ingen Straf forordner, endſkiøndt Dommerne vel veed, at der er begaaet et Mord. Hr. R. bemærker at der i Halle blandt 20 ſom fødes, er altid et Dødfødt Barn. Diſſe saa talrige døde Fødſeler, ere ikke naturlige, men har meget mere Voldſomheder til Grund. Hr. R. handler i tvende Affſnitter om Aarſagerne til ſaadanne Mord, deels under Frugtſommeligheden, deels efter Fødſelen. Ved den Leylighed har han og ſkrevet til ſin Hr. Broder Diſſertationem epiſtolarem de obſervanda in morborum medela methodo generali paa 3 Ark i ſtor 4to.

Altona. Hr. M. G. W. A. Großheim har, efter Forlangende, udgivet ſin paa 25de Søndag efter Trinitatis 1771. holdte Val-Prædiken over Salom. Ordſprog. XXIX. 28., hvor i han foreſtiller: Die groſſe Pflicht der Chriſten die göttlich geoffenbarte Religion zu verehren, I) die Befolgung derſelben breitet Ströme der Glückſeligkeit über ein Volk aus, II) die Verachtung derſelben ſtürzet ein Volk ins Verderben. Man ønſker, at Forfatteren, hvis beſynderlige Gaver man kiender, maa engang med Velſignelſe arbeyde paa en Meenighed.

No. 9.

Kiøbenhavnſke Efterretninger om lærde Sager.

I. Hæfte. Torsdagen den 4de Mart. 1773.

Kiøbenhavn. Plan til Forelæsninger over Jordemoder-Videnſkaben. Med Kobbere. Førſte Deel. 1772. 108 S. i 8vo. Med Godiches Skrifter. — Forfatteren Hr. D. Mathias Saxdorph, har tilegnet ſine Tilhørere denne Plan. Han agter med Tiden at udgive Jordemoder-Videnſkaben i ſin heele Omfang tilſtrækkelig udført. Nærværende Plan er kun en Forløber dertil, eller ſom Skelettet af Legemet: „Ved at følge (ſiger han i Fortalen) „ denne Orden, ſom jeg nu betiener mig af i mit Foredrag, „ kan de i et Øyekaſt indſee heele Kiæden af Videnſkaben, „ og efter en grundig Forklaring og nøyagtig Eftertanke „ ſtyrke Hukommelſen ved diſſe Tabeller.“ Han indbyder, og hermed alle denne ſaa hiælperige Videnſkabs Elſkere til diſſe ſine Forelæsninger tilligemed Øvelſer i den Kongelige practiſke Skole for Jordemoder-Kunſten, og ved Aarets Ende lover han at udgive i Trykken til det almindelige Beſte den førſte Aargang af deres der med hinanden giorte Jagttagelſer. Alle til Videnſkaben henhørende Materier ere her ſaaledes afhandlede i tabellariſk Orden, at alt, hvad der er at mærke ved enhver i ſær, er ved Tal og bogſtavelige Tegn tydelig udſat fra hinanden med tilføyet Forklaring, ſaa denne tabellariſke Afhandling kunde tiene til et Mønſter for hvem der vilde give os et ligedant Udkaſt af andre flere Videnſkaber, ſom vifſelig til ſtor Hiælp og Underſtøttelſe for

Hukommelſen vilde være meget nyttigt, og til ſtor Begemmelighed ſaavel for Lærer ſom Lærling, naar det blev brugt ſom et Grundlag til at fuldføre Videnſkabernes Bygning paa, eller ſom en Grundtegning, hvoraf man i en Haſt kan overſee dem i deres hele Begreb og Forfatning. Vi ville kun anføre Planens Indhold, ſom er følgende. Efter en kort Indledning til Jordemoder-Kunſten handler Kap. 1. om Fødſelen i Almindelighed, Kap. 2. om Fødſelsveyene, Kap. 3. om Moderen, Kap. 4. om det menneſkelige Eg, Kap. 5. om Underſøgelſen, Kap. 6. om Fødſelshandlingen i Almindelighed, Kap. 7. om den fuldſtændige Fødſel, Kap. 8. om den alt for haſtige Fødſel, Kap. 9. om den alt for langſomme Fødſel, Kap. 10. om den haarde Fødſel, Kap. 11. om den umuelige Fødſel, Kap. 12. om Tviling-Fødſelen, Kap. 13. om tilfældige farlige Fødſeler, Kap. 14. om utidige Fødſeler. Det forſtaaer ſig ſelv, at man ikke finder noget ſaa tilſtrækkelig udført, ſom det vil blive ved Forfatterens mundtlige Forklaring, og hiſt og her midt i Tabellerne har Forfatteren ved et blot Mærk antegnet et og andet, ſom han har forſparet til mundtlig Forklaring, for at det ved behørig Leylighed og paa ſit behørige Sted ikke ſkulde blive forglemt.

Kiøbenhavn. Idyller og Samtaler. 1772. 135 S. i 8vo. Med Steins Skrifter. —— Alle diſſe ſmukke og behagelige Stykker ere Frugter af den ubenævnte Forfatters glade og roelige Timer paa Landet. I nogle af Idyllerne har han ſøgt at efterligne Theocrit, Virgil, Pope og Gesner, men i de fleſte fulgt ſit eget Genie. For Reſten kan man ſige, at den heele Samling er en Blanding af Idyller, Samtaler og Fortællinger, og kan derfor ey alle Stykker bedømmes efter Idylliſke Regler. Dens Indhold er følgende: 1) Brynhild og Haldan, ſom begge beklage hver ſin Kiæreſtes Tab. 2) Othar og Erik, ſom foreſtille den første en flittig, arbeydſom og ſtræbſom, den ſidſte en doven Bonde: „Nu indſeer jeg (ſiger Othar) hvi Tid„ ſler begroe din Ager, hvi Hunger nager dit Legeme, hvi „ Misfornøyelſe herſker i det Sind, hvorfor din Herre er „ ſaa ſtræng: Frugtbare Flittighed, du Glædens Moder, „ du avler Roelighed af dig, du forſkiønner den heele Na„ tur, du kryder Maden, du alene giver læt Søvn; Tiden

„ bort-

„ bortflyver med Ørnevinger under din Skygge. Elændig
„ Erik! Klag ey over Skiæbnen, ey over din Herre, ey
„ over Tiden, men anklag dig selv. Hver Stand er lykke-
„ lig, endog vor Trælle-Stand. Alfader har givet mig
„ en god Herre, men maaskee alle Trælle kunde have gode
„ Herrer, dersom alle Herrer havde gode Trælle. Forsøg
„ engang, Erik, med Flittighed at formilde Opsynsman-
„ den. Hvo veed, om du endnu ikke kunde komme til at
„ rose hans Fromhed og din Herres Godhed.“ 3) Myr-
til, Menalcas og Palæmon. Dette er en Vedde-Sang, hvori Myrtil og Menalcas besynge deres Kiæresters Skiønhed og Elskværdighed, og deres Kiærligheds Fortrin, og Palæmon er valgt til Dommer imellem dem. 4) Frode, Hagbarth og Rorik. Hagbarth er en gammel Mand, som i uroelige Tider har forladt sin Søn og Fæderneland, og er kommen hiem igien, da Frode er kommen paa Thronen. Rorik afsiunger ham en Lovsang om Frodes lyksalige Regiering, og opdager i ham sin gamle Fader. 5) Sarraka og Beivve, et Par unge Laplændere, som elske hinanden mod deres Forældres Vidende og Villie. Stykket er fuld af den reene og uskyldige Kiærligheds Udtryk. 6) Mornerne, Friedleif og Ingeld. Et Skilderie af en fornyet og lyksalig Fattig, og en misfornøyet og ulyksalig Riig, og er en Blanding af Samtale og Fortælning. 7) Amyntas og Chloris en ung Hyrde og Hyrdinde, bliver indtagne, han af hendes Sang, og hun af hans Gestalt da hun saae ham liggende udstrakt i Græset. Med Sang og Samtale bevidne de for hinanden deres indbyrdes Kiærlighed, og beslutter endelig at søge om deres Forældres Samtykke til nærmere Forening. De her og andre Steder indflettede rimløse Sange paa Vers har Forfatteren ikke ladet affætte som sædvanligt, med brækkede Linier. 8) Amymone eller den døende Moder en liden nydelig Fortælling, hvilken Amymones Dotter Epicharis saaledes beslutter: „Guderne lade mig leve
„ som hun, og siden døe som hun. Guderne lade mig blive
„ lige saadan Moder og Ægtefælle, saafremt de værdige
„ mig disse hæderlige Navne. O Amymone! Gid dit Liv
„ og din Død aldrig gaae mig af Minde, og gid jeg stedse
„ erindre mig den beste Moder.“ Moderen havde for sin Død saaledes formanet sin Dotter: „Intet krænker mig,

„ uden at efterlade dig ſom en Atten Aars Pige ugift. Der„ fore, ſaaſnart du faaer brændt mit Legeme til Aſke, ſaa „ tænk paa den unge Amyntæ Kiærlighed. Der ere mange „ langt rigere blandt Hyrderne, men ingen tænker ſaa ædelt, „ ſom han: (Ney, Amymone, din Villie er mig vel en „ Lov, men hvorledes ſkulde jeg ſaa haſtig kunne glemme „ dig?) Kiære Epicharis, ſagde den ømme Moder, og „ trykte mig i det ſamme til ſit Bryſt med ſvage Hænder. „ Bedre ærer man de Afdøde ved et roeligt Sind, end ved „ Sorrig. Bedſt er det at følge deres Spor. Jeg har „ været Huſtrue og Moder, bliv du ogſaa Huſtrue og Mo„ der, det er din Pligt og Beſtemmelſe. Om en Tid ſkulle „ vi og favnes i det liſtige Elyſio. At min Siæl higer efter „ dig, O Elyſium, og hvilken Glæde vil det da være naar „ du fører til mig andre Ariſtodemer og Amymoner.“ 9) Regner og Svanhvide, er en Samtale taget af Saxonis anden Bog S. 22-24. ſom ſkildrer den kiække og modige Danſke Prindeſſe, der befrier den Svendſke Prinds Regner fra Hyrdeſtaven, hvortil han af ſin Stedmoder er opfordret, og opmuntrer ham til at ſtride endogſaa mod ſin egen Fader for ſin Arve-Rettighed. 10) Den goddædige Hyrde, ſkildret i en Samtale mellem Lycon, Damoetas og Cimon. Man finder i denne Samtale Ædelmodigheds ædle Characteer paa det livagtigſte og elſkværdigſte afſkildret, og Damoetas er den Ædelmodige. 11) Hrolf og Einer, er en Samtale, hvori tillige beſiunges Frihedens Fordeele og Trældoms Ynkværdighed. 12) Bacchi Fæſt er en Samtale mellem tvende Bacchantere, Silenus og Ægon, af hvilke den ſidſte ſiunger om langt ædlere Fornøyelſer, ſom han finder i Kiærlighed og alvorlige Beſkæftelſer, end den, de andre føle og finde i Vinen. 13) Roe og Grythe. Ætter hæftige Kiærligheds Følelſer. Roe og Grythe elſke hinanden, men ingen maa faae hende, uden den, der først har indlagt ſig Ære og Navn ved et Søerøver-Tog. Forældrenes Høymodighed fordrer det. Hun opmuntrer ham derfor til at betræde de Norſke Heltes Fodſpoer, og bilder ham ind, at Freya har aabenbaret ſig for hende, og lovet at ville holde ſin Haand over ham, og føre ham i Behold tilbage igien. 14) Stærkoder og Isleif, en Samtale, hvortil Anledning er taget af Saxonis 6te Bog, og ſom beſkriver et for-

ders

dervet Konge-Hofs vellystige og liderlige Sæder. 15) Lycoris og Daphnis, en ung Hyrde og Hyrdinde føler noget for hinanden, som de ikke selv kiende, førend en Najade aabenbarer dem, at det er Kiærlighed, og raader, at de maa søge deres Forældre om deres Biefald til nærmere Foreening. 16) Skaldens Sang ved Regnalds Grav. 17) En Samtale imellem den Spartanske Konge Leonidas og den Thebanske Polemarch Ismenias, hvis Indhold er laant af den græske Historie om Xerxis Feldt-Tog imod Grækenland. Vi have med stor Fornøyelse læst alle Stykker, der røber et meer end almindeligt Genie.

Kiøbenhavn. Mine Overbeviisninger. Oversatte efter det andet forbedrede Oplag. 1772. 92 S. i 8vo. Med de Berlingske Skrifter. —— Originalen af dette Skrift findes anmeldt I. H. No. 4. 1771. S. 57. Den bestaaer af 10 Artikler, af hvilke den første beviser Guds Virkelighed af Verdens Indretning og de naturlige Tings Betragtning. Den anden handler om Guds Fuldkommenheder, og beviser tilgemaade af Naturens Betragtning, at han er et alvitt, almægtig og algod Væsen. Den tredie handler om det guddommelige Forsyn, den fierde om Religionen, den femte om Siælens Udødelighed, den siette og syvende om den Hellige Skrift, den ottende og niende om Menneskenes Forløsning efter Skriften, og den tiende og sidste om det Evige. Disse Materier ere afhandlede paa en for den eenfoldigste Forstand fattelig Maade og med en ret indlysende Klarhed. Der er vel ingen som kiender en Tølner, der jo ønsker at giøre hans Overbeviisninger om saa vigtige Sandheder til sine, og det er noget enhver læt kan giøre. Vi anførte paa ovenmældte Sted et Stykke, som svarer til Forfatterens bekiendte Theorie om det Haab, man kan giøre sig om fromme Hedningers Salighed. Vi vil her anføre et andet, som viser hans store Moderation og Forsigtighed i at udtrykke sig om Helved-Straffens Evighed. S. 90.: „Men jeg grubler slet ikke, hverken over disse evige „ Giengiældelsers Beskaffenhed, eller deres Varighed, ey „ heller over den Tid, naar jeg skal indtræde i samme. Det „ seer jeg klarligen, at min Lyksalighed i Evighed skal være „ forbunden med Religionen. De hellige Blade sætte saa-

„ dømt i Guds og Chriſti Beſkuelſe. Og at Aabenbaringens
„ Bog ikke var beſtemt at meddeele mig mere Efterretning
„ om det Tilkommende, end jeg behøvede i nærværende Liv
„ og til beſte Forberedelſe til hiint. Viſſelig ſkal den ulykke-
„ lige Hob, ſom ſkal bære Guds Vrede, dog ikke være uden
„ al Guds Kundſkab, og altſaa ikke uden al Middel til Be-
„ dring. Men en ævig Forhærdelſe i det Onde er og aldeles
„ ikke umuelig, og ſaa længe der bliver ſyndet, maa Gud
„ ſtraffe, og ævige Straf-Exempler i Guds Stad kunde væ-
„ re nyttige til at befordre i ſamme Ærbødighed for Gud og
„ Dyden. Derfor ønſker jeg kun med Medlidenhed, at de
„ Forlorne igien bleve bragte tilbage, og dette Ønſke kan ikke
„ andet end behage den allerbeſte. Ufeylbarlig hans eget.
„ Men jeg vover ikke at ſpaae om det, ſom han har fortiet.
„ Jeg giver mig tilfreds med den Forſikkring, at Jordens
„ Kreds ſkal blive dømt med Retfærdighed, altſaa tilforlade
„ ligen efter Graden af enhvers Retſkaffenhed eller Forbrydel-
„ ſe.“ Vi bør ikke ſige, at jo Overſætteren fortiener Tak
for Overſættelſen, om den end kunde ſynes for nogen paa et
eller andet Sted lidt mindre flydende, og lidt mere tvungen,
end den beſte Overſættelſe burde være, og ſaa ſandt vi ønſke
manges Oplysning og Overbeviisning, bør vi og ønſke diſſe
Overbeviisninger mange Læſere.

Kiøbenhavn. Harlequin Patriot eller den ægte Patriotisme. En comisk Comoedie i tre Handlinger paa Vers af Johannes Evald. 1772. 132 S. i 8vo

—— Harlequin, er kort at ſige, en Nar, og intet andet, ja man ſkulde næſten forſværge, at han var engang en ægte Patriot, ſaaſom denne er dog ey altid en Nar. I det mindſte har Forfatteren kun foreſtillet os den ægte Patriot fra den eeneſte naragtige Side, og i en Nar, der har Hovedet forvirret af Stats-Griller, ſom er færdig at dræbe Folk der med, ſom derfor ingen kan tale med om noget andet alvorligt, fordi han ved den mindſte Anledning fordyber ſig med Tanker og Tale i Stats-Sager, ſom derover forſømmer ſin egen, og er færdig at forſpilde ſin Dotters Velfærd, ſom bekymret for Statens Gield, tænker ey paa at redde ſig ud af den, han ſelv er fordybet i, ſom fordriver Tiden med Snak hanſer om Statens Anliggenheder og henlever i Dovenſkab

og Virkesløshed, og dræber ſin egen Creditor med politiſk Sladder, til denne, ſom vilde gjøre hans Dotters Lykke ved Ægteſkab med ſin Søn, maa give Haabet op, og ſkrider til den Yderlighed at lade ham arreſtere for Gield. Burde der da ikke have ſtaaet paa Titel-Bladet, Harlequin den politiſke Nar? Hans Creditor, Hr. Joſt, en riig Borger, er derimod en fornuftig, men noget hidſig Mand, og ſaa eenſoldig derhos, at han tager ſig ey vare for det, han ikke ſynes at lære førend han lærer det af Udfaldet, at nemlig en fornuftig Mand, i det han vil moraliſere for Narrer, bliver ſelv til Nar. Han i ſin Hidſighed ærgrer ſig over Harlequins patriotiſke Statsgriller, og vil ved ſin Morale præke ham dem af Hovedet. Denne, ſom ved hans Morale ſynes næſten at blive til intet, falder omſider derved, fortræden over ſin Uvirkſomhed, virkelig i Søvn, hvilket Joſt, ſom han bedſt er i Færd med at moraliſere, ikke mærker, førend han advares derom af Harlequins Kone og i Forbittrelſe ſiger: Nu paa min Ære, Ja! — Der ligger vor Moral! O ſkiønt! ... er den da klog, ſom præker for en gal. Liſette, Harlequins Kone, er færdig at dræbe Joſt med Sladder, og plager ham dermed ikke mindre end Harlequin med ſine Stats-Griller. Snart klapper og ſmigrer hun ſin Mand og kalder ham ſin Snut, ſnart ſkiælder og bagtaler hun ham i hæsligſte Maade. Fornærmet ved begges Characteer truer han i ſin Hidſighed at bryde Ægteſkabs Handelen overtvers mellem Dotteren Agnete og hans Søn Leander, hvilke tvende, i det de vil forſvare mod hinanden, hver ſin Faders Feyl, geraade med hinanden i en ſaadan Misforſtaaelſe, ſom pleyer at opkomme for en Tid mellem forliebte Perſoner, men er paa ingen af Siderne meent af Hiertet. I denne Overilelſe har hun med et Brev, der faldt i Joſtes Hænder, ſlaaet op med Leander, dog kun for et friſtende Skin. Thi den Pedantiſke Poet Hr. Skriver, ſom hendes Fader vil, hun ſkal have, kan hun dog ikke lide. Men denne Pedant er juſt den rette Mand for Harlequin, ſaaſom han kan ſkaffe ham Næring og Føde for hans Hoved-Paſſion. Joſt, forbittret over Forældrenes Galſkab og Daarlighed, og end mere over det Brev, ſom var falden i hans Hænder, beſlutter Harlequins Arreſt. Leander, ſom ſeer, at det er en Virkning af hans

og Agnetes indbyrdes Overilelse mod hinanden, vil vare ham ad, at han skal forstikke sig, men denne har Hovedet alt for fuld af Griller, hverken forstaaer eller hører han. Midt i en politisk Discours, med Hans Puff, en Aagerkarl som har hans Gods i Pant, og en Barbeer ved Navn Geert, en Discours, som er naragtig nok, kommer to Rettens Betiente, som, efter at han længe har holdt dem op med Snak, trækker af med ham. Nu staaer en Jørgen paa Spring og skal hente Hr. Skriver til Agnete, som troer, det hun ikke ønsker, at det er reent ude med Leander og hende. Imidlertid er Harlequin kommen hiem og forstikker sig der, da han er sluppen fra Betienterne underveys. Derpaa kommer Skriver som er hentet og dræber Agnete med sine poetiske Phraser. Harlequin, som er kommen frem af sit Skiul at tale med sin Stats-Poet, fortæller ham sin Arrest, som en virkelig stor Stats-Begivenhed, og tillige sin virkelige Giæld. Hans Egennyttighed, som her fik Øynene opladte, ophæver nu Forbindelsen med Harlequin i Henseende til hans Dotter. Denne, som ikkun havde over hans Utroeskab at klage, synes nu i ham at see en Forræder og Stats-Spion. Leander, som nu først af Agnete bliver erkiendt for den, der har reddet hendes Fader fra Betienterne ved at bestikke dem, er nu Harlequins velkomne Ven, og Agnetes oprigtige Elsker, som hun i Overilelse havde mistænkt for Koldsindighed. Begge raader Harlequin endnu at skiule sig, og for alting aldrig meer at opirre Jost med sine Stats-Raisonnements, da de forsikrer, at alt endnu tør blive godt. Men Harlequin i det han hører Geert at raisonnere om Staten og en forestaaende Krig, hvori Fyrsten af Schweitz ganske vil opsluge Dannemark, kan han ikke blotte sig, springer frem, omfavner Geert, sin Stgtsbroder, og røber sig for Jost, som af Skriver, der nu var Harlequins Fiende, havde faaet Underretning om hans Ophold. Men Leander og Agnete lægger sig derimellem, og gior alting godt, saa den gode ærlige, men ivrige Jost lader sin Vrede fare, giver Harlequin den sidste Morale, bliver hørt og glæder sig ved Forbindelsen imellem Leander og Agnete. Hr. E. har nu dermed og leveret en Prøve paa sit Talent i det Comiske Fag. Dette er for det løse Comoediens Plan og Indhold. Personernes Characterer ere i vore Tanker meget vel afskildrede.

Vis-

Visse comiske Ruller give Stykket megen Liv og Munterhed. Det er Hoved-Personens Harlequins Galskab, der baade binder og løser Knuden i Stykket. Ved sine Statsgriller forspilder han sin Dotters Lykke, ved de samme opretter han den igien, naar han oplyser Pedanten Skriver om sin Tilstand, i det han vil fortælle ham den vigtige Stats-Begivenhed, der har tildraget sig med hans Arrest, hvilken han anseer som et Opspind af en Stats-Cabale, der handler forborgen imod ham. De mange lystige Ruller, hvoraf en Deel til Prøve kunde vel anføres, ville vi dog alle overlade til Læseren, som uden Tvil ikke maa kiedes ved at læse meer end een Gang, for ret at fatte Meeningen hist og her, der synes formedelst Forfatterens Apostopesiske Skrivemaade ey vel at kunne forstaaes, førend man ved igientagen Læsning er bleven ret bekiendt med Stykkets heele Plan og Udvikling.

Bremen. Af Neue Bremische Magazin har man endelig efter lang Ophold bekommet det IIIdie Binds VII. Stykke. Journalen selv har ikke lidt noget Tab ved sin Directors Død, skiønt samme har foraarsaget den nogen Ophold. Dette Stykke indbefatter, foruden Registeret over det 3die Bind, følgende Afhandlinger: 1) Einige Besonderheiten von dem Rhabarber. Det er et Udtog af Hr. John Bells of Antermony Travels, og lærer os, at den bedste Rhabarber voxer vild i den Deel af det østlige Tartarie, som hedder Mongalien. 2) Eine Anecdote von König Carl II. von England, som angaaer den Fare han var udi i Holland, da han engang nær var bleven opsnappet. 3) Schreiben über eine neue Art die Geschwindigkeit des Windes zu messen, von den Præsidenten der Königl. Societät in London. Forfatteren bieselder ikke den Beregnings Maade ved bløde Duun, og holder derimod en Skyes Bevægelse, eller dens Skygge paa Jordens Overflade for et langt bequemmere Middel til at maale Vindens Gesvindighed. Ved 10 efter hinanden anstillede Forsøg var der sielden Underskiæl af en Secunde. 4) Geschichte des Aufkommen und der Einrichtung räuberischer Staaten in der Barbarey. 5) Vergleichung der Kräfte zwischen den Menschen und Thieren. 6) Bemerkungen über die Americanische Heuschrecke, die periodisch in

16 oder 17 Jahren einmal wieder komt. 7) Auszüge aus Bells Reyſen von verſchiedenen Tatariſchen Stämmen und Nationen, ſaaſom om Kalmucker, Tſcheremiſſer, Karacalpaker, om de ſorte Kalmucker, Barabizer, Tunguſer. 8) Anmerkungen über einige Stellen in Voltaires neuern Schriften, er taget af Lettres de quelques Juifs Portugais. 9) Von den Bemühungen der Franzoſen, die Meeres-Länge zu finden. 10) Beſondere Umſtande einer auſſerordentlichen Katalepſis. 11) Einige Nachrichten von den Inſeln Falkland. 12) Eines Engländers Anmerkungen über die Schriften des Rouſſeau. 13) Einige mediciniſche und oeconomiſche Vorſchläge. 14) Von den Sitten der Einwohner der Ladronen-Inſeln. 15) Vom Vater Finetti, einem Dominicanermönche in Venedig, er egentlig en Prove af et projecteret Værk over alle Sprog tagen af Barette's Reyſen. 16) Beyträge zu Berechnung der Sterblichkeit des menſchlichen Geſchlechtes 17) Nachricht von der Republik St. Marino. 18) Nachricht von neuen Engliſchen Büchern vom erſten Vierteljahre des Jahres 1770.

Upſal. Berättelſer till Rickſens högloſl. Ständer vorande medicinal Werkets Tillſtånd i Ricket. Ingifne wid Riksdagen 1769. af Kongl. Collegio Medico. Hwarjemte åro bifogade, ſamtelige Provincial Medicorum till Collegium inſände Berättelſer. 8vo. Sverrig er det eeneſte lykkelige Land, hvor man træffer de bedſte mediciniſke Indretninger og mediciniſk Politie. Fra Rigsdag til Rigsdag bliver af det Kongel. Collegio Medico forelagt Stænderne en almindelig Beretning, ſom indbefatter det væſentlige af Provincial-Lægernes Beretninger. De herſkende Sygdomme, deres Aarſager, beſynderlige Tilfælde, Raadſlage, hvorledes almindelige Sygdomme ere at afvende eller behandle, Efterretninger om indenlandſke Læge-Planter, udgiør det fornemmeſte Indhold af deſlige Beretninger. Efter Rigsdagens Slutning bliver altid den hele Beretning aftrykt. Nærværende indbefatter: 1) Beretning fra det hele Kongel. Collegio Medico til Hans Majeſt., hvilken beſkriver de herſkende Sygdomme fra Aar 1765. til 1769., og med-

deeler

deeler Efterretning om alle medicinſke Anliggenheder og Collegii Anordninger. Lemmerne ere de Hrr. Abr. Bæck, Rammecker, Bergſtral, Jon. Böckmann, Darelius, Strandberg, Lindhult, Roland Martin, Dav. Schultz, Jon. P. Bergius, Ant. Hofmann. 2) Special-Beretninger over den anatomiſke og chirurgiſke Profeſſion af Roland Martin; over Jordemoder-Profeſſionen, Jordemoder-Comtoiret og Inoculations-Hoſpitalet af Schultz (ſiden 1765. ere 333 indpodede); Hr. Bergii Beretning, ſom forvalter Natur-Hiſtoriens og Pharmaciens Profeſſion. 3) Special-Beretninger af Provincial-Lægerne, over de ſiden 1765. herſkende Sygdomme. Diſſe Beretninger ere overalt mærkværdige og lærerige for den practiſke Lægekunſt. Efterretninger om Veyret gaaer altid foran, og derpaa følger Sygdommenes Bemærkninger med deres Tilfælde og Lægemidler. Man lærer heraf at kiende de Svenſke Læger, ſom fortræffelige Obſervatorer, og de fleſte har givet utvungne Beviis paa en meget nyttig Læsning i de bedſte nye practiſke Skrifter, og grundig Lærdom. Her er en ſaa ſtor Mængde af enkelte vigtige Bemærkninger, at man deraf ikke kan giøre noget Udtog. Man har ofte betient ſig af mange nyere berømte Lægemidler, og de Störckiſke, og deres gode Virkning er her paa nye bleven ſtadfæſtet med flere Erfaringer. Det er de Svenſkes ſtore Fortieneſte, at de med Omhyggelighed opſøge alle indenlandſke mediciniſke Planter i deres eget Land, hvorved aarlig ſpares en ſtor Capital i Landhusholdningen. Mange af de her benævnte Læger ere bekiendte ſom Lærlinger af den ſtore von Linne, hvis Fortieneſter af hele Sverrig endogſaa denne Bog kan tiene til Beviis paa.

Petersburg. Ved det Keiſerl. Vid. Akademie er udkommen en ſær vigtig Bog under Titel: P. S. Pallas, d. A. Doct. Prof. der Naturgeſchichte und ordentlichen Mitgliedes der Ruſſiſk-Kayſerl. Acad. der Wiſſenſchaften, der freyen oeconomiſchen Geſellſchaft in St. Petersburg, der R. K. Academie der Naturforſcher und Königl. Engl. Societät, Reyſe durch verſchiedene Provinzen des Ruſſiſchen Reichs, Erſter Theil. 1771. 504 S. ſt. 4to, med 24 ſtore Kobbere og Charter. Dette Skrift overgaaer i Rigdom og Vigtighed

hed alt hvad man hidindtil har om Ruslands Natur-Hiſtorie. Den er en Dagbog, fra 21de Junii 1768. til Octobr. 1769. hvis Indretning fuldkommen ligner de Linneiſke Reyſe-Beſkrivelſer giennem de Svenſke Provinzer, ligeſom og Hr. Prof. P. overalt har fulgt det Linneiſke Sprog. Skriftet indbefatter altſaa Efterretninger, om Stædernes Affſtand og Beliggenhed, og Grundens Beſkaffenhed; om de ſig der befindende Naturalier af ethvert Natur-Rige, i Mineralier, Jord-Arter, Steene, Metaller, Salter, Planter og Dyr; Efterretninger om Indvaanernes Oprindelſe, Levemaade, Sæder, og Haandtering; og har Forfatteren overalt rettet ſit Øyemærke paa Landets Natur-Hiſtorie og Geographie, ſammes Producter, Manufacturer, Kunſter og Oeconomie; hvorfor enhver Lærd finder ſin Regning ved denne Bog, i ſær da Forfatteren viſer ſig ſom Kiender i alle de Ting, han beſkriver. Elſkere af Mineralogien, Kiendere af Petrefacta, Botaniſter, Zoologer og Oeconomiſter o. a. fl. finde her deres rige Næring. Man vil forundre ſig over den Rigdom af Naturalier og Lands-Producter, ſom befinde ſig i det ſtore Ruſſiſke Rige, og hvormed dette Lands Natur er ſaa velſignet, at det faſt ikke eftergiver noget i Verden. I ſær finder man de Botaniſke Efterretninger vigtige. En ſtor Mængde indenlandſke Planter anvender Ruſſeren ſom Farve-Materialier til Farver, endſkiøndt han endnu bedre kunde nytte dem. Uva urſi voxer hyppig i Rusland, og er forlængſt bleven brugt til fiin Læders Tilberedelſe. Den ægte Rhabarber kommer i Rusland ligeſaa vel fort, ſom i Skotland. Forfatteren har opdaget en ſtor Mængde Planter, ſom man i Rusland ikke ſkulde formode. I Kobberſtik ere følgende bemærkede: Salſola ſedoides: S. hyſſopifolia: S. arbuſcula: Anabaſis cretacea: Heſperis tatarica: Rindera tetraſpis: Polycnemum triandrum: P. oppoſitifolium: P. monandrum: Salicornia ſtrobilacea: &c. Ved de Linneiſke Navne ſtaaer altid tillige de Tydſke og Ruſſiſke Benævnelſer. Man finder her og Beſkrivelſe paa mærkværdige Klædedragter og Bygninger o. a. m., ſom ere foreſtilte i Kobberſtik. I et beſynderligt Anhang beſkrives Dyr og Planter. Man har flere Deele at vente, og desuden en beſynderlig Natur-Hiſtorie over Rusland. Planter, Inſecter, Fugle, Fiſke, Petrefacter, kommer allerede her for i ſaadan Mængde, at en

Natur-

Natur-Hiſtorie over Rusland kan ey andet end blive betydelig. Man henregner Skrifter ey uden Aarſag til de vigtigſte i vort Aarhundrede.

Halle. Freymüthige Unterſuchungen, die Offenbahrung Johannes betreffend, wieder C. F. Schmid, mit einer Vorrede Hrn. D. Semlers. 19 Ark i 8vo. Dette er en Beſvarelſe paa Hr. Schmids uhøflige Recenſion af den Sal. Oeders Bog over Joh. Aabenbaring i det første og andet Bind af hans philologiſk kritiske Bibliothek. Forfatteren til dette Skrift, Hr. Stroth, paaſtaaer derudi, at Johannis Aabenbaring er ægte, og anfører i det første Afſnit de vigtigſte Vidnesbyrd af Kirkefædrene derimod. Dog vil han ikke med Oeder erkiende Cerinthus for dens Forfatter, men ſynes meget meer at bifalde hvad Euſebius Hiſt. E. Lib. VII. c. 39. formoder, at nemlig Joh Presbyter maatte være dens Forfatter. De fornemmeſte ældſte Kirke-Lærere, ſom ere mod Johannis Aabenbaring, vare, ſom bekiendt er, Cajus og Dionyſius. Om den første bliver S. 138-145 beviiſt mod Hr. Schmid, at han virkelig taler om den endnu værende Johannis Aabenbaring, hvilket denne nægter. Fremdeles anføres Gregor. Nazianz. og Cyrill. Hieroſ., ſom Vidner mod Johannis Aabenbaring, hvilke begge kalde den αποκρυφον βιβλον, en Bemærkelſe, ſom og findes hos Epiphanius. Euſebius, Greg. Naz. og Amphilochius kalde den endogſaa νοθον. Det Laodiceniſke Concilium og Cyrillus Hieroſolymitanus har endog forbudet at læſe den. Chryſoſtomus bruger den ingenſteds i alle ſine Værker, hvorved viſes imod Wettſtein, at i Hom. I. in Matth. er ingen Alluſion til Apoc. XXI 18. 21. I det IIdet Afſnit gieres Indvendinger mod Indholdet af Johannis Aabenbaring, ſom det, hvor i Forf. finder forſkiællige Vidſarelſer. Hiſt og her er mangen Anmærkning indſtrøet, ſaaſom om Toleranzen, ſom vel ikke nærmeſt hører herhid, men dog ſkikker ſig vel for diſſe Tider. Over mangt et haardt Udtryk giver Hr. Stroth ſelv i Fortalen ſin Misfornøyelſe tilkiende.

Breslau. D. *Balthaſ. Ludov. Tralles* Ser. Duc. Saxo-Gothan. Conſ. & Arch. Acad. N. C. Adj. Elect. Bavar. Soc. &

& Practici Wratislavienſ. ad III. *Chriſt. Gottl. Ludwigii*, Diſqv. de vi opii cardiaca Adverſar. Med. pract. in ſertam, humaniſſima reſponſio. 1771. 67 S. i 4to. Denne værdige Forfatter vil have dette lidet Skrift anſeet, ſom et Supplement til ſit koſtbare Værk om Valmue-Saft. Valmue-Saften ophidſer og forſtærker Hiertets og Puls-Aarens og Blodets Bevægelſe, har en udſpændende Kraft, og fortiener derfor Navn af et hierteſtyrkende Middel i egentlig Forſtand. De haſtigere og ſtærkere Puls Slag, Anſigtets Rødme, Sveden, og den raſende Forvovenhed o. a. m. ſætter det uden Modſigelſe, naar denne Ruus er forbi, ſaa bliver Pulſen langſommere, og derpaa følger en Svaghed, ſom af alle berusende og hidſende Ting, ſom først forſtærke Safternes Bevægelſe, og ſiden efterlader en Svaghed. Diſſe Virkninger lade ſig vanſkelig forklare af Valmue-Saftens Beſtand-Deele. Forfatteren retter udførlig S. 19 den falſke Foreſtilling, at Valmue-Saftens nærmeſte Virkning er, at det ſvækker Blodets og Safternes Bevægelſe. Forſkiællige nyere Skribentere vi-ſes her til Rette. Om Valmue-Saftens Misbrug i Kopperne og dens Anvendelſe i diſſe eller andre Sygdomme, forekomme her ſaa mange nyttige og practiſke Læreſatzer, at Skriftet fortiener de practiſke Lægers opmærkſomme Læsning.

Manheim. Index plantarum horti electoralis Manheimenſis, Auctore *Frid Caſimer Medicus* Sereniſſ. Duc. Bipont. Conſ. aul. Acad. Palat. Membr. Ord. & Soc. Phyſ. Oecon. Directore. Denne Fortegnelſe indbefatter Planternes Navne i ſyſtematiſk Orden, hvorved den 12 Udgave af det Lennæiſke Syſtema Naturæ er lagt til Grund. Hr. Hofr. Medicus vil Tid efter anden lade deſlige Fortegnelſer aftrykke, ſom ere ham nødendige til hans botaniſke Correſpondence og til at lætte den ved botaniſke Haver nødvendige Ombytning, paa det hans Venner og Correſpondentere kan ſee hvad ham endnu fattes, og hvad for Gienremiſſer han kan giøre dem. Det er derfor han ſiger, at det ſkikker ſig ikke i ſaadanne Fortegnelſer at optage Synonymer, ſom man i enhver botaniſk Bog allerede 100de Gange har igientaget. Ved Enden er tilſøyet et Regiſter over de for Haandeværende Genera. I de følgende Fortegnelſer ſkal forekomme Planter, ſom hverken Hr. von Linnee eller andre hidindtil har kiendt.

Det

Det er ved saadanne Fortegnelser den botaniske Correspondence og botaniske Havers Berigelse meget befordres.

Altenburg. Auszüge aus den besten medicinischen Probschriften des sechszehnten und siebenzehnten Jahrhunderts von Christoph Jacob Mellin. der Arzneygel. Doct. ꝛc. 1771. 296 S. i stor 8vo. Hr. M. siger i Fortalen, at han blandt meer end 100de Stykker har udvalgt de her anførte Dissertationer. Hans Absigter, af pathologisk-practiske Dissertationer at udtegne det Mærkværdigste for at redde det fra Forglemmelse. Han har ved disse Skrifters Læsning indseet Sandheden af det Sprog hos Terentz: nihil est jam dictum, quod non dictum sit prius. Virkelig er det angenemt, at finde i disse Udtoge, at Forfædrene har ofte sagt det samme, som mange nu, der ikke pleyer at læse ældre Skrifter, med Tilforladelighed udgive for vort Aarhundredes nye Opfindelser. Man finder her 110 Dissertationer af forskiællige Akademier, og dernæst i et Anhang Udtog af 34 Wolfg. Wedelske Dissertationer. Et dobbelt Register over Forfatternes Navne og over Tingene, beslutter dette nyttige Skrift, hvis Fortsættelse man ey ønsker uden Aarsag, da, naar saadanne Udtoge blive giorte med et omhyggeligt Valg af Tingene, saa lader en stor Samling sig concentrere i en liden nyttig Bog.

Jena. Vergnügung bey müssigen Stunden in einer Sammlung von allerhand sinnreichen Historien, moralischen Stücken, Poesien, u. d. meistens aus fremden Sprachen übersezt. 1770. 410 S. i 8vo. Dette Skrift er ved Hr. Mag. Köhler oversat af Hr. Cardannes Mélanges de Litterature orientale, traduits de differents Manuscrits Turcs, Arabes & Persans de la Bibliotheque du Roi. Paris 1770. Oversættelsen er flydende og Historierne selv ere fornøyelige at læse, og indbefatte mange fine Træk, som tiene til nøyere at lære kiende Østlændernes Sæder, Tænkemaade og Philosophie. Her er en Samling af vittige Indfald, smaa lærerige Historier, dydige og lastværdige Handlinger, hvilke tiene til at oplyse det menneskelige Hiertes Historie, og ofte ere moralske og philosophiske Læreregler efter Østlændernes Smag indklædte i Allegorier.

rier. Man ønsker, at Hr. Cardanne vilde uddrage flere saadanne Opsatzer af de mange Haandskrifter, som det Kongelige Bibliothek eyer.

Carlsruhe. Les moyens d'arrêter la misere publique & d'acquitter les dettes des états, par *Schletwein*. 6 Ark i 8vo. Dette lidet Skrift (siger Rec.) maa vel fortiene vor Opmærksomhed, fornemmelig i de bedrøvede Conjuncturer, som vi nu befinder os. Hr. Schletwein, Finantz-Raad hos Hans Durchlauchtighed den regierende Marggræve af Baden, betræder ikke den slibrige Vey, som saa mange andre Finanziers i de nyere Tider, der raabe til Lands-Herren om at forhøye Told og Paalæg, og at indskrænke Handel og Vandel. Han søger paa disse faa Ark at bevise det, som er tvertimod, og at vise, at der er ingen sikrere Middel til at hemme den almindelige Elendighed, som Europa plages med, end at Commerzen bliver saa fri som mueligt, og ophæver alle Indskrænkninger og Paalægge. Dette er Hoved-Indholdet af dette Skrift, hvis videre Udførelse i en smuk Franzøsisk Skrivemaade man overlader til Læseren selv.

Halle. *Henrich Joh. Otto Koenig*, Dissert. inaug. de vicissitudinibus Juris Romani circa Donationes inter virum & uxorem. Det er overalt nyttigt og nødvendigt til en grundig Kundskab om Jurisprudentzen, at undersøge de Forandringer, som ved en eller anden Lære ere forefaldne i Lovene. Forfatteren har indseet denne Nytte og Nødvendighed, og har afhandlet denne besynderlige Lære, som Opskriften mælder om, i 4 Epocher fra de første Aarhundrede indtil Justiniani Tid, som har udgivet forskiellige Love over denne Punkt, hvilke her blive forklarede.

Venedig. Von den Mißbräuchen der geistlichen Gerichtsbarkeit, vornämlich in dem Königreiche Neapel. 1771. Dette Værk er af Hr. Bernh. Brassloni, en duelig Advocat til Neapel, skreven med megen Frihed. Anmærkningerne, som Udgiveren har tilføyet, ere ypperlige. Saadanne Skrifter, af hvis Lige der kommer mange for Lyset i Italien og fast under det Romerske Hoffes Øyne, ere Beviis paa, at den verdslige Magt ikke alene kiender sine Rettigheder, men og finder sig stærk nok til at handthæve dem.

No. 10.

Kiøbenhavnſke Efterretninger om lærde Sager.

I. Hæfte. Torsdagen den 11te Mart. 1773.

Kiøbenhavn. Profeſſor Nicolay Edinger Balles Taler ved ſine Theologiſke Forelæsningers Begyndelſe paa det Kiøbenhavnſke Univerſitet den 21de Septembr. 1772. 65 S. i ſtor 8vo. Med M. Hallagers Skrifter. — Anledning og Indhold og blot det almindelige Øyemærke, offentlig Indbydelſe til Forelæsninger og deres Indholds og Plans udførligere Bekiendtgiørelſe, og deres Nyttes Anprisning, alt dette almindelige var i vore Tanker fuldkommen nok til at retfærdiggiøre Udgivelſen af diſſe ſmukke Taler. For Reſten, at Profeſſoren med ſamme har vildet give nærmere Beviis paa ſin Bequemhed til det ham anbetroede betydelige Akademiſke Lære-Embede; at han hverken i Henſeende til Videnſkab, eller den desuden ſaa nødvendige Færdighed i at meddeele andre ſine Begreb uden Dunkelhed paa den fatteligſte Maade, aldrig har kundet fyldeſtgiøre ſig ſelv, og derfor ikke kunde fritænke andre, ſom maatte tvile derom; at han derfor offentlig har vildet aflægge Regnſkab for ſin Kundſkab baade om Theologiens adſkillige Deele og om den beſte Maade at foredrage dem paa; at han derfor har aabnet ſine Forelæsninger med diſſe Taler og derfor ogſaa ladet dem komme for Lyſet, ſom en tilſtrækkelig Grund for erfarne Læſere til at fatte en rigtig Slutning om hans Afmagt eller Styrke, ſom en Leylighed for Redeligſindede til at hiælpe ham med nyttigere Raad, og for Lærde til at bøde paa hans Mang-

ler ved bedre Underviisning; alt dette er Forfatterens kiendelige og roesværdige Beſkeedenhed, lad være den ikke lægger noget til de ſmukke Talers Værd, og deres Udgivelſe behøver den ikke til ſin Retfærdiggiørelſe, da jo ſaadanne offentlige Indbydelſer til Forelæsninger ere i Tydſkland ikke uſædvanlige og kan og have ſin gode Grund og Nytte i Dannemark. Den **Førſte Tale** er holdt ved de exegetiſke Forelæsningers Begyndelſe over det Nye Teſtamente fra Kl. 8 til 9 om Morgenen. Derudi foreſtiller han diſſe ſine Forelæsningers Nytte og Nødvendighed i ſær for dem, ſom lægge ſig efter Theologien, hvis Læreſatzer man ikke bør lære af Syſtemet alene og ſyſtematiſke Lærebøger, men af den hellige Skriftes egen Læsning og rette Forſtand, da man ikke kan eller bør formode nogen end ikke den beſte Lærer ſaa ufeylbar i ſit Foredrag, at man kunde følge alle hans Meeninger, uden egen Prøvelſe og Sammenligning med Skriftens Udtryk. Reſultatet bliver da, „at alle vore theologiſke Begreber, vor heele Kundſkab om Religionen, i Fald den ellers ſkal være tilſtrækkelig overbeviſende for os ſelv, og tienlig til andres retſkaffne „ Underviisning, bør hentes fra Skriften, grundes paa „ Skriften og af Skriften uomſtødelig beviſes. Dennes „ guddommelige Oprindelſe er i vore Dage ſaa herlig forſvaret, og for enhver rettænkende oplyſt Forſtand ſaa aabenbar, at vi ſikkert kunne opfordre Modſtandernes hele Klygt „ til at kuldkaſte den, uden Frygt for et bedrøveligt Udfald. „ Skriftens flittige Læsning, nøyagtige Underſøgelſe, og „ idelige Raadførelſe bliver altſaa en retſkaffen ſelvtænkende „ Theologs høyeſte Pligt, vigtigſte Forretning, førſte og „ ſidſte Arbeyde. Vor Kirkes Forbedere og førſte Lærere „ indſaae denne Nødvendighed. De tillode derfor ey alene „ det guddommelige Ords almindelige Brug, men de paalagde den de Studerende i Særdeleshed ſom en Pligt. „ **Luther** holdt beſtandige Forelæsninger over Bibelen, og „ forbandt Theologiens Foredrag med ſammes Forklaring. „ **Melanchton** fulgde hans Exempel og begges Diſcipler „ fortſatte ſamme priſelige Arbeyde med ſtørſte Iver. Lærerne pleyede altid i mange Tider derefter at opofre viſſe Timer ugentlig til de bibelſke Bøgers offentlige Fortolkning. „ Endelig blev man efterhaanden mere lunken deri, og forſømte det næſten aldeles tilſidſt, da Strids-Aanden ud-

„ bredte

„ bredte ſig i Kirken, den Scholaſtiſke Læremaade tog Over-
„ haand, og Tviſtighederne forvandlede Læreſtolene til Fægter-
„ pladſe. Sprog-Kundſkaben tabte ſin Værdie. En urime-
„ lig Lyſt til dunkle og barbariſke Kunſt-Ord betog den gode
„ Smag ſine Fortrin, og opfyldte Hiernen med unyttige
„ Spisfindigheder. Man var fornøyet med ved Deelinger
„ og Underdeelinger at kunde bringe ſin Modſtander i Knibe,
„ ubekymret for Reſten om Skriftens Beviſer paſſede eller
„ ikke, da man troede dem af Forfædrene tilſtrækkelig for-
„ klarede, paa hvis Regning de uden videre Underſøgelſe
„ bleve anførte, eller man brugte dem kun ſom et Tillæg til
„ Ariſtoteliſke Grundſætninger. Her er ikke Sted til at
„ udlade ſig med den betydelige Skade, og de mange For-
„ virringer, ſom deraf reyſe ſig. Vi ville heller glæde os
„ over, at denne ſorte og tyranniſke Tidsperiode er forſvun-
„ den. Spener brækkede den Skolaſtiſke Læremaades ſlaviſke
„ Aag. Buddæus fulgte hans Fodſpor. Mosheim
„ giorde Sælſkab med ham igien, og deres nyere Efterføl-
„ gere har endelig bortjaget den dunkle og ſkrækſomme Hier-
„ nеſpind, der ofte var Uvidenheds Foſter og Eenfoldigheds
„ Skiul. De har vendt ſig tilbage til Sandheds Kilde,
„ undersøgt Skriften paa nye og af den fornemmelig udledet
„ baade Foreſtillingerne om Religionen og Lærdommens Be-
„ viſer. Lad os følge dem paa denne roesværdige Bane,
„ mine Herrer! Veyen er den ſikkerſte. Vi ville betiene os
„ af deres Arbeyde, og ſelv tillige under deres Anviisning
„ arbeyde os frem til nye og flere Indſigter. Vi ville læſe
„ Ordet med Lyſt og Iver, men læſe det ſaa, at vi tillige
„ forſtaae det, for med egne Øyne at indſee, og efter egen
„ Indſigt at bedømme vor Evangeliſke Lærdoms upaatvivle-
„ lige Rigtighed.“ Forfatteren har begyndt ſine Forelæs-
ninger fra Mathæus af, og agter om tvende Aar at gien-
nemgaae det hele Nye Teſtamente. Foruden en foregaaende
almindelig Indledning til det hele Nye Teſtamentes Forkla-
ring, om det Sprog, Haandſkrifter, Læſemaader, Over-
ſættelſer, Afdeelinger, Udgaver, almindelige Fortolkere og
det Jødiſke Folks geiſtlige og verdslige Forfatning ved Chri-
ſti Tider, vil han i Beſynderlighed for et hvert Skrift i ſær
forudſkikke en egen kort Afhandling om Forfatterens Perſon
og Levnet, om Tiden, da han ſkrev og hans Anledning til

at ſkrive, om Hoved-Indholdet af hans Skrift, og de beſte ſaavel ældre ſom nyere Fortolkere derover. Derpaa overſætter han Texten Vers for Vers paa Dansk, og ſiden med Anmærkninger oplyſer og forklarer den, og ſøger at opløſe forekommende Vanſkeligheder. Evangeliſternes Harmonie og Hovedbeviſerne for Religions-Lærdommene vil han og have for Øyne, og overalt henviſe Tilhørerne til en mere udbredet Oplysning. — Den Anden Tale er holdt ved Forelæsningernes Begyndelſe over det Nye Teſtamentes Kirke-Hiſtorie fra Kl. 1 til 2 om Eftermiddagen. Denne gaaer og ud paa først at viſe Kirke-Hiſtoriens nyttige Indhold, ſaavel i Almindelighed ſom i ſær for theologiſke Studentere, ſom uden ſammes Hiælp overalt ikke ere i Stand til at forſtaae eller forklare mange i Syſtemet forekommende Satzer og Talemaader. Derimod igiendriver han den ugrundede Indvending, at Forſtanden vinder intet ved Kirke-Hiſtoriens Kundſkab, ſom den, der alene beroede paa blot Hukommelſe, og derfor viſer tillige ſaavel Forſtandens ſom Hukommelſens Beſkæftelſer derved. Endelig forelægger han her en Plan til ſine Forelæsninger derover, hvorved han lægger Georg Fabricii Inſtitutiones Hiſtoriæ eccleſiaſticæ til Grund til ſit pragmatiſke Foredrag. — Den Tredie Tale er holdt ved Begyndelſen af hans Forelæsninger over Dogmatiken fra Kl. 3 til 4 om Eftermiddagen. Iligemaade foreſtilles her Dogmatikens Nytte og Nødvendighed, dog med behørig Indſkrænkning, og dernæſt forelægges en Plan, hvorefter Forfatteren indretter ſine Forelæsninger derover, og hvorved han lægger Hr. D. Joh. Pet. Millers Inſtitutiones theologiæ dogmaticæ til Grund, og endelig ſlutter han denne ligeſom forrige Taler med nogle hidhenhørende Formaninger og Erindringer til ſine Tilhørere. Iblandt andet erindrer han og dette, at han ved ſine Forelæsninger over Dogmatiken vil betiene ſig af det Danſke Sprog og angiver dertil i Beſynderlighed ſaadan Aarſag: „Der ligger uden Tvil meget Magt „ paa, at Lærere kunne bibringe deres ulærde Meeninger „ de theologiſke Sandheder i Landets Sprog, med tydelige, „ lætte og beſtemte Udtryk. Have de hørt Materierne for„ klarede, og ſelv igiennemtænkt dem paa Dansk, ſaa vil „ dette uimodſigelig falde dem mindre vanſkeligt, end naar „ de nødes til at overſætte deres Tanker af Latinen, fordi

„ de

„ de først lærte og tænkte paa Latin. Det hender ellers un-
„ dertiden, at en med Færdighed maaskee med sine Læreres
„ Ord forklarer sig over de vanskeligste Lærdomme paa Latin,
„ men standser derimod og bliver taus, naar han i Dansken
„ skal giøre Rede derfor. Det er mueligt, at en, som
„ nyelig opregnede de længste Perioder, om faa Timer
„ derefter, veed intet, fordi han arbeydede kun med Hukom-
„ melsen, uden Forstand og Eftertanke. Jeg ønskede gier-
„ ne alle deslige Mangeler forebygaede. Jeg vilde, man
„ skulde ikke saa nøye binde sig til mine Ord, men tænke
„ selv, og udtrykke sig efter egen bedst mueligt Indsigt. For
„ at opnaae disse Øyemeed tilsammen, syntes mig, jeg bur-
„ de fremsætte Sandhederne det fatteligste mueligt var, og
„ derfor taler jeg Dansk." — Den Fierde Tale er latinsk og holdt ved Begyndelsen af Forfatterens Forelæsninger over de theologiske Lærefatzers Historie fra 4 til 5 om Eftermiddagen. Først har Forfatteren forestillet saavel Vanskeligheder som Fordeele ved dette i sit Slags nye Forelæsninger, og dernæst giør han et Udkast af sin Plan dertil, til hvis Udførelse han udbeder sig sine Tilhøreres Biestand med at gienemlæse visse gamle Skribentere for af dem at uddrage de Locos communes, hvoraf kan sees, til hvad Sect de har været hengivne, og hvad Meeninger de har haft i visse theologiske Artikler. Vi vil forelægge Planen til disse nye Forelæsninger med Forfatterens egne latinske Ord: Itaqve decrevi primum dogmata Sectarum, qvæ hodie florent, ex libris singularum symbolicis, aut communi Consensu receptis, collecta, qvoad fieri possit, in Formam Systematis redigere. Hinc Catholicorum Romanensium, Græcorum, Fanaticorum, Indifferentistarum, Arminianorum, Socinianorum, Reformatorum, deniqve & Evangelico Lutheranorum decreta mutuo comparanda, & ita collocanda sunt, ut partim Dissensus singulorum partim unius alteriusqve in nonnullis Consensus facile appareat. His denum subjungenda est opinionum antiqvorum recensio in qva hoc modo versabimur. Seligemus dogma aliqvod nostratium, idque potissimum, qvod primo loco poni debet, de principio religionis cognoscendæ. De isto tum videndum est, qvid senserint Antiqvi, orthodoxi primum, & deinde Hæretici, nec minus investigandæ ra-

tiones ſunt, qvibus unam alteramqve partem ſententiam ſtabiliviſſe comperiri poterit. In his vero ſententiis examinandis, ordine per ſecula progrediendo, Variationes carum in primis, ſimul cum Autoribus diligenter obſervandæ, nec prorſus omittenda videtur omnis de vi aut imbecillitate argumentorum Deliberatio. Ubi vero in Examine iſtius modi Qvæſtionis ad Sectas hodiernas perventum fuerit, non jam qvid ſingulæ de ea ſtatuant, qvod ab initio fecimus, qværendum erit, ſed potius, qvid in ea inde ab origine Sectarum, usque ad noſtram Ætatem, ab ipſis earum Doctoribus particularibus variatum ſit. Hac ergo qvæſtione abſoluta ad aliam non minus celebrem prodire debes, pari ratione examinandam, donec Capita qvæcunqve Religionis graviora perluſtraveris. Ex qvo ad alteram tandem Theologiæ hiſtoricæ partem deſcendendum eſt, qvæ ſpecialiores de ſenſu Locorum in Monumentis ambiguorum, qvæſtiones & Controverſias continebit. —— Det er juſt hertil han ubbeder ſig ſine Tilhøreres Medhiælp. —— Crediderim vero optime me adjutum iri, ſi cuilibet Veſtrum, certum Autorem antiqvum ex iis, qvos commendavero, pro Lubitu ſeligendum, examini ſubjicere & diligentius perluſtrare placuerit. Legendo nimirum obſervabitis, qvæcunqve de uno alterove Religionis Capite ab eo memorata reperiantur, & obſervata comparabitis cum decretis Sectarum, qvæ hodie exiſtunt, videndi ergo, cui ſectæ Autor iſte antiqvus proxime conveniat, aut qvid habeat peculiare ſibi recentioribus inuſitatum. Continuabo interea narrationem de fatis, qvæ mihi nota erunt, qvæſtionum ſingularum, veſtris deinde ſupplementis augendam aut emendandam. Primas enim oportet ut ego tradam operis Lineas & Fundamenta qvaſi, qvibus ipſi Ædificium ſuperſtruere debetis. Nulla vero animi Voluptate lubentius gaudebo, qvam ea, qvæ mihi parabitur, ubi non nullis veſtrum in mentem venerit, labores ſuos in publicum edere v. c, locos theologicos ex *Juſtino* aut *Clemente Romano*, vel *Alexandrino*, aut *Irenæo*, *Tertulliano* ceteris collectos &c. For at ikke det latinſke Sprogs Brug og Dyrkning ved Akademiſke Studeringer ſkal komme af Vane, ſaa holder Forfatteren diſſe ſine Forelæsninger paa Latin,

Latin, tildeels ogsaa fordi Tilhørerne ved samme sættes i Arbeyde med saadanne Udarbeydelser, hvorved de kan faae Leylighed til Øvelse i at skrive og tale Latin. — Den femte og sidste Tale er holdt ved Prædike-Øvelsers Begyndelse om Onsdags Eftermiddag. Forfatteren venter med sine practiske Øvelser at udrette mere end ved at foredrage en almindelig Theorie over den hellige Veltalenheds Regler. Hvem der vil udarbeyde Taler endten over selv valgte eller af ham foreskrevne Texter, dem tilbyder han sin Tieneste med at giennemsee, bedømme og forbedre deres Arbeyder, og vil og give dem Leylighed til mundtlig at fremføre dem for Tilhørernes Selskab, for selv at prøve sine Gaver og lade dem prøve af Selskabet. Endelig anfører han her nogle korte Erindringer, hvorefter en god Tale bør indrettes, saavel i Henseende til Materiens Valg, hvorom der tales, som i Henseende til Textens Behandling, samt Beviserne og Maaden at indklæde eller udtrykke sine Tanker paa. Forfatterens Tanke- og Skrivemaade gior, at disse hans Taler kan læses med Fornøyelse af flere end blot theologiske Studentere.

Tübingen. Mag. Joh. Jac. Flatten, Stifts-Diaconi in Stutgart, **Untersuchung der Preis-Frage von der Sünde wieder den Heiligen Geist, nach Anleitung der Stelle Matth. XII. 31. 32. Marc. III. 28. 29. Luc. XII. 10.** 1770. 120 S. i 8vo. De Dommere, som skulde tilkiende nærværende Afhandling over saa stridig en Sag Prisen, maatte aldeles være frie for gamle saa vel som nye Fordomme. Forf., uden at tilstaae noget paa store Mænds Anseelse eller den herskende Smag, følger med nøye Undersøgning Christi Ord, som han forstaaer efter den sædvanlige Tale-Brug, og forklarer af Historiens Sammenhæng. For nøye at bestemme, hvad man har at tænke om den Synd imod den Hellig Aand, og tilstrækkelig at forklare de anviste Steder, beviser han i Orden følgende Satzer: 1) Synd imod den Hellig Aand bliver aldeles ikke tilgivet; 2) den Synd imod Aanden er den eeneste Synd i sin Art; 3) Synd imod Aanden bestaaer egentlig ganske i Aandens Bespottelse; 4) Aanden, om hvis Bespottelse der tales, er den tredie Person i Gudommen; 5) Menneskens Søn i Texten er Christus selv; 6) Pharisæerne, som Christus her har med at bestille, har

giort ſig ſkyldige i Aandens Beſpottelſe. Nu kommer Hr. Fl. H. 8. til Begrebet ſelv om Aandens Beſpottelſe. Først viſer han, hvad Aandens Beſpottelſe forudſætter. Den ſætter forud Aandens Virkninger, ſom gaaer ud paa Naadens Rige; den ſætter forud Virkninger, hvis overnaturlige Oprindelſe er ikke underkaſtet nogen retmæſſig Tvivl; den ſætter forud en indvortes Overbeviisning om Virkningerne og om Aandens Abſigt, ſom umiddelbar er rettet paa JEſu Rige og paa ſammes Forklaring. Her bliver og iblandt andet afgiort, at, da man nu ligeſaa vel kan have en fuldkommen Overbeviisning om Aandens Virkninger, ſom i fordum Tid, maa man ikke nægte Mueligheden af denne Aandens Beſpottelſe i vore Tider. For det andet lægger Forf. for Dagen, hvad Aandens Beſpottelſe indbefatter, nemlig, at ingen trængende Frygt og ingen udvortes Tvang beſtemmer Menneſket til Handling; at han angriber Aandens Virkninger ikke med tvivlſomme, men med afgiorte Ord, og ligefrem foragter dem. Alle, der ey alene i Almindelighed foragte alle overnaturlige Virkninger, men og i Beſynderlighed forkaſte den hele Hellige Skrift, ſom er kommen fra den ſamme Aand, regnes iblandt Aandens Beſpottere, men det ſkal juſt ikke være nødvendigt, at ſaadanne maatte udraabe Diævelen for en virkende Aarſag til Aandens Virkninger. En Aandens Beſpotter har den Abſigt, fuldkommen at undertrykke ſaa vel hos ſig, ſom hos andre det Indtryk, ſom de guddommelige Virkninger giør. Endelig angives Følgerne af Aandens Beſpottelſe. GUd overlader diſſe Syndere til deres Egentykke, og giver dem hen i et forvendt Sind, at giøre hvad ſom ikke duer. De bliver jo længere jo mere forhærdede. Om man ſkulde med Tilforladenhed kiende en Aands Beſpotter, ſaa ſkulde man være beføyet til at opgive alle Forbønner for hans Benaadelſe. De bliver andre til en Anſtøds Steen, ligeſom Phariſæerne det Jødiſke Folk. Tilſidſt handler Forf. endnu om Aandens Beſpotteres ſvære Forſkyldning, om Beſpottelſens Grader, og om denne ſkrækkelige Forgribelſes Forſkiæl fra andre beſynderlig beſlægtede Synder. Dette er blot en Anmældelſe af Skriftets Indhold, ſom fortiener Læſernes Opmærkſomhed, om det og end ikke ſkulde fyldeſtgiøre alle de tilfældige Spørsmaale, ſom kan formeres over denne Sag. Et deraf er dette, om virkelig den Grad i de guddommelige

Naade-

Naade-Virkninger til Menneskets Omvendelse, som efter Guds frie Raadslutninger skal være den høyeste, ikke er tilstrækkelig til en Aandens Bespotters Forbedring? eller om det er Guds frie Raadslutning, uden Hensigt derpaa, ikke at tilgive alene den Synd; da det stod til Guds frie Naade, om han under een eller anden Betingelse vilde tilgive Synder?

Tübingen. M. Philipp David Burks, Herzogl. Würtenberg. Special-Superintendenten und Stadt-Pfarrers zu Kirchheim, Sammlungen zu der Pastoral-Theologie, herausgegeben von M. Joh. Albr. Burk. Erster Theil. 1771. 522 S. i 8vo, i fire Stykker. Af den Sal. Burk, som ved andre Leyligheder er bekiendt nok, kan man fornemmelig i dette Fag vente mange praktisk-brugbare Ting; og man behøver kun at anmælde Indholden for at giøre den theologiske, eller efter Forf. egen Absigt, i Almindelighed den christelige Læser begiærlig efter Bogen selv. Forf. havde allerede dette Værk færdig en rum Tid for sin Død, og lod det i Haandskrift gaae om iblandt sine Venner, deels for derover at fornemme deres Dom, deels, fordi han blev bedet derom. Kort for sin Afskeed gav han sin Hr. Søn Tilladelse at giøre det offentlig bekiendt. Titelen anviser læt, at man her ikke har noget System at søge. Man finder her i saa vel Forfatterens egne Tanker, der endten strax erkiendes for rigtige og grundede, eller har tilstrækkelige Beviser hos sig, som og Udtoge af ældre og nyere praktiske Theologers Skrifter, ja og hans Venners Domme og Tilsatzer Ord fra Ord hosføyede, uden dog at nævne deres Navne. For ikke at blive for vidtløftig, har man kun vildet anmælde de vigtigste Materier, hvorom ethvert Stykke handler. Det første Stykke indeholder en almindelig Afridsning paa Naade-Værkets Begyndelse og Fremgang, ikke blot theoretisk. Her bliver iblandt andet talet om Lovens og Evangelii Prædiken, om Børne-Læren, om hvad der i Besynderlighed maatte være at paastaae in Typo Doctrinæ, om Iver i Absigt paa udvortes Ting, om nye Anstalters og Privat-Forsamlingers Oprettelse (hvilket ikke aldeles billiges, men bliver meget mere Siæle-Sørgeren anbefalet, flittig at trænge paa Skriftens egen Læsning, og ikke forsømme nogen anbuden Leylighed til at stifte noget Godt, eller paa anden Maade med Flid at søge

den) hvorledes man har at forfare med de ſaa kaldte Anfægtede og Melankoliſke; hvorledes man ikke ſelv ſkal blive ilde til Mode; Fremdeles: om Tilhørernes Forſkiællighed og hvad dermed er forbunden, hvor i Siælenes viſſeſte Befordring og Opbyggelſe beſtaaer (der i nemlig, at Guds Ord, ikke alene nogle ſmaa Deele deraf, men i ſit rige og upartiſke Indhold bliver forelæſet, blot tilſtrækkelig forklaret og anvendt) om Omvendelſes Værket i Hiertet altid begynder ved Poenitentſe o. ſ. v. Det andet Stykke handler om Præſter og de offentlige Foredrage i 9 Afdeelinger. Iblandt diſſe taler den første om Præſter efter Senſus communis i to Opſatzer, den anden angiver Fordeele til Prædiken efter Skriftens Methode, den tredie Anviſninger i beſynderlige Stykker. De fem ſidſte Afdeelinger levere Samlinger af Frankens, Lamberti, Antons, Langens og andre Skrifter over ſamme Sag. I tredie Stykke finder man i 15ten Afſnitter forſkiællige Tanker, nogle beſynderlige Stykker Prædike-Embedet betræffende. Det tredie Afſnit beſvarer fornemmelig, med bibragte Steder af de ældre Kirke-Lærere, det Spørsmaal: om ikke en Præſt bliver tilbage i Sandheds Udforſkning og i de indvortes Erfaringers Fremgang, eſterſom han i ſit Foredrag altid maa behandle Begyndelſes-Lærdommene? Det ſyvende indeholder Svar paa et Spørsmaal, angaaende en Jode-Dreng, ſom allerede var kommen i ſand Eftertanke over ſin Religions Ugrund. Det niende beſvarer to Spørsmaale, a) angaaende Lidelſen for andres Skyld, b) hvorledes man har at forholde ſig ved Feyl, ſom man ſeer paa andre. Det tiende Afſnit handler om den nu brugelige Maade at prædike paa; det ellevte om de Tanker, ſom forklager og undſkylder ſig iblandt hverandre, naar man maa arbeyde og tale meget og dog ſpore liden eller ingen Frugt. Det fierde Stykke beſtaaer af 12 Afdeelinger. I den første taler Forf. om Aand og Bogſtaver; i den fierde om den Hellige Nadvere og de Uværdiges Tilladelſe til ſamme; i den femte om Skriftemaals-Anſtalterne, og i ſær hvorledes man ſkal bruge Abſolutions-Formen; i den ſiette hvorledes en Lærer, ſom er bekymret over ſin Meenigheds fordervede Tilſtand, kan fatte ſig, og indrette det offentlige Foredrag. Den niende fortæller en beſynderlig Fald, da Præſten med al Fortroelighed og Lempe ikke behørig kunde lære og trøſte en ſvindſottig Syg, fordi

han

han havde taget i Betænkning, at aabenbare ſin Gemyts-Tilſtand, hvor i Gifte-Tanker vare de herſkende. I den tiende beſvares det Spørsmaal: om en Kirke-Cenſur-Dom-Slutning kan blive caſſeret paa en Foreſattes Begiering; i den ellevte, om der gives Budde og Forordninger i Evangelio, hvis Forbindtlighed ikke er almindelig? Endelig handler den tolvte Afdeeling om Prædike-Embedets Vigtighed og Værd. Man kan nok endnu, efter Udgiverens Løfte, vente et Bind af de Burkiſke Paſtoral-Samlinger, ſom ſnart ſkal komme for Lyſet, og maaſkee maatte blive ligeſaa ſtor. Af den første kan man tilſtrækkelig ſee, hvad den ſidſte lover. Burk taber aldrig Øyemærket af Sigte, og det var ikke ſmaa Ting, ſom han gav ſig af med. Ligeledes har den yngere Hr. Burk ladet trykke hans Faders Levnets Hiſtorie. Den beſtaaer meſtendeels af den Afdødes egne Opſatzer, og adſkiller ſig virkelig fra andre Skrifter, ſom fører denne Titel. Det er ikke alene de udvortes Omſtændigheder, i hvilke Forf. efterhaanden er kommen, ſom man her lærer at kiende. Hans indvortes Erfaringer, hans forſkiællige Tænkemaade og med Tiden forandrede Meeninger, hans Maximer, hvorefter han pleyede at handle, og mange Slags Reflexioner, giver denne lille Bog et Fortrin.

Berlin. Gründe für die gänzliche Abſchaffung der Schulſprache des theologiſchen Syſtems, von dem Verf. der Schrift: Was für einen Wehrt kan man den ſchnellen Bekehrungen zueignen? 1772. 5 Ark i 8vo. Dette Skrift er bleven foranlediget ved den beſkedene Strid, ſom den ubenævnte Forfatter har ført med en anden Ubenævnt, over hans Afhandling om den haſtige Omvendelſes Vard, og ſkal tiene til Forberedelſe til denne Materies videre Oplysning, for derved at forebygge de Mistydninger, ſom maaſkee kunde foranlediges ved Forſkiællighed af mange Foreſtillings-Maader, og endnu den større Forſkiællighed i Begrebernes Betegnelſer imellem dem begge. Man ſeer allerede af Titelen, hvad Forf. ved denne Afhandling ſøger at erholde, nemlig, i de Chriſtnes Underviisninger, ganſke at tilſideſætte Brugen af alle dogmatiſke Ord, ſom ikke kommer overeens med den almindelige Talebrug, eller i ſig ſelv er ikke klar og beſtemt, og han underſtøtter ſin Meening med mange

ge vigtige Grunde. Han viſer for Ex. hvor ubeſtemt og ofte vildfarende den gemeene Mands Begreb maa være om det Ord Troen, om de Sætter, Troen giør alene ſalig, og gode Gierninger ere ikke nødvendige til Salighed. Hvilke lykſalige Tider for Kirken, ſiger Forf., naar man ikke mere maa ſee ængſtlig tilbage, efter hvad andre feylbare Lærere for os har tænkt eller ſagt, men nu ſkal arbeyde derhen, at enhver Chriſten, efter JEſu eenfoldige Anviisning, lærer allerede at nyde dette Liv i Viisdom og Glæde, og udbrede Fornøyelſe rundt omkring ſig, og naar i den Øyemed de unge Geiſtliges Forberedelſe bliver umiddelbar ſtilet derhen, at de kan forſkaffe ſig de Indſigter og Dueligheder, hvorved de kan giøre deres Tilhørere ſalige.

Helmſtadt. Diſſertatio Jur. publ. eccl. de Victoris Jure circa ſacra in terris initæ pacis formula ipſi ceſſis. Præſ. D. Alb. Ph. Frick, Auct. *Henr. Guil. a Bülow.* 1771. 74 S. i 8vo. I første Kapitel undersøger Forfatteren Seyerherrens Rettigheder efter Natur-Rettens Grundsætzer. Efter at han har forudskikket nogle almindelige Ting om Religionen og Gudstieneſten, viser han, at Seyervinderen har ingen Ret til at tvinge det erobrede Lands Indvaanere til at forandre deres indvortes Gudstieneſte ligesaa lidet som den udvortes, saavidt denne hører til de væsentlige Stykker af deres Religion. For nu at kunne beſtemme hvad for Rettigheder Seyervinderen kan have over den udvortes Gudstieneſte giennemgaaes de Collegial-Rettigheder, som en Kirke har, om hvilke paastaaes, at de kan overdrages til Seyerherren. Foruden samme tilkommer ham og de Majeſtæts Rettigheder over Kirken, hvilke hver for sig af Forfatteren giennemgaaes. I det andet Kapitel anvendes disse Sætzer paa den Fald, naar et Rige beſtaaer af mange Lande, og det eenes Regent erobrer det andet. Da her forudsættes poſitive Love, saa giennemgaaer Forfatteren nogle af de vigtigſte Spørsmaale, som derved forekomme. Saasom, naar en Seyerherre efter Fordragene kan indføre sin egen Religion i det erobrede Land, hvorvidt han da derudi tør gaae? Om han kan optage ganske fremmede Religioner? Hvilket bliver bekræftet med den Betingelse, hvis Fordragene ey udtrykkelig forbyde det. Har Seyerherren lovet at beſkytte

den

den gamle Religion, saa maa han holde det, hvorved han dog beholder den saa kaldte Reformations Ret. Hvis derved Freden har været Gvarants, saa kan Undersaatterne søge Hiælp hos samme imod Seyerherrens uretfærdige Undertrykkelser. I det tredie Kapitel bliver endelig denne Lære af anslet efter det Tydske Riges Grundlove og Forfatning. Efter at Forfatteren i Almindelighed har sagt noget om de tydske Fyrsters Rettigheder i Kirkesager, saa oplyser han den Punkt hvad for Retttigheder samme har, naar dem formedelst en Fredsslutning indrømmes noget Land, hvor der herskær en fra deres egen forskiællige Religion? Seyerherren er forbunden til at lade samme blive ukrænket. Imod denne Meening strider ikke den bekiendte Clausul i den Rysvickiske Fred, som Forfatteren vidtløftig udfører. Dette heele Skrift er et Bidrag til den geistlige Stats-Ret, og det har den i samme Videnskab saa nødvendige Egenskab, at der overalt fremskinner en rigtig Philosophie.

Magdeburg og Leipzig. Andachten im Leiden und auf dem Sterbebette von Jac. Friederich Fedderſen, Prediger an der Johannis Kirche in Magdeburg. 1772.

Mein Elend wolte schon im Tod mein Leben versenken;
Dein Wort hat mich der Angſt entrückt.
Stets will ich an dein Wort und deine Zeugniſſe denken:
Denn du haſt mich damit erqvickt.
Cramer.

Andagterne ere 240 S. stærk; dertil kommer endnu Sange til Brug for Lidende og Døende paa 61 S. i 8vo. Forf. af dette opbyggelige Skrift er fra Holsteen. Men Forsynet har ført ham til Magdeburg til en anseelig Meenighed. I nogle Forerindringer underretter han de ulærde Christne om Andagten, at den er Hiertets sande Beskæftigelse med Gud, og med det, hvorved Hierret ophøyes til Gud. I Henseende til Andagtens Hielpe-Midler og Forhindringer, betiener han sig med Ret af det Gellertske Udtryk: Ingen sand Andagt kan finde Sted uden en rigtig og levende Kundskab om Gud og hans uendelige Fuldkommenheder. Derpaa taler han om Stederne og Tiderne for Andagten, om Forpligtelsen til Andagten, og tilsidst om Andagts-Bøgerne. Efter disse Forerindringer udtrykker Forf. sig over sit Arbeyde saaledes:

„Ved

„ Ved at udarbeyde mine Andagter paa Syge- og Sotte-
„ Seng, har jeg altid erindret mig den ſande Andagts Na-
„ tur, og ſøgt at tale et deraf opvarmet Hiertes ſimple og
„ ukunſtlede Sprog. Jeg har giort mig til Regel: at for-
„ binde Underviisning og Opvækkelſe, Overbeviisning og
„ Trøſt med hinanden. Nogle ere ſpecielle og perſonlige,
„ og hører derfor ogſaa for en liden Deel til lidende og døen-
„ de Brødre. Men juſt denne liden Deel ere de opofrede,
„ og andre kunde de give Anledning til opbyggelig Eſtertan-
„ ke over beſynderlige Omſtændigheder, hvor i Menneſker
„ i Nødens og Dødens Tid kunde geraade. De Opbygge-
„ ſes-Skrifter, ſom jeg agter høyt, og ſom kan have ſtor
„ Nytte til Andagts og Saligheds Befordring, ere foruden
„ dem, ſom den Sal. Gellert anbefalede i den tiende mo-
„ raliſke Forelæsning, diſſe hans moraliſke Forelæsninger ſelv,
„ hans Afhandling om Andagtens Fortræffelighed og Værd,
„ og hans Trøſte-Grunde imod et ſygeligt Levnet. Jacobi
„ Gebete für Kranke und Sterbende. Toblers Skrif-
„ ter, hvor i der tales ſaa hiertelig om Religionen og From-
„ heden, og ærligen ſiges Læſeren alt, hvad Forf. ſelv har
„ befunden. Sturms Unterhaltungen mit GOtt in
„ den Morgenſtunden. Unterhaltung der Andagt
„ über die Leidensgeſchichte JEſu, og Tiedens Fort-
„ ſættelſe af det første Skrift. Das geheime Tagebuch
„ eines Beobachters ſeiner ſelbſt, og de nu udkomne
„ Betragtninger over Guds Værk i Naturens og Forſynets
„ Rige. Jeg har tilſøyet en Samling af Sange, til Brug
„ for Lidende og Døende. De ſamme ere af de nyeſte geiſt-
„ lige Sangedigtere, af Cramer, Klopſtock, Funck,
„ Schlegel, Sturm, Lavater, Liebich, Meander,
„ Breithaupt, Löwe; ſom og ſamlede af den Berlinſke,
„ Zollikofferſke, Baſedowſke og Schulziſke Sangbog.
„ Af de ældre bekiendte Kirke-Sange er alene Begyndelſen
„ bleven nævnet, og ligeledes ogſaa af de Gellerſke, efterdi
„ diſſe faſt overalt allerede har erholdet Prisen for hine.
„ Ti Sange af denne Samling bliver nu for første Gang
„ udgivne af Religionens Venner.“ Deres Forf. ere, for-
uden Hr. Fedderſen ſelv, hans Ven Sturm, og No. 60.
er af et 17ten Aars ungt Menneſke. Af hvad, ſom man
her har anført, ſeer man, at Forfatteren er en frimodig,

duelig

duelig og raalende Theolog, som det ikke kommer an paa, af hvem Sandhed og noget Godt bliver foredraget, men som agter Sandhed og alt Godt og Opbyggeligt høyt, det maa komme ham for, hvor det vil.

Coburg. Der Geist und die Gesinnungen des vernunftmässigen Christenthums. 1771. Zwote und verbesserte Auflage. Da for mange Aar siden forskiællige af de habileste Mænd har arbeydet paa at forbedre Sang-Bøgerne, saa var det og engang Tid, at der fandt sig en Mand, som giorde Begyndelse med at levere en Bønne-Bog, som kunde have almindelig Biefald. Den aanderige Hr. Hof-Diaconus og Prof. Theol. Seiler i Bayreuth fortiener af alle, som vil betiene sig af hans Bønne-Bog, den hierteligste Tak for en saa udvalgt smuk Samling af Andagter og Bønner, der just ere saaledes, som saadanne Formuler bør være, naar Andagten og Hiertets Opløftelse til Gud derved ikke skal hindres, men befordres og ophøyes. Her i herster Hiertets simple Sprog, som underholder sig med Gud i Londom, med Gud, som ikke seer paa Ordenes Valg, men paa Hiertet. Paa den anden Side er alt nedrigt og plat i Udtrykket, alt barnagtigt og svadsigt, som man ellers saa ofte finder i de almindelige Bønne-Bøger, at de derover fast bliver ubrugbare, langt borte fra denne kostbare Samling, som man ønsker mange Læsere. Hvad der har bevæget Forf. at give dette Skrift, som virkelig er en Bønne-Bog, just den valgte Titel, indseer man ikke, men giætter, at han dermed har vildet lokke Læserne, som med Ligegyldighed skulde have lagt den bort, naar paa Titel-Bladet det Navn Bønne-Bog strax var falden dem i Øynene.

Leipzig. Predigten über die Bildung des neuen Menschen von M. Gottl. Merkele. 198 S. i 8vo. Denne Samling indbefatter 6 Prædikener, om den menneskelige Naturs almindelige Fordervelse: om den menneskelige Naturs fuldkomne Uformuenhed at ordage de sande Midler til sin Lykfalighed: over Menneskets sande Bestemmelse: hvad der udfordres til at giøre en god Brug af de hellige Opvækkelser, som opkomme i Menneskets Sial: over det nye Menneskes Dannelse: om en Christens Lykfalighed, som er bleven ret-

fær-

færdiggiort ved Troen paa JEſum. Man tilſtaaer at diſſe Prædikener ere nyttige for Læſere, ſom kan og vil tænke philoſophiſk, men for Læſere af en usvet Tænkekraft ville de være vanſkelige at forſtaae, og de maa ſaa have været for den Landsbye Meenighed, Forfatteren har holdt dem for, hvilket man med en og anden Prøve har beviiſt.

Göttingen. Ueberzeugender Unterricht beunruhigter Chriſten, von dem göttlichen Urſprung ihrer Religion, in der heil. Schrift. Herausgegeben von R. F. H. Mit einer Vorrede begleitet von Sr. Hochwürden Herrn D. Joh. Peter Miller. 1771. 166 S. i 8vo, foruden 48 S. Fortale. Forf., ſom er ingen Theolog og ſelv har tvivlet om den chriſtelige Religions Sandhed, foredrager her hans Overbeviisnings Grunde i en dialogiſk Form. En Naturaliſt giør Indvendinger, og en Chriſten beſvarer dem. Bogen er vel ſkreven og lader ſig læſe med Nytte. I Fortalen viſer Hr. D. M. hvorledes den indvortes egen Erfaring af den guddommelige Kraft i Religionen giver den ſtærkeſte Overbeviisning, men hvorved dog de udvortes hiſtoriſke Grunde og Beviſer maa gaae foran.

Halle. Die Offenbahrung drs heil. Johannes erläutert. Zweyter Abſchnitt. 1772. 204 S. i 4to. Dette første Afſnit kom for Lyſet 1769. og blev beſluttet med det 13 Kapitel. Nærværende anden Deel fuldender det hele Værk. Man anfører os Exempler af en Deel ugrundede og ubeviislige Forklaringer, og dem vil man aldrig mangle i Commentarier over en Bog, hvis Indhold er fuld af Hemmeligheder og mørke Emblemata. I øvrigt erkiender man Forfatterens møyſommelige Flid, hvor vel han paa mange Steder har giort ſig Forklaringen vanſkeligere, paa mange Steder lættere, end den i ſig ſelv er.

Leipzig. Palæphati Libellus de incredibilibus, græce, cum Animadverſionibus Joh. Frid. Fiſcheri. 8vo. Den berømte Hr. Prof. Fiſcher har til ſtor Fordeel for Litteraturen beriget denne nye Udgave med mange nye og af ham ſelv grundig bedømte Læſemaader, med mange nye Anmærkninger af ægte Kilder, og et fuldſtændigt Regiſter.

No. II.

Kiøbenhavnſke Efterretninger om lærde Sager.

I. Hæfte. Torsdagen den 18de Mart. 1773.

Kiøbenhavn. Einer Tambeſkiælver. Et Sørgeſpil i fem Optog til Brug for den Kongel. Danſke Skueplads ved Joh. Nordahl Bruun. Medlem i det Kongel. Norſke Videnſkabers Sælſkab. 1772. 81 S. i ſtor 8vo. Med Godiches Skrifter. — Store Mænd og ſtore Genier ſynes Forſynet at have dannet for hinanden, for at Hine ſkulle finde hos diſſe en værdig Belønning for deres Fortieneſter, og diſſe hos hine Opmuntring, Næring og Føde for deres Vittighed. Hr. Brun (vi kiende ham allerede af Zarine,) kan næppe tænke eller ſkrive det mindſte om ſin Norſke Helt, førend den poetiſke Aand alt har ham der hende. Saa ſtore, ſaa oplivende ere Mandens Fortieneſter, og ſaa ſtor Sympathie føler Geniet derfor: „Publicum (ſaa ſkynder han ſig at tale til Læſeren for at „komme til Einer) yndede Zarine: Det fordrede et nyt „Forſøg af dens Forfatter: Det ønſkede helſt at ſee en af „Fædrenelandets egne Helte: Jeg har adlydet: Her er „Einer Tambeſkiælver. Derſom han tænker Norſk, „derſom hans Norſke Tænkemaade ikke vanærer ham, har „jeg i det mindſte opfyldt den Pligt, jeg ſkyldte min Lands„mand. Hans Navn ſkyldte jeg et Æreminde, thi jeg er „født i den Egn, hvor hans Støv hviler. De truende „Levninger af hans Herreſæde (Huusbye ved Tronhiem) „talede til mig, da jeg endnu var en Dreng, og en hellig

„ Ærefrygt for Helten ſneg ſig hemmelig ind i mit ſpæde
„ Bryſt: Der underholdte jeg hans Erindring med mange
„ overdrevne Billeder; Billeder, ſom den første Alders
„ ſpillende Indbildnings-Kraft frembringer i Overflødighed.
„ Stor, tænkte jeg, maa han have været, ſtor ſom Goliath,
„ ſtærk ſom Samſon. Torden har han talet, og hans
„ Brynie har været ſom den glatte Klippe, der hænger ud
„ over Havet, og glindſende beleer de ſtolte Bølger, ſom
„ raſe imod den. Kort ſagt: Jeg tænkte om Einer Tam-
„ beſkiælver, ſom en Bonde om ſin Konge, førend han
„ har ſeet ham. Men da jeg fik Begreb om ſande Fortiene-
„ ſter, tænkte jeg ikke uden Følelſe paa diſſe forfaldne Min-
„ desmærker. Denne Følelſe blev mig ſmertelig, da jeg kom
„ ind i Verden. Jeg ſukkede, ſaa tidt jeg ſaae en adelig
„ Fødſel og tomme Titler med ſtor Kunſt og endnu ſtørre
„ Bekoſtning indhugne i et æviigt Marmor. Uſkiønſomme Ef-
„ terſlægt, tænkte jeg, er det ſaaledes du belønner Fortiene-
„ ſter? Og du mit Fæderneland, ſom har haft ſaa mange
„ Helte, hvor ſkiuler du deres Ihukommelſe? Hvi kneyſe
„ der ikke paa dine Fiældrygge Æreſtøtter for dine kiække
„ Sønner? Fuld af denne Ild beſluttede jeg at giøre alt
„ hvad der ſtod i min Magt til at redde mine Landsmænds
„ Navne fra Forglemmelſe, og man ſkal roſe min Nidkiær-
„ hed, om man endog maa ynkes over min Afmagt.“ No-
get af Hiſtorien har Hr. B. ſagt os om ſin Einer, for at giøre
os bekiendte med Stykkets Helt og de derudi handlende Per-
ſoner. Men at ſige mere, ſkulde her dog vel ikke være ganſke
af Veyen, for deraf tydelig at kunne kiende, hvorvidt Dig-
terens Tambeſkiælver er den ſamme ſom Hiſtoriens. Den
bekiendte poetiſke Frihed: Falſa veris &c. og vi kan tale
Sandhed, naar vi ville, men vi kan ogſaa lyve,
maatte dog vel ikke den Digter for meget, og maaſkee ſlet
intet, have betient ſig af, ſom tilligemed et Digt vilde levere
en ærefuld Lovtale over ſin Landsmand (man erindre ſig det
Stykke vi anførte af Fortalen) og derudi troer vi ganſke viſt
at en Lovtaler bør udmærke ſig fra en Digter, at hans Mand
bør endten være hans Lovtale værd, eller han ingen Lovtaler
bør være. Thi at roſe uden Fortieneſte, eller ſætte Sminke
paa Laſter, har alt for farlige Følger for det menneſkelige Liv,
at man ikke hellere burde tie, hvor man ikke med Sandhed

kan

kan tale til nogens Ære. Hvorfore, vil en Lovtaler være Digter, maa han i vore Tanker tilsidesætte al Usandhed og ikke drage et eeneste Træk til Sandhedens Fornærmelse, ja Lykke for ham, naar han baade som Lovtaler kan rose sande Fortieneſter og som Digter forhøye dem, uden engang at sætte dem op over deres Værd, naar han endog løfter dem saa høyt i Veyret, som det beſte Genie formaaer. Kun denne Frihed maa man lade ham, at, naar man i det øvrige Liv er forpligtet til efter Kiærlighed at formode det beſte, hvor ingen Beviis af Handling ellrr Character er derimod, saa maa han og altid baade som Lovtaler og Digter formode det beſte om sin store Mand, hvor han med ingen Grund kan laſte ham. —— Efter Hiſtoriens Beſkrivelſe er **Tambeſkiælver** uden Modſigelſe en stor Krigsmand, og han maatte være almindelig erkiendt derfor, førend han selv kunde sige til sin Konge, da hans Bue braſt i Slaget imod **Svend Tiugeſkiæg**; **Nu braſt Norges Rige af din Haand.** Men det er endnu ikke nok for ogsaa at være Helt. Heltens Ære beſtaaer ey alene i Styrke og Mod; men hans Mod bør ogsaa være Rettens Værn og Bolværk. Men hvor var **Einer**, da Kong **Oluf** den **Hellige** blev ihielſlaget ved Stikleſtad i det store Norſke Oprør, da Kong **Knuds** Penge rullede omkring i Landet og forblindede Krigsmændene, en **Tore**, en **Kalv** o. a.? Var han med at dræbe sin Konge? Ney. Var han en Forræder af ham og Fædernelandet? Ney. Men fægtede han da for dem begge? Ney, det giorde han heller ikke, han holdt sig ſtille, han tog ingen Partie. Allerede en tvilsom Character. Baade den er Forræder, der fægter imod Konge og Fædreneland, og den, der ikke forsvarer dem, naar han kan. Kong **Knud den Stores** Høyagtelſe for **Einer**, og hans Upartieſkhed imellem en fremmed og sin egen Konge, ſkulde de ikke have noget mistænkeligt Forhold til hinanden? Men en Helt burde dog aldrig være uforsigtig, eller vove sig for intet at udrette, og aldrig mere at gavne. Han maa spare sig for Fædernelandet, og forbeholde Sønnen den Pligt, han ſkyldte Faderen, men ikke kunde udøve, og som han ſkulde have ſpildt tilligemed sit for Fæderlandet alt for koſtbare Liv. Her gielder det om at formode det Beſte, hvor man med ingen Grund kan laſte, med ingen Grund kan beviſe, at Krigsmandens upartieſke Roelighed var endten

en Følge af Forførdelſe eller af Beſtikkelſe. Vor Krigsmand maa da beſtaae ſom en forſigtig Helt; thi hvo kan fælde ham? Han lod Oluf hæderlig begrave, han hialp hans Søn Magnus paa ſin Faders Throne, og viiſte, hvad han vilde have giort mod Faderen, om han havde kundet, men hvad kunde han imod et oprørt Fædrneland og Knuds Penge? Nu er Magnus Konge, Einer kalder ham Fosterſøn og maa gielde meget i Norge, men dog ikke alt. Den fromme Konge vil giøre Svend Eſtridſøn til Statholder over Dannemark. Af alle de Fornemme, hvis Betænkning Kongen hørde derom, finder maa ingen uden Einer, ſom har Mod til at ſætte ſig imod et ſor Kongens og Fædrnelandets Intereſſe ſaa farligt Forſæt. Efterdi, ſagde han til Kongen, I har ſaa ſtor Godhed for ham, ſaa giør ham hellere til Konge end til Jarl. Men Einer blev den Gang ikke hørt. Svend rebellerer i Dannemark. Imidlertid er den rige og mægtige Harald Sigurdſøn, den ſaa kaldte Haardraader kommen hiem fra Conſtantinopel, og beſluttede at giøre ſin Lykke hos Svend, naar ikke Magnus, hans Broder-Søn, kunde eller vilde tilbyde ham fordeelagtige Vilkaar. Dette maatte Magnus bequemme ſig til, og for den halve Deel af ſit Rige kiøbe ham fra Svends Venſkab, hvilket var ham ſaa meget lættere, ſom det ikke var bundet til Svends Perſon, men til Haabet om hans uviſſe Lykke. Harald vælger da det viſſe ſor det uviſſe, og Norge erkiender ham for Konge tilligemed Magnus. Denne Rigets Deeling var viſt nok hverken Kongens eller Fædrnelandets Fordeel, og vi finde derfor og, at Einer har ſat ſig derimod, ſaavidt han kunde. Ganſke viſt fandt Magnus ſelv ikke Behag i det han af Nødvendighed maatte giøre, ſaaſom han nok mærkede, at i hvor det gik, ſaa var Haralds Henſigt kun at fiſke i det rørte Vand, og gav han derfor hellere godvillig det halve bort, for ikke at miſte med ſin Villie det heele. Einers Mod blev for det ſørſte et Anſtød mod Haralds Lykke, og hvad Under, at Kongen hemmelig hader ham. Hvad Hierte Magnus har haft til ſin Farbroder, viſer nokſom den Beſlutning, han fattede paa ſit yderſte, at tilbyde Svend Eſtridſøn Dannemarks Krone, ſom han ſelv ikke længere kunde bære. Einer var ham ikke mere gunſtig. Harald vil ſtrax rive Dannemark af Svends Hænder. Men, ſagde Einer,

mig

mig synes det er mere sømmeligt, at vi føre Kong Magni Liig til Norge, og lade det begrave hos hans Fader, end at vi ligge her udenlands og slaaes om andens Eyedom: Jeg vil hellere følge Kong Magnum død, end nogen anden Konge levende. Hans Myndighed var da saa stor, at Kongen maatte give efter. Men var ikke dette en dristig Tale? Jo, for disse Tider: men man betragte ligedanne og endnu stærkere Exempler af de gamle Tiders Simplicitet, og desuden Einers Frimodighed. Godt! Men talede vor store Mand ikke disse Ord af en personlig Uvillighed mod Harald, og det end mere mod Fædernelandets Fordeel. Hvi foreholdte han ikke Magnus tilforn, at Dannemark var en andens Eyedom? Men da vilde han ey engang unde Magnus Statholderskabet. Havde ikke Harald nu, som Norsk Konge, samme Ret dertil, som Magnus havde haft? Burde da Helten foredrage personligt Had for det almindelige Beste? Ja hvo veed, om han ikke hadede en Konge, der vilde raade selv, og betage ham noget af den Magt, Han under Magnus tilforn havde haft? Vist nok kan disse Omstændigheder opvække Mistanke. Men lad vor store Krigsmand beholde nogen personlig Uvillighed mod Harald, som en Mand, der listig havde betient sig af Conjuneturerne for at skille den eyegode Magnus ved sit halve Regimente, var derfor nu Krigens Fortsættelse med Dannemark ganske vist Fædernelandets Fordeel? var det ikke meget mere Herske- og Æresyge, der drev Kongen, end det visse Haab om et fordeelagtigt Udfald? I det mindste finder man, at Haralds høye Officierer i et Krigsraad, midt under Krigens Fortsættelse, raadede Kongen fra at vove noget Søeslag mod en allerede mægtig Fiende. Ja Haagen Jarls Generositet i at lade Svend slippe sig af Hænderne, ja end mere selv at frelse ham, synes at vise, at flere Norske Helte fandt saa stor Mishag i Krigen, som Behag i at redde den Konge, den blev ført imod. Disse Stats- og Krigsmænd har da vel indseet, at Kongen opofrede Fædernelandets Vel for sin Krigstapperheds Ære, og Udfaldet, som i det mindste blev til ingen Fordeel, ey engang til den visse Skades eller det visse Tabs Oprettelse, som enhver Krig medfører, lader vor Einer blive den Ære og Ret ubeskaaret, at han, sin personlige Uvillighed tilsideſat, kan alene som en klog Stats-

mand have ſat ſig imod Kongens herſkeſyge Forſæt med den Simplicitet, ſom var Tiden, og den Frimodighed, der var ham ſelv ſaa egen. Vor Einer blive da baade Krigsmand og Helt uden Modſigelſe. De meeſt tvilſomme Handlinger, der ſkal beſtemme hans Characteer, kan til hans Ære tilſtrækkelig undſkyldes, og intet derimod i ſamme til hans Vanære tilſtrækkelig beviſes. Endogſaa den Driſtighed, hvorved Holberg ſiger at han overſkred en Underſaats Grændſer, vide vi tilſtrækkelig Undſkyldning for. Hvad hans perſonlige Uvillighed mod Harald angaaer, da, ſaaſom man altid lader Helten blive Menneſke med alle ſine ſtore Fortieneſter, ſaa ſkriver man denne gierne paa Menneſkelighedens Regning, ſaa længe den kun ikke giør ſig noget Offer af det almindelige Beſte. — Vi ſeer da heraf, at Hiſtorien har intet imod Digteren. Lader os nu ſee, om han har noget imod Hiſtorien. Som blot Digter maatte han vel have noget. Thi da vidſte vi, at vi overalt ikke ſkulde troe ham. Digterne nævne deres Helte, og ofte ſkabe dem ſelv. Men hvad Naturen ſelv har ſkabt, behøver Digteren ikke. Vor Digter vil oprette ſin Landsmand et Æreminde, han maa da have troet, at han havde en Helt for ſig, ſom Naturen ſelv havde dannet ſaa fuldkommen, ſom den kan boe i et Menneſke. Han maa da roſe alle hans virkelige Fortieneſter efter deres høye Værd, ja han maa ſætte al Miſtanke og Tvil tilſide om dem, ſom kan undſkyldes, og med ingen Vished beſtrides, men ingen tillægge ham imod den aabenbare Sandhed. Som Digter tillige maa han lade Helten ſelv træde frem og handle ſom Helt. Lader os følge ham i diſſe hans Handlinger for at erkiende Helten og ære Geniet efter Fortieneſte.

(Beſlutningen følger.)

Kiøbenhavn. Samlinger, udgivne af Peter Friderich Suhm. I. Bind. IV. Stykke. 1772. 336 S. i 8vo. Med de Berlingſke Skrifter. Her fortſættes endnu videre under No. XIII. Forſøget til Hiſtorien af den Danſke Agerdyrkning og Landvæſen fra 1202. til 1241., det er at ſige, under Waldemar II. Regiering. Denne Konge udgav den Jydſke Lov 1240., og deri findes adſkilligt, ſom vedkommer denne Sag, hvilket Forfatteren har uddraget af dens trende Bøger. I Særdeleshed er det, han har anført

af

af den tredie Bog af ſtor Vigtighed til at forſtaae da værende Landhuusholdning. S. 265: „Man ſeer deraf, at der „ end da haver været mange Selveyere, men og mange Land„ boere, ſom maatte gjøre noget viſt Arbeyde, eller og be„ tale viſſe Penge, men hvis Tilſtand for Reſten var meget „ bedre, end vore nu værende Bønders, og mange Trælle, „ hvis Tilſtand derimod var en Deel ſlettere. Brydier og „ Inderſter ſtode ſig ey heller for vel. Herremænd nævnes „ nu, og det lader, at der have været mange. De havde „ Friheder, men og ſtore Beſværligheder i de krigerſke Tider. „ Imidlertid havde Adelen giort en Deel Skrit nærmere til „ ſin ſtore Magt, at forſtaae, naar man ved Adel ey mee„ ner Bønder, men en Stand, der begyndte at ſkille ſig alt „ mere og mere fra dem, hvorfore Bønderne, ſom forhen „ havde været den egentlige Adel, begyndte at tabe noget af „ deres Anſeelſe. Man ſeer og, at Styreshavne, hvilke „ beſaddes af Adel, vare arvelige, endſkiøndt jeg troer, at „ Adelen har fra umindelige Tider været arvelig.“ Fremdeles har Forfatteren og anført af andre Skrifter, hvad Mærkværdigt han har fundet om Agerdyrkningen under denne Konge. Det vigtigſte deriblandt, og ſom her med Flid er gjennemgaaet, er høybemældte Konges ſaa kaldte Jorde-Bog, ſom endnu er utrykt, men om føye Tid kan ventes udgiven af Hr. Etats-Raad **Langebech**. Til Slutning har han og anført et og andet, ſom vedkommer Agerdyrkningen for **Waldemar** IIdens Tid, og ſom han ſiden er kommen over. Af Forfatterens mange ſmaa Excerpter med indſtrøede Anmærkninger, lader ſig ikke lættelig give noget Udtog. Denne Gang ingen moraliſke Betragtninger. Den XIV. Artikel er om Bøger, hvormed han pleyer at beſlutte hvert Stykke.

Kiøbenhavn. Tvende Prædikener paa Førſte Jule-Dag og Nye-Aars-Dag 1772., holdne af Mag. Nicolay Edinger Balle. 1773. 52 S. ſt. 8vo. Med M. Hallagers Skrifter paa Hr. Gyldendals Forlag. I en kort Fortale har Taleren givet Læſeren et kort Begreb om Feſt-Prædikeners Indretning, ſom egentlig gaaer ud derpaa, at deres Foredrag og Indhold bør ſvare til den Anledning, i hvilken Feſten er ſtiftet, og kan man ikke nægte, at jo diſſe

hans egne tvende Taler ere vel afpassede efter dette hans eget Forskrift. Juule-Høytiden er stiftet til Erindring af Forløserens Fødsel og Ankomst til Verden, og just derom handler fra først til sidst den første af disse Taler, som er holdt Første Juule-Dag 1772. til Høymesse i vor Frue Kirke her i Kiøbenhavn. I Forveyen har Taleren søgt at bestemme de vigtigste Aarsager, formedelst hvilke en guddommelig Forløsers Ankomst til Verden synes fornøden, da man ved at indsee denne Nødvendighed lærer bedst at skionne med tilbørlig Tak paa JEsu Fødsel. Aarsagerne, hvoraf her sluttes, at en Forløser var uomgiængelig fornøden for det menneskelige Kiøn, indbefattes i de tvende Sandheder, som grunde sig begge paa Fornuftens og Aabenbaringens eenstemmige Vidnesbyrd. Den eene Sandhed er denne: at GUd efter sin væsentlige Retfærdighed ikke uden en tilstrækkelig Fyldestgiørelse kan tilgive Overtrædelser, men fordrer deres Straf. Den anden er denne: at intet Menneske hverken for sig selv eller andre var mægtig til at forskaffe Guds Retfærdighed den fornødne Fyldestgiørelse. Deraf følger da endelig den tredie, som bestaaer derudi: at en anden i Menneskers Sted, om de ellers skulde reddes fra en evig Straf, maatte betale Skylden, og giøre Guds Retfærdighed fyldest for alle deres Overtrædelser, det er, saa maatte Verden have en Forløser, og dennes Ankomst var altsaa for Adams Børn en uomgiængelig Nødvendighed. Disse tvende den christelige Religions Grund-Sandheder har den velbegavede Prædikant udført med al den Grundighed, som vel var muelig i en Tale. Det har iblandt andet meget behaget os, at han har grundet den Nødvendighed, hvormed Guds Retfærdighed maa straffe Overtrædelser paa den Betragtning, at han, som Menneskers Skaber, er bleven Menneskers Overherre, Lovgiver og Dommer. Thi det er for Resten ey usædvanligt, at man i den Materie om Guds straffende Retfærdighed finder GUd næsten afmalet, som et Væsen, der følede i og hos sig selv en næsten væsentlig Lyst til Menneskers Straf, som han endelig ligesom for sig selv og sin egen Skyld maatte have mættet og tilfredsstillet, da det dog maa være os en afgiort Sag, at han ligesaa lidet trænger til Menneskers Ulyksalighed, som han har trængt til deres Tilværelse, og kan ikke have

ve skabt Mennesker i det Øyemærke, for at faa Leylighed til at vise sin straffende Retfærdighed, som fornuftige Skabninger, naar de havde bleven fuldkommen dydige, vel kunde have erkiendt uden følelige Beviis, men alene for at giøre dem som sine Børn lyksalige, og naar de selv ikke ville være ham til den Ende lydige, da at revse dem som en from Fader til deres eget Bedste, eller og om deres Gienstridighed bliver ævig uovervindelig, da og at forskyde dem saa længe den vedvarer til Exempel og Afskye for andre. Det er paa denne sidste rimelige og med Guds faderlige Kierlighed vel overeenstemmende Maade vi her finde hans Retfærdighed forestillet, som følger S. 9: „Gud er alle Menneskers HErre, Lovgiver og „ Dommer. Helighed og Retfærdighed, uden hvilke han „ ikke kan tænkes, opvække Had og Afskye hos ham for det „ Onde. For at redde sin egen ÆRe, maa han vise den i „ Gierningen, at hans Helighed ey skal drages i Tvil; „ Godhed selv maa bevæge ham til at aabenbare sin Afskye „ for at afskrække Synderen fra større Misgierninger og be„ skiærme Uskyldigheden. Altsaa maa han straffe, og naar „ Overtrædelsen aldrig hører op, bliver Straffen ævig. An„ det kan Fornuften ikke tænke om en hellig og retfærdig Gud. „ Den samtykker altsaa med Skriften, at Gud efter sin væ„ sentlige Retfærdighed ikke uden tilstrækkelig Fyldestgiørelse „ kan tilgive Overtrædelser, men fordrer deres Straf." Efter denne forudskikkede Overbeviisning om Forløserens Fornødenhed, forestiller han JEsu Christi Fødsel, som den, der overveyet med en alvorlig Opmærksomhed, frembringer de saligste Virkninger i en Christens Gemyt, Forløseren til ÆRe og ham selv til en nærmere Forbedring. Først har han udviklet de forskiællige Virkninger, som en nøye Overvevelse af JEsu Christi Fødsel kan frembringe i en Christens Gemyt, som ere, deels en stærkere Overbeviisning om den af JEsu stiftede Religions Sandhed og Guddommelighed, deels en forhøyet Tillid til hans Eyne og Kraft til at frelse os fra den ævige Undergang, deels et fornyet og befæstet Haab om at deelagtiggiøres ved ham i alt det, der henhører til en sand Lyksalighed baade her og hisset. Dernæst viser han, hvorledes Betragtningen over disse Virkninger kan og bør anvendes Forløseren til ÆRe og os selv til en nærmere Forbedring. Taleren har i Henseende til den første

Virkning taget i nøye Betragtning alle de Omstændigheder, som Evangelisten i sin Fortælling har forbundet med JEsu Fødsel, for deraf at tilveiebringe og befordre den Overbeviisning, at det Gamle Testamentes Spaadomme endten aldrig, eller og alene i JEsu Person ere fuldkommen opfyldte; og da det første kan ikke bestaae med Guds Sanddruehed og Ubedragelighed, saa maa JEsus endelig være den sande Messias og forjættede Verdens Forløser. — Den anden Tale er holdt paa Nye-Aars-Dag 1772. i Kiettrup og Gisttrup Kirker. I denne har han foreſtillet JEsu forsonende Lydighed, med hvilken han til en Fyldestgiørelse for Menneskenes Forseelser opfyldte alle dem i Loven foreskrevne Pligter, og har i den Anledning overveyet følgende tvende Poster, først, at JEsus har fuldkommet Loven, og med største Lydighed opfyldt alle dens Fordringer, dernæst, at han ikke for sin egen Skyld, men til Nytte for os har fuldkommet Loven, paa det vore Forseelser maatte tildækkes med hans Retfærdighed.

Göttingen og Gotha. Joh. Jac. Mosers von der Reichsverfassungsmäßigen Freyheit von Deutschen Staatssachen zu schreiben. 1772. 6 Ark i 8vo. Den rigtigste Bestemmelse, hvorvidt Presse-Friheden gaaer, er i enhver Stat af høyeste Vigtighed. Staten taber ved en alt for stor Indskrænkning. Men Engeland giver os ogsaa paa den anden Side Beviser nok, hvor læt et urigtig Begreb om Presse-Friheden kan sætte den offentlige Roelighed i Fare. Men hvorvidt gaaer Friheden i Tydskland? Hvad kan man her lade skrive og trykke om Statssager? Hr. von Moser undersøger disse Spørsmaale med den samme Frimodighed, som man allerede er tilvandt af ham, og som giver hans Skrifter et værdigt Fortrin. Og hvem kunde vel bedre besvare disse Spørsmaale, end juſt denne store Statskyndige, som meer end een Gang i hans Levetid var nødt til at anstille alvorlige Betragtninger over denne Punkt. Efter en kort Forberetning, hvori Hr. v. M. deels bestemmer sin Hovedsag (§. 1, 2, 4.,) deels forklarer den af ham brugte Titel (§. 3.;) følger Afhandlingen selv: og denne forfalder efter den tydske Statsrets-Læres dobbelte Gienstand ganske naturlig i to Afsnitter. Det første handler om Frihed at

skrive

ſkrive om Sager, ſom betræffer den almindelige tydſke Stats-Ret. For at beſtemme Grændſerne for denne Frihed, underſkiller Hr. v. M. Indholden af et ſaadan Skrift fra Skrivemaaden, hvori det er forfattet. Indholden af et Skrift, ſom betræffer den almindelige tydſke Stats-Ret, ere enten Stats-Documenter, hvorom gives Begreb (§. 2.;) eller res facti: eller fremmede Meeningers Anførelſe; eller Skribenternes egne Grundſatzer. Efter denne Plan undersøger den lærde Forf. en tydſk Publiciſtes Frihed. Ved Leylighed af Stats-Documenterne hedder det: **Einzelne Reichsgeſetze und Schlüſſe, auch ganze Sammlungen davon; können, wenn keine excluſive Druckfreyheit es verhindert, ohne den geringſten Anſtand in Druck gegeben werden:** Dog vil man ikke alletider i Cenſuren lade enkelte Ord af Rigs-Lovene paſſere (§. 3.) Vil man lade noget trykke, ſom paa Rigs-Conventerne afhandles: ſaa maa man giøre Forſkiæl om det er kommen til offentlig Dictatur, eller om Skriftet er kun privatim bleven dicteret og communiceret. Det første kan uden Betænkning bekiendtgiøres, i anden Fald maa besynderlige Omſtændigheder afgiøre Sagen. Nu giør man i Churfyrſten-Raad ikke mere saa ſtor en Hemmelighed af Protocollen, ſom forhen, endnu mindre i Fyrſten-Raad, og efter de Rigsſtadſke bliver lidet meer ſpurgt. Protocollerne ved Re- og Correlationer ere nu lætte at have, og **Corporis Evangelicorum** Protocoller kan med nogen Klogſkabs Jagttagelſe, men endnu lættere ſammes Slutninger bekiendtgiøres (§. 4.) Samme gielder om Valgdags-Handlinger, omendſkiøndt mange vil giøre Hemmelighed deraf (§. 5.) Ved Bekiendtgiørelſe af hvad, ſom forekommer ved Fredscongreſſer, maa man giøre en Forſkiæl i Henſeende til Sagen og Tiden (§. 6.,) hvilket ogſaa gielder om hvad, ſom forekommer ved C. G. R. Viſitationer (§. 7.) I Henſeende til Proponenda paa Kreds-Dagene giver det vel undertiden Vanſkeligheder, men ikke i Henſeende til Slutningerne (§. 8.) Om Churfyrſten-Dage erfarer man gemeenlig lidet, mere om hvad, ſom gaaer for ſig paa Fyrſten-Dage, og Rigsſtæderne har in corpore ingen Hemmelighed (§. 9.) Ordentlig Viis er Bekiendtgiørelſen af alle Stats-Skrifter i ſær de, ſom ſlaaer ind i den tydſke Statsforfatning, uforbuden; men Udgiveren maa dog vel ſee til, at han ikke med under-

underſtukne og forfalſkede Stykker bliver bedragen (§. 10.) Ved Bekiendtgiørelſen af hvad, ſom gaaer for ſig ved de høyeſte Rigs-Retter, har man ikke til alle Tider haft lige Grundſatzer (§. 11.) Om forgangne Ting maa man og ſkrive med Varſomhed (§. 12.,) i ſær naar det betræffer res facti, hvor man endda, uagtet al anvendt Forſigtighed, kan komme i Fortred (§. 13.) Ofte paſſerer ikke engang ganſke ubeſtemte Satzer Cenſuren. En god Anmærkning over Cenſurens Værd gives (§. 15.,) ſom fortiener at tages til Eftertanke af mangen Cenſor, om Skribenternes Raiſonnement (§. 15.) og deres Skrivemaade (§. 16.) Det andet Kapitel handler om Frihed at ſkrive om Sager, ſom betræffer den beſynderlige Stats-Ret. Men dette Kapitel taaler ingen Udtog. Endelig handler Hr. v. M. i det tredie Kapitel endnu om de Skrifters Cenſur, ſom ſlaaer ind i den tydſke Stats-Ret. Han underſøger hvorledes Cenſuren efter Rigslovene ſkulde være (§. 1.,) og dernæſt hvorledes den virkelig er (§. 2.) Cenſuren tilkommer Øvrigheden, hvor Skriftet trykkes (§. 3.) og alt hvad ſom ikke ſtrider imod det almeene Beſte, ſkal ikke være nogen Gienſtand for Cenſuren (§. 4.) I Sager, hvor begge Religionsforvandte har forſkiællige Grundſatzer, maa Cenſuren ſkee efter de Grundſatzer ſom Skribentens Religions-Parthie forſvarer (§. 5.) Et Raad, hvorledes man kan hielpe ſig, om noget bliver os paabyrdet i Cenſuren, gives (§. 6.) Forfatterens Tanker ere overeenſtemmende med Tingenes Sandhed og fulde af Retſkaffenhed. Men om de overalt ville være angenemme for Cenſorerne og om diſſe Regler vil af de fleſte blive fulgte? det er et Spørsmaal hvis Bekræftelſe man ikke tør love for. Hvor ofte er ikke en eenfoldig Mand Cenſor over et fortræffelig Skrift.

Deſſau. Joh. Bernh. Baſedows **Anſchläge zu Armen Anſtalten, wider die Unordnung der Betteley beſonders in mittelmäſſig groſſen Städten.** 1772. 3 Ark i 8vo. Forfatteren giør diſſe Forſlage paa den regierende Fyrſtes til Anhalt-Deſſaus Befaling, ſom har overdraget ham at opſætte ſine Tanker herover. Han viſer først, hvorledes Sæderne forderves ved Betlerie, og hvad Skade det tilbringer Staten ſelv, og hans Forſlage til at afhiælpe ſamme, beſtaaer kortelig deri: at borttage Børnene fra de Forældre,

ſom

ſom ikke ſelv har Formue til at opholde dem, og opdrage dem paa offentlig Bekoſtning, ſom ved ſaadanne Børns Arbeyde ſelv ſkulde beſtrides, og igien erſtattes ved andre deraf kommende Fordeele; at anlægge et offentlig Magazin, ſom kan levere til de Fattige de allernødvendigſte Vahre for en billig Priis, ernære mange ved det Arbeyde, ſom derved befordres og forſkaffe de giennemreyſende Daglønner-Arbeyde; vel at underholde virkelige Nødlidende paa Statens Bekoſtning, men at indrette deres Tilſtand ſaa lidet behagelig, at ingen indtrænger ſig dertil, ſaa længe han endnu har andre Veye at hiælpe ſig paa; og endelig ikke at taale fremmede Nødlidende i Staten, ſaa ſnart man ikke kan forſkaffe dem noget Arbeyde og Underholdning. Forfatteren oplyſer diſſe Forſlage kortelig og meener, at det ikke var ſvært at erholde de dertil udfordrende Omkoſtninger ved frivillige Biedrage, eftersom de ikke engang torde belsbe ſig ſaa høyt, ſom den Summa, der uden Orden og Forſigtighed desuden gives i Almiſſe.

Hamburg. **Die wichtige Frage von der freyen Aus- und Einfuhre des Getraides, nach der Natur und Geſchichte unterſucht.** 1771. 3½ Ark i 8vo. Hr. D. Reimarus, Forfatter af dette Skrift, benægter først det Spørsmaal, om det er billigt, at forbyde Kornets Udførsel? Men han beviſer og af temmelige ſandſynlige Grunde, at et ſaadan Forbud er høyſtſkadelig for Statens Fordeele, eftersom Handelen ved de afvexlende Forbudde og Tilladelser gisres uſikker, Kiøbmanden oplægger alſaa ikke ſaa meget Korn og Landmanden dyrker ikke ſaa meget. Dette bliver oplyſt ved Engelands og Frankriges Exempler. Erfaring lærer videre, at Korn-Priſerne ſtiger, ſaaſnart Udførſelen er forbuden, eftersom enhver desuden af Frygt forſyner ſig med Forraad og Forprangeren holder derpaa. Handelen i Almindelighed ſtandſer der, og Fordeelingen ſelv paa Forraad i Landet forhindres derved. Man tør og ikke befrygte, at lide Mangel, naar Naboe-Statterne har forbudet Udførſel, om man ikke gisr det ſamme; thi hvem, ſom forbyder Udførſel, har giort lige ſaa meget, ſom om han med det ſamme havde forbudet Indførſel, eftersom ingen vil levere Korn i Mængde til det Land, hvor Priſen rimeligvis ſnart vil falde (hvilket

dog

dog ikke kan beſtaae med den forommældte Erfaring) og han ikke igien maatte bringe det bort. Tilførſelen er tillige ſtærkere til et frit Stæd, hvor Udførſelen ikke er forbuden, hvilket Pohlens, Curlands, Liefflands, Hollands og Hamburgs Exempler beviſer. Forf. viſer ligeledes, at Klagen over Forprangerne er ugrundet, og at ſaadanne Folk ere nyttige og nødvendige. Anlæg af offentlige Magaziner er deels ikke giørlig, deels ſkadelig, fordi det betager Kiøbmanden Udſigten til Fordeel, og derved formindſker Forraad og Dyrkelſe. Af diſſe Grunde, ſom bliver underſtøttet af Frankriges og Engelands Handels-Hiſtorie, ſlutter Forf., at den forbudne Udførſel aldrig formerer Overflødighed paa Korn i et Land, og at et ſaadan Forbud endog i denne Henſigt kan aldrig være en Stat til Fordeel, om man end ikke engang vil anſee den Formindſkelſe paa de umiddelbare Indkomſter, ſom deraf flyder, og den Forſtyrring i Handel og Vandel, ſom de mange afvexlende Priſer foraarſager.

Leipzig. Schriften zur Bildung des Herzens und des Verſtandes, als Beyträge zu der Geſchichte des Menſchen. Man ſeer af Fortalen, at dette er en Begyndelſe til et nyt periodiſk Skrift, hvoraf hver Fierding Aar ſkal udkomme et lidet Bind paa 12 Ark. Forfatteren ſynes at have taget en Middelvey imellem de dunkle og mørke Moraliſter, og de uden Ophold lattervirkende Satyriſter. Han vil ikke blot fornøye for et Øyeblik, men tillige underholde ſine Læſeres Forſtand og Hierte. Dette første lille Bind indbefatter følgende Rubrikker: 1) Etwas von der Geſchichte unſerer periodiſch moraliſchen Schriften: 2) Von der Macht der Sinnen auf das Herz, aus der Geſchichte bewieſen: 3) Von den Fanaticismus, als eine der erſten Urſachen der in der Nähe immer mehr und mehr einreiſenden Barbarey. Herved har han i ſær benyttet ſig af den berømte Hr. Hofr. Bells tvende latinſke Skrifter over ſamme Materie. 4) Aniſt an Ismenen, oder die Geſchichte des redlichen Officiers: 5) Von der Fabel: 6) Von der Kinderzucht der Alten: 7) Vom Gebrauch und Nutzen der Satyre: 8) Wieder den kindiſchen Stolz angehender Gelehrten, under den Opſkrift: Sint Mæcenates, non deſint Flacce, Marones. 9) Von dem

Cha-

Bürgerlichen Characteer und Staats-Verfaſſung der alten Deutſchen: 10) Ein Traum des Verfaſſers zur Erläuterung ſeiner Geſchichte: 11) Die Folgen einer blinden Zärtlichkeit, en ſand Hiſtorie af det Franſke. 12) Einige zerſtreuete Bemerkungen von der Würde eines Cancellarii an den Herzoglichen und Fürſtlichen Höfen, vornämlich in Anſehung ihres Urſprungs: 13) Der Anfang einer Abhandlung über die natürlichen Grenzen zwiſchen Tugend und Laſter für philoſophiſche Leſer.

Wien. Syſtema morborum ſymptomaticum, ſecundum claſſes, ordines, & genera cum characteribus propoſitum a Jo. Bapt. Mich. Sagar, circuli Iglauienſis in Morauia phyſico regio. 1771. 4 Ark i 8vo. Siden de Hrr. Boißier, von Savages, von Linne, Vogel, har begyndt at claſſificere Sygdomme methodiſk, ſynes Claſſificationen at blive et ordentlig Mode-Studium, og ſnart ſkal man endnu have flere pathologiſke Syſtemer at opviſe, end Botaniſke. Men det lader ſig kun alt for tydelig ſee, at Sygdomme ere hverken Planter, Steene, eller Inſecter, og at derfor den botaniſke Methode i Pathologien ikke vil giøre ſin Lykke. Hr. S. bringer alle under tolv Claſſer: vitia; exanthemata; cahexiæ; dolores; fluxus; ſuppreſſiones; anhelationes; ſpasmi; debilitates; phlegmaſiæ; febres; veſaniæ. Men paa Undtagelſer er ingen Ende, ſaa det er ofte faſt uendelig vanſkeligt at domme, om den eller den Sygdom henhører mere til den eene eller til den anden Claſſe.

Berlin. Berliniſche Sammlungen zur Beförderung der Arzneywiſſenſchaft, der Naturgeſchichte, der Haushaltungskunſt, Cameralwiſſenſchaft, und der dahin einſchlagende Litteratur. IV. B. I. St. 1772. 7 Ark i 8vo. Dette Stykke indbefatter 1) die Geſchichte zweyer glücklichen Inoculationen, welche Hr. Prof. Fritze in Berlin unternommen. 2) Zweifel wieder den animaliſchen Urſprung der Corallen, er et frit Uddrag af Hr. Prof. Müllers latinſke Skrift til Erlangen, forøget med en Deel Tilſatzer. 3) Von Giften und Gegengiften.

giften. 4) Von Vertilgung ſchädlicher Thiere und Inſecten. 5) Naturgeſchichte unterſchiedener kleiner Affen Arten oder Meerkatzen: a) der Affe mit der Fuchsſchwanz: b) der kleine Midas Affe: c) der Sagoin, Oviſtiti genannt: d) der kleinkopfige Löwen Affe: e) der kleine Löwen Affe oder Pinche 6) Vermiſchte Anzeige neuer Schriften. Deriblandt ere de for nyelig udkomne Skrifter angaaende den Strid om Moderkornet. 7) Anzeige der zur Geſchichte der vierfüßigen Thiere gehörigen Schriften.

Leipzig. De Luxu Germanorum er Titlen paa et ſmukt latinſk Digt af den berømte Hr. Hofr. Bell. De første Vers deraf kan opvække Læserens Appetit og lyde ſaaledes:

Hi ſunt Germani, qvorum pellita vetuſtas
Romanas fregit de quercu Cuſpide vires?
Heu, qvantum Soboles diverſo parentibus! illis
Arbor qvæqve domum, veſtem dat qvilibet urſus,
Glans levat Eſuriem, rigat undaqve Gutture ſiccos;
Gloria Libertas, & Libertatis acutus
Propugnator erat Gladius, nec qvisqvis honeſtus
Pauper habebatur, non multa petentibus extra
Nil externorum deerat, nemo, niſi ſervus,
Et nebulo miſer: ——

Leipzig. Reiſen von London nach Genua durch England, Portugal, Spanien und Frankreich von Joſeph Baretti, 3w. Th. 462 S. Denne anden Deel, ſom skal endnu være langt mere riig paa Mærkværdigheder, end den første, begynder med det 57 Brev, og beskriver Reyſen videre fra Madrid af. Nogle enkelte Ting har man udmærket for at opvække derved Læserens Begierlighed efter det øvrige Indhold af dette betydelige Værk, der for Resten ikke taaler noget fuldstændigt Udtog.

Halle. De totius morbi temporibus er Opskriften paa en Disputats for Doctor-Graden af Hr. Johann Chriſtian Beickhardt. Den er forfattet med megen Belæsenhed i de gamle i sær græske Skrifter, og forklarer egentlig en vigtig Materie af Semejotiken, som fortiener en Læges ganske Opmærksomhed.

No. 12.

Kiøbenhavnſke Efterretninger om lærde Sager.

I. Hæfte. Torsdagen den 25de Mart. 1773.

Kiøbenhavn. (Beſlutning af Einer Tambeſkiælver. Et Sørgeſpil i fem Optog ꝛc.) — Første Optog 1. Dronningen Elisabeth, og Sigrid Kongens Broder-Datter, og en Sviger-Datter af Einer, nyelig gift med hans Søn Endre, efterat hun havde givet Hofmanden Arne Kurven, disse tvende aabne Skuepladsen paa Kongens Gaard. Dronningen beklager for hende, at hendes Harald maatte skiælve midt i Fred blandt sine egne Undersaatter, taler om det Mod og haarde Sind, hvormed hendes Svigerfader satte sig imod Kongens Anslag, og yttrede Mistanke om hans Forsæt at fælde Kongen. Sigrid, som derover bliver bange for sin Endre, trøstes af Dronningen med den Forsikkring, at han var yndet baade af hende og Harald, og at de strax vilde giøre ham til Jarl i hans Faders Sted, som selv havde ved sin Trodsighed forkastet og forspildt den Ære og Naade. 2. Bergliod, Einers Frue kommer til. Der blev taalt som Krigen mod Dannemark, men det kom an paa Tambeskiælvers Samtykke, hvilken Kongen havde sendt Bud efter. Bergliod mælder og hans Ankomst, men som sædvanligen med en Hær af de kiære Trønder eller Trondhiemmer, hvis Anfører han var. Hvad Lyst, føyer hun til, at være saa yndet af tappre Landsmænd. Disse Ord gav Anledning til en mærkværdig Samtale imellem dem, hvoraf man seer, hvad

Snak der gik om Einer, ſom en Mand, der var kun avindſyg over Tabet af den Magt, han havde haft under Magnus for Rigets Deeling, og derfor nu var Kongen imod. Nogle Træk af deres Samtale ere lærerige.

Eliſ. —— —— Ja hans Konge ſelv ey har
En bedre Muur og Skiold for Liv og Sikkerhed,
End Folkets Gunſt. B. Og den ſkal fromme Konger have,
Som ey ſin Underſaat fornedre vil til Slave,
Som viſe for ſit Land en Faders Kiærlighed.
El. Naar er en Konge from? naar trodſig Underſaat,
Tilegner ſig hans Magt og ſkriver Landet Love?
Naar Frækhed uden Frygt tør alt mod Thronen vove?
Naar han ſamtykker læt og troer, at alt er godt?
Men viid Monarken bær forgiæves da ſit Navn:
Han til ſit Folkes Vel bør tænke, handle, byde,
Hver Underſaat Hans Vink med ivrig Lyſt adlyde;
Saa bliver Kongen ſtor, ſaa fremmes Landets Gavn.
Sig, hvorfor Magnus fik det Navn af Eyegod,
Fordi din Einers Raad han ſtedſe villig hørte,
Og denne meer end han i Norge Sceptret førte,
Da faldt en Konges-Ret, da voxte Frækheds Mod
B. Tilbedet af ſit Folk, han alles Fader var
Han hørte Venne-Raad og valgte ſelv det Beſte ꝛc.
Eliſ. Den Fyrſte var ey til, ſom ey ſin Lovſang fik.
Den blodigſte Tyran dog ſtundom er Velgiører:
En Gunſt forblinder tidt, en Gave Hiertet rører,
Ey altid Kongers Roes fra Folkets Hierter gik.

Bergliod bliver fremdeles ved at opløfte den afdøde Konge, og Eliſabeth beſlutter Samtalen med den Advarſel: Men følg det Raad, jeg giver: Betænk, hvad Magnus var, det nu min Harald er; og gaaer af. 3. Sigrid bliver ved i den Tone, Dronningen endte, foreholder ſin Svigermoder Kongens Gunſt for Familien, naar kun Einer vilde ydmyge ſig, hvilket hun ønſker. Bergliod kalder ſaadan Ydmygelſe Nederdrægtighed og ſlutter med den ſtolte Tale, ſom hendes egen Mand ſelv ſkulde have fordømt:

Han hos Monarken ſelv mod Uret tale tør,
Han elſker Landets Vel, foragter Egennytte:
Reis Norge paa hans Grav en ævig Æreſtøtte,
Og ſkiælv for en Tyran, ſaa ſnart din Einer dør.

Gav

Gav Fødsel ey men Dyd til Norges Throne Ret,
Og blev den Viise valgt til Folket at regiere,
Min Einers Hoved då den Krone skulde bære,
Som Byrd en anden gav — — —

4. I det samme træder Familiens eedsorne Fiende, Hofmanden Arne frem. Sigrid frygter, han maatte have hørt Bergliods sidste Ord. Man erkiender ham altsaa for Fiende, Hofmand og Spion. Hans Samtale viser ham og af saadan Characteer. Han vil kun udlokke af en aabenhiertig Qvindes Mund, om Einer har i Sinde at ydmyge sig eller forblive ved sin Standhaftighed i at sætte sig mod Kongens Villie. Imidlertid stillede han sig an, som den, der frygtede for Einers Liv, som den Ven, der selv vilde bøde derfor med denne sin Arm, og som en hemmelig Fiende af Kongen i Hiertet, i hvormeget han end smigrede ham under Øynene.

Arn. Man Hofmænds fine Sprog hos Konger tale maa:
Vi rose tidt den Dyd, vi ønske dem at lære,
Vi sige, du er from, det er, du burde være:
Og i vor Lovsang tidt en skiult Erindring laae.

Sigr. Saa taler Einer ey. Arn. Han ingen Hofmand er. 5. Man kiender alt Arne, der beslutter Familiens Ulykke, og 6. saasnart Kongen i det samme kommer, afmaler Einer som en Forræder og Rebeller, der intet agtede at eftergive af sin Haarnakkenhed. Han higer kun efter Hevn. Kongen mærker det, men som en stor Statsmand maa han forstaae og først prøve den Kunst at vinde ved Overbærelse, og naar han ikke kan, da see til, at han kan forsyne sig med Rettens Skin for Hevnen. Imidlertid befoel han Arne indtil videre at skiule sig med en Hær bag Slottets Muur og i hans Fraværelse slutter 7. Optoget med denne Tale:

Hvad Raad? Hvem skal jeg troe? og hvo forraader mig?
Til Einers Undergang sig hæftig Arne glæder —
Hvo veed, om han ey selv — om Einer er Forræder?
Saa er da Kongers Hof en Skole blot for Svig,
Hvor Frygt og Avind sig i Støvet kaster ned,
Og logrende med Roes af ivrig Troeskab praler,
Tilbyder Liv og Blod, men aldrig Hiertet taler.
Hvad er dog Høyheds Top et steilt og slibrigt Sted!
Lykkalig du, som gaaer til Naboe-Hytte hen,

Og tør din Nød betroe til et oprigtig Øre!
Men Kongers tause Suk, ja dem maa Himlen høre!
Hvor findes den Monarch, som har en troefast Ven?

I andet Optog kommer 1. Einer efter Sædvane bevæbnet igiennem en Port paa Kongens Gaard, med en Hob bevæbnede Bønder (NB. Historien melder, at, saasom han ikke troede Freden, saa kom han aldrig til Kongen uden med saadant stærk Geleyde.) Dem forestillede han ved en Tale, hvorledes han nu havde i Sinde paa deres og det hele Folks Vegne med de kraftigste Forestillinger at sætte sig mod den Krigs-Lyst, der brændte Kongen. Han vises her, som en Mand, der vilde tale Landets Sag mod en Konge, der vilde krænke dets Frihed ved en Krig, som det ikke vilde samtykke, og saaledes handle imod Landets Lov. Saavel denne hans Tale som næste Samtale 2. med sin Søn Endre, viser ham og som den Mand, der holdt sig forpligtet og berettiget til paa Fædernelandets Vegne endog i Gierningen selv at giøre Kongen den kraftigste Modstand, naar han ikke vilde lade sig overtale til at frafalde. Vist er det, at man, for ikke at fordømme dette Einers Optog, som en aabenbar Rebellion, maa, som kyndig i det Norske Jus publicum, forudsætte Retten paa det Parties Side, hvis Anfører Einer var, og man maa vide vist, at Harald med sit Partie ikke havde samme Ret til at bekrige den danske Konge Svend, som Magnus tilforn havde betient sig af, da Tambeskiælver under ham sad ved Roeret. Vist er det, at i hvad Ret end Svend kunde formere sig til den danske Throne, saa var han dog eedsvoren Jarl og Undersaat, og der maatte være Haab om at bringe ham til Lydighed, som nu efter Magni Død og under Harald maa ganske være tabt, naar Einer virkelig som Helt skal tale Fædernelandets, og ikke under dets Navn et oprørisk Parties Sag mod Kongen. Men at komme til Endre, da brænder hans unge Hierte af den samme Lyst til Krig som Kongens, og Haabet om Jarls Værdighed var en Olie, Kongen havde kastet i Luen. Han vil derfor overtale sin Fader at ydmyge sig for Kongen og samtykke Krigen. Einer er i den Henseende ubevægelig, og meget mere opmuntrer Sønnen til at tage Partie med sig imod Kongen, alt til Fædernelandets Beste. 3. Bergliod har mærket det ved Gaarden opstillede Baghold, advarer sin Mand,

Mand, og opmuntrer Sønnen at fægte for Faderens Liv. Einers characteriſerende Svar blev dette:

Nu ſeer jeg Hagen Jarl i dig min Bergliod
(NB. Hagens Dotter.)
Saa var hans Vrede grum, og intet kunde dæmpe
Hans haarde Sind — men viid, jeg eene; jeg vil kiæmpe;
Med Harald og det ſkal ey koſte fleres Blod.
Jeg ſkulde, tænker du, i Spidſen af min Hær
Forfægte egen Ret? Før ſkal jeg Døden finde:
At føre Avindſkiold mig aldrig kom i Sinde.
Men naar vort Land og Lov og Ret fornærmet er,
Da byder jeg til Krig enhver, ſom ſtride kan,
Og da ſkal Kongen ſee, hvor lidt hans Magt udretter.
Men den Forræder er, ſom kun for egne Trætter
Opofrer Folkets Blod og Fred og Fødeland.
Hvis derfor Kongens Had alene gielder mig,
Jeg dig min Bergliod for ſidſte Gang omfavner,
Og dig min Stammes Haab — Naar Norge Einer ſavner,
Lad det ſit Tab igien oprettet ſee ved dig,
Saa vil jeg Harald glad og kiæk i Møde gaae,
Og ey uhævnet døe — —

Endre vil indprænte ſine Forældre bedre Tanker om Kongens Hiertelag, og iler ſelv bort til Kongen for at formilde Kongens Vrede mod ſin Fader, hvilken 4. imidlertid beſlutter at døe med Ære for Landets Love, i det Haab.

At efter Einers Død ſkal Harald næppe vove
At giøre mindſte Skridt mod Fødelandets Gavn.
Mig elſke Trønderne, jeg ſeer, hvad Raſerie
Min Død optænde vil hos dem; Ja Haralds Throne
Skal vakle ved mit Fald; vil han min Død forſone,
Han maa ſom Folkets Ven forlade Tyrannie,
Høyt agte tappre Mænd og give Trueſkab Løn.

Arne 5. 6. kommer imidlertid til og vil bilde Einer og Bergliod og Sigrid ind, at han af Venſkab for Familien har recommenderet Endre hos Kongen til at nyde denne Dag Jarls Værdigheden. Sigrid, ſom kiender Hofmanden, bevidner ham ſin Erkiendtlighed med en kold Miine, men vil overtale ſin Fader til at ydmyge ſig og give efter for Kongen. Men han 7. 8. 9. viſer dem alle bort og vil alene tale med Kongen. Paa Kongens Tiltale, ſom gik ud paa Krig, opmuntrer han ham til Fred med diſſe Ord:

Glem alt hvad dig er kiært, glem Sværd og Rov og Krig,
Glem Seyer og Triumph, glem Had til Naboe-Riger,
Glem Lyſt til Hevn, og hør, hvad Rigets Trang dig ſiger,
Brug vel forundte Fred, og bliv udødelig,
Sid paa din Throne ſtolt, og øv Retfærdighed,
Opløft fortrængte Dyd, lad frække Laſter blegne,
Lad ſtræbſom Bondes Flid paa dyrket Ager tegne
Den kiære Konges Roes, ſom undte Riget Fred.

Einer taler for Landets Fred og **Harald** for Krig. Endelig ſkiænker Kongen ham en Time at betænke ſig i, og hvis ikke han falder til Føye truer ham med Døden. **Einer** ſat i Forlegenhed bryder ud for ſig ſelv alene i diſſe Ord, der ſkal udmærke ham ſom en patriotiſk Helt fra en Oprører:

Min Nidkiærhed med Skam, med Død belønnes ſkal!
O! kunde jeg kun her den dyre Pligt foreene
At følge Kongens Bud, med den, mit Land at tiene ——
At tiene det og døe, velan! her er mit Valg.

I det tredie **Optog** aabner 1. **Eliſabeth** og **Sigrid** Skuepladſen med Klager over Krigen, ſom ſkal bortrykke deres Mænd fra dem, og **Sigrid**. 2. 3. vil overtale ſin **Endre**, i det Dronningen gaaer for at bøye Kongens Hierte, om det er mueligt til Fred, da **Tambeſkiælver** har været ubevægelig for at ydmyge ſig indtil at ſamtykke Kongens Villie. 4. Efter Dronningens og **Sigrids** Afgang betrædes Skuepladſen af Kongen med **Arne**. Her vil Kongen overtale **Endre** til at afvende ſin Fader fra hans Standhaftighed mod Kongen. **Endre** vil formilde Kongen og beder for Faderen, at han vil elſke hans Troeſkab og foragte hans Overmod, og udbeder ſig i det mindſte en Dags Opſættelſe, da han vil ſøge at vinde ſin Fader. Men **Harald** fordrer ſtrax Lydighed. **Endre** gaaer af, og **Harald** er 5. alene med **Arne**, ſom ikke glemmer at kaſte Olie i Ilden og at ſætte ondt i Kongen baade til Fader og Søn. Her er det først Kongen ſtandſer i Samtalen og ſpørger, om den **Biarke**, **Arne** havde ladet arreſtere ſom offentlig Tyv, der havde røvet af Kongens Skat, var befunden ſkyldig. **Arne** forvirret raader Kongen alene at være bekymret for ſit Livs Frelſe efter **Einers** Død, ſom allerede var beſluttet, i Fald han ey ydmygede ſig. Kongen gaaer af til Templet, imens **Arne** røber for Tilſkuerne 6. ſit Forræderie i det han paa blot Mis-

tanke

tanke havde ladet Biarke arreſtere, ſom var en af Einers Mænd. Einer kommer til 7. og i det han forundrer ſig, hvad der ſaa kan have bundet Kongens Hierte til Krigen, falder Arne ham i Talen, afmaler Kongen ſom en ſelvraadig Herre, opløfter Einers Fortieneſter i hans egne Øyne, ja ſtiller ſig an, ſom han vilde raade ham til at tage ſin Tempo i Agt, nu da han ſkal møde Kongen i Templet for at ſamtykke Krigen. Holdt! ſaa ſvarer Einer ham;

—— —— Din ſorte Siæl jeg nu tilfulde ſeer
Har du din Eed forglemt! undfalder du din Herre?
Viid, er Tyrannen Grum, Forræderen er værre!
Naar Harald ſtolt og ſtræng, du troløs nedrig er.
Du vil bedrage mig? —— Ney lang Erfarenhed,
Har lært min Siæl at ſee en Hofmands ſkiulte Ænker,
Og den ſom redelig mod Land og Konge tænker,
I Hiertet ſkrevet bær ſin dyre Troeſkabs Eed.
Men du — hvor er du født? hvi fik du Normands Navn?
Gaae! ſlye din Skiændſel bær og viid: min Landsmands Ære,
Var altid kiæk og ſtolt og Konger troe at være,
At tænke, tale frit og fremme Landets Gavn.

Einer 8. 9. 10. faaer at vide af Bergliod, at Biarke er arreſteret, men til hans Ulykke veed hun ey at ſige ham andet, end at det er ſkeet af Arne, uden at Kongen veed noget deraf. Saaledes har Digteren bragt denne Biarke herind i Spillet med, at han bevarer ſin Heltes Ære, i det han ikke lader ham til Trods for Kongen rive Biarke løs af Fængſlet, ſom han her allerede med en forbittret Nidkiærhed truer at ville, førend han gaaer til Kongen i Templet. Endre, hans Søn, ſom tilforn har vidſt hvad Kongens alvorlige Villie var, at hans Fader ſkulde ſamtykke denne Dag, eller døe, har desuden her hørt af Arnes Mund til hans Tiener, i det Kongen kom til Templet, ſaadanne Ord, ſom bevidnede denne Forræders Glæde over den Ulykke, han havde beredet baade Fader og Søn af Kongen. Han vil derfor endelig, at Faderen i Tide ſkal falde til Føye og ſamtykke Krigen, for at frelſe begges Liv. Bergliod derimod vil oprøre Sønnens Hierte mod Kongen til ſin Faders Forſvar, og Faderen ſelv til at forekomme Vold med Vold. Einer vil ingen af dem adlyde.

I ſønderrive her mit giennemtrængte Bryſt
Du til Formaſtelſe min ſtolte Siæl oprører,
Og du til Nedrighed mit rørte Hierte fører.
Men bort qvindagtig Frygt, bort farlig Stride-Lyſt.
Jeg gaaer til Biarke nu, fra ham til Templet hen
Og derſom jeg ey meer min Bergliod omfavner
Det være ſkal din Troſt, naar du din Einer ſavner,
At han var Kongen troe, og altid Landets Ven,
Kom elſkte Søn og lærd i Dag, hvor dybt den bør
For Thronen bøye ſig, ſom Landets Tolk ſkal være,
Kom lær dit Folkes Nød for Konger at frembære,
Saa gaaer jeg uden Frygt og glad for Landet døer.
End. O! hvilken Tapperhed! Velan! jeg følge maa:
Min Siæl, bliv fuld af Mod, ſaa døer jeg med min Fader
Bergl. Frels Himmel! Frels! I Dag mig Mand og Søn forlader,
Lad ey Tyrannens Sværd til diſſe Hierter naae!

I femte Optog foreſtiller Skuepladſen Tronhiems Dom-Kirke. Her er alt Endre 1. 2. bereed paa at døe med ſin Fader om det ſkal gielde. Her finder Sigrid ham, og vil bede ham, men i Forvirring og for Angeſt veed ikke hvorom, endten at tale for Freden, eller ſamtykke Krigen, overalt, hvordan det gaaer, at ſtifte Fred. Han ikke mindre tvilraadig ſeer i der ſamme Kongen og Sigrid, ſom i ſin Frygt ſeer alt Ulykken over hans Hoved, træder mellem Kongen og ham, færdig at døe for ham. Kongen 3. geleydet af Dronningen og fire Betiente, taler dem naadig til, ſøger at betage dem al Frygt, ved at lade dem vide, at han her var kommen for i Fred at handle med deres Fader om Krig og kun med det Gode, om han ſaa vil, at udvirke hans Samtykke til Krigen: „Hiſtorien beretter (her lade vi Digteren giøre „ Rede for ſin følgende Epiſode) at Harald engang tog Olufs „ Skrin frem for at ſee ſin Broder. Denne Omſtændighed „ har jeg benyttet mig af til en Epiſode. Jeg troede det „ var overeenſtemmende med Haralds Statskunſt, i ſaa „ ſlibrige Omſtændigheder at ville først forſøge de lemfældigſte „ Midler til at bringe Einer paa ſin Side, og de Høytide-„ligheder, han anrettede i Templet, kunde han med ſaa „ meget større Grund haabe, ſkulde have ſin gode Virkning „ paa Tambeſkiælver, ſom Helten i den Tid med al deres

„ Grum-

„ Grumhed havde tilbørlig Ærefrygt for alt det, som havde „ Navn af Helligdom, og Einer selv bar saa stor Høyagtelse „ for Oluf den Hellige, helst efter hans Død.“ Det er da her han lader Kongen betiene sig af dette Middel. Ligkisten bringes frem og bliver staaende dybt inde paa Skueplads sen. Kongen fordrer her Endres Eed og han maa sværge over Liget, at han vil følge Kongen i Fred og Krig, bliver derpaa erklæret Jarl, og befales at gaae til sin Fader for at sige ham, at Kongen venter her efter ham og formoder sig af ham den samme Underdanighed. I det han gaaer raaber Sigrid efter ham: Sig Harald er vor Ven, bed dog din stolte Fader, og Kongen imidlertid tager Olufs Sværd op af Kisten og betragter det. Einer 4. kommer ind fra Siden uden at have mødt sin Søn, seer Kongen som vendte Ryggen mod ham, at staae med det dragne Sværd, og i den Tanke, at den Døde er hans Søn, Kongen har myrdet, og i Haab om lige Skiæbne for sig, greb han i Overilelse til sit Sværd og løber mod Kongen. Her lod Digteren sin Helt begaae en Skrøbelighed, som Naturen selv undskylder. Kongen af Ærbødighed for dette hellige Sted er alt for betænksom til strax at hævne dette formastelige Angreb. Endre kommer 5. løbende til og kaster sig for Kongens Fødder. Einer forbauset over sin Feyltagelse taber Sværdet af Haanden og erkiender sin Formastelse. Bergliod, som en rasende Qvinde, vil have Mand og Søn til at anfalde Kongen, og da hun seer den ene bestyrtet, den anden paa Knæe, er hun færdig selv at fare Kongen ind paa Livet. Arne bevæbnet kommer til 7. og beretter Kongen end mere, at Einer har med Magt revet hans Fange Biarke ud af Arresten, og raader Kongen strax at fælde ham. Kongen har ingen Øre dertil, men foreholder Einer sin Overilelse, forklarer ham i hvad Hensigt han havde stevned ham hid, og nu stevner han ham som en Misdæder at anhøre sin Dom for sin Throne efter Loven. Nu erkiender først Einer 8. at han har forløbet sig i en dobbelt Henseende, deels som den, der har revet Biarke løs, der dog virkelig med Kongens Villie og Vidende var arresteret, deels som den, der havde anfaldet Kongen. For disse Forbrydelser hverken haaber eller ønsker han Forladelse, men bereder sig til Døden for villigen at fyldestgiøre Retfærdigheds Fordring. Hans Fortrydelse er

bitter, og hans Forſæt er faſt at døe for Retfærdighedens Skyld, uagtet Endre troer hans Sag ſtaaer endnu til at forſvare eller undſkylde, Sigrid forſikrer ham Forbøn, og Bergliod vil endog han ſkal forſvare ſig i Spidſen af ſin Hær. Men Intet af alt dette gielder. Einer kiender ſig ſkyldig og ſin Overilelſe for en Forbrydelſe, for hvilken han vil døe, og døe ſom Helt, naar han ikke kan ved at tale Fædernelandets Sag mod Kongen, ſaa dog ved at tale Retfærdigheds Sag imod ſig ſelv. — Nu ſkeer det femte Optog paa Skuepladſen i Kongens Sag. Arne aabner den 1. med ſine Bevæbnede, hvilke han befaler at anholde og dræbe Endre naar han kommer og vil ind paa Kongens Gaard. Han har bildt dem ind, at hans Forſæt er intet mindre end at dræbe Kongen under det Foregivende, at han vil med Bøn formilde ſin Faders Dom. Saaledes faaer denne Forræder først Endre bragt af Dage. Kongen 2. 3. lader Einer bringe frem for Retten paa Slottet, da han imidlertid har Porten beſat med den Vagt, ſom efter Arnes Indſkydelſe ſkal dræbe Arne. Einer 4. langt fra at forſvare ſig tilſtaaer ſin Forbrydelſe. Harald, ſom finder ham imod Formodning og til ſin Forundring ydmyget, men ikkun over ſin erkiendte Forgribelſe, lader ham vide, at det koſtede nu kun et godt Ord, hvormed at bede om Forladelſe. Einer ſvarer:

Det var ey altſaa nok at feyle ſelv i Dag:
Jeg ſkulde dig maaſkee ved Suk og Bøn forføre
Du ſkulde glemme dig, og Vold retfærdiggiøre?
Og handle mod vor Lov? — Ney, haſt og dom min Sag.
Du veed en Dommers Pligt: Vaag for Retfærdighed,
Tænk, hvad du vover ſelv, ved ey at ſtraffe Laſter?
Snart en Forræder ſig mod Kongens Liv formaſter,
Naar han ved ydmyg Bøn fra Straf at reddes veed.

Dette Træk, ſom nogle i Socratis Characteer tør kalde Frækhed mod ſin tilgivende Dommer og Øvrighed, har dog vor Digter ey undſeet ſig ved at laane af hans Skilderie, for dermed at zire Einers. Vel forklarer han ſin Sag for Kongen, men uden at retfærdiggiøre ſin erkiendte Overilelſe. Kongen faaer da at vide, at man havde bildt Einer ind, at det var Kongens Forſæt i Templet at ofre baade Fader og Søn, at Biarke er uſkyldig i den ham tillagde Forſeelſe, og at Einer ikke vidſte, at han af Kongen var arreſteret,

men

men kun af Arne. Her bliver nu den rette Forræder kiendt af Kongen, Einer frikiendt og erklæret for Kongens Ven. Men Einer, uden at vise Foragt for Kongens Naade, og trøster ved at døe som Kongens Ven, ønsker han at opofre Livet for Retfærdigheden. Her er baade Harald og Einer begge store Mænd, hver paa sin Maade. Kongen er naadig og vil vinde med Kiærlighed. Einer vil ikke leve paa Retfærdigheds Tab og Bekostning. Han er gaaet af. Her paa skeer nu Allarm 5. 6. 7. Dronningen har mærket til Oprør og Trudsler af Folket. Sigrid kommer til og anraaber Kongen om sin Endres Frelse. Arne selv 8. kommer ind og beretter, at Endre er myrdet, og Einer selv troffen, og Kongen skal tænke i ham at have en troe og kiæk Mand. Men han kiender ham alt for vel dertil, og lader ham gribe som en Forræder og Morder. Beslutningen i de tre sidste Optrin kroner baade Helt og Digter. Vi kan ey undlade at anføre dem med alle Digterens Ord:

9. Optr. Elis. Min Konge! frels dit Liv, jeg frygter Einers Død

Til farligt Raserie ophidset Skare driver,
Ved Arnes Listighed min Harald Maalet bliver
For Folkets Lyst til Hævn. O! hvilket grusom Stød!
Det blev da Kongers Deel at taale Had, Foragt,
Naar kun i deres Navn en Hofmand Vold udøver.
Har. Ja kostbar er den Skat man mig i Dag berøver:
Mit Folkes Kiærlighed, min Ven, min Konge-Magt.
Hvad er tilovers nu? — Flugt? Himmel! hvilken Skam:
Men Krig? hvad Grusomhed mod eget Folk at stride!
Ney før min Ære skal, end Landets Velfærd lide:
Min Dronning! kom. O Gud! o Sorg! der seer jeg ham.

10. Optr. (Einer geleydet af Vagt med en Piil i Brystet.)

Fortornet Himlen var og den har hevnet sig:
Dens Straf udføres tidt ved en Forræders Hænder.
Dybt føler jeg mit Saar og snart mit Liv sig ender
Ved sikker Piil min Haand blev ofte seyerrig:
Ved alt for sikker Piil jeg fik mit Banesaar.
Men det, som smerter meest, en Nordmand Buen spændte,
For hvad der kaldes Norsk mit hele Hierte brændte.
(Til Arne)
Det brændte og for dig. Hver Gran, paa Fieldet staaer,

For

For mig var koſtbar, ſkiøn og dobbelt ſkiøn og ſkiær,
Fordi mit Fødeland var min og Granens Moder,
Hvor meget mere var hver Nordmand da min Broder
Og dette Bryſt af dig igiennemboret er!
Og Einers tappre Søn. Jeg glad mod Døden før
Med roeligt Hierte gik, naar Endre ſkulde bære
Mit Navn og jeg i ham erindret elſket være
Men Ach! mit Haab forſvandt: Jeg meer end een Gang
(Til Harald) døer.
Jeg Endres ſidſte Ord for dig i Dag frembær:
Stig Harald, jeg var troe mod Konge, Land og Fader.
Har. Ach! hvilket gruſomt Tab! al Kraft min Siæl forlader:
O Gud! hvor denne Slægt har haft ſin Konge kiær!
Min allerbedſte Ven, Velgiører, Landsmand, Helt,
Min Fader — dette Navn jeg al din Troeſkab ſkylder.
En meer end ſønlig Sorg din Konges Bryſt opfylder:
Ja Harald første Gang i Dag har Taarer fældt.
Men hvad? jeg hører Skrig! El. Ach! det er Bergliod!

11te Optr. (Bergliod med bevæbnede Bønder.)

Han lever, hævner ham, før han ſin Aand opgiver!
I ſee Tyrannen der: hans Hierte ſønderriver!
Frem! redder Stad og Land! Ein. Hold, tæm dit grumme Mod!
Hør først og underſøg. Der ſtaaer Forræderen,
Som traf din Søn og mig; men lær den Mand at ære,
Som før min Fevl tilgav, ſom nu min Søn vil være,
Som ſelv begræd mit Tab, kiend Kongen, kiend vor Ven.
Formaaer jeg end engang at være Nordmænds Tolk,
Da Konge hør min Bøn, ynk en forblindet Skare!
Har. Det ſtedſe var min Lyſt mit eget Folk at ſpare.
Ein. Du er til Konge ſød for et behierter Folk.
Seer, Trønder, Eders Ven, ſom Himlen ſtraffet har.
I vide ſelv, hvor lidt jeg Frygt og Smigren kiender,
Troer da, mit Hierte nu for denne Konge brænder,
Og hvis mit ſidſte Raad for Eder helligt var,
Da lyder, elſker ham. — Bergl. (til Kongen)
— — — — Undſkyld min Hæftighed!
I Sorg beſpændte Bryſt hevngiærrig Smerte raaber,
Og Trøſt i Blod og Mord omſonſt at finde haaber;
Forvirret, ſvag og øm, fortvivlet, grum og vred,

Jeg

Jeg veed ey, hvor jeg er, jeg veed ey hvad jeg bør.
Nu vil jeg søge Hævn og nu mit Tab oprette,
Nu drage Sværd mod dig og nu mod Himlen trætte.
Men alt omsonst! min Mand, min Søn og selv jeg dør.
(Hun hælder sig ned ved Siden af Manden.)

Ein. Veninde! Kongen veed, dit Tab i Dag er stort:
Bliv du ham stedse troe! sig alle Landets Sønner,
At jeg, i det jeg dør, paa Haralds Naade skionner ——
Min Smerte tager til —— Farvel! —— min Tid er kort.

Har. Hast dyrebare Ven, og sig mig før du dør,
Hvad kan jeg mod din Slægt? Hvad dig til Ære gisre?
Mod **Bergliod**? Mod hvem? Lad mig dit Ønske høre!
Tael! en saa troefast Helt ey noget nægtes bør.

Ein. Endnu den sidste Rest af Modet samler sig,
Og Siælen flygtende paa nye tilbage vender:
Velsignet Øyeblik, som Himlen selv mig sender!
Din Gunst, o Konge! gior min Død høytidelig.
Min **Bergliod** er tryg ved Himlens Varetægt.
Min Søn er død; mit Støv forlanger ingen Ære;
Men hør mit sidste Suk, du bød mig at begiære!
See Konge! dette Folk er **Tambeskiælvers** Slægt,
Enhver saa kiær for ham, som Frende, Broder, Søn
Antag dig deres Nød! Min Siæl dig ey forlader,
Før du mig lovet har at være Folkets Fader,
Og unde Landet Fred: der er min sidste Bøn!

Har. Min Siæl er øm og rørt, jeg intet nægte kan.

Ein. Min Smerte taber sig, min Død kan Norge gavne,
Det Folk, som **Harald** har, skal aldrig Fader savne:
Lykfaliggior, o Fred, min Konge, Folk og Land!
Ja Himmel, hør min Bøn, hør her min hele Siæl,
I dette eene Suk sin sidste Kraft udtømmer,
Hør du, som Hiertet seer, du som Tyranner dømmer!
Gid evig det maa gaae mit kiære Norge vel!
Lykfalig blive hver, som Lov handthæve tør,
Hver faderlig Regent, som Folkets Klage rører!
Mit Norge! din jeg var, og dig mit Støv tilhører,
For dig jeg stred og vandt, dig gav jeg Fred og dør.
(Han rykker Pilen af Brystet og falder.)

Denne er Heltens Ende hos Digteren, i Sandhed saa ærefuld, som han kunde ønske den af en Digter, der vilde oprette denne sin Landsmand et Æreminde. Man skal vel ikke kunne nægte,

nægte, at jo Helten ſkylder Digteren meget, dog intet, ſaa vidt vi har kundet mærke, til den hiſtoriſke Sandheds Fornærmelſe. Vel er det ſandt, at Einers Helte-Character er ſlet ikke ſaa afgiort med nogen hiſtoriſk Vished, at den jo kan være Critik underkaſtet, ſaa at den, der alene vilde ſkrive en proſaiſk Lovtale over ham, ſkulde ikke kunne undgaae tillige, ſom Advocat, at forſvare hans Sag. Dette forudſat, at den kan forſvares, bør vi lade Digteren vederfares den Ret, at han maatte viſe os ſin Landsmand fra den bedſte Side, og afvende den ſvage fra vore Øyne, om han og har haft den, ſaa længe dog Hiſtorien ſelv ikke aabenbarer den af noget tilſtrækkeligt Kiendemærke. Men vi tør nok ſige, at Harald ſkylder Digteren meget meer, end Einer. Thi at Kongen ingen Deel ſkulde have haft i det Mord, ſom blev begaaet paa Einer og hans Søn, det har Digteren uden Tvil til Trods for Hiſtorien ligeſaa viſt paabyrdet ſine Tilſkueres Indbildning, ſom at han paa Einers Forbøn har tilſagt Landet Fred, da man veed, at han maatte tage Flugten fra Tronhiem ſtrax efter Einers Død, og ſiden ved Find Arneſen fik Trønderne ſtillede tilfreds, da han uden Modſigelſe fortſatte Krigen mod Dannemark. Her har Digteren aabenbar hængt Skildet ud: falſa veris: ψεύδεα ετυμοισιν ὁμοια. Viiſeligen har han og vidſt at døige i Einers Character den vel unægtelige perſonlige Uvillighed, ſom han havde fattet mod Harold, fordi han ſaa meſterlig vidſte at indvikle ſig i Stridighederne mellem Magnus og Svend, ſaa Magnus hverken fik Dannemark, og oven i Kiøbet maatte deele Norge med Harald. Denne hans Uvillighed har Holberg ſaa lidet fordulgt, at han endog har giort Studſighed mod Kongen til en aabenbar Virkning deraf. Overalt kan man vel formode, men maaſkee ikke beviſe, at Einer maatte nok kunde have forudſeet, at han ikke vilde eller kunde trænge igiennem med Magten imod Kongen, og hvi vilde han da opofre ſig ſelv med ſine Trønder og Bønder, naar dog Krigen med Dannemark ligefuldt vilde gaae for ſig? Hvi ſparede han ſig ikke her ligeſom tilforn, da han til andre Tider nok ogſaa havde fundet Leylighed til at døe, i Fald han havde lyſtet at døe ſom Helt for Fædernelandet? Hvilken ſkiøn Leylighed var der ikke for ham til en æreſuld Død, da det gialdte for ſaa mægtig og anſeelig en Mand om intet mindre, end at fægte

for

for ſin Konge og ſit Fæderneland ved Stikleſtad mod en fremmed Fiendes Anfald, for hvilken han her i Digtet ſiger aldrig nogen Nordmand at ſkulle vige, ſaaſom S. 28, Væ den ſom Angreb der (i Landet) mod Nordmænd gjøre tør! o. ſ. v.? Men af Mangel paa Beviis imod Einer for al ſaadan Formodning, maatte og kunde Digteren, uden at lyve til ſin Landsmands Ære, tilſideſætte og fordølge ſaadan Svaghed, og den har her heller ikke haft den mindſte Deel i Heltens Handling. Kort at ſige, vi holde for, at man hverken bør misunde Helten ſin Digter eller Digteren ſin Helt. Vor Anmærkning herover ſigter til at retfærdiggjøre Digterens Valg, ſom ſkulde finde ſaa meget mindre Biefald, med jo ſtørre Føye man kunde ſige, at en blind Patriotismus eller Nationalismus havde haft Deel derudi. Han vilde viſt, man ſkulde beundre hans Helt og ynke ham. Men hvad Beundring eller Medlidenhed ſkulde han kunne kræve for den Mand, om hvilken man vidſte, eller kunde med Rimelighed troe, at han havde været en avindſyg, ſtudſig, rebelſk og oprøriſk Underſaat, ſom, under Paaſkud af at tale Folkets Sag, havde kaſtet ſig op til Anfører for en blind Almue og nogle vanvittige Bønder, imod den, han maatte erkiende for Norges retmæſſige Konge. Planen og dens Udførelſe ſeer man af dette vort Udtog, hvori vi har aftegnet, hvad ſom i ſær afmærker os Einers Helte-Character, og vi har ſøgt at viſe, hvor vidt han med Rimelighed har kundet forſvare den, ſom han virkelig gjør. Digterens ſmukke, regelmæſſige og til Charactererne vel aſpaſſede Sprog kiender man alt af Zarine. Hvad andet vi til hans Berømmelſe, uden for en Recenſents egentlige Forretning, kunde have at føye til, maatte man maaſkee anſee for et blot Ecco.

Frankfurt og Leipzig. Briefe vom Herrn Boyſen an Herrn Gleim. Erſter Theil 1771. Zweyter Theil 1772. Denne Samling af Breve, ſom ere ſkrevne fra Aaret 1741. til Aaret 1771. fortiener det Bifald, den har bekommet, ligeſaa vel formedelſt de mangfoldige fortræffelige, deels philologiſke, deels hiſtoriſke Anmærkninger, med hvilke den er opfyldt, ſom formedelſt den ædle Hyagtelſe, med hvilke den lærde og retſkafne Hr. D. Boyſen allerede ſaa længe har beæret en af de bedſte Mænd og Skribentere i vort Aarhundrede.

drede. Alle fortiener at læſes. Man har i ſær fundet Behag i den Sammenligning imellem Maraccii Overſættelſe og Hinkelmans arabiſke Text af Alkoranen. Denne første lykkelige Prøve burde billig opvække Lyſt til Efterfølgelſe hos dem, ſom ere det Arabiſke mægtige og har tilſtrækkelig Leylighed. Men uagtet, man er overbeviiſt om Hr. B. udbredede Bekiendtſkab med det arabiſke Sprog, ſaa ønſker man dog ikke juſt fra ham en Overſættelſe af Alkoranen, ſom nyelig er bleven ham offentlig affordret, men meget mere ønſker man den fra en Michaelis Haand, ſom beſidder det dertil fornødne digterſke Genie. Derfor maatte Hr. D. Boyſen heller overſætte de bedſte Stykker af Gemara, hvilken han, ſom man veed, forſtaaer indtil Rabbinernes Beundring.

Berlin. D. Anton Friedr. Büſchings **Einladungsſchrift zur öffentlichen Prüfung der Gymnaſiaſten und Schüler des grauen Kloſters und der Töllniſchen Schule, nebſt einem Verſuch, die Kenntniß der Natur den Kindern leicht und nützlich zu machen.** 1772. 2 Ark i 4to. Publicum har allerede for længe ſiden med ſit Biefald belønnet de Bemøyelſer, ſom Hr. Ober-Conſiſtorial-Raad B. har giort ſig for Børns Underviisning. Han forelægger i dette Skrift en Prøve, hvorledes han tænker at bibringe Børn i Stæderne og paa Landet en Kundſkab om de naturlige Ting, efter hvilket at dømme, man med rette kunde ønſke denne Plans videre Udarbeydning, da Natur-Kundſkaben er ſaa vigtig, og Underviisningen der i har hidtil hos Børn været ſaa mange Vanſkeligheder underkaſtet.

Altona. Den 22de April a. pr. blev paa det her værende Gymnaſii offentlige Høreſal af Forfatteren Hr. **Königsmann** forſvaret under den berømte Hr. Prof. **Henrici** Forſæde følgende Philologiſke Diſſertation: Humanitatis ſtudia neceſſitudine inter ſe mutuisqve officiis conjuncta. Hr. Prof. **Henrici** har, ſom første Director, hertil ſkrevet et Programma paa 2½ Ark i 4to, under Titel: De bibliotheca Gymnaſii Altonani narratio, ſom mælder om Gymnaſii Bibliotheks Indretning, om de Velyndere, ſom har ladet ſig ſammes Formerelſe være angelegen, og om forſkiællige deri værende Manuſkrifter og Bøger, iblandt hvilke ſidſte i ſær befinder ſig nogle, ſom ere trykte kort efter Bogtrykkerkunſtens Opfindelſe.

No. 13.

Kiøbenhavnſke Efterretninger om lærde Sager.

I. Hæfte. Torsdagen den 1ſte April 1773.

Kiøbenhavn. Tre Taler om Evigheden, og om den Vigtighed og de Fordeele, der vre i og ved ſtedſe at see hen til det Evige. Skreven paa Engelſk af Job Orton og nu efter den tredie Engelſke Udgave overſat paa Danſk. 1772. 88 S. i 8vo. Med Hoffpners Skrifter. — For kortelig at fatte alt hvad der kan ſiges til diſſe Talers Berømmelſe, da ſkaffe den Læſere en ſund og fornuftig Opbyggelſe over den høyſtvigtige Sag, nemlig Evigheden, ſom er alles og i ſær alle Chriſtnes alvorlige Betragtning værd. De ere forfattede over det Sprog 1 Cor. IV. 18. Men det, ſom er uſynligt, det er ævigt. — I den første Tale har Forfatteren først forklaret det Begreb, vi Menneſker nogenlunde kan giøre os om Evigheden, og dernæſt har han betragtet ſamme med en besynderlig Anvendelſe paa vore egne Siæle og deres udødelige Natur, og tilkommende ævige ſaavel lyksalige ſom ulyksalige Tilſtand, hvis Evige Vedvarelſe uden Ende han har søgt baade af Fornuften med gode Grunde, og af Skriften med unægtelige Sprog at beviſe. Til Beviis paa, hvor grundig denne Forfatter er i ſin Opbyggelſe, da høre man Kiernen og Styrken af det Beviis for Siælenes Udødelighed med hans egne Ord: „Siælens Væſen har en Begyndelſe; men „ ſkal ingen Ende have. Dette ſlutter man af Siælens ſande „ Natur, ſom er ſaa meget forſkiællig fra Legemets Natur.

„ Siælen haver paa ingen Maade ſit Væſen af Legemet, „ ikke heller er afhængende af dets Tilſtand i Henſeende til „ ſit Væſens Vedvarighed. Siælen er en enkelt, ublandet, „ udeelelig Kraft. Siden den ikke beſtaaer af Materie, „ maa den være uforgiængelig og udødelig. Da den ikke er „ ſammenſat af Deele, ſom Legemet, ſaa kan den ikke op„ løſes. At Siælen efterlever og virker efter Legemets Død, „ det ſlutte vi af dens Kræfter og Evner, og af den Dyg„ tighed, den har, at ſtille ſine Henſigter paa det Tilkom„ mende, hvilket Dyrene ikke kan, og at føle ſaadan Glæde, „ Sorg, Haab og Skræk, ſom diſſe ikke fornemme. Den „ har en ivrig Længſel efter ſit Væſens Vedvarighed, og en „ Skræk for dets Tilintetgiørelſe og Undergang. Man „ kan ikke læt tænke, at Siæiens viſe og gode Skaber ſkul„ de have indplantet den diſſe Formuer og Tilbøyeligheder, „ hvis den ikke var beſtemmet til en ævig Udødelighed. Sam„ vittighedens Magt og Frygt for en tilkommende Tilſtand, „ ſom en begaaet Misgierning opvækker hos ethvert Menne„ ſke, blive med Rette holdt for uomſtødelige Beviis paa „ dens Udødelighed. Den ulige Deeling af Godt og Ondt „ i denne Verden, efter fornuftige og friehandlende Væ„ ſeners ſande Beſkaffenhed, vidner tydeligen om den til„ kommende Tid. —— Men i en Sag af ſaa ſtor Vig„ tighed giver den Hellige Skrift os det klareſte Lys, og „ løſer enhver fornuftig Tvivl.“ Forfatteren kuldkaſter til Slutning den Indvending mod Straffens Evighed, **at Gud gierne kunde giøre Undtagelſe i ſine Trudſler.** Det er vel erindret, hvad han derimod iblandt andet ſiger: „ Desuden faſtſætter denne Grund, at nogle Menneſker ſkul„ de vide mere af Guds hemmelige Raad, end han har „ foreſat ſig, at de maa vide, og opløfte ſig med deres Tan„ ker over hans Viisdom og Ære. Han har befalet at vi „ ſkal troe, at han vil opfylde ſine Trudſler, men de har „ udtænkt og udgrundet, at han dog ikke vil giøre det.“ Man kan lægge til, at det dog ikke er ret giort af dem, at de ſaaledes røbe, hvad Gud har vildet have ſkiult for dem, ſom for alle, det er at ſige, røbe hvad de ſelv ikke vide. —— Den anden Tale foreſtiller 1) hvor ſtor vor Forbindtlighed er imod Gud og Frelſeren, at de har aabenbaret os det Evige, og udfundet Midler til at redde os fra den ævige

For-

Fordervelſe, og forſkaffe os det ævige Liv: 2) Hvad for en Daarlighed og Galenſkab man maa tilſkrive Menneſkene, naar de ſatte ud af Agt de ævige ſaa høyſtmagtpaaliggende Ting: 3) Hvor alvorlige Prædikantere og Forældre maa være, at foreholde ſamme for deres anbetroede Siæle: 4) Hvad for en forfærdelig Sag det er at døe, og gaae ind i en ævig Tilſtand. Vi kan ikke nokſom roſe de mange gudelige, alvorlige, tildeels ſmukke overalt opbyggelige Betragtninger, Formaninger og Advarſler, ſom denne Tale er fuld af. For Ex. S. 54: „En Menneſkes Død er hans Udgang af Tiden „ ind i Evigheden, og hvad kan være vigtigere? Vore „ Medmenneſkers Død rundt omkring os er noget ſaa ſæd„ vanligt, at vi ſielden anſtille en alvorlig Betragtning „ derover. Mange tale ofte derom med ligeſaa megen Kold„ ſindighed, ſom en ſlet og ret Artikel af Aviſerne, og læſe „ en Comoedie-Seddel og en Liſte over Døde med ſamme „ Følelſe. Saaledes lægges de efter Pſalmiſtens Anmærk„ ning i Graven ligeſom Faar. De Efterlevende, ligne „ Faarene, ſom, naar et af dem borttages for at ſlagtes, blive „ for en liden Tid ſatte i Uroe, og forſkrækkes, men, lige„ ſom hine, vende ſnart om til deres Foeder og deres Ad„ ſpredelſer, forglemme dem, ſom ere gangne bort, og for„ bedres ſlet intet ved deres Borttagelſe o. ſ. v.“ — Den tredie Tale gaaer fort over ſamme Materie, og foreſtiller 5) hvor ſtor en Pligt og Nytte det er for Menneſker at ſee paa det Uſynlige, eller i alt hvad vi gjøre, ſtedſe at have Evigheden til Øyemærke. Først viſer Taleren, hvad der udfordres til Henſigten paa det ævige, nemlig a) en faſt Troe om de ævige Tings Virkelighed, b) en alvorlig Overveyelſe af Evighedens Vigtighed, c) en ſtedſevarende og vigtig med dens Natur og Vigtighed overeenſtemmende Eftertragtelſe. Dernæſt anbringer han nogle kraftige Grunde, ſom ſkal opmuntre os til i alt at have Evigheden for Øyne, ſaaſom, at Tiden, Livet og Saligheds Midlerne ere os givne til den Ende, at vi ved dem ſkal berede os til det Evige: at vi maa ſnart gaae ud af Tiden ind i Evigheden: at, ſom vor Beſkaffenhed er ved vor Tids Ende, ſaaledes vil og vor Tilſtand blive i Evigheden: at der ere mange og nærværende Fordeele, ſom ledſage denne vor Henſigt paa det Evige, nemlig at den ſætter Grændſer for vor Kiærlighed til Verden;

ophøyer vort Had til Synden og vor Kiærlighed til Gud og Frelseren; giør os omhyggelige for at kiøbe den beleylige Tid; befordrer vor Taalmodighed i Livet; giør os alvorlige og hurtige i alle Religions-Pligter, tilbøyelige til at bevise andre Godt, og villigen at døe. Hvad denne sidste Fordeel angaaer, da er den baade den Sidste og Største som vi Mennesker høste her i Verden af vor bestandige Hensigt paa det Evige S. 83: „Døden og Evigheden ere forskiællige Optrin. De opfylde Sindet med Rædsel. Siælen bøver for „ Tanken om en Overgang i en usect og ævig Tilstand. „ Men en god Bekiendtskab med disse Optrin, ledsaget af „ alvorlige Betragtninger derover, vil efterhaanden formindske denne Skræk, ligesom den vil befordre den Hiertets „ Beskaffenhed, som kan tiene til en god Beredelse til at „ gaae ind i samme. Da skal vi blive ganske forsikkrede, at „ det er en Sag af meget ringe Beskaffenhed, naar, hvor „ og hvilken Person der døer. Den store Sag er denne, i „ hvad for en Tilstand Døden forflytter den. Det skal opmuntre os at vende vore Hierter til Viisdom, at umage „ os for at lede om klarere Beviser og et stærkere Haab om „ Besiddelsen af den ævige Roelighed, og naar samme er „ erlangt, saa skal Dødens Skræk hos os forsvinde. Vi „ skal ey længere gyse ved Bredden af Evigheden, men „ villigen overgive vore Siæle i dens Haand, som døde for „ at forløse dem, som har forpligtet sig til at bevare det, som „ er ham anbetroet, indtil hiin Dag, og som har Helvedes „ og den usynlige Verdens Nøgler.“ Hist og her anbringer Forfatteren nogle smaa personlige Anecdoter, som ere vel anbragte til Opbyggelse, og som man ikke maae sætte i Ligning med gemeene eller urimelige Legender. Endogsaa denne lille Historie er vel anbragt S. 80.: „En berømt Maler af Alderdommen blev spurgt, hvorfor han giorde sig saa megen „ Umage med nogle Stykker, som han havde under Hænder, „ og svarede: Jeg maler for Evigheden. Betragtede „ Menneskene, at de i enhver Sag, som henhøre til Religionen, handle for Evigheden, da skulde det indgyde „ Liv og Mod i alle deres Handlinger.“ Det var at ønske at alle de Bøger endten Originaler eller Oversættelser, som komme for Lyset og skal tiene til almindelig Opbyggelse, vare saavel valgte og skrevne, som disse Taler, som Gibsons

Hyr-

Hyrdebreve o. a. fl. Deres Læsning ſkulde tilvejebringe og udbrede overalt en ſund og fornuftig Chriſtendom, og det var at ønſke, at man vilde levere os flere deſlige ſaavel valgte Overſættelſer af Skrifter, ſom ved deres ſaavel theoretiſke ſom practiſke Underviisning kunde tiene til at ſkaffe den almindelige Mand en reen og uforvervet Smag paa den ſande og ſunde Chriſtendom, og ikke fylde dem Hovederne med vrange Indbildninger, ſom tiene kun til at forvilde eenfoldige Menneſkers Hierner, og lader dem ey engang blive til fornuftige Menneſker, end ſige gode Chriſtne, der vide med Forſtand og Skiønſomhed at udøve Menneſkelighedens og Chriſtendommens Pligter mod ſig ſelv eller andre.

Kiøbenhavn. **Communicanteres nødvendige Selvprøvelſe.** — **Ingen bedrage ſig ſelv, 1 Cor. III. 18.** 1778. 1 Ark i 8vo. Med Hofbogtrykker **M. Møllers** Skrifter. — Dette lidet opbyggelige Skrift er fuld af de kraftigſte Opmuntringer til en alvorlig Selvprøvelſe og Forberedelſe til værdigen at nyde Alterens Sacramente. Forfatteren, ſom ſkiønt ubenævnt dog røber ſig ſelv ved ſin Skrivemaade og ſmukke Anvendelſe af Bibelſke Sprog, har beſluttet dette ſit chriſtelige Opmuntrings Skrift med en ivrig Bøn til Gud imod Chriſtendommens Fiender og Naademidlernes Foragtere. Han yttrer derudi en kiendelig Frygt for Vantroens immer mere tiltagende Herredømme. Om der er mere Grund til at befrygte det i vore, end forrige Tider, derom maa de dømme, ſom kan have bedre Erfaring derom, end vi. Men hvor om alt er, ſaa er Bønnen ſaadan, at enhver oprigtig Chriſten kan og bør iſtemme den: „Ak! jag dog (O Gud!) en hellig Frygt „ i de Forvovnes Hierter, og fyld Spotternes Anſigter med „ Bluſel og Skam, at de maa ſpørge efter dit Navn Pſalm. „ 83, 17. paa det din lille Chriſtne Flok ſom ſukker og er „ endnu tilbage, ikke ſkal forføres og reent henrives af den „ ſtore og raſende Hob, og din Vrede optændes over det „ ganſke Land! Du har jo dog lovet, at alle Helvedes Porte „ ſkal ikke formaae noget imod dem Math. 16, 18. Men „ Ak! hvor liig ſeer det ikke alligevel ud dertil, da ſande „ Chriſtnes Tal bliver daglig mindre, og Gudsfrygt rar „ paa Jorden. Du har, ævige Gud, lagt alle Ting neden

„ under din Søns Fødder, men ſom vi endnu ikke ſee alle „ Ting at være ham underlagde Ebr. 2, 8. ſaa ere vi fær„ dige at raabe her, ſom Fædrene fordum: Ak! at du vilde „ ſønderrive Himlene! Gid du vilde fare ned, at Biergene „ kunde bortflyde (og diſſe høye og haarde Halſe ſmeltes og „ bøyes) for dit Anſigt! Eſ. 69, 19. Hør os, ſom du hørde „ Fædrene og forbarme dig over din arme forfaldne Chri„ ſtenhed! Og du, ſødeſte HErre JEſu Chriſte, ſom har „ faaet alle Verdens Ender til Arv og Eyedom Pſ. 2, 8. „ 72, 8. giv ikke din Arv til Skiændſel Joel 2, 17. bed „ for din lille troende Levning, ſom har koſtet dig ſaa me„ get! Thi Riget er dit, Riget er dit, Magten og Æren „ i Evighed, Amen!“

Kiøbenhavn. **Aftens-Promenader** eller **Samtale imellem** Prudentius og Simplicius **om Forbud at brænde Brædeviin af Rug og Byg i tvende Aar, ſom et ſikkert Raad mod høye Korn-Priſer; ſamt om Korn-Brændeviins og Sukker-Brændeviins forſkiællige Dyder og Qvalitæter.** — Dette lidet Skrift paa 56 S. i 8vo, er nok et af det 1771 Aars talrige Producter. Det indbefatter tvende Samtaler, ſom foreſtilles at være holdne ved **Aftens-Promenader.** I den første handles om Aarſagerne til de høye Korn-Priſer, ſom foregives at være 1) den landfordervelige og ødelæggende Qvægſyge: 2) at man ingen Korn-Magaziner har haft: 3) den alt for længe ſiden tilladte Udførſel af Landets Korn-Vahre til fremmede Steder: 4) den anſeelige Mængde af Rug, Hvede og Byg, ſom forødes og bortſvies i Brændeviin. Ved at hæve og ſtandſe diſſe Aarſager ſkulde de dyre Tider og høye Kornpriſer formildes og forringes eftern de gamle Regel: tublata cauſa tollitur effectus. Den anden Aftens-Promenade eller Samtale handler alene om Brændeviins-Brænderiets Indſkrænkning, anpriſer meget det af Brændeviinsbrænder Sr. **Lihme** deſtillerede Sukker-Brændeviin; anfører det Reſponſum, ſom det Kiøbenhavnſke medicinſke Facultet har givet i Faveur af Samme, fortæller den derom i offentlige politiſke Tidender førte Controverſe og anfører Hr. **Lihmes** Bekiendtgiørelſe desangaaende med Repliquer og Contra-Repliquer; beklager de mange Anſtød man har lagt til Hinder for dette Værks

Drift;

Drift; og endelig overalt meget anpriſer deſlige Sukker-Brændeviins-Værkers Anlæggelſe paa flere Steder i Rigerne, ſom et Middel til at ſpare meget Korn og derved befordre godt Kiøb ſaavel paa Korn- ſom andre Føde-Vahre og Levnets-Midler.

Kiøbenhavn. **Jøderne. Et Lyſtſpil i een Act af Leſſing. Overſat af P. T. Wandal. 1772. 68 S. paa Gyldendals Forlag.** —— Man har i Almindelighed alt for ufordeelagtige Fordomme om Jøder, ſom et falſk og underfundigt Folk, der giør ſig ingen Samvittighed af hemmelige Skielmsſtykker og Bedragerier. Denne Comoedie lærer, at, naar man vil domme af enkelte Exempler om en heel Nation, kan man ikke fælde mildere Domme om Chriſtne, og at der gives Skielmer og Bedragere iblandt Chriſtne, ligeſom tvertimod ærlige og ædelmodige Mænd iblandt Jøder. Overalt ere de Domme meget vaklende og ubeſtemte, ſom man fælder om Nationens almindelige og herſkende Characterer, ſaaſom de grunde ſig for den ſtørſte Deel paa enkelte og beſynderlige Exempler, der ere langt fra tilſtrækkelige til at afgiøre nogen beſynderlig og særſkilt Egenſkab ſom herſkende i en Nations Characteer frem for en andens. For at afgiøre, om den jødiſke Nation er mere bedragelig end andre, maatte man have en Liſte paa alle de hemmelige eller aabenbare Bedragerier, ſom forøves af et lige ſtort Antal af Mennesker, der bekiende ſig til anden Religion, og alle drive Handel, hvori det gielder om at vinde, og giøre ſig alle muelige Fordeele.

Göttingen. Daniel ſecundum ſeptuaginta ex tetraplis Origenis, Romæ Anno 1772. ex Chiſiano Codice primum editus. Gœttingæ recudi fecit Vidua B. Abr. Vandenhœkii. 1773. 9½ Ark i 8vo. Der kom for Lyſet i forrige Aar til Rom en græſk Overſættelſe af Daniel under Titel: Δανιηλ κατα τους εβδομηκοντα εκ των τετραπλων Ωριγενους. Daniel ſecundum ſeptuaginta ex tetraplis Origenis, nunc primum editus e ſingulari Chiſiano Codice annorum DCCC. Typis propagandæ fidei 1772. paa 173 S. i ſtor Folio. Det er bekiendt, at man endnu ikke

hidindtil har haft Daniel paa Græſk efter de LXX. Overſættelſe, og at det er Theodotions Overſættelſe, vi læſer i den græſke Bibel. Det er altſaa af ſtor Vigtighed for den bibelſke Litteratur, at man nu endelig ogſaa kan læſe den ſaa meget forønſkede Udgave af de LXX. Overſættelſe af Daniel. Værkets Indhold er: 1) Dedication og Fortale: 2) Teſtimonia de Codice Chiſiano: 3) Daniel juxta LXX., med en latinſk Overſættelſe og Anmærkninger: 4) Danielis Chronologia ſecundum LXX.: 5) Hippolyti Interpretatio in Danielem: 6) De titulo Verſionis Theodotioneæ Diſſertatio: 7) Daniel juxta Theodotionem cum variis lectionibus præſertim ex codice Vaticano: 8) Comparatio ſeptuagintaviralis Verſionis cum Theodotione: 9) Apologia Sententiæ patrum de ſeptuagintavirali verſione, i fem Diſſertationer, ſom indbefatte mange Anecdoter: 10) Regiſter. Den Vandenhoekiſke Boghandling i Gøttingen har paataget ſig at levere en Eftertryk af dette Værk. Den har nu allerede leveret den græſke Text af Daniel efter de LXX., dog uden Noter og Overſættelſe i 8vo, og vil ſiden lade det hele Værk aftrykke i to eller tre Qvartanter, af hvilke man lover os den første til indeværende Aars Paaſke-Meſſe. Den korte Fortale, ſom herved er tilføyet, er af Hr. Hofr. Michaelis, men indbefatter intet, hvoraf man kan giøre noget Udtog, ſaafom han har forſpæret alt, hvad han har at ſige om denne ældſte græſke Overſættelſe af Daniel, til den fierde Deel af ſit øſterlandſke Bibliothek, hvor han vil handle udførlig derom, og meddeele nogle Anmærkninger, ſom han har giort i et Collegio, han har holdt derover, ſom den Arkviis kom ud. Overſættelſen i ſig ſelv har man overalt funden ſaaledes, ſom Hieronymus beſkriver den, langt ſlettere og upaalideligere, end Theodotions, og den fortiente aldeles af Kirken at tilſideſættes. Men for Lærde er dog dens Læsning af ſtor Værdie, da Theologen ſaa vel ſom Skrift-Dommeren overalt kan lære meget deraf. Den første ſkal nu med større Vished kunne ſige, at vor Hebræiſk-Chaldæiſke Daniel er Original, og ikke, ſom Porphyr foregav, en Overſættelſe af denne Græſke; thi vor græſke Daniel forraader overalt, ved haarde og alt for bogſtavelige Overſættelſer, ved Misforſtand af hebraiſke Ord, ſaa vel ſom og ved Overſættelſe af urigtige Læſemaader, at den er ikke Original. Man anfører

kun

kun et Exempel derpaa af Kap. XI. 33., hvor der ſtaaer i det Græſke, προσκόψσι ἐομφαιᾳ ἢ παλαιωθήσονται ἐν αὐτῇ, men i det Hebraiſke ſtaaer, de ſkulle omkomme ved Sværd og (ובלהבה) ved Ild. Hvo ſeer her ikke hvad der er Original, og hvad der er flet Overſættelſe? Overſætteren har urigtig deelt ובלהבה ſaaledes ובלה בה, og deraf giort den unaturlige Talemaade, ſom ikke kunde komme nogen Original Skribent i Sinde, de ſkulle forældes ved Sværd. Saadanne finder man mange Spor til Overſættelſe af det Hebraiſke eller Chaldæiſke, ſom dog ganſke ophøre med det 12te Kapitel, og den Hiſtorie om Suſanna, Bel og Dragen, ſom først forekommer efter Underſkriften af den ægte Daniel (hvilken, S. 120 er ſtukken i Kobber, ſom en Prøve af den Chiſianiſke Codex) har ikke et eeneſte Sted, hvoraf man kunde erkiende den ſom Overſættelſe af det Hebraiſke. Skrift-Dommeren vil her forefinde en ſtor Mængde Varianter, ſom vel i Almindelighed ere ſlettere end Læſemaaden i den trykte hebraiſke Text, men dog ogſaa nogle ganſke betydelige. Een er der iblandt, ſom fortiener beſynderlig Opmærkſomhed, ſkiønt man dermed juſt ikke vil indſtaae for dens Rigtighed. Det gyldne Afguds-Billede Kap. III. 1. er her ikke 60, men alene 6 Alen høy, og Breden bliver ſlet ikke beſtemt. Hvis denne Læſemaade var rigtig, ſaa ſkulde tvende ſtore Indvendinger mod dette Daniels Kapitel falde bort, ſom man har taget af denne et gylden Billedes uhyre Størrelſe, og den unaturlige Proportion af Høyde og Tykkelſe, ſom 10 til 1. I det 11te Kapitel ere mangfoldige Varianter, men ſom for den ſtørſte Deel have deres Oprindelſe af Ukyndighed i Hiſtorien. Uden hiſtoriſk Kundſkab kan man faſt ikke forſtaae et eeneſte Vers i dette Kapitel, og hvor man ikke det giør, der kan baade en Afſkriver læt forſkrive ſig, og Overſætteren tage Feyl. Den græſke Overſætter ſynes i dette Kapitel ey engang at have kiendt de almindeligſte Ting i Hiſtorien, ſaaſom det Slag, ſom Antiochus den Store tabte imod Romerne, og maa have haft et flet ſkreven Exemplar for ſig; hvorfor han ofte ſaaledes overſætter, at man maa forundre ſig over, hvorledes et Kapitel, der ſtemmer ſaa nøye overeens med Hiſtorien, at det endog kunde op-

vække Mistanke om en ſildere Opdigtelſe, har kundet blive ſaa ſlet forhutlet. Men i dette ſamme IIte Kapitel forekomme dog et Par Varianter, ſom ſtemme fortræffelig vel overeens med Hiſtorien, og dertil nok een, ſom Overſætteren med grammatikaliſk Urigtighed har overſat V. 10. og 14. Paa det ſidſte Sted har Overſætteren formodentlig læſt לבים Libyer, hvor vi har רבים, og overſat det urigtig ved διάνοιαι, ſom de LXX. pleyer at overſætte det hebraiſke לב. Overſætterens Skrivemaade er overalt ſlet, ſom man og ikke anderledes kan formode. Vel har han undertiden nogle ret gode græſke Ord eller Betydninger, ſom man finder i de bedſte Authorer, for Ex. τιμωρια Hielp, (ſom hos Thucydides) ſøger vel og at forvexle Hebraiſke Talemaader med ſædvanlige Græſke, ſaaſom Kap. I. 10. καὶ κινδυνευσω τῶ ἰδίω τραχηλω. Og finder man enkelte Steder, hvor han virkelig træffer et langt begvemmere Græſk Ord, end Theodotion længe efter ham, for Ex. Kap. I. 19. ὡμίλησεν αὐτοῖς ὁ Βασιλευς, hvor Theodotion har ἐλάλησε μετ' αὐτῶν. Men med al den Bemøyelſe og al den paraphraſtiſke Frihed, ſom Overſætteren giver ſig, meer end ellers nogen anden græſk Overſætter af nogen anden bibelſk Bog, mærker man dog, at han ikke har forſtaaet at ſkrive godt Græſk, ey engang ſaa godt, ſom Overſætteren af Ordſprogene eller Pentateuchum. Skrivemaaden røber og, at han ey er nogen af dem, der har overſat andre bibelſke Bøger, end ikke de apocryphiſke, paa Græſk. Han har vel mange Talemaader, ſom ikke forekomme i Overſættelſen af de kanoniſke Bøger, tilfælles med de apocryphiſke, i ſær Maccabæernes Bøger; men og for ſaa liden en Bog, ſom Daniel er, ſaa mange ingenſteds i den græſke Bibel forekommende Ord og Talemaader, at man næppe kan holde ham for nogen af de andre, der indbefattes tilſammen under Navn af de LXX. Ja Daniels Overſættelſe ſynes ſelv end ikke at være af een Haand. Den af Kap. 1. 2. 7. 8. 9. 10. 11. 12. underſkiller ſig mærkelig fra Kap. 3. 4. 5. 6. Diſſe ſidſtbenævnte Kapitler have fra Kap. III. 22. af, en fra vor Chaldæiſke ſaa forſkiællig Chaldæiſk eller maaſkee Hebraiſk Grund-Text, at man ikke mere kan kalde det Va-

rian-

rianter, men maa troe, at een og ſamme Hiſtorie er af tvende Authorer fortalte paa en forſkiællig, og undertiden endog modſigende Maade. De øvrige Kapitler derimod 1. 2. 7.-12. ere overſatte af den os bekiendte Text, om endſkiøndt den har mange afvigende Læſemaader.

Breslau. **Die Kunſt, Thürme oder andere Gebäude vor den ſchädlichen Wirkungen des Blitzes durch Ableitungen zu bewahren, angebracht an dem Thürm der Saganiſchen Stifts- und Pfarrkirche, von dem Abt dieſes Stifts** *Joh. Ignatz von Felbiger*, Can. reg. Ord. S. Auguſtini, Congreg. Later. 1771. 112 S. i 8vo, tillige med en Kobbertavle. Denne liden, men overmaade vigtige Bog, ſom er ſkreven med ſaa megen Indſigt i Naturlæren, fortiener ikke alene Naturforſkeres, men og alle Øvrigheders Opmærkſomhed, da den afhandler en meget vigtig Sag, hvorved ſtore Ildsvaader og de ſmukkeſte Steders Ødelæggelſer, og mange Tuſindes Armod, kunde forebygges, naar man her tænkte ligeſaa fornuftig, ſom i Amerika, og vilde anvende et bekiendt Hiælpe-Middel. Denne lærde og værdige Abbed, en Zier for ſin Kirke, en Mand hvis ædle Maade at tænke og handle paa, for længe ſiden har forhvervet ham en almindelig Høyagtelſe, er, ſaavidt Recenſenten veed, den første, ſom har indført **Franklins** Veyr-Afleder i Tydſkland, og dette Exempel fortiener at blive almindelig efterfulgt. Hvem ſom om denne Sag endnu ikke har noget Begreb, kan forſkaffe ſig ſamme af dette Skrift, der ikke allene ſkal være lærd og grundig, men og for alle Læſere fatteligt. I forſkiællige Afſnitter handler Hr. Abbeden om hvad Erfaringen lærer om Lynild og Tordenſtraaler; hvorledes man forfalder derpaa, ved Afledninger at befrie Bygninger fra Lynildens ſkadelige Virkninger, og fortæller denne Opfindelſes Hiſtorie; om hvad der er ſærdeles mærkværdigt ved den Tordenſtraale, ſom har truffen den Saganiſke Sogne-Kirke; om de Anſtalter, ſom ere trufne ved det Saganiſke Taarn, for at aflede Veyret. Derpaa følger en Sammenligning af den Saganiſke Afleder med de nyeſte Bemærkninger og Erindringer af Hr. Franklin; hvorvidt Aflederens Sikkerhed efter Fornuft og Erfaring maa ſtrække ſig, og hvilke Phænomena derved kan lade ſig ſee. Anhanger indeholder

holder en meget fuldstændig, sikker og hidindtil endnu fuldkommen ubekiendt Efterretning om Hr. Prof. Richmanns Død i Petersborg, paa Fransk og Tydsk; et par Erfaringer, som en Lærd i Petersborg har giort over Luftens Electricitet; Hr. Justice-Raad Ackermanns Efterretning om en Tordenstraales besynderlige Virkning i Kiel, af de Kielske lærde Efterretninger 15 St. 1771. Virkningen af den Tordenstraale, som slog ned i det Saganiske Taarn 1749. er i Kobberstik, tilligemed den nu anbragte Veyr-Afleder tydelig bleven afbildet. S. 6. Er for Lægere den Efterretning mærkværdig om Virkningen af den Tordenstraale, som har truffen Hr. Abbeden selv. Han forklarer sig med megen Sandsynlighed blot om den fortynnede Luft. S. 71. erkiender Forfatteren ganske rigtig at Klokkernes Lyd fremlokker Tordenstraalen, og sætter baade Taarnene og Folkene, som ringer, i Fare. Det skal ikke fortryde nogen, at have ganske læst og overveyet med Opmærksomhed en saa smuk skreven Afhandling.

Halle. Diss. inaug. Jur. publ. eccl. de Jure Reformandi territoriali, ad tres Religiones in Imperio R. G. receptas haud restricto. Auct. *Frid. And. Biedermann.* 1771. 48 S. Dette er et af de tvilsomme Spørsmaale i den tydske Stats-Ret, om Landsherren maa taale i sit Land andre end de tre i Tydskland optagne Religioner? De fleste Rets-Lærere berører dette Spørsmaal enten aldeles ikke, eller besvarer det saa tvetydig, at man ikke veed, hvad de egentlig troer. Aarsagen dertil ligger deri, at der er et Sted i den Westphaliske Freds-Slutning, som efter Ordene synes aldeles at forbyde fremmede Religioners Taalelse. Forfatteren af dette Skrift har derfore rettet sit fornemmeste Øyemærke paa dette Steds Forklaring. Først fastsætter han i det første Afsnit nogle almindelige Grundsatzer, som gaaer ud paa den saa kaldte Reformations-Ret i Tydskland. Han underskiller den, som gaaer ud paa det ganske Rige, fra den, som enhver enkelt Landsherre har i sit Land, beskriver begge, og fast sætter begges Indskrænkninger efter de positive Love, og gaaer i det andet Afsnit over til den Indskrænkning, som skal ligge i forberørte Sted. For nu at forklare dette, udsætter han fra hverandre de forskiellige Arter af Toleranze,

som

ſom han først i Almindelighed anfører noget om: dernæst gaaer han de Punkter igiennem af Hiſtorien, hvilke har en Indflydelſe paa den her hidhørende Forordning i den Weſtphaliſke Fred; saa vel for Religions-Freden, ſom efter ſamme, og for den Weſtphaliſke, hvorved han iblandt andre i ſær udfører den Punkt, at Hoved-Forhindringen, hvorfor andre Religioner ikke ſkulde taales, ligger deri, at diſſe ikke ſkulde beſidde Kirke-Godſene og andre Fortrin og Fordeele. Han ſkrider derpaa til Forklaringen ſelv, og viſer at den ofte benævnte Clauſul ikke i Almindelighed forbyder Toleranzen, og ikkun Religionens ſelv, men ikke enkelte Perſoners Taalelſe: videre, ikke den frievillige, men den nødvendige, saaledes ſom den er forordnet ved de tre chriſtelige Religioner i Tydſkland: desuden ikke den blotte, men den fuldkomne Toleranz med alle Fortrin, og endelig Rigs-Toleranzen, men ikke Territorialtoleranzen, eller den i enkelte Lande. Heraf følger altſaa, at en Landsherre formedelſt denne Clauſul ikke er saa bunden, at han jo maa optage i ſit Land hvilken Religion han vil. Denne Forklaring underſtøtter han endnu med nogle andre Grunde, ſom ere tagne af diſſe Loves Øyemærke, ſom blot var, at ſtille de tre chriſtelige Religioner i Sikkerhed; af den Sag, ſom Striden førtes om i Religions-Krigene; af det, at de øvrige Stænder ikke har nogen Skade at befrygte af ſaadan Toleranz; af Lovgivernes Bevægelſes-Grund, ſom de ved diſſe Love har haft: af Rigs-Obſervanzen, i det virkelig mange andre Religioner taales i forſkiellige Lande, uden at andre Stænder ſætter ſig derimod: og endelig af Toleranzen af Jøder. Hertil føyer han endnu de Indſkrænkninger, ſom binder Landsherren ved denne Rets Udøvelſe, og endelig underſøger han deres Grunde ſom paaſtaaer den modſatte Meening. Man tilſtaaer Forfatteren den Roes, at han efter ſine engang antagne Grundſatzer, har udført ſit Skrift med Orden, Indſigt og Belæſenhed.

London. L'an deux mille quatre cent quarante. Rêve s'il en fut jamais. 1772. 458 S. i 8vo. Forf. af dette Skrift fortæller en Drøm, ſom han foregiver at have haft efter en Samtale med en Engelænder over Frankriges Tilſtand. Denne løber ikke ud paa noget ringere, end en fuldkommen Reformation i Frankriges ganſke Forfatning, i

ſær

ſær i Paris. Han drømmer, at han efter en Søvn af næſten 700 Aar vaagner, og nu ſeer alle Ting forandret. Det Aar 2440. er det lykkelige Aar, da Frankrige er i en Tilſtand, ſom den aldrig har haft, men ſom vilde giøre ethvert Land lykkeligt. Han fortæller den, og anfører overalt den nærværende tilligemed. Man kan let indſee, i hvad for et Lys denne lader ſig ſee, og hvor ſtærk den Contraſt maa være, ſom den udgiør mod hiin. Man erkiender deraf (hedder det) den Elendighed, hvorunder de Franzoſiſke Underdanere ſukker. De mange latterlige Sædvaner, ſom der gaaer i Svang; alle de Mangler og Misbruge i Stats-Forfatningen, i Religionen, i Indretningen af det Hele og Særſkilte. Deſpotismus, ſiger Recenſenten, og Regieringens ſlette Forvaltning, bliver naturligviis heller ikke ſkaanet. Dette altſammen ſkal, efter Recenſentens Foreſtilling, ſkee med ſaa megen grundig Indſigt, med en ſaa philoſophiſk Geiſt, og med ſaa megen Frimodighed, at man maa ære Forf. (ſiger han) ſom ved den almindelige Elendighed, ved den Undertrykkelſe, hvor i man lever i Frankrige, opdager, uden al Frygt, ſin Meening for hele Verden, og i ſær for ſine Landsmænd. Men da dette Skrift ikke er ſaa local, at jo og meget deraf paſſer ſig paa andre Lande, ſaa ønſker han, at det blev almindelig bekiendt, læſt og taget til Eftertanke. Hvor lykkelig (hedder det) var den menneſkelige Slægt, naar den ſnart oplevede de Tider, ſom her beſkrives. Da man ikke heraf kan give noget Udtog, ſaa vil man kun erindre dette, at den er inddeelt i 44 Kapitl., hvoraf i ethvert bliver foredraget Forandringen af en nu værende enten latterlig eller afſkyelig Skik. Nogle deraf vil man ganſke kort anføre, hvoraf man let kan ſlutte til de øvrige. Det Tyrannie, ſom man i Frankrige udøver imod de Syge, ſom ſkal underholdes og læges paa offentlig Bekoſtning, bliver afſkildret med meget livagtige Farver S. 41 o. f. Han ſlutter med at ſige, at de ere Offere for en Deſpotismus, ſom man vil forbærge. S. 72, hvor han taler om Sorbonne, ſom i ovenmældte Aar ikke mere ſkal være, giør han denne Anmærkning: O cruel Richelieu, triſte auteur de tous nos maux, que je te hais! Que ton nom affige mon oreille. Après avoir détroné Louis XIII. tu à établi le deſpotisme en France. Depuis ce tems la nation n'a rien fait de grand: car que peut-on attendre d'un peuple com-

compoſé d'eſclaves. Theologerne og Juriſterne ſkal i det lykkelige Aar ikke mere være, S. 80. Herved ſiger Forf. os, næppe ſkulde man troe det, at man i Frankrige haver forbrændt den Ruſſiſke Keiſerindes fortræffelige Lovbog. S. 86 hedder det: La bonne force a repréſenter, que le tableau de nos miniſtres! Celui-ci entre dans le miniſtere a l'aide de quelques vers galans, celui là, après avoir fait allumer des lauternes paſſe aux vaiſſeaux, & croit que les vaiſſeaux ſe ſont comme des lauternes: un autre, lorſque ſon pere tient encore l'aune, gouverne les finances; &c. Munkene og mange andre Misbruge i Religionen S. 107 bekomme deres Afſkeed: der er ingen Pave mere, ingen Helgenes Billeder. — Forf. ſætter her til: Proteſtanterne har Ret, ſaadanne Ting bringer Pøbelen paa Afguderie. Men man kan ikke udmærke alt det Mærkværdige, da enhver Side indeholder noget, ſom fortiener Opmærkſomhed.

Paris. Eſſai de Criſtallographie, ou deſcription des figures geometriques, propres a differens Corps du regne Minerale; connus vulgairement ſou le nom de Criſtaux avec figures & developpemens, par Mr. *de Rome Delisle* &c. 1772. 427 S. ſt. 8vo, foruden Tilſkriftet til det Churmayntziſke Vid. Acad. og Fortale. Hertil kommer endnu tvende ſtore Tabeller, og 10 fine Kobbere. Res non ſpernendas habet Auctor, ſed ingenio nimium indulget ſkal en ſtor Mand have tilſkrevet Recenſenten. Skriftet er deelt i fire Deele, om Saltcryſtallerne, Steencryſtallerne, Kiescryſtallerne, og de metalliſke Cryſtaller, efter den ældre Linneiſke Inddeelning. Forfatteren handler altſaa ſaa vel om de Cryſtaller, hvilke Naturen leverer, ſom og om dem, hvilke Kunſtneren fremſtiller ved chymiſke Forceninger af flere Subſtantzer, hvortil henhøre Middelſalterne, de kunſtige Vitrioler o. ſ. v. Af Forfatterens ſtore Fuldſtændighed, i ſær i Henſeende til Combinationerne, kan man læt formode, at her virkelig maa forekomme en Deel Nyt, ſom man hidindtil ikke har vidſt, og ſom har ſin vigtige Indflydelſe i Theorien om Cryſtalliſationerne. Forfatteren har giort det, ſom de Franſke ellers ikke gemeenlig pleye, med en udbredet Læsning benytter ſig af alle ſine Forgiængere, og allevegne flittig anført dem. Værket er ſmukt trykt og Kobberne meget fine.

Am-

Amſterdam. Anales Belgiques. Dette er Titelen paa et nyt periodiſk Værk, ſom har taget ſin Begyndelſe med Aar 1772, og hvoraf et Bind hver Maaned ſkal komme for Lyſet. Planen til ſamme er vidtløftig nok. Forfatteren lover at fortælle alle vigtige Begivenheder, betræffende Videnſkabernes og Kunſternes Fremgang, alle nye Opdagelſer og vigtige Underſøgninger, ſom angaaer Agerdyrkningen, Handlingen, Naturhiſtorien, o. ſ. v., og alt dette med en Rigtighed og Upartieſkhed, ſom, om det bliver fuldbyrdet, ſkulde giøre denne Journal til en af de brugbareſte. De politiſke Efterretninger ſkal i Beſynderlighed ikke være forfattede i den ſædvanlige Tidende-Tone, men med indſtrøede Anmærkninger over Stats- og Regierings-Forfatningen, over Indvaanernes Sæder, Skikker og Characterer, og over ethvert Lands Clima, naar ſamme har nogen Indflydelſe paa Begivenhederne.

Leipzig. Geſchichte berühmter Frauenzimmer. Nach alphabetiſcher Ordnung. Erſter Theil. 1772. 776 S. i 8vo. Diſſe Efterretninger ere deels tagne af Dictionaire hiſtorique portatif des femmes celebres, deels af the female worthies, or Memoirs of the moſt illuſtrious Ladies, og endnu ſkal tre ſaadanne Deele, ſom denne, komme for Lyſet. Det er naturligt, at nogle ubetydelige, og nogle for mange Læſere vigtige Artikler maa der i forekomme; men for Reſten er Værket meget vel ſkreven. Man ønſker kun, at nogle blot ved ſkammelige Gierninger bekiendte Perſoners Hiſtorier, hvis Levnet ellers ingen Indflydelſe har paa Hiſtorien, maatte i de følgende Deele forbigaaes. Hvem kan for Ex. med Fornøyelſe læſe den berygtede Marqvisinde von Brinvilliers Forbrydelſer?

Jena. Diſſert. inauguralis de Juſtitia poenarum capitalium præſertim in Crimini furti periculoſi & tertii ſecundum Conſtitutionem Carolinam & Jus Hamburgenſe Præſ. *J. A. Hellfeld* Auct. *Nic. Gerh. Feyga.* Forfatteren er en Forfægter af Dødsſtraffer, angiver naturlig Grund dertil, men den ſtore Vanſkelighed at viſe, hvilke de Forbrydelſer ere, ſom endelig maa belægges med Dødsſtraffer, dette har Forfatteren tilligemed andre derover philoſopherende Skribentere forgiætet. I øvrigt viſer Titlen Skriftets Indhold.

No. 14.

Kiøbenhavnſke Efterretninger om lærde Sager.

I. Hæfte. Torsdagen den 8de April 1773.

Kiøbenhavn. Finni Johannæi Epiſcopi Diœceſeos Skalholtinæ in Islandia Hiſtoria eccleſiaſtica Islandiæ, ex hiſtoriis, Annalibus, Legibus eccleſiaſticis, aliisqve rerum ſeptentrionalium Monumentis congeſta, et Conſtitutionibus Regum, Bullis Pontificum Romanorum, Statutis Conciliorum nationalium & Synodorum provincialium, nec non Archiepiſcoporum & Epiſcoporum Epiſtolis, Edictis & Decretis Magiſtratuum, multisqve privatorum Litteris & Inſtrumentis maximam partem hactenus ineditis illuſtrata. Tom. I. 598 S. i 4to. 1772. Med G. G. Salicaths Skrifter. — Dette Skrift er en Frugt af Høyſalig Kong Frid. V. beſynderlige Omhue for Videnſkabernes Befordring, og hans allernaadigſte Befaling igiennem General-Kirke-Inſpectionens Collegium til den Høyærværdige Forfatter om at forfatte ſit Fædernelands Kirke-Hiſtorie. Nærværende første Deel indbefatter de 3 første Perioder af den Islandſke Kirke-Hiſtorie, af hvilke den første handler om den chriſtelige Religions Indførelſe paa Island, den anden, gaaer fra Aar 1056. til 1268., den tredie derfra til 1400. Da dette lærde Værk er forfattet paa Latin, og følgelig ikke kan læſes af alle, der kunde ønſke at vide noget om Religionens Indførelſe og Fremgang paa Island, ſaa finde vi os ſaa meget mere bevægede til at meddeele et noget meer end almindeligt Begreb om dets Ind-

hold. — I den første Periodes første Kapitel om Islands Beliggenhed, berøres tillige det Spørsmaal, om det er de gamles Thule? De der nægte Spørsmaalet, grunde sig fornemmelig derpaa, at Thule har været bekiendt for de ældste Skribentere, da derimod Island først i det 9de Aarhundrede er fundet og opdaget af Nordmændene. Derimod erindrer Forfatteren, at de samme Skribentere, som tale om Islands Opdagelse ved de Norske, vidne og, at Den har tilforn været kiendt af de Gamle, og før de Norskes Ankomst beboet af Hedninger og besøgt af Christne. Derhos holder han dog for, at man bør følge en Middelvey imellem dem, som ganske nægte Spørsmaalet, og dem, som meene, at den Beskrivelse, som Pythias, Plinius og Solinus har givet over Thule, passer sig ene og alene paa Island. Den sikkerste og rimeligste Meening er da denne, at de Gamle har kaldet ethvert langt fraliggende og lidet bekiendt Land, hvorom de havde hørt tale, saasom deels Norge, deels de Skotske Øer, deels ogsaa Island og Grønland, med det Navn Thule. I det andet Kapitel mældes om dem, der først har indtaget Island, og deres Religion. En Færøensisk Søerøver, ved Navn Naddod, landede ved den østre Side af Landet, fordreven dertil af Stormen, og gav det, da han drog derfra, Navn af Snialand (Terra nivola.) En Svendsk, ved Navn Gardar, som tilskyndet af det Rygte, Naddod havde medbragt derom, opsøgte det igien, seylede der omkring og kaldte det efter sig Gardarsholm. En anden Søerøver ved Navn Flocke, som og søgte dertil og laae der en Vinter over, gav det endelig Navn af Island. Ellers skal en Nordmand ved Navn Ingolf virkelig have været den første, som i Kong Harald Haarfagers 16de Alders Aar har sat over til Island, og skal Landet siden i en Tid af 60 Aar være bleven opfyldt med Nordmænd, som i Hobetal satte derover indtil Kongen maatte ved en Forordning indskrænke denne deres Udvandring af Landet. Disse Nordmænd bragte deres hedenske Religion ind med sig der i Landet, og Thor, hiin Upsaliske Odins Søn, var deres høyeste Gud, ligesom han overalt var ansect som den nordiske Jupiter. Thoralf hedde den Nordmand, som flygtende fra Norge af Frygt for Kong Harald over til Island førte Materialierne til Thors Tempel derover med sig

og

og oprettede den igien paa den Halv-Ø, som han efter Gudens Navn kaldte Thorsnes. Paa ſamme Halv-Ø var et lidet ſteilt Bierg, ſom han indviede under Navn af Helgafell, hvilket han giorde til et helligt Bierg og et Opholdsſted for de Salige efter Døden. Et andet Sted paa Øen blev indrettet til Rettergang, og ſees der endnu de Sæder, hvorpaa Dommerne ſkal have ſiddet, og en Steen, hvorpaa man brækkede Ryggen paa dem, der ſkulde ofres til Guden. Et andet Sted var der og indrettet til Folkemoders eller Rigsdages Holdelſe. Deres anden Gud var Freyr, hvis Dyrkelſe er kommen fra Sverrig til Norge, og af Nordmændene ligeledes indført paa Island. Der fattes og ikke Spor af Odins Dyrkelſe paa Island. Freja, Niordo, Thorgerda, Holgabruda, og de ſaa kaldte Diſer, ere Islandſke Gudinder. At Islænderne har dyrket Solen eller Ilden, har Forfatteren ikke fundet fyldeſtgiørende Beviis for, og at de har haft en hellig Ild, ſom beſtandig har brændt paa Alteret, er ingen Beviis paa Ildens egen Dyrkelſe, men alene paa dens hellige Brug til Gudernes Dyrkelſe. For Thor og Freyr havde de deres offentlige ſtore og koſtbare Templer, foruden private Capeller hos fornemme og rige Folk, hvori de bleve dyrkede. Deres Præſter hedte Godar, og ſom de tillige øvede verdslig Jurisdiction, ſaa blive de i Almindelighed kaldte Prætorer. Troldmænd, Hexer og Spaaqvinder vare her og endten ærede eller frygtede. De havde ſtor Ærbødighed for deres Guder, og ofrede til dem deels Oxer og Heſter, deels og i vigtige Tilfælde Mennesker, ſom de endten qvalte eller nedſtyrtede af Fielde, eller brækkede Ryggen paa. De ſvore ved deres Navn og foretoge ſig ikke gierne nogen Sag af Vigtighed uden at raadføre ſig med dem og udforſke deres Raad eller Villie. Deres nyfødte Børn overſtænkte de med Vand og med det ſamme gave dem Navn. Mærkeligt er, hvad ſom ved den Leylighed mældes om Hedningenes Daab. Mange Lærde holde for, at dens Aarſag og Anledning bør ſøges i den hedenſke Religion selv; andre, at den er en Levning af den chriſtelige Religion, ſom fordum havde været antaget. Forfatteren meener, at den snarere kan anſees for en hedenſk Ceremonie, ſom er optagen efter den chriſtelige Daabs Exempel. Han anfører dertil i den underſøgede Anmærkning tvende særdeles vigtige Grunde;

1) at der hverken i de ældste Historier ey heller i nogen gammel Hedensk Religions-Systeme endten for eller efter Christi Fødsel mældes det allermindste derom, førend i det 7de eller 8de Aarhundrede: 2) at mange Religions-Satzer og Mysterier, som forekomme i Eddæ Fabler og andre gamle nordiske Historier, synensynlig sees at være laante af den christelige Religion eller den hellige Skrift, skiønt indviklede blandt urimelige Fabler. Iblandt en Deel Exempler, som han anfører til Beviis derpaa, ere særdeles mærkelige de tvende første, saasom den Altus, pariter Altus, & tertius Altus, hvorom der tales i den anden Fabel. Iligemaade hvad der mældes Fab. 3. 19. 48. om **Odin**, som alles Fader og hans Søn Thor, som den stærkeste af alle, der stred med en stor Slange, og vel døde af dens Gift, men blev siden igien levende og erholdte Seyr over den, dette bliver sammenlignet med Eph. III. 15. IV. 6. Det giør og ikke lidet til Bekræftelse derpaa, hvad Forfatteren i samme Anmærkning af visse Steder og Talemaader tydelig viser, at nemlig disse Fabler og de derudi indbefattede Sange ere sammensmidede længe efter Christi Fødsel. Ey alene fattige af Mangel paa Midler til deres Børns Underholdning, men ogsaa rige, af andre ofte ringe Aarsager, pleyede at lade deres Børn udsætte, og dem de opdroge og lode leve, bleve fra spædeste Barndom kun vandte til Krigs-Øvelser. Her fortælles ved den Leylighed kortelig, hvad ellers er nokſom bekiendt, om deres Stridbarhed, deres Foragt for Døden, deres Begravelse og Henfart til **Valhalla**, deres Spaadomme, Vardsler og Eeder, og deres Meeninger om Siælens Udødelighed og Tilstand efter Døden. Man seer ellers, at den Meening om **Valhalla** har haft Undtagelse, da der vare mange, som endten ønskte eller troede, at andre visse Opholds-Steder vare bestemte for dem og deres efter Døden. Egentlig synes det og af alle Beretninger, som **Valhalla** har kun været Krigs-Heltenes Himmerige. Man seer og, at den hedenske Overtroe har haft sine Vantroende og Atheister, iblandt hvilke de fornuftigste lættelig antoge den christne Religion. I det tredie **Kapitel** mældes om de første Christne, som have sat sig ned paa Island. Ogsaa disse vare Nordmænd, men opdragne i Engeland, Irland eller omliggende Øer. Den første var **Aurlig**, som skal have

byg-

bygget en Kirke der paa Landet, endten den første eller iblandt de første. Hans Efterkommere faldt siden igien til Hedenskabet. Den anden var **Jorundus**, som i sin Alderdom blev Munk og Eremit. Den tredie **Asolf Alskik** var en Irlænder og **Jorunds** Forvandte. Denne har og i sin Alderdom slaaet sig fra Verden. Den fierde var **Ketill** en Nordmand, som paa de Hæbudiske Øer var opdraget i den christelige Religion, og hvis Efterkommere bleve bestandige derudi, Hedningene havde givet ham det Tilnavn **Narren** af Foragt for hans Religion. Her tales og om et Fruentimmer ved Navn **Audur**, som var en Irlandsk Konges Enke, der med sin heele Familie og 30 Adelsmænd reyste over til Island, hvor hun beboede paa Vesterkanten den Gaard **Hvammum**. De fleste af hendes Familie faldt efter hendes Død igien fra Troen, undtagen hendes Broder **Helgo Biola**. Endelig anføres og en **Thorleif**, som en særdeles ægte og god Christen, hvilken han i Gierningen beviiste sig i sær mod sin Fiende **Ketillus Crassus**, som forfulgte ham for hans Religions Skyld, hvilken han reddede, da han i et stærk Uveyr var geraaden i Livs Fare, og forvoldte dette, at **Ketillus** ophørte med Forfølgelsen. En ved Navn **Helgo den Magre** var en Hykler og Tilhænger baade af **Christus** og **Thor**. Disse nævnes her som de fornemmeste blandt mange Hoved-Personer, ey at tale om deres Slægtinge og andre, som fulgte dem paa Reysen. Saaledes blev den christne Religion først efterhaanden udbredet paa Island ved disse Stamfædre, men der gik næsten et heelt Aarhundrede forbie, førend en Sachsisk Biskop ved Navn **Friderich**, og en Islænder **Thorvald Kodransøn** toge sig for i Sælskab med hinanden første Gang offentlig at prædike Evangelium for Islænderne. Derom fortæller det fierde **Kapitel**. **Thorvald** blev af Bispen døbt og underviist om den christelige Religion, og Bispen af **Thorvald** anmodet at reyse til Island med ham for der at døbe hans Venner og Forældre. Bispen skal være kommen til Island 981. **Thorvalds** Fader, som dyrkede en Steen, hvori han meente hans Skyts Gud havde sit Ophold, vilde ikke lade sig omvende, førend Bispen maatte giøre et Mirakel og udvirke ved sine Bønner, at Steenen som han dyrkede, sprang i Stykker, hvorpaa han med sin hele Familie lod sig døbe. I Begyndelsen giorde

de kun liden Fremgang, og funde Modſtand og Forfølgelſe af de fornemme Hedninger. Ved det andet Mirakel, ſom han ſkal have giort ved et Giæſtebud, bleve mange af Giæſterne omvendte. Dette ſkeete paa den nordre Kant, hvor de boede i en Tid af 4 Aar paa Gaarden Lækiamot. De droge ſiden derfra til den Veſtlige Fierding af Landet, hvor Biſpen offentlig paa en Herredag kaldet Althing, med ſtor Frimodighed og Veltalenhed anpriſte Indbyggerne den chriſtelige Religion, og vilde have den overalt indført. Men han udrettede intet og gik derfra med Skieldsord og Forhaanelſer. Man leyede Poeter, ſom i Skandſkrifter bebreydede dem en ſkiændig Utugt, hvilket Thorvald blev ſaa forbittret over, at han ſlog Poeterne ihiel, ſom havde digtet ſaadan Calumnie, en Gierning, ſom Biſpen dog høyligen ſatte ham til rette for. En anden Gang bleve Biſpen og Thorvald til et Landsting temmelig ilde modtagne, og ſlap næppe derfra med Livet. Tilſidſt forſamlede ſig en Hær af 200 Mænd, ſom vilde have brændt Biſpen inde med hans hele Familie, men bleve forhindrede ved det at en heel Hob Fugle i en Haſt kom flyvende, hvilke ſatte ſaadan Skræk i deres Heſter, at de bleve bragte i Uorden, og kom ilde tilredte derfra. Dette fortælles ſom et Mirakel. Da Biſpen havde holdt ſig der op i fem Aar og mistvivlede om ſin evangeliſke Prædikens Fremgang og Lykke til at reformere Landet, drog han derfra med Thorvald. De kom til Norge. Der ſlog Thorvald ved ſin Tiener Hedin ihiel, ſom havde været en af dem, der paa Herredagen i Island fornemmelig havde overvældet ham med Skieldsord. Biſpen vilde derfor ikke mere have nogen Omgang med ham, ſom en vredagtig og blodgiærrig Mand, og reyſte over Dannemark Hiem til Sachſen igien. Thorvald døde ſiden i Ruſland, efter at han havde giennemreyſt de meeſt berømte Chriſtne Lande, og blev der begraven. Andre berette, at han, efter at han med ſtor Berømmelſe havde tient den Conſtantinopolitanſke Keyſer, bygde et Kloſter for ſine egne Penge, og døde ſelv derudi. Kap. 5. Thorvard Bodvarſøn var en af dem ſom af Biſp Friderich bleve døbte i Island. Han lod bygge en Kirke paa ſit Gods, ſom Hedningene meget fortrøde paa. En, ſom var deres Anfører, ved Navn Klauf, vilde brænde den af, men blev tvende Gange forfærdet af Hendelſer, ſom ligne Mirakler, og

maat-

maatte gaae derfra. En anden Hedning, ved Navn Svad, satte efter ham, fordi han havde reddet, døbt og omvendt nogle fangne Betlere, hvilke denne Svad, som var en gruelig Tyran, vilde have indebrændt i en Hytte, som han havde indsluttet dem udi. Men just i det han reed forbie en Grøft, som han havde bedraget disse fattige ved Haab om Betaling at grave for sig, for at indhente Thorvard med sine Fanger, saldt han død af Hesten og blev begraven i samme Grøft. Kap. 6. Den anden Evangelii Forkyndelse skeede ved Stefner Thorgilson. Han var en af den Norske Konge Oluf Tryggesons Drabantere og en Sønnesøns Søn af forbemældte Helgo Biola. I Ungdommen forlod han sit Fæderneland og havde lært den christelige Religion i Dannemark. Kongen sendte ham strax i den første Sommer af sin Regiering til Island for at forkynde Evangelium. Men han blev ilde modtagen endogsaa af sine egne Venner. Han ophidsede Hedningene ikke lidet ved sin alt for store Nidkiærhed, i det han drog omkring for at ødelægge og afbrænde alle Afguds-Templerne. Af den Aarsag samlede de sig for at slaae ham ihiel. Han maatte da tage Flugten til nogle sine Slægtninge paa den Peninsel Kialarnes, der ikke havde taget Partie med de andre imod ham. Næste Sommer blev der paa en Islandsk Herredag en Lov publiceret, i Kraft af hvilken alle, som bekiendte sig til den christelige Religion, bleve giordte fredløse. Stefner blev dømt i Landflygtighed, drog Hiem igien til Kong Oluf i Norge, og blev endelig slaaet ihiel i Dannemark. Kap. 7. Næste Sommer efter at Stefner var hiemkommen, sendte Kongen sin Hof-Prædikant Thangbrand til Island for at forsøge, om Hedningenes Omvendelse bedre vilde lykkes for ham. Han insinuerede sig ogsaa saaledes hos en fornemme Islænder ved Navn Hall, at hans Mission blev ikke ganske Frugtesløs. Man forfulgte ham og med Skandskrifter, og han slog Forfatteren ihiel, hvorover han blev fordømt til Døde, og maatte redde sig paa sit Skib, men blev siden af Modvind dreven til en Pynt af Island nær ved Borg-Fiorden, hvor han kom i Strid med en Bonde, der nægtede ham Levnets-Midler for Betaling, saa han maatte nødes til at tage dem mod hans Villie, da han havde lagt Betaling derfor. Han forblev siden Vinteren over hos en Gissur Hvide, som han tilforn havde

døbt, og efter at han ved nogle Mirakler havde omvendt nogle til den chriſtelige Religion, ſeylede han tilbage til Norge igien. Kap. 8. Paa den Islandſke Herredag Aar 999. var der ſtor Strid om den Religion, ſom Thangbrand havde prædiket. En ved Navn Hialto fremſagde da et Vers, der faldt ham ind, hvorfor han blev dømt i Landflygtighed, og reyſte med ſin Svoger Giſſur Hvide til Norge. Der vare paa den Tid en ſtor Hob Islændere ved Kongens Hof i Tronhiem, ſom fra 996 havde antaget Troen og den chriſtelige Religion. Aar 999 kom der nogle fra Island, ſom alle vare fornemme Mænds Sønner, men Hedninger. Kongen ſom var fortørnet over Islændernes Haarnakkenhed efter den Beretning, ſom Thangbrand havde aflagt derom, dømte nogle af dem til Baand og Fængſel, andre til Midlers Forliis, andre til Lemlæſtelſe, og andre til Døden. Men Giſſur gik i Bøn for dem og erindrede Kongen om det Løfte, han havde giort, at ville tilgive endogſaa de groveſte Forſeelſer, naar de Skyldige vilde kun antage den chriſtelige Religion. Giſſur lagde til, at Thangbrands Relation var ey i alt at lide paa. Man vilde med Lemfældighed dog nok engang faae Islænderne omvendte, men Thangbrand havde ført ſig voldſom op og udøvet Mord, ſom var utaaleligt for Islænderne at lide af en fremmed Religions Prædikant. Kongen fandt Behag i denne fornuftige Tale, og lovede at ville tilgive Islænderne, med Vilkor, at de lode ſig omvende af Hialto og Giſſur, ſom Kongen i det Øyemed vilde ſende til Island, og maatte de derfor ſætte Kongen fire unge Islandſke Adelsmænd til Gidsler. Kap. 9. Miſſionairerne giorde ſig færdige til Reyſen og toge med ſig en Præſt ved Navn Thormod, foruden andre geiſtlige Perſoner, ſamt tilhugget Tømmer til at bygge en Kirke. De Landede ved Veſtmanderne, og valgte ſig der et bequemt Sted til Kirkens Bygning. Efter at de der havde holdt ſig op i tvende Dage, begave de ſig over til det faſte Land, hvor de kom juſt, ſom der ſkulde holdes en Herredag, til hvilken de forſøgte ſig, men bleve ilde modtagne af de mod dem bevæbnede Hedninger, ſaa de maatte vige for Magten. Næſte Dagen derefter indfunde de ſig igien, men der blev intet udrettet, uden at Hedninger og Chriſtne opſagde hinanden al Omgiængelſe. Ikke deſto mindre var dog de Chriſtnes Partie nu bleven ſaa

ſtærk,

ſtærk, at der blev udvirket en Lov, hvorved den chriſtne Religion blev ſaavidt indført i Landet, at den hedenſke dog end ikke ganſke derved blev udryddet. Loven var forfattet af en Hedning ſelv ved Navn **Thorgeir**, ſom her kaldes Landets **Nomophylax**, og det i Medhold meer af Chriſtne end Hedninger, ſom ſees af diſſe dens følgende Artikler: 1) Alle Landets Indbyggere ſkulde døbes og blive Chriſtne; 2) Afguds-Templerne ſkulde nedrives; 3) Ingen maatte offentlig dyrke Afguderne eller ofre til dem, og hvo derom blev overbeviiſt ſkulde være Landflygtig; 4) Men hemmelig maatte man nok dyrke dem; 5) De gamle Love ſom tillode at æde Heſte-Kiød og udſætte deres Børn, ſkulde ſtaae ved Magt. Til de tvende ſidſte Loves Vedligeholdelſe foregav han ſaadan Aarſag, at hvis man i et ufrugtbar og folkerigt Land ikke maatte æde Heſte-Kiød og de Fattige dog ſkulde opdrage deres Børn, maatte mange døe af Hunger. Forfatteren undſkylder Lovgiveren, ſom den der ſaae, hvor fornødent det var til en Tid at føye Hedningene i noget, indtil de fik bedre Smag paa Chriſtendommen. Mærkeligt er, at den **Thorgeir**, ſom havde giort Forſlag til denne Lov og befordret dens Antagelſe, var ſelv en Hedning, der havde ladet ſig ved gode Ord og Betaling overtale dertil, men man ſeer tillige, at han for Reſten har haft gode Tanker om Chriſtendommen. Kap. 10. Diſſe og andre Skikker, ſom vare Levninger af Hedenſkabet, bleve ſiden efter haanden afſkaffede, indtil endelig den Norſke Konge **Olaus Craſſus** ganſke ophævede dem, hvilken ogſaa gav Islænderne deres første Kirke-Ret. Forfatteren giver her tillige en kort Beſkrivelſe paa Kirkens og Religionens Tilſtand paa Island i denne dens første Begyndelſe, da den ved en offentlig Lov var bleven ſtadfæſtet. I det IIte Kapitel opregner Forfatteren adſkillige berømte Mænd af geiſtlig og verdslig Stand, ſom ved deres Lærdom eller Myndighed har bidraget noget til Chriſtendommens Indførelſe og Stadfæſtelſe der i Landet, og giver en kort Hiſtorie om hver i ſær. Til Slutning meldes og om Islændernes Videnſkab til den Tid og deres berømte Skalder eller Digtere, og endes hermed den første Periode om den chriſtelige Religions Indførelſe paa Island.

(Fortſættelſen følger.)

Kiøbenhavn. Om Indretningen og Anlægget af smaa-Teglbrænderier ved Landsbyerne. En Afhandling belønnet af det Kongel Danske Landhuusholdnings-Sælskab og paa sammes Bekostning trykt og uddeelt til almindelig Nytte. Ved Hr. Mag. Johan Arent Dyssel, Præst til Sandbye i Lolland. 1772. 35 S. stor 8vo. Det Kongel. Danske Landhusholdnings-Sælskab havde forlangt Efterretning om et Manufactur, en Fabrike eller anden Kunst og Haandtering fra Fremmede, til Forbedring af en anden her i Landet allerede oprettet. Forfatteren af nærværende Afhandling har iblandt andre anseet Teglbrænderiet for saadan en Fabrike, da dets Ælde i Historien viser, at det har været til før Dannemark blev beboet. Lige fra Syndfloden af finder man langs hen i Historien, at denne saa nyttige Fabrike er stedse bleven fortsat. Plinius taler derom, som om et Værk, der i hans Tid var almindeligt og hvorom han selv vidste god Beskeed. Det er deraf klart, at denne Fabrike er kommen fra Fremmede til os. Men hvor gammel den er hos os, tør Forfatteren egentlig ikke bestemme. De ældste Konge-Slotter har ikke været af Grundmuur. Saxo giver ey andet Begreb derom i Sterkodders Tid, end som et godt Norsk Bondehuus af Træe, hvor Stok ligger paa Stok. Saaledes beskriver og Huitfeld Brystværket paa den berømte Vold Danneværk, som blev opført 960., at der laae Tømmer paa Tømmer med Jernbolte. Forfatteren meener, at Teglbrænderie og Muur-Arbeyde er næppe her kommen ret i Brug for Christendommens Indførsel henved 800 Aar, da de fremmede Munke og Geistlige har med en fast ubeskrivelig Iver og Hurtighed faaet opført de mangfoldige Kirker, Kapeller og Klostere. At Teglsteenene skulde den Tid være ført herind Udenlands fra, skal man dog med ingen Grund kunne troe. Tvert imod maa man slutte af vore gamle Rudera, at Teglværkerne har hos os været i en ypperlig Stand. I Aaret 1540. har der i Lolland, hvor nu aldrig brændes, været brændt Steen i den Mængde, at de kunde udskibes. Men fra den Tid af ere Teglværkerne her i Landet blevne forsømte. Man maatte vel med Forfatteren finde sin største Fornøyelse ved at see saa ældgammel en Fabrike igien oprettet til Landets allerstørste Fordeel. Dog er det ikke store Teglværkers bekostelige Anlægge-

se

se Forfatteren med nærværende Afhandling sigter til, men alene saadanne smaa Teglbrænderier, som ved hver Bye, i sær hvor der er Torveskiær, lætteligen kunde anlægges, hvilke man finder overalt i de tydske Provincer. Han har selv ladet saadan en Ovn oprette, hvorved han har fundet sin store Fordeel. Det er denne Ovns Anlæggelse han her har beskrevet i følgende Kapitler: 1) om Stedet til Tegl-Ovnen og dens Anlæg: 2) om Leeret, dets Behandling, og Maaden at danne og berede Steenene paa til Brænding: 3) om Brændingen: 4) om Bekostningerne paa, og Fordeelen af det her foreslagne Teglbrænderie: 5) om mueligе Indvendinger imod det her giorte Forslag, med deres Besvaring. Til Afhandlingens desto større Fuldstændighed har Sælskabet i et Anhang meddeelt nogle Anmærkninger derover af Hr. Cancellie-Raad Hansen til Frydendal, og tillige derefter Forfatterens Besvarelser derpaa. Sælskabet vil finde der i en besynderlig Fornøyelse ved dette og flere Midler, som det vil være betænkt paa, at kunne befordre Lands-Byernes bequemmere og sikrere Bygningsmaade, og tillige, om mueligt, at tilbageholde de betydelige Summer, som for de almindelig fornødne Muur- og Tag-Steene aarligen udgaae af Rigerne. Det har til den Ende udsat en Præmie for den Bonde eller Bondebye i Dannemark, som først foreviser Sælskabet Prøver af velbrændte Steen, efter den af Hr. Pastor Dyssel til Sælskabet indsendte Afhandling om Teglbrænderie, nemlig et Sølv-Bæger af 8 til 10 Rigsdalers Værdie. Det er og i samme Hensigt Sælskabet har ladet denne Hr. Dyssels Afhandling for sig selv ved Trykken bekiendtgiøre og uddeele til Landmanden, til hvis Brug og Nytte den i sær er indrettet, da man maa sande det Vidnesbyrd Sælskabet selv giver derom, at den er forfattet i god Orden og med tilstrækkelig Tydelighed. En tilføyet Kobber-Tavle forestiller Tegl-Ovnen med alt sit Tilbehør. Hvilken Fornøyelse vilde det blive for vore Efterkommere, at see deres Landsbyer fyldte med grundmurede Huse og Gaarde, i Stedet for de klinede Leer-Hytter, vi nu med Ynk og Væmmelse maa see. De skulle da takke det Sælskab og den Forfatter, som gav dem det første Forslag dertil. Dog hvad hindrer, at man jo allerede i vor Tid kunde nyde en Forsmag paa denne Fornøyelse, naar man kun i Tide vilde lægge Haand paa et Værk, der lønner sig selv, om man end aldrig ved nogen Præmie blev opmuntret dertil.

Kiø-

Kiøbenhavn. Huusholdnings-Kiernen af Danſke Lov om Landvæſenet, med hosføyede Betænkninger og Afhandlinger, ſamt et fuldſtændigt Regiſter over begge Deele af Iver Elkiær, Ober- og Under-Rets Procurator. Anden Deel. 1772. 163 S. i 8vo, foruden Regiſteret, med Godiches Skrifter. Den første Deel af dette nyttige Skrift er bleven anmældt S. 461 f. A. Nærværende Deel indbefatter, ligeſom den første, en Samling af Lovens og andre særſkilte Forordningers Anordninger, angaaende Landhuusholdningen og til dens Forbedring, med Forfatterens hosføyede Betænkninger og Afhandlinger, hvori han dog har været saa kort, ſom mueligt, i det at han endten har anført en kort Extract af Anordningerne, eller og henviiſt Læſeren dertil, da han ey uden høy Nødvendighed har udladt ſig med nogen vidtløftig Afhandling og Forklaring. Den indbefatter ellers ſom en Fortſættelſe af den første, følgende Kapitler: 1) om Fiſkerie: 2) om Tiender, hvorunder findes tillige et Forſlag til Tienders beſtandige Faſtſættelſe i Penge eller Korn paa Skiæppen efter Capitels-Taxten: 3) om Jagt: 4) om Skove: 5) om Veye: 6) om Konge- og Fri-Reyſer: 7) om Græsning og Kreaturers Bevogtning: 8) om Stald-Øren: 9) om Bier og vilde Dyr: 10) om Møller. Det hosføyede Regiſter indtager næſten 4 Ark. Forfatteren giver os Haab om flere deſlige Skrifter om andre til den Danſke Lovkyndighed henhørende Materier.

Frankfurt am Mayn. Johann David Michaelis Orientaliſche und Exegetiſche Bibliothek. Erſter Theil. 1771. 18 Ark i 8vo. Man ſkulde næppe have forlangt af Forfatteren den Undſkyldning han giør i Fortalen, fordi han ved dette ſit Bibliothek har vovet at forøge de tydſke Journalers allerede temmelig ſtore Antal. Han har deelt den første Deel i 3 Afſnitter, og vil ogſaa beholde denne Orden i de følgende, men vil maaſkee vel forøge den med et fierde Afſnit. Man forelægger os Planens Beſkrivelſe med diſſe Hr. Hofraadens egne Ord: „Im erſten Abſchnitt ſtehen „ lauter Recenſionen. Hier gehet meine Abſicht auf Bücher, „ die zur Morgenländiſchen Philologie gehören, wenn ſie „ auch mit der Bibel nichts zu thun hätten, und darum „ nenne ich die Bibliothek orientaliſch: und auf Bücher, die

„ ſich

„ ſich mit Erklärung der Bibel beſchäftigen, wenn ſie auch „ gar nicht an die Morgenländiſche Philologie gränzten, ſon„ dern bloß das griechiſche Teſtament beträfen, und hierauf „ geht der andere Name, exegetiſche Bibliothek.“ Derhen regner Forfatteren og de Skrifter, ſom betræffe de bibelſke Bøgers ſaa vel verbaliſke, ſom hiſtoriſke Critik, end ikke de undtagne, ſom maatte udkomme til de apocryphiſke Bøgers Oplysning. Han lover at recenſere alle i diſſe Fag indløbende Bøger. Han vil udelukke alle ſine egne, og blot ved Enden anmælde dem. Ved Recenſionen vil han ikke blot indſkrænke ſig til hele Bøger og Værker, ſom henhøre under diſſe Fag, men endog anføre og bedømme ſaadanne Skrifter, ſom ſtaaer i Philoſophical-Transactions og andre Samlinger. Det første Afſnit indbefatter følgende 14 Recenſioner: 1) Abilfedæ opus geographicum. Ex Arabico Latinum fecit J. J. Reiske. Overſættelſen ſtaaer i den 4de Deel af det **Büſchingiſche Magazin für die neue Hiſtorie und Geographie.** 2) Büttners **Vergleichungs-Tafeln der Schrift-Arten verſchiedener Völker in den vergangenen und gegenwärtigen Zeiten.** 3) The moral Syſtem of Moſes, by Samuel Pye. 4) A free Enquiry into the Authenticity of the firſt and ſecond Chapters of St. Matthew's Goſpel. 5) Semleri Paraphraſis in primam Pauli ad Corinthios Epiſtolam. 6) De Doni Lingvarum indole, et Pintze-Programmm af Hr. D. Leß. 7) The authenticity of Matthew 1. 2. vindicated. 8) Rommershauſens **Vorleſungen über ſeinen Entwurf einer Einleitung in das Alte Teſtament.** 9) Schellings **Abhandlung von dem Gebrauch der Arabiſchen Sprache zu Hebräiſchen.** 10) Ten annual accounts of the Collation of Hebrew Manuſcripts by Kennicot. 11) Qveſtions ſur l'Encyclopedie. Denne Recenſion er indſkrænket til den Artikel Bethſamés i benævnte Bog. 12) **Das durch eine leichte Erklärung von Vorwürfen gerettete Hohelied.** 13) Amyraldi Paraphraſis in Pſalmos. 14) Lilienthalii notitia duorum Codicum Biblia Hebr. continentium. Det andet Afſnit af denne Journal er beſtemt for vigtige Nyeheder af den orientaliſke og exegetiſke Lærdom, hvorom ingen Bog er udkommen, ſom kunde recenſeres. Denne første Deel indbefatter tvende ſaadanne Nyeheder: 1) En Efterretning

om

om den til Rom udkomne Overſættelſe af Daniel efter de LXX. 2) Efterretning om Hr. Hof-Præſten Chriſtian Scholzes til det coptiſke Sprog henhørende Arbeyder. Det tredie Afſnit er egentlig beſtemt for den Critik over det Gamle og Nye Teſtamente, ſom beſkæfter ſig med at ſamle og bedømme forſkiællige Læſemaader. Forfatteren vil derudi handle: 1) om nogle trykte Udgaver af den Hebraiſke Bibel. 2) Om Haandſkrifter, ſom Hr. M. ſelv har ſeet og excerperet. 3) Om den Samaritaniſke Text. 4) Om gamle Overſættelſer af det Gamle Teſtamente. 5) Om Joſephus. 6) Om Talmud og Rabbinerne. For denne Gang finder man her: 1) Anmærkninger over Joh. Henr. Michaelis Hebr. Bibel, og de derudi udelukte mærkværdige Læſemaader af de Erfurdtiſke Haandſkrifter og 2) Begyndelſen til en Efterretning om det Caſſelſke Haandſkrift af en Deel af den Hebr. Bibel.

Jena. Verſuch über den philoſophiſchen Geſchmack, von M. Gotthelf Hartmann Schramm, der Königl. Götting. und anderer deutſchen Geſellſchaften, wie auch der Churmaynziſchen Academie nützlicher Wiſſenſchaften zu Erfurt ordentl. Collegen. 1772. 72 S. i 8vo. I et Skrift af ſaadant Indhold forlanger man juſt et levende Foredrag og en riig Underholdning, og allerede de, der i offentlige Blade har tilkiendegivet deres Meening derom, har fundet begge i dette Skrift. Allerede Tilſkrifts-Oden til Hertuginde-Regentinden af Sachſen Weymar og Eiſenach, ſom ſkildrer den bedſte Fyrſtindes Billede, maa behage ſaa vel ved dens Skiønhed i Almindelighed, ſom ved Tankernes Høyhed og Værd. I Forberedelſen giver Forfatteren Efterretning om den egentlige Oprindelſe til dette Skrift. Han har, ſiden den Tid han holdt offentlige Forelæsninger i Jena, opſat mange Anmærkninger over alle Slags nyttige og vigtige Materier, ſom han til Forandring forelæſer ſine Tilhørere. Det er en Deel af diſſe Anmærkninger han her offentlig har bekiendtgiort. Man pleyer ellers af de Philoſopher, der lægge ſig efter et indtagende og ſkiønt Foredrag, ey at vente ſaa ſtor Grundighed, Skarpſindighed, Beſtemmelſe og Nøyagtighed i Tanker og Udtryk. Men i denne Afhandling finder man Grundighed og Skiønhed overalt med hinanden foreenede. Enhver Anmærkning har i den-

ne

ne Afhandling sin egen Opskrift. Saasom for det første: Unsere Zeiten sind philosophisch. Fremdeles: Woher kommt es: Was davon zu halten ist: Erklärung des Vorhabens: Algemeine Gründe, woher die menschlichen Handlungen entstehen. Disse søger Forfatteren i visse Villiens naturlige Drifter. Durch wenige einfachere Triebe ist vierlerley Wollen möglich. Til Menneskets fornuftige Natur regner Hr. Schr. ingen anden end den Drift til egen Fuldkommenhed, den Drift til Foreening med fuldkomne Gienstande, og Samvittigheden, hvoraf han udleder alle menneskelige Handlinger, som man modsætter de dyriske. Wie die verirrten Begierde entstehen: Wodurch Volkommenheit in der Seele gebildet und erhalten werden kann: Ursprung des moralischen Geschmacks: Der philosophische Geschmack: Warum ist es nützlich davon zu handeln: Einige Stücke einer philosophischen Pinakothek: Die gebohrnen Weisen: Der gutherzige Halbgelehrte: Der starke Geist: Der philosophische Papagey: Der pedantische Philosoph: Der bescheidene Schüler der Natur: Warum dieser Geschmack der philosophische heißt: Der philosophische Geschmack gehet auf alles Mögliche: Er gehet daher bloß auf die Form der Erkentniß: Erinnerung, wegen des jämmerlich schwankenden Begrifs, den die neuern Philosophen gewöhnlich mit dem Worte Grund verbinden: Unterschied der philosophischen Erkenntniß von der Philosophie selbst: Warum man eine jede tiefsinnige Erkenntniß eine philosophische nennt: Rechtfertigung des gegebenen Begrifs von Philosophie: Die Philosophie ist kein Hauptgegenstand des philosophischen Geschmacks: Es ist ein natürlicher Vollkommenheitstreib in uns: Wie die Vollkommenheit zu beurtheilen ist: Dieser Trieb richtet sich vornemlich auf die wesentliche Vollkommenheit: Er sezt unsere Kräfte in Action: Die Vortreflichkeit des menschlichen Verstandes: Der Wahrheitstrieb: Der Trieb nach Deutlichkeit und Vollständigkeit, und wie daher der philosophische Geschmack entstehet. Man seer her en Afridsning af den hele læseværdige Afhandling. Ved Enden har Forfatteren endnu tilsyet sine

Ge-

Gedanken von dem Begriffe eines Geſetzes. Man ønſker at læſe flere af diſſe hans grundige og ſmukke Anmærkninger.

*** Merkwürdige an einen Polniſchen von Adel geſchriebene Briefe ꝛc. Gedruckt im andern Jubeljahre nach 1570. 19 Ark i 8vo. Derſom de evangeliſke Chriſtne, ſom kalder ſig Lutheraner og Reformeerte, optoge deres ſtridige Læreſatzer og Begreber kun i almindelige Udtrykke og ſaavidt, ſom begge Deele derover ere eenige, i deres Troesbekiendelſe, men overlod det egentlige Stridige uafgiort, og til enhvers overbeviiſte Samvittighed uden Anfægtning; ſaa ſkulde begges Kirkelige Foreening ikke være meget vanſkelig. Ved dette Forſlag haaber den ubenævnte Forfatter at forſamle Diſſidenterne i Pohlen og Litthauen til een Kirke, og bemøyer ſig fornemmelig at beviſe, at en ſaadan Foreening ſkulde efter værende Omſtændigheder være lætteſt at tilvejebringe i Pohlen. Forfatteren afhandler den Sag vidtløftig, og søger ved allehaande Forſlage at rydde alle Vanſkeligheder af Veyen. Han lader ſig Sagen, ſom det ſynes, af redelig Absigt være meget angelegen, og taler derom med megen Sagtmodighed og temmelig upartieſk. Hvem ſkulde ikke med ham ønſke en ſaa god Sags Fremgang, men hvem kan vel endnu haabe den efter ſaa mange forgiæves Forſøg? Ikke deſtomindre fortiener diſſe Forſlagge, omendſkiøndt de i Hovedſagen ikke ere nye, endnu vel at læſes og overveyes.

Leipzig. Deutſches Theater von H. Ch. von Trauſchen. 352 S. Diſſe dramatiſke Udarbeydelſer ſkal vel ikke kunne udgives for fuldkomne i deres Art, men dog fortiene Biefald. Nogle ønſkede man, i Henſeende til enkelte Perſoner, mere characteriſtiſke. Man troer og, at Forfatteren er mere lykkelig i Luſtſpil, end i Sørgeſpil. Nærværende Bind indbefatter følgende Stykker: Temuſin, et Sørgeſpil; das neue Rom, et Luſtſpil; der Eigenſinnige, et Luſtſpil; die geraubte Doſe, et Efterſpil; Beliſar, et Drama. Dette ſidſte Stykke har ikke behaget ſaa vel, ſom de første, og der herſker derudi en beſynderlig Tone.

No. 15.

Kiøbenhavnſke Efterretninger om lærde Sager.

I. Hæfte. Torsdagen den 15de April 1773.

Kiøbenhavn. (Fortſættelſe af Finni Johannæi Epiſcopi Diœceſeos Skalholtinæ in Islandia Hiſtoria eccleſiaſtica Islandiæ &c.) — Den anden Periode har fire Afdeelinger, og diſſe deres Kapitler. Den første Afdeelings første Kapitel handler om Regierings-Formen, Kirke-Regimentet og Religionens Tilſtand. Den første Regieringsform paa Island, under hvilken Chriſtendommen blev indført, var Ariſtocratiſk. De Norſke Herremænd, ſom i Harald Haarfagers Tid flygtede over til Island, regierede hver i ſær over den Diſtrict af Landet, ſom de havde indtaget, under Navn af Goder eller Prætorer. Med Tiden blev dette Ariſtocratie forvandlet til Oligarchie, da nogle af de regierende Familier undertrykte de andre. Dette foraarſagede borgerlige Krige, ſom Landet længe maatte ſukke under, indtil det endelig mod Enden af denne Periode beſluttede at overgive ſig til de Norſke Konger. Aar 1057. fik Schalholtenſerne og 1107 Holenſerne deres egne Biſper, af hvilke de første vare gode Mænd, ſom med Viisdom og Forſtand beſørgede Kirkens og Religionens Sager, undtagen nogle faa, ſom, ſkiøndt de havde deres Feyl, giorde dog Kirken en nyttig Tieneſte. Indbyggerne valgte ſelv deres Biſper paa Herredagene, indtil endelig den Norſke Konge Haagen Haagenſen tilegnede ſig Ret til at kalde Islandſke Biſper, ſkiøndt Island endnu ikke var underkaſtet hans Regimente. Diſſe

frømmede Biſper bekymrede ſig lidet eller intet om Kirkens Sager, men opholdte ſig ved Kongens Hof, og naar de endelig engang imellem kom til Island, var det kun for at tage Kongens og deres egne Fordeele i Agt. Diſſe regierede Kirken næſten med en uindſkrænket Myndighed, dog ey uden at tage de Store i Raad med ſig, indtil 1123., da der blev indført en Kirke-Ret, ſom reglerte Biſpernes ſaavel Forhold i deres Embede, ſom deres Jurisdiction og Indkomſter. Men ſom der indløb mange flere Sager, end der kunde paadømmes efter denne Ret, maatte man immer tage ſin Tilflugt til Biſpernes Kiendelſer i deſlige tvilraadige Tilfælde. Dette var i Begyndelſen baade Landet og Kirken til Gavn, ſaa længe Biſperne havde Ret og Billighed for Øyne, og endnu ikke havde ladet ſig forblinde af Giærrighed og Stolthed. Men de følgende Biſper toge ſiden deraf Leylighed til at udbrede deres Jurisdiction over de Grændſer, ſom Loven havde ſat derfor, da de tilegnede ſig Ret, ſom Dommere at kiende i alle de Sager, hvori man havde ſøgt deres Formænd blot ſom Raadgivere paa Haande, og de ville have deres blot mundtlige Kiendelſer anſeete ſom Orakler, og vilde man ikke lade dem gielde derfor, vidſte de at underſtøtte dem med Trudſler og Bandſættelſer. I Begyndelſen efter Religionens Indførelſe havde man ſaa ſtor Agt for Præſte-Embedet, at mange fornemme Mænd ſandt ſelv deres Regning ved at være Præſter, og ſom de tillige vare Prætorer, og ikke vilde derfor nedlægge deres Prætorater, ſaa vare der mange, ſom tillige baade vare Præſter og Prætorer, dog at de holdte Vicarier til at forrette Kirke-Tieneſten for ſig. Diſſe byggede gemeenlig Kirker ved deres Gaarde, og gave de Jorder og andre Midler dertil med den Vilkor, at de ſelv og deres Arvinger, baade ſom Præſter og Kirke-Patroner ſkulde have Uſum-Fructum deraf. De andre Kirke-Patroner, ſom ikke tillige vare Geiſtlige, maatte endten paa Kirkens eller deres egen Bekoſtning opdrage en ung Perſon og lade ham ſaaledes underviſe, at han ſiden kunde ſtilles for Biſpen og kiendes værdig til geiſtlig Embede. Naar nogen ſaaledes var bleven indviet til geiſtlig Stand, maatte han ikke forlade den Kirke, hvortil han var kaldet, uden Forlov, men han var bunden dertil ligeſom til nogen ſin Fødeſtavn, og vare fattige Præſters Vilkor i den Henſeende lidet

be-

bedre end Trællenes. De, ſom ingen vis Boelig havde, maatte logere endten i Kirke-Patronens Huus eller andensteds i Sognet, og vare de forbundne til i den offentlige Forſamling kaldet Leidar-Thing at tilkiendegive hvor de vilde opholde ſig om Vinteren. De havde ingen viſſe Indkomſter, undtagen et lidet Salarium af Kirkens Gods, indtil den fierde Part af Tienden blev dem tillagt Aar 1096. og henved 1123. en vis Betaling for de Dødes Begravelſe og for Voxlys til Kirkerne. Omtrent Aar 1179. toge de tvende Biſper **Thorlak Thorhalſon** og **Brand Sædmundſen** ſig for at ville forflytte Kirke-Patronatet fra læg Folk til Cleresiet, og at paalægge det Sidſte at leve i ugift Stand, og faa Aar dereſter, nemlig henved 1190. ſkal Erkebiſp **Erik** have ſkrevet Biſp **Thorlak** en Epiſtel til, hvori det blev forbudet Prætorerne at befatte ſig med geiſtlige Forretninger, eller tillige være Præſter. Dog trængte man ikke ſaa ſtrax igiennem dermed, men for det første udvirkede deres Foretagende kun dette, at der blev et tredie Slags Præſter, der vankede allevegne om, og ikke havde nogen vis Meenighed at foreſtaae, men ſnart dreve Handel, ſnart tiente ſom Daglønner eller Forvaltere hos rige Bønder, ſnart opholdte ſig hos ſtore og fornemme Herrer, af hvilke de lode ſig bruge baade ſom Soldater og Præſter. Omſider lykkedes det for Biſperne at faae Kirke-Patronatet fra læg Folk, ſaa ey engang nogen maatte dygge Kirker uden med deres Minde og Samtykke, da tilforn mange af de Store havde bygt mange med koſtbare Ornamenter prydede Kirker eller Kapeller ved deres Gaarde med den Betingelſe, at de og deres Efterkommere endten ſelv ſkulde være Præſter, og høſte Ulum-Fructum af det til Kirken ſkiænkede Gods, eller og de ſkulde paa Kirkens eller deres egen Bekoſtning underholde en Præſt dertil. Forfatteren opregner her en Deel Kloſtre, hvoraf man ſeer, hvor tidlig Islænderne allerede havde fattet Høyagtelſe for Munke-Standen. Man havde og allerede giort ſkiønne Foranſtaltninger til de Fattiges Pleye og Underholdning. De rige Familier maatte paatage ſig viſſe Fattige at underholde, ſom de vare formuende, og den Huusfader, i hvis Familie de døde, maatte lade dem begrave. Desuden blev den fierde Deel af Tienden beſtemt til de Fattiges Underholdning og enhver Families Proviant i de 3 faſte Dage om Aaret kom dem

ogsaa til Gode, foruden andre Sportler, frivillige Gaver og Almisser, Bøder og Multer. Iblandt de nyttigste og nødvendigste Indretninger, som ere blevne giorte til Kirkens, Præstens og Fattiges Underholdning, regner Forfatteren ey uden Aarsag den Anordning om Tiendens Betaling, som først Aar 1096. blev forfattet og med Herrernes Biefald antaget iblandt Landets Love, og er siden 1123. bleven indført i Kirke-Retten. Forf. forklarer videre samme Forordnings Indhold, og viser Maaden, paa hvilken Tiende skulde gives, af hvem, hvoraf, hvortil og paa hvad Tid. Han anmærker ellers som noget Mærkværdigt, at da Tienders Indførelse er paa andre Steder ey gaaet af uden Mord og Oprør, saa har den derimod paa Island ikke fundet mindste Modsigelse af Almuen, hvilket man tilskriver i sær Biisp **Gissurs** Dyder, der forskaffede ham saa stor Agt og Kiærlighed hos hans Landsmænd. Dog meener Forfatteren, at Islændernes besynderlige Kiærlighed og Affection for Religionen har heller ikke giort den mindste Deel dertil. Han føyer til: qvi (Religionis Amor) qvam sit penetrans telum & efficax rerum gerendarum instrumentum, nemo ignorat. Til Beviis derpaa anfører han et Plebiscitum, som var giort 40 Aar tilforn og 1080. blev fornyet af det Indhold: **at den verdslige Ret burde vige for den geistlige.** Herefter beskriver Forfatteren de 7 Sacramenter med tilhørende Omstændigheder, Forretninger og Ceremonier. Ved Bekræftelsens Sacramente er blandt andet at mærke, at Confirmanten fik af Biispen et Øresigen under de Ord: **Fred være med dig.** Det skeede først mod Enden af denne Periode, at man berøvede Laicis den eene Deel i Nadveren, nemlig Kalken. Kirke-Disciplinen var i Begyndelsen taalelig. Men **Thorlak Thorhalson**, Biisp i Skalholt, var den første, som, efter den Trondhiemske Erkebisp **Einsteins** Tilskyndelse, indførdte Excommunicationen og skiærpede Poenitentze-Bøderne og Strafferne saa stærk, at man for Forseelser, efter deres større og mindre Grad, paalagde 3, 6, 7, 8, 9, 10 Aars Poenitentze. Strafferne vare klækkelige, saasom for Ex. 3 Gange om Aaret at udholde 40 Dages Faste, da Synderen ikke maatte nyde andet end Vand og Brød, og maatte holde sig fra Kirken og Folkes Samqvem, at falde 100 Gange hver Dag paa Knæ og ligesaa mange Gange læse Fader vor; at

taale

taale hver Dag i det mindſte 5 haarde Slag af en Pidſk, o a. m. Men det er derhos at mærke, at man for Penge kunde tilkiøbe ſig ſine Synders Forladelſe af Biſpen, og med det ſamme kiøbe ſig frie for ſaadan Straf. Forfatteren fortæller os herved de Ceremonier, med hvilke en Synder endten blev ſat i Band, eller igien løſt deraf. Her handles fremdeles om de Cenfoldiges Underviisning, ſom var fuldendt, naar de kunde læſe Fader vor, Troens Artikler og nogle Bønner: fremdeles om de mangfoldige ſtørre og mindre Feſter; om Bede-Tiderne og de ſaa kaldte horæ canonicæ i Kloſtere og Cathedral-Kirker; om Natte-Forſamlinger; om Faſter; om Kirkers, Alteres og Klokkers Indvielſer; om Løfter og Eeder. Man ſeer af det anførte, hvorledes Religionen, ſom vel i Begyndelſen ſmagte noget af den pavelige Suurdey, dog eſterhaanden har vanſlægtet til den afſkyeligſte Overtroe, her ligeſom paa andre Steder. Vil man høre paa Latin en kort, men dog fuldſtændig og almindelig Afridsning paa denne Religionens Beſkaffenhed og Tilſtand, fra dens Begyndelſe og i dens videre Fremgang i denne Periode, da lyder den hos Forfatteren ſaaledes S. 180. §. 53.: Licet ſtatim a religionis Chriſtianæ in Islandia annunciatæ exordio lolium Papismi una cum vero verbi ſemine eccleſiæ agro inſertum fuerit, ſimplicior tamen Dei Cultus & Doctrina, &, pro modo cognitionis, pia & inculpata vita usqve ad dimidium hujus periodi prævaluiſſe videtur. Exinde autem antiqva ſimplicitas ſordeſcere & qvod purum in ſe habuit, recepta doctrina ſuffocarl cœpit, præcipue autem poſt Annum 1160. omnigena ſuperſtitio, eandemqve a latere concomitans morum perverſitas, magna cepit incrementa: qvo qvis enim Superſtitioni magis deditus, eo magis pius & Deo acceptus imo pro perfecte ſancto & immaculato habebatur, adeo, ut qvidam vivi adhuc tantum non adorarentur, ſed poſt mortem exhumati publicæ adorationi proſtituerentur; qviqve illis divinum habere honorem recuſabant, aut reliqvias negligentius tractabant, pro impiis & blasphemis habebantur. Apparitionibus, Somniis, aliisqve ejusdem farris deliramentis major qvam ſanctiſſimo Dei verbo fides habebatur, ita ut vetularum Somniis moniti, demortuis divinum honorem decernere non ſint veriti. De infallibili-

tate Papæ licet in Jure eccleſiaſtico nihil expreſſe habeatur, de ea tamen, purgatorii exiſtentia, inferiarum neceſſitate, aliisqve romanæ eccleſiæ placitis nemo dubitavit. Denne Alder har og ikke her været mindre frugtbar paa opdigtede Mirakler, end andenſteds. Forfatteren anfører et Par Exempler og i Almindelighed giør han derover en artig Anmærkning, hvoraf man ſeer, at han hverken i Henſeende til diſſe, eller andre, ſom han tilforn har mældet om, er lættroende. Primos Epiſcopos, aliosqve noſtratium, egregios qvidem fuiſſe viros, ingenii & corporis dotibus ornatos, eccleſiæqve utilem navaſſe operam certum eſt. Interim tamen vereor, ne Monachis eorundem vitarum & hiſtoriarum Auctoribus, aut interpolatoribus idem in mentem venerit, ac Alexandro Magno, qvi in ulteriore Hyphaſis ripa, monumentum Expeditionis ſuæ relinqvens aras, caſtra, foſſas, cubilia, arma, eqvorum frena, duplo vel triplo majora fieri juſſit, ſcilicet, ut ſpeciem omnium augeret, poſteritati fallax miraculum, ut *Plutarchus* & *Curtius* docent. Qvod autem nos attinet, cum eodem Curtio Libr. IX. c. 1. lubenter fatemur: plura tranſcribimus, qvam credimus, nam nec affirmare ſuſtinemus, de qvibus dubitamus, neqve ſubducere, qvæ accepimus. Kiætterier, og Forfølgelſer for Religionens Skyld, har man i al denne Tid intet vidſt af at ſige; thi til de ſidſte kan ikke henregnes en og anden Stridighed, ſom Biſpernes alt for ſtore Strænghed og Myndighed har foranlediget. Hvad Sæderne angaaer, da vare de ſaadanne, ſom de kunde ventes af ſaa fordervet en Kilde, ſelv forderve-de. Qvales maximæ hominum partis mores aut vita fuerint, ex Magnatum exemplis qvadantenus colligi poſſe videtur, qvi non tantum vagis & immodicis libidinibus plus nimio dediti fuerunt, ſed & internecinis odiis, mutuis rapinis, fraudibus, homicidiis, integrarum villarum incendiis & apertis conflictibus graſſabantur, qvæ aut aliqvali pecuniæ ſolutione, aut ad limina Apoſtolorum aliave ſacra loca ſuſcepta peregrinatione expiari poſſe credebant. Tales enim peregrinationes nunc majoris Sanctitatis acqvirendæ cauſa, nunc ad ſatisfaciendum non tantum pro propriis, ſed etiam alienis peccatis crebro inſtituebantur, ex qvibus plurimi revertentes mul-

to

to atrociora commiſerunt facinora, adeo ut peccandi licentiam Romæ nacti fuiſſe videantur. Interim tamen peſſimis etiam temporibus pietatis & caritatis egregia qvædam ſigna & exempla non defuerunt. Det andet **Kapitel** handler om Lærdommens Tilſtand, og opregner tillige i korte Levnets Beſkrivelſer mange og adſkillige lærde Mænd, ſom Island kan roſe ſig af, og virkelig har været deres Fædernelands Ære og Zir, blandt hvilke og en Deel, formedelſt deres vidtløftige og ugemeene Lærdom, har været berømte under det Tilnavn **Polyhiſtores**. Den første Islandſke Biſp Isleif, var den første, ſom lagde Grund til Lærdom og Videnſkab ved en Skoles Oprettelſe. Siden bleve der indrettede Seminarier ved ethvert Kloſter, og de formuende Herremænd maatte, ſom tilforn er ſagt, lade paa deres egen eller Kirkernes Bekoſtning nogle unge Mennesker opdrage og underviſe til Kirkens Tieneſte. Foruden Læsning, Sang og Skrivning, fik de Unge ogſaa nogen Smag paa Videnſkaber og Sprog, og i ſær blev Theologien lært efter Tidernes Beſkaffenhed. Mange Islændere reyſte Udenlands til England, Tydſkland og Frankerige, for at forøge deres Lærdom. Men mange bleve Hiemme, og, endſkiøndt man ikke der havde ſaadanne Skoler, ſom nu, bleve de dog ikke mindre Lærde, end de, ſom kom tilbage fra fremmede Lande; hvilket, ſaaſom Forfatteren vil ikke have ſagt af Smiger for ſit Fædreneland, beraaber han ſig ſaa vel paa diſſe Lærdes efterladte Skrifter, ſom paa de fordeelagtige Vidnesbyrd, andre berømte lærde Mænd har aflagt derom. Den **Anden Afdeeling** handler om de Erke-Biſper af Bremen, Lund og Tronhiem, ſom paa denne Tid har befordret den Islandſke Kirkes Tarv. Et Diploma af Keiſer **Ludovicus Pius** af Aar 834., hvor i han takker Gud for Færøes, Islands og Grønlands Omvendelſe, og ſiden lægger dem under den Hamburgiſke Erkebiſpes Jurisdiction, ſaa vel ſom en **Bulle** af Pave **Gregorius** den Fierde af 835., hvorved bemældte Diploma bliver bekræftet, viſer Forfatteren at være falſke og opdigtede, i ſær fordi Island til den Tid var af Nordmændene hverken bekiendt eller beboet, og der desuden i nogle Aſſkrifter af diſſe Diplomata nævnes hverken Island eller Grønland. Island blev ikke funden af Nordmændene førend 870., og Grønland ey af Islænderne førend 982., da de og først fik diſſe deres

Navne. Erkebisp **Albert** af Bremen og Hamburg er den Erkebisp, som beskikkede for Islænderne, efter deres Ansøgning, deres første Bisp, nemlig **Isleif**, og gav ham gode Regler, hvorefter han skulde bestyre Kirkens Sager. Af de Lundiske Erkebisper mældes kun om **Adzer** og **Eskild**, af hvilke den første lod forfatte den Islandske Kirke-Ret Aar 1123., og begge har ordineret nogle Islandske Bisper. Iligemaade mældes om de Tronhiemske Erkebisper, som har udrettet noget til Forandring eller Forbedring i den Islandske Kirke. Iblandt andet var det efter Erkebisp **Eysteins** Tilskyndelse Bisp **Thorlak Thorhalson** tog sig for at forandre adskilligt i den Islandske Kirkeret, saasom at indføre den større og mindre Excommunication, at forbyde Præsterne Giftermaal, at tildømme Bisperne alle de Mulcter, som nogen blev tildømt formedelst Horerier, Blodskam eller andre Forseelser. Han har og tilskrevet den Islandske Geistlighed tvende Breve, hvis Indhold Forfatteren anfører, og hvoraf man tillige seer, at han har været omhyggelig for Sædernes Forbedring, og søgt at hemme de mange Misgierninger, som endda i den Tid, til Religionens og Kirkens Vanære, gik i Svang. Ligesaa ere der og trende Breve af hans Eftermand **Erik**, af hvis Indhold man og lærer at kiende da værende Tiders endten Sæder eller Skikker. Saaledes seer man for Ex., at de gode Bisper maa selv ikke have levet alt for kydsk; at Præsterne har baaret Vaaben; at Kirker og Kirkegaarde har haft Jus Asyli; at Præster og Munke har gaaet i Rette; at det har været Mode, at bortrøve Fruentimmere. Herefter mældes om tvende Romerske Cardinaler **Nicolaus** og **Wilhelmus**. Det var **Wilhelm**, der gav Kong **Haagen** det Raad, at han skulde gisre sig Islænderne skatskyldige. Han har og giort en Anordning i Henseende til den Norske Kirke, hvis Indhold her anføres. Disse Breve fra foromtalte Erke-Bisper til Islænderne, samt denne Cardinal **Wilhelms** Constitution med den Pavelige Bekræftelse derpaa, blive herefter anførte in Originali med latinsk Oversættelse neden under, og det efter alphabetisk Orden og under Opskrift Litt. A. Litt. B. &c. Anordningen tillader Mark-Arbeyde om Hellige Dage i Nødsfald; tildømmer Bisperne Indkomsterne af Præsternes Gods i Vacantzens Tid; forbyder at betale Visitatz-Penge til dem, som forsømte Visitatzen; befaler at holde Høyd over

Kir-

Kirkernes Gods og Eyedomme, som ikke maatte formindskes, forbyder Bisperne at tilegne sig Kirke-Tienderne, og skille Kirke-Eyerne derved; afskaffer den Skik, at bære gloende Jern, til Bevis paa sin Uskyldighed; forbyder Qvinders Bortsnappelse; endelig befaler, at Arvinger ikke maa tiltræde Arv, førend de har udredet den Afdødes Gield. Den tredie Afdeeling leverer en Fortegnelse tilligemed korte Levnets-Beskrivelser over Bisperne af Skalholt. Den første Bisp var Isleif Gissurson, hvis Fader var den berømte Gissur Hvide, og Oldefader Teit Ketilbiørnsen, der først bygde Skalholt, og gjorde af en ringe Hytte en stor og anseelig Herregaard. Han var af høyfornemme Byrd, beslægtet med Norske Konger og Grever, og selv beskrives han som en smuk, veltalende, retfærdig og gudfrygtig, ja som en Mand, der kunde fortiene, at man ved en høytidelig Lovtale oprettede ham et Æreminde. Selv oplært og opdraget i Sachsen, aabnede han siden en Skole paa Skalholt, hvor han underviste mange fornemme unge Mennesker, og laade han dermed den første Grund til Studeringers og Videnskabers Dyrkelse. Tvende af hans Discipler bleve siden Bisper, den ene, nemlig Kols til Opsloe i Norge, og den anden Jonas Ogmundson til Holum i Island. I hans 50 Aar blev ham saa godt som nødt Bispeværdigheden paa, hvilken han saa længe undslog sig for, til man eenstemmig maatte accordere ham, ut jus civile juri divino semper & ubiqve postea cederet, hvorved han lagde en god Grund til Bispernes Myndighed. Han døde 1080. i sin Alder 74 og Embeds 24 Aar. 2) Gissur Isleifson, blev Bisp efter sin Fader 1082. Hans Myndighed var saa stor, at han uden nogen Modstand fik den Anordning om Tiender indført, som endnu staaer ved Magt. Han skiænkede sin Fæderne Gaard Skalholt til en bestandig Bispe-Residence, saa man i den Henseende kan anse ham for sit Fædernelands og alle de følgende Bispers Velgiører. Han gav og Skalholts Kirke en langt prægtigere Bygning, skiænkede dertil saavel kostbare Klæder, som andet baade rørligt og urørligt Gods, og gav den Navn af St. Peders Kirke. Han forbedrede Sæderne, hemmede Lasterne, og lod forfatte en ordentlig Lovbog kaldet Vigslode. Aar 1105. gav han den fierde Deel af sit hele Bispedømme

til et andet og nyt Biſpedømmes Oprettelſe. **Jonas Ogmundſon** blev da beſkikket til Biſp i Holum. Giſſur døde 1118. i ſin Alders 76 og Embeds 36 Aar. 3) **Thorlak Runolfſon** blev recommenderet af ſin Formand, og indviet til hans Succeſſion, mens han ſelv endnu levede. Han ſtillede en borgerlig Krig imellem tvende Islandſke Herrer, ved det han, da andre Midler forgiæves vare anvendte, endelig truede med Excommunication og brød ud til den ene i diſſe Ord: Si modo hæc mea petitio æqva admonitioqve juſta & bona eſt, ſiqve mea vota coram Deo aliqvid valent, oro & obteſtor, velit tuas petitiones & deſideria in die extremi judicii, eodem modo excipere et exaudire, qvo tu jam meas accipis & exaudis &c. Man ſeer heraf, at diſſe første Islandſke Biſper har været lærde, gode og fromme Mænd, og at man aldrig burde misunde dem den Myndighed, de havde anmaſſet ſig, ſaa længe de brugte den ſaa vel. Han udgav 1123. den Islandſke Kirke-Ret. Han døde 1133. i ſin Alders 47 og Embeds 15 Aar. 4) **Magnus Einarſon** var ogſaa ſærdeles dydig og from Mand. Han reyſte ligeſom andre Biſper fra ſit Fæderneland for at blive viet til Biſp. Paa Hiemreyſen igiennem Norge, da han vilde giøre ſin Opvartning til Hove, traf han Kongen ſiddende til Taffels med ſin Dronning. Da Kongen fik at vide, at han vilde reyſe bort, og fandt ikke Leylighed til paa denne Tid og Sted at aflægge ham med nogen anden Kongel. Skiænk, gav han ham det Bægger, hvoraf han drak, og de tvende prægtige Hynder, Han og Dronningen ſadde paa. Biſpen lod deraf giøre en Kalk og en Biſpe-Kaabe til Skalholts Kirke, hvilken han desuden ſmykkede med andre Ornamenter, og berigede baade den og Biſpeſtoelen ved at lægge mere Gods dertil, hvoriblandt var den ſtørſte Deel af de Veſtmanniſke Øer. Han blev paa en Viſitats-Reyſe 1148. brændt inde tilligemed 8te Præſter og 60 andre Perſoner, paa en Gaard, hvor han var buden til Giæſt af en Herremand, da Gaarden blev antændt af Lynild, og ſtod i fuld Lue førend Giæſterne mærkede det, og kunde redde ſig derfra. Han var 50 Aar gammel og havde været Biſp i 14 Aar. 5) **Klang Thorſteinſon** var først Præſt til Holums Menighed og havde gaaet i Holums Skole under Biſp **Jonas Ogmundſon**. Til Beviis paa hvor tidlig man allerede har

haft

haft nogen Kundſkab om de gamle claſſiſke Autorer, anmærkes, at da han engang læſte Ovidii Amores & Epiſtolas, kom Biſpen uformodentlig over ham, ſlog ham Bogen af Hænderne, og forbød ham herefter at læſe ſaadanne Bøger. Islænderne bare og ſtor Agt og Kiærlighed for denne Biſp, og der forefaldt næſten ingen vigtig Sag, eller Strid imellem de Store, at man jo valgte ham til Dommer derudi. Paa ſin Hiemreyſe fra Dannemark igiennem Norge bragte han med ſig paa tvende Skibe tilhuggen Tømmer til Kirkens Reparation og endnu videre og prægtigere Bygning. Han ſtiftede trende Kloſtere, førte en ſaa haard og ſtræng Levemaade med Faſten og Vaagen og ved at løbe med blot Hoved og nøgne Fødder i Jis og Snee, ſaa man efter den Beſkrivelſe næſten kunde kalde ham den Islandſke Sokrates. Da han dog i Alderdommen blev ſvagelig og beſværet med Podagra, fik han Thorlak Thorhalſon til ſin Vicarius og Succeſſor i Embedet, og døde endelig 1176. i ſin Alders 74 og Embeds 24 Aar. 6) Thorlak Thorhalſon, beſkrives ſom en Mand af en ſtræng og tarvelig Levemaade, og en udmærket Gudsfrygt, hvilken dog ikke beſtod blot i de mange udvortes Ceremonier, han tog i Agt, men og viiſte ſig i Kiærligheds Gierninger og Gavmildhed mod Fattige og Nødlidende Menneſker. Et ſtort Exempel derpaa er, at de Bøder, ſom kom ind for begangne Forſeelſer i Biſpernes Caſſe, dem beholdt han ikke ſelv, men lod dem uddeele til Fattige, Faderløſe eller andre elændige og nødlidende Menneſker. Men var han dog den første, ſom Forfatteren dog med et ut videtur lader ſtaae i Tvil, der tildømte Biſperne diſſe Bøder, ligeſom han og ſkal have ſøgt at ſkille Folk af verdslig Stand ved Kirke-Patronater og Indkomſter, ſaa ſeer man dog, at han har vigileret ſtærk for Biſpernes Myndighed, og dog haft ſin Stands Høyhed og Fordeel i den Henſeende for Øyne, hvorfor man og kunde have den Uegennyttighed, han viiſte i Henſeende til Bøderne, mistænkt ſom en Slags Politeſſe. Denne Biſpes Characteer er derfor meget tvilſom, og ſandt at ſige, man kan ſielden fæſte Troe til dem, der viſe ſig ſaa omhyggelige for at udmærke ved Ceremonier og Gebærder deres Gudsfrygt for Verdens og Menneſkers Øyne. En Herremand ved Navn Sigurd havde paa egen Bekoſtning bygt en Kirke paa ſit Gods, ſom han vilde have ind-

indviet af Biſpen. Denne afſlog da hans billige Begiæring, med mindre han vilde overlade til ſig og Eftermænd Kirke-Patronatet med fuldkommen Ret. Ingen Betingelſe kunde være mere egennyttig og ubillig, end at ville ſkille diſſe Kirkens og Geiſtlighedens Velgiørere ved Frugten af diſſe deres ſaa anſeelige Gaver. Men da maatte det hedde, at det var imod Guds Love og de Apoſtoliſke Anordninger, at læg Folk ſkulde være Huusholdere over helligt Gods. Sigurd lod ſig mærke med, at han forſtod Uret, men ſaa ſnart Biſpen truede med Band og øvig Fordømmelſe, maatte Sigurd føye Biſpen, og blev derudi efterfulgt af alle andre Kirke-Patroner i den østre Fierding af Landet, tvende undtagne. Men i den søndre Fierding fandt Biſpen en anden riig og lærd Herremand ved Navn Jonas Loptſon ikke ſaa føyelig eller frygtſom, da Biſpen afſlog ham ſamme Begiæring. Herremanden turde bebreyde Biſperne deres alt for ſtore Strænghed, Udſuelſer og uretfærdige Bandſættelſer. Biſpen i Forbittrelſe derover brød ud med diſſe Ord: omnino qvidem intolerandum eſſe, qvod per fas & nefas rés ſacras tractare & diſpenſare auderet, ejus tamen adulteria & Fœnerationes multo eſſe intolerabiliora. Deres Venner paa begge Sider, da de ſaae, at Sagen gik til Yderlighed, lagde ſig derimellem, ſaa de for den Gang ſkildtes ad ſom Mundvenner. Biſpen havde dog ey ugrundet Aarſag til Strænghed mod denne Mand, ſaaſom han foruden ſin egen Ægtekone holdt mange Maitreſſer, hvoriblandt havde været fra Ungdommen af og til Biſpens ſtørſte Fortrydelſe hans egen Søſter. Dette maatte nok gaae Biſpen iil Hiertet, og det havde været at ønſke, at han uden at handle med ham om Kirke-Patronatet havde for den Aarſags Skyld alene ſat ham i Band. Thi nu lod det, ſom han ikke ſkulde have paatalt hans Horerie og ſin egen Søſters Beſkiæmmelſe, hvis ikke Herremanden havde ſat ſig imod hans Fordring paa Kirke-Patronatet. Herudover kom det til aabenbar Fiendſkab imellem dem. Herremanden ſatte bevæbnede Folk ud paa Biſpen, men i det ſamme han reyſte dem forbi ſkal en Taage ſaaledes have forblindet dem, at de hverken kunde ſee hinanden eller Biſpen, da derimod Biſpen og hans Følge med ſtørſte Forundring ſaae ſig at reyſe giennem en Hær af bevæbnede Folk. En anden Gang ſkal Biſpen være bleven over-

overfalden af Herremandens Søn **Thorstein**, men da denne vilde løfte sine Arme for at slaae til Bispen med sin Øxe, skal begge hans Arme være bleven saa stive, at han hverken kunde røre dem op eller ned. Nok engang, da Faderen havde lagt sig i Veyen for Bispen, blev han ligesom tilforn med sine Folk af Taage forblindet. Omsider, da Herremanden tredie Gang med sine Folk satte sig i Veyen for Bispen og vilde til Vederlag forbyde ham Indgangen i en Kirke, fordi Bispen havde sat ham i Band, svarede Bispen, at han ventede kun paa hans Omvendelse. Herremanden svarede ham igien, at han ikke ved Tvang eller Bandsættelse lod sig omvende, men at det var Guds Naade, der skulde forandre hans Hierte, og derfor vilde han nok engang selv villig give hans Søster Afskeed, men ikke tvungen. Endelig lagde Bispens Confessionarius sig derimellem, og udvirkede Bandsættelsen dog det Gode, at Herremanden gav Bispens Søster Afskeed og blev løst af Band igien. Foruden denne havde Bispen nok tvende andre Stridigheder, næsten af samme Art. Den ene havde han med en anden Herremand ved Navn **Svend Sturleson**, som han og bandsatte for Horerie, og ligeledes skal være bleven frelst ved en Taage, da denne med bevæbnede Folk satte efter ham. Den anden havde han med en Præst ved Navn **Hugo**, der havde giftet sin Dotter til Herremanden af **Stafholt** ved Navn **Ejulf**. I denne Strid havde Bispen viist alt for stor Strænghed mod en heel Familie og uskyldige Barn for en Sag af langt ringere Betydenhed, og tillige lod see, at han dermed ogsaa havde sin Bispelige Høyhed for Øyne, i det han dømte Ejulf skyldig i Kirkeran, fordi han selv turde beholde Eyedoms Ret til det Stafholtiske Gods og vilde selv være Kirke-Patron. Vi har med Fornøyelse anført Indholdet af disse Stridigheders Historie, saasom den ret tydelig udmærker Bispens Character og viser, hvor meget han har vanslægtet fra sine fromme og sagtmodige Formænds Oprigtighed i deres Iver og Nidkiærhed for Religionen. Han døde 1193. i sin Alders 60 og Embeds 15 Aar. Han blev dyrket som en Helgen efter sin Død indtil **Gissur Einarsons** Tid, som var den første Evangeliske Bisp paa **Skalholt**. Foruden de forommeldte Hændelser, der skulde være at ansee, som besynderlige Virkninger af Guds Forsyn for denne Mand, har hans Efter-

mænd digtet endnu flere Mirakler, Drømme og Syner om ham, ſom Forfatteren ey har agtet værdige at anføre. Denne Biſp har allerede begyndt med at forbyde Geiſtligheden at gifte ſig. 7) Povel Johnſon var en Søſter-Søn af Thorlak, hvis Exempel han fulgte i ſit Embeds Forvaltning. Dog mældes her ikke om, at han fortſatte Stridigheden om Kirke-Patronatet. I Begyndelſen, da der gik Ord om hans Morbroders Helligbed, lod han ſom han ikke lagde Mærke dertil, førend man beſkyldte ham for Ugudelighed imod Gud og hans Morbroder, da han ſtrax blev Anfører for dem, ſom paaſtode hans Canoniſation og Dyrkelſe. Han pyntede og meget paa Skalholt Kirke, gav nye Glasvinduer, Billeder og ſtore Klokker dertil, og lod pynte og forbedre Biſpernes Begravelſer. Han befordrede Studeringer, bilagde Trætter, var elſket og æret af de Store, og ſynes overalt at have været ſaa meget bedre Mand end hans Morbroder, ſom han pralede mindre med ſin Gudsfrygt. Han havde den Ulykke, at hans Kone og Dotter druknede i en Flod. Selv døde han 1211. i ſin Alders 56 og Embeds 16 Aar. 8) Magnus Giſſurſon, roſes i Beſynderlighed for den Klogſkab og Myndighed, med hvilken han bilagde Trætter og ſøgte at vedligeholde offentlig Fred og Roelighed i Landet paa en Tid, da de Store vare hinanden fiendſke. Han blev af tvende Norſke Erkebiſper aſſat fra ſit Embede og ſtevnet at møde for deres Domſtoel, men blev igien efter deres Død indſat af den tredie og bragte med ſig fra Norge et Brev, hvorved Gudmund Biſpen af Holum blev aſſat, hvilken tilforn havde bragt ham det Brev, hvorved han var bleven aſſat fra ſit Embede. Han døde 1236. i ſit Embeds 21 Aar. 9) Sigurd Thetmarſon, en Nordmand var den første Udlænding, ſom blev Biſp paa Skalholt. I hans Tid var Island meget foruroliget af borgerlige Krige, hvis Hiſtorie Forfatteren kortelig fortæller og characteriſerer Biſpen ſom en Mand af et, om ey underfundigt, dog uſtadigt og vaklende Gemyt. I hans Tid blev det Geiſtligheden ſtrængeligen forbudet at indlade ſig i Ægteſkab, hvilket Thorlak Thorhalſon tilforn og havde forſøgt paa, men kunde ikke trænge igiennem med. Det ſkeede og i hans Tid, tildeels ved hans ſkiendt lunkne Overtalelſe og endelig med hans og den anden Islandſke Biſpes Samtykke, at Islænderne

derne ſvore den Norſke Konge Haagen Huldſkab og Troeſkab, og forbandt ſig til at betale ham aarlig Skat.

(Beſlutningen følger.)

Breslau. Cenſura Librorum Hippocrateorum, qva veri a falſis, integri a ſuppoſitis, ſegregantur: collegit ex optimis qvibusqve Auctoribus Erotiano, Galeno, Hieron. Mercuriali, Foeſio, Clerico, Jo. Alb Fabricio, Hallero, aliisqve, omnia recenſuit, dijudicavit, novumqve inordinem redegit D. *Chriſtian Godofr. Gruner.* 1772. 206 S. i 8vo. Forfatteren har for nogen Tid ſiden forhvervet ſig Doctor-Graden ved ſin lærde og ſine Præſidio forſvarte Diſſertation de cauſis Sterilitatis ſexus ſeqvioris ex mente veterum Hippocratis inprimis, og viſte ſig allerede da, ſom en værdig Philologiſk Lærling af den berømte Erneſti. Han underſøger i nærværende Skrift Kiendemærkerne paa de ægte og underſtukne Hippocratiſke Skrifter, viſer Mueligheden af falſke Skrifters Underſtikning; beſtemmer nærmere Kiendemærkerne, hvorpaa man kan kiende de ægte, og ſamler Skribenternes Vidnesbyrd for de ægte Skrifter. Det andet Kapitel beſkæfter ſig nærmere og udførligere med de ægte, og det 3die med de underſtukne og falſke. Sprogkundſkab, Philologie og Critik ſavner man ikke i dette Skrift. Forfatteren erkiender ikke flere end følgende 10 Skrifter for ægte: Jusjurandum, Aphorismi, de aere aqva & locis, Prænotiones, Prædictionum II., de officina Medici, Popularium L. I. & III., de victu Acutorum, de Vulneribus Capitis, de Fracturis, og alle de andre for falſke. Forfatterens Grunde maa Læſeren ſelv efterſee. For Reſten ere mange ikke eenige med ham om, at han erklærer ſaa mange for falſke. Mærkværdig er denne hans Anmærkning, at Hippocrates har aldrig anatomeret noget menneſkeligt Legeme. Kundſkab om Skeletet ſkal han rimeligen have faaet af de Misdædere, ſom har forraadnet uden Begravelſe. Hr. Gr. er beſkæftet med at udgive paa nye Fragmenta medicorum græcorum og Scribonium Largum, hvortil han beſidder en Forraad af gode kritiſke Hielpemidler.

Wien. An Deutſchland wegen ſeines Kayſers, geſungen von Carl Maſtalier. Digteren er berømt.

Kei-

Keiſeren bliver herudi beſiungen, ſom en ſtor Menneſke-Ven og den Tydſke Nations Fader.

Stark iſt der Fittig des Adlers,
Der ihn mit friſcher Beute beladen,
Die luftigen Felſenſpitzen hinan
Zu ſeinen wartenden Kindern trägt.
Aber ſtärker ſind die Schwingen,
Worauf die Menſchenliebe Joſephs
Zu hülflos ſchmachtenden Menſchen ſich reißt.

Hvor fortræffelig følgende Afſkildring af et Sygehuus:

Entfernt euch, ihr Weichlinge!
Hier gährt in jeden Dunſte,
Hier ſitzt auf jedem Athem der Luft
Der Seuchen wilde Brut,
Und aus jeder finſtern Ecke
Laurt auf des Todes geſpannter Senne
Ein Pfeil, in der Krankheiten Gift getaucht.
Und hier, hier ſind ich den Kayſer!
Hier ſteht er ein Engel Gottes
Im ſchwarzen Vorhof des Todes!

Paris. Le Verniſſeur parfait ou Manuel du Verniſſeur. Par l'Auteur du Nouveau Teinturier parfait. 1771. 8vo. Fernissen haver man Chineſerne at takke for. J Peif. Martino Martini Atlas Chinois Amſterd. 1656. læſer man den første Efterretning om dens Tilberedning. P. Kircher beſkriver i hans China illuſtrata en Fernis, ſom en Auguſtiner Munk Jamart, havde opfunden og ſkal komme nær den Chineſiſke. Herpaa har man i Europa giort mange lykkelige Forſøg. Der gives tre Arter af Fernis. Den Fernis, ſom bliver giort af en i Vinſpiritus opløſt Materie, er mindſt ſtandhaftig. Den Fernis, ſom bliver forfærdiget af Harpix opløſt i Olie, er mere ſtandhaftig. Den tredie, bedſte og ſtandhaftigſte Art, beſtaaer af en harpixagtig Materie, ſom i Vinſpiritus og Olie ikke lader ſig opløſe, ſaaſom: Ambra, Aſphalt eller Jødebeeg og Gummi-Kopal. Forf. viſer, hvorledes man kan tilberede diſſe forſkiællige Arter af Fernis, give dem alle Slags Farver, og bruge dem paa den bequemmeſte Maade. Han underſøger tillige, hvorledes Chineſerne forfærdiger deres Fernis.

No. 16.

Kiøbenhavnske Efterretninger om lærde Sager.

I. Hæfte. Torsdagen den 22de April 1773.

Kiøbenhavn. (Beslutning af Finni Johannæi Episcopi Diœceseos Skalholtinæ in Islandia Historia ecclesiastica Islandiæ &c.) —— Vi komme nu i den fierde Afdeeling til Bisperne af Holum, som vare følgende: 1) Jonas Ogmundson, beskrives som en særdeles gudfrygtig, lærd, smuk, tapper, from og veltalende Mand. Til Beviis paa hans Veltalenhed anføres en Tale, han holdte ved det Norske Hof, og hvorved han reddede nogle sine Landsmænd, hvilke 10 i Tallet bleve dømte til at bøde med Livet for en Normand. Allerede i hans Tid blev Gaarden Holum skiænket af en Islænder til et Bispe-Sæde. Dog blev der tillige paa en Herredag giort den Anordning, at ingen maatte herefter blive Bisp uden den var født i samme Bispedømme, saasom Jonas var en Indvaaner af den søndre Fierding, og meener Forfatteren, at det har været Aarsagen hvorfor Indvaanerne i Begyndelsen viiste sig noget uvillige til at skiænke ham en Bispe-Residentz, som de havde lovet, da de udbade sig af Bisp Gissur Isleifsson en egen Bisp. Han byggede og en nye Kirke ved Holum, da den Gamle store Kirke var gaaet til Grunde ved Lynild eller anden Hændelse, og i dens Sted oprettet et lidet Capel, hvilket han igien lod nedrive. Han oprettede og en Skole ikke langt fra Kirken, og satte en Gotlænder ved Navn Gislav Finson og sin Confessionarius Richinna til Lærere derover. Han stiftede og Thingøere

Kloſter og døde 1121., i ſin Alders 69de og Embeds 15de Aar, og blev ſiden efter ſin Død dyrket ſom Helgen. 2) **Ketill Thorſteinſon**, en lærd og gudfrygtig Mand, der ved ſine venlige Overtalelſer ſtiftede Fred imellem tvende Fiender, og ved at foreholde den eene af dem ſit eget Exempel. Han døde 1145. i ſit Embeds 23 Aar. 3) **Biørn Gilsſon**, ſtiftede et Kloſter for Benedictinerne, og døde 1162. i ſit Embeds 15 Aar. 4) **Brand Sæmundſon**, beſkrives og ſom en ſær fornuftig og gudfrygtig Mand, der beſtræbte ſig paa at forlige de Store, ſom med Oprør, Mord, Brand og Røverie forurolige Staten og Kirken. Han var en Elſker af Lærdom og lærde Folk, og man har hans Flid at takke for de fleſte gamle Islandſke Hiſtorier og Krøniker. Hans Gudsfrygt har dog vanſlægtet noget til en Overtroe, ſom gav Anledning til, at Biſp **Thorlak af Skalholt** efter ſin Død blev canoniſeret, og for ſamme Ære blev ogſaa den afdøde **Jonas Ogmundſon** hans Overtroe Tak ſkyldig i ſin Grav. Men i hans Overtroe ſynes der at have været en oprigtig Gudsfrygt. Han døde 1201. i ſit Embeds 38 Aar. 5) **Gudmund Areſon**, drev ſin Gudsfrygt i det udvortes ſaa vidt, at han nær havde bedet og faſtet ſig ihiel, og gav Anledning til Latter, da han paa Hellige Dage lagde nogle Been og Reliqvier frem for at kyſſes og tilbedes, om hvilke en Herre ved Navn **Thorſtein** ſagde, at han troede det var Heſte-Been. Ham blev lagt til Laſt baade før han blev Biſp og ſiden, at han forødede Kirkens Gods. Han befordrede ſig til Biſpe-Værdigheden ved ſin Skinhelighed, men ſom Biſp tog han Maſken af, begyndte at øve en Myndighed og Selvraadighed, ſom man ikke havde ventet ſig af ham, lagde ſig ud med ſine førrige Venner og i ſær ſin egen Befordrer **Kolbein**, hvilken han nogle Gange lyſte Forbandelſer over. Hans hele Hiſtorie, ſom viſer en urolig, krigſk og oprøriſk Mand, og at der ingen Oprigtighed har været i hans førrige Devotion, er for vidtløftig for at give her noget Uddrag af. Forfatteren har til Slutning ſaaledes rigtig ſkildret os hans Character: Vir omnium Judicio officio par, niſi id, geſliſſet (ere **Taciti** Ord Hiſtor. L. I. om **Galba**) nam ante id omnibus carus, venerabilis, imo mitiſſimus in populo ſuo publice & privatim audiebat. Eo autem ſuſcepto, omnibus inviſus & contem-

tus

tus exiſtebat, imo omnium rigidiſſimus habebatur. Vix dimidium longi ſatis temporis, qvo officio præfuit, intra ſuam diœceſin manſit, ſed plerumqve extra eam, ut exul & omnium indigus, inutilem & ſubinde neqviſſimam ſecum trahens Sodalitatem, mendicorum more oberravit. Plurimis ſæpiſſime ſumtui & tædio, paucis vero (niſi qvibus miraculorum patratione ſubveniſſe credebatur) & gregi qvidem ſuæ curæ commiſſo minimo fuit uſui aut emolumento. Cum magnatibus continua exercebat odia, qvos non, ut debuit, ſapientia & lenitate in ordine continere, aut aberrantes reducere, ſed dirarum & devotionum vi & rigore terrere & frangere, fruſtra ſæpe conabatur. Plebi etiam & inviſus & deſpectiſſimus fuit, non tantum ob crebras tranſitiones, gravesqve exactiones, ſed etiam furta & maleficia, qvæ improbiſſima mortalium colluvies, qvam ſecum circumduxit, ipſo plerumqve inſcio perpetrabat. Suis qvidem Satellitibus ob lenitatem & munificentiam ſemper fuit cariſſimus, ſedeo ipſo, nempe ad omnia ipſorum maleficia connivendo, omniaqve qvæ ipſi dabantur, illis tribuendo & impendendo, ſibi & odium & contemtum publicum contraxit. Nec unqvam adeo, tam Religio & Status Eccleſiæ, qvam Politia & Status Reipublicæ, ac ipſo ſedente, in Dioeceſi Holenſi vacillavit. Og denne Mand, af denne Characteer, vilde man 70 Aar efter hans Død have værdiget Helgens Ære og Dyrkelſe. Men at hans Canoniſation, ſom der nogle Gange blev dreven paa, dog ikke blev fuldført, hindrede endelig det Evangeliſke Lys, ſom ſiden begyndte at beſtraale Norden. Han døde 1237. i ſin Alders 77 og Embeds 34 Aar. 6) **Botolphus**, en Munk af Tronhiem, vel en roelig og fredelig Mand, der ikke bekymrede ſig om andres Sager, men heller ikke om ſine egne. Han opholdte ſig knap ſin halve Embeds-Tid paa **Holum**, reyſte 1243. til Norge og døde der 1246. 7) **Henrik Carlſon**, var og en Nordmand, blev og indviklet i adſkillige Fiendtligheder mellem de Store, hialp med til at overtale Indbyggerne at ſværge Kongen i Norge Lydighed og Underdanighed, hvor han døde 1260., efterat han havde været Biſp i 15ten Aar. 8) **Brand Joneſon**, var en ſærdeles god og from Mand, ſom bilagde Trætter og Ueenigheder, og ikke rippede eller puſtede

dem op, eller tog Deel derudi, som Gudmund og Henrik. Han skal have udarbeydet nogle historiske Skrifter, hvilke, om de end ellers ere tilovers, dog ikke bære hans Navn. Man tillægger ham med Vished tvende Islandske Oversættelser, den eene af Bibelen, under Titel af Stiørn, hvilken Forfatteren holder for den ældste af alle Nordiske Oversættelser, en anden af Keiser Carl den Stores Levnets-Beskrivelse. Han blev indviet til Biisp 1263., da han tilforn havde været Abbed, men døde pludselig 1264. og var næppe Biisp et halvt Aar. Vi har troet, at denne korte Recension af de Islandske Biisper, som giver nogenlunde et Begreb om enhvers Characteer og Religionens Fremgang eller Tilstand under deres geistlige Regiering, ikke skulde mishage vore Læsere. Man seer, at de næsten alle, 2 eller 3 undtagne, har været, foruden lærde, tillige fromme og gudfrygtige Mænd, hvilke, i hvor vel de har søgt at handthæve eller forøge deres geistlige Myndighed, dog har brugt samme saa vel og viselig til Sædernes Forbedring, Lasters og Misgierningers Udryddelse, og den private saa vel som offentlige Freds og Venskabs Vedligeholdelse, saa næsten ingen har misundt eller kundet misunde dem samme, da Landet af indbyrdes Uenigheder mellem Herrerne og borgerlige Krige maatte næsten reent have bleven ødelagt, hvis ikke Biisperne havde lagt sig imellem de Store, og ved deres Meglinger eller venlige Formaninger eller myndige Trudsler bielagt og dæmpet deres Trætter. Deres udførlige Levnets Beskrivelser og Recensioner af alle deres Bedrifter i Kirken og Staten, om deres Opdragelse, Undervisning, og Udenlands Reyser, maa søges og læses hos Forfatteren selv. — Den tredie Periode har tvende Afdeelinger, af hvilke den første begynder Kap. 1. med Forandringen i den Islandske Regierings-Form, som af Aristokratisk, vanslægtet til et tyrannisk og forstyrret Oligarchie, blev Monarchisk. Forfatteren anfører, foruden det almindelige Forsyns Bestyrelse, 3 besynderligere og nærmere Aarsager til denne Forandring, først det forstyrrede Aristokratie, og de idelige borgerlige Krige, som ganske skulde have ødelagt Landet og dets Indbyggere, hvis ikke alle de store og stridige Hoveder havde bleven forenede under eet Overhoved, som kunde holde dem alle i Ave: dernæst de Norske Kongers deels Smiger, deels Bønner, Overtalelser og

Løfter,

Løfter, hvorved de søgte at vinde en Deel Islandſke Herrer; endelig Cardinal **Wilhelms** Foreſtilling, efter hvis Tilſkyndelſer Biſperne idelig foreholdte den Islandſke Almue, hvor nødvendigt det var, at ſaadan Forandring maatte ſkee. **Ariſtokratiet** varede ſiden ved 390 Aar. De Islandſke Herrer bleve da anſeete ſom Naboer og Venner af de Danſke, Norſke, Svenſke, Engelſke og Skotſke Konger, og andre ſtore og fornemme Herrer, ja de vare af dem ſaa høyt agtede, at de endog undertiden gave dem deres Døttre til Ægte. Ikke deſtomindre har dog nogle af dem luret paa Islændernes Frihed, ſaaſom den Danſke **Harald Gormſen**, og de Norſke **Harald Haarfager**, **Oluf den Tykke**, og **Harald Sigurdſon** kaldet **Haardraade**. Men den Ære eller Lykke, at lægge Island under ſit Scepter, havde Forſynet forbeholdt til Kong **Haagen Haagenſen**. Den Første, ſom Kongen betiende ſig af til at ſætte den Forandring i Værk, var den berømte Hiſtorieſkriver **Snorro Sturleſøn**. Han blev af Kongen bæret med Titel af **Baron**, og vendte tilbage til Island i dette Kongens Ærende, men giorde dog ſiden, da han var kommen Hiem, ikke noget derved, endten fordi han tvivlede om Udfaldet, eller og fordi han ikke vilde holde ſit Løfte. Men det varede ikke længe, førend Kongen mærkede, at han til dette ſtore Værk ikke kunde undvære Biſpernes Hielp, hvilke, nemlig **Henrik Carlſon af Holum**, og **Sigurd af Skalholt**, ſom begge vare Nordmænd, tilligemed nogle andre Herrer, ſom Kongen ſendte dem til Medhielpere, udvirkede ſaa meget, at Indbyggerne af Skagfiord og Ejafiord først underkaſtede ſig, og endelig hele Island 1264., paa følgende Vilkor: 1) At Kongen ſkulde holde Islænderne ved deres Fædrenelands Lov og Ret: 2) at han aarligen ſkulde forſyne Landet med Skibe og ſaadanne udenlandſke Vahre, ſom det meeſt trængte til: 3) at hvad Arve-Gods der kunde tilfalde Islænderne i Norge, det ſkulde holdes dem til Gode, naar de fordrede det: 4) at Islænderne ikke ſkulde betale Havne-Penge: 5) at de ſkulde i Norge være ligeſaa høyt agtede ſom tilforn: 6) at Kongen ſkulde handhæve den offentlige Fred i Landet: 7) at han ſkulde ſætte en Grøve til Statholder over Landet. Man finder dog ikke, at den ſidſte Artikel er bleven opfyldt, førend 1270., da Landet først fik tvende Kongelige Statholdere, men ſom vare indfødte Islændere. Hereſter

fortæller Forfatteren kortelig den Islandſke Kirkes Hiſtorie under de følgende Norſke Konger og deres Statholdere, indtil Dronning Margaretha, fra det 2det til 9de Kapitel, og anfører overalt alle de Kongelige Anordninger og Reſcripter, ſom angaaer den Islandſke Kirke, og det in extenſo med underſøyet latinſk Overſættelſe. Endelig fortæller han ligeledes de Tronhiemſke Erkebiſpers Hiſtorier, og anfører in extenſo med latinſk Overſættelſe deres Conſtitutioner, ſom angaaer den Islandſke Kirke. Den anden Afdeeling handler i tvende Kapitler om Kirkens indvortes Tilſtand, om Kirke-Regimentet, Kirke-Ceremonierne, Lærdommen, Videnſkaberne, og adſkillige lærde Mænd. Islænderne befandt ſig vel ved de Norſke Kongers Regiering, i ſær i Begyndelſen, og ſkulde beſtandig have været fornøyede dermed, hvis ikke Statholderne ſiden under Magnus Smek og hans Søn Haagen havde forpagtet de Kongelige Skatter, hvilket forvoldte, at de bekymrede ſig mere om deres Indkomſter, end om Kirkens eller Statens Velfærd, og hvis endelig ikke de Tronhiemſke Erkebiſper, og efter deres Exempel de Islandſke Biſper havde anmaſſet ſig et uindſkrænket Herredømme i Kirke-Sagerne, over Kongen og de Kongelige Statholdere, hvilket ofte forvoldte Trætter, Ueenigheder og Bandſættelſer, ſkiønt de ſamme ſielden faldt ud til aabenbare Krig og Oprør. De tilegnede ſig Ret til at dømme i alle de Sager, ſom paa nogen Maade kunde henregnes til geiſtlig Jurisdiction, og diſſe vare mangfoldige. Forf. fortæller her udførlig den betydelige Stridighed imellem Kongen Magnus Lagabœter og Erkebiſpen Jonas, ſom en nye Kirke-Ret foraarſagede, hvilken Biſp Arne 1275. fik indført paa en almindelig Herredag, og ſelv tilforn havde forfattet efter Erkebiſpens Befaling. Sagen blev endelig forligt for denne Gang, og en Transaction, ſom blev ſluttet mellem Kongen og Erke-Biſpen, tilkiender den ſidſte alene en uindſkrænket lovgivende Magt i Kirken. Men Trætten blev ſiden oprippet igien under Kong Erik Præſtehader og fortſat under de følgende Konger, i ſær med Biſperne af Holum. Geiſtlighedens Sæder har for en ſtor Deel været kun ſlette, og ſom de kan ventes, hvor man med Religionens Haandhævelſe har kun egen Fordeel, Magt og Høyhed for Øyne. Dog tviles ikke, at der jo iblandt mange onde og ugudelige har været mange

gode

gode og gudfrygtige Mænd. Ægteſkab var Præſterne forbudet, hvorfore de her, ſom andenſteds, lagde ſig efter Maitreſſer. Den ſtørſte Straf, ſom var ſat derpaa, var, at deres uægte Sønner ikke maatte komme til noget geiſtlig Embede, men og derfra gav Paven Diſpenſation. Religionen beſtod endnu, ligeſom tilforn, kun i udvortes Ceremonier. I Begyndelſen af denne Periode er den Lære om Transſubſtantiationen allerede bleven indført, og 1270. begyndte man at tilbede det indviede Brød. I denne Periode ere først **Provſter** bleyne beſkikkede i Kirken, hvilke meſterligen har vidſt at ſuyde Almuen, da mange accorderede altid at betale dem en vis Mulct, endten de ſyndede dertil eller ikke, hvilken de beholdte under Titel af Salarium eller Provſte-Gave (Profaſts Giaftollur). Hvad Forfatteren fortæller om Daabens, de 7 Sacramenters og andre Ceremonier, om Undervisningen og Lærdommens Tilſtand, maa læſes hos ham ſelv. Kun meget faa Biſper kan i Lærdom og Gudsfrygt ligne med dem i den første Periode. Forfatteren har føyet under ſin Text mange lærde hiſtoriſke og kritiſke Anmærkninger, hvor i han tillige anfører ſine Kilder og Skribenternes Ord med latinſk Overſættelſe.

Kiøbenhavn. Forſøg til en moralſk Afhandling om Tarveligheds Judflydelſe i et Folks Tilſtand, Virkſomhed og Sæder af *Jens Bech*, S. Sti. Miniſt. Cad. Sunt certi fines, qvos ultra citraqve neqvit conſiſtere rectum. *Hor.* 1772. 48 S. i 8vo. Hos Forlæggeren Hr. **Gyldendal.** — Den korte Forerindring Forfatteren har giort, bør vi her anføre, ſaaſom den viſer Skriftets nærmeſte Anledning: „Sælſkabet til de ſkiønne Videnſkabers Fore„ fremmelſe opgav en Materie, ſom foranledigede mig til at „ opſætte diſſe Tanker. Det var mig altid en angenem Be„ ſtæftigelſe at forſøge mine ſmaa Evner i moralſke Materier. „ Nogle af mine faa fri Timer opofrede jeg hertil: Jeg gior„ de mig en Plan, ſom jeg troede at ſtemme med Sælſka„ bets Henſigt. Almindelige Betragtninger indklædte i en „ ziirlig Stiil, tænkte jeg, maatte være dets hele Fordring. „ Men Materien blev paa nye opgivet, og Fordringerne „ bleve udvidede over de Grændſer, ſom jeg havde hidindtil „ haft for Øyne: Jeg kiendte Materiens Vildſomhed og

„ følte mine ringe Evner. Jeg torde ikke vove mig ud paa „ denne slibrige Bane, ey heller havde Tidens Omstændig- „ heder tilladt mig det. Hvad jeg havde tænkt og skrevet, „ foreviiste jeg en Velynder, og hans Dom smigrede min „ Egenkiærlighed. Jeg blev dristig nok til at lade det see „ Lyset, og underkastes fleres Dom, i sær da man ey har „ seet noget hidindtil udkommet over den opgivne Materie, „ som Sælskabet synes ogsaa nu at have tilbagekaldet." Man seer heraf tillige hvad Forfatteren lover i denne Afhandling, nemlig **almindelige Betragtninger indklædte i en ziirlig**, og uden at bedrage Læseren kunde han gierne have lagt til, **sindriig Stiil**. Thi Ziirlighed og Sindrighed ere virkelig tvende hans Skrivemaades temmelig tydelig udmærkede Characterer, og hvad **Betragtningerne** angaaer, da vil man finde nogle, om hvilke man vel med Sandhed kan sige, at de ere meer end almindelige. Vi ville strøbe at udmærke Hoved-Tankerne af en Afhandling, som efter vor Skiønsomhed fortiener Læserens Agtelse. Den Punkt, hvortil Bestræbelserne for at tilfredsstille Naturens Fornødenheder bør gaae, og hvorved de maa staae stille, er Naturens **Net Op**: Neden for den har Trang sit Sæde, og oven for Overdaadighed. Imellem **for lidet** og **for meget**, som tvende Afveye, falder den rette Vey, Dydens Middel-Vey. — Naturen er eenfoldig, fornøyet med lidet og læt at tilfredsstille. Vilde Mennesket være ligesaa eenfoldigt, skulde det intet fattes. Men da det bruger sin Fornuft og Frihed til at kunstle paa Naturen, saa taber denne sin Eenfoldighed, og Mennesket sin Fornøyelighed, og henrives af en umættelig Indbildnings-Kraft. — Fornøyelighed boer paa Grændsen imellem Trang og Overdaadighed, Tarvelighed er Veyen dertil, som ligger i en lige Afstand fra **for lidet** og **for meget**: Tarvelighed er en Hoved-Dyd af store Fordeele baade for enkelte Mennesker og for hele Stater. Den forsikrer os vore Fornøyelser og sætter Grændser for vore Elændigheder ved at tilfredsstille Naturens Nødvendigheder: „ De mang- „ foldige selv giorte Nødvendigheder, ere ligesaa mange „ nye Sorger, der overvælde Sindet, forjage dets Munterhed og qvæle enhver Fornemmelse af Fornøyelighed. „ Tarvelighed er den Modgift, der dæmper Ulykkens Vold- „ somhed, og tillige det Kryderie, der sætter Smag paa

„ Lyk-

„ Lykkens Vellyst: Den holder Hiertet rummeligt for de be-
„ hagelige Fornemmelser, som et erholdt Gode opvækker,
„ og kuns halv oplukket for de ubehagelige, som Savnet af
„ et attraaet Gode forvolder. Den Lykkelige føler sin hele
„ Lykke, den Ulykkelige kuns halv sin Skiæbne. Jo færre
„ og svagere Begiærlighederne ere, som kan lide Modstand,
„ desmindre og lemfældigere bliver Striden, og destaaleli-
„ gere udholdes den. Lidet skal blive mindre end lidet,
„ førend den, der ikke higede efter meget, skal føle det.
„ Den derimod, som ikkun har et bestandigt meer til sin
„ Attraaes Gienstand, fornemmer ligesaa mange omme Ste-
„ der i Begiærligheden, som den har Grader i Styrke.
„ Enhver Begiærlighedens Tilvæxt (og naar staaer den stille?)
„ er et nyt Væld til Smerter. Han nedslaaes ved ligesaa
„ mange Slags Mangeler, som de utøvlede Begiærligheder
„ have smeddet unaturlige Nødvendigheder. Naturen er en
„ paastaaende Fordrer: Den lader ingen Roe, førend den
„ nyder sin Ret. Vaner, tildragne Begiærligheder, ind-
„ lemmes ved Øvelsen i Naturen, og bemægtige sig den sam-
„ me Ret: Hvor talrig en Yngel af Begiærligheder, som
„ Naturen paa sin Bekostning maa underholde? Sindet
„ modtog disse fremmede Giæster, og forbeholdt ikke Magt
„ nok til at udjage dem: Og naar slap de ind, uden da
„ Tarvelighed, den eneste sikkre Forskandsning blev given
„ til Priis?" Disse vare Tarveligheds Fordeele for Menne-
sket. Nu dens virksomme Indflydelse paa Staternes Flor og
Velstand. Først hvad virker Yppighed derimod. Yppighed
er Sandsernes meest fortryllende Bindeværk. Den udmær-
ker sine Tilhængere med forførische Tegn af lykkelige Menne-
sker. Det kan den hidindtil tarvelige Borger ey ansee med
Ligegyldighed. Den trodsende Anseelse, som en andens
Yppighed giver ham, oprører hans Stolthed. De rige
Borgeres Gemytter aabnes for den skadeligste Emulation,
som i Stedet for indbyrdes Godvillighed avler Giærrighed
og Misundelse. Det bliver nu et tilladeligt Ønske at kun-
ne bygge sin Lykke paa Ruinerne af en andens. Enhvers
Eget bliver Maalet for alle hans Bestræbelser. Statens
Styrke og Sikkerhed beroer paa Mængden, som hverken er
riig eller fornuftig. Ingensteds ere Sandsernes Indtryk
stærkere, ingensteds falske Begreber meer velkomne. Disse

kan ikke være ligegyldige Tilskuere af de færres glimrende Omstændigheder. Den glimrende Pragt og smigrende Vellyst indtager dem. Det fortryllende Syn sætter den naturlige Ligheds Iver i Bevægelse. Aldrig følede de meer, at de vare ulykkelige, fordi de maale deres Skiæbne med et fremmed Maal. Nu begynde de at foragte Naturens hidindtil faa og taalelige Fordringer. De udkaste sig en Plan til et bedre og lykkeligere Liv, og begive sig paa en nye Vey til Lyksalighed, som fører dem længere derfra. Hvad som i Begyndelsen var Lyksaligheds Drift, bliver nu en fordærvelig Kappelyst, der undertrykker de patriotiske Følelser i Borgernes Bryste, og aabner Gemytterne for Avind og Misundelse over andres og Misfornøyelse over sin egen Skiæbne. Iversyge for tilfældige Fortrin og udvortes Fordeele, naar i sær deres Besiddere, som Natur og Stand gav intet forud, fremvise dem, som trodsende Udmærknings-Tegn, er en Gift, der fortærer Scenerne i Stats-Legemet, den nødvendige Fortroelighed og indbyrdes Velvillighed imellem dets Lemmer. Tarvelighed virker det Modsatte og giør Staten lykkelig: „ Lad Rigdom og Velstands Midler endog være ulige deelte „ og de Færres Lod! Tarvelighed sætter Grændser for Brugen, eller rettere sagt forebygger Misbrugen, og saaledes „ jævner det Ulige, hvorved Mængden trøstes og tilfredsstilles. Den Nidkiærhed, hvormed Menneskene efterjage „ en vis Lighed, finder ingen Anledning til at opirres. „ De Fattige anseer de Rige, som Statens Skatmestere, og „ denne Forestilling opvækker hellere Kiærlighed end Misundelse. De seer ikke, hvorfor de skulde ønske det Liggendefæe i andre Hænder. De Rige, hvis Begiærligheder lænkes ved Tarvelighed, ere sikkre mod indbyrdes List „ og Efterstræbelser; thi Misundelse er en ubekiendt Syge, „ hvor man aldrig vidste af Giærrighed, og den Giærrige „ blev ikke giærrig, førend han først havde tænkt paa at være yppig. Den tarvelige Stat rummer saaledes ingen „ Fiender inden Sælskabets Grændser, og denne indvortes „ Sikkerhed er en stærk Grund til den udvortes. Den modigste, den meest herskesyge Erobrer vil grue for at anfalde et Folk, hvis Characteer er Eenighed og almindelig „ Kiærlighed.“ —— Forfatteren skildrer videre den sande og ædle Ærekiærheds Virkninger paa Gemytterne og Tænkemaaderne,

derne, viser hvad Tarvelighed bidrager dertil, som ikke søger eller sætter sin Ære i Forfængelighed, og at intet gior den sande Ære større Afbræk, end den herskende Yppighed, der pleyer Sandserne, som opkaste sig til Dommere over Æren: „ Mængdens Dom fastsætter den borgerlige Ære, og Mængden raisonnerer ikke, men er et Spil for Vankundighed „ og Fordomme. Det usædvanlige, det, der smigrer Lysterne, bliver her det Store og Ædle. Ville vi nu vide „ den fortienstlige Borger, den ærede Mand, i en yppig „ Stat, da gaaer han der udmærket ved en Pragt, som „ fordømmer en beundrende Mængde til Armod. Hist boer „ han, hvor larmende Vellysters Tilberedelser daglig gienlyde fra alle Husets Vinkler: hvor ti Familier berøves „ Staten for at være eens Overdaadigheds Befordrer. Her „ er Middelpunkten for den almindelige Hoyagtelse. Behøve vi nu at spørge, hvad Ære er hos et overdaadigt „ Folk? Den er dets Skiændsel, dets Undergangs Befordring.“ Kort at sige og slutte, Yppighed er en Moder til den falske Ære og altsaa til Statens Fordervelse. Den qvæler Fortienester og gior Borgerne liggyldige for det almindelige: „ En kold Iver for det almindelige Beste, en „ herskende Fortrædlighed i Tænkemaaderne gior dem dorske „ og uvillige til at foretage et eeneste Skridt over det, som „ en tvingende Nødvendighed fordrer. De føle ikke Ærens „ mægtige Drivefieder. De kiende intet til den ædle Kappelyst, der gior Pligterne saa lætte. Fædrenelandets Elskere! Fortienstlige Borgere! ere her tomme og intet betydende Navne. De ere ikke vante til at see Fortienester uden „ i Guldet, og den ærede Mand var altid den yppige. Lad „ Staten endnu eye en Borger inden sine Grændser, der „ midt i den herskende Fordervelse bevarer en Fornuft, der „ er fri og sund nok til at skiælne imellem det virkelig Ædle „ og det tilsyne ladende: Lad hans Forstand være stærk nok „ til at udfinde Midler til den svage Stats Helbredelse, til dens Flor og Velstand; Lad denne Forstand ledsages af en „ Tænkemaade, der føler Dydens og sande Fortienesters „ ganske Værd, og aldrig l d sig forvirre af den falske Æres „ Fortryllelser: Vist nok, her seer Fornuften og Hiertet „ føler, men vor Cato fortvivler. Haabet, som med sin „ vedervægende Smiil opliver den alvorlige Eftertanke,

„ maa

„ maa føre Virke-Kraften af Ligevægt, og giøre Villien be-
„ sluttende. Men Haabet vansmægter her, da det ikke seer
„ hvor det kan havne og kaste Anker, og Haabets Afmagt er
„ Virksomhedens Død o. s. v. —— Er den dydigste Mand
„ den meest ærede Borger, saa vil Dyden faae det talrigeste
„ Anhang i Staten. Den borgerlige Ære er iblandt de
„ menneskelige Ting den værdigste Driver til Dyden, ogsaa
„ længe Æren helliges denne Hensigt, vil den ey mangle de
„ ønskeligste Virkninger, men bliver den et Rov for Pragt
„ og Forsængelighed, saa føler Dyden et Indgreb i sine Ret-
„ tigheder, som giør den modløs og forsagt. Har Yppighed
„ Hævd paa Æren, saa miste Fortienester deres Nærings-
„ Middel, og saaledes begraves i Forglemmelse et Pund,
„ der skulde have bragt sin Besidder til Udødelighed, og et
„ heelt Folk til Lyksalighed. Fra en vis Tid, siger Nepos,
„ opstod ikke mere end een General i Athenen, der ved For-
„ tienester giorde sig mærkværdig (*) og naar begyndte denne
„ sørgelige Epoche? Da den overhaandtagende Yppighed
„ begyndte at forkleine det forhen mandige Athen; da Vel-
„ lyst fik Herredømme over et Folk, hvis Frihed det saa
„ mægtige Persien forgiæves havde efterstræbt o. s. v. ——
„ Tarvelighed hos et Folk er som Ædruelighed hos enkelte
„ Personer. Den viser Tingene i deres rette Skikkelse.
„ Pragt og glimrende Forsængelighed blender her ikke Øyne-
„ ne. Sandserne hænge af Fornuften, og denne fastsæt-
„ ter det store og ærværdige. Den sande Ære besæler Tæn-
„ kemaaderne. Fortienester have her deres rette Nærings-
„ Saft, og her fremvore de, som paa deres egen Grund."
Dette bliver oplyst med Athenens og Roms Exempel. Videre:
„ Er Troeskab Statens Sikkerhed, saa fortiener Tarvelig-
„ hed at kaldes dens Skyts-Gudinde. Den giver alle fri
„ Adgang til Retfærdigheds Throne, og lige Fordring paa
„ dens Biestand. Den borgerlige Lighed miskiendes ikke
„ her ved Rettens Ulighed. Guldet har her ikke den for-
„ tryllende Kraft, at forblinde Øynene, og giøre sort til
„ hvidt. Den mindre Formuende staaer derfor ey i Fare
„ for

(*) Det er ellers ikke at forundre sig over i en Stat, hvor man endogsaa havde en offentlig Straf til Fortienester, den bekiendte Ostracismus.

„ for at blive et Rov for den Mægtigere. De forgiftige „ Kilder, hvoraf Partieſkhed og Undertrykkelſer jævnligſt „ udſpringer ere her tilſtoppede, og hvem ſeer ikke Følgernes „ Vigtighed?" Fremdeles er det værdt at læſe, hvad Indflydelſe Tarvelighed har paa Arbeydſomheden, paa Folkemængden og Menneſkekiærligheden, og hvor ſkadelig Yppighed og Overdaadighed tvertimod er i alle diſſe Henſeender. Kort at ſige: Tarvelighed er en Kilde til mange Dyder og Yppighed til mange Laſter. Den første er en Grund til Staters og Menneſkers Flor og Velſtand, den Sidſte til deres Undergang og Fordervelſe. Af de anførte Prøver har vi tillige givet Læſeren en Udſigt over denne lille elſkværdige Afhandlings Indhold. Den Flid, ſom er anvendt paa Skrivemaaden er vel kiendelig, men dog ikke kunſtlet. Man mærker og, at Forfatteren har anvendt Flid paa en vis Zirrlighed og Dybſindighed i Udtrykket, ſom juſt ikke ſkiules ved en flydende Lethed i Stiilen, eller og man maa ſige, at Dybſindigheden ſelv dølger og forberger Stiilens Flydenhed, ved det den giør Læsningen mere langſom og ſtandſende. For Reſten giver Afhandlingen ret et artigt og ſmukt, og derhos ey urigtigt Begreb om Tarvelighed og dens Følger. De Loci communes, ſom hidhenhører, kunde jo ikke undgaaes, og burde heller ikke. Bekiendte Satzer maatte foredrages: men deres Indklædning er behagelig, og deres Deduction indbefatter, ſom ſagt er, Tanker, ſom man juſt ikke giør ſig hver Dag.

Halberſtadt. Den af forſkiællige ypperlige Digte og formedelſt ſit Venſkab med Gleim og Jacobi bekiendte Digter, Hr. **Michaelis**, har ladet Aar trykke tolv Breve i Vers paa Prænumeration. Hver Maaned ſkulde deraf udkomme et Ark. De fire første ere komne for Lyſet. Det første er til Gleim og har den Titel: **Die Gräber der Dichter.** Dette Digt anviſer enhver af de Tydſke Digtere deres Gravſted, og de, ſom endnu leve, kan være ſtolte af dette Mauſoleum. Man anfører følgende Steder deraf:

S. 4. Des Dichters Denkmal ſey, wenn ichs ihm ſtiften kan,
Ein Stein —— ein Wäldchen —— und ſein Name.

S. 7. Mit Liedern klingen wir, Zerſtörung, dir entgegen!
Wir bringen dir mit Jauchzen unſer Blut!

Emp-

Empfange nur, wenn wir ihn dir erlegen,
So mild, als möglich, den Tribut,
S. 14. Und du, mein Gleim, wenn einſt dein Auge bricht,
Mich ſucht, mich Vaterloſen findet: ——
Dann, Freund, o dann, im heiligſten der Lenze,
Umſchatt' ein Epheutempel deinen Raub!
Ihm weih' die junge Gattin ihres Bundes Kränze,
Der junge Sieger ſeinen erſten Staub!
Ich aber, Gleim! zerreiſſe meine Feſſeln,
Und folge dir und bin mit dir verklärt,
Unſorgſam, ob mein Grab ein einzigs Blumchen ehrt.
Nur, daß kein Narr und Kritiker mich ſtört,
Bepflanzt mirs allenfalls mit Neſſeln.

Det andet Brev til Dorat har til Opſkrift: **Die Kunſtrichter, og er fuld af bitter Spot imod de nu forglemte Kunſtdommeres Paſquiller.**

—— Plötzlich hervor, aus ſeinen Finſterniſſen,
Brüllte der ſchwangere Unſinn. Da riſſen
Mit Krallen an Händen und Füſſen,
Fratzengeſichter an Fratzengeſichter ſich los!
Nicten durch der Mutter Schoos
Mit den Eulenköpfen, wie Pagoden;
Und krochen heraus und kratzten den Boden!
Und ihre Flügel wurde groß,
Fiengen Wind, und machten
Ein Geſchwirre durch das Land,
Daß man kaum ſein eignes Wort verſtand!
Aus den hohlen Augen träufte Brand,
Und ein Dutzend Paviane lachten
Aus dem Mäulchen, welches offen ſtand. ——
Männer und Weiber ſanken ins Knie.
Selber einige Dichter,
Schande für uns! —— verzogen die Geſichter,
Oder machten Compagnie.
Wunder, daß nicht einer von uns andern ſchrie,
Wie jener in der Comödie:
„Die Teufel hier mit feuerfarbnen Naſen,
„Die rothen Backen aufgeblaſen,
„Mit ihrem Haar von Strang, und Adramelech-Schritt
„Sind Schneider, meine Herrn, ſind Schneider!

„Der

„Der eine flickt dem Harlekin die Kleider,
„Die andern spielen bloß, um freyen Einlaß, mit.“—
Niedriges Anblick! — meines Spottes nicht wehrt;
So wenig als der Dieb, schon halb vom Pöbel zerrissen,
Der winselnd unter meinen Füssen
Vollends zur Hölle fährt,
Nur so lang er durch die Wälder raubte,
Banden anspann und nach Elend schnaubte. —
Heil dem Patrioten, der, wie ich,
Mit der Rache nicht von ihm wich!
Nunmehr, da er seine Schuld bezahlet,
Schlägt die Warnung bloß sein Bildniß an;
Und der Mahler, der es mahlet,
Ist ein schlechter Mann.

Det tredie Brev, **Paros und Hyla** er til **Jacobi**, og det fierde, **Unsre Bestimmung** til **Uz**. Den hele rørende Historie i det tredie Brev er ypperlig fortaelt, og det fierde er i en lærende Tone. Man venter med Længsel de følgende Breve. Paa 10 Exemplarer af alle 12 Breve blev prænumereret med 1 **Louis d'Or**.

Hamburg. Joh. Hinr. Vinc. Nöltings, **Profess. in Hamburg, Predigt über Hebr. VII. 3. an dem Begräbnißtage unseres Alberti gehalten.** 1772. 2½ Ark. Forfatteren drager af hans Text 4 Satzer som han udfører: 1) JEsus havde ikke taelt nogen Usandhed, og ikke giort nogen Synd, dog maatte han af Menneskene erfare Modsigelse. 2) Han taalte den ubilligste og hæftigste Modsigelse. 3) Han erfarede Modsigelse af de fletteste Mennesker. 4) Han fordrog den ubilligste og haftigste Modsigelse paa den høymodigste Maade. Man kiender allerede Forfatterens Styrke i Veltalenheden og behøver derfor denne Prædiken aldeles ingen Berømmelse. Saavel dens Indhold som sammes Udførelse maa forskaffe den mange Læsere, og man vil læse den med stor Opbyggelse. Man vil forgiæves søge en besynderlig Application i det udførte Stykke paa den Sal. Hr. Past. **Alberti** Død, omendskiøndt Titelen lader det formode, efter hvilken sammes Begravelse har givet Anledning til Prædikenen, maaskee ogsaa til Textens Valg. Ved Slutningen af Prædikenen finder Læserne blot den Sal. Hr. Past.

Lev:

Levnets-Løb i kort Begreb, formodentlig i den Form, ſom det den ſamme Dag er bleven aflæſt paa Prædikeſtolen i Hamborg. Derpaa overlader Prof. ſig til ſit Hiertets Følelſer, og ſkildrer den Sal. Alberti Character. Enhver, ſom har kiendt hans Fortieneſte og hans Hierte ſkal ved at tænke paa hans Tab med Veemodighed bifalde alt, hvad ſom Taleren med Sandhed roſer ham for.

Jena. Commentatio critica ad virum perilluſtrem Chr. Ad. Klotzium de qvodam Bionis loco & nova ejusdem editione, Auctore J. G. G. Koehlero (16 S.) Dette lidet Skrift af Hr. Adj. Koehler i Jena var allerede ſkreven førend Hr. Geheime-Raad Klotzes Død. Han opfordrer herudi de Lærde til at være ham behielpelige med deres gode Raad ved en nye Udgave af Bion. Han viſer her den Maade, hvorledes han vil forholde ſig dermed og forklarer det bekiendte Sted:

Χ' ὥπως εν γεωραις Λυκομηδιτιν απαλεγοισα
Ἀήδηνητ' ἄπαστον Ἀχιλλεα Δηϊδαμεια.

hvorover Urſinus, Scaliger, Petræus, Heſkinius og Schwebelius har fældet ſaa forſkiællige Domme. Han ſelv har ſøgt paa en lær Maade at oplyſe det med et Sted hos Statius.

Frankfurt am Mayn. Neue alchymiſtiſche Bibliothek für den Naturkündiger unſers Jahrhunderts ausgeſucht. 1772. 8vo. Denne Samling er læſeværdig formedelſt ſine chymiſke Theorier. Nærværende første Binds anden Samling indbefatter: 1) Sebald Schwarzers Metall Verwandlungskünſte: 2) Des Abts Ferrarius chymiſche Abhandlung an den Pabſt: 3) Das Buch von den Anfangen der Natur und chymiſchen Kunſt: 4) Drebbels Abhandlung von der Quint-Eſſentz. Diſſe Afhandlinger ere overſatte af rare Bøger og Haandſkrifter. I Fortalen viſer Udgiveren, at Alchymien beſtaaer ſlet ikke i Guldmagerkunſten. Alchymiſterne ſtøtte ſig immer paa den ſaa kaldte Tabula Smaragdina Hermetis, og om denne beviſes, at den handler tvertimod om intet mindre, end om Guldmagerkunſten.

No. 17.

Kiøbenhavnſke

Efterretninger

om

lærde Sager.

I. Hæfte. Torsdagen den 29de April 1773.

Aalborg. Ti Breve fra en Fader til ſin Søn, ſom indeholde de fornemſte Pligter, en ung Herre har at iagttage i Henſeende til ſine Tienere, ved E. C. C. de M. 1744. Fordanſket af Friderich Arndt. 1772. 67 S. i 8vo. Med de Holzbergiſke Skrifter. — I en kort Fortale til Læſeren berettes, at forbemældte ti Breve ere overſatte af en franſk Original, ſom Overſætteren har fundet i en Bogſamling efter en vis høy og veltænkende Herre. I øvrigt vil han hverken have kiendt Forfatteren, der ſkriver ſom en Fader til ſin Søn, ey heller vidſt, om Brevene tilforn har været trykte eller ikke. Kun Materien og dens Udarbeydelſe har han agtet værdig en offentlig Bekiendtgiørelſe. Det første Brev ſom indbefatter almindelige Betragtninger over Herrers og Tieneres Tilſtand, viſer i Beſynderlighed, hvorledes Herrer kan forſee ſig paa den ene Side med alt for ſtor Strænghed, og paa den anden med alt for megen Overbærelſe, og ſøger at indſkiærpe dem den fornuftige Regel, at de bør ſtræbe for at holde Middelvey imellem begge Deele. Det andet Brev indbefatter Grunde og almindelige Regler, ſom Herrerne bør indſkiærpe ſig, og øve imod dem, ſom ſtaaer under deres Befalinger. Den første og en almindelig Hoved-Regel er denne, at Herrer maa elſke deres Tienere, for at elſkes af dem. Hvad der gielder i Almindelighed om alle Mennesker, at der paaligger dem imod andre nogle Tvangs-

Pligter, og nogle blot Kiærligheds Pligter, og at man ſelv maa øve de ſidſte mod andre, om man med nogen Billighed ſkal ville, at de ſkulle øve dem imod os: det ſamme gielder og mellem Herrer og Tienere, at de paa begge Sider ſkylder hinanden Kiærlighed for Kiærlighed. Forfatteren erkiender det for en ſtiltiende Betingelſe i den Contract, ſom forbinder dem med hinanden. Det tredie Brev indbefatter flere og følgende Regler, ſom Herrer har at tage i Agt i Henſeende til deres Tienere: 1) at de aldrig bør holde Tienere, ſom tiene dem uden Tilbøyelighed; 2) at de bør lønne deres Tienere vel; 3) at de bør aldrig overvælde dem med Arbeyde, eller udmatte dem uden Nødvendighed; 4) at de bør ikke bruge dem i Fleng til alle Slags Betieninger: 5) at de bør ikke forglemme Menneſkelighedens Pligter imod dem: 6) at de overordentlig bør belønne dem, ſom udmærke ſig ved nogen beſynderlig Flid, Troeſkab og Tilbøyelighed; 7) at de maa have en beſynderlig Omſorg for at belønne de gamle Tienere, paa hvis Flid og Troeſkab de har kundet lide, og endten ſtræbe for at forhielpe dem til Levebrød, eller forſkaffe dem det ſelv, at de kan have deres ſkikkelige Udkomme, naar de ey kan tiene længere. Det fierde Brev fortsætter endnu ſamme Materie og foreſkriver: 8 og 9) at de bør ikke taale Bagvaſkere eller Angivere og onde Skiæmtere blandt deres Tienere, hvilke alle findes her betegnede med ſort Farve. Det femte Brev afhandler denne 10de og ſær betydelige Regel, at en Herre bør vogte ſig for alt for ſtor Familiaritet med dem, ſom tiene ham. Forfatteren har baade viiſt, at der er en vis Familiaritet, ſom er nødvendig imellem en Herre og hans Tienere, og at der er en anden alt for overdreven Familiaritet, ſom han maa vogte ſig for, og hvori de begge beſtaaer, ſamt deres Følger og Virkninger. I de følgende 6te-9de Breve foreſkrives fremdeles følgende Regler; 11) at en Herre bør have Tilſyn med ſine Tienere i alle deres Forretninger; 12) at en Herre, i hvor lykkeligt hans Nemme end er, i hvor ſtore hans Natur-Gaver end ere, bør dog aldrig vove ſelv at ville giøre alle ſine Sager, naar han har dygtige og troe Tienere, ſom kan giøre dem for ham. Her viſes i Beſynderlighed, at det er bedre ey at holde Tienere, end lade dem være uden Beſtilling; hvor daarligt det er, at ſtole for meget paa ſin egen Dygtighed; hvorledes man ſkal

bør

bære ſig ad for at faa ſine Tienere vel og nyttig anbragte, hvor nødvendigt det er, at høre og følge gode Raad, og endelig at man bør vogte ſig vel for at mistroe ſine Tienere, ſom en Aarſag, hvorfor man vil giøre alting ſelv; 13) at en Herre bør dog heller ikke lade ſine Tienere følge deres egne Hoveder i hvad de ſkulle forrette, eller lættelig, ſkiønt ofte i en god Henſigt, afvige fra hans Befalinger; 14) at han bør vogte ſig for Pralerie, og dem, ſom drive deres Tienſtfærdighed indtil Uforſkammenhed; 15) at han bør vogte ſig for dem, ſom ere deres forrige Herrers Bagvaſkere, og ſom søger at indaande ham Mistanke imod deres Medtienere, 16) og ſom har beſmittet ſig med aabenbare Misgiærninger; 17) at han bør betragte alle hykkelſke og ſmigrende Tienere, ſom ſine farlige Fiender. I Sandhed en vigtig Regel, ſom er vel udført, og gives her blandt andet en nøyagtig Beſkrivelſe paa en **Smigrer**, ſom her hos Forfatteren er den ſamme, ſom en **Hykler**, da man ellers pleyer vel at giøre nogen Forſkiæl imellem diſſe tvende Slags Folk, og ey at afſkildre Smigreren med ſaa ſorte Farver, ſom **Hykleren**. Maaſkee man vel heller ikke kan ſige, at al Smiger og Hyklerie ſkal endelig beſtaae i Løgn, og at det er alene Øyemærket, ſom afgiver Forſkiællen imellem en Ven og en Smigrer eller Hykler, naar de begge roſe ſande Fortieneſter, og den ſidſte anvender al ſin Kunſt for ey at røbe ſig ved Maaden paa hvilken det ſkeer. For Ex. en Ven roſer for at opmuntre og forbedre, og for i Tide at yde til Dyden ſin fortiente Roes, ſom nærer og underholder den: men Hykleren roſer for at opblæſe og forderve Gemyttet og for ſelv at høſte Nytte af dets Fordervelſe o. ſ. v.; 18) at en Herre bør aldrig nægte nogen Tienere ſin Afſkeed, af hvad Aarſag han end forlanger den; 19) at han bør ſtræbe at give dem Afſkeed uden Larm og i Naade; 20) at han bør ſætte ſig i ſine Tieneres Sted, for ret at bedømme og afveye ſine Pligter imod dem. Dette er den ſidſte og tillige den almindeligſte Regel for alle Pligter, ligeſom af Mennesker imod Mennesker, ſaa i Særdeleshed af Herrer imod Tienere. Det tiende og ſidſte **Brev** indbefatter nogle almindelige Betragtninger over Tieneres Tilſtand, og Forfatteren har her end ydermere ſøgt at indſkiærpe den Sandhed, at Herrer og Tienere bør elſke hinanden, ſom Venner, og at dette deres Venſkab meget vel

kan beſtaae med Over-Magt og Underdanighed, med Ret til at befale og Pligt til at adlyde. —— Vi kan ikke nægte, at vi jo have læſt denne lærerige philoſophiſk-moralſke Afhandling eller Klogſkabs-Lære, om Herrers og Tieneres indbyrdes Pligter, med Fornøyelſe, og det ſaa meget større, ſom deſlige grundige Afhandlinger ere Siældenheder i vort Danſke Sprog. Den er ſaaledes ſkreven, at lad være den egentlig reglerer Herrers Opførſel mod deres Tienere, ſaa lærer den dog ligeſaa vel at adlyde, ſom at befale, og hvorledes man paa begge Sider har at forholde ſig. Skriftet er i den Henſeende fuldt af velgrundede og ſikkre Klogſkabs Regler. Vi ſige velgrundede for-Ex. ſaa vel ſom denne S. 44.: „I hvor lykkeligt dit Hemme er, i hvor ſtore dine Naturgaver ere, ſaa foretag dig aldrig ſelv at giøre alle „ dine Sager, naar du har dygtige og troe Tienere, „ ſom kan giøre dem for dig. Thi du ſkal ikke alene „ uden Nødvendighed bebyrde dig med et overflødigt Arbeyde, „ men du ſkal forſømme det Store, ved alt for meget at „ hænge ved det ſmaa, og giøre dine Tienere til unyttige „ Kreaturer og til Dagdrivere, og indblæſe dem Afſkye for „ dig. I Sandhed, ſaa ſnart de ſee, at du giør deres Forretninger ſelv, meene de, at de endten anſees for udygtige „ eller for at have onde Henſigter, og ſtrax kan du ikke mere „ bygge paa dem, ſiden de troe, at de ere foragtede eller „ mistænkte, og al Foragt eller Mistroe er i Almindelighed „ ledſaget af Had og Nag fra dens Side, ſom foragtes eller „ mistænkes. Hvis du derfor nogenſinde bliver ſaa ufornuftig, at du troer, at du er begavet med Styrke og Lyſt „ nok, for ſelv at ſørge for alle dine Fordeele; derſom du „ finder ſaa ſtor Behag i med et fornøyet Hierte at plage „ dig ſelv, raader jeg dig ey at holde Tienere; thi foruden „ det, at de ere dig til ingen Nytte, ere de desuden dine „ hemmelige Fiender.“ Afhandlingen i ſig ſelv er og ſaa almindelig, at alle baade Herrer og Tienere fra de høyeſte til de ringeſte, kan føre ſig den og de derudi foreſkrevne Regler til Nytte, men fornemmelig ſynes dog Forfatteeren at have haft de høye Herrer og Tienere, ſaaſom i ſær Monarcher og Fyrſter og andre høye Herrer og deres Betiente re for Øyne, hvilket i ſær lader ſig ſee af de vel udſøgte hiſtoriſke Exempler, hvormed Afhandlingen overalt er oplyſt, og ſom faſt

alle

alle ere laante af Regenteres Personer og deres i Historien beskrevne Forhold mod deres Ministrer og høye Betientere eller andre deres Undersaatter, saasom S. 45.: „Forlad „dig paa dem, som du har betroet dine Sager, plag dem „ikke uden Ophold, og plag dig ikke selv, ved at blande „dig i det smaa af deres Forretninger. Underret dem tydelig om din Meening i det, du betroer dem, og forlad dig „paa dem i det, som udgiør det omstændelige og det Betroedes Udførsel, saa længe du ey har grundige Aarsager „til Mistanke, og sæt dem i Stand til at kunne øve de „dem betroede Embeder med en tilbørlig Myndighed, og „lad det være dig nok, at du forhindrer dem at overskride „Grændserne. Det, at du undertiden lader dem give Grund „for deres Opførsel, er tilstrækkeligt for at holde dem tilbage, „som kunde faae i Sinde at bryde de satte Skranker. Gaae „videre, raadfør dig med dem i tvilsomme Tilfælde, og „følg deres Meening, naar den er fornuftig. Giør ikke „som Nero, om hvilken Tacitus siger: **at han var en „affagt Fiende af al Raad, i hvor nyttigt det end „maatte være, naar han ikke selv havde givet det, „og at han aldrig var mere paastaaende, end naar „han tvistede med en duelig Mand.**" Man seer vel, at denne Regel er ikke stilet nærmest og fornemmelig for de gemeene Herrer og Tienere. Skriftet indbefatter altsaa en Deel vigtige Stats- og Regierings-Regler, som tillige lade sig anvende paa de ringere Herskaber og Regieringer i Almindelighed. Skulde nogen deraf ville formere Forfatteren nogen Indvending, da har han selv S. 17. gaaet samme i Møde med disse Ord: „Vil man forkaste mig, at jeg har „drevet min Dristighed for vidt, og at jeg vil lære Monarcher, da skal en ubekiendt Forfatter, som har skrevet om „Fyrsters Opdragelse, svare i mit Sted. — Den største „Deel af Menneskene (siger han i sin Fortale) den største „Hob tager Deel i Høyhed, naar den ligner sig med dem, „som ere under dem. Enhver Adelsmand er stor i sin Bye, „enhver Herre er stor i Ligning med sine Tienere, og undertiden udøves disse smaa Herredømmer med mere Stolthed „end de største Fyrster udøver deres. Altsaa har man Aarsag til at underrette disse (Fyrsterne med dem, de befale „over, de store saavelsom de smaa) at de ikke misbruge den

„ Myndighed, Gud giver dem, at de ihukomme den natur-
„ lige Lighed, som er imellem dem og deres Undermænd,
„ og at de antage den ophøyede Forskiæl, som er i Stauden,
„ hvor den maatte findes, for et Embede, som forbinder
„ dem til at forskaffe dem, som ere under dem, alt det Gode,
„ som staaer i deres Magt. —— I Sandhed Herske-Aanden
„ øver sin Magt paa alle Mennesker. Den ringeste Bonde
„ er ikke mere fritagen for den, end den mægtigste Monarch.
„ Alle, ingen undtagen, behøver at bestyrke sig mod den Mis-
„ brug, som kan flyde af den Magt, det søde Forsyn har
„ skiænket dem meer eller mindre rundelig over deres Med-
„ borgere."

Edinburg. An Appeal to common Sense in Behalf of Religion. 2 Vol i 8vo. 1772. —— Opmærksomhed fortiener i det mindste det Skrift, hvis Forfatter i disse nyere og oplyste Tider træder frem og anklager Philosopher og Theologer, at de kiender ikke ret den menneskelige Forstand, og at de ved Logiske Deductioner har disputeret den ud af alle Videnskaber. Forfatteren troer sig fuldkommen overbeviist om, at det er umueligt for et Menneske af sund Forstand at tvile om Guds Tilværelse og Egenskaber og den christelige Religions Sandhed, og derfor appellerer han til den almindelige Menneske-Forstand (Sensum communem) for at bringe Religionens Sag for sin behørige Ret. Men som denne Ret ved de Lærdes Subtiliteter og Mængdens Fordomme har forloret meget af sin Ansees, saa har han i det første Bind af sit Værk først søgt at rydde disse Fordomme af Veyen, og at erstatte Menneske-Forstanden sin Ansees, hvorpaa skal følge Appellationen selv i den anden Deel. Appellanten skriver vel ikke altid i den strængeste Orden og nøyeste Sammenhæng, og i at igiendrive sine Modstandere bliver han undertiden hist og her noget dunkel, fordi han ikke tilstrækkelig har udviklet deres Meening. Men man har ikke desto mindre ved opmærksom Giennemlæsning fundet Skriftet særdeles vigtigt, for at hemme den fordervelige Demonstrations-Syge, for at afgiøre den Strid om de medfødte Begreber, for at bedømme de nyere Engelænderes Systeme, der opløser al moralsk Forbindtlighed i Følelse, for at fremstille Tvivleres og Vantroendes Daarlighed i sit rette Lys. I Indledningen an-

anmærkes, at Religionens Sandheder og Moralen maa have den høyeſte Tydelighed, og at man hellere maa antage Forſeelſe og Vildfarelſe hos alle Lærde, end tilſtaae, at der ikke derudi gaves noget ubedrageligt Sandheds Kiændemærke. Den menneſkelige Siæl har en Formue, ved første Betragtning at erkiende viſſe Sandheder med den ſamme Klarhed og Vished, hvormed vi ved Hiælp af Sandſerne erkiende Tingene uden for os. Denne Formue finder Sted hos ethvert Menneſke, de dumme og vanvittige undtagne, og hedder derfor og Common Senſe eller almindelig Menneſke-Forſtand. Det er denne Formue, hvorfra vi ved alle Grund-Sandheder, og i ſær Religionens, bekomme vor Overbeviisning og Vished. Det er og denne den menneſkelige Siæls Formue, hvormed Forfatteren har beſkæftiget ſig i 7 Bøger. Han har viist, hvori den egentlig beſtaaer; hvorledes den virker, hvad for Vægt og Anſeelſe den har i alle Videnſkaber; hvor ſtor Skade det har ſtiftet, at man har afviget fra dens Anſeelſe; hvor nødvendigt det er i Strid med Tvivlere og Vantroende, at giøre Ende paa Argumentering, og at kalde deres Paaſtænde ind for den menneſkelige Forſtands Domſtoel. Forfatteren maa herefter ſelv tale, ſaavidt mueligt i uafbrudt Orden. Den menneſkelige Kundſkabs hele Rigdom bliver forhvervet ved trende Siælens Kræfter, nemlig ved den Evne at danne ſig Begreber (Perception) ved den Evne at dømme (Judgment) og at ſlutte (Reaſoning.) De tvende første ere egentlig de rette Midler til at forſyne os med ſand Vished; men det er til al Ulykke ogſaa diſſe, ſom man meeſt forſømmer. Fornuft-Læreren er fornøyet med, at han har defineret hine enkelte Kræfter (Perception and Judgment) og gaaer ſaa ſtrax over til den tredie, for hvilken han giver en Mængde Regler, ret ligeſom Argumentering var den fornemmeſte Kilde til den menneſkelige Kundſkab, og et Menneſkes vigtigſte Forretning. Fornuft-Lærerne bekymre ſig kun om, at de af Menneſker kan giøre færdige Diſputatorer og ſpisfindige Argumentantere, og ſynes ey at keere ſig om, hvorledes det gaaer med deres Menneſke-Forſtand. Argumentering har viſt nok ſin ſtore Nytte, da derved mange vigtige Ting ere blevne opdagede; men man ſkulde uden Modſigelſe have opdaget langt mere, naar man havde vænnet Mennesker til, tiere og med ſtørre Opmærkſomhed at betragte

Naturens Virkninger, og med ſtørre Flid at dyrke deres Foreſtillings- og Domme-Kraft. Men ſaaſom dette er ikke ſkeet, ſaa jager alle Lærde efter en unyttig Videnſkab. De fleſte af de bedſte Bøger ere fulde af ſammenkiædede Slutninger og ſpisfindige Beviſer; men der findes ſaa lidet derudi om de upaatvivlelige Maximer, ſom en Viis maa grunde ſit Levnet paa, ſaa at man kan giennemgaae den hele Lærdoms Cirkel, uden deraf at høſte ſaa megen Underviisning, ſom man behøver for at forholde ſig viſelig og lykkelig i nogen ſin Stand i Verden. Ingen Under, at Folk for Forretninger (men of Buſineſs) foragte Lærdommen, da de befinde den ſaa unyttig. Den Ulærde, Huusholderen, Kiøbmanden, Kunſtneren ꝛc. giøre ligeſaa. Fulde af Begierlighed efter langt fraliggende unyttige Opdagelſer, løbe de de ſundeſte Sandheder i Nærheden tankeløſe forbie. Havde man anvendt det Maal af Forſtand, ſom man i de nyere Tider har forsøgt paa at udfinde nye Hypotheſer om Dyden, og tornede Spørsmaales Oplysning, til at betragte den menneſkelige Siæls Følelſer, Affecter, Gange, dens ſunde og ſyge Tilſtand i Henſeende til det almindelige Livs Pligter, og de Sandheder, ſom ere den enkelte Foreſtillings og vore Dommes Gienſtænde, ſaa ſkulde Verden have bekommet et langt fuldſtændigere, lættere og almeennyttigere Lærdoms Syſteme, end man ved alle abſtracte Slutninger kan bringe herud. Jo mere Videnſkaber og Kunſter nærme ſig til deres Modenhed, deſto mere forſvinder Smagen i ſubtile Slutninger, og deſto mere kommer tvertimod Menneſke-Forſtandens Afgiørelſer i Agt. Men ligeſom der i Veltalenheden behøves en ſund Smag, naar man vil foredrage Naturens uimodſtaaelige Sprog for Bombaſten; ſaa maa man og være kommen vidt i Viisdommen, for at undgaae al Argumentering over tydelige Sandheder, og at være tilfreds med Grund-Sandhederne, der ikke behøve nogen fremmed Tydelighed, og trænge med ſamme Klarhed og Styrke ind i Siælen, ſom Lyſet i Øyet. De Grund-Sandheder, at der er en Gud til; at han regierer Verden; at det er vor Lykke, ligeſom og vor Pligt, at holde os beredte til det Regnſkab, ſom han har Magt og Ret til at kræve af os, var Gienſtanden for de gamle Philoſophers ſtørſte Tvil og forvirrede Diſpyter. Dette kom deraf, fordi hine Sandheder ſyntes dem for gemeene; fordi de dømte ſom Philoſo-

pher

pher og ikke efter Menneske-Forſtanden, og ved formelige Demonſtrations-Proceſſer vilde udfinde et Bevis for det, der er ſaa tydeligt, at alle Bevis maa immer falde mere dunkel og tvilſom ud, end den Sandhed, ſom man havde at beviſe. Havde Menneske-Forſtanden hos dem været i ſin rette Anſeelſe, saa ſkulde de paa nogen Maade kunde have erſtattet ſig Aabenbaringens Mangel; men nu vare de kun nyttige for de faa, ſom funde Smag i deres ſubtile Speculationer over Verdens Harmonie og Dydens indtagende Skiønhed. Da der i de nyere Tider opſtode Secter, ſom droge den ganſke Religion i Tvil, da forglemte de chriſtelige Theologer ſaa ganſke deres Religions Værdighed, at de forſvarede den paa ſamme Maade, ſom Advokater en ſtridig Rets-Handel. De indlode ſig i formelige Diſpyter over Virkeligheden af en Forſkiæl imellem Ondt og Godt, Ret og Uret; over Frihedens Virkelighed, over de ſædelige Egenſkabers Sandhed i Gud o. ſ. v. Saaledes gydede de koldt Vand over Religionen, og ſiden den Tid indfandt ſig og den herſkende Ligegyldighed imod ſamme. I ſær har den nyere Philoſophie ved Menneske-Forſtandens Tilſideſættelſe foranlediget en almindelig Tvivleſyge. **Carteſius, Locke** og alle Nyere antage, at den menneſkelige Kundſkabs Grundſandheder maa frembringes ved Fornuft-Slutninger. Det er aabenbart, at de forveksle Fornuften (Menneske-Forſtanden, Reaſen, den Evne umiddelbar at indſee Grund-Sandhederne) med den Kraft at giøre Fornuft-Slutninger (Reaſoning, den Evne af hine Grundſandheder at udlede andre). De giøre ingen Forſkiæl imellem Grundſandheder (Sandheder, ſom umiddelbar indſees) og Slutnings-Sandheder (Sandheder af middelbar Indſigt). De har derfore iblandt Siælens Kræfter overſeet Menneske-Forſtanden, ganſke forglemt den indvortes Evidentze, og indført den Mode i alle Videnſkaber, at man ikke lader noget giælde for Sandhed, uden en formelig logiſk Deduction. Til Ulykke har man juſt overſeet den regierende Kraft i den menneſkelige Siæl; ingen Philoſoph har beſtemt dens Gienſtænde, betegnet dens Grændſer, ſat dens Anſeelſe i Lys, og derfor fattes vi endnu immer i Theologien, Moralen og Politiken, et ſikkert Sandheds Kiendemærke: over alle diſſe Ting argumenterer man vidt og bredt, men ingen bringer dem til nogen faſt Vished. Herved bleve nu Tvivle-

re og Vantroende foranledigede til og at fordre Beviis for Grundſandhederne ved Fornuft-Slutninger: Religionens Venner indlode ſig dermed: og ſaaſom ved den menneſkelige Kundſkabs Grund-Sandheder alle Slutninger immer maa falde mere dunkel ud, end de Sætzer ere, ſom ſkulle beviſes, ſaa kunde deraf ikke komme andet, end at den Scheptiſke Afſindighed fik Anſeelſe af Fornuftmæſſighed, og Religionens Grundſandheder derimod Anſeelſe af Uvished. Lockes, Klarkes og andres logiſke Deductioner for Guds Tilværelſe og Egenſkaber, for Underſkiællen imellem Dyd og Laſt, og alle de forſkiællige Hypotheſer om Moralens Grundſætning, ere Beviis derpaa. Ey heller ſkulde Doct. Berkeley's foregivne Demonſtrationer imod Materiens Realitet; Hume's imod Kræfternes og Lovenes Virkelighed i Naturen; Forfatterens til Eſſays upon the Principles of Morality and natural Religion imod Overbeviisningen om Guds Tilværelſe og Egenſkaber af Fornuften, og imod Menneſkenes Frihed; Bolingbroke's imod Siælens Immaterialitet og Udødelighed, Giengiældelſens tilkommende Tilſtand, og Guds moraliſke Egenſkaber; alle diſſe foregivne Demonſtrationer ſkulde endten aldrig have været foretagne, eller i det mindſte ikke have giort ſaa megen Opſigt, men have fundet Foragt, hvis man ikke havde grundet al Troe paa logiſke Deductioner. — (Det bliver herved giort meget rimeligt, at diſſe Skribentere have ſelv ikke troet det, hvorfor de har ſtridet, og Forf. fortæller, at Bolingbroke ſelv er død med ſaa liden Standhaftighed og ſat Mod, ſom den groveſte Synder, der frygter ſig for Helvedes evige Qval.) — Der ere mange vigtige Sandheder, hvorved man ey kan give nogen fornuftig Grund til vor Troe, uden at kalde Menneſke-Forſtanden til Hielp. Locke's Fornemmelſe og Reflexion ere vel Anledninger, men ikke Aarſager til de Begreber, ſom vi have forud for Dyrene. Hume's Aſſociation af Begreber giør Menneſker Dyrene fuldkommen lige. Den Følelſe, hvorpaa Hutcheſon og andre bygge vor Overbeviisning om Grundſandhederne, er heller ikke tilſtrækkelig, da Menneſker have mange Følelſer, ſom ere imod deres fornuftige Indſigt, og deſlige Følelſer finder og Sted hos Dyrene. Den ganſke Strid til Locke's Tider over de medfødte Begreber kom alene deraf, at man ikke underſkillede Menneſke-Forſtanden fra de actuelle Indſigter, og det

Føle-

Føle-Systeme, som Hutcheson, Hume, Smith og andre har forsvaret, og hvorved Moralen er bygget paa den usikkerste Grund, er ligeledes kommen af det, at man har overseet hiin Grundkraft i den menneskelige Siæl. Nu følger Forklaringen over denne den menneskelige Siæls Grundkraft. Menneske-Forstanden, hedder det, er den Formue, at danne sig visse immaterielle Begreber, og dømme derover, eller den Evne umiddelbar at erkiende visse Sandheder. Religionens og Moralens Grund Sandheder, vore Pligter mod Gud, os Selv og Næsten, ere ligesom andre Grund-Sandheder, Gienstænde for Menneske-Forstanden. Naar vi betragte Verdens Skiønhed og Storhed, saa erkiende vi ved Menneske-Forstanden ligesaa umiddelbar den Sandhed, at der er en Gud til, som vi med Øyet seer Tingene i Verden. Foruden den blinde Drift at sørge for vort Vel, have vi og en umiddelbar Indsigt, at dette er ret og godt: foruden den blinde Drift at sørge for vore Børns Vel, have vi og en umiddelbar Indsigt, at det er Ret og Godt: Foruden Velvillighedens blinde Drift, have vi og en umiddelbar Indsigt, at Menneske-Kierlighed er vor Pligt o. s. v. Denne Indsigt er væsentlig forskiællig fra Følelser og Drifter; thi begge ere ofte modsigende. Følelse og Drift kan tabe sig, og ved denne Indsigt atter igien opvækkes. Religionens og Moralens Grundsandheder ere ligesaa vel, som andre, selvtydelige. Men at saa mange Mennesker endten virkelig tvivle eller foregive sig at tvivle derom; at saa faa virkelig erkiende dem; det kommer deraf, at Mennesker fra Ungdommen af vænne sig til det Sandselige, og fra det Immaterielle, fordi ingen naturlig Nødvendighed driver dem til at anstille Betragtninger, som føde hine Indsigter; og fordi Vaner og lastefulde Begierligheder giøre dem afbøyelige fra disse Sandheder. Al vor Overbeviisning om den menneskelige Kundskabs Grund-Sandheder, er alene grundet i denne de fornuftige Skabninger egentlige tilhørende Kraft, nemlig Menneske-Forstanden. Vi troe dem af den Aarsag, fordi vor Menneske-Forstand erkiender dem som selvtydelige, og alle Slutninger, som føres til Beviis derfor, ere endten Petitiones Principii eller barnagtige Raisonnements, hvor i man tager Sandheder til medius terminus, der langt fra ere saa tydelige, som den, der skal bevises. Det er læt at underskille Grund-Sandheder

fra

fra Slutnings-Sandheder. Naar en Sats i og af ſig ſelv erkiendes for ſand, og det modſatte deraf er en haandgribelig Urimelighed, ſaa er det en Grund-Sandhed. Naar derimod en Satzes Evidentze beroer paa Forbindelſe med et tredie Begreb, ſaa er det en Slutnings-Sandhed. Hvem der tviler om en Grund-Sandhed, den maa man ligeſaa lidet diſputere med, ſom med en Vanvittig. Den ſtore Forſkiællighed af Meeninger i Henſeende til de første Sandheder, og de grove Laſter, ſom begaaes af hele Nationer, afgiver ingen Beviis imod Menneſke-Forſtandens Virkelighed: deraf følger kun, at der gives ingen medfødte Begreber, men ikke, at Menneſket ey ſkulde have nogen Formue til umiddelbar at erkiende Grund-Sandhederne. Af alt dette er det klart, at Argumentering imod Tvivlere og Vantroende ſkader meer, end gavner, og at man maa holde diſſe Folk til, at dømme over Grund-Sandhederne efter deres egen indvortes Tydelighed. Man maa ſige dem, at de kan ſlet ikke diſputere, for de har ingen Grund-Sandheder. Thi diſſe Menneſker tager kun deres Tilflugt til Argumentation imod en Religion, ſom deres Villie hader. Al Diſputering har altſaa alene den Følge, at man med ethvert nyt Argument opdager dem en nye Udflugt. Men er deres Forſtand ved det onde Hierte ſaa forvirret, at de virkelig ikke indſeer Grund-Sandheder, ſaa kan Diſputering her heller ikke hielpe noget, ſaaſom der ikke gives evidentere eller tydeligere Sandheder. Følgelig maa man, og dette fordrer og vor Ærbødighed imod Religionen, hendrage diſſe Modſtandere for deres egen Menneſke-Forſtands Domſtoel, og holde dem til at høre, hvad den ſiger dem.— Det første Bind beſluttes med 7 Breve, hvilke nærmere oplyſe de Punkter, om Geſvindigheden i denne Menneſke-Forſtandens umiddelbare Indſigt; om Aarſagen, hvorfor Religionens Grund-Sandheder ofte endten ſlet ikke indſees, eller alene med en ſvag Overbeviisning; og om Grund-Sandhedernes Evidentze, hvilken Forfatteren ſætter i lige Grad med den, ſom er i de mathematiſke Grundſatzer. — Undertiden ſynes Forfatteren at have drevet ſin Nidkiærhed for Menneſke-Forſtandens Anſeelſe noget vidt, ſaaſom naar han og forkaſter Diſputering imod Vantroende, og erklærer **Derhams, Ray's** og deſlige Beviſer for Guds Tilværelſe for overflødige. I det andet Bind vil man faae at ſee, hvorledes han vil anvende

vende ſine Grundſatzer paa Religionen. Dette første indbefatter kun almindelige Grundſatzer, hvilke i deres rigtige Indſkrænkninger ere ſande, og naar man fradrager, hvad Vittighed og Declamation ofte har føyet til. Det er ſandt, at Demonſtrations-Sygen har anrettet ſtor Skade, ſom i andre Videnſkaber, ſaa i ſær i Theologien, at de ſkiønneſte Talenter ofte derved ere blevne forødede, Videnſkaberne opfyldte med en Mængde Speculationer og Spisfindigheder, det ret almeennyttige deraf fordreven, og Scepticismus, foranlediget og befordret. Det er og ſandt, at de ſaa kaldte Demonſtrationes a priori for Guds Tilværelſe og hans Egenſkaber, Livet efter Døden, Siælens Immaterialitet og Udødelighed, forhylde de Lærdomme, ſom ſkulde beviſes, i unødvendige Dunkelheder, ja vel og giøre dem tvilſomme og uviſſe. Men man kan læt herudi forvirre Brug og Misbrug med hinanden, og aabne fri Løb for en løs Sladder og tankeløſe Beraabelſer paa Menneſke-Forſtanden. Det kommer nu an paa, hvorvidt Forfatteren lykkelig har undviget diſſe Extremiteter i det andet Bind, hvorom ved Leylighed.

Göttingen og Gotha. Reviſion der Philoſophie. Erſter Theil. 1772. 310 S. i 8vo. De Egenſkaber, ſom en Reviſor philoſophiæ efter Forfatterens egen Angivelſe i Fortalen S. 1-3. bør beſidde ere følgende: „Med den mue„ ligſte Upartieſkhed at beſtemme Videnſkabernes Værd efter „ Antallet af nyttige Meeninger, at aſſondre de Satzer, „ ſom ere nødvendige til et borgerligt Menneſkes retſkafne „ ſædelige Forhold, fra de blot amuſerende, og fra dem, ſom „ kan være ſkadelige, at angive deres ſnart ſtigende ſnart „ faldende Forhold til almindelig Lykſalighed paa enhver Tid, „ uden Bitterhed at foreſtille de Misbruge, ſom har ind„ ſneget ſig; at give forglemte og nyttige Sandheder deres „ forrige Glands, og hiſt og her at indmænge ſine egne For„ ſlage uden Iver og Intereſſe for egne Meeninger og Hy„ potheſer.“ Han har deelt ſin Reviſion i 4 Affſnitter. I) Ueber die Philoſophie. Her taler han først om det ubeſtemmelige i Philoſophiens Begreb, og meener, at dens Grændſer lade ſig ikke ſaa nøye afteegne, ſkiøndt han ikke nægter den jo har ſine viſſe: dernæſt tilføyer han af Sextus en Efterretning om de gamles Meeninger over Philoſophien,

for

for at viſe hvor vanſkelig Beſtemmelſen er; endelig betragter han Menneſket af en dobbelt Syns-Punkt, deels ſom Individuum, deels ſom et Sælſkabs-Lem, og angiver det i begge Henſeender for Philoſophiens egentlige Gienſtand: „Som „ Individuum (hedder det) forvandler det ſine Senſatio„ner til Begreber, og bekommer ved den mangfoldige For„bindelſe af Begreber en Mængde Kræfter, hvis Styrke „ og Brug hverken for hans egen eller andres Lykſalighed „ er ligegyldig. Som Sælſkabs Lem træder det i mang„foldige Forbindelſer, ſom vel paa den ene Side meget „ indſkrænke dets individualiſke Lykſalighed, men endog „ mangfoldiggiør og udvider den paa den anden Side indtil „ Beundring. Jeg troer, at Menneſke-Kundſkaben i denne „ Forſtand ey alene indbefatter under ſig alle de Gienſtande, „ ſom ere en Philoſophs Underſøgning værdig; men endog „ beſtemmer dens Grændſer og Forvandtſkab med andre Vi„denſkaber. —— Naar andre Philoſopher bemøye ſig for at „ forøge Philoſophien med andre Videnſkaber, og for at „ udvide dens Grændſe, uſurpere de andre Videnſkabers „ Grændſer; ſaa gaaer min Henſigt fornemmelig ud paa, „ igien at udlevere diſſe mod al Billighed borttagne Lande „ til deres rette Beſiddere.“ Altſaa henfalder den naturligviis i tvende Hoved-Deele, den Theoretiſke og Practiſke. Om Phychologien og Logiken ſiger han, at de forholde ſig til hinanden ſom de æſopiſke Fabler til den tilføyede Morale og den hele Phychologie eller æſoteriſke Logik lader ſig bringe til 4re Hovedſtykker: 1) om Begreberne; 2) om deres Forbindelſe og de deraf kommende Kræfter; 3) om Sproget; 4) om vore Organers Paalidelighed, om Sandhed og den menneſkelige Kundſkabs Grændſer. Methaphyſiken vil han have afhandlet i Form af en Ordbog, og Begreberne om Gud og Friheden foredragne i Moralen. Til den exoteriſke Logik regner han de Artikler om Geniets og Lærdommens Tilſtand i ethvert Aarhundrede. Dernæſt handler han om eklektiſk Philoſophie. Endelig ſiger han, at vor Philoſophie maa først blande ſig mere med de øvrige Videnſkaber, førend den kan blot blive en Skygge af hvad den var i Grækenland hvor den havde ſaa ſtor Indflydelſe paa Staten. Forberedelſer dertil maa ſkee ved menneſkelighedens Hiſtorie, ved de ſkiønne Videnſkaber og Opdragelſes-Kunſten. II) Ueber

die

die Logik. Her sætter han ovenanførte 4 Hovedstykker mere ud fra hinanden, og glæder sig ved, at han af Begrebet om Logikens nøyeste Forvandtskab med den empiriske Psychologie har lært tydelig at kiende Logikens Grændser og dens Hoved-Deele, og at adskille det Væsentlige fra det Uvæsentlige. Han staaer haardt paa, at man nøye maatte undersøge vore mange Slags Begrebers Oprindelse og Forvikling, og Sprogenes Indflydelse derpaa. I den exoteriske Logik antager han 3 Absigter: 1) en Afhandling over saadanne nyttige Gienstande, som henhøre til Geniets og Lærdommens Historie i ethvert Aarhundrede: 2) Philosophiens nærmere Foreening med de almindelige Kunster; 3) en Forestilling af saadanne Begreber, hvorpaa tilkommende Adepter kan øve deres Kræfter. Den indbefatter altsaa et kort Udkast af Lærdommens hele Omfang, en Bestridelse af almindelige Fordomme, en Oplysning af Mode-Ord, og practiske Forholdsregler over lærde Bestræstelsers Indretning, over Lecturen o. s. v. III) Ueber die Metaphysik. Forfatteren misbilliger det Begreb, at Metaphysiken skal kun være en Samling af abstracte og dybsindige Speculationer. Den Lære om Gud, om Siælen og Friheden vil han have adskilt derfra, saa at intet bliver tilovers, uden en ubestemt Rest af almindelige Begreber, som man dog maa studere, fordi man maa vide meget for at vide det, og for at forsvare de nyttige Kundskaber imod andre, for at overbevise dem, at man intet vigtigt kan lære deraf. Dog meener han, den forskaffer en Færdighed i at forfølge de almindelige Begreber indtil deres første Oprindelse, og opløse dem i deres usynlige Stamina. I øvrigt anpriser han Erfarings-Methoden derudi, og han meener, man ikke kan give den nogen bedre Form end den Lexicaliske eller Alphabetiske. IV) Ueber die Æsthetik. Her ønsker han en Undersøgning om Oprindelsen til dens forskiællige Begreber, anstiller sine Betragtninger over det Skiønne og dets Arter, kort han giør sig Reflexioner over den philosophiske Deel af Æstheriken.

Zürch. Biblische Erzählungen für die Jugend, Altes Testament oder erster Theil. 42 Ark i 8vo. Denne fortræffelige Bog er udarbeydet af forskiællige Ungdommens Venner. Den indbefatter i et naturligt og ædelt Foredrag en sam-

ſammenhængende Afridsning af den bibelſke Hiſtorie, og er ſaaledes forfattet, at den baade kan oplive de Unges Hierter og oplyſe deres Forſtand, at den redder Biblens Ære mod dens Beſpottere, uden dog paa en polemiſk Maade at berøre theologiſke Stridsſpørsmaale; at den endelig er ſkreven paa en opbyggelig Maade for alle Religions-Forvandte, i det den leverer den Hellige Skriftes Lære lutter og reen uden fremmed Tilſætning, og mange lærde Spisfindigheder. Man ønſker Bogen mange Læſere og venter med Længſel paa den anden Deel, ſom ſkal indbefatte det Nye Teſtamentes Hiſtorie.

Halle. G. Joh. Ludewig Vogels, **Beyſitzer der philoſophiſchen Facultät zu Halle, Umſchreibung der prophetiſchen Bücher Alten Teſtaments; erſter Theil, welcher die Weiſſagungen des Jeſaias enthält.** 21 Ark i 8vo. Forfatteren havde i Begyndelſen alene fattet det Forſæt, at udarbeyde en fri Overſættelſe af **Jeſaias**, men maatte for en Deel ændre det igien, ſaaſom det var hans Agt, at overdrage ham af Original-Sproget i Moder-Sproget ſaaledes, at den efter orientaliſk Tænkemaade indklædte Forſtand kunde ſees i en tydſk Klædning. Han maatte følgelig ofte tage ſig for megen Frihed for en blot fri Overſættelſe, og lod derfor ſit Arbeyde undertiden nærme ſig mere til en Omſkrivning. For hvert Kapitel har han forudſkikket en kort Indledning over dets Indhold. Man finder og ved mange af dem Anmærkninger, ſom tiene endten til det hele Kapitels eller til enkelte dunkle Steders Oplysning.

Leipzig. **Warum mangelt es bey dem täglichen Wachsthum der Wiſſenſchaften gleichwohl noch ſehr an guten Predigern.** 134 S. i 8vo. Dette Skrift indbefatter en god Raiſonnement over Aarſagerne, hvorfor man finder ſaa faa gode Prædikantere, og nogle Regler, hvoreſter tilkommende Prædikantere i Forveyen bør prøve ſig ſelv. Det har tvende Deele. I den første viſes, hvad man med Ret kan fordre af en god Prædikant, og den anden indbefatter Aarſagen til den Mangel, man har paa gode Prædikantere. I Almindelighed fortiener dette Skrift Læſerens Opmærkſomhed, om det end ikke vil finde Bifald i alle enkelte Stykker.

No. 18.

Kiøbenhavnſke Efterretninger om lærde Sager.

I. Hæfte. Torsdagen den 6te May 1773.

Kiøbenhavn. Berichte und Bedenken, die Kriebelkrankheit betreffend, welche von den Schleswigholſteinſchen Phyſicis an den Königl. deutſche Kammer zu Kopenhagen eingeſandt worden: nebſt dem desfalls ausgefertigten Reſponſo des Königl. Collegii Medici daſelbſt und einen Unterricht für das Landvolk. 1772. 140 S. i 8vo. — Diſſe Beretninger og Betænkninger ere 19 i Tallet, nogle kun korte, andre meer omſtændelige. Til de ſidſte henhører den allerførſte fra D. Hensler i Altona. I Aaret 1767. var en heel Familie af det Adelige Gods Seedorf behæftet med Kramper og Trækninger, ſom Forfatteren efter Beſkrivelſen erkiendte for Kriebelſygen. Forfatteren blev hentet til dem ved en ung Dreng, i hvis Anſigt han blev vaer en Trækning og Zittring i Muſklerne, hvoraf han ſpaaede, at han og ſnart vilde blive angreben af ſamme Sygdom, men forekom den lykkelig med et ſtærk Brækmiddel. Den ſyge Familie helbredede han og ved Brækning og Lativ og en Latverge tillavet af et Pulver af Aland, Kalmus, Baldrian, Myrrha og Kampfer med Hyld- og Eenebær-Saft. I alle Ledderne lod han dem rive med Berg-Olie, ſom var opløſt i Kampher; lod dem Aften og Morgen bade Hænder og Fødder i varmt Vand, og arbeyde Dagen igiennem efter enhvers Formue, og tillod dem og imidlertid at æde Brød af friſk Korn. Derved bleve de alle

reddede. Forfatteren lod ſig bringe friſk Korn, og fandt deriblandt i Mængde det ſaa kaldte Brand- eller Moderkorn, hvilket han efter den gamle Theorie anſaae for Aarſag til Sygdommen, men var ſnart igien falden fra denne ſin Meening ved det man berettede ham, at der ellers ikke der i Byen var nogen anden Familie bleven angreben, ſkiønt den hele Byemarks Rug var beblandt med dette fordærvelige Korn. Men ſiden fik han at vide, at Ovægſygen ey havde ladet denne fattige Familie andet tilovers at ernære ſig med, end det bare Brød. Hos andre Patientere i Aaret 1768. i de Segebergiſke Byer **Wittenborn** og **Barke** har Forfatteren med ovenanførte og flere Midler lidet udrettet, ſaaſom Sygdommen havde fæſtet alt for dybe Rødder. Dog ere de komne ſig igien med Sommervarmen. Syv iblandt dem vare tillige angrebne af Epilepſie, og mange plagede med Orm og Slim. Purganzer ſyntes her at virke bedre end Bræmiddel. Tvende unge Drenge hialp Naturen ſelv ved en ſtærk Bugløb. Paa en anden Dreng, ſom havde været ſyg i nogle Uger, ſlog Hovedet ud, hvorved han blev Sygdommen qvit. Hos en anden blev Krampen formildet ved et befordret Udſlag af Fnat, ſom han var behæftet med. Det var Folk, ſom ſelv intet Korn havde, men hentede meeſt deres Meel fra Mollen. Paa Forfatterens Forſlag blev det forbudet Mollerne ey at male noget Korn, førend de havde ladet det løbe gienem et ſtort Sold, hvorved i det mindſte Mængden af Brandkornet blev formindſket, ſom i denne Egn befandtes iblandt Ruggen i ſtor Mængde. Sviin og Fugle lade det ligge, og udſøge ſig omhyggelig de ſunde Kiærner. Hunde ville heller ikke æde det. Paa det Schimmelmanniſke Gods **Arensburg** fornemmelig i den Bye, hvor Brandkornet var i ſtørſte Mængde, indfandt Sygdommen ſig i Aarene 1769. og 1770. om Høſten, og havde været der tilforn. De fleſte af Patienterne har Naturen ſelv hiulpet, førſt med tiltagende Sommervarme, hos hvilke Medicamenter har kun lidet udrettet. Overalt er det viſt, at Bræmiddeler, ſtærk Svæed og hos Epileptiſke ſtærke Lazativer formilde Sygdommen. Den Beſkrivelſe Forfatteren giver paa Sygdommen er alene i Stand til at opvække Medlidenhed. Vi vil anføre den med hans egne Ord S. 16.: „Der Senſus Formicationis charakteriſirt die „ Krankheit im Anfange; es folgen die Ausdehnungen der

„ Seh-

„ Sehnen und Muskeln, und das Starrſtehen der Hände
„ und Füſſe: die Zufälle gehen in Convulſionen über: es
„ entſteht Verwirrung des Haupts, Dummheit, ein ängſt-
„ liches Aſthma, die fallende Sucht, völlige Lähmungen u.
„ ſ. w. und das Ende iſt, ſo viel ich weis, immer apoplectiſch,
„ auf die Art, wie es Epileptiſche nehmen. Die meiſten
„ geneſen erſt mit der Sommerwärme, wenn die Krankheit
„ ſich ſelbſt überlaſſen wird: viele behalten auch beſtändig
„ ſteife Hände und krumme Hände und Zähen. Aber in
„ allen Hinſichten iſt dieſe Krankhiet eine der ſchwerſten
„ Plagen des arbeitenden Landmanns. Denn wird er nicht
„ auf immer des Gebrauchs ſeiner Hände beraubt, ſo wird
„ er einen groſſen Theil des Jahres gelähmt, und zwar den
„ beſten Theil ſeines Jahres, den Frühling durch, wenn er
„ ſich und ſeinen Kindern das Brodt erwerben ſoll. Es wird
„ hoch Sommer, bevor die Wärme ihm ſeine Gliedmaſſen
„ wieder ſchmeidig macht. Und da kann man ſich das Elend
„ der Familie eines Tagelöhners vorſtellen, wo die Kinder
„ auf der Diele, einige in Zuckungen liegen, andere nach
„ Brodt ſchreien, alle kaum ihre Blöße decken können, und
„ Vater und Mutter das Elend ſehen und ſich itzt und für
„ lange außer Stand wiſſen, ihm abzuhelfen. Es ſind
„ wenig Anblicke ſo rührend, als dieſe.“ Sygdommen her-
ſker faſt aldrig i Stederne, men alene paa Landet, meeſt
iblandt fattige Folk, der maa leve alene eller meeſt af Brød,
og kiøbe deres Meel af Møllerne, der ſelv kiøbe det ſletteſte
Korn for ringeſte Priis i hvor brandigt det end maatte være,
og allermindſt iblandt dem, hvis Formue tillader dem at
forandre og blande deres Næringsmidler. Det er og mærke-
ligt nok, at Sygdommen yttrer ſig altid efter Høſten, og
tillige mistænkeligt nok for at beſtyrke den gamle Theorie, at
Brandkornet er Skyld deri, hvilken Forfatteren endnu ikke
ſaa ganſke kan forlade. Men hvad det egentlig er for noget
i Brødet, der foraarſager Sygdommen, vover han ikke at be-
ſtemme, endten det nemlig er Brandkornet, hvilket han er
tilbøyelig nok til at troe, eller en over Kornets hele Maſſe
udbredet Fordervelſe, ſom og ikke ſynes ham urimelig, og
beſtaaer i en langſom narkotiſk Gift, ſom er ſtærkeſt i friſk
Rug og varmt Brød, og af den gamle Rug med Tiden ud-
dunſter. Til Bekræftelſe for den ſidſte Meening anføres af

en Hannoverſk Læges Brev, at deri det Zelliſke i Februar. 1771. vare mange ſyge, men alene ſaadanne, ſom den Hannoveranſke Regiering ikke mere kunde hiælpe med gammel Rug, og ſom altſaa maatte behiælpe ſig med Rug af ſidſte Høſt: iligemaade, at en Bonde, ſom havde hentet friſk Rug fra en anſtukken Bye, blev advaret, ſankede Brandkornet af, men blev dog ſyg nogle Dage efter at han havde ſpiiſt deraf. Det kommer herved an paa, om Bonden og virkelig vel har renſet ſin Rug. Vinter-Kuld og Fugtighed er de ſyge ligeſaa ſkadelig, ſom Sommervarmen er dem gunſtig. Som et Middel til at forebygge Sygdommen foreſlaaer Forfatteren, at man i det mindſte, naar man ikke kan have gammel Rug, ſkulde tørre Kornet i en Ovn, før man lader det male, og Møllerne, ſom ſælge Meel til fattige Folk, maatte tilholdes først at lade det renſe fra Brandkornet. — Den anden Beretning er af **D. Dame** af Segeberg og Travendal. Efter hans Beſkrivelſe begynder Sygdommen med Krampe først i Fingre og Tæer, Hænder og Fødder, ſiden i Nygraden og med Trangbryſtighed. Hos nogle tidligere, hos andre ſildere kommer Epilepſie dertil, ſom undertiden holder ved en heel Time, og kommer ſaa tidt igien, at de Syge har kun faa Minuter fri imellem Paroxysmerne. Hos mange indfinder ſig Tunghed i Hovedet, Dumhed og Dorſkhed. Faa blive ganſke raſende. Naar Sygdommen varer længe, blive nogle blinde, andre døve, andre maa erfare det man kalder **St. Veits Dands.** Undertiden kommer en hidſig Feber til, hvoraf de gemeenlig døe. Men ſom oftest døe de af hæftige og haſtig paa hinanden følgende Convulſioner. Han giver og Brandkornet Skyld for Sygdommen af forbemældte Grunde. Sygdommen er forekommen ham meeſt hyppig og farlig paa de Steder, hvor der er ſandig og tør Jord. Han foreſlaaer og Midler til Sygdommens Forebyggelſe, nemlig at Møllerne bør tilholdes at renſe Kornet, at Rugen ikke maatte bruges førend den havde lagt et halvt Aar, at man maa betiene ſig af andre Spiſer, end Rugbrød, og lægge mere Vind paa Markfrugter, ſom Kartofler, Bønner og Ærter, og det første Sygdommen yttrer ſig, bruge Vomitiv. I øvrigt beſkriver han ſin Cuur, ſom han og har begyndt med Brækmiddel, og bruger dertil ogſaa Brækviinſteen, hvilket han hver ſiette Dag har igientaget, og ladet

dem

dem derimellem bruge et Pulver og Decoctum efter de her foreſkrevne Recepter. For at ſtille de ſtærke Convulſioner har han med Nytte betient ſig af Syndenhams Laudanum liqvidum. —— Hr. D. Conradi af Rendsburg, raader og til at forſkaffe ſig reent Rug. Han bruger Blæretrækkende og andre afledende Midler. Det Brandkorn, ſom voxer imellem Ruggen i Sand-Jord anſeer han ikke for ſaa ſkadeligt, ſom det, der voxer i ſumpig Jord. En Høne, ſom man havde givet af dette ſidſte Slags at æde, begyndte ſtrax derpaa at zittre, hang med Vingerne, fordreyede Hovedet, og døde kort efter. I øvrigt har han og bemærket, at Brandkornet, jo længere det ligger, taber deſto mere af ſin Kraft, og at Sygdommen begynder immer efter Høſten. Sygdommen er ikke periodiſk. Anſtikkende tør han ikke kalde den, lad være et Exempel har bragt ham paa nogen Betænkning derom. Men var den anſtikkende, ſaa maatte den viſt nok anſtikke Børn, ſom die deres ſyge Mødre, hvilke dog, ſom Hr. Wiggers ſiden mælder, ere blevne fri derfor. Han klager meget over ſine Patienteres Fordomme. —— Hr. Heermann af Pløen raader ſine Patientere at tage ſig vel i Agt for pludſelig Forandring af Varme og Kuld, ſamt for Morgen- og Aften-Luften. I Beſkrivelſen paa Sygdommen og dens Symptometa, ſtemmer han overeens med foregaaende Læger. Brandkornet er af en violet Farve indvendig, og efterlader en ſkarp bidende og brændende Smag paa Tungen, ligeſom de andre og har beſkrevet det. Han bemærker og, at Sygdommen efter Høſten har alene angrebet ſaadanne fattige Bønder, hvis eeneſte og meeſte Næring beſtaaer i Brød, og ſom ſtrax efter Høſten har lavet ſig Brød til af den friſke Rug. —— Hr. Wiggers af Huſum mælder, at ved Anatomie er opdaget, at Nettet i de Afdøde har været forraadnet, Maven og Tarmene opfyldt med ſtørknet Blod, og Galdeblæren med en tynd og guulgrøn Galde, Vandblæren og Vandgangene ophovnede af den tilbageblevne Urin, og Lungen fuld af Blod, derimod var Hiertet og den ſtore Puls-Aare tom. Meel-Støvet af Brandkornet giør den ſamme Virkning i Næſen ſom Tobak, dog uden Nyſen eller anden Beſværing. Naar man lader Dyr drikke af Vand, ſom er ſat paa dette Korn, bekomme de Krampe og Værkbrud. —— Hr. Wegner af Hütten mælder, at Paroxysmus begynder med

Trækning i Ryggen og en Følelse, som om der krøb en heel Hob Myrer i Ryg og Lemmer paa dem, det samme som Hr. D. Hensler kalder Sensus formicationis. Hr. Wegner vil ikke Brandkornet alene skal bære Skyld for denne Sygdom, men giver det andre flere Medaarsager, hvoriblandt han og regner Brød af frisk Korn, i sær varmt Brød, lang vedholdende kold Regn om Sommeren og strax derpaa følgende Heede o. a. m. — Hr. Thomsen, af Femern beretter os, at Sygdommen allerede i det 16de og 17de Aarhundrede har yttret sig i Frankerige, hvor den i Aaret 1709. har anrettet den største Ødelæggelse. Indvendig i Brandkornet skal man finde en liden fast usynlig Orm. Det har en virkelig Gift i sig, og man har erfaret, at Svin og Høns døe deraf. — Hr. Fabricius af Als beretter, at Brandkornet voxer der i stor Mængde; at Landmanden der holder det ikke for skadeligt, men troer tvertimod at det giver velsmagende Brød og meget Meel, at en Forpagter har ædt en heel Haand fuld deraf, og en anden foeret sine smaa Grise dermed, uden at nogen af dem har sporet nogen skadelig Virkning deraf; at man endelig der paa Øen nyder det bestandig tilligemed Ruggen, og dog ikke har haft noget Exempel paa, at det har skadet nogen. — Man seer af de følgende Beretninger, at der ere de, som og søge Aarsagen til Sygdommen i det kolde og fugtige Veyr, Meeldug, giftige Taager, og andet foruden Brandkornet mellem Kornet voxende Ukrud. Doct. Waldschmidt søger den i en vis Luftens Beskaffenhed og Veyrligets Ustadighed. Linnæus sætter den in Semine Raphani-Itri, hvilket D. Hensler nægter, at han ikke har fundet iblandt Ruggen. — Til Slutning giver det Kongel. Collegium Medicum sin Betænkning, der næsten og for en stor Deel kan ansees som et summarisk Resultat af de foranførte Physicorum Beretninger. Collegium tviler ikke paa, at jo Sygdommen har sin Aarsag i Ruggen og maaskee i det saa kaldte Brandkorn, som nydes i bagt Brød og Meel-Spiser. Dette sidste ansees dog ikke som afgiort, og derfor ønsker Collegium dette Brandkorns endten Uskyldighed eller Skadelighed ved ydermere dermed anstillede Forsøg sat uden al Tvil. Dernæst foreskriver Collegium hvad Midler det holder for raadelige til saavel at forebygge som at helbrede Sygdommen. Ruggen maa ikke for tidlig afmeyes, den maa

vel

vel renſes fra Brandkornet, ligge ſaa længe ſom mueligt, førend det males, og tørres i en Bag-Ovn; der maatte anlægges ſmaa Magaziner, hvor de Fattige i ſmaa Qvantiteter kunde kiøbe god Rug; man maatte og ikke æde det varme Brød; og var det endelig at ønſke, at Bonden vilde lægge mere Vind paa andre Markfrugters Avling, ſaaſom Kartøflers, Ærters, Bønners ꝛc., hvorved baade Ruggen kunde ſpares, og Folk kunde have mere Afvexling af Næringsmidler, der formaaer ſaa meget imod den omhandlede Sygdom. Ved Sygdommens første Angreb ſkal det være bedſt at bruge et Bræk- og Laxeer-Middel, ſaaſom en Extract af Sennes-Blade med 2 eller 1½ Gran Brækvinſteen, ſom maa beſtemmes efter Alderen: dernæſt et Svedrivende Middel af den hos Bønderne ſaa høyt elſkede Hylde-Saft, forſat med 4 Gran Campher i varmt Øl med en Skee fuld Smør eller Lin-Olie. Man ønſker, at der i ethvert Diſtrict vare Syge-ſtuer indrettede, ſom kunde leyes, om ikke bygges af ny, og at enhver Phyſikus var forſynet med en Electriſirmachine, og en Chirurgus til Medhiælp ved de Syges Opvartning. Imidlertid maatte man, til ſaadan Indretning kom i Stand, bekiendtgiøre for Almuen de ſimpleſte Midler, ſom i ſær ere befundne kraftige mod Sygdommen, og anpriſer Collegium foruden foranførte Emetico-Laxativum i Sygdommens Begyndelſe, derimellem et Electuarium af Baldrian, Jalapp, Myrrh med Hyld-Saft, og for dem, ſom har ſtærke Convulſioner et Decoct af Semen Lini, Alchimill, med noget af den ſaa kaldte Liqviritia, foruden ludvarme Bader og Frictiones Oleoſæ, hvortil og kan tiene grøn Sæbe opløſt i Korn-Brændevin. Man raader og til alle Slags Zwiebel-Vexter, Hvidløg o. a. d. iblandt Spiſer, fornemmelig Kiød-ſpiſer, Fleſk og Smør. Endelig har Collegium fattet det priſelige Forſæt at udſætte en Præmie paa 100 Rdlr. paa den beſte Afhandling om denne Sygdom, dens Aarſag og Behandlings Maade, grundet paa nye nøyagtige og egne Bemærkninger. Den Underretning, ſom Collegium til Slutning paa det Kongel. Rentekammers Forlangende har meddeelt for Landfolket ſtemmer og overeens med foregaaende Phyſicorum Beretninger og Collegii derpaa givne Betænkning.

Kiøbenhavn. Valerii Herbergeri, fordum Præſt ved Meenigheden kaldet Chriſti Krybbe, til Frauenſtadt, Paſſions Time-Viſer over vor HErres og Frelſeres JEſu Chriſti Lidelſe og Død, inddeelt i de fire og tyve Timers Orden paa Langfredag, efter de gamle Kirkelæreres Anviisning, alle andægtige og troende JEſu Elſkere og Efterfølgere til en ſalig Betragtning, Opmuntring til Bønnen og Trøſt i Korſet. Forhen Aar 1637. overſat af det tydſke Sprog paa Danſk af Sevaldt Thomeſz, men nu paa ny for ſin Ælde og Karhed oplagt, og efter den nyere brugelige Stiil og Skrivemaade med Flid igiennemſeet og forbedret. 1773. 246 S. i 8vo. Med Godiches Skrifter. — Den første Danske Oversættelse af dette ældgamle opbyggelige Skrift er trykt i Kiøbenhavn af Tyge Nielsøn, Aar 1637. Oversætteren Sevaldt Thomeß, har været en Nordmand, og formodentlig en Præst. Han havde i Begyndelsen ikke fattet det Forsæt at ville lade den komme for Lyset, saasom han ikke var det danske Sprog ret mægtig, men lod sig siden overtale dertil af Hr. M. Niels Simentz Gloſtrup, som til den Tid var Superintendent over Opslo og Hammers Stifter, og udgav den ved Trykken med Tilskrift til Frue Sophia Lindenow, Enke-Frue af den fordum berømte Norske Statholder, Chriſtopher Urne. Som nu Bogen siden er bleven næsten ganske ubekiendt, har Forlæggerinden Mad. Godiche efter en god Vens Foreſtilling paataget sig at levere dette nye Oplag deraf, hvorved hun tillige har givet Oversættelsen den Forbedring, som den uforbigiængelig har behøvet, saavel i Henseende til Meening og Sammenhæng, som og en Deel gamle Ord og Talemaader, som til den Tid vare brugelige, men ikke nu ret vel kunde bruges. Bogen er saaledes indrettet, at JEſu Lidelses Hiſtorie er fra Kl. 7 paa Skiærtorsdags Aften indtil Kl. 7 om Aftenen paa Langfredag inddeelt i 24 Timer, paa det Nytten og Anvendelsen af Bogen skulde komme den christelige Læser tilgode, ey alene i de 7 Uger af Aaret, i hvilke Christi Lidelse overalt i vore Kirker og Meenigheder forklares, men endog til enhver Time paa Dagen, og tiene til en Erindring om alt hvad JEſus har lidt og udstaaet for Menneskenes Skyld. Vi have læst en Deel af disse Time-Betragtninger over JEſu

Li-

Lidelſe, og ikke forefundet noget, uden det, ſom var i Sandhed opbyggeligt og gudeligt og reent. Om man end i Henſeende til Tænke- og Skrivemaaden ſkulde finde det, ſom man efter den gamle Smag dog ikke kan laſte, ſaa vil man dog vel ikke finde noget ſom jo kan tiene til det, der er Bogens, Forfatterens, Overſætterens og nu Forlæggerindens Øyemærke, den eenfoldige chriſtelige Læſers Opbyggelſe.

Kiøbenhavn. En opbyggelig Paſſions-Samtale imellem en Lærer og et Barn, om JEſu Lidelſes ſaliggiørende Betragtning og Virkning. 1773. 2 Ark i 8vo. Med Godiches Skrifter.—— Dette og næſtfølgende Skrift er af ſamme ubenævnte Forfatter. Men det følgende ſynes mere at være indrettet for ſmaa Børn til at læres Stykkeviis uden ad, da dette derimod er beſtemt til egen Efterlæsning og mere for voxne Chriſtne. Læreren viſer herudi ſit Barn (hvorved han forſtaaer endogſaa en voxen Chriſten, der kan anſees for Barn i ſin Chriſtendom) hvorledes han rettelig ſkal forholde ſig i Henſeende til Chriſti Lidelſe, og føre ſig ſamme til Nytte. Dette ſkal ſkee, 1) ved at anſtille en andægtig Betragtning over Chriſti Lidelſe; 2) ved ſelv at erfare JEſu Lidelſes Kraft paa ſit Hierte. Ved Chriſti Lidelſes Betragtning henvender han ſit Barns Opmærkſomhed, 1) paa den lidende Perſon, 2) paa Lidelſen i ſig ſelv, 3) paa Lidelſens Aarſag, 4) paa Lidelſens Frugt og Nytte og 5) paa Lidelſens Henſigt. Erfaringen af JEſu Lidelſe paa ſin Siæl beſtaaer derudi, at den maa virke i Siælen en ſalig Forandring, eller en oprigtig Bod og Omvendelſe, og overalt fornemmelig diſſe tre Ting: 1) en Formue til Syndens Erkiendelſe og Bedrøvelſe derover, 2) en kraftig Opmuntring til Troen, 3) Kraft og Drift til et helligt Levnet, det er at ſige, man maa formedelſt Chriſti Lidelſe blive bodfærdig, troende og gudfrygtig.

Kiøbenhavn. En Gudfrygtig Lærerers Anviisning, hvorledes JEſu Lidelſes Hiſtorie i Paſſions-Tiden, paa en catechetiſk Maade, ugentlig med Bøn, opbyggelig kan afhandles. 1773. 1 Ark i 8vo. Med Godiches Skrifter. —— Denne Anviisning har i korte Spørsmaal og Gienſvar foredraget alle Hoved-Omſtændigheder

heder i Christi Lidelses Historie, af samme afdeelt et Stykke til hver Dag i Ugen, og giort en kort og ey ubeqvem Anvendelse af enhver Omstændighed til practisk Lærdom og christelig Opbyggelse: Saa dette lider Skrift er i Henseende til sit Indhold, sit Øyemærke og virkelige Nytte langt mere Værd, end det er stort til.

Tübingen. Fundamenta Psychologiæ ex sacra Scriptura sic collecta, ut dicta ejus de anima ejusqve Facultatibus agentia collecta, digesta atqve explicata sint a M. Magno Frid. Roos. 248 S. i 8vo. Det har ikke været Forfatterens Meening af Skriften selv at uddrage et philosophisk Systeme, men kun paa en beqvem Maade at lægge Grunden dertil. Han forklarer her alle Ord og Udtryk i de guddommelige Bøger, som betræffe Siælen, dens Kræfter og Virkninger. Han afdeeler den hele Afhandling i 6 Kapitler. Det første handler de anima humana, qvatenus נפש & ψυχη dicitur. Det Ord נפש, som de LXX. har oversat ved ψυχη, Vulg. ved Anima, og Luther ved Seele, har en sær vidtløftig og mangfoldig bestemt Betydning. Alt dette finder man her vel udsat fra hinanden. Men vidtløftigere forklares de Udtrykke, hvor i נפש betyder saa meget som Livet, og endnu mere udbreder Forf sig, naar han vil vise, i hvad Henseende den menneskelige Siæl saa kaldes. Han viser, at Skriften tillægger den dette Navn, saa vidt som den tilkommer Begiæringer og Affkyelser, Lyst og Ulyst. Et hvert Menneske og ufornuftigt Dyr paa Jorden hedder i Skriften Siæl, ikke saa vidt det har et organisk Legeme, men i Henseende til det aandelige Væsen, som er forbunden med Legemet, og saa vidt det kan begiære og affkye, fatte Lyst og Ulyst. Da der i Gud er noget, som ligner denne Villiens Omstændighed, saa bliver נפש ham og tillagt, men aldrig bliver han selv, ey heller nogen Engel saa kaldet. Det andet Kap. handler de anima humana, qvatenus רוח seu πνευμα dicitur. Forfatteren forfarer her paa samme Maade. רוח hedder den menneskelige Siæl saa vidt den kan skilles fra Legemet. Derpaa følger en Afhandling om σαρξ

og

og πνευμα i det Nye Teſtamente, ſaa vidt de der modſættes hinanden. σαρξ ſkal i Almindelighed ikke betyde den fordervede menneſkelige Natur. Thi og Chriſtus ölev σαρξ. Det ſkal betyde den menneſkelige Natur, ey i Almindelighed, ey ſaa vidt den er fordervet, men ſaa vidt den fra Adam af er forplantet. Dog ſom alle andre Mennesker, Chriſtus undtagen, har Synd ved ſig, der ikke kan afſkaffes uden ved en ſtørre Forandring, bevirket af udvortes Aarſager; ſaa ſiges, at Kiødet ſattes Guds Ære, at det er Fiendſkab med Gud o. ſ. v. Ved Igienfødelſen tilvejebringes denne Forandring, først med Siælen, ſom da, formedelſt denne ſtore Forandring, bliver til πνευμα og ſaa kaldet i Modſættelſe af σαρξ. I Opſtandelſen ſkal vi og bekomme et σωμα πνευματικον, ſom ligner Chriſti Legeme. Chriſtus ſkulde, endſkiøndt han var uden Synd, dog ey altid være σαρξ eller εν σαρκι, men med hans Død havde hans Kiøds Dage Ebr. V. 7. en Ende. I hans Opſtandelſe blev han paa een Gang πνευμα, hvad hans menneſkelige Natur angaaer. Derfor grunder ſig vor Igienfødelſe paa hans Opſtandelſe efter ſaa mange Skriftens Sprog. Derfor hedder det og ſaa vel, at Kiødets Lyſt ſtrider mod Aanden, ſom, at det ſtrider mod Siælen, ſaaſom Siælen er nu πνευμα og ikke mere σαρξ, men Legemet er endnu uforandret og fordervet, og dog nøye forbunden med Siælen. Det tredie Kap. handler de corde, hvorved Forf. forſtaaer Fontem vitæ moralis ſeu Actionum omnium, qvæ poſſunt imputari. Der fierde handler de cogitationibus & voluntate. Det femte de ſenſibus animæ, og det ſiette de variis animæ Statibus. Man vil med Fornøyelſe læſe Forfatterens Forklaringer og Reflexioner over hidhenhørende bibelſke Ord og Udtryk.

Bremen. **Sammlungen aus der neueſten Britiſchen Litteratur, des erſten Bandes 3tes Stück.** Dette Stykke indbefatter 1) en Betragtning over de engelſke Skuespil, foruden en Opløsning af tvende nye rørende Lyſtſpil, ſom man i London har optaget med Biefald, nemlig **Veſtindianeren** og **Clementina.** Betragtningen løber i

Hoved-

Hovedſagen ud derpaa, at man i dramatiſke Stykkers Forfatning ikke maa ſee paa blot vilkorlig antagne Regler, men blot paa ſin Nations Smag. Vel er det ſandt, hvad Forfatteren ſiger, at det vilde ikke være godt at indføre hos os de Gamles Chorer, men hos de Gamle vare de ikke ſaa urimelige, ſom han troer. 2) Et Uddrag af et lidet Skrift, ſom til den chriſtelige Religions Forſvar er kommen for Lyſet mod **Voltaire**, under Titel: Voltaire in the Shades. Fornemmelig bliver her den Lære om Siælenes Udødelighed forſvaret. Forſvarelſen er forfattet i Form af en Samtale, hvis Perſoner ere: **Voltaire, Socrates, Rouſſeau, Julian, Porphyr, Auguſtinus, Sterne** og **Swift**. Forfatteren har betient ſig af det Kunſtgreb, at han lader Spotterne være uenig mellem ſig ſelv og igiendrive hinanden. Hvis der aldrig i Verden var ſkeet noget virkeligt Mirakel, ſiger **Porphyr**, ſaa ſkulde man aldrig have hørt ſaa meget om falſke Mirakler. Falſke Mynter med et efterlignet Præg, er Beviis paa, at der gives ægte. 3) Bidrage til Natur-Hiſtorien, ſom for Ex. et Forſøg af Hr. **John Lanton**, til at beviſe, at det Skin Søen giver fra ſig, kommer af dens dyriſke Subſtanzers Forraadnelſe: en beſynderlig Tilfælde, hvorledes een ved Lynild kom ſig af et Slag, hvilken Tilfælde har tildraget ſig med en Præſt i **Kent** ved Navn **Winder** ꝛc. 4) Beſlutning paa Hr. D. **Nathanael Lardners** Levnets-Hiſtorie, om hans Skrifter, og et udførligt Brev, hvor i beſvares de Indvendinger, ſom man giør imod **Joſephi** Vidnesbyrd om vor Frelſer. **Lardner** ſkal, efter nogle hans fortroelige Venners Beretning, have været en Socinianer, endſkiøndt han var en lærd og retſkaffen Mand. Han giennemlæſte de ſtørſte Værker med en uafbrudt Opmærkſomhed og Beſtandighed. Imod **Wettſtein** ſkal han have ſkrevet blot af en Autorſyge, og af en faderlig Tilbøyelighed til ſine Skrifter. Derpaa følger **Whitefields**, ſom døde 1770. i America, og der indtager en anſeelig Plads i den Engelſke Kirke-Hiſtorie. Han var en Søn af en Værtshuusmand til Glouceſter, og har været det liderligſte unge Menneſke. Hans eeneſte Beſkæftelſe var Comoedier og Romaner. Hans Fader døde, og han blev Opvarter i et Dølhuus. Han udſvævede i alle Lyſter, til han endelig blev **Servitor** i Oxford, efterat han tilforn anden Gang var trokken i Skolen. Siden blev

han,

han, i det mindſte for udvortes Anſeende, een af de helligſte og gudfrygtigſte Mænd. I Oxford geraadede han iblandt Methodiſterne, hvis ſtrænge Levemaade nødte ham til at gaae til Glouceſter. Han traadde i den geiſtlige Stand, og blev ſiden een af de mærkværdigſte Mænd i Kirke-Hiſtorien, og ſom har giort ſig bekiendt ved ſine Reyſer til Amerika til Religionens Udbredelſe, ved det der af ham oprettede Wayſenhuus, og ved ſine Prædikener under aaben Himmel. Han havde ofte ønſket ſig en haſtig Død, og at han maatte døe i Amerika. Begge Ønſker bleve ham opfyldte. Han døde den 30te Septbr. 1770. ikke langt fra Boſton i Amerika. Efter denne Biographie følger en kort Afridsning af den afdøde Hertugs af Vencaſtle Liv og Levnet, og til Slutning kommer Efterretning om nye Engelſke Bøger.

Jena. Hr. Michaelis Muſa har atter giort os en behagelig Skienk. Det femte Brev er ſtilet til Hr. Hof-Raad Köpken i Magdeburg, og har til Opſkrift: Die Laune; og man tilſtaaer, at om Sagen er taelt i den Tone, ſom paſſer ſig dertil. Man har troet, at giøre Læſerne en Tieneſte med at udmærke følgende Steder. Opfindelſen er kortelig denne: Manden i Maanen er en Fabel og bliver giort til en Frue, ſom hedder Laune. Fra hende udgaaer Griller og Capriſer, ved hvilke hun beherſker Verden.

S. 71. Die Grillen, von dem Kopf geſtachelt bis ans Knie---
Vielleicht bis an den Fuß, wenn wir den Reim ſchon hätten--
Sind eine Art von Donnen Quixotetten,
Geſandt vom Mond in unſre Betten,
Die Damen von der Lethargie,
Die Herrn vom Hirnweh zu erretten.
Man fängt ſie auf, als wie die Kletten,
Den Schnupfen, oder, Zevs weiß, wie!
Zur Nachtzeit ſegeln ſie auf goldnen Mückenblaſen,
Dem lieben Mondſchein angeleimt,
Uns Sublunaren in die Naſen.
Man wacht darüber au, ſchläft ein — und hat geträumt,
Man wacht darüber auf, ſchläft nicht ein, — und der Himmel
Hat einen Jacob Böhme mehr,
Chriſtina pfuyt in Schwedens Weltgetümmel,
Und Sixtus Quintus wird aus einem Molck zum Bär!

Wahr,

Wahr, ſeine Wuth, deſpotiſch, wie ſein Wille,
Stützt in der Eil den halben Clerus um;
Huy, ſchreyt der Philoſoph „da haben wirs warum!“
Im Grunde war es eine Grille.

S. 74. — — — — Kein Rieſe
Ficht wüthender für ſein verwünſchtes Schloß;
Als ſo ein Teufel von Capriſe,
Für eine Handbreit Kopf, worein er einmal ſchoß.
Vergebens ſchreyt der Henker mit dem Schwerdte:
„Den Bart geputzt!“ — der wilde Ruſſe lacht,
Streckt her den Hals und ſtürmt ins Reich der Nacht,
Dem Czaar zum Trotz, als Märtyrer der Bärte,
Mit einem Jubilo, wie Mars in einer Schlacht,
Und pökelte der wüthende Hurone
Den überwundnen Feind in Höllenmartern ein,
Er ſchnappte wieder nach dem Tone,
Sein Schimpflied vollends auszuſchreyn
Da ſitzt denn in der armen Seele,
Juſt zwiſchen Willen und Verſtand
Die kleine Furie Capriſe wolbenannt,
Greift dem Verſtande nach der Kehle,
Und zerrt den Willen bey der Hand,
Schwenkt alle fünf bekante Sinnen
Ein paarmal in den Ring herum. —
Die guten Dinger werden dumm,
Und ſehn und hören nun, von auſſen und von innen,
Nur Funken links und rechts. —

S. 78. — Indeſſen herrſcht durch weiſſe, ſchwarze, braune
Nepoten Evens, als ein Held,
Kraft dieſer Geiſter, Fräulein Laune
Von hier an, bis in alle Welt.
Vertheilt Prinzesſinnen und Thronen,
Setzt Majeſtäten ab, und Majeſtäten ein,
Füllt ganze Staaten mit Neronen,
Macht kleine Horden groß und groſſe Reiche klein,
Erlaubt einmal, vor allen Leuten,
Mit Damen, die Walpurgis reiten,
Dem Satan Hexenfreyen Tanz,
Und gönnt vielleicht zu andern Zeiten
Dem armen Narren kaum den Schwanz.

Geht,

Geht, wie die Könige Neujahrstags mit dem Sterne,
Mit der Vernunft von Haus zu Haus,
Giebt Völkern Licht in die Laterne,
Und bläst es andern wieder aus. —
Kurz giebt der Welt uns in die Hände,
Wird mit uns Jüngling, mit uns Mann,
Auch Greis vielleicht, empfiehlt sich dann,
War alles, wurde nichts: und hiermit Lied am Ende!

Jena. D. Joh. Christoph Koechers zwey Abhandlungen aus der philosophischen Geschichte zur Erläuterung einiger Stellen in der Auspurgischen Confession und deren Apologie, aus dem Lateinischen übersetzt, und mit verschiedene Zusätzen vermehrt von M. Herm. Frid. Koecher. 10 Ark i 8vo. De latinske Originalers Mangel har foranlediget denne Oversættelse, hvorved de tillige ere blevne forsøgede. I den første handles om de gamle Philosophers, i sær Pythagoræ, Socratis, Platons og Aristotelis, Sæder, vist ikke til deres Fordeel, men for af Historien at retfærdiggiøre denne Melanchtons Dom, at disse til sig selv overladte Philosopher har ved deres egen Levnets-Vandel beviist Menneskenes moralske Fordervelse og den Umuelighed at blive dydige ved egne Kræfter. Den anden handler om det bekiendte Sted i Apologien, hvor Melanchton har fældet en sær gunstig Dom om Aristotelis Sædelære.

Leipzig. Von den Uebungen der Liebe zur Zeit der Theurung. 32 S. i 8vo. Hr. D. Jacob Christian Hecker, Pastor ved Hoved-Kirken til St. Andreas i Eisleben, har udgivet denne Prædiken, som han har holdt Søndagen Esto mihi i forrige Aar, og den er een iblandt de gode Prædikener, hvis Trykning nærværende dyre Tid har foraarsaget. Forf. er en af de Prædikantere, som troer, at en Præst bør mere være en Lærer for sit Folk, og et Exempel paa et retskaffen christeligt Sindelag, end nogen stor Orator. Efter en kort Indgang over 2 Cor. VIII. 9. handler han i Anledning af Texten 1 Cor. XIII. om Kiærligheds Øvelse i dyre Tider, saaledes, at han foreviller 1) de rette Kiærligheds Øvelser af de Rige og 2) de rette Kiærligheds Øvelser af de Fatti-

ge,

ge, hvilke ogſaa til dyre Tider har viſſe Kiærligheds Pligter at udøve.

Tübingen. Af Hr. D. Cotta's Verſuch einer ausführlichen Kirchenhiſtorie des neuen Teſtaments er udkommen den Anden Deel fra S. 713 til 1320. Dette hele Bind beſkæfter ſig med de til 2det og 3die Aarhundrede henhørende Kirkefædres Levnet, Skrifter, Orthodoxie og Vildfarelſer, og endelig den chriſtelige Alderdoms ægte Skrifter. Man finder herudi en ſtor Rigdom af ſamlede Efterretninger. Forfatteren dømmer overalt med Maadelighed og Beſkedenhed. Han anfører med en roesværdig Korthed og Nøyagtighed Indholdet af de vigtigſte og ofte af alle en Lærers Skrifter.

Berlin. Berliniſche Samlungen, 4ten Bandes, 2tes Stück. 7 Ark i 8vo. Dette Stykke indeholder følgende Artikler: 1) von der Wieſenwäſſerung; 2) Nachricht von einigen Thieren und Gewächſen, die ſich an den Ufern des Amazonenfluſſes aufhalten und wachſen, aus des Herrn de la Condemine Reiſen; 3) eine Sammlung verſchiedener neuen Heilmittel; 4) Naturgeſchichte des Geyerkönigs, mit Kupfer; 5) giebt es wirkliche Rieſen? 6) periodiſche Schlafſucht; 7) Anzeige vermiſchter neuer Schriften; 8) fortgeſetzte Anzeigen neuer Zoologiſchen Schriften.

Langenſalz. Kurzgefaßte Anweiſung zur Hebammenkunſt, zum Nutzen der Hebammen, von Raulin. Aus dem Franzöſ. überſetzt mit einigen nöthigen Zuſätzen vermehret von M. F. Alix. 1772. 8 Ark i 8vo. Man havde gierne ønſket, at Hr. Alix, i Stedet for denne Overſættelſe, hellere havde leveret en fuldkommen mere tydelig og fuldſtændig Original Anviisning for Jordemødre i Modersmaalet, ſaa meget hellere, ſom man ikke vil erkiende forbemældte Fortieneſter ved den Franſke Original.

Af diſſe lærde Efterretninger udgives ugentlig eet Stykke, ved Brødrene J. C. og G. C. Berling.

No. 19.

Kiøbenhavnſke Efterretninger om lærde Sager.

I. Hæfte. Torsdagen den 13de May 1773.

Kiøbenhavn. Efter Forlangende af Directionen for Skuespillene, af 13de May 1773. bekiendtgiøres: Da Hans Kongel. Majestæt allernaadigst har besluttet, ydermere at forbedre og forøge det Danske Spektakel, og til den Ende at see det forsynet med det fornødne Antal af smukke, Hoffet og Nationen værdige Original-Stykker, og med flere duelige Skuespillere; saa giøres enhver, som har Evne til at skrive for Theatret, herved bekiendt, at Forfatterne til de Danske Original Stykker, som herefter blive antagne og opførte, til Erkiendtlighed have at vente af Spektakel-Cassen. 1) For et Stykke i fem Acter, det være en Tragedie, en Komedie eller et Syngestykke. Indkomsten af den tredie Forestilling, og det uden at betale noget for Lys, Musik, Opvartning ꝛc.; hvilket alt bekostes af Spektakel Cassen. 2) For en Tragedie, en Komedie, et enten komisk eller mere alvorligt Syngestykke, alle i tre Acter og paa Vers, i Steden for Indkomsten af den tredie Forestilling, 200 Rdlr. 3) For en Komedie eller Syngestykke ligesaa i tre Acter, men i løs Stiil, og for en Comedie eller Syngestykke paa Vers, i een eller to Acter, ved tredie Forestilling, 150 Rdlr. 4) For en Komedie eller Syngestykke i løs Stiil og i een eller to Acter, ved tredie Forestilling, 100 Rdlr. Og er Directionen authoriseret til at erklære, at Hans Kongel. Majestæt ogsaa vil til gode Hoveders desstørre Opmuntring, ved en Gave fra

Sin Caſſe betænke de meeſt biefaldte Stykker. Ligeledes gives herved enhver, ſom det angaaer, tilkiende, at da til at opnaae Hans Kongel. Majeſtæts allernaadigſte Hensigt, behøves flere duelige Skuespillere i alle Slags Ruller, særdeles og i komiſke og mere alvorlige Syngeſtykker, de Perſoner af begge Kiøn, ſom kunne være bequemme og have Lyſt dertil, i Tide at melde ſig hos Inſpektøren ved den Danſke Skueplads, og at forvente, ſom deres Talens og Haabet, der kan fattes om dem, er til, gode og fordeelagtige Vilkaar. Saa ville og de unge Perſoner af begge Kiøn, hvis reene og behagelige Stemme giør dem oplagte til Vocal Muſiken, og med Tiden at bruges i de Danſke Operetter, eller og de, ſom raade for dem, med det første angive ſig hos bemelte Inſpektør; da de kan vente at antages til Underviisning, og at nyde ſaadanne Vilkor, hvormed de vil finde Aarſag fuldkommen at være tilfreds.

Kiøbenhavn. Det vigtige Spørsmaal om Kornets frie Ud- og Indførsel, underſøgt efter Naturen og Hiſtorien, overſat af P. T. W. 1772. 70 S. i 8vo. Med Godiches Skrifter. — Forfatteren Hr. J. A. H. Reimarus, M. D. er en Forſægter af Frihed i Kornhandelen. Han har ligeſom lagt til Grund til den hele følgende Underſøgning den politiſke Regel: „at en viis Regie„ring bør ey alene søge at udfinde Middel til at afhiælpe „ en nærværende Mangel, men tillige sørge for den tilkom„mende Tid, ſaa at den ſamme Mangel ikke med det første „ ſkal komme igien og i en værre Grad; og maa heller ikke „ Middelets Voldſomhed føre ſaadan Ulæmpe med ſig, ſom „ endogſaa ſkulde overgaae den nærværende Nød.“ Man ſkulde vel tænke, at det fornemmeſte Middel til Overflødigheds Befordring var at forbyde Kornets og andre Levnets Midlers Udførsel og tillade Indførsel. Forfatteren har først betragtet Forſlaget i ſig ſelv, og meener at der allerede mod dets Billighed kan giøres følgende Indvending: „Skal Landmanden, ſom ſaa længe med ſin ſure Flid „ har tient ſine Medborgere, ſom har taalt ſaa megen Ska„de, uden at faae Tak derfor, eller ſkal Kiøbmanden, „ ſom ved ſin Handel har opmuntret Jorddyrkningen og „ fremlokket Forraaden, ſom ofte har lidt ſtor Forlis ved

„ den-

„ denne farlige Handel, berøves sin Eyedoms-Ret? Saa
„ ligefrem vil man vel ikke opbryde Loftet og borttage For-
„ raaden, men man vil dog bringe Eyeren saaledes i Knibe,
„ at han maa overlade os sit Tilhørende efter vort Godtbe-
„ findende. Er det ikke at træde den hellige Eyedoms Ret-
„ tighed, efter hvilken enhver er beføyet at giøre med sit,
„ hvad han vil; denne Ret, som altid maa blive hellig,
„ endogsaa under den meest uindskrænkede Regiering, er det
„ ikke at træde den aabenbar under Fødder? Denne Land-
„ gods-Eyer eller Forpagter har ved sin Møye forhvervet
„ sig en Forraad af sin Grund. Hiin Kiøbmand har for
„ sine Penge og paa eget Træf tilhandlet sig af det, som var
„ almindelig til Fals. Ingen forlangede at eye det, hver-
„ ken særdeles Personer eller det almindelige. Han har alt-
„ saa, stolende paa offentlig Troe og Love giort det til sin
„ Eyedom, og da han maatte taale al Skade, saa var han
„ ogsaa berettiget til at nyde enhver Fordeel. Nu betænker
„ man sig paa een Gang. — **Hør Ven! Du har samlet**
„ **dig en Forraad, den vi ville gierne have.** Meget
„ vel! Torvekiøbet er saa meget. — **Ney, det staaer os**
„ **ikke an: vi ville sætte Prisen, eller det skal blive**
„ **liggende paa dine Lofter og Lader og forderves**
„ **for dig.** — Er dette Ret eller Vold? — **Dog har**
„ **det almindelige Ret til den Eyedom, som tilhører**
„ **et særdeles Medlem af Staten. Den almindelige**
„ **Nød maa foretrækkes alle andre Betragtninger,**
„ **og Øvrigheden maa ikke lade mange fattige Ind-**
„ **byggere sulte ihiel for den Fordeels Skyld, nogle**
„ **faa kunne have.** — Godt! Det almindelige har Ret
„ til i Nødsfald at tage mit Huus fra mig, men ikke uden
„ Betaling. Aldrig vilde en retfærdig Øvrighed udstæde
„ den Befaling, naar jeg var nødt til at giøre mit Huus i
„ Penge, og Pladsen syntes tienlig til offentlig Brug, at
„ jeg ikke maatte sælge min Eyedom, uden til de eller de Per-
„ soner, paa det den kunde gaae for desto lættere Kiøb. Nu
„ skal Kiøbmanden see sig nødt til at sælge, ja at sælge læt,
„ fordi man behøver hans Vahre. Giver da vor Trang os
„ en Ret til hans Eyedom? Havde han vel kundet tvinge
„ nogen til at kiøbe hans Vahre af ham, om han havde be-
„ høvet Penge? Bliver da ellers og en Borger i Staten

„ tvungen til at give sit Gods eller sin Casse til de Nødli-
„ dendes Beste? Der maa for alle Ting sørges for de Fatti-
„ ge, og i Almindlighed for det almindelige Væsen, men
„ paa det almindelige Væsens, ikke paa private Personers
„ Bekostning. Enhver er kun skyldig at give sin Deel til de
„ nødvendige Paalæg, ikke tillige med at betale for andre.
„ Hvorfor blev der ikke opkiøbt Korn af det almindelige for
„ at have en Forraad i Staten, og særdeles for at kunne
„ komme de Fattige til Hiælp. Nu skal private Personer
„ forhindres frit at sælge deres Vahre, at andre kunne faae
„ dem desto lættere. — **Ingen skal forhindres at sælge,**
„ **men at sende udenlands det, som Landet selv be-**
„ **høver til Indbyggernes Underholdning, og altsaa**
„ **at berøve sine Medborgere Brødet; det kan ingen**
„ **Øvrighed taale.** — Havde een Gang for alle den Lov
„ været i Staten, ikke at sælge Korn udaf Landet, saa gior-
„ de man Kornhandleren egentlig ingen Uret. Han vidste
„ hvorefter han havde at rette sig. Men han havde da
„ seet sig bedre for, og hellere ladet sit Korn ligge i Marocco,
„ end oplagt det paa et Sted, hvor han ikke skulde blive
„ fuldkommen Mester af Handel og Vandel med sit eget.
„ Men nu lade man ham kiøbe ind, uden at tilkiendegive
„ nogen Indskrænkning; Handel og Vandel var frie. Hans
„ Medborgere ville ikke besvære sig med Korn-Forraaden,
„ og staae Fare, at lide Skade derpaa. Det Almindelige
„ holdt det heller ikke for nødvendigt for paakommende Til-
„ fældes Skyld at fylde et Magazin. Man lod gierne
„ denne Mand kiøbe saa meget han vilde, og dermed op-
„ pebie sin Skiæbne. Siden viser sig andre Udsigter,
„ Priserne stige, man ønsker at have mere Forraad i
„ Hænderne. Nu skal denne Mand rykke ud med sit, og
„ man vil ikke holde ham den Betingelse af en fri Eyedom,
„ da han dog i Haab derom sluttede Indkiøbet. Hvorfor
„ kunne da nu de over Kornets Udførsel, som hverken til-
„ forn, da det var let Kiøb, havde Lyst til at lægge det op,
„ ey heller nu ville betale den Priis, hvortil det er stegen?
„ Kiøbmanden eller Eyeren har jo aldeles ingen særdeles
„ Drift eller Villie at sælge sit Korn til Fremmede. Han
„ skulde ikke have Lyst til at staae Fare for den bekostelige
„ Udførsel, og at faae sin Betaling langveys fra, naar han

„ kun-

„ kunde finde Kisbere i sit eget Land. Man maa altsaa „ have budet ham noget betydeligt mindre i Landet, naar „ han beslutter at forhandle ud af Landet; og følgelig naar „ Vahrene ere ligesaa dyre hos os, ikke at tale om, naar „ de ere langt dyrere end hos Fremmede; saa har man alde„les ikke nødig at frygte for, at noget bliver ført ud. Hand„ler man da billig med disse Folk?" Vi har anført dette hele Sted, saasom det sætter, saavidt vi skionne, baade Billigheden og Ubilligheden i Udførselens Forbydelse ved Siden af hinanden i et skinnende Lys. Fremdeles viser Forfatteren, at den Speculation, hvorpaa Kiøbmændene samler og leverer Staten de nyttigste og nødvendigste Vahre, bliver nu ved saadant et Forbud for bestandig tilintetgiort; at naar han bliver afskrækket fra at speculere og forskaffe Landmanden Afstræk paa sine Vahre, saa taber denne Modet, og dyrker mindre, eftersom han finder færre Kisbere, og fordi han skulde vinde saa meget mindre, jo mere han indhøstede, og ikke kunde bestaae ved større Overflødighed. Han viser og, at ideligen afvexlende Forordninger, hvorved Udførsel snart forbydes og snart igien tillades, gjøre det Onde endnu stedse værre, ved det, at de skaffer ingen varig og bestandig Sikkerhed i Handelen. Begge Deele oplyses med Frankeriges Exempel, som tilforn, da den frie Udførsel var tilladt, frembragte saa riig en Forraad af Korn, at det endogsaa kunde forsørge fremmede Lande, da man derimod fra den Tid af, det forlod Sully's vise Grundsætninger, som søgte Rigdom og Overflødighed i en frie Handel, og gjorde idelige Indskrænkninger i Handelen, har oftere mærket til Mangel i Landet. Han viser ydermere, at man ikke behøver ved nogen Forordning at forbyde Udførselen, naar Kornet i Landet bliver dyrere, da den da ophører af sig selv, saasom der er ingen Fordeel derved, og Omkostningerne endda maa regnes dertil. Iligemaade anføres og Engeland, som Beviis og Exempel paa, saavel hvad Fordeel der indflyder af Udførselens Befordring og Indførselens Tilladelse uden Indskrænkning, som og hvad Skade Tvang og Afvexling med ubestandige Forordninger kan forvolde. Den Russiske Monarkinde skal have indseet den Fordeel, hun forskaffer sine Stater ved at tillade dem Kornets frie Udførsel. Hun har derfor ey alene i forrige Aar udvidet den allerede tilforn givne Tilla-

delſe, men bevidner endogſaa udtrykkelig: „at juſt derved, „at de, ſom handle med Korn til Fremmede, ere i Sikker„hed for al Indſkrænkning i deres Kornhandel, kan man „haabe, den udſkibede Forraad ſnart igien bliver erſtattet.“ Fremdeles viſes, at da man ved Udførſelens Forbud tænker at hemme eller lindre en nærværende Nød, ſaa meget mere forøger man den, da ey alene Mangel men og høyere Priis i Landet har været en vis Følge af ſaadant Forbud, hvilket Onde tildeels formeres ved den almindelige Forfærdelſe, da Mangelen ligeſom offentlig udraabes i Landet ved ſaadant Forbud: „De Formuende gribe da til paa een Gang, ſøge „at forſyne ſig for Fremtiden, og lægge mere op, end de „virkelig have nødig til Huus-Behov. Imidlertid kom„mer denne Forraad ey igien til Torvs, og da endogſaa „de, ſom ellers have Korn tilfalls, bevæges til at holde „mere tilbage; ſaa opdrives Prisen endnu høyere, end el„lers var ſkeet. Saa ſnart (hedder det) Udførſelen forby„des, ſtandſer Handel og Vandel o. ſ. v. — Hvorfor „(ſpørger Forfatteren S. 45. til ydermere Stadfæſtelſe) „bliver der da tilſtrækkelig Forraad i Pohlen, Liefland, „Curland, og i alle ſaadanne Stater, hvor Intet uden „Concurrenz og en fuldkommen aldrig forſtyrret Frihed at „handle ſørger for Overflødigheden; og hvorfor alene juſt „ſaadanne Stater? Hvorfor er der ſaa ofte Mangel i an„dre frugtbare Lande, hvor en indſkrænket Tilladelſe og „Forbud at handle, afvexle med hinanden, da man dog „ved en frie Udførſel aldrig lider Mangel, og det end ikke „alene der, hvor Landet ſelv ved en opmuntret Jorddyrk„ning frembringer Korn; men endogſaa der hvoe Tilførſe„len fra Fremmede maa ſkaffe Forraad, hvorom Hollan„kan vidne for hele Verden. — Tilforn (hedder det vide„re) tænkte man i Hamborg, ligeſom paa andre Stæder „hvor Kornets Udførſel var indſkrænket eller bebyrdet, paa „det man ikke ſkulde ſtaae Fare for ſelv en Gang at lide „Mangel. Hvad var Virkningerne? Liden Tilførſel, oft „Mangel. Paa nogle Aar har man bedre indſeet Tingen „Kornhandelen er fuldkommen frie, og Tolden deraf er op„hævet. Hvad ſeer man for Følger? En utroelig Mæng„de af Tilførſel, beſtandig rigelig Forraad. Ja Ham„borg, en liden Stat, ſom intet kan tiltvinge ſig, og

„hvi-

„ hvis egne Marke, næsten ikke kunne levere noget betyde-
„ ligt til nødvendig Underholdning, er fra den Tid af ble-
„ ven til et anseeligt og overflødigt Korntorv o. s. v." Frem-
deles besvarer Forfatteren adskillige Indvendiger, mod For-
prang og Opkiøb, og mod de store Kornhandlere, som samle
stor Overflødighed og holder den indesluttet, for at faae den
desto bedre betalt. Forfatteren søger at tilintetgiøre de
ugunstige Domme, som man i Almindelighed fælder over dis-
se, og at vise Nytten af deres Opkiøb for Landet: „Man
„ bande alt aa ikke Vindesygen. Man forbande dog ikke
„ Opkiøberne, som forsyne Staten med Levnetsmidler. De
„ kiøbte dog kun, hvad Eyeren frivillig vilde sælge, og hvor-
„ til ingen anden Kiøbere videre havde Lyst. Og havde nu
„ Hine ikke oplagt og indbragt denne Forraad, saa havde
„ den jo aldeles ikke kommen Landet tilgode, eller var aldrig
„ bleven bragt ind. Men saa ubetænksomme og ugrundede
„ ere vore Klager, ligesom vi syntes, at Forraaden ikke skul-
„ le være i Behold ved menneskelige Hænder, men maaskee
„ svæve i Luften, og regne ned til os, naar det behøvedes;
„ og saa ubillig har man ofte behandlet den ernærende Korn-
„ handler, at man endog har betaget ham den frie Eyedom
„ over det Korn, som ikke engang var samlet i Landet, men
„ alene af ham forskrevet udenlands fra, og hvilket Staten
„ havde savnet aldeles, naar han ikke havde været. Man
„ unde altsaa den Kiøbmand, vi smælde paa, som maaskee
„ i disse Tider har vundet noget anseeligt, hans Fordeel af
„ et godt Hierte. Hans Exempel skal giøre Staten større
„ Nytte, end mange Bekymringer af Politiet. Ved ham
„ blive snart flere opmuntrede til samme Handel, og hvor
„ flere samle og lægge op, der beholder Staten vist altid
„ Forraad, der sættes af sig selv sikkre Grændser for Prisernes
„ Forhøyelse, der formeeres Jorddyrkningen og Overflødig-
„ hed, mere end de nogen Tid kan befordres ved alle kunsti-
„ ge Præmier og Anstalter." Endelig viser han, at end ik-
ke offentlige Magaziners Anlæggelse eller private Borgeres
Forsynelse kan samle saa tilstrækkelig Forraad af Korn i
Landet, som den en Mængde Kiøbmænd kan samle, naar
man lader dem frit speculere. Hverken har et offentlig Ma-
gazin den Opmuntring for Landmanden, men derimod store
Ulevligheder og Misbruge ved Indkiøb og Uddeeling; ey

heller ere mange private Personer formuende nok til at oplægge et Forraad, og kun faa Formuende at bevæge til den Forsigtighed, forud at tænke paa nogle Aar i Fremtiden, og at forekomme en uvis Nød med en vis Bekostning. Slutningen bliver, at jo mere man betager Handelen alle Byrder, Indskrænkninger, Frygt og Forhindringer til Vands og Lands, jo mere man lætter og befordrer dens Drift, desto mere forskaffer man Overflødighed og Lyksalighed i Landet. — Man overseer heraf de Grunde, paa hvilke Forfatteren forsvarer en uindskrænket Frihed i Kornhandelen. Hans Afhandling anpriser sig overalt ikke lidet ved det, at han taler Frihedens Sag, hvilken alle erkiender for Livet og Siælen i alle menneskelige Handlinger, for saavidt den bevares i Uskyldighed. Det tilkommer Kiendere at dømme, om og hvorvidt Kornhandlere kunne ved dens Misbrug i deres Forprang, Opkiøb og Udførsel gisre sig skyldige til nogen saadan Indskrænkning, som Forfatteren ellers vilde have dem ganske fritagne for. Skulde Forfatteren, som Oversætteren mælder, fortiene og finde en fornuftig Modsigelse, hvor han ikke fortiente Biefald, da skulde det uden Tvil være ved at optænke eller bevise imod ham saadanne endten muelige eller virkelige Tilfælde, hvori Friheden endten kan misbruges, eller virkelig er bleven misbrugt, for dog at overbevise ham, at Indskrænkning i dessige Tilfælde var baade nyttig og nødvendig. Overalt bliver det en Regel uden al Undtagelse: **jo mere Frihed, jo mindre Tvang; desto mere Liv.** Saa kort og ufuldkommen Afhandlingen end maatte synes, saa synes den os dog at have antændt et temmeligt Lys i den Sag, som der i disse Tider er tvistet saa meget om: „Jeg vilde „hellere siger Forfatteren udgive noget ufuldkomment og „opmuntre andre til Vidtløftighed, Bekræftelse og Forbedring, end opsætte længere efter min Evne at give Leylighed til saa vigtig et Spørsmaals Oplysning."

Göttingen og Gotha. Joh. Dav. Michaelis **Versuch über die siebenzig Wochen Daniels.** 1771. 259 S. i 8vo. Dette Skrift er egentlig et Udtog af hvad Nyt Forfatteren i sit kritiske Collegio har bemærket over Daniels 9de Kapitel. Forf. har ikke ladet sig nøye med at forklare Texten, som han har forefunden den, men som Kritikus maat-

maatte han først bringe den tilrette, og angiver i Forveyen 10 Kilder, hvoraf han har øst Varianter. Recensenten erindrer, at man ikke maa kritisere blot eregetisk, det er at sige, intet videre giøre, end vælge den Læsemaade, som føyer vor Forklaring, i sær over et saa vanskeligt Sted. Man meener, at Forfatteren saa meget lættere kunde begaae den Feyl, som det synes at være ham lige meget endten han vildfarer eller træffer. (Vi skal just ikke sige, om dette er sagt Forfatteren til Roes eller Last, men det er vist, at en saadan Ligegyldighed kan være baade en Dyd og Last. Ligegyldighed mod Sandhed og Vildfarelse i sig selv var vist en stor Feyl i et menneskeligt Hierte. Men Ligegyldighed mod sig selv i at have fundet Sandhed eller i at have vildfaret, er uden Tvil en stor Dyd, som alle Lærde burde besidde; thi den, der bryder sig intet om, at han har feylet i sine Undersøgninger, skammer sig heller ikke ved sine Vildfarelser, men lader sig gierne overbevise om det, som er rettere og bedre). Men at komme til Forfatteren igien, da er man ikke vel fornøyet, ligesom overalt med hans Forklaring, saa i Besynderlighed langt mindre med det Spøg, han skal have blandet der imellem, hvorpaa man anfører til Exempel, hvad han siger S. 32. 33., at han ikke veed noget Exempel i Skriften, at Engeler blive forestilte med Vinger, eller som flyvende. Derved melder han om Jacobs Stige, og yttrer det bon mot, at om Englerne paa denne Stige havde haft Vinger, saa maatte de være opstegne ligesom Hønsene. S. 70 fortæller han, at Houbigant vil ikke lide, at der paa dette Sted bliver sagt paa Hebraisk, Propheten zu versiegeln, og igiendriver ham af det latinske evolvere auctorem, hvorved siger han, man dog let kunde befrygte, at ved den første Stavelses Udelukkelse Volvere Houbigantium skulde betyde saa meget som, den guten Houbigant in Person herum walzen. Dette kalder man at giøre sig lystig paa en Maade, som man dog ikke erkiender for anstændig. Men at komme til Forklaringen selv, da forelægger man os Hovedstykkerne deraf. Det 24de Vers af 9de Kapitel oversætter han saaledes: Siebenzig Wochen über dein Volk und über deine heilige Stadt kommen von Himmel zu dir herab, in denen dem Abfall gewehret ꝛc. Han vil slet ikke lide בְּחָתָךְ, deels fordi חתך ellers ingensteds forekommer,

deels fordi det er ſingularis, da det ſkulde være pluralis. Han nægter ganſke og antager, ſom en bekiendt Sag, at en ſaadan Forbindelſe aldrig forekommer i Sproget, hvorimod man dog af mange Steder anfører Exod. XXVIII. 7. og det ſædvanlige וְלֵד Gen. X. 25. Han antager den Radix בחת. Hvad ſom her bliver Propheten aabenbaret, holder han aldeles for noget Godt, men ſom dog ikke ſkulde opfyldes ved Enden af de 70 Aar-Uger, men under deres Fortgang. Han begynder Regningen med det Aar, hvor i Daniel fik denne Spaadom, og ſom han herfra med 490. kommer til en Tid, der ikke har noget mærkværdigt at fremviſe, ſaa holder han diſſe Aar for blotte Maane-Aar, ſom tilſammen udgiør 474. Soel-Aar og 328. Dage. Diſſe gaaer til i det 3941. Uſſerii Aar, eller i det følgende. I Aaret 3941. har Pompejus erobret Jeruſalem. Alt hvad Godt der er forjættet i det 24de Vers, ſkal forinden diſſe ſaa forſtaaede 70 Uger være bleven opfyldt. Paa den Maade bliver her ikke nogen Beſtemmelſe for Meſſiæ Tilkommelſes Tid, hvilken Forfatteren heller ikke har haft for Øyne. I det 25de Vers afviger han ganſke fra den ſædvanlige Text. Han forbinder en Conjectur af det Caſſeliſke Haandſkrift med en Læſemaade af de Kennicottiſke Sammenligninger, og læſer her, ſiebenzig Wochen und ſiebenzig und zwey und ſechzig. Diſſe ſidſte 70 og 62 tager han, endſkiøndt Uger gaaer foran, ikke ſom de første 70 for Aar-Uger, men for enkelte Aar, og atter for Maane-Aar, ſom tilſammen udgiør 127 Soel-Aar og 341 Dage. Hermed kommer han til det 66 Aar af vort Aars-Tal, ſom har været det ſidſte endnu nogenledes roelige Aar i Palæſtina. Han ſøger og at ſtadfæſte diſſe Tanker af Joſ. B. J. C. V. §. 4. fordi Jøderne til den Tid har ventet en Konge af deres Folk, ſom ſkulde beherſke Verden. Ganſke viſt, ſiger man, havde de længe tilforn ventet en Meſſias, og da de ey antage den derfor, ſom virkelig var det, ſaa kunde de lær (man føyer til, ligeſom Forfatteren) finde Middel til at udſætte videre den for Daniel angivne Tids Ende. For Reſten udgiver Hr. Michaelis denne ſin Afhandling ey for andet end et Forſøg, og han venter med Længſel efter den egentlige Overſættelſe af de 70, ſom man har anmældt af et Haandſkrift fra Rom, (den er nu alt udkommen) og iligemaade Bekiendtgiørelſen af den Kennicottiſke Variant-Samling, og da

tro-

troer han, at finde mere Bekræftelse for sin subtile Forklaring. Af de nyeste Beregninger over Daniels 70 Uger, da der efter gode Grunde gives andre Veye, end at man har nødig at begynde fra Artaxerxis 20de Aar, uden saaledes at mangfoldiggiøre Tallene, lader det som Forfatteren intet har vidst, og man er i den, som i anden Henseende og overalt ikke vel tilfreds med hans egen nye Forklaring og Beregning.

Stuttgardt. Vollständige Anfangsgründe des Feldbaues, oder Einleitung in die gesammte Landwirthschaft, nebst den vorläufigen Kenntnissen aus der grossen Lehre oder Mathematik, und der allgemeinen und besondern Naturlehre, von M Balthalar Sprenger, Prof. des Herzoglich Würtembergisch. Collegii, und Prediger zu Maulbronn, Mitglied verschiedener Acad. und Gesellsch. der Wissenschaften u. s. w. Zwey Theile. 1772. 1248 S. i 8vo, foruden det fuldstændige Register, Fortale og Indhold. Den fortiente og lærde Hr. Forf., som man og har at takke for Landhuusholdnings-Calenderen, siger i Fortalen, at han ønsker at blive i det oeconomiske Fag for Publicum, det som Hr. Tissot blev i det medicinske, og han vender sig altsaa med sin Underviisning ikke til Bonden selv, men til tænkende Landhuusholdere, og alle dem, som fatter Kundskaber, og kan udbrede dem hos Folket. Fuldstændighed, Grundighed, Tydelighed, Orden, og et med Øyemærket overeenstemmende Valg, af de vigtigste Sager og Grundlærer, endog af Hielpe-Videnskaber, giver dette skiønne og almeennyttige Skrift en besynderlig Værd. Det første Bind indeholder, foruden Agerdyrkningens egentlige Anfangs-Grunde, endnu de fornemmeste Grunde af Regne-Kunsten, Geometrien og Mechaniken, i Hensigt paa Agerdyrkningen; det andet Bind beskæfter sig ganske med Naturlæren, hvormed og det vigtigste af alle Naturhistoriens Deele bliver foredraget. Det har fornemmelig behaget Recensenten, at Forf. i hans Encyclopædie har foredraget Landhuusholdningen, ikke uden en paa Erfaring grundet Theorie og Beviser, og overalt anviist, hvorfor denne eller hiin Agerdyrknings-Maade er at tilraade eller misbillige. Upartieft anviser Forf. troelig de gode og slemme Raad, og viser, hvad Nytte og Skade der af kan flyde. Og dette er

vel

vel en oeconomisk Lærebogs vigtigste Egenskab, at den foredrager lutter grundede, og ingen falske Læresatzer eller Projecter, og saa tydelig, som mueligt, beskriver, og udsætter alle Ting fra hverandre. Forf. har, uden at prale med lærde Citationer, saaledes benyttet sig af hans Forgængere, som man maa benytte sig, det hedder, ikke compileret dem, men foredraget deres Raad med en provende Belæsenhed. Det var at ønske, at Naturlæren og blev udgivet for sig selv, da den saa fattelig er foredragen, og dens Anvendelse paa andre Greene af Kunster og Haandværker er lige saa vigtig, som ved Landhusholdningen.

Bamberg. *Jgn. Mulzer*, S. J. Historia Legum Ecclesiasticarum positiuarum, qvibus in Germania utimur. 1772. 56 S. i 8vo. Forfatteren har i forrige Aar udgivet Præcognita J. E., og dette Skrift kan man ansee, som en Fortsættelse deraf. Og ligesom han har viist sig i hiin, som et tænkende Hoved, saa beviser han i denne, at han og besidder den anden for en Canonist nødvendige Egenskab, som er Kundskab i Historien. Denne er nu vel en ganske kort Afridsning paa Kirke-Lovene, og man ønskte virkelig, at han ikke var saa kort, imidlertid finder man dog deri det væsentlige, uden hvilket en tilvoxende Jurist aldeles ikke skulde vove sig til Kirke-Retten. Efter nogle forudskikkede Satzer om Kirke-Rets-Historien og de her hidhørende Skrifter i første Afsnit, kommer han i det andet til Historien selv, som han chronologisk giennemgaaer, og taler først om Kirkelovene for Christi Fødsel, saavel for, som efter Syndfloden, men dernæst, og fornemmelig retter han sit Øyemærke paa Tiden efter Christi Fødsel. Her antager han fem Epocher. Den første gaaer indtil det Nicæniske Concilium. Den anden indtil det 9de Aarhundrede. Han underskiller altid fra denne Tid af de græskiske Kirkelove fra de latinske. Af begge giennemgaaer han de fornemmeste Kirke-Forsamlinger, og beskæfter sig dernæst fornemmelig med de deraf giorte Samlinger, som en Canonist paa det nøyeste maa kiende. Det 3die Tidsrum rækker indtil det tolvte Aarhundrede, hvor han iblandt andet siger, at de deri værende Decretaler af de første Pavær ere understukne. Fra disse Epocher af retter han fornemmelig sit Øyemærke paa

Tydsk-

Tydſkland. Den fierde Epoche gaaer indtil det 15de Aarhundrede, hvor Gratians Decreter og de forſkiællige Samlinger af Decretaler bliver ommældet og tillige noget ſagt om den Canoniſke Rets Optagelſe i Tydſkland. I den femte Epoche, ſom gaaer til vore Tider, taler han først om det at Luther forbrændte Corpus J. C. og anfører ſaavel Lovene, der ere ſom ſaadanne at anſee, ſaaſom de Tridentiniſke Kirke-Forſamlinger og de Pavelige Buller; ſom og de, hvilke ikke ere forbindtlige, og endelig de, ſom egentlig ere Tydſke Kirkelove, nemlig Religions-Freden og den Weſtphaliſte Fred. Han lover tilſidſt ſnart at levere Kirke-Rettens lærde Hiſtorie. Man har i ſær ikke fundet Behag i nogle overdrevne Afdeelinger i dette lille Skrift, om man endog vil lade det øvrige paſſere. Hvad ſkal Kirkelovene ſige for Chriſti Fødſel, for og efter Syndfloden? Har der da allerede været en chriſtelig Kirke til? Hvor ere Lovene i diſſe Epocher? Og hvad ere de da for Ting? eller kiender maaſkee Forfatteren endnu andre Kilder til den chriſtelige Kirkes egentlige Kirke-Ret end dem, ſom ere komne af dens forſkiællige paafulgte Forandringer.

Berlin. Berliniſche Sammlungen zur Beförderung der Arzneywiſſenſchaft, der Naturgeſchichte ꝛc. 4de Bind, 3die Stk. 7 Ark i 8vo. Dette Stykke indeholder følgende Artikler: 1) Beſchluß der Abhandlung von der Wieſenwäſſerung; 2) Beobachtung von Verſtopfung der Milz, welche durch den Gebrauch des Küchenſalzes geheilet wurde, von Herrn Doct. Hirſchel; 3) eine Menge geſammleter oeconomiſcher Merkwürdigkeiten; 4) Mittel das Brod zu vermehren; 5) Fortſetzung der Naturgeſchichte von den Thieren an den Ufern des Amazonenfluſſes; 6) vom Bezaubern der Schlangen; 7) der Makaque oder Affenwurm; 8) der Kolibrit; 9) die Papagayen; 10) die Sporgans; 11) der Naſenhornvogel; 12) der Contur oder Greif; 13) die Fledermäuſe; 14) der Chinchi oder das Stinkthier ꝛc.; 15) der ausgebrochene Vielfuß; 16) Champagner-Wein aus Birkenwaſſer; 17) beſonderer Nutzen der Bruchweiden; 18) Mittel, die Vögeln zu gewöhnen, das ſie ihre Speiſe von den Menſchen begehren; 19) der kleine indianiſche Buffelochſe; 20) vermiſchte Anzeige

zeige neuer Schriften; 21) Fortſetzung der Anzeige Zoologiſcher Schriften. S. 320 bliver bekiendtgiort en for Natur-Hiſtorien intereſſant Efterretning, at Hr. Hof-Raad Walch til Jena vil udgive: Ein allgemeines deutſches Lehrgebäude der Naturgeſchichte, hvoraf denne her anmældte Plan lover meget Godt, og dets Opfyldning lader ſig forvente af Forf. Flid i Naturhiſtorien. — Det 4de Binds 4de Stk. indeholder følgende Samlinger: 1) Mittel wieder die Kornwürmer und Naturgeſchichte derſelben; 2) die Naturgeſchichte des indianiſchen und egyptiſchen Ichneymons; 3) Präſervativ wieder die Hornviehſeuche; 4) fortgeſetzte Sammlung neuer Heilmittel, wieder das durchliegen der Kranken; 5) wieder die Harnſtrenge; 6) wieder allerley Wunden; 7) Vorbauungsmittel wieder eine epidemiſche Halskrankheit; 8) wieder die Froſtbeulen; 9) künſtliche Æſelsmilch; 10) wieder das Podagra; 11) wieder die Brandſchwülen; 12) wieder die Verhaltung des Harns; 13) gute Wundſalbe; 14) vom Kartoffelbrod; 15) Undſchädlichkeit der Erdaffeln; 16) ein wohlfeiles Nahrungsmittel; 17) vermiſchte Anzeige neuer Schriften; 18) fortgeſetzte Anzeige neuer Zoologiſcher Schriften.

Augsburg. Die neue Art Winkel zu meſſen, vermittelſt eines neuen amphidioptriſchen Goniometres, imgleichen Linen und Cirkel mit dem Glas Nonius Maasſtab ſcharf und richtig zu theilen, beſchreiben von Georg Friderich Brander, der Churbayerſchen Acad. der Wiſſ. Mitgliede. 1772. 5 Ark i 8vo. I det andet Bind af de Göttingſke Vid. Sælſkabs Commentarier havde den Sal. Prof. Mayer angivet en Methode at maale Vinkler med For- eller Hiælpe-Vinkler, og tillige udførlig beſkreven ſin egen beſynderlige Goniometer. Den habile Auſpurgiſke Mechanikus Hr. Brander, ſom efter Fortieneſte vidſte at ſkattere denne Mayeriſke Methode formedelſt ſin beſynderlige Rigtighed og Sikkerhed, blev herved foranlediget til at forfærdige en anden fra den Mayeriſke ganſke forſkiællig Vinkelmaaler, ſom foruden ſin ringe Priis og dens beſynderlige Bequemmelighed til Brug, beſidder endnu en almindelig Brugbarheds og nøyere og ſkarpere Rigtigheds

For-

Fortrin, i det den er bequem saa vel til astronomiske Bemærkninger, som til geometriske Operationer, og er i øvrigt formedelst den derved anbragte Nonius saaledes indrettet, at man formedelst samme kan erholde Vinkler indtil 20 eller og 10 Secunder. Han beskriver dette nyttige Instruments Sammensættelse og Brug i ovenanførte Skrift, som er oplyst med tvende Kobbertavler.

Wien. Joh. Jacob Wells **Forschung in die Ursache der Erhitzung des ungelöschten Kalks; nebst einigen freymüthigen Gedanken über die dessen Erhitzung bewirken sollende Feuermaterie.** 1772. 4 Ark i 8vo. Forfatteren Hr. **Wells**, Apotheker i Wien, har hermed indladt sig i den bekendte Stridighed over den Meyerske feede Syre i Kalksteenen, og har i dette Skrift søgt at betage den Meyerske Lære al sin Styrke. Hans Grunde synes at fortiene Opmærksomhed, og i Besynderlighed anseer man, som overveyende, de Indvendinger, han har giort imod den Ild-Materie, som skal bevirke Kalkens Ophidsning og nogle Legemers forsøgede Tyngsel ved Glødningen.

Wien. Joann. Anton. Scopoli Flora Carniolica exhibens plantas Carnioliæ indigenas. Tom. I. 448 S. Tom. II. 496 S. stor 8vo. Ed. Secunda. 1772. I denne Udgave følger Hr. S. ganske den Linneiske Orden, da han har indseet Manglerne ved den naturlige, og har ogsaa beholdt sammes Trivial-Navne. De nye og ubekiendte Planter ere stukne paa 10½ Ark i Kobber. Binavnene ere tagne af **Linne, Haller, Tournefort, Bauhin Jacquin, Dillen**, o. a. Det er et for Botanisterne betydeligt Værk, da endnu ingen, i det mindste ikke fuldstændig, har beskreven dette Hertugdømmes Planter.

Berlin. Herrn von Buffon **Naturgeschichte, vierter Theil.** 1772. 213 S. i 8vo og 7 Kobber-Tavler. Denne Deel skal allerede være interessantere for flere Læsere, hvilken foredrager de saa berømte Buffoniske Hypotheser om Dyrenes Avling. Lægerne kiender samme af den ottende Deel af den Hallerske Physiologie, hvor Hr. **von Haller** tilsammensatte Hr. **von Buffons** adspredde Satzer i en fattelig

lig Orden og Sammenhæng, ſom biedrager meget til deres Forſtaaelighed. Men ſammeſteds har og Hr. von Haller, ſom er bekiendt, ſkarpſindig provet diſſe Hypotheſer og viiſt, at de ikke ere nye, endnu mindre bequemme til at forklare Avlingens Forretning.

London. A new Introduction to the Study and Knowledge of the new Teſtament by E. Haarwood, D. D. Vol. II. 1771. 370 S. i 8vo. Dette andet Bind er alene beſtemt til at oplyſe det Nye Teſtamentes Indhold, og de hidhenhørende Antiquariſke Kundſkaber. Dertil ſkal endnu komme et tredie Bind, ſom ſkal oplyſe det Nye Teſtamentes Skrivemaade, Ord og egentlige Udtryk, og meddeele en litterariſk Kundſkab om de bedſte exegetiſke Skrifter. Det er allerede mældt, at man arbeyder paa en tydſk Overſættelſe af dette Hr. Harwoods i ſit Fag fortræffelige Skrift.

Leipzig. D. Ernſt Platners, d. A. K. Pof. **Anthropologie für Aerzte und Weltweiſe. Erſter Theil.** 1772. Denne første Deel er ſaa temmelig en Analyſis over Siælekræfterne efter Bonnets Methode, et Værk af en besynderlig Philoſophie, og hvori man giver en nøye Forteegnelſe paa alle de Bevægelſer, ſom Nerveſaften giør ved enhver Art af Siælens Foreſtillinger, da man imidlertid næſten til ſamme Tid faa Mile fra Leipzig, i Halle, med mange Grunde vil afbeviſe Nerveſaften ſin heele Tilværelſe.

Frankfurt am Mayn. D. Joh. Jac. Reichard, Flora Mæno Francofurtana, ſecundum methodum ſexualem. Pars prior. 1772. 5 Ark i 8vo. I denne med Flid udarbeydede Forteegnelſe paa de omkring Frankfurt voxende Planter har Forfatteren ganſke fulgt den Linneiſke Orden, og laant Binavnene af Hr. von Haller.

Berlin. Predigten von Proteſtantiſchen Gottesgelehrten. Erſte Sammlung. 344 S. M. 8vo. Denne Samling indbefatter 18 Prædikener, hvori herſker et Foredrag, en Veltalenhed og Smag, ſom juſt ſkikker ſig for Prædikeſtoelen og ikke blot for et moralſk Cathedet.

No. 20.

Kiøbenhavnſke Efterretninger om lærde Sager.

I. Hæfte. Torsdagen den 20de May 1773.

Kiøbenhavn. Chriſtelige Følelſer udi hellige Sange paa diſſe alvorlige Tider, i ſær paa begge Grævernes Siæle-Forfatning. Samt nogle overſatte Pſalmer af Klopſtock og Gellert ꝛc., ved Morten Hammer, Præſt til Helſinge og Walbye. 1772. Paa den anden Side af Titel-Bladet læſer man:

Sæpe mihi dubiam traxit Sententia mentem
Curarent Superi terras? an nullus ineſſet
Rector, et incerto fluerent mortalia caſu?
Tolluntur in altum, ut lapſu graviore ruant.
Claudian. & Aſſaph 73 Pſalm. David.

Min Foed ſnublede tidt, og jeg led Sting i mit Hierte,
Ved den Tankernes Tvivl: holdt GUd Roeret i Haand?
Eller og alle Ting her paa Slump uviis ſig regierte?
Tøylen gavſt du dem, GUd! for dem at lægge i Baand?

Samlingen indbefatter følgende gudelige og opbyggelige Sange, ſom hiſt og her har deres rørende Træk: 1) Lov-Pſalme paa den 17de Januar. 2) Bøn-Pſalme i Anledning af den ſaa uventede Torden og ſtærke Lyn-Ild, fornummet mod Aften til henved ved Midnat udi Egnen af Helſinge paa Cronborg Amt, den 29de Februar. 1772. 3) Grav Struen-

ſes Følelſer udi Citadellet Friderichshavn. 4) Grev **Brandts** Sang i Caſtellet. Man kan i de tvende ſidſte anſee Forfatteren ſom en opbyggelig Digter, der efter Formodning har tilegnet de ulykkelige Grever de Tanker, han har troet at rime ſig bedſt med deres Sinds-Forfatning i nærværende Tilſtand. Vi vil anføre den over Grev **Struenſe**:

1. Der er ey GUD
O gid der ingen var!
Hvor ſeer det ud,
I Fald jeg Uret har
I mit Haab, og GUD dog var?
Ney jeg vil troe
Som før midt i min Roe:
At Talen er en Gniſt
Og ingen Tilſtand hiſt;
Himmel ey, ey Helvede,
Og ey Kiøds Opſtandelſe;
Siæl kun Støv, alt Hændelſe.

2. Dog, var ey GUD
Hvi indjog mig ſlig Frygt
Hiint Torden Bud,
Nys da jeg ſov ſaa trygt,
Og i Drømme havde bygt
Mit Luft-Slot op
Til Ærens Svingle Top?
Var det vel ſkuffet Haab?
Og alles Skiændſels Raab?
Var det diſſe Lænker, ſom
Spaae mig Verdens Hævne-Dom,
Hvorved mig min Frygt paakom?

3. Ney, ſandelig,
Alt ſligt for uſelt er
At knuſe mig,
Med diſſe Følelſer
Udaf Helved-Angeſter.
Alt før min Lyſt
Tidt harmede mit Bryſt.
De høyt nu ſpotte, ſee!
Nys dybt ſig bukkede.

Dres

Deres Dom lidt agtes her,
Vellyſts Tab og langt fra er
Grund til mine Rædſeler.
4. Og Død, ſom Død
Mon den mig ſtort fortrød,
Der værſte Nød
(Min Bruſe-Fryd) afbrød
Ved et haardt, dog Naadeſtød?
Ey Straffen, ney,
Spot, Fængſel, Døds-Dom, ey
Saa kunne ryſte mig
Var Siælen dødelig;
O! hvor loe jeg til alt Sligt,
Var Religion kun Digt,
Da blev Trods og Frækhed Pligt.
5. Dog, det i mig
Som blandt Adſpredelſer,
Ey tænkte ſig,
Men nu, jeg ene er,
Styrkes ved Forſmædelſer;
For laae ſom død
I Laſters bløde Skiød;
Men nu, mit uſle Støv,
Henvisner ſom et Løv,
I mit Fald juſt reyſer ſig;
Det viſt overlever mig.
Siæl, du er udødelig.
6. Men, lever du
Naar ſnart din utroe Ven
(Mit Legem) nu
I Døden ſegner hen,
Siæl! og bliver da igien?
Hvor da? ach hvor!
Naar du ey hos mig boer?
O Skræk! — Der er en Gud!
Fra ham den Piil foer ud,
Som ſaa dybt mig ſaarede,
Eene den Almægtige,
Saa min Siæl forfærdede.

7. Der er en GUD!
Han, den Fuldkomneſte,
Hvis Viisdoms Bud
Giør dem lykſalige,
Som ere ſand gudfrygtige;
Men Spottere
Mod dem den Helligſte,
Ey ligegyldig er,
Han hveſſet har ſit Sværd.
Slummer ſkiøndt Langmodighed,
Vaagner dog Retfærdighed,
Himmel er, ja Helved' med.

8. Fortvivlet Siæl
Tag nu din Trøſte-Stav!
Søg grandt og vel,
Siig: Hvor blev Støtten af?
Ak den ſank i bundløs Grav.
Nu ſtaaer du der,
Ey Glimt af Redning ſeer.
Bag dig en Laſters Skok,
For dig en Diævle-Flok.
O det Helvede alt her!
Vidner om et Værre der,
Som derhos jo ævigt er?

— — — —
— — — —

Min zittrend' Haand
(Af Frygt, men og af Lyſt)
Styrk med din Aand,
Forſoner! — Virk ſelv Trøſt
I mit Synd beklemte Bryſt!
Forsøg min Troe,
Riv mig af Satans Kloe!
Jeg glad vil ſtraffes her,
Lad mig kun ſkaanes der!
Var jeg din Fornægtere,
Eſt du dog min Frelſere,
Amen! — Lov dig, JEſu, ſkee!

Herpaa følger et Tillæg af Forſøg til Originaler ſamt Overſættelſer af Klopſtocks og Gellerts gudelige Sange,

ge, ſom indbefatter: 1) Morgen-Pſalme af Hammer: 2) Overſættelſe af Gellerts Selvprøvelſe om Aftenen: Der Tag iſt wieder hin, und dieſen Theil des Lebens ꝛc.: 3) Overſættelſe af Klopſtocks Lov-Pſalme: Für ewig iſt der HErr mein Theil ꝛc.: 4) Tvende Vers for og efter Prædiken af Hammer: 5) Communion Pſalme af Hammer: 6) Nye-Aars Pſalme af Gellert: 7) Døds Pſalme af Klopſtock: Wie wird mir dann, ach dann mir ſeyn ꝛc.: 8) Pſalme om Hengivenhed af Hammer. Man kan med god Grund ikke nægte at jo diſſe Pſalmer og Sange, ſaavel originale, ſom overſatte røber en over den almindelige ophøyede Smag og kan læſes med en rørende Opbyggelſe. I ſær har den om Hengivenhed meget behaget os.

Kiøbenhavn. Anakreontiſke Digter. 1772. 20 S. i 12mo. Med Godiches Skrifter. Il faut etre heureux, ou du moins tranquille pour crayonner des images de la Joye & des plaiſirs. *Temple de l'Amitié.* —— Hvem der kiender Anakreon, vil uden Tvil bifalde dette, at denne ubenævnte Digter, ſom har ſøgt at efterligne ham, ey uhældig har troffet den Simplicitet, Naivetet og Munterhed, ſom ere deſlige Digters rette Kiendemærker. De faa Digter deriblandt, ſom handle om Kiærlighed, ſynes ganſke uſkyldige og for Ærbarheden ufornærmelige. For Reſten kan man ſige, at Indholdet af en Deel er kun lidet betydeligt, ſom Digteren ſelv erkiender. Den førſte er over Anakreon, og lyder ſaaledes:

Anakreon min Lærer!
Du Sang om Viin og Amor,
Om Ceres og om Venus,
Om Spøgen og om Kyſſen,
Om Dandſen og om Springen,
Om Munterhed og Glæde.
Anakreon min Lærer!
Du ſang kun muntre Sange,
Og naar du ſang, ſaa drak du,
Og naar du drak, ſaa loe du,
Og altid ved din Drikken,
Sang du de glade Sange.
Anakreon min Lærer!
Du Sang, du loe, du døde.

De andre Sange have følgende Opſkrifter: Gleim, Amor, Drikke Sang, Gesner, Indbydelſe til Søvn, Gudernes Lyſt, Amors Billede, Phillis, Lærken, Chryſillis, Silkon, Arbeyde, Kaffe, Bacchi Feſt, den unge Pige, Sommerfuglen, Philomele. Vi ville nok til en Prøve anføre Lovſangen over Gesner:

Gesner! Tydſklands høye Digter!
Du ſom ſang de høye Sange,
Om den fromme Abels Myrden,
Naar du i de tykke Lunde
Ved den klare Kilde ſlummer,
Flaggrer ſagte ſpæde Amor,
Og med lætte Vinger vifter
Milde Zephyr rundt omkring dig.
Lænende ſig til ſin Urne
Stiger Nymphen op af Kilden,
Og med venlig Smiil befaler
Vældet ſagtere at raſle;
Dryaden gaaer udaf Eegen,
Hun til dig og ſagte liſper.
Gesner! muntre Hyrde-Sanger!
Hæld dig! glade Skovens Digter!
Og naar du igien opvaagner
Seer du rundt omkring i Buſken,
Tuſindfarved ſkiønne Krandſe,
Som de glade Amor flettred';
Og de muntre Piger ſniger
Sagte ſig omkring i Buſken,
Mens du ſynger glade Sange
Til din liflig toned Fløyte.

Nok den ſidſte til Philomele:

Søde lille Philomele!
Søde Skovens Sangerinde!
Hvorfor ſynger du ſaa eenſom
I de tykke ſtille Skove?
Syng, naar andre Fugle ſynger.
Da ſkal de høre op at qvidre,
Da ſkal Nympher glemme Aaen,
Og de ſkal i Skove vandre
Midt i klare Middags-Tider.

Ney!

Ney! du ſynger, naar Hyrdinder
Vandre ved den blide Maane,
I de kiøle Midnats Timer,
Naar Dryader, Fauner, Nymphер
Dandſer, ſpøger, leer og ſynger;
Da forglemmer Pan ſin Fløyte,
Fauner glemmer deres Spøgen;
Dryader forglemmer Egen
For at høre Philomele.
Syng da ſøde Skovens Sanger,
Naar jeg med min kiære Phillis
Ligger i de eenſom Buſke;
Maanen maler blanke Skygger,
Kilden raſler immer ſagte,
Milde lætte Zephyr flaggrer,
Mellem Myrtetræets Greene,
Syng da ſøde Skovens Sanger;
Syng da ſøde Philomele!

Kiøbenhavn. Termini Botanici **ſom Grunden til Plantelæren, paa nye i en Alphabetiſk Orden udgivne** af Olaus Olavius, Stud. Philoſoph. Bl. 1772. 72 S. i 8vo. Med **J. R. Theils** Skrifter. — Forfatteren har med denne Samling af Botaniſke Kunſtord vildet lætte Arbeydet for Begyndere, ſom ville lægge ſig efter denne Videnſkab og ved Hielp af Syſtemet lære at kiende Urterne paa egen Haand. Han aflægger for Henſigten af dette ſit Arbeyde følgende Regnſkab: „En Begynder, ſom lægger „ſig efter Plantelæren, og ved Hiælp af Syſtemet den ſikkerſte Veyviſer agter med Tiden at kiende Urterne paa ſin „egen Haand, har adſkillige Vanſkeligheder at beſtride. „For det første maa han anvende en lang Tid paa at ſamle „Urterne, med mindre han er paa et beleyligt Sted, ſom „undertiden ikke lader ſig giøre uden Bekoſtninger. For „det andet, naar han kommer hiem, eller og ſtrax paa Marken, om dertil gives Leylighed, maa han nøye underſøge „deres adſkillende Kiendetegn, førend han kan være vis paa „ſin Sætz. Men nu gives der en Deel overmaade fine og „ſubtile Urter, hvis Stovknoppe falde af, kort ſagt, hvis „Frugtdæle ſtrax forandres fra ſin naturlige Beſkaffenhed,

„ ikke at tale om Vand-Blomſterne, ſom meget ſnart for-
„ medelſt en Mangel af forrige Underholdning forſvinde, in-
„ den man veed et Ord deraf, ſaaledes, at man ikke er i
„ Stand til at ſee de fornødne adſkillende Kiendetegn paa
„ Frugt-Redſkaberne ſaavel ſom andre deres Deele. Der
„ maa altſaa ſtor Færdighed til at underſøge diſſe ſamme,
„ inden de forſvinde, og følgelig maa man paa et Haar
„ ihukomme og forſtaae hvad alle forekommende Kunſt-Ord
„ egentlig vil ſige. Thi, i Fald ſaadan en Kundſkab fat-
„ tes, er heele Arbeydet omſonſt, og Lyſten derved under-
„ tiden fortabt. Men hvem vilde fordre ſligt af en ung
„ Plante-Lærling? Følgelig vilde det meget lætte under Ar-
„ beydet, naar man havde ſaadan en Bog ved Haanden,
„ hvor Kunſt-Ordene laae paa rede Hænder, uden at man
„ behøvede at læſe tre eller fire Sider, førend det fornødne
„ Ord kom for Dagen. Og denne er Aarſagen, hvorfor
„ jeg har foretaget mig, at ſætte Hr. Doct. Buchhaves
„ **Grund til Plantelæren**, udi en alphabetiſk Orden,
„ hvor den Syſtematiſke kunde fordrage Forandringen uden
„ at komme derved i meget ſtor Uorden.“ Samlingen er bragt til 17 Afdeelinger: 1) om Frøet: 2) om Roden: 3) om Stammen: 4) om Grenene i Sammenhæng med Stammen: 5) om Knopdannelſen: 6) om Bladene: Axel-Bladene, ſom i ovenanførte Hr. D. Buchhaves Skrift udgiør en Afdeeling for ſig ſelv, ere herved tilføyede: 8) om Planternes forſkiællige Blomſtringsmaader: 9) om Blomſterbægeret: 10) om Blomſteret: 11) om Frugt-Redſkaberne: 12) om Tilhæftnings-Stedet: 13) om de Planter, hvis Frugt-Redſkaber ere meeſten ukiendelige: 14) om Planternes Orden: 15) om Brugen af Planteſyſtemet: 16) om Planternes Vandſkabninger: 17) om Planternes Voxeſteder. For Reſten har Forfatteren ikke giort nogen ſynderlig Forandring, uden at han har anført Petiolus (Bladſtilken) og Pedunculus (Blomſterſtilken) ſom begge virkelig ere en Art af Stammen, iblandt andre Stam-Arter, da de i forbemældte Skrift findes i den ſiette og ottende Afdeeling. Hvad han har udeladt, er ſkeet for at undgaae Vidtløftighed, og fordi han ikke har agtet det uforbigiængelig nødvendigt for en Begynder. Hvad de danſke Kunſt-Ord angaaer, da tilſtaaer han, at han ikke har kundet finde bequemmere, meget fra undtagne,

ne, og han har derimod alene indrykt nogle flere af de latinſke, ſom vare udeladte af ovennævnte Skrift. Meſtendeels finder man og de latinſke Navne nøt og vel overſatte ved enkelte danſke Kunſt-Ord, uden nogle faa Steder, hvor man har maattet behiælpe ſig med Omſkrivninger.

Edinburg. (Beſlutning af An Appeal to common Senſe &c. See No. 17.) Ligeſom Børn, der ledes alt for længe ved Ledebaand, blive frygtſomme, og læ ſnuble og falde, naar de først begynde selv at bruge deres Fødder; saa ere og de Lærde, og med dem de Ulærde, saa længe vante til formelige Slutninger og Beviis, saa at de vakle ved de klareſte og tydeligſte Sandheder, og staaer i Fare for at blive til almindelige Tvivlere. Ikke deſto mindre gives der Sandheder, og det ikke saa, ſom de maa troe uden noget saadant Beviis, saafremt de vil ikke opgive al Paastand paa Fornuft, og diſſe ere juſt alle Kunſters og Videnſkabers Grund-Sandheder. At vi ere til, maa vi troe, blot af den Grund, fordi vi maatte være ſtore Daarer, om vi endog kun vilde kalde det i Tvil. Her er en Sandhed, ſom vi maa troe uden nogen Beviis-Grund, saafremt vi ikke ganſke vil afſige os med al Forſtand. At vi, ſom nu ere til, ere juſt de ſelv ſamme Perſoner, ſom vi vare i den forrige Uge og for 20 Aar ſiden, ogſaa dette maa vi troe, ey alene uden al Beviis-Grund, men endog imod mange ſkinbare Grunde for det Modſatte. Thi i 20 Aar kan ethvert Lineament, enhver Sinds-Forfatning i Siælen forandres hos Menneſket, og dog bliver det den ſamme Perſon, ikke deſto mindre maa vi troe denne vor Perſons Identitet, saafremt vi ikke ville ſpille Narrens Rolle. Ligeſaa forholder det ſig med Tingenes Identitet og Tilværelſe uden for os, med Dyrenes animaliſke Liv, Tingenes Kræfter, og alle andre Grund-Sandheder i Kunſterne, Videnſkaberne og det almindelige Liv. Ey heller anderledes forholder det ſig med Religionens Grund-Sandheder. Troe vi hine, saa maa vi og troe diſſe; og tvivle vi paa diſſe, saa maa vi og tvivle paa hine; saaſom de begge grunde ſig paa een og ſamme Anſeelſe, nemlig Menneſke-Forſtandens. Da vi nu have dette ſikre og klare Principium i og hos os ſelv; saa var det ſælſomt i høyeſte Grad, om vi, for at aflægge Regnſkab for vor Troe paa Grund-Sandhederne, vilde

tage vor Tilflugt endten til en Aſſociation af Jdeer, eller en dyriſk Drift og Nødvendighed, eller noget andet ligeſaa dunkelt. „Jeg tilſtaaer vel (ſiger Forf. S. 35 o. f.) at man kan „ behøve al Veltalenheders Magt, for at giøre de Dumme, „ de Tankeløſe, de Ubetænkſomme opmærkſomme paa de „ mangfoldige Aftryk af Guds Tilværelſe og Egenſkaber. Men „ jeg paaſtaaer tillige, at den, der ikke er formuende, for „ at ſee den uſynlige Gud i Naturen, kan heller ikke overbe„ viſes ved nogen Slutning. Thi han ligger ſyg af en ulæ„ gelig Uorden, ſom man kan kalde Naragtighed, eller hvad „ man vil." Dette er Jndholdet af den **første Bog** S. 1-49, om den Anſeelſe, hvorpaa vi antage alle Grund-Sandheder. Nu anvender Forfatteren diſſe almindelige Grundſatzer, ſom her kortelig igientages af det **første Bind**, paa Religionens Grund-Sandheder. Den **anden Bog** handler om **Guds Tilværelſe og Eenhed**, S. 50 f. Den ſelvſamme Kraft i den menneſkelige Siæl, formedelſt hvilken vi uden al Raiſonnement og i et Øyeblik underſkille **Hensigt** og **Øyemærke**, denne giør og, at vi i Naturen umiddelbarlig ſee den uſynlige Gud. Alle Forſøg til at beviſe denne Sandhed, ſvække kun Overbeviisningen og befordrer Scepticismum; thi der gives ingen Satz, ſom er klarere end denne. Man kan bruge analogiſke Slutninger, for ret at ſætte det Modſattes Urimelighed i Lys. Men beviſe Sandheden maa man ikke, man har alene behørig at foredrage den, og ſaa ved en blot Appellation at overgive den til Menneſke Forſtanden. Ogſaa **Guds Eenhed** maa man ikke ville beviſe med Slutninger. S. 73. „J taler i et Sælſkab om Forfatterens af Eſprit des „ Loix ſtore Genie. Een af Tilhørerne falder Eder ind i „ Talen med den Erindring, at man jo ikke med Viished kan „ beviſe, om denne Bog har alene een, eller flere Forfattere. „ J ville da ſpørge ham, om han vel veed noget med Viished „ om nogen anden Forfatter foruden **Montesquieu**? og „ hvis ikke, ſaa farer J fort, og agter intet videre paa den„ ne Uforſtandige." Ligeſaa maa man og roelig blive ved at troe paa Guds Eenhed, indtil nogen med Viished kan forebringe noget om en anden Gud. Den **tredie Bog** handler om Guds Egenſkaber. S. 80 f. „Menneſker af Smag „ betragte **Demoſthenis** og **Ciceros** Værker og erkiende „ dem ſtrax for ſtore Talere, ellers **Homers** og **Virgils**,

„ og

„ og bliver henrykkede af deres Digtegaver. Alene Guds „ Egenſkaber kan de ikke erkiende af hans Værker. Dette „ maa ganſke viſt paa hin ſtore Doms-Dag beſvære dem med „ Forvirring og Skam.“ Herpaa følger et meget ſmukt Foredrag om Guds Godhed og Retfærdighed. Men om den ſidſte giver Forfatteren ikke et fuldkommen rigtigt Begreb. Han ſætter ſamme lige mod Guds Godhed, og tilegner den alt Ondt i Verden, ligeſom hiin alt Godt. Her forekommer en eftertrykkelig Anklagelſe mod dem, ſom overſee Guds Egenſkaber, i ſær hans Godhed, eller vel og kalde dem i Tvil; fornemmelig imod de ſmaa Philoſopher, ſom ſøger en Ære i at fornægte eller foragte Gud. „Derſom et Menneſke be„ gaaer den Nederdrægtighed, at fornægte ſin Familie og „ Venner, fordi de ikke ere i Agt hos fornemme Folk, ſaa „ giør han ſig foragtelig. Spotter han over ſin Fader eller „ Ven, for at fornøye Sælſkabet, ſaa bliver han afſkyelig. „ Er han efter et langvarigt uretmæsſigt Forhold dsv imod „ ſin Faders venlige Erindringer, fordi den gode Mand er „ ikke efter Moden, ſaa holder man ham for et Uhyre. „ Hvad maa man da ikke dømme om dem, ſom af ingen be„ dre Grund forholde ſig ligeſaa ſtrafværdig imod den, der „ er Englers og Menneſkers Fader? o. ſ. v.“ Saadanne Foreſtillinger virke mere, end tykke Bind af Demonſtrationer a priori. I den 3die Bog S. 171 o. f. bliver den Lære om **Forſynet**, kort og tydelig og grundig fordraget. Forfatteren forſtaaer den Kunſt ved bequemme Inſtantzer at hæve Indvendinger, og at jævne alt paa ſin Vey. Den Klage over den ulige Uddeeling af Lykkens timelige Gode beſkiæmmer han S. 145 f.: „**Hvad Guld er imod Sølv, det er Dy„ den imod Guld**, beundrer man ſom en ligeſaa ſand, „ ſom ſmuk Sententz: Men troer man det og? næppe! thi „ man ſkulde da ikke høre Klager imod Forſynet, o. ſ. v.“ I den 4de Bog om Guds moraliſke Regiering, tales vel noget ubeſtemt om den guddommelige Retfærdighed, og Skabningens Øyemærke. Men Foreſtillingen er dog ogſaa her i det Ganſke fortræffelig. Den 5te Bog om den moraliſke Forpligtelſe, advarer for begge Afveye, nemlig paa den eene Side at vente af Guds Indflydelſe det, hvortil han har givet os naturlige Kræfter, og paa den anden Side uden en guddommelig Ledelſe og Indflydelſe at ville være viis og god.

„ For

„ For ey at beſkyldes for Fanaticismus, dette vore Tiders
„ ſtore Skrækbillede, tilſtaaer jeg gierne, at det er nødven-
„ digt, at betiene ſig af alle rimelige Midler til Viisdom og
„ Dyd. Men efter den Kundſkab jeg har om Menneſket og
„ Dyden, maa jeg agte det for umueligt, at det uden en
„ Vens Ledelſe og Underſtøttelſe kan blive dydig. I den
„ hele Verden veed jeg ingen bedre Ven dertil, uden een ale-
„ ne; og maa jeg derfor holde enhver Anviisning til Dyden
„ for phantaſtiſk, der ikke leder os til Gud.“ I den 7de Bog om Samvittigheden S. 235 f. underſkiller Forfatteren den moraliſke Sands og Samvittigheden fra hinanden. Vi har ey alene en Følelſe, men og en umiddelbar Indſigt af Moralitet, og denne kalder han en moraliſk Sands, hvilken han altſaa ikke, ſom Hutcheſon giør til en blot Drift, men afleder den fra Menneſke-Forſtanden. Anvendelſen af denne Sands paa vore egne gode og onde Handlinger kalder han Samvittighed. Begge ere ey altid forbundne med hinanden, ſom bliver viiſt af Davids Exempel S. 247 f. Ved Samvittigheden ſynes Forfatteren at antage viſſe beſynderlige guddommelige Indvirkninger paa den menneſkelige Siæl; thi han vil ikke tilſtaae nogen vildfarende, eller ſcrupeløs Samvittighed, men erklærer alle dens Udſagn uden Undtagelſe for ſande og for Guds egen Stemme, hvilket man vel veed at være dreven for vidt. Den 8de Bog handler om den tilkommende Dom. Lord Bolingbroke er meget ivrig i at forringe Troen paa Guds moraliſke Egenſkaber og hans Regiering, og Hr. Hume ſtemmer an i ſamme Tone. Men Menneſke-Forſtanden ſiger, at Gud hader det Onde og elſker det Gode, og at han baade har Magt og Ret til at fordre os til Regnſkab. Meer behøve vi ikke for at vente Straf eller Belønning af ham. Og uden ſpisfindig Diſputering over den tilkommende Dom, med al Flid at forberede os dertil, det er Menneſke-Forſtand. Bolingbrokes Urimelighed og Hume's Sophiſterier blive her meget tydelig foreſtillede, og Shaftesbury's Beſkyldning, at Haabet om tilkommende Belønninger forvandler Dyden til Egennytte, bliver prøvet. Endelig indbefatter den 9de Bog nogle almindelige Betragtninger over Evidentzen i diſſe Religions Grund-Sandheder, tilligemed den Erindring, at blot Mangel af Opmærkſomhed og alvorlig Øvelſe er Aarſagen til den ſvage Troe og den Tvil,

nogle

nogle har derom. —— Saa meget af Værkets Indhold. Man holder ey uden Grund for, at det løber ud paa en blot Ord-Strid, at Forfatteren med saa stor Iver erklærer sig imod al Bevis for Grund-Sandhederne, da just det Foredrag, som han fordrer, er det, hvad andre kalde Bevis. Saa har **Clark**, **Derham**, **Ray** o. a. fl. i deres Beviser for Guds Tilværelse virkelig ikke giort andet, end søgt at forestille denne Sandhed paa en sandselig Maade. Forfatteren udtrykker sig og undertiden saa ubestemt, saa at man kunde lægge ham til Last, at han vilde undertrykke Undersøgnings-Geisten. Men man kan derimod ikke frakiende ham den store Fortiene-ste, at have forestillet Religions Grund-Sandhederne paa en ligesaa tydelig, som behagelig Maade, og at have opdaget Tvivlernes Urimelighed, til deres Beskiæmmelse. Hans Værk er et kraftigt Middel imod den overdrevne Demonstrations-Geist og Tvivle-Syge. Den første Deel deraf er saa gammel, som siden 1766., men den sidste udkom først i forrige Aar.

Leipzig. De bonæ voluntatis ad veritatem rectè cognoscendam necessitate. 1771. $4\frac{1}{2}$ Ark, er Opskriften paa en Afhandling, som Hr. M. **Ernst Wilh. Hempel** offentlig har forsvaret. Materien er vigtig og fortiener alles Opmærksomhed. Snart har man nægtet al Moralitet i Kundskabs og Sandheds Erkiendelse, fordi man har troet sig overbeviist om, at Villien overalt blev bestemt af Forstanden i alle sine Handlinger, og tvertimod slet ikke formaaede noget over Forstanden. Snart har man af blot Lætsindighed og andre endnu slettere Grunde vildet kiende al Vildfarelse fri for Tilregnelse, og ikke vildet tage nogen det ilde op, om han end feylede nok saa meget fra Sandhed. Denne for de menneskelige Handlinger saa skadelige Tænkemaade, og denne saa lastværdige Ligegyldighed mod Sandhed og Vildfarelse, har Forfatteren med megen Grundighed søgt at bestride. Han har derved ikke svævet ud i ovendrevne og mørke Deductioner. Efter den fornødne Forberedelse viser han i §. 5. at Forstanden overalt og aldeles ikke bestemmes ved Grunde til at erkiende noget for sandt eller falsk uden at jo Villien ogsaa har sin Deel deri. End ikke en Demonstration kan med Sandhed og slet hen siges saa strax at afvinge os vort Bi-

fald.

fald. Den Opmærkſomhed, ſom hører dertil, for at overtænke alt i ſin Forbindelſe og Sammenhæng, hænger ſom oftest og for den ſtørſte Deel af den fri Villie. Meget mindre kan det Slags Grunde afvinge os noget Biefald, hvorpaa en egentlig ſaa kaldet Demonſtration aldrig lader ſig bygge, og ſom dog i mange Tilfælde ved alle Omſtændigheders nøyere Betragtning, giver os en ganſke tilforladelig Vished og Sikkerhed. Af alt dette ſlutter Forfatteren §. 7. at end ikke den meeſt udvalgte Godhed af Forſtand er tilſtrækkelig til Sandheds Erkiendelſe, allermindſt i ſaadanne Ting, ſom udfordrer en ſtor Anſtrængelſe af Kræfter. Villiens Godhed er ligeſaa vel nødvendig dertil. Dertil henhører ſaavel en efter Forſtanden aſpaſſet Størrelſe af naturlige Tilbøyeligheder, Drifter og Begiæringer, og deres rigtige Forhold imellem hinanden, ſaa at ikke de uædlere herſker over de ædlere, ſom og en ſaadan Grad af Frihed, der ikke for læt overvindes af Begiæringernes levende Virkſomhed, og dernæſt det faſte og beſtandige Forſæt altid at følge de ædlere Drifter, i ſær Samvittigheden og Villiens moraliſke Godhed. Lætſindighed, Ladhed, Affecternes Hæftighed, og den Tilbøyelighed, altid at ville raade ſig ſelv, bliver altid ſtore Forhindringer for Sandheds Kundſkab, og enhver antager helſt uden videre Betænkning ja vel og med Øynene afvendte fra alle vigtigere Grunde, det for Sandt, ſom meeſt ſmigrer dens Tilbøyeligheder. Forſtandens Brug hænger altid af Villien. Dette bliver end mere beviiſt i §. §. 8. 9. Fremdeles viſer Forfatteren, hvorledes viſſe Hovedlaſter foranledige og befæſte Vildfarelſer i Forſtanden. Derhen regner han fornemmelig den Stolthed, der ikke giør ſig megen Umage for en Ting, der holder ſig for dygtig til alt hvad det ſkal være, vil ikke lære noget af andre, og ikke tilbage kalde hvad Meening den tilforn har forſvaret. Han gaaer videre og viſer §. 11. at Forſtanden endogſaa kan forderves af Villien. Mange forderve deres Legemer ved en ſlet Levemaade, og ville end dog med de ſvageſte og meeſt udmattede Kræfter dømme om alle Ting. Andre vænne ſig og til ved de allerfleſte Adſpredelſer at tænke og ſkrive om de vigtigſte Ting. Fra §. 14. beſvarer han nyere Philoſophers Indvendinger og modſatte Læremaade. Derpaa viſer han §. 20. et dobbelt Forhold, ſom Forſtanden har til Villien. Først kommer Forſtan-

ſtanden Villien tilforn og lænker og ledſager den, i det den foreſtiller ſig de Ting, hvorpaa Villien henretter ſine Begiæringer. For det andet er den ſelv Drifterne og Friheden undergiven, ſaaſom den ſelv af ſamme henrettes meget meer paa denne eller denne, end paa andre Ting. Hvoraf komme det ellers, at forliebte Narrer, tænker aldrig paa nogen Ting med en meer levende Foreſtilling, end paa ſmukke Piger? Derfor maa den Lærde og ſøge at oyhøye de ædlere Drifter og deriblandt Samvittigheden og at giøre dem herſkende, paa det hans Forſtand ſaa meget deſto lættere allerede ved Drifternes egen Styrke kan henvendes paa de vigtigſte Tings og de fornuftige Skabningens ypperſte Anliggenheders Betragtning, og afvendes fra uberydelige Smaaheder, da man dog ogſaa gierne anmaſſer ſig Ret til over hine at fælde afgiørende Domme. Fremdeles forklarer Forfatteren hvorledes man ſkal underſkille Virkſomheden i de blotte Villiens Drifter, ſom opvække Foreſtillinger i Forſtanden, fra Friheedens Virkninger, hvad det er at følge Fornuften; hvorledes Menneſket ved Underviisning, og ved en høyere Hiælp kan forbedres. Til begge behøves et godt Forſæt. Desuden retter ſig det guddommelige Forſyn efter Menneſkenes endog de Lærdes, moraliſke indvortes og udvortes Forhold, og dette aabner og Leylighed til en god Betragtning. Grundighed, en ſmuk Skrivemaade, og Materiens Vigtighed, giøre denne Afhandling ſær læſeværdig.

Göttingen. Hr. Doct. **Miller** har paataget ſig det ſærdeles nyttige Arbeyde, at uddrage af den ſtore Mosheimiſke Sædelære de for Chriſtne vigtigſte Materier, og at udgive ſamme ſom enkelte Afhandlinger. Af diſſe moraliſke Skrifter ere hidindtil følgende udkomne under Hr. Doct. Millers eget Navn: 1) **Anleitung zum heilſamen Gebrauch des heiligen Abenmahls.** S. 96. 2) **Abhandluug von den Pflichten der Chriſten in der Ehe und im hauslichen Leben.** 396 S. 3) **Abhandlung von der Pflicht der Chriſten in Anſehung der Feinde, der Proceſſe, und der Zweykampfe.** 138 S. 4) **Abh. von der tugendhaften Erhaltung des Lebens, und von der richtigen Beurtheilung des Selbſtmordes.** 144 S. 5) **Abh. vom Eide, Meineide und von Gelübden,** 106 S. og under den

den Sal. Hr. von Mosheims eget Navn. 6) Philoſophiſch-theologiſche Abhandlungen von den moraliſchen Krankheiten des menſchlichen Geſchlechts. Læſere der ikke har Leylighed til at eye eller læſe det ſtore moraliſke Værk, ville viſt vide ſig Hr. M. Takſkyldige for diſſe deraf uddragne Afhandlinger, og ønſke ſig flere deraf.

Caſſel. Georg Wilhelm Stein, der Arzneygelahrheit Doctors, Hochfürſtl. Heſſ. Hof-Medici, der Arzney- Wundarzney- und Entbindungskunſt ordintl. off. Lehrers am Collegio Carolino und des Collegii Medici zu Caſſel Mitglied, practiſche Anleitung zur Geburtshülfe in wiedernaturlichen und ſchweren Fällen zum Gebrauch der Vorleſungen, mit acht Kupfertafeln. 1772. 239 S. i 8vo. Man lægger megen Roes paa denne Lære- og Læſe-Bog, hvis theoretiſke Deel er tilforn udkommen. Forfatteren giver vigtige og fortræffelige Raad og Haandgreb i adſkillige vanſkelige Tilfælde. Han lover at udgive et eget Bind, ſom ſkal indbefatte lutter mærkværdige Tilfælde ved Fødſels-Hielpen.

Cleve og Leipzig. Wilh. Alb. Backiene ꝛc. hiſtoriſche und geographiſche Beſchreibung von Paläſtina ꝛc. aus dem Holländ überſ. und mit Anmerk. begleitet von Gottfried Arnold Maas, Conr. des Königl. Gymnaſii zu Clewe. Des zw. Th. zw. Band. 1771. 410 S. i 8vo. I denne Deel giøres Begyndelſe til at beſkrive Stæder og Flekker i Judeland, hvoraf Reſten ſkal udgiøre det følgende Bind.

Leipzig. Af Hr. Paſtor von Einems Ueberſetzung der Hr. von Mosheims Kirchengeſchichte, er udkommen den tredie Deel, ſom indbefatter paa 608 Sider, det femte, ſiette, ſyvende, ottende og niende Aarhundrede. Man finder og her den Engelſke Overſætters Hr. von Mechaine's Anmærkninger tilføyede.

Lemgov. Agrikola des Tacitus. 1772. i 8vo. Er af Hr. Rector Sørgel til Brunsvig, overſat til Forklaring og Brug i Skoler, og han har tilføyet deels andres, deels egne Anmærkninger.

No. 21.

Kiøbenhavnske Efterretninger om lærde Sager.

I. Hæfte. Torsdagen den 27de May 1773.

Sorøe. Sigurd Sigurdsens **Anmærkninger i et Brev til sin Ven, over den 31 Deel af allgemeine Welt-Historie, forfattet af A. L. Schlösser.** 1773. 52 S. i 8vo. — Disse Anmærkninger ere opsatte i Form af et Brev til en Ven, og kan ansees for en temmelig udførlig Kritik over Hr. Schlössers Arbeyde, og tillige temmelig skarp, men, som det synes, ikke skarpere, end Hr. Schlössers egen Kritik over den Mands Arbeyde, som hermed tillige bliver forsvaret. Forfatteren har inddeelt sine Anmærkninger i tvende Slags, hvoraf det første angaaer Skriftet i Almindelighed, det andet visse derudi anbragte Sætninger. Han tilstaaer vel Hr. Schlösser den Fortieneste, at have samlet en Deel grundig og vel skrevne Afhandlinger om de nordiske Lande, og oplyst dem med sine Anmærkninger. Men en Samling af saadanne polemiske og kritiske Skrifter kan vel tiene til Materialier til en nordisk Historie, men fortiener ligesaa lidet at kaldes Deele af den nordiske, end sige almindelige Verdens Historie, som Kalk og Steen kan kaldes Deele af en Bygning. Forfatteren har derfor anviist disse Afhandlinger, som udgiøre den 31 Deel af **allgemeine Welt-Historie** en langt bequemmere Plads iblandt **Zusätze zur allgemeine Welt Historie.** Naar Hr. Schlösser i Fortalen mælder om de Materialier, han maatte hente af særdeles mange, meest ubekiendte Skrifter, som vare tildeels

vanſkelige at opdage, ſaa maatte man herved læt tænke paa rare Haandſkrifter, eller paa andre hiſt og her i Bibliotheckerne nedgravne Bøger, ſom dem Hr. Schlöſſer havde betient ſig af til dette ſit møyſommelige Arbeyde. Men man finder dog i Værket ſelv ingen Spor til ſaadanne Skrifter, da det for den ſtørſte Deel er en blot Samling, Overſættelſe eller Udtog af Schönnings, Stritters, Bayers, Ihres, Erichſens og Fiſchers Skrifter, der ikke for længe ſiden alle ere trykte, ſaa intet er hans eget uden de 2de førſte Kapitler i den anden Deel af Værket, eller den ſaa kaldte allgemeine Nord. Geſchichte, der for en ſtor Deel grunder ſig paa hans tilforn udgivne Proben Ruſſiſcher Annalen, og en Deel af ham indſtrøede Anmærkninger. End da ſkal denne Deel af allgemeine Welt Hiſtorie ikkun være en Indledning eller ſom Prolegomena til den nordiſke Hiſtorie, hvilken altſaa ſelv maa blive meget vidtløftig. Vor Forfatter bifalder og ikke de 2de Grunde, paa hvilke Hr. Schlöſſer har indført en almindelig Afridsning af det Aſiatiſke Norden i vor Europæiſke Nordens Hiſtorie, da den ene beviſer mere end den ſkulde, og er for vidt udſtrakt, den anden kan læt forlede til den Grundſætning ſom en Joh. Magni og en O. Rudbeck har lagt til Fundament til deres hele Fabel-Bygning. Dog ſynes Forfatteren her fornemmelig at have vildet giøre Application af Hr. Schlöſſers Conſequentzmagerie paa ham ſelv. Men med Hr. Schlöſſers Redelighed og Oprigtighed i at behandle andres Skrifter er han ſlet ikke fornøyet. For det første dadler han meget, at han har givet Hr. Schönnings Skrift en omvendt og forkeert Titel, nemlig: Afhandling om de gamle Grækeres og Romeres Uvidenhed om Norden, da Hr. Schönning ſelv har kaldet det Afhandling om de gamle Grækeres og Romeres Kundſkab om de nordiſke Lande, og denne Fordreyelſe anſeer han ſom en driſtig Fornærmelſe baade mod Forfatteren og det lærde Publikum. Dernæſt bebreyder han ham, at han har viiſt for liden Agt mod de Skribentere, ſom har brudt Iiſen for ham; at han har lemlæſtet deres Skrifter, og udeladt deraf alt hvad ſom ey ſtemmede overeens med hans egne Sætninger; at han har ſat deres Sætninger ud af deres rette Sammenhæng og Læſeren udaf Stand, til ret at dømme mellem Schlöſſer og dem, allerhelſt, da ey

altid

altid anføres, hvor og i hvilke Poster han viger fra sine Forgiængere, eller hvor han har udelukt deres Satzer; at han endelig har blandet sine Anmærkninger saaledes med deres, at man paa de fleste Steder ikke kan vide, hvilke der ere hans og hvilke deres. Iblandt de Skrifter han saaledes har behandlet nævnes og Hr. Schönnings **Afhandling om Finmarken**, da han derimod har brugt en mere redelig Omgang med den **Afhandling om Græckernes og Romernes Kundskab om Norden**, hvilken han hel og holden har indført, og ved visse Mærker adskilt sine egne Anmærkninger fra Forfatterens. Fremdeles bebreydes ham Vrede og Bitterhed i at igiendrive en Deel af Hr. **Schönnings** Sætninger, da han i at modsige andre har viist en mildere Høflighed. Her maa vor Brev-Skribent selv tale: „Hvoraf den„ ne Forskiæl, denne Partieskhed just imod den, hvis Af„ handlinger udgiøre den største Deel af Hr. **Schlössers** „ Værk; mod en Mand, hvis Arbeyde Hr. **Schlösser** har „ giort til sit eget, ved at lade det oversætte og indføre i „ den Deel af **allgemeine Welt-Historie**, som paa Titel„ Bladet fører Navn af hans Foster? Skulde Hr. **Schlös**„ ser være saa skrøbelig, at han har ladet sig bringe i Har„ nisk, fordi **Schiönning** ey nok har ophøyet hans Tractat, „ kaldet **Forsök til en almän Historia om Handel och** „ **Siöfart uti the äldsta Tidar**, eller fordi han har vovet „ at modsige de derudi anførte Sætninger? Man maa troe „ det, **Schiönning** har ey nok som iagttaget den nu næsten „ overalt blandt de Lærde vedtagen Regel, Laudes, Lau„ deris ut ipse: Han har været saa dristig at modsige Hr. „ **Schlösser**: For den Synd burde han revses. Men hvor „ ubilligt handler ey Hr. **Schlösser** derudi, at han vil nægte „ andre den Frihed, af hvilken han selv saa mesterlig betiener „ sig? Dög, **Schiönnings** Skrifter ere saa slette, kunde „ man her tænke, at de frem for andre fortiener at lasses; „ det kan umueligt være. Skulde vel Hr. **Schlösser** besidde „ saa liden Indsigt og Smag, at han, hvis saa var, vilde „ lægge dem til Grund for sit Værk, værdige dem en Over„ sættelse, og give dem en Plads i et saadant Skrift, som „ **allgemeine Welt-Historie**?" Dette har fremdeles givet Forfatteren Anledning til en skarp Anmærkning, som vi og her videre maa lade asætte: „Hr. **Schlösser** har, som nyelig

„ er erindret, saa meget paa Hr. Schiønnings Afhand-
„ linger at udsætte. Det hele Kapitel i bemelte Afhand-
„ linger, som angaaer Plinii Beretninger om Norden,
„ er fuld af saa mange Urigtigheder, siger han, at om han
„ dertil skulde have giort de fornødne Anmærkninger, vilde
„ disse have blevet større end Texten selv. Ptolomæi hele
„ Jordbeskrivelse erklærer han for at være saa forqvaklet, at
„ intet ved den er at giøre, eller noget derpaa at bygge for
„ nærværende Tid, saa at Schiønnings og andres der-
„ over giorte Forklaringer maa følgelig være slette, intet
„ due. Om Hr. *Bayers* Geograghia Russiæ ex Scriptori-
„ bus septentrionalibus siger Hr. Schlösser, at den er sin
„ store Forfatter uværdig, følgelig slet og udueliig. Hr.
„ Schiønnings Forsøg til Norges gamle Geographie,
„ giver han et haanligt Navn af gamle Tresser. Alt dette
„ uagtet har dog den gode Hr. Schlösser udkrammet disse
„ gamle Tresser, disse forliggede Vahre, og for disse saa
„ slette, deres Forfattere saa uværdige Afhandlinger har
„ han taget Publici Penge ved at lade dem indflikke i allge-
„ meine Welt-Historie. Hvad skal man kalde dette?
„ Burde man vel ey have mere Undseelse for det lærde Pu-
„ blikum, end at paabyrde samme saa slette Vahre? eller
„ burde man ey have sparet Læserne den Bekostning, eller
„ den Fortræd og Umage, at læse alt saadant, ved selv at ud-
„ arbeyde noget bedre? Hvo er vel tient med, at faae den
„ samme Ting hundrede Gange opkogt, nu sagt af en
„ Clüver, af en Bayer, af en Leibnitz, nu igiendrevet
„ eller anderledes forklaret af en Schiønning, nu paa nye
„ modsagt eller omsnoet af en Schlösser, og det i saadant
„ et Skrift, som allgemeine Welt-Historie er? At en
„ slet Skribent lader et utidigt Foster, men som han med
„ megen Møye har frembragt, løbe ud i den lærde Ver-
„ den, det kan undskyldes, han indseer ey dets Feyl, eller
„ de forekomme ham som lutter Skiønheder: men at man
„ udkrammer Snorer, som man selv veed at være slette,
„ det veed jeg vist ikke, hvad man skal kalde." Endelig finder Forfatteren Hr. Schlösser i Modsigelse og Uovereenstemmelse med sig selv, i det han, naar det saa falder ham tilpas, erklærer de gamles Efterretninger om Norden for falske, urimelige, uefterrettelige, og atter igien selv tager

sine

ſine Hoved-Beviſer af dem, hvor de dog kunde være ligeſaa upaalidelige. Saavidt Forfatterens almindelige Anmærkninger. Nu følge de beſynderlige over enkelte Ting og Steder, ſom ſkulle tiene til at giøre Læſeren end mere bekiendt med Hr. Schløſſers Arbeyde, og ſætte ham i Stand til at afveye dets Værd. Saaledes ſavner Forfatteren for det første hos Hr. Schlöſſer den egentlige Efterretning om Prof. Schiønnings Arbeyde, ſom han havde fyldet Publikum, da han tvertimod har givet Publikum Anledning til at fatte urigtige Begreber derom. Fremdeles beviſer han med Exempler, at han har overilet ſig i ſine Domme, at han har udtrykt ſig ubeſtemt, er kommen frem med aabenbare Urigtigheder, er tvetydig og modſiger ſig ſelv. Iblandt hans Urigtigheder antegnes i ſær hvad han ſiger om Torfæus, at han har giort ſaadan Forſkiæl imellem de Islandſke Annaler og Sagar, at ved de første ſkulde, efter Hr. Schlöſſers Meening, forſtaaes alle troeværdige Islandſke Hiſtorier, og ved de ſidſte alle Fabel Hiſtorier, da Forfatteren tvertimod forſikrer, at Sagar, Sögur, er det almindelige Navn for alle Hiſtorier, de maa være ſande eller falſke og opdigtede Fabler, og Annaler derimod ere kun tørre og mavre Fortegnelſer over hvad der aarlig har tildraget ſig, hvilke begynde der, hvor Sagarne ophøre, og kom først i Gang, da Island begyndte at ſavne de rette Hiſtorieſkrivere. Anderledes og i anden Meening, end denne ſidſte ſkal Torfæus aldrig have brugt denne Diſtinction. Det er og en Urigtighed, naar han beſkylder de nyere og nu værende nordiſke Hiſtorieſkrivere for en ſlet Kritik i det de ſkulde agte Snorro for Author til den nyere Edda, hvilket de dog ikke giøre, fordi de kalde den Snorrons Edda, ligeſom og Reſenius ikke bliver agtet for Author dertil, naar den faaer Navn af Reſenii Edda, fordi han har udgivet en Deel deraf. Torfæus ſelv, ſom ſkal være en bedre Kritikus, fordi han har ſagt *Snorro*, qvi Eddam compoſuiſſe vulgo creditur, har dog paa et andet Sted brugt det Udtryk, *Snorro*, qvi Eddam collegit, hvilket ſkulde røbe de Nyeres ſlette Kritik, og Hr. Prof. Schiønning, en af nu værende nordiſke Hiſtorieſkrivere, nævner den paa tvende Steder, den ſaa kaldte Snorronis Edda, og taler for Reſten derom paa ſamme Maade, ſom Torfæus, nemlig: at man holder den for at

være sammendragen af Snorro Sturlesön. Forfatteren troer desuden, at det med ligesaa stor Ret kunde bekræftes, som benægtes, at Snorro er dens Forfatter, og altsaa blev Bekræftelsen dog ikke noget Beviis paa en slet Kritik. Vi tør ikke udlade os videre over disse kritiske Anmærkninger over flere enkelte Ting og Steder. Overalt seer man vel, at de ere en Mands Arbeyde, og en Mands, der paa Hr. Schiønnings Vegne synes ikke lidet fortørnet imod Hr. Schlösser. Vi ville dermed ikke formindske den Tillid, som Læseren ellers kan og bør have til en Mands Arbeyde, der virkelig er Mand derfor. Thi, om end Fortørnelsen kunde anses for meer, end en billig Fortørnelse paa en Vens Vegne, og fortiene Navn af Vrede, som den dog ikke fortiener, saa kan en Vred dog ogsaa sige Sandhed, og det er ikke nogen almindelig Regel, at en Vred bør i alt og altid holdes for partiesk. Men Anmærkningerne ere skrevne uden Vrede, med en skarp og giennemtrængende Koldsindighed, og derfor har Læseren saa meget mindre at befrygte, at Forfatteren skulde have overilet sig. Forfatteren mælder ellers paa den sidste Side, at man kan vente fra Hr. Schiønning selv en Apologie for hans Arbeyde.

Kiøbenhavn. Thecla eller den ved Gienvordighed og Forfølgelse prøvede Troens Dyd. Hvorudi foreſtilles, hvilke Farligheder og Forfølgelser de sande troende Christne ere underkastede i Verden. Udgiven og beskreven af Jacob Henrich Mörk, Sognepræst til Broo og Losse-Meenigheder i Sverrig, samt Medlem i det Kongel. Videnskabers Akademie i Stockholm. Første Deel. 1773. 254 S. i 8vo. Med Joh. Rud. Thiels Skrifter. — Thecla er Hoved-Personen i denne hellige Roman, den christelige Troes, og sin Fruentimmerlige Æres Heltinde. Nero har forelsket sig i Hende. Dette har hans Gemahl Sabina mærket, og anretter derover ved en afgudisk Præst og en Træl et Forræderie mod hende, saa hun blev kast i Fængsel og dømt til Baalet, men kom uskadt udaf Ilden igien. Hun blev der paa ført op paa Slottet igien, og fristet af Nero paa nye med Anmodning om Kierlighed, hvilken hun bestandig afslaaer, skiønt hun under denne smigrende Fristelse havde været nær ved at vakle,

le, hvis ikke hun ved ſin Moders Claudia's haarde Tiltale var bleven ſtadfæſtet i ſin Troe og Dyd. Siden overgaaer hende en nye Forfølgelſe, ſom Sabina igien har anrettet, og hvis Fortælling bliver videre fortſat i den anden Deel. Forfatteren ſelv indſtaaer os ikke for Sandheden af alt hvad der fortælles om Thecla. Imidlertid har han benyttet ſig af Fortællingen, ſom han har fundet den for ſig, og det er ham nok, at man vil agte og ære de dyrebare og i Skriften grundede Sandheder, ſom han i Anledning af Hiſtorien har foredraget. Man kan og ikke nægte, at jo diſſe ſamme Sandheders Foredragelſe mellem Fortællingen gjøre denne hellige Romans Læsning meget opbyggelig. Til en Prøve paa Theclas Tænkemaade ville vi anføre den Tale, hun holder til Keyſeren, da han tilbyder hende Keyſerindes Rang og Værdighed, og de forrige Keyſerinders Halsſmykke S. 60. §. 20.: „Min Keyſer! den ſelv ſamme Gave, hvormed du „vil begave mig, ſkrækker mit eftertænkſomme Sind. Du „lægger dette Glimmer for mine Øyne, ſom en Prøve af „Verdens Herlighed, og en Forſikkring paa din beſtandige „Kiærlighed, og derimod betragter jeg derunder Verdens „Forfængelighed og din beſtandige Ubeſtandighed. Hvor „er Julia, ſom har baaret det? en Tid var hun Roms „Øyeſteen, men maatte ſiden gaae bort i en foragtet Eenlighed. Hun var længe en mægtig Keyſerinde i et af de „ſtørſte Riger i Verden, men ſiden en uſel Flygtling, ſom „næppe fandt noget Sted, hvor hun kunde være ſikker paa „ſit Liv. Din egen Moder maatte jo med ſit Blod overſtænke det Purpur, ſom hun havde baaret i ſin Høyhed, „og Rygtet ſiger, at du har ſelv med dine egne Øyne beſkuet hendes Saar. Deres Fald erindrer mig, at ingen „maa bygge ſin Lykſalighed paa en ubeſtandig Verden, og „de Fald, ſom ſkee fra denne Høyde, ere de farligſte; men „diſſe ere dog ikke de eeneſte, thi der møde vore Sandſer „endnu flere deraf, ſom daglig ſtille ſig levende for vore „Øyne. Octavia er vel ikke ganſke endnu falden af din „Hukommelſe. Du ſvor, at du ſkulde før lægges iblandt „de Døde, end din Kiærlighed til hende ſkulde døe. Din „Kiærlighed er død, dog lever du. Hun eyede det ganſke „Roms Høyagtelſe, og dog nødtes hun at nedſtige af Thronen. Hun var oprunden af næſten den ſtørſte Stamme i

„ Rom, beſtemt til ſaa høy en Lykke, begavet med en ind-
„ tagende Skiønhed, forſvaret af ſaa mange Venner, un-
„ derſtøttet af ſine ſeyerrige Forfædres udødelige Hukommel-
„ ſe, men dog maa hun nu leve forglemt og forſkudt i en
„ foragtelig Eenlighed. Hvad maatte da vel jeg vente, ſom
„ er oprunden af en lavere Rod, og har intet Forſvar end-
„ ten af hengivne Venner, eller af mine Fædres Navn,
„ hvilke vel kunde være bekiendt i Lycaonien og dets omlig-
„ gende Egne, men dog endnu aldrig bleven tilbedet i det
„ ſtore Rom? End mere, hvor er Sabina, ſom for nogle
„ Dage ſiden bar dette Smykke om ſin Hals? Hun hælder
„ til Fald, og du ſom tilforn med ſaa megen Attraae ſøgte
„ at vinde et Sted i hendes Hierte, udelukker hende nu fra
„ dit eget. Ney, min Keyſer! jeg træder aldrig paa ſaa
„ glat en Jis, hvor jeg ikke kan vente andet end Fald og
„ Ulykker. Jeg lever mere fornøyet i min Ringhed, ſkilt
„ langt fra Lykkens Smigren og Herlighed, ja langt fra
„ hendes ſaarende Ubilligheder. Det er bedre, aldrig at
„ ſtige op paa Thronen, end at ſidde der med Frygt, og
„ ſiden med Skamfuldhed gaae ned. Optag atter den for-
„ ſkudte Octavia, ſom flyder paa et ringe Vrag af ſin for-
„ ſtyrrede Lykſalighed, og ſeer med Taarer op til den Høy-
„ de, fra hvilken hun er nedſtyrtet. Eller vær i det mind-
„ ſte beſtandig imod din Sabina, der ikke frygter nogen
„ Ting høyere, end en Forandring i det Gemyt; og viid,
„ at Verden er ikke for mig, og jeg ey heller for Verden o.
„ ſ. v.“ Hendes Tale, ſom ret vel characteriſerer hendes Frimodighed, beſluttes tilſidſt med en Bøn for de Chriſtne. Saadanne ere der i Fortællingen indrykkede en Deel Taler og Betragtninger, ſom udmærke hendes endten Heltemæſſige Frimodighed, eller chriſtelige Tænkemaade og Sindelag. Chriſtelige Læſerinder vilde viſt derudi finde meget til Exempel og Opbyggelſe for ſig. Men ingen oenter ſaa læt nogen Tid at komme i en Theclas Sted, ſom de vel og maa bede Gud bevare ſig fra, og derfor ſkulde maaſkee en ſaadan hellig Roman, ved hvis Læsning deres Indbildning lættere og formedelſt en nærmere Mueligbed kunde forſætte dem i Heltindens Sted, uden Tvil læſes med ſaa megen ſtørre Fornøyelſe og Opbyggelſe, ſom de lættere kunde giøre Anvendelſe deraf paa deres egen, endten virkelige eller læt muelige Tilſtand.

Ber-

Berlin. Die Glaubenslehren der Christen zum Gebrauch der Schulen, mit einer Vorrede Hern Joh. Jul. Heckers. — Neue vermehrte und verbesserte Auflage, wobey ein Anhang von der Augspurgischen Confession. 1772. 8vo. Troens-Lære selv 520 S., Anhanget 128 S. Efterat denne Bog allerede i 2 Aar ikke mere var at bekomme, har endelig Hr. Hahn, nu General-Superintendent i Ostfriesland, ladet sig bevæge til at besørge et nyt Oplag af samme. Store Forandringer har han derved ikke vildet gjøre; man vil lade ham selv tale derom. Han siger i hans Fortale: „Da denne Troens-Lære er bleven „ indført i mange Skoler, saa var det ikke raadeligt, at gjø„ re store Forandringer i de Sager, Afdeelinger og Ord, „ som den indeholder, eftersom forskiællige og alt for meget „ forandrede Skole-Bøger har alt for mange skadelige Følger. „ Derfore har man ladet den ganske Hoved- og Bie-Inddee„ ling, saa vel af den ganske Bog, som og af enhver Troens„ Artikel, blive, som de vare; og, foruden Indledningen „ af den ganske Theologie, som staaer strax foran, og An„ hanget, hverken indført nye Tilsatzer eller Perioder. Den „ Flid og Bemøyelse man har giort sig ved dette Oplag gaaer „ kun derhen, at forvandle nogle lange og derfor noget „ dunkle Perioder i forskiællige noget kortere, for at gjøre „ det lættere for Ungdommen, behørig at indsee Tingenes For„ stand: At omvexle een og anden Talemade, ogsaa kun blot„ te Ord, som ikke saa nøye, tydelig og rigtig udtrykker „ Sagen, med bedre: Bequemmeligere at angive Tingenes „ og Periodernes Sammenhæng, deels ved et tilføyet, deels „ ved et forandret, deels og ved et ganske udeladt Forbindel„ ses-Ord: I før at forbedre Tryk-Feylene i de Tal, som fo„ rekommer ved Beviis-Sprogene, rigtigere at anvise Beviis„ Sprogene efter Bøger, Kapitler og Vers: At føre nogle „ til, hvor de feyle, som dog vare nødvendige, vel og gan„ ske at udelade de overflødige og unødvendige.“ Hr. Hahn har fornemmelig ved vore Tiders Aspecter ladet sig bevæge at tilføye Anhanget. Den ganske Augsburgiske Confession er der i adskilt i mindre Afsnitter, og i en besynderlig forudsat liden Columne angivet Indholden af ethvert. Forf. vil herved give Anledning til, at Skole-Lærerne ved at catechisere desto fordeelagtigere kan bibringe deres Disciples denne Troens-

Bekiendelse, hvortil han selv ved Slutningen giver en tilstrækkelig Anviisning.

Frankfurt am Mayn. Kleiner Versuch über die Wunder, nach Houttewilliſchem, Bonnettiſchen und Hollmanniſchem Leitfaden. Mit einigen Zusätzen über die Mendelsſohniſche und Kölbeliſche Religions-Streitigkeit, von Joh. Balth. Kölbele. 1773. 285 S. i 8vo. Udtoget af den benævnte Theorie om Vunder, tilligemed Forf. Anmærkninger derover, vil man med Fornøyelse læse. Juſt dette tænker man og om den hiſtoriſke Efterretning og Bedømmelſe over Eiſenmengers opdagede Jødedom S. 211 f. Billigheden fordrer, at man høyt bør ſkatte Forfatterens varme Iver for Religionen, ſom og hans Belæſenhed og Duelighed. Men juſt denne Høyagtelſe giør, at man og ønſker, at Forf., ſom en Juriſt, maatte opklare os ſaadanne Sager, ſom hænger ſammen med Theologien; opgive alle Religions Stridigheder; og gunſtigen behandle dem ſom efter hans Meening vildfare i Religionen. —— I den første Tilsatz S. 202 f., ſom har til Overſkrift: Geiſt der heutigen Gelehrten, klages meget over de Lærdes Stiltienhed til Mendelsſohns og andre Skrifter. Fehlet es, hedder det S. 203 ſolchen Männern wohl an gutem Willen, oder an Muth, oder an Einſicht? Sind ſie vielleicht heimliche Freunde von dieſen und jenen Gegnern der reinen Lehre? Oder ſuchen ſie durch die Gegner der reinen Lehre ihr Glück? Schonen ſie dieſen und jenen Groſſen, dem ſie misfallen würden, wenn ſie dem Deiſten, dem philoſophiſchen Juden, dem Socinianer, der Verſtümmler des bibliſche Canons beherzt zu Leibe giengen? Gemeine Journaliſten kønnen leichtlich den Juden ſchuldig ſeyn, von reichen Juden Geſchenke nehmen, bey reichen Juden ſchmarutzen, auch durch der Juden Vorſchub ein kleines Aemtchen ſuchen. Kein Wunder wenn ſie Mendelsſohnen Altäre bauen und ſeine Champions werden. Das aber angeſehenere Gelehrte zu ſo manchen andern gelehrten Thorheiten ſchweigen? das iſt Weltklugheit, o. ſ. v. Kan en Mand af en saa bekiendt berømmelig Character og god Indſigt, ſom Hr. D. Kølbele, billige

lige saadanne Steder, naar han efter nogen Tid gjennemlæser dem med koldt Blod? — Hvad vil dog komme der udaf, naar i Følge saadanne Opfordringer, enhver Prof., enhver Præst, enhver Lærd i den ganske Lutherske Kirke lod en Igiendrivelse trykke med ethvert Skrift, som efter vor Meening indeholdt Vildfarelser? Hvem som dertil finder et Kald, han gjøre det, men som en Christen, det hedder, med al Personalitets Tilsidesættelse, og med en rolig og sagtmodig Forestilling af den bedre Lære. Men er det ikke paa det lemfældigste at dømme en Fornærmelse, naar man erklærer enhver, som ikke gior saadant, for en Hykler eller vel og for en Religions-Forræder? Man lade dog enhver tænke og handle efter sin egen Samvittighed.

Bremen. Germaniæ literatæ opuscula philologico historico-theologica emendatius & rectius recusa edidit Joannes Oelrichs. Tomus Primus, c. tab. aen. 631 S. i 8vo. Hr. Oelrichs fortiener aldeles Tak af Publicum, at han giver sig den Møye, at samle og bekiendtgiøre smaa gode Skrifter, som ere just ikke saa meget bekiendte hos Udenlandske, og saasom de ere skrevne ved besynderlige Leyligheder, har de fleste akademiske Skrifters Skiæbne. Men to Ting har man herved haft at erindre: Først maatte den lærde Udgiver dog hellere samle ældre Afhandlinger af tydske Lærde, da de nyere immer endnu kan bekommes: dernæst ønskede man ikke theologiske, historiske og juridiske iblandt hverandre. Mange Læsere vil kun have dette eller hiint Fag af Lærdommen beriget. Theologen søger andre, Juristen og en Historicus andre ꝛc. Thi man veed vel, at de Gamles grundige Polyhistorie er ikke mere Mode hos os. Man troer ikke uden Aarsag, at saadanne Samlingers Affættelse skulde saaledes blive meget stærkere, og gode Skrifters Bekiendtgiørelse derved meget mere almindelig. Afhandlingerne i denne Deel ere følgende: 1) J. Chr. Harenbergii de primis Tartarorum vestigiis victricibus diss. h. 1751. 2) L. Mursinnæ de hebdomade gentilium & dierum a planetis denominatione. 1747., med en Tavle, hvor Uge-Dagenes Navne ere angivne efter de Romeres, Spaniers, Franskes, Italieners, Tydskes, Engelænders, Hollænders, Svenskes, Danskes, Portugisers, Russers, Polakkers, Lithauers, Ungarers, Boh-

Bøhmers, Eſtlænders, Curlænders, Arabers, Tyrkers, Perſers, Malebarers, og Indvaanernes Sprog af Siam og Ceylon. 2) J. Vogt hiſtoria Fiſtulæ euchariſticæ, 1759. med en i Kobber ſtukken Afbildning af de Gamles lidet Kalk-Rør. 4) G. F. Heupelii de Ulphila, ſeu occaſione IV. Evangeliſtarum Gothica, 1693. med et Gothiſk Alphabet af Ulphilas, og det Runiſke. 5) Harenberg de Tatarorum origine & Genghis-Khani factis, indeholder noget imod Hr. Fiſchers Afhandling om ſamme Sag. 6) Spicilegium editoris ad Diſſ. III. 7) Ejusdem animadverſiones in Diſſ. IV. At bedømme alle enkelte Afhandlinger er unødvendigt, da de fleſte Afhandlinger endnu ere nye. De bedſte, ſom geraader denne Samling til Ære, er Heupels Afhandling om Overſættelſen af Ulphilas, og de Anmærkninger, ſom Hr. Oelrichs har giort hertil.

Flensburg og Leipzig. Richard Pearſalls philoſophiſche und erbauliche Betrachtungen über einige Gegenſtände der Natur und der Zukunft, in einer Reihe von Briefen. Aus dem Engliſchen von Chriſt. David Jani. 1773. 1 Alp. 14 Ark i 8vo. Pearſall levede til een Tid og i et nøye Venſkab med den bekiendte Hervey, ſom var grundet paa diſſe Mænds lige Tænkemaade. Diſſe Betragtninger, ſom Overſætteren har ſammendraget i et Bind, udgav han i to Skrifter, hvoraf det ene er trykt ril London, under Titel: Contemplations on the Ocean, Harreſt, Sickneſſand the laſt Judgment, 1755., og det andet: Philoſophical and devotional Contemplations on Butterflies, on the Full Moon and in a Walck through a Wood, 1758. Man vil nu ikke underſøge, om Opbyggelſen ikke bequemmere og med ſtørre Nytte for Menneſket kan tages af ſaadanne Ting, ſom umiddelbar angaaer Menneſket, end af ſaadanne, ſom ere uden for ham, og af blotte Naturbegivenheder, endnu mindre vil man her underſøge om Hervey's og Pearſalls ſtrænge Moral er juſt den rette og ikke fordervet ved Milt-Syge. Folk af Indſigt har virkelig forſikret, at de ved Hervey's Betragtninger vare blevne opbyggede og andre lader ſig jo endogſaa opbygge ved Gotthölds Andagter. Begge diſſe Skribenteres Hensigt er altſaa vel at roſe, og bliver og hos mange opnaaet; men en

Læſer

Læser af Smag vil finde meget derved at udsætte. Han vil finde, dog endnu mere hos Hervey end hos Pearsall, mange Betragtninger, som ere hentede alt for langt borte, mange Anmærkninger almindelige, vidtløftige eller aldeles urigtige, og Anvendelsen deraf til Nytte for vidt søgt. Desuagtet kan disse Skrifter dog have deres store Nytte, og lader sig altid i en saa vel geraaden Oversættelse, som, den nærværende, læse med Fornøyelse. Pearsall har taget sine Betragtninger af følgende Ting: Over Verdens Hav i sem Breve: over Høsten i fire Breve: over Syge- og Sotte-Seng i to Breve: over den yderste Dom i to Breve: over Sommer-Fugle i fire Breve: over Fuld-Maane i sex Breve: og over en Spadseergang i Skoven i sex Breve.

Leipzig. Lehrbuch einer Natur-Historie zu einem gemeinnützigen Gebrauch, wie auch zu Vorlesungen in Schulen, von Adam Daniel Richter. 1772. 1 Alph. i 8vo. Natur-Historien er en af de Videnskaber, der for deres almindelige Nyttes Skyld, som de har i det almindelige Liv, og formedelst deres Lethed og Behagelighed ved Undervisningen, bør fornemmelig være et Studium i Skolerne. Det er endnu ikke ret længe siden, at man begyndte i vel indrettede Skoler, at drive paa Natur-Historien, og derfor mangler det endnu paa gode til Øyemedet og efter Lærlingernes Evner bequemme Anvisninger dertil. Hr. Richter, Director ved Gymnasio til Zittau, har ved ovenanførte Lærebog søgt at afhiælpe denne Mangel. Man troer at dette Compendium fortiener Fortrinet for alle andre til Undervisning i Skolerne, uagtet det hverken kan være fuldstændigt ikke heller i alle Stykker fuldkommen rigtigt, hvilken Mangel Forfatteren dog vil forbedre ved et nyt Oplag. Man veed ikke, hvorfor der i et Compendio af Natur-Historien bliver handlet i et eget Kapitel om Menneskenes Sygdomme. De hører vel til Menneskets naturlige Historie; men hvorfor beskriver man ikke hellere Dyrenes Legemers Sygdomme i Almindelighed, da dog Mennesket her bliver betragtet kun som en Art af Dyr? Just dette gielder om de i sidste Kapitel foreskrevne Sundheds Regler. I det temmelige fuldstændige Register ere ved de fleste Ting de latinske Benævnelser tilsatte, som man tillige med endnu flere Bie-Navne, ugierne har savnet i Compendio selv.

Leip-

Leipzig. Joh. Mills Verſuch von dem Wetter, nebſt Anmerkungen über des Schafhirten von Banbury Regeln, wie man von den Veränderungen deſſelben urtheilen ſoll. Als ein Anhang zu des Verfaſſers Lehrbegriff der Feldtwirthſchaft. 1772. 135 S. i 8vo. Hr. Claridge har 1744. bekiendtgiort de ſaa kaldte Regler for Faare-Hyrderne ꝛc., ſom ſkal grunde ſig paa 40ve Aars Erfaring, men deres egentlige Forfatter er ubekiendt. Hr. M. har ſamlet og bedømt Veyrligets Kiendemærker med god Phyſiſk Indſigt, og ofte finder han juſt diſſe Erfaringer allerede hos gamle Skribentere, beſynderlig hos Virgil. Mange af diſſe Regler findes og tilfulde i de gamle tydſke Huusholdnings-Bøger, imidlertid er det altid nyttigt dermed at ſammenligne Hr. M. Samling, ſom leverer Engelſke Erfaringer, og i ſær tydeligere anviſer de phyſiſke Grunde. I Forkalen bliver i Veyrligets, dets Følgers og Kiendetegns Bemærkninger paa Landet, de Svenſke anpriſte ſom Mynſtre, og her bliver meddeelt et Udtog af Veyrligets I-Agttagelſer af det oeconomiſke Sælſkab til Bern. Her viſes og med Exempler, at der findes undertiden i ſaadanne Begivenheder mere Overeensſtemmelſe mellem vidt fraliggende Lande, end man ſkulde formode.

Halle. Vita & memoria viri illuſtris Chr. Ad. Klotzii &c. nomine Univerſitatis Academiæ ſcripta a C. F. Mangelsdorfio. Denne den afdøde Hr. Geheime-Raad Klotzes Livs og Levnets Beſkrivelſe, hvor i man finder deels en udførlig Afbildning paa hans Character, hans Kræfter og deres Udvikling fra hans første Barndom af; deels en tilſtrækkelig Efterretning om alle hans Skrifter og deres Indhold, bekommer endnu et Fortrin formedelſt det anden Gang meget fiin og rigtig ſtukne Billede af en Kunſtner til Leipzig. I Stedet for en Indgang har Hr. M. Mangelsdorf ligeſom Gesner givet en kort Afhandling over den Satz: in wie weit hängen die Vorſtellungen von Himmel und Hölle bey alle Nationen von der Beſchaffenheit des Clima ab? En Udſigt, hvis Udførelſe kan give Anledning til mange nye Bemærkninger i Menneſkelighedens Hiſtorie, naar den bliver afhandlet med en ret philoſophiſk Bemærknings-Geiſt.

Hal-

Halberſtadt. Die beſte Welt, von Gleim und Jacobi. 1772. 3 Ark. Det er tre Digter, to af Gleim og et af Jacobi, ſom i det mindſte indeholder ligeſaa mange Grunde for Optimismus, ſom Candide imod ſamme. Man anfører her af det andet Digt følgende Stropher;

S. 12. Gut iſt dieſe Welt, o Freund!
Keiner ward geboren,
Der ſein Leben durch geweint,
Jeden Tag verloren.
Süſſer Liebe Wink entrief
Uns den Finſterniſſen;
Und der kleine Säugling ſchlief
Unter tauſend Küſſen.
Seine Thränen unterbrach
Ein Geſang der Freude.
Schöner wird ihm nach und nach
Sonne, Wald und Weide.
Wenn der zarte Geiſt ſich nun
Aus dem Schlummer windet,
Das Entzücken wohlzuthun.
Mächtiger empfindet.
Unſre Schöpfung ihm gefällt,
Ihn die Menſchen preiſen:
Dann, o dann verdient die Welt
Schon ein Lob des Weiſen.

S. 15. Im Himmel winken ſchon
Gärten und Palläſte,
Palmen und ein goldner Thron
Uns zum Engelfeſte.
Soll indes ein Tugenfeind
Meine Ruhe ſtören,
Oder ein gefallner Freund
Menſchenhaß mich lehren?
Aller Groll und aller Neid
Mag ſich rüſten: immer
Bleibt von unſrer Göttlichkeit
Noch ein letzter Schimmer.
Treue, die ſich nie verirrt,
Soll mein Leid verſüſſen;
Und ein Druck der Liebe wird
Einſt mein Auge ſchlieſſen.

Halberstadt. An die Musen von Gleim. 1772. Uden at kiende de Præster, som skiælder paa denne Tydske Anakreons Fornøyelser og vil berøve ham sin Liire, og uden at undersøge, om der virkelig gives saadanne, eller om de kun ere opdigtede, anfører man her begge de sidste Strophер af dette artige Digt af Hr. Gleim.

Ich scherze mit den Grazien
Dann noch, wen sie mich fliehen,
Weil Rosen nicht bey Lilien
Auf meinen Wangen blühen,
Und gerne seh ich Grazien
Vor Gott auf ihren Knien.

Dann aber wein' ich wenn mein Freund,
Von seinem Gott verlassen,
Mir stolz ist, mir ein Heuchler scheint,
Mich lehret Menschen hassen;
Doch möcht ich, wenn er's redlich meynt,
In seinem Arm erblassen.

Berlin. Rede in der ausserordentlichen Versammlung der Königl. Preussischen Academie der Wissenschaften in Gegenwart der verwitweten Königin von Schweden, den 27sten Jan. 1772 gehalten. Aus den Franzøs. Den handler om den Nytte, som Videnskaber og Kunster skal frembringe, og imodsiger deres Meening, som holder samme for skadelige. I en Tale, siger Recens., savner man gierne Grundigheden, naar den kun ellers har sine Skiønheder. Den nærværende har aldeles ikke noget besynderligt, og Grundene der i ere saa maadelige og forbrugte, at de lader sig læt imodsige Ord fra Ord. En Sagfører kan tabe den retfærdigste Sag, naar han forsvarer den med slette Grunde.

Altona. Sammlung etlicher Breife des Hrn. Em. Swedenborg, betreffend einige Nachrichten von seinem Leben und Schriften. 1772. 2 Ark i 8vo. Naar man sammenligner disse Breve med nogle andre Skrifter af den bekiendte Swedenborg; saa synes de ikke at være ret authentike. For Resten er den Tone, i hvilken Sværmere pleyer at skrive, ganske vel troffen, og Efterretningerne om Swedenborgs Levnet og Skrifter ere mærkværdige.

No. 22.

Kiøbenhavnſke Efterretninger om lærde Sager.

I. Hæfte. Torsdagen den 3die Junii 1773.

Kiøbenhavn. **Moraliſke Breve til Hiertets Dannelſe.** Af det tydſke overſatte efter den anden Udgave til Wien 1766., ved Jens Bech, S. S. M. Cand. Første Deel. 1773. 290 S. i 8vo. Med M. Hallagers Skrifter, paa Gyldendals Forlag. —— Man kan egentlig ikke ſige, at diſſe meget lærerige og fornøyelige Breve, ere blotte Efterlignelſer af de Ovidiſke Heroider, ſaaſom deres Plan er meget mere udvidet. Det er virkelige Originaler, ſom Ovids Heroider har alene givet Forfatteren Anledning til, da han for Reſten har fulgt ſin egen Plan og Genie, og ſkrevet i Proſa i Almindelighed over alle ſaadanne Characterer, Handlinger og Situationer, ſom kunde give frugtbar Materie til Morale, da derimod Ovid har alene afſkildret Kiærligheds Characterer under forſkiællige Situationer, og det mere for at fornøye, end for at lære og underviſe. Forfatterens Breve ere derimod ſkrevne efter en Plan, hvorefter den heele Sædelære kunde afhandles paa den fordeelagtigſte og lærerigeſte Maade. Forfatteren har troet, at en dogmatiſk Digter, ſom blot i Henſeende til Formen og Skrivemaaden vilde betræde den Vey, ſom Ovid har banet for ham i en vis Materie, og tillige udbrede ſig over andre mangfoldigere og lærerigere Materier, ſkulde finde den ſkiønneſte Leylighed til at lade de berømmeligſte Perſoner optræde ſom Dydens Lærere; „ Han kunde, hedder det, næſten fore-

„ drage alle Sandheder paa en indtagende og hiertersrende „ Maade, og give ſine Lærdomme Nyehed, Mangfoldighed „ og en ſærdeles vigtig Anſeelſe. En ſmuk ſagt Sandhed, „ en vel anlagt Situation, en uventet Betragtning, en „ naturlig udtrykt Lidenſkab rører altid, der maa ſige eller „ udtrykke den, hvem der vil; men den rører endnu meer, „ naar vi forglemme Læreren, og troe, at høre den Perſon „ ſelv, ſom befinder ſig i denne Situation eller Lidenſkab. „ Er denne Perſon i ſig ſelv fuldkommen vigtig, og har „ dens Navnkundighed eller dens Rygte allerede giort os „ bekiendte med dens Characteer, ſaa komme her faſt alle „ de Fordeele den dogmatiſke Digter til Hiælp, ſom den „ tragiſke haver. Allerede de Viiſes Navne, en **Sokratis**, „ en **Epictets**, en **Antonins** og Verdens Undertvingeres „ Navne, en **Seſoſtris**, **Alexanders**, **Cæſars**; ja end„ og de Navne, hvilke Hiſtorien har giemt til deres Skams „ Forævigelſe, der førte dem, en **Neros**, **Borgias**, „ **Cromwels**, have en Ret til vor Beundring eller Op„ mærkſomhed eller Nysgiærrighed. En ſaadan Digter har „ en Verden for ſig: enhver mærkværdig Begivenhed, en„ hver Characteer, enhver Situation, enhver meer end „ almindelig Handling giver ham Stof: thi alle Begivenhe„ der, Characterer, Situationer, Handlinger ere frugt„ bare paa Moraler. Skulde det vel være vanſkeligt i en „ Verdens Hiſtorie at finde et Exempel til enhver enkelt „ Pligt i Sædelæren?" Forfatteren vil vel ikke have Elſkovs-Handeler udelukte af deſlige Breves Indhold, ſaaſom Elſkov er en af de almindeligſte Lidenſkaber, der kan forſikre ſig en almindelig Opmærkſomhed, men han vilde kun have den afſkildret paa en lærerig og nyttig og ikke blot forlyſtende Maade. Han havde ſelv en Gang beſluttet i Vers at udarbeyde deſlige Breve, men fandt ſiden, at dette Arbeyde vilde udfordre mere Tid, end hans Omſtændigheder tillod ham. At han ikke hellere har valgt virkelige Perſoner og Characterer af Hiſtorien, end ſelv opdigtet dem, derfor har han aflagt et Regnſkab, ſom i meer end een Henſeende fortiener Opmærkſomhed: „ Det er, ſiger han, en ringe Møye at op„ ſøge en Perſon af Hiſtorien, der kan give diſſe eller andre „ Lærdomme: men det er en ſtor Møye, om man ſkal ſtu„ dere enhver Perſon ſaa nøye, at den intet ſkriver, ſom jo

„ ſva-

„ ſvarer til dens Characteer og dens Situation. En For-
„ fatter, der vover, at lade virkelige Perſoner af Hiſtorien
„ tale, forbinder ſig til at lade dem tale efter deres beſtemte
„ Characterer, om de ſkulle blive de ſamme Perſoner. Læ-
„ ſeren holder ſig til Overſkriften, og dadler med Ret den
„ Forfatter, der i Overſkriften lover ham en Sokratis
„ Brev, og i Brevet ſelv lader en Cato tale. Alt maa
„ ſvare til den benævnede Perſons Sæder, Sindelav, her-
„ ſkende Lidenſkaber, Meeninger, ja endog til hans For-
„ drags-Maade. At ſtudere alle Characterer ſaa nøye, for
„ ſaa mange Perſoner, ſom jeg har maattet lade tale, var
„ meer, end min Tid tillod, og meer end jeg for det første
„ vilde vove. Maaſkee jeg har fundet et Middel til at lætte
„ mig denne Møye paa en dobbelt Maade. Jeg valgte i
„ Stedet for virkelige Hiſtorier og Perſoner opdigtede, og
„ i Stedet for den poetiſke Indklædning, Proſa. Sand-
„ ſynligheden kan og i dette Stykke ganſke godt forrette
„ Sandhedens Tieneſte. Jeg kunde under diſſe Omſtændig-
„ heder afpaſſe mine Hiſtorier efter Sædelærdommen, og
„ antage Characterer og Situationer ſaaledes, ſom de ſyn-
„ teſt mig at være meeſt paſſende.“ Man kan vel ey andet end tilſtaae de viſſe Øyenſynlige Fordeele af denne Forfatte-rens Plan, og man bør ſaa meget mindre anſee det for en Feyl, at han hellere har valgt det lætteſte Arbeyde med ſelv at ſkabe ſine Perſoner og ſætte dem i en for ſin forehavende Morale bequem og fordeelagtig Situation, ſom han tillige dermed har givet andre, der har Tid og Evne, baade Ley-lighed og Anviisning til at overgaae ſig i en dobbelt Hen-ſeende, nemlig ved Verſificationer og virkelige Hiſtoriſk-Moraliſke Afſkildringer i deſlige Breve. Nærværende første Deel indbefatter 24 Breve, hvis Indhold vi ſaa kort ſom mueligt ville anføre, for tillige at udmærke et og andet af de mærkværdigſte og fortræffeligſte deriblandt. Det første Brev er fra en Cleone der troer ſig forglemt og forladt af ſin Cyneas, ved hvem hun allerede for deres Ægteſkabs Forbin-delſe havde avlet en Dotter. Det andet er Svar igien fra Cyneas til Cleone, hvori han troſter hende med Forſikkring om ſin Beſtandighed og Troeſkab, og tillige foreſtiller den fortrædelige Situation, han befinder ſig udi i Henſeende til ſin Moder, der ikke vil ſamtykke deres nærmere Forbindelſe.

Begges Situation er paa det fordeelagtigste anlagt for at faae de meest rørende Tanker og de lærerigeste Sententzer anbragte. Skulde der være noget at udsætte paa disse tvende Breve, da bliver det nok alene deres Vidtløftighed, og de rørende Træk tættere sammenbragte i en kortere Forfatning, skulde maaskee i den kortere Tid, som Læsningen medtog, have giort et stærkere Indtryk. Det tredie Brevs Indhold er særdeles fortræffeligt. Det viser hvor store Fordeele Mennesker kan høste af Ulykker og Viderværdigheder, og at det er disse, der virkelig danner de rette store og dydige Mænd. Vi kan ey undlade deraf at udmærke nogle særdeles fortræffelige Tanker: „ Gemeenlig nedsiunke vi i vor Ulykke, fordi „ vi vare for sikkre i vor foregaaende Lykke, og aldrig indbildte os, at vi havde Lidelse at befrygte. En vedholdende Lykkes Nydelse forkiæler os og giver den følgende „ Ulykke en Blottelse til vissere at træffe os. — Den, som „ den smigrende Lykke bestandig har baaret paa sit Skiød, „ er gemeenlig meget uvidende. Der feyler ham en fornøden Omgiængelses-Klogskab, en fordeelagtig Videnskab, „ til at indrette hans Liv saaledes, som det er hans Lyksalighed, hans Roe, hans Forbindelse med sit Sælskabs „ Medlemmer paa det nyttigste; der feyler ham en Hiertets „ Ømhed, en vis menneskelig Følelse mod andres Ulykke, „ hvilken er en riig Kilde til dydige Tilbøyeligheder og Fornemmelser. Han er kortsynet, han er stolt, han er haardhiertet og overmodig, og giør sig derved om han falder, „ sit Fald dobbelt ulykkeligt. For alle disse vigtige Feyle „ bevarer os en velgiørende Ulykke. Vi bekomme ved vor „ Skiæbnes Afvexlinger en Erfaring, som lærer os en Viisdom, hvilken vi ved intet andet kunde lære. Vi begynde „ ikke blindt hen at troe vor gunstige Lykkes Smigrerier, „ og befrygte en Forandring, som da ikke mere kan pludselig „ forraske os, naar vi have seet den forud, og saasom vi „ saae den forud, finder os i Beredskab til at modtage den. „ Dette er halvdeelen af vor Seyr. Vi ere rustede til at „ møde vor Fiende. Vi have seet os for paa alle Sider, og „ allevegne søgt Midler sammen, for at bestyrke os og undkomme ham. Ved Ulykker lære vi Medlidenhed og Menneskekiærlighed mod andre, og forhverver os igien deres. „ — Troe mig, Ulykkes Tilfælde ere Lærdomme fra Him-

„ melen,

„ melen, ſom værdiger os at opvække de Gniſter af Dyden,
„ ſom ſove i vort Bryſt, og fremlokke af deres Forborgenhed
„ alle de ſtore Sinds-Beſkaffenheder, hvortil Naturen hav-
„ de giort Anlægge i os, og ved Udøvelſe at giøre den til
„ en Færdighed. — Naar den goddædige Himmel vil fuld-
„ ende ſit beſte Værk, en dydig Mand, ſom ſelv lykkelige
„ Daarer ſkulle beundre, ſaa leder den ham igiennem Ulyk-
„ kens Grader til en ſtandhaftig Viisdom, og danner hans
„ Hierte ved egne Fornemmelſer til en Dyd, hvilken under-
„ ſkiller ſig fra den gemeene ved Følelſe og Grundſætninger.“
— Man finder her S. 35. et Skilderie af en Lykkens Kiæle-dægge under det opdigtede Navn **Werrio**, hvilket vi overlade til Læſeren ſelv med Fornøyelſe at betragte. — „Der-
„ ſom vi holde Dyden for noget, ſaa lad os velſigne Ulyk-
„ ken, ſom giør os bekiendtere med dens Fornemmelſer.
„ Jeg har følet dens Haarhed, jeg har grædt for mig; nu
„ veed jeg, hvad andre maa føle, og kan græde for dem.
„ Jeg var ſtolt i min Lykke, og bildte mig trodſig ind, at
„ kunde undvære andres Hiælp. Den Velgiørende Ulykke
„ har aabnet mig Blinde Øynene. Nu ſeer jeg, at jeg kan
„ lide, at jeg har alles Hiælp nødig. Jeg nedlader mig
„ fra min anmaſſet Høyhed og bliver ydmyg. Skiæbnens
„ igientagne Slag giøre mit Hierte blødt og følſomt; min
„ Menneſkekiærlighed begynder fra Medlidenhed; jeg bliver
„ en Menneſke-Ven, jeg begynder at giøre vel; jeg fore-
„ ſtiller mig deres Troſt og Glæde, ſom ved mig finde no-
„ gen Hiælp, jeg elſker denne Glæde og begynder at finde
„ Fornøyelſe i at giøre vel. Jeg er forſigtig; min Ulykke
„ har advaret mig. Min Stolthed bortjog alle mine Jævn-
„ brødre fra mig: eller de, ſom endnu havde Omgang med
„ mig, holdte ſig dog i en Afſtand fra mig, og ikke en ene-
„ ſte aabnede mig ſit Hierte. Nu ſeer jeg mig omgiven af
„ en Mængde, hvilken Taknemmelighed, Høyagtelſe, Kiær-
„ lighed forbinder med mig. Uden Ulykke ſkulde jeg maaſkee
„ aldrig have følet den Fornøyelſe, ſom flyder af andres
„ Venſkab og Høyagtelſe.“ — Men det er ey alene dydige,
men og ſtore Mænd og Helte, ſom Ulykken danner: „Styr-
„ ket (ved Dyd og Taalmodighed) har en **Sokrates** ſeet
„ ſin Død i Møde, med en Storhed, hvilken alle Aarhun-
„ drede ſkulle beundre. Hans heele Liv var en Kamp med

„ Skiæbner og en Seyr over alle deres Angreb. Han hav-
„ de med Standhaftighed modſat ſig 30 Tyranner: men
„ hans meeſt ophøyede Seyer var hans Død. Man brin-
„ ger ham den Efterretning, at Athenienſerne havde for-
„ dømt ham til Døden. **Den ſelv ſamme Dom har**
„ **Naturen alt længe ſiden affagt over dem**, var hans
„ Svar. Hans Kone beklagede kuns, at han uretfærdig
„ var dømt. Den Daare! Det var nær op den Troſt,
„ hvor paa denne Helts Styrke grundede ſig. **Vilde du**
„ **vel, at jeg med Ret ſkulde være fordømt?** Han drak
„ Gift-Beggeret, døde, og lod en heel Verden efter ſig,
„ for at beklage ham. Ærværdige Døde! Naar en ſtor
„ Mand falder, ſaa er han og i Faldet ſtor. Han bliver
„ ſaa lidet beſkiemmet, ſom hellige Templers Ruiner, hvilke
„ endogſaa da æres af den Samvittighedsfulde, naar de
„ ligge under hans Fødder. — Denne Storhed er endnu
„ ikke uddød, denne høye og Ærefrygt opvækkende Dyd.
„ Men ſøg den ikke i det ſtille: ſøg den under de gruſom-
„ ſte Uveyre, under Oprører, Forfølgelſer, Borger-Krige,
„ hvor Partiernes Forbittrelſe, den blodtørſtige Overtroe,
„ det gruſomme privat Had, hvor alle Lidenſkaber ere tøyle-
„ løſe, alle Rette ophævede, og Magten alene giver Love.
„ Her er dens Handlings Mark. Her ſøg den ſtore, den
„ ſtandhaftige, den beundringsværdige Mand, ſom Adiſons
„ Engel, midt i det Uveyr, hvoraf Jorden zittrer under
„ ham, munter og roelig. Slige Tider fødte en Mon-
„ troſe. Med den ſamme Tapperhed, hvormed han for-
„ ſvarede ſin Konges Sag, og med en haandfuld ubevæbne-
„ de Soldater, ſatte en heel raſende Nation af Rebellere i
„ Skræk og Forfærdelſe, med den ſelv ſamme Tapperhed
„ udholdt han endelig al Haarhed, ſom Skiæbnen kun kan
„ beviſe. Hans umenneſkelige Fiender, ſindrige til at pine
„ ham ved nye Martere, tillade ham endnu for ſidſte Gang
„ at omfavne hans Børn: ey for at tillade ham en fader-
„ lig Troſt, men for at giøre den faderlige Ømhed ſelv til
„ en Qvale for ham. Omſonſt! Selv denne Omfavnelſe
„ forſtyrrer ikke hans heltemodige Siæls Stille. Ingen
„ ſvag Taare triner i hans Øye, ingen Klage over hans
„ forbittrede Fienders Uretfærdighed undſlipper hans Læber.
„ Man læſer ham hans Dom, denne Nationens Skamplet.

„ Han

„ Han ſkal døe den ſkiændigſte Død i Galgen. Tre Timer
„ ſkal han hænge, et Skuespil for ſine Fiender, imellem
„ Himmel og Jord: derpaa ſkal hans afhuggede Hoved op-
„ ſlaaes for Fængſlet, hans Hænder og Fødder i fire Steder
„ af Kongeriget, og hans Liig begraves iblandt Misdædere.
„ En ſkrækkelig Dom! Men ikke for en **Montroſe**. Han
„ beklagede ſit ulykkelige, ſit bedragne Folk. Jeg giør mig
„ ſaadan Ære deraf, ſagde han, at mit Hoved ſkal opſlaaes
„ for Fængſlet, ſom om I vilde ophænge mit Billede i Kon-
„ gens Sovekammer. Det bekymrer mig ſaa lidet, at mine
„ Hænder og Fødder ſkal ſendes i fire Steder; og jeg meget
„ mere ønſker, at have Hænder og Fødder nok, for at vide
„ dem adſpredte i alle Chriſtenhedens Steder, paa det de
„ der maatte vidne, for hvilken Sag jeg har fægtet. Slige
„ Siæle ere vor Beundring værdige: men ogſaa vor Efter-
„ følgelſe. Deres Storhed er ikke Forvovenhed, men Styr-
„ ke; ikke Stolthed, men Eftergivenhed; ikke Haarnakken-
„ hed, men Taalmodighed næret ved Grundſætninger, og
„ hærdet ved Skiæbner. Den grunder ſig ikke paa elendig
„ Hovmod, men paa Dyd. De holde ſig faſt ved Himme-
„ len, og lade Jorden fortrulle under ſig." — Det fierde **Brev til Glycera** er hende tilſkreven fra en **Stirius**, en Elſker, hun har forſkudt, fordi han ikke vel nok forſtod at leve, og ſom advarer hende, ſom en oprigtig Ven, at hun ikke maa lade ſig forføre af ſmigrende Tilbedere. — Det femte **Brev ſkriver Sichem**, en Søn, der dødelig er bleven ſaaret i et Feldtſlag, kort for ſin Ærefulde Død, for at troſte ſin gamle bedrøvede Fader. — Det ſiette ſkriver en **Junim**, en riig Elſker, til ſin fattige Veninde **Emilia**, og derudi bevidner ſin ſtore Glæde og Fornøyelſe i det viſſe og faſte Haab, at han baade ſkal giøre hende lykkelig ved ſin Rigdom, og ſelv blive lykkelig ved hendes Dyd. — **Clito** vil gifte ſig, og hans Ven **Parmenides** ſkriver ham i den Henſeende en Advarſel til i **ſyvende Brev**, ſaaſom han har hørt, at hans Kiæreſte hverken i Henſeende til hendes Omſtændigheder eller hendes Hierte er ham værdig: „ Jeg veed
„ (ſiger **Parmenides**) at ved et Valg, hvor blot Hiertets
„ Intereſſe maa have en afgiørende Ret, de udvortes Om-
„ ſtændigheder ikke ſaa meget ſkulde komme i Betragtning.
„ Kiærlighed er ikke en Giærrigheds Omtuſkning. Hiertet

„ alene vil her aagre med givne og annammede Glæder. Jeg
„ veed det, man kan snarere være lykkelig ved Kiærlighed,
„ om man for Resten intet har, end ved en Overflødighed
„ af Formue og Ære, naar man skal deele den med en,
„ som man ikke kan elske. Men min elskte Ven! Vi leve ikke
„ under saadanne Vilkaar, at vi blot kan overlade os til vort
„ Hierte. Vi befinder os i et Sælskab, som ikke vil rette
„ sig efter vort Hiertes Domme, men er egensindigt, maa-
„ skee og uretfærdigt nok til at fordre, at vi skulle under-
„ kaste vore Tilbøyeligheder, Overeenstemmelsens Love. Det
„ er en Voldsomhed, jeg tilstaaer det, men kan vi forandre
„ Verden? Velanstændigheden og den udvortes Ære ere
„ tvende af disse Love, hvilke fordrer næsten en blind Lydig-
„ hed. Thi hvem har tildraget sig sit Sælskabs Foragt og
„ er bleven lykkelig? Din Elskte maa besidde mange store,
„ hun maa besidde overordentlige Fortrin, hvis hun skal
„ retfærdiggiøre et Valg, hvorved Velanstændigheden troer
„ sig fornærmet. Selv **Pamela's** Gemahl havde længe at
„ kiæmpe med sin Nations-Fordomme, førend den tilgav
„ ham det Skridt. Det er en meget haard Prøvelse, som
„ vanskelig lader os finde Smag i en eeneste af de Glæder,
„ hvilke vi lovede os, og forbittrer vor ganske øvrige Lyksa-
„ lighed, hvis vi have tildraget os Verdens Foragt og
„ Spot. Vore Fiender tage af vor Overilelse Anledning
„ til at skade os. Bagvaskelsen forvandler en Feyl, en liden
„ Daarlighed, som ofte koster os alene meest, til en For-
„ brydelse. Den opdigter heele Tildragelser, og af en For-
„ seelse giør en heel Rad af Udsvævelser og Daarligheder,
„ hvilke paadrager os Foragt og Had, og betage vore Ven-
„ ner og Velyndere det Mod at arbeyde for vor Lykke. Maa-
„ skee vi endda skulde være i Stand til ey at agte disse Uret-
„ færdigheder, hvis vi besadde saa megen Formue, som den
„ maa have, hvilken i Henseende til sin udvortes Lykke ikke
„ behøver at være afhængig af andre. Men hvis vi see vor
„ Anseelse og vor Ære at falde, vore Venner frygtsomme,
„ vore Velyndere koldsindige, og os selv uden Formue;
„ hvad for andre have vi da ikke at vente? De huuslige
„ Sager tage til, Fornsdenhederne udvide sig med vor
„ Families kostbare Tilvext; vor Flid har en Mængde af
„ Sysler, for hvilke den ligger under. Vi sørge, vi arbey-

„ de,

„ de, vore Kræfter tager af, vi see hen udi en sørgelig Ef-
„ tertid. Mangel begynder at trykke os; ingen har Med-
„ lidenhed med os, man overlader os til vor Daarligheds
„ Straf; man er grum nok til at fornøye sig over os, og
„ at gotte sit fiendtlige Hierte over os med Spot. Nu see
„ vi, hvor farlig vi har overilet os. Vi sammenligne vor
„ nærværende Skiæbne med en langt skiønnere, som vi hav-
„ de kundet vælge. Vi føle vor ganske Ulykke, vi angre,
„ vi fortvivle. Hvor lykkelige kunde vi være, om vi havde
„ vildet! Denne Tanke, hvor utaalelig gior den os ikke
„ vor Ulykke! Og hvem gior os sikker for de Tilfælde, som
„ ethvert Liv er underkastet? En Sygdom kan udfordre
„ meer end et Aars Flid kan erhverve. Armod er da tryk-
„ kende, naar den lader os undvære Lægernes Hiælp og
„ Pleye. Vi ere nødte til at være afhængige af Menneskenes
„ Naade og Medlidenhed. Vore ulykkelige Efterkommere
„ arve vor Elendighed, og maa undvære de vigtigste For-
„ deele af en god Opdragelse. Vi lide ikke for os alene;
„ vi lide i alle dem, som ved os ere til. Jo mere vi elske
„ dem, jo større er den Smerte, som vi føle. Jeg hader
„ ligesaa meget, som du, de Forbindelser, hvilke uden at spør-
„ ge Hiertet til Raads, Giærrighed alene knytter. Jeg
„ hader de egennyttige eller æresyge Hensigter, som man op-
„ ofrer alt Haab om et lykkeligt Liv. Men Kiærlighed er
„ en ligesaa blind Lidenskab, som Giærrighed og Æresyge.
„ Dens Udsigter ere ligesaa indskrænkede; og naar vi ere
„ ulykkelige, hvad for en Forskiæl er det, om vi ere blevne
„ det ved denne, eller hine." —— I det ottende Brev faaer man at høre hvad Parmenides har at sige dertil eller derimod. Han optager sin Vens Advarsel med megen Be-skeedenhed og Erkiendtlighed, men forestiller ham, at hans Veninde Climene, har iblandt sit eget Kiøn Fiender og Bagvaskere, der har berygtet hende som et Fruentimmer af en løsagtig og slet Characteer. Og hvad de øvrige Omstændigheder angaaer, da tænker Parmenides saaledes: „ Vis-
„ selig, jeg havde maaskee ved en anden Forbindelse kundet
„ sætte mig i Sikkerhed imod Bekymringer, imod Livets
„ Tilfælde; men hvilket Offer, kiæreste Clito! naar alle
„ vore Ønsker, vore ømmeste Følelser, vor Kiærlighed ——
„ naar en Climene maa opofres Egennytten! —— Dine

„ Foreſtillinger jeg tilſtaaer dig det, ere giennemtrængende:
„ jeg føler deres heele Vægt. — At være lykkelig i den For-
„ ſtand, ſom Mængden tager det; at beſidde Formue, Ære,
„ ſtore Forhaabninger, alle Fornoyelſer, men uden min
„ Climene, uden hende, ſom af diſſe Fordeeles Mednydelſe
„ først maatte giøre mig en Lykſalighed — hvilket et Liv
„ var det? — Maaſkee kunde Armod trykke mig: jeg vilde
„ bære den. Der gives Ulykkes Tilfælde; de kunde træffe
„ mig. Men Rigdom giør os imod diſſe ikke ſikrere end
„ Taalmodighed; og der gives ogſaa Lykkes Tilfælde. Man
„ maa ikke indrømme Fremtidsſorgen ſaa meget, at man
„ blot frygter og intet haaber. Hvor meget ſkulde ikke de
„ beſte Grundſætninger lide, og hvem kunde beſlutte ſig til
„ at handle uegennyttig og ædel, der intet vilde haabe og
„ frygte alt? Ogſaa Bagvaſkelſen kunde ſkade mig. Jeg
„ veed det, Verden er vandt til at kalde det Svaghed, eller
„ vel endog Laſter, ſom ikke er egennyttigt. Den vilde for-
„ kaſte mit Valg og ſpotte mig. Det vilde ſmerte mig, men
„ jeg ſkulde ſelv være overbeviiſt, at jeg hverken fortiente
„ Dadel eller Spot. Sand Ære beroer ikke paa Pøbe-
„ lens Dom: Folk af Grundſætninger og ædel Tankemaade
„ ſkulle retfærdiggiøre mig. — Jeg har intet at befrygte
„ af det, du foreſtiller mig. Jeg ſkal inden kort Tid være
„ den lykkeligſte Mand, og jeg modtager uden alle diſſe ſørge-
„ lige Befrygtelſer en Engels Haand."

(Beſlutningen følger.)

Lübeck. Conrad Friderich Streſow, **Probſten auf Fehmern, Theodicee der göttlichen Offenbarung, oder Darlegung der hohen Weisheit und allgemeinen Menſchenliebe GOttes in Kundmachung ſeines Worts und Willens.** 1771. 3 Alph. 4 Ark i 8vo, foruden Tilſkriftet, til Hendes Majeſt. den Ruſſiſke Keiſerinde, og Fortalen. Man veed de Vanſkeligheder, ſom imod den guddommelige Viisdom og Godhed, og imod den guddommelige Aabenbarings Sandhed blive giorte, at fra de ældſte Tider hele Folk har været langt borte fra den ſande Guds Kundſkabs Lys, og at derimod Overtroens tykke Mørke hidindtil bedækker den ſtørſte Deel af Jordkredſen. Man har ved mange Slags Hypotheſer ſøgt at afhielpe diſſe Vanſkeligheder, og det er alle-

rede

rede Umagen værdt, at vise Modſtanderne, at der, hvor de ingen Udgang kan finde, ere endnu Udveye noksom muelige. Men herved burde man billig tage Hiſtorien mere til Raad. Af den ſkulde man lade ſig de Spørsmaale beſvare, paa hvilke den alene kan ſvare: hvoraf kommer hiint ſaa udbredte Mørke af Overtroe og Vantroe? Er Skylden derfor at tilſkrive Gud, eller falder den tilbage paa Menneſkene? Gud vil, at alle Mennesker ſkal hielpes og komme til Sandheds Bekiendelſe. Har han ladet det mangle paa tilſtrækkelige Midler til ſin Øbſigt, ſom han viſt alvorlig vilde erholde? Denne hiſtoriſke Undersøgelſe, hvis Vigtighed man ikke kan nægte, paatager Hr. Streſow ſig i ovenanførte Værk. Man finder i hans Bog de hiſtoriſke Omſtændigheder, ſom tiener til hans Øbſigt, meget vel bemærkede og nyttede, mange deraf udførlig oplyſte, mange Skrift-Steder vel forklarede, Foredraget ikke uangenemt, og tildeels, formedelſt det meeſt hiſtoriſke, lætte og dog vigtige Indhold, meget behageligt. I Almindelighed troer man, at dette Værk fuldkommen fortiener det Navn en Theodicee, og i ſær er meget bequemt til at befordre Høyagtelſe for det guddommelige Ord, og at høve mange, maaſkee juſt de vigtigſte Tvivl i Henſigt til ſamme, ikke alene formedelſt de egne og udførlige Kapitler om den hellige Skriftes Guddommelighed og Ypperlighed, men fornemmelig af den Aarſag, fordi her det Ganſke af ſamme, ſaaſom Religionens Hiſtorie, og en Række af forunderlige tilſammenhængende Begivenheder, ſom ſkeer til dens Stadfæſtelſe og Udbredelſe, bliver viſt i et klart Lys og fra en ſaadan Side, at Vigtigheden af alle, ja og ſaadanne Deele af dette Ganſke, hvis Brugbarhed man ofte miskiender, fordi man med dette Ord forbinder et alt for ængt Begreb, falder i Øynene. Man beraaber ſig til Prøve paa det, ſom Forf. ſiger i det X. XI. XII. Kap. om Jobs, Joſva, Dommernes og Ruths Bøger. Et Udkaſt af Bogens ganſke Indhold ſkulde være for vidtløftigt. Forf. gaaer efter Tids-Ordenen, og beviſer af den bibelſke og det Nye Teſtamentes Kirke-Hiſtorie, at der alle Tider har været en ſand Kirke, et berydelig Antal af Menneſker, ſom erkiendte Gud af hans nærmere Aabenbaring og derefter dyrkede ham, og hvilke ogſaa vare et Lys for de øvrige, eller dog kunde og ſkulde være det; at Forſynet altid ſaaledes har regieret Verden, altid

har

har brugt de viseste og huldrigeste, ofte de forunderligste Midler og Veye dertil; at det ikke har manglet de i Mørket vandrende Folk, hverken paa Leylighed eller kraftig Opmuntring, til at lade sig oplyse ved det guddommelige Aabenbarings Lys; at følgelig, naar denne Absigt ikke blev naaet, Skylden derfor faldt tilbage paa det menneskelige Kiøn selv. I de første 19ten Kap. bliver dette beviist om det Gamle Testamentes Tider, men i de følgende 6 Kap. om det Nye Testamentes Tider, indtil Reformationen. I den nyeste Kirke-Historie af det forrige og det nu værende Aarhundrede har Forf. ikke vildet indlade sig. De endnu øvrige Kapitler ere følgende: det XXVI. JEsu Herliggiørelse i og ved sine Fienders, de gienstridige og adsprødte Jøders Vedligeholdelse. XXVII. den Guddommelige vise Tilladelse i Mahomets Opkomst, Alkoranens Forfatning og dens Lærdommes Udbredelse, betragtet efter dens Absigter. XXVIII. Haab for de uvidende Hedninger og andre, som mangler det guddommelige Aabenbarings Lys, i sær for dem, som GUd har forudseet at ville have anvendt samme fordeelagtig, naar de kunde have det. XXIX. Sammenligning imellem det Gamle og Nye Testamentes sande og synlige Kirke. XXX. Fornuftmæssig Forventelse, at vor GUd og Frelsere endnu før Verdens Ende herlig skal aabenbare sig, og lade sit huldeNaades Lys skinne for de Folk, som hidindtil ikke kiender ham. Hvad som siges i §. 5. i dette Kapitel, er ikke saa fyldestgiørende, som det kunde, og, som man troer, det efter Forf. Absigt skulde være. Maaskee Forf. i de følgende Deele indhenter meget, som hist og her synes at mangle. Nærværende Værk kan vel for sig betragtes, som et Ganske. Imidlertid har Hr. Stresow dog besluttet, om GUd vil give ham Liv og Sundhed, at lade følge i det mindste endnu tre Deele, som en Fortgesetzte biblische Theodicee. I to af samme, disse ere hans egne Ord, vil jeg forklare de kiærnefulde Stykker af den guddommelige Aabenbaring, som fremlægge Forventelses-Læren om Christo og hans aandelige Konge-Rige i et efter Haanden stigende Lys, og i samme lære at bemærke Guds Finger og hans Kiærligheds vise Absigter; men i den sidste vil jeg vise den til Lyset bragte Opfyldelse, og oplyse Kiærnen af Christi og hans Apostlers evangeliske Lærdomme, i deres fortræffelige Sammenhæng og Overeensstemmelse med det Gamle Testamentes Aabenbaring.

Leip-

Leipzig. Auslegung der Weiſſagungen Daniels, die in die Zeit des Neue Teſtament hineinreichen, herausgegeben von M. Magnus Frid. Roos, Superintendenten und Pfarrer in Luſtnau im Würtenbergiſchen. 1771. 322 S. i 8vo. Indledningen, ſom Hr. Roos har ſat foran denne Udlæggelſe, indeholder allerede mange meget læſeværdige og koſtbare Bemærkninger. I Henſeende til Guds Sags Forbindelſe iblandt Menneſkene med deres jordiſke Anliggenheder, deeler han Verdens Tider, i Almindelighed i fire Perioder. De to første, indtil Iſraeliternes Udgang af Ægypten, og indtil Jødernes Bortførelſe i det Babyloniſke Fængſel, ere forløbne; Den tredie lever vi nok endnu i, og den fierde er ganſke endnu tilkommende. Fornemmelig bliver her viiſt, hvorledes Spaadommenes udvortes Foreſtillings-Maade retter ſig efter Guds Folkes forſkiællige udvortes Forfatning. Derpaa faſtſætter han 14ten Regler, ſom man vel maa iagttage ved Prophæternes Forklaring. Deriblandt er denne den 6te, at man ikke udlægger de prophetiſke Syner, ſom ere vanſkelige at forſtaae, ſaaledes, at man intet videre finder deri, end de allerede bekiendte Sandheder, eftersom det er paa ingen Maade at formode, at Gud først herefter i dunkle Billeder har indhyllet allerede længſt bekiendte Sandheder. Herefter gaaer Forfatteren Dániel heel igiennem, og giør overalt korte Anmærkninger, ſom vidner om Forfatterens ſtore og moedne Reflexion. S. 65. gaaer Udlæggelſe ſelv an over de Spaadomme ſom Hr. Roos vilde forklare. Derhen hører de Kapitler i Daniel 2. 7. ſammenlignet med Joh. Aabenbaring 13. 17. 11. 19. Videre Dan. 8. 10. 11. og 12. Efter en nøye Forklaring over de prophetiſke Beſkrivelſer ſelv, finder man overalt tilſtrækkelig og overflødig Anforelſe af Hiſtorien, ſom ingenlunde er laant af ældre prophetiſk-exegetiſke Bøger, men til ſtørſte Deelen øſt af Kilderne ſelv, og af berømte hiſtoriſke Værker, og forſynet med omhyggelige Tids-Beſtemmelſer. Dette var Veyen, for at afgiøre, hvilke Deele af den Danielitiſke Spaadom, der endnu ikke har opnaaet deres Opfyldelſe. Det Jern-Laar, og de med Leer blandede Fødder af det Billede, ſom Nebucadnezar ſaae, efter at han havde bragt Jøderne under ſin Magt, og vilde under Livs Straf, da han ſelv havde forglemt Synets

nets Foreſtilling, af de viſe (Magis,) have ſaa vel fortalt ſom forklaret Dan. 2., det fierde Dyr i Daniels Syner, ſelv Kap. 7., og endelig Daniels ſidſte lange Syn Kap. 10-12. ere Foreſtillinger af Ting, under hvilke vi endnu lever, og hvis Opfyldelſe tildeels maa endnu videre udſættes efterſom Hiſtorie og Erfaring aldeles ſtrider imod den modſatte Udlæggelſe. Daniels 70 Uger ere allerede fuldendte til Chriſti og Apoſtlernes Tider, derfor forklarer Hr. Roos ikke her det 9de Kapitel, men han har vel givet en kort og tilſtrækkelig Oplysning, bedre end man er vant at læſe, i Indledningen S. 46. Hiſt og her giver han omhyggelige Forklaringer over hebraiſke og græſke Udtrykke, ſom ere nødvendige til nøyere at forſtaae Prophetierne. Han har ogſaa forſøgt en Beregning i ſær over Tid, Tider, og halve Tid, Dan. 12., ſom fortiener Opmærkſomhed. I Almindelighed underſkiller han ſig fra de nye Udlæggere af Prophetterne, ſom, ſaaſnart de oplever en i deres Tider mærkværdig Sag, ere ſaa ſtrax omhyggelige for at hentyde nogle prophetiſke Steder derpaa, og juſt derved foranlediger ſaa mange Spotterier eller og de Bibelſke Spaadommes Forhaanelſer.

Göttingen. Num Ignatius Chriſtum poſt reſurrectionem in carne viderit. 18 S. Dette er Titelen paa et Paaſke-Programma af Hr. D. Walch. I den gamle Lærers Skrivelſer til Kirken i Smyrna findes et Sted, ſom fortiener al Opmærkſomhed, deels formedelſt dets Indhold, deels formedelſt dets kritiſke Hiſtorie. Det ſtaaer ikke alene i nærværende Exemplarer, af de kortere og længere Breve, og de gamle latinſke Overſættelſer, men bliver ogſaa anført af Euſebio, og ſammes latinſke Overſætter Ruffino, af Hieronymo og hans græſke Overſætter Sophronio, af Theodoreto, af Freculpho, og af Nicephoro, ſom et meget mærkværdigt Vidnesbyrd af Ignatio. Men diſſe forſkiællige Afſkrifter og Anførelſer modſiger ſig aabenbar juſt i Hovedſagen. Thi nogle har den Læſe-Art: Jeg haver ſeet Chriſtum i Kiødet efter Opſtandelſen, εἶδον, vidi; andre: at Chriſtus har været i Kiødet efter Opſtandelſen, veed jeg, οἶδα, ſcio, novi. Hvilken der er den rette Læſemaade,

de, derpaa beroer Spørsmaalet, om Ignatius kan regnes til Øye-Vidner paa Christi Opstandelse? Da nu derover i de nyere Tider er bleven meget stridet af de lærdeste Mænd, saa samler Hr. D. W. først de forskiællige Meeninger og deres Grunde. Hine bringer han i tre Classer. Nogle paastaaer, at Ignatius bevidner, at han har seet den opstandne Christum; da de endten anseer εἶδον for den rette Læsemaade, eller paastaaer, at οἶδα har her med hiint een Slags Betydning, og slutter deraf, at han virkelig er et Øye-Vidne. Andre samtykker med ham kun i første Satz: de forsvarer εἶδον, men erklærer dernæst Efterretningen for Usandhed, og slutter heraf, at Ignatii Breve vare blevne understukne af en Bedrager. Endnu andre ere med den anden eenige deri, at Ignatius ikke har seet den opstandne Christum, men de nægter, at han har skreven det, fordi man efter deres Indsigt maa læse οἶδα. Enhver Deel understøtter sin Meening med megen Lærdom og mange Grunde, men som Hr. D. W. ikke finder afgiørende. Han søger derfor at sætte de Feyler, som derved begaaes, i deres Lys, iblandt hvilke vel den Beraabelse paa en Chrysostomi Vidnesbyrd er en af de meest blindende. Denne skal sige, at Ignatius har aldrig seet Christum, men virkelig siger han kun, at han har aldrig seet Christum for hans Lidelse. Forf. paastaaer, at den ganske Strid blot er at bedømme efter Kritiken over begge Læsemaaders forskiællige Vard; og da har οἶδα vel flere, men ikke beviislig vigtigere Stemmer for sig, end εἶδον, og derfor er det sikkerst, at afholde sig fra al Afgiørelse og lade Sagen i Uvished.

Halle. Chr. Ad. Klotzii Opuscula philologica & oratoria edidit C. E. Mangeldorfius. Den Sal. Hr. Geheime-Raad Klotz havde allerede, imens han levede, fattet den Beslutning, at udgive en nye Samling af forskiællige academiske og andre Afhandlinger, som deels endnu aldeles ikke vare trykte, deels blevne rare. Der var og virkelig allerede med Trykken giort en Begyndelse, da Døden forhindrede ham i at fuldende sit Forehavende. Efter hans Død paatog Hr. M. Mangelsdorf sig at udføre samme. Han leverer os

her

her følgende Afhandlinger: 1) De educatione & inſtitutione juventutis Polonæ; et Priis-Skrift. 2) Qvomodo comparatio locorum ſimilium in ſcriptoribus, inprimis poëtis, inſtituenda ſit. 3) Qvomodo poëtarum ingenia cœli terræqve, qvam incolunt, natura afficiantur & formentur. 4) Elogium Joh. Frid. Burgii, theologi Uratislavienſis. 5) De cauſis, cur tantum honorem litteris Græcis olim habuerint viri docti, oratio. 6) De dignitate munerum academicorum oratio. 7) De rerum cognitione a verborum ſcientia ſejungenda oratio. 8) De linguarum plurium cognitione inani, oratio. **Klotzens** Fortieneſte af den gamle Litteratur behøver ingen Roes. Man ønſker, at man, formedelſt den fortræffelige Skrivemaade, vilde foranſtalte en fuldſtændig Samling af den Sal. **Klotzes** mindre Skrifter.

Göttingen og Gotha. Anfangsgründe der Naturlehre, entworfen von Joh. Ch. P. Erxleben. 1772. 43 Ark i 8vo. Hr. Prof. **Erxleben** havde allerede 1768. udgivet **Anfangsgründe des Naturgeſchichte**, og denne med den nærværende kan gierne udgisre en Haandbog over de ſamtlige **Phyſicaliſke Videnſkaber**, ſom i Almindelighed for Elſkere af ſamme og i ſær for akademiſke Lærere er nyttig til Forelæsninger. Endnu underſkiller ſig dette Værk fra andre af ſin Art derved, at Forfatteren ved enhver Hoved-Materie anfører en Fortegnelſe paa de Skribentere, ſom har ſkrevet derom, og derved giver Begyndere Anledning til **Phyſickens** Hiſtorie og til at kiende phyſicaliſke Bøger. Det er at undſkylde, at diſſe Fortegnelſer ere temmelig ufuldſtændige; men mindre de ſidſte Aſſnitters Korthed, ſom Hr. **Erxleben** formodentlig vil forbedre ved et tilkommende Oplag, da han erkiender det ſelv i Fortalen. Planen er for Reſten, ſom ſædvanlig i ſaadanne Compendier, og Fortrinet maa ſøges i Mængden af de nye Erfaringer og Læreſætzer, hvormed ethvert paa nogen Maade betydeligt Tidsrum beriger Naturlæren ſaaledes, at man immer, efter de forrige bedſte Lærebøger, ſnart behøver nye af dem. Med Fornøyelſe læſer man i Fortalen, at Hr. **Erxleben** er beſkæftiget med det andet Oplag af hans Natur-Hiſtorie, ſom ſkal blive udvidet med mærkelige Tilſatzer.

No. 23.

Kiøbenhavnske Efterretninger om lærde Sager.

I. Hæfte. Torsdagen den 10de Junii 1773.

Kiøbenhavn. (Beslutning af **Moralske Breve til Hiertets Dannelse.** ꝛc. See forrige No.) Det niende Brev skriver en Cleonikus til en Tirius, hvor i han giver dem fortræffelige Lærdomme, som foruroeliges af umættelige Begierligheder, og troer ikke, at de kunne være ret lykſalige, med mindre de kan komme i Beſiddelſe af alle de Fordeele, ſom efter deres Indbildning udgiør andres Lykſalighed frem for deres egen. S. 109: „Naar du undertiden har en frie Time til at udhvile fra dine Forretninger, ſaa drage uroelige Tanker ind hos dig, og du troer at føle, at du var værdigere til at være en ørkesløs Tilſkuer af dine Brødres Arbeyder, end nogen af de Rige. Du kan aldrig gaae en bemidlet Mands Pallads forbie, uden hemmelig at ſukke over den Hytte, hvor i din mørke Skiæbne holder dig forſtukket. En Riigs vellyſtige Have aander dig Mismodighed, i Stedet for ſøde Blomſter-Lugte, i Mode; de kunſtige Vandfalde og Skyggefulde Ganges Buſke ſuſe dig Ufornøyelighed i Siælen. O, Tirius! hvem maatte du være, for at blive lykſalig? Den ganſke Natur maatte maaſkee tilhøre dig, hvis den ſkulde være dig angenem. Kiender du ikke Kilden til ganſke din Uforfornøyelighed? Jeg vil opdage dig den; en forvendt Egenkiærlighed. Beſtrid denne, dæmp denne; ja, hvis det er mueligt, dræb den i dig. Ellers er ingen Lykſalighed

„ for dig i Verden, Guld ſelv kan ikke give dig den. Den„ ne forvendte Egenkiærlighed er virkelig Giærrighed, og „ Giærrighed er ganſke tom for Glæder. Paa dens Grund „ vore kuns Sorger, ſom paa det ſteenigte Land Tidſler og „ Ukrud. Uendelige Ønſker qvælde frem af den; paa ethvert „ Ønſke følger Længſel, Længſel udpreſſer Taarer, og Taarer „ drukne Roeligheden. —— Beſlut dig kun til ogſaa i din „ Tilſtand at finde Lykſalighed. Du vil viſt finde den der„ udi. Lykſalighed er ligeſaa almindelig, ſom Luften. Den „ beboer ikke Troner, ikke de Stores Palladſer alene; den „ beſøger ogſaa de Fattiges Hytter, vandrer med dem ſom „ ere Faderløſe igiennem den blomſtrende Naturs Marke, „ omarme Hyrden ved Kilderne, og gaaer ved Siden af den „ ſvedende Landmand, naar han ſønderriver den ſtive Ager „ med Ploven. Vare ikkun diſſe Rige lykſalige, ſom du ſaa „ meget ſynes at misunde; hvor uretfærdig maatte Himlen „ være, imod den ſtørſte Deel af ſine Skabninger! Søg Lyk„ ſaligheden ikke i Forſkiæl af Stand, ikke i den udvortes „ Glands. Hvad Naturens Nødtørftighed ikke fordrer, „ ſkulde du ikke ønſke; hvad du ikke ønſker, begierer du ikke; „ og hvad du ikke begierer, ſig mig, hvorledes kan du ſav„ ne det? —— Nøyſomhed har aldrig Mangel; Giærrighed „ er en ævig Betler. —— Forſamle og beſørg den Deel, ſom „ er udødelig. Stil din Siæls Tørſt efter Sandheds Kund„ ſkab; tænk ofte hen ud over denne Livets korte Mark, „ hvor hiin endnu ſkal være; lær at erkiende og udøve dine „ Pligter; bliv dydig og viis; da ſkal du føle, hvor lykſalig „ du er midt i Mangelen af jordiſke gode Ting; da vid, at „ i Verden ingen anden Lykſalighed er.“ —— Ariſtodemon, en alt for ſtræng Fader, har forſkudt ſin kiæreſte Dotter Climene, fordi hun har giftet ſig efter ſit Hiertes Tilbøyelighed, og forkaſtet det Valg, ſom hendes Fader for hende vilde have giort. Charitas ſkriver ham til for hende, og foreholder ham, deels hans alt for ſtore Strænghed mod en dydig Dotter, deels hendes elændige Tilſtand, deels hans høye Pligt at tilgive hende. Man faaer her at vide, hvorvidt Forældres Ret og Myndighed ſtrækker ſig i Henſeende til Børnenes Giftermaale. Man maa tilſtaae, at her i dette, ſaa vel ſom i nøiſtfølgende eller to, ſom er Climenes eget Brev til hendes fortørnede Fader, er anlagt den fordeelagtigſte Si-

tua-

tuation, for at lægge de Personer, som ere satte derudi, de meest rørende Tanker i Munden. S. 122: „Ægteskabet, „ Aristodemon, er visselig en alt for vigtig Punkt for vor „ Lykſalighed; et Baand, som kuns Døden oploser. Skul„ de vi ikke med Billighed kunne fordre den Frihed, at vælge „ os selv den Medhielper, med hvilken saa uoploselige Lænker „ skulle forbinde os? Os, os alene træffer det Vel eller Vee; „ og andre skulle vælge for os? For deres Godtbefindende „ skulle vi være Offerne? Deres Vildfarelse skulle vi undgiæl„ de? Tilstaae det Ven, ingen Billighed kan i denne Hand„ ling sætte os under nogen andens Lydighed, og al Ære„ frygt imod Foresatte og Forældre ophører her. Den Und„ skyldning, at Alderen overlægger moednere, end Ungdom„ men, at Fædre bedre indsee deres Børns Fordeel, end „ disse, og alt, hvad man ikkun pleyer at sige, er en blot „ Forevending, som ingen Ret giver til at vælge for andre; „ om endskiondt en Ret til at raade dem: en Forevending, „ under hvilken Giærrighed og Hovmod, og hundrede andre „ slette Hensigter, gisre Børn elændige, som man skulde „ gisre lykkelige." — I det 12te Brev beklages en Vens, en ung Helts og Patriots, Tab, som blev fældet i Krigen, hvis Grusomheder med det samme afskildres paa en Valdplads. — I det 13de Brev har en Aedon fundet sin Narcissa engang fordybet i Naturens og dens Yndigheders Betragtning, og viser ved den Leylighed, at der er ingen værdigere Beskæftelse for et dydigt Menneske. S. 160: „Den„ ne Beskæftigelse, min Narcissa, er en af de værdigste, „ og hører med til Menneskets Kald! Naturen er ikke, som „ visse Videnskaber, hvilke Menneskers Forstand har udgru„ blet, indskrænket til faa. Dens Betragtning er for et„ hvert Øye og for enhver Forstand; ligesom Fornøyelsen i „ samme er almindelig for ethvert Hierte. Man kan være „ fornuftig uden at fordybe sig i visse dybsindige Hoveders „ Speculationer; man kan være en Philosoph, uden at be„ sidde deres vidtløftige (i Fald jeg ey tør sige deres unyttige) „ Lærdom. Man kan betragte Verden og Hensigterne i Ver„ den. Af disse Betragtninger kan man udlede alle Grun„ de, som have Indflydelse paa vor Kundskab og Lykſalighed: „ og saaledes skulde ethvert Menneske være Philosoph: da „ næppe vort Liv varer længere, end at vi een Gang see os

„ om og døe.“ — I det fiortende fortræffelige Brev ſkri-
ver Andronikus til en af umættelig Æreſyge beherſket Her-
mes, og lærer ham at ſøge den rette og ſande Ære i Dyden,
og derudi at mætte ſin Ærelyſt. — Det femtende ſærdeles
rørende Brev tilſkriver Melidor, en døende Elſker, ſin
kiæreſte Themire, og tryſter hende i Sorgen over ſit Tab.
Dette Brevs Indhold er meget henrykkende, og vi ønſkede,
det var os tilladt at lade det aſſætte heel og holden. Et Styk-
ke deraf maa vi dog endelig anføre S. 184: „Dit Øye vil
„ nu ſvømme i Taarer over mig, kiæreſte Themire! Du vil
„ maaſkee dadle Forſynet, fordi det henriver mig fra dit
„ Hierte. Dit Hierte vil bløde af dette Riſt: det Stød vil
„ ſynes dig haardt, hvormed Skiæbnen har nedſlaget alle
„ dine gyldne Forhaabninger: men jeg beder dig, lad dig
„ ikke alt for meget forblinde af din Smerte! De Døende
„ ſee videre, end diſſe, ſom de efterlade i Taarer. De fæſte
„ deres Øye fuldt af Længſel og Haab paa den ævige Skue-
„ Plads, hvorpaa de først i deres ſande Perſon fremtræde;
„ og ſee, hvor ringe og møyſommelig den Rolle var, ſom
„ de ſpillede i Verden. De ſee de Taarer, ſom de Lykkelig-
„ ſte græd, og høre de Sukke, der lyde i Livet bag det gyld-
„ ne Forhæng. Med en Gyſen ſee de Foragt, Uretfærdig-
„ heder, Fiendſkaber at forfølge den Dydige. De bemærke
„ med Forfærdelſe de Farer, der true den Uſkyldige; Tillok-
„ kelſerne til Laſten, Hindringerne til Dyden. De kunde
„ nu først klarere ſee Grændſerne imellem Laſter og Dyd,
„ imellem Sandhed og Løgn, der ſynes for de Levendes Øyne
„ (ſom ſaa mange Fordomme fordunkle) at flyde i hinanden.
„ De ſee, hvor ofte de ſelv og deres Venner, vandrede tæt
„ ved Randen af Dydens ſmævre Bane, og bøve for den Fa-
„ re til høyre og venſtre Side, ſom de nu først opdage.
„ Hvor glade ere de, over at ſee for ſig Udgangen af et Liv,
„ hvor i de finde ſaa lidet, ſom de kunde ønſke, og ſaa me-
„ get, hvorfor de maa zittre!“ Hvor havde vi og ikke gierne affkrevet det næſtfølgende, ſom viſer, hvor daarlig det er, at beklage den, ſom døer ſalig, ſaa at Englene ſelv maa have Medlidenhed med vor Barnagtighed. — Det 16de og 17de Brev ere meget lærerige. I det første er Auſterus en ſtræng Forſvarer af den ſtrænge Dyd, og en Mand, der tager før Bettelſtaven i Haand, end han ſkulde bequemme ſig

til

til nederdrægtig og hykkelsk Smiger for at gjøre Lykke i Verden. Han kalder enhver Ting med sit rette Navn, og dømmer om andres Feyl og Laster uden mindste Eftergivelse, mindste Undskyldning eller Besmykkelse. Men Eucharius lærer ham i det 17de Brev, som er Svar paa det forrige, en langt mildere, lemfældigere og paa Menneske-Kiærlighed grundet Dyd. Han lærer ham at finde en medlidende Undskyldning ogsaa for den groveste Misgierning, uden dog at erklære den for uskyldig eller ustrafværdig. Stedet bør vi anføre S. 207: „Naar en ulykkelig Moder bringer sit eget Foster „ af Dage, saa vil den stoiske Verdsligviise fordømme denne „ Handling, uden at undersøge de Fornemmelser, som i Forveyen foregik i hendes Hierte. Han vil kalde den en Fornærmelse af alle en Moders Pligter, og ey kunne finde Ord „ nok til at benævne denne Giernings Ondskab. Men ikke „ ethvert Mord er lige strafværdigt; og den, der er vandt til „ at see paa Hiertets Fornemmelse, og paa Bevæge-Grundene, førend han dømmer, vil ofte finde endog slig en Morderinde meer beklagelseværdig, end Ondskabsfuld. Den „ herskende Tilbøyelighed, Austerus, som vi finde hos „ Mennesker, forandre meget. Sæt denne Ulykkelige, hvis „ Gierning du vil finde saa ond tilbage i de Omstændigheder, „ hvor i hun maaskee har befundet sig. Sæt, at Ære-Begiærlighed er hendes herskende Lidenskab, og betænk saa „ den Skam, hvormed Verden har betegnet en forbuden „ Kiærlighed, den Foragt, og den Benævnelse, der følger „ samme. Sæt denne ulykkelige Moders Frygt, at hendes „ Beslægtede ville skamme sig ved hende, og at de alle ville „ unddrage hende Haanden, paa hvis Hielp hun maa forlade sig. Den moderlige Kiærlighed kan være kommen i Bevægelse i hendes Hierte; den kan have været mægtig; men „ den herskende Lidenskab, Frygten for Skam, og hundrede „ andre Fornemmelser, der i sig selv ere ustraffelige, have „ været mægtigere, eller have meget mere i et Fortvivlelsesfuldt Øyeblik giort Forstanden udygtig til at vælge rigtig. „ Siig nu, om hun er saa Ondskabsfuld, som du vil agte „ hende, naar du blot betragter Handlingen? Ak! Austerus, jeg frygter, at hun mere er at beklage, end Ondskabsfuld! Hvis en Statsforfatning fandt Middel til at „ sætte slige Ulykkelige i den Stand, at deres første Last kun-

„ de blive forborgen, ſaa troer jeg, at andre grovere Laſter „ ikke ſkulde følge den første. Sikkerhed for Skam, ſkulde „ bortſkaffe de Lidenſkaber, ſom ſtræbe imod den moderlige „ Kiærlighed; da ſkulde denne Kiærlighed virke frie og uden „ Hindring, og denne Lemfældighed ſkulde udrette langt „ mere, end Sværdet." Vi kan i øvrigt ikke nokſom anpriſe diſſe tvende Breves Læsning. — Det 18de Brev anpriſer Eeneboernes landlige Roelighed, og beſkriver den Tumult, Støy, Ondſkab, og Forſtyrrelſe, der herſker i ſtore Stæder. — Det nittende er et Formanings og Advarſels Brev til et af Smigrere forført ungt Menneſke, fra hans afdøde Faders Ven. — Det 20de Brevs Indhold er tragiſk. Geli, ſom ſelv er forført af Verdens Vellyſt og har forført ſin Broder Silvi tillige med ſig, er paa ſin fordervelige Vey geraadet til den Yderlighed, at have beſkiæmmet ſin bedſte Vens kiæreſte Kone og myrdet ham ſelv, med en angerfuld Forbrydelſe forbander ſin forrige Vellyſt og denne ſin ſidſte Forbrydelſe, er villig at døe derfor, og formaner derfor ſin forførte Broder, for dog at være ſig denne dydige Handling bevidſt, førend han gaaer ud af Verden. — Medon og Hakem har i 21de Brev fordret hinanden ud til Duell, formedelſt en imellem dem opkommen Strid, da de tilforn har været meget gode Venner. Men Medon betænker ſig, og ſkriver Hakem et Brev til, ſom er nok værdt at læſe. Duellantere, der bilde ſig ind, at Æren fordrer af dem ſaa ſtor Foragt for deres Liv, at de ſkulle ſætte det paa Spil for et ringe og ubetydeligt Ord, hvor med eens Ubeſindighed og Overilelſe kan have fornærmet en anden, bør læſe dette Brev, og tænke ſig om, og ſtikke Kaarden i Skeden — Det 22de Brev ſkriver en Sophronia til Phædon, ſin Elſker, af hvilken hun troer ſig bedraget og forladt. — Indholdet af det 23de Brev er det ſamme, ſom af den IVde Bog af Virgils Æneis. Kun Perſon og Omſtænde ere andre. Zarine ſkriver til Zemes, ſin Æres og Kiærligheds Meeneediſke Forræder, og hendes Desperation, i hvilken hun vil dræbe ſig ſelv, i det hun udøſer over ham de bitterſte Forbandelſer, giver en ſkrækkelig Foreſtilling om en ſkuffet Kiærligheds Virkning. — Det 24de og ſidſte Brev ſkriver en døende Fader til ſin eeneſte Dotter, ſom han efterlader ſig uden Moder, ugift, i ſit fyttende Aar. — Skulde vi vel behøve at ſige, at Forældre,

ſom

ſom ønſker, at deres Børn kan lære ret at leve og dye, bør give deres unge Sønner og Døttre diſſe Breve og andre deslige lærerige Skrifter i Hænder. De ville ganſke viſt ſkaffe dem en langt nyttigere Tidsfordriv, end hele Bibliotheker af Romaner og forunderlige Elſkovs-Hiſtorier. Diſſe fylde kun Forſtanden med tomme Indbildninger, ſom hiertet endten forderves ved, eller og tager kun alt for liden Deel udi, for derved at forbedres. Men ſaa nyttigt ſom det er, ſaa lidet vanſkeligt er det for en ung Dotter, at bilde ſig ind, at hun hedder **Encharia**, og at hendes Fader **Epicharmus** ligger for Døden, eller for en ung vellyſtig Søn, at foreſtille ſig, at hans afdøde Fader har haft en Ven ved Navn **Kleonikus**, der ved et Formanings Brev vil redde ham fra Fordervelſe og rive ham ud af Forføreres Hænder.

Kiøbenhavn. Anviisning til hele Stats-Hiſtorien de første Begyndere til Tieneſte. Forfattet af den Svendſke Kammer-Raad Henrich Julius Woltemat; ſamt forøget og fortſat af Joh. Benedict Buſſer, Lector ved Cadet-Corpſet i Carlscrona. Af det Svendſke overſat, paa adſkillige Steder forandret, paa nogle ganſke omarbeydet af Jacob Baden. 1773. 232 S. i 8vo. Med M. Hallagers Skrifter. Man kan ikke vel nægte, at vi jo har haft Mangel paa et kort, og dog nogenlædes fuldſtændigt Udtog af Hiſtorien til Ungdommens Tieneſte, og denne Mangel har Overſætteren tildeels anſeet, ſom en Aarſag til den liden Fremgang, ſom vor Ungdom giør i denne ædle og høyſtfornødne Videnſkab. Han ſynes næſten at beklage, at vore lærde Hiſtorieſkrivere arbeyde kun for deres Ære og Evighed, og holde ſig for gode til at ſkrive for Ungdommen, men foretage ſig hellere Bindſtærke Værker, hvis Udførelſe udkræver et Menneſkes ganſke Alder, end Skrifter, hvis eeneſte Ære beſtaaer i den Nytte, de kunde giøre Ungdommen eller Lægfolk. Hr. Rect. Baden har nu med nærværende deels overſatte, deels forandrede og omarbeydede Anviisning til hele Stats-Hiſtorien, vildet afhielpe denne formeente Mangel, der følgelig ikke allerede længe tilforn maa være tilſtrækkelig afhiulpen ved det Holbergiſke Synopſis Hiſtoriæ Univerſalis, og den Kritik, han har fældet over denne, er i vore Tanker forfattet med ſaa god Grund og Beſkeedenhed,

at man gierne med fuldkommen Biefald kan underſkrive den, ſaa lydende: „Hvad den lærde Underviisning i ſær angaaer, „ eller den, ſom gives i de latinſke Skoler, ſaa feyler det vel „ ved denne ikke paa et brugbart hiſtoriſk Compendium; thi „ den Holbergiſke Synopſis hiſtoriæ univerſalis, uagtet „ den ingenlunde fortiener Navn af en Univerſalhiſtorie, „ da den intet har om nogen nu blomſtrende Stat, uden „ for Europa; intet om mange betydelige Stater i Europa „ ſelv, ſaaſom de Italienſke, de Tydſke, de Nederlandſke „ o. ſ. v., indeholder dog ſaa meget godt, at et ungt Men„ neſke, ſom veed, hvad den indeholder, ikke kan kaldes ukyn„ dig i Hiſtorien. Men en Hovedfeyl ved dette Compendi„ um er, at det er ſkrevet paa Latin, og at Ungdommen ſkal „ i et fremmed og tungt Sprog tyde ſig den ſmule hiſtoriſke „ Indſigt til, ſom den deraf faaer. Den anſeer derfor ſit „ hiſtoriſke Compendium ſom en fortſat ſyntaktiſk Øvelſe, „ og bekymrer ſig meer om, hvorledes den kan giøre Rede „ for Latinen, end for det hiſtoriſke. Jeg nægter ikke, at „ jo Ungdommen ved denne Læsning vinder noget i Henſeende „ til det Latinſke Sprog, uagtet det Holbergiſke Latin er „ intet mindre, end claſſiſk. Men denne liden Fordeel „ kommer den for dyrt at ſtaae, naar den intet vinder der„ ved uden det ſamme; og jeg ſeer da ikke, hvorfor man „ ikke heller, naar man alene har Sprogets Fordeel til Hen„ ſigt, giver den ſtrax Stykker af ægte latinſke Autorer i „ Hænder; thi af diſſe læres dog det latinſke Sprog altid „ ſikkerſt, og man har eller kunde have latinſke Chreſtoma„ thier, uddragne af de gamle latinſke Skribentere, hvor„ af Ungdommen kunde lære meer end Sprog-Rigtigheden „ alene.“ Overalt bifalder Hr. B. ikke latinſke Compendier i Videnſkaberne, og allermindſt i Hiſtorien. Dog und-tager han derfra den gamle Hiſtorie i ſær om de græſke og romerſke Stater: „Jeg indſeer derfor ikke, ſiger han, hvad „ der bevægede Holberg til at udgive ſit Compendium i „ Hiſtorien paa Latin, allerhelſt da Skoleforordningen af 17de „ April 1739., ſom ſynes at have foranlediget ham til at „ ſkrive en hiſtoriſk Haandbog for Ungdommen, ſætter ud„ trykkelig §. 31. Rudimenta hiſtoriæ Univerſalis iblandt „ de Skolebøger, ſom ſkulde være paa Danſk, og ikke paa „ Latin.“ Om vi ellers giætte ret, ſaa kan Holberg der-

til

til have haft samme Aarsag, som Hr. B. kunde have haft til at oversætte nærværende Anviisning paa Latin, dersom han havde bestemt den alene til den Latinske, d. e. den egentlig studerende Ungdoms Nytte. Thi saa længe som Universitetet vedbeholder sin gamle Skik at examinere paa Latin over Historien, og at kræve latinske Svar paa latinske Spørsmaale, vilde det ganske vist falde Ungdommen besværligt, i Skolerne at lade sig undervise paa Dansk, og ved Akademiet aflægge Regnskab for sin Undervisning paa Latin. Dette har Hr. B. selv indseet, og derfor siger: „Skulde det endelig kræves, „at Ungdommen ved Akademiet maatte kunne gjøre Rede „for sin historiske Kundskab paa Latin, saa tænker jeg, det „var Tid nok, at tænke paa at øve dem deri i Mester-Lectie." Nærværende Anviisning, meener han da, kunde være bequem nok til den første Undervisning. Man seer altsaa, at Hr. B. vilde tillige have baade dette danske og tillige et latinsk Compendium brugt i de Latinske Skoler, og det sidste for Akademiets Skyld. Vi bede ham tage denne Sag i nøyere Overveyelse, og i sær at betænke, hvor meget Ungdommen desuden i de Latinske Skoler har at lære, og om ikke nok, for ey at besvære dem med at lære en og samme Videnskab i meer end eet Sprog, og at lære om paa nye i det Latinske, hvad de før har lært paa Dansk, i sær lære det saaledes om, som det bør læres for tilstrækkelig og til Fornøyelse at besvare en Examinators Spørsmaale. Dersom han da ved nøyere Eftertanke befinder, at naar han vil have denne ret gode Anviisning ført i Brug i Skolerne, eller hvilket andet Dansk Udtog det maatte være, han da endten selv burde have oversat det paa Latin, eller formaae Universitetet til at examinere de Unge paa Dansk, for ey at besvære Ungdommen med det Arbeyde, man just vil lætte for dem; saa vil han ganske vist ogsaa billige den Aarsag, Holberg kunde have til at skrive sin Synopsis paa Latin. Vi sige endten og eller, at ingen skal tænke, herunder sikker noget Project for Universitetet til at forandre sin gamle Skik. Kun dette maa man heraf slutte, at vi anseer Overeenstemmelsen imellem Skolerne og Akademiet for væsentlig nødvendig i Henseende til Ungdommen, saa længe det sidste skal examinere hvad den har lært i de første, og det paa den Maade, som sædvanligt er, med at udmærke ved Characterer enhvers Fær-

dighed i at giøre Rede for sin Kundskab. Det er Aarsagen, hvorfor vi heller ikke saa ganske tør bifalde hvad Hr. B. har føyet til: „Og skulde Ungdommen i Mester-Lectien da ikke „ kunne bringe det saavidt i det Holbergiske Latinske Com„ pendium, at den kunde give det heelt an til den første „ Akademiske Examen, saa troer jeg endda, at den intet „ virkeligt Tab havde giort, naar den først havde lært denne „ lille Anviisning til Gavns, om den end skulde lide noget „ Skaar i sin Beneliste." Hvad Tab angaaer, da troe vi det samme. Men Spørsmaalet er, om ikke Ungdommen besværes med denne dobbelte Undervisning, først paa Dansk og siden paa Latin, i een og samme Videnskab? Men at Ungdommen end ydermere ved et besværligere Arbeyde skulde lide Skaar i sin Beneliste, var det ikke ubilligt? Hverken faaer man dem saa let til at agte ringe om deres Beneliste, og i vore Tanker burde man heller aldrig sætte Forsøg derpaa. Er det Narrerie og Barnagtighed med disse Bener, hvi beskæfte da gamle og alvorlige Mænd sig dermed som en vigtig Opmuntring for Ungdommen? Men er der nogen Fornuft og Alvor derudi, saa bør Ungdommen have Agt derfor og sætte Priis derpaa, og anderledes end til dette Maal bør man vel ikke tale eller skrive for dem. For Resten kan det ikke nægtes, at jo nærværende Hr. Badens oversatte og omarbeydede Anviisning, er for Ungdommen i Almindelighed, studerende eller ustuderende, et bequemt Grundlag til den første Kundskab om Historien. Vi kunde og ikke, saavidt vi skiønne, med nogen god Grund misbillige dette hans Forslag, at jo den latinske Ungdom var bedre tient med at lære Historien paa Dansk, eller nægte, at jo dette Udtog kunde i og for sig selv med god Fordeel bruges i de Latinske Skoler, naar Universitetet vilde lempe sig derefter, saa det ikke skulde blive nødvendigt at besvære Ungdommen med flere Compendier. Man seer allerede af Titelen, at Hr. B. vil ikke ansees for blot Oversætter. Han har paa adskillige Steder lagt til eller taget fra, og giort Forandringer i Inddeelingerne og i Tidsregninger. Men den danske Historie har han ganske omarbeydet, deels fordi han troede, at Fædrenelandets Historie burde være fuldstændigere, end ogsaa i et Compendium, end den danske Historie var hos den Svendske Forfatter, deels fordi han fandt, at denne havde udarbeydet den

danske

danſke Hiſtorie, med et Svendſk Sindelag, ligeſom han og tilegner ham den Feyl, at han i den Svendſke Hiſtorie har viiſt ſig tilbøyelig til at give Tildragelſerne den Vending, ſom kunde være meeſt fordeelagtig for hans Fæderneland. Den Svendſke Forfatter har ellers tillige udgivet en **Gienvey til de fornemmeſte Staters Hiſtorie**, i 6 Deele, hvilken Hr. B. gierne har ønſket, men ikke vovet for denne Gang at udgive paa egen Bekoſtning. Dog giver han noget Haab om Udgivelſen af den ſaa kaldte Gienvey, derſom dette Udtog finder Afgang og Biefald. Hiin er allerede 4 Gange oplagt i Sverrig, og er at anſee ſom en udførligere Deduction over Udtoget. Han havde og tænkt at forøge dette med et kort Anhang om enhver Stats politiſke Forfatning, men da han fandt, at Baumanns **Korte Udkaſt til alle Europæiſke Rigers Statsforfatning**, ſom i Aaret 1764. udkom i Godiches Forlag, tilſtrækkelig bøder paa denne Mangel i Henſeende til de Europæiſke Stater, ſaa har han ikke vildet giøre giort Arbeyde, men har tvertimod anpriiſt dette Skrift ſom en nyttig Skolebog, der kan bruges tillige med denne hiſtoriſke Anviisning. Den er adſkilt i 3 **Bøger**. Den **første Bog** handler om de i de ældſte Tider bekiendte og blomſtrende Stater. Denne er kun kort, og denne Korthed har juſt fundet Overſætterens Biefald: „En Haandbog ſiger „ han, for Ungdommen, bør i mine Tanker være kort i „ Staternes ældre Hiſtorie, og blive ſtedſe vidtløftigere, „ jo mere den kommer ind i nyere Tider, og i de nyeſte være „ vidtløftigſt.“ Den **anden Bog** handler om de for nærværende Tid blomſtrende Europæiſke Stater, og den **tredie** om de for nærværende Tid blomſtrende Aſiatiſke, Africaniſke og Amerikaniſke Stater. Skulde nogen Lærer i nogle Ting, finde dette Udtog noget for kort eller tørt for en moednere Ungdom, da er det begiemmelig indrettet til at modtage Supplementer, ſom en Lærer ſkriftlig eller mundtlig kan tilføye. Kort: Udtoget har behaget os, ſom et af de bequemmeſte hiſtoriſke Grundlag vi har haft i Hænder. I ſær har vi Overſætteren at takke for en udførligere Udarbeydelſe af vort Fædernelands Hiſtorie, og finder man endog anførte de nyeſte Tildragelſer under **Chriſtian VII.** i næſtafvigte Aar, ſaaſom **Struenſe's** Ophøyelſe, Fald og Henrettelſe. At man S. 92. finder Kong **Frid. I.** anført for en Søn af Kong **Hans**,

da

da han, ſom vi alle veed, var hans Broder, maatte vi vel efter al Billighed have erkiendt for en Feyltagelſe i Skrivning eller Sætning, om det end ikke var bleven os tilkiendegivet, ſom vel er, at ikke Feylen ſkulde have bleven ubemærket, og maaſkee af høyſt ubillige Læſere, om vi og tør formode ſaadanne, være bleven Overſætteren tilregnet, ſom en ikke ſaa let undſkyldelig Feyltagelſe. I øvrigt anſee vi dette for et af Hr. Rector Badens nyttigſte Arbeyder til Ungdommens Tieneſte, og ønſker oprigtig, at det maa finde det værdige Biefald, ſom kan blive ham en Opmuntring til at udgive den foromtalte Gienvey, eller noget andet ligeſaa nyttigt Værk.

Bern. Briefe über die wichtigſten Wahrheiten der Offenbarung. Zum Drucke befördert durch den Herausgeber der Geſchichte Uſongs. 15 Ark i 8vo. Den berømmelige Hr. Forfatter af diſſe Breve Hr. von Hallers Navn giver os Aarſag, at forvente i ſamme mange ypperlige Ting, og man ſkal ved at giennemlæſe dem, ſlet ikke finde ſig bedraget i ſin Forventning. Brevene ſelv ere fiorten i Tallet. En Fader, ſom nærmer ſig ſit Livs Ende, ſkriver deri til ſin Datter, i den Henſigt at befæſte hende i Overbevitsningen om de i den hellige Skrift aabenbarede Sandheders Vished, Ypperlighed og Guddommelighed. I det I. Brev bliver anført de Aarſager, ſom har bevæget Forfatteren til at udgive dette Skrift. Det II. Brev viſer Vigtigheden af det Spørsmaal: hvad er din Troſt i Livet og i Døden? da Legemet ſnart hiemfalder til Døden, og Døden leverer os en retfærdig Dommere i Hænde, da vi dog ere fulde af Synder og Feyler. III. Brev: Ingen Hedning, ja ikke noget Menneſke kunde give Menneſket et ret Svar herpaa, heller ikke viſe ham en ſikker Vey til Guds Naade. Men Gud giorde ved hiin overordentlige Geſandt, ſom var Gud og Menneſke, mere, end den viſeſte iblandt Menneſkene haver fordret. IV. Brev: Naar denne overordentlige Geſandt har de Kiendetegn hos ſig af en ſandfærdig guddommelig Geſandt; ſaa er det høye Spørsmaal beſvaret: hvorledes kan det ſyndige Menneſke blive forſonet med Gud? „ thi naar JEſus har de Kiendetegn hos ſig, hvorpaa man „ ſkal kiende en ægte Guddommens Geſandt, ſaa er al hans

„ Tale

„ Tale Sandhed, og det var derfor gienſtridigt, at ville „ tvivle om det, ſom Sandheds Mund har lært.“ Diſſe Kiendetegn bør man derfor at underſøge. V Brev: Lærdommens Reenhed ſkulde alene endnu ikke være nok til Beviis, dog bliver den nødvendig fordret. Men der er ogſaa i JEſu Lære høyere Viisdom, end i alle Menneſkers; intet Menneſke har lært ſaaledes ſom han, endog hans Sædelære er den fuldkomneſte. Det VI. Brev fører tilbage til Chriſtendommens Oprindelſe og dens ſtore Stiftere, og viſer at hverken Mistanken for Bedragerie, ikke heller Sværmerie paſſer ſig paa ham. Det VII. Brev viſer Spaadommenes Opfyldelſe paa ham. De deri beſtemte Kiendetegn paa Frelſeren kunde hverken et Menneſke give ſig, ikke heller et uguddommeligt Menneſke begiære at antage. VIII. Brev: Apoſtlernes Overbeviisning grundede ſig desuden ogſaa paa hans guddommelige Mirakler, ſom er et nødvendigt og ypperligt Kiendetegn paa Forløſeren, fordi dets Beviis er let at indſee, rører ſtærk, og Miraklerne tillige bleve i de gamle Spaadomme forudſagte. IX. Brev: I ſær Chriſti Opſtandelſe. Hvorledes kom det ſig, at Jøderne ikke mere omhyggelig efterforſkede, naar de formodede et Bedragerie, ſom de jo let havde kundet opdage? hvor kom det ſig, at Diſciplerne bleve beſtandige, naar de fandt ſig ved JEſu Død bedragne? X. Brev: Apoſtlerne giorde og Mirakler, ſom deres Fiender ſelv ikke kunde nægte, og paa hvilke de frit beraaber ſig. XI. Brev: ſaa er da JEſus en retfærdig, ſom giør Mirakler, og den ſamme, ſom Propheterne har forkyndet. Saa ere da hans Ord Sandhed. Saa er han da altſaa det, ſom han ſiger, ſandſærdig Gud. Og det var fornøden, at han var Gud, for at lære Menneſkene. XII Brev: i ſær for at forſone Verdens Synder. Det vil mange ikke tilſtaae; fordi vores nu værende Viſe ikke vil erkiende, at Menneſket er ond nok, for at fortiene en ævig Straf. XIII. Brev: men Forſoningen er det eneſte Middel til Redning for de ſyndige Mennesker. Den tiener ogſaa til den ſaa nødvendige Menneſkets Ydmygelſe. Og den opvækker hos ham baade Frygt og Haab, hvorved han lærer at agte Synderne ſtore, uden dog at forſage. XIV. Brev: Denne Naade maa man med Glæde antage; vel bruge vores Frihed, for at rette vor Opmærkſomhed derpaa. Man har i Naaden en almægtig Hielpere.

pere. „Men Frelserens Raad er til vores sikre Ledelse til„ strækkelig: Randsager i Skriften, troer paa mig, holder „ mine Bud, de ere lætte: det øvrige skal Gud giøre.“ Af det korte anførte Indhold af Skriftet vil man allerede læt see, at den deri indeholdne vigtige Materie er afhandlet med saa megen Grundighed og Tydelighed, at man af saa Theologer kunde vente noget bedre. Hertil kommer endnu Forf. stærke, tankerige og dog tydelige og overbeviisende Foredrag. Af dette maa man endnu fremsætte et Par Prøver uden stor Valg, efterdi man maatte afskrive det ganske Skrift, for at afskrive alle smukke Steder. Strax i Begyndelsen er dette: „ Mig fornøyer det meget, min Elskelige, at du i de behage„ ligste Dage af dit Liv tænker alvorlig. Engang maa dog „ den Dag komme, saa langt den synes fra dig, hvis for„ skrækkelige Morgen: jeg ikke skal opleve, den Dag, som og „ for dig er den sidste, hvor svag skal da den Trøst være, „ som dine kiære Børn, dine Veninder, som vandt dit gode „ Hierte, og Lægerne kan give dig? Jorden skal indsynke „ under dine vaklende Fødder; Evigheden skal undfange „ dig i sit umaalelige Rige, hvor en forskrækkelig Skiæbne, „ eller en uendelig Glæde venter paa dig: naar dine Øyne „ bliver følesløse imod Lyset, naar dine Øren ikke mere for„ nemmer den kiærlige Tiltale af dine Elskelige, naar du skal „ undfange Dødens Piil i det bævende Hierte: hvem skal led„ sage dig igiennem Forskrækkelsens Dal, om Gud skulde „ forlade dig?“ Om JEsu Lære hedder det i det V. Brev S. 53: „ JEsu Lære afskiærer ikke alene de giftige Rødders „ opskudte Stilker, som allerede har baaret skadelige Frugter, „ den oprykker Stammen selv, som ved intet andet Straf„ Middel kan udslettes. Hvem, som har Gud for Øyne, „ hos hvem Frygt for den ævige Dommere er en herskende „ Følelse, den skal ikke give den Ondes Aabenbarelser nogen „ Opmærksomhed, ikke give Sirenerne noget Gehør, ikke „ tillade de urene Billeder at besmitte sin Indbildning, og „ følgelig aldrig falde i Fare for at synke under til Lasternes „ sidste Grad, da han har Afskye for den første.“ I XI. Brev S. 153 om Guds Evighed: „ Et andet Maal for den „ Evige er hans Varighed, hans ubegribelige Alder uden „ Ungdom, uden Begyndelse: Det overstiger vist al vort „ Begreb: Vi Endelige har alle begyndt, og kan ikke giøre

„ os

„ os nogen Foreſtilling om det, ſom der har været for alle „ Begyndelſer. Evigheden ſelv, ſom noget mindre, døver „ Forſtanden, og vedvarer uden Ende, er alligevel en Af„ grund, hvor i alle Siælens Kræfter forſynker. Og allige„ vel raaber Fornuften fornemmelig til os, Gud er denne „ ævige Soel, ſom uden Opgang, uden Nedgang, ſtaaer i „ en uforanderlig, aldrig ſtigende, aldrig faldende Mid„ dag." o. ſ. v.

Glogau. **Bemerkungen über den letzten Krieg wider die Türken, als eine Erläuterung zum itzigen.** 1772. Dette Skrift indeholder mange betydelige Efterretninger om Tyrkernes Tilſtand og deres Religions og politiſke Forfatning, ſom ere ganſke behagelige at læſe, og kan bidrage meget til at opklare den forrige og nu værende Krig imod Tyrkerne. Originalen er allerede ofte bleven optagen med Bifald, og Overſættelſen er ogſaa ganſke vel geraaden. Forfatteren har i nogen Tid ſelv opholdt ſig i Tyrkiet, og hans Efterretninger fortiener derfor og deſto mere Troe. En Nations Geiſt, ſiger Forfatteren i Fortalen, er vel umueligt bedre at beſtemme, end naar en Mand af Genie opholder ſig nogen Tid hos dem, ja ſelv har Leylighed at finde Venner iblandt dem. Og uden dette, er det viſſelig ikke rimeligt, at kunde opdage de ſom oftest hemmelige Drive-Fiedre til et borgerlig Sælſkabs Handlinger. Det er en egen Kunſt, i det Land, hvor man er en Fremmed, at giøre paa en forblommet Maade et Blink i det Inderſte af et Folk. Man finder beſtandig, at man immer imod en Fremmed ſøger at viſe ſig fra den beſte Side, og omhyggelig at fordølge den ſletteſte, og man maa ligeſom allerede være nationaliſeret, om et Folk ſkal viſe ſig for os i ſin ſande Geſtalt. Det har paa en ſaadan Maade gelinget Forfatteren, og derfor ere hans Efterretninger ogſaa al Opmærkſomhed værdige, og, ſom man har forſikret i forſkiællige Journaler, rigtige. Til Slutning giver Forfatteren de chriſtelige Potentater det Raad, at kuldkaſte, om ikke det ganſke tyrkiſke Rige, dog i det mindſte dets Herredømme i Europa, ligeledes de barbariſke Magter paa de africaniſke Kyſter, og udkaſter dertil en Operations-Plan, ſom man ikke kan bedømme, men ſom har et ganſke lat Udſeende, og maaſkee bliver fulgt ved et tilkommende Kors-Tog.

Frank-

Frankfurt og Leipzig. Vertheidigung der Offenbahrung Johannis, gegen den Herrn D. Semler, von D. Jeremias Frid. Reüſz, Canzlern in Tübingen. 1772. 488 S. i 8vo. Allerede i Aaret 1767. har Hr. Reüß udgivet en academiſk Afhandling de auctore Apocalypſeos, ſom ſiden efter igien noget uvidet, er bleven aftrykket i det første Bind af hans Opuſcul. Theologic. Dette Skrift var allerede fornemmelig ſtillet imod Hr. D. Semler. Herpaa har Hr. D. Semler forgangen Aar ladet trykke et Gienſvar, ſom er tilſøyet hans Abhandlung von freyer Unterſuchung des Canon. Hr. Reüß pleyer ellers at ſkrive blot i det latinſke Sprog over ſaadanne Materier; men for denne Gang, ſiger han, har han ſeet ſig nødt til at udvælge ſit Moders-Sprog, eftersom hans Modſtander hellere har vildet ſkrive tydſk, for at blive forſtaaet af enhver. Man finder altſaa nu i denne Bog først den Afhandling, de auctore Apocalypſeos, overſat paa Tydſk af Forfatteren ſelv, 146 S.; men herefter en udførlig Besvarelſe paa Hr. D. Semlers Indvendinger. Hr. Reüß er ellers bekiendt vel ſom en alvorlig, men aldrig ſom en ubeſkeden og hæftig Polemikus. Just den Caracteer forſvarer han og i denne Bog, ſom foruden andre gode Egenſkaber, allerede derved anpriſer ſig alle Aabenbaringens ſaavel Modſtandere, ſom Forſvarere.

Göttingen og Kiel. Af Hr. D. Zachariæ, Bibliſche Theologie, er fremdeles udkommen den anden Deel i 8vo. Denne handler om Skabelſen, om Menneſkets Tilſtand før Faldet, om Englerne, om Forſynet, om Menneſkenes Syndefald, om alle Menneſkers ſyndige Fordervelſe, om Guds Raadſlutninger, om den menneſkelige Lykſaligheds Oprettelſe.

Helmſtad. Die Sorge auf Academien für die Geſundheit. Er Opſkriften paa en Tale, hvormed Hr. Prof. Ferber har beſluttet ſine offentlige Forelæsninger, og hvormed han meer ſom en formanende Ven, end befalende Lærer, har indlagt ſig en nye Fortieneſte af ſine Tilhørere. Han taler overalt i en velmeenende Vens Tone, ſom deſto mere fortiener at høres.

No. 24.

Kiøbenhavnſke Efterretninger om lærde Sager.

I. Hæfte. Torsdagen den 17de Junii 1773.

Kiøbenhavn. C. F. Gellerts moraliſke Forelæsninger. Paa Danſk overſatte af Peder Topp Wandall. Førſte Bind. 1773. Trykt og Forlagt af Brødrene Berling. — Da vel ingen Moraliſt bedre og lykkeligere har forbundet den chriſtelige Troes Sandheder med den philoſophiſke Lære om Pligterne, end den Sal. Gellert, saa har dette tvertimod givet den høyærværdige Fortaler en føyelig Anledning til at handle i den Fortale, han efter Begiering har ſkuldet ſkrive til Overſættelſen af denne Gellertſke Morale, **om Forbindelſen imellem Troens Sandheder og Pligternes Lære under den offentlige Underviisning paa Prædikeſtoelen.** Har Gellert forbundet Chriſtendommens Sandheder med Fornuftens Lære om Pligterne, ſom han endelig efter ſin Plan ikke havde haft nødig; meget mere maae en Chriſtendommens Prædikant forbinde med Troens Sandheder den Lære om Pligterne, ſom de saa væſentlig indbefatte, ja virkelig deels grunder ſig paa, deels fordrer ſom ſine væſentlige Følger. Sagen er klar. Ikke deſto mindre har der været og ere endnu de, ſom har anſeet det for deres Pligt i deres offentlige Foredrag næſten at tilſideſætte den Lære om Pligter, ligeſom tvertimod andre drive kun paa Pligterne og forglemme de theoretiſke Sandheder. Det er diſſe ſidſte Hr. Prof. Balle her i Fortalen har med at gipre: „Jeg haaber ikke, ſiger han, at ſlig

„ en Afhandling skal agtes Værkets Indhold aldeles uved-
„ kommende. Gellert har foredraget Sædelæren ikke som
„ en blot Fornuftviis, men som en Christen. Han blander
„ ofte Aabenbaringens Forskrifter med Fornuftens Regler.
„ Han oplyser, udfylder og understøtter disse med hine.
„ Han indprænter Troens saliggiørende Lærdomme om For-
„ løsningen og Naadevirkningerne, som de uundværligste
„ Midler til Dydens Befordring. Han bygger paa dem
„ sit heele Haab om det fordærvede Menneskes sande For-
„ bedring og kiender ellers intet andet til at bortrydde de
„ Hindringer, der tilstoppe Veyen for os Dødelige til hiin
„ uafbrudte Lykkalighed i Evigheden. Maaskee Systemets
„ eedsvorne Tilhænger ved første Øyekast turde dadle den Ud-
„ svævelse til fremmede Begreber i en Sædelære for Fornuf-
„ ten. Dog han give kun sit Hierte Rum til at imodtage
„ deres Veldædige Indtryk under Giennemlæsningen, og
„ domme saa. Uden Tvivl takker han da den ædelmodige
„ og retskafne Moralist, som lærte ham ey alene hvad han
„ burde giøre, men viiste ham tillige ved hvilke Midler en
„ fordervet Natur skulde bequemgiøres til sine Pligters Op-
„ fyldelse. Dette maa tiene baade til et Forsvar for Gel-
„ lerts Maade, at blande Troens Lærdomme blandt Plig-
„ ternes Forskrifter, og tillige være Undskyldning nok for
„ min valgte Materies Afhandling paa dette Sted.“ Han
har holdt for, at han i Forveyen først nøyere burde bestemme
de Begreber om **Religion** og **Dyd** førend han begiver sig til
at vise og stadfæste Nødvendigheden af Forbindelsen imellem
Religionens theoretiske Sandheder og Dydens Lære om Plig-
terne i det offentlige Foredrag paa Prædikestoelene. Han
savner i de sædvanlige Begreber den fornødne Nøyagtighed.
Over **Religionens** Begreb erklærer han sig med følgende
Ord, der kan ansees som Resultatet af hans foregaaende Be-
tragtninger derover S. XXVIII.: „ Alt hvad Gud har
„ aabenbaret Mennesket om sit Væsen, Egenskaber, Villie
„ og Befalinger, det udgiør tilsammen de væsentlige Deele
„ i hans Religion: Ingen dyrker ham ret, der ikke kiender
„ ham saaledes, som Aabenbaringen afbilder ham, og ey
„ bestræber sig for at udøve just de Pligter, den foreskriver:
„ Sand Religion kræver ikke mindre en tilstrækkelig Viden-
„ skab om det guddommelige Væsens aabenbarede Egenskaber,

„ end

„ end om de foreskrevne Pligter. Og nu vil man læt kun-
„ de indsee, paa hvad Grund, og i hvilken Henſigt, jeg
„ kalder den ſande Religion en af GUD ſelv faſtſat Maa-
„ de i Tanker, Ord og Handlinger at ære og adlyde ham
„ paa, ſom den, der ene foranſtalter og beſtyrer al vor
„ timelige og ævige Lykſalighed.“ Dydens Begreb, forkla-
rer han fortræffelig ſaaledes: „S. XXIX. Et Sind beher-
„ ſket af Redelighed og Lyſt til at fremme Guds Ære i alle
„ mødende Tilfælde: et Hierte opflammet af den fyrrig-
„ ſte Kiærlighed til alt ham behageligt: en Siæl, hvis
„ høyeſte Ønſker ere henrettede paa at tækkes ham ved en
„ retſkaffen Vandel; ſom fatter de beſte Forſætter, og lader
„ dem ikke hvile ørkesløſe i Gemyttet, men udfører dem i
„ Gierningen, ſaa ofte og ſaavidt Evnen tillader: en Aand,
„ ſom ey alene ſkyer Synden, men hader den, og væmmes
„ ved al forſætlig Ondſkab: kort, en Chriſten, ſom midt un-
„ der alle ſine uovervindelige Mangler dog forbinder Troe-
„ ſkab med Flid, og efterlader ingen Pligt uopfyldt med For-
„ ſæt, eller af en frivillig Forſømmelſe —— ham er det,
„ i hvis Characteer den ſande Dyds ægte Kiendetegn ere
„ afbildede, og ham tilkommer det med Ret at bære en dy-
„ dig Mands ærværdige Navn. Jeg tænker altſaa, man
„ kunde indfatte ſit Begreb om Dyden under denne almindes-
„ lige Foreſtilling: Den er en herſkende Lyſt til at fuldføre
„ alle af GUD befalede Pligter, forbunden med en virkſom
„ Afſkye for alle af ham forbudne Laſter.“ Efter diſſe Be-
greber foreſtiller han Religionens og Dydens Forhold mellem
hinanden ſaaledes: „De forholde ſig ſom Aarſag til Virkning
„ ſom Grundvolden til Bygningen, ſom Regler til Ind-
„ retningen efter Reglerne. Religionen lærer, oplyſer,
„ foreſkriver det fornødne, og Dyden følger dens Forſkrif-
„ ter. Religionen anviſer brugbare Midler, hvorved Men-
„ neſket iſtandſættes til at efterkomme dens Fordringer, og
„ Dyden betiener ſig deraf. Religionen opdager den rette
„ Vey til en ævig Lykſalighed, og Dyden betræder den.
„ Religionen angiver Grundene, fremſætter Aarſagerne,
„ og opklarer Øyemærket, formedelſt hvilke Dyden bliver
„ virkſom.“ Forfatteren udvikler videre dette Religionens
og Dydens Forhold til hinanden og derpaa grunder han ſiden
Nødvendigheden i begges Forbindelſe under den offentlige

Underviisning. Vi overlade dette, som er Afhandlingens Hoved-Indhold, til Læseren selv. — Hvad Gellerts Morale angaaer, da har det været den fromme Forfatters Hensigt, ikke blot at foredrage den fra den Side, hvor den som en Videnskab lærer, oplyser og overbeviser Forstanden, men fornemmelig fra den Side, hvor den rører, danner og forbedrer Hiertet: „Jeg vil forsøge (siger han) om jeg kan „ foredrage og oplyse dem de fornemmeste Deele af Sædelæ„ren paa en mere levende Maade, ikke blot ved Beviis af „ Fornuften, men tillige ved Hiertets Domme og den ind„vortes Følelses og Samvittighedens Stemmer, ved Exem„pler og Billeder." Det er derfor ingen Dadel, om man siger, at de, der forlange at læse og lære Moralen afhandlet som en systematisk Videnskab, maa ikke søge og vil ikke finde den saaledes hos Gellert. Men vil man røres og opbygges af de moralske Sandheders Foreſtilling, Læsning og Betragtning, ønsker man for sit Hierte endten nye eller fornyede Drifter og Tilskyndelser til at udøve Religionens og Dydens Pligter, da vil man finde sig fyldestgiort ved den Gellertiske Morales Læsning, og den er i den Henseende saa fortræffelig, som man kunde vente den af den fromme og oplyste Gellerts høye Gaver, sunde Smag og gode Hierte. Disse hans moralske Forelæsninger ere derfor virkelige hierterørende og opbyggelige moralske Prædikener, som tillige med Forstandens Oplysning har Hiertets Forbedring til Øyemærke, og det forstaaer sig selv, at man i den Henseende finder intet at udsætte paa Forfatterens declamatoriske Tone, der just anvendes som et Middel til dette Øyemaal. Af et Skrift, hvis Værd og Indhold er allerede nokſom bekiendt og bestemt, behøves vel ingen videre Recension. At Theorien vilde paa et eller andet enkelt Sted ved en systematisk Afhandling have bleven noget nøyere, kortere og fatteligere bestemt, er noget den af Forfatteren valgte Plan selv giver at formode. Vi ville da i Stedet for en ganske unødvendig vidtløftigere Recension, fornøye vore Læsere med en Prøve paa Forfatterens opbyggelige og lærerige Veltalenhed, og vi ville vælge et Sted dertil, som i en anden Henseende har tildraget sig vor Opmærksomhed. Hvor er det mueligt, tænkte vi, at en Gellert, den eyefromme Gellert, der paa hver Side i sit Skrift prædiker Fromhed, Mildhed, Lemfældighed, Billighed,

Men-

Menneskekiærlighed, denne Menneske-Ven, hvorledes kan han fælde saa stræng en Dom, som S. 77. i den tredie Forelæsning, hvor han saaledes forestiller os Fritænkernes moralske Systeme: „Syg din Fornøyelse. Det, som befordrer den„ ne, er tilladt og viist; det som holder dig derfra, er Daar„ lighed, Frygtsomhed og Overtroe. Selvkiærlighed er din „ Lov; føl den, saa længe ingen aabenbar Magt holder „ dig derfra, og frygt intet uden Boddelens Arm. Intet „ er i sig selv godt, intet ondt. Guddommen agter ikke „ Menneskets nedrige Handlinger, og hans Natur befaler „ ham, at handle efter den indplantede Drift. Den er „ frie, der tør gisre hvad han ønsker; og hvad han ønsker, „ kun det er hans Lykke; Sandsernes og Indbildningskraf„ tens Fornøyelser, Vellystens, Æres og Rigdoms Glæder. „ Trænger, raaber Fritænkeren til os, trænger igiennem „ Overtroens Nat, følger Naturen, nyder hvad den skiæn„ ker eder; søger intet, uden hvad I ønske, flyer intet, „ uden hvad som krænker eder, tænker frit, og giver ikke Agt „ paa Daarer. Pøbelen er den største Hob paa Jorden, „ river eder løs fra denne. Den veed ikke, hvad den „ troer, holder enhver Drift for utilladelig, og seer ikke, „ at den af Miltsyge berøver sig selv sin Lykke. Fatter der„ for denne korte Lærdom: Troer ikke det, som mange troe. „ Følg Naturen. Den kalder, hvad kan den ville andet, „ end at vi skulle adlyde den? Frygten optænkte Ret og „ Pligt, og skabte Himmel og Helvede. Sætter Fornuf„ ten i dens Sted, hvad seer I da? Himmel og Helvede? „ O ney! en qvindagtig Digt. Lad dog Verden beholde „ sin barnagtige Sladder. Hvad som gior enhver roelig, „ er enhvers Lov o. s. v.“ I disse Tider, da man troer sig fornemmelig at have Aarsag til at klage over Fritænkeriet, og at det derfor ikke kan i Almindelighed afmales med nokfom sorte Farver, tør vi næppe ligefrem sige, at mangen en Naturalist og Fritænker vilde finde sig fornærmet ved denne Beskrivelse, og aldrig erkiende den for sin. Vi ville derfor lade Gellert selv sige det, og tillige høre den særdeles opbyggelige Tale, han til Slutning har holdt derover: „Mine „ Herrer, denne Afbildning paa den frietænkerske Moral „ maa nødvendig bestyrke os i Ærbødighed for den Dyd, „ som en oplyst Fornuft, Samvittigheden og Religionen

„ anpriſer os. Men denne Afbildning forekommer dem
„ maaſkee ikke oprigtig nok: Og det er ſandt, ikke alle den
„ aabenbarede Religions Fiender antage denne forſkrækkelige
„ Moral. De udvortes Omſtændigheder, i hvilke de befinde
„ ſig, deres perſonlige Karakter, og ſelv de milde Indtryk,
„ ſom den første Underviisning har efterladt ſig i deres Hier-
„ ter, uden at de ville erkiende det, indſkrænke dem i enkelte
„ Tilfælde. Men er det overalt ikke ligeſaa ſandt, at der
„ er mange Frietænkeres Moral; og at Frietænkeriet, om
„ end ikke paa een Gang, dog lidet efter lidet forfører til ſaa-
„ dan en Moral? Beviſe ſaa mange deiſtiſke Skrifter ikke
„ dette tilſtrækkelig? Man forlade kun paa Pligtens Vey
„ Aabenbaringens ledſagende Haand, og ſtrax ſkulde Hier-
„ tets fordervede Tilbøyeligheder byde ſig til Ledſagerinder,
„ og lokke, endnu at vove et Skridt videre, indtil ſaa længe
„ man er over alle Pligtens Grændſer. I det mindſte ud-
„ ſætter man ſig altid en ſaa ſtor Fare, naar man i det kla-
„ reſte Aabenbaringens Lys, i Steden for tilbørlig at prø-
„ ve det, kan bequemme ſig til, heller at være en Deiſt.
„ De bevare altſaa, mine Herrer, Deres endnu ſpæde Siæle
„ for Frietænkeriets Grundſætninger, hvilke, hvor forſkræk-
„ kelige de end i Almindelighed ere, dog ofte en efter anden
„ finder Beſkyttelſe i en Tilbøyelighed til Laſter, ſom er
„ os naturlig; for de Frietænkerſke Meeninger, hvilke al-
„ lerede udbrede ſig fra de Stores Throner ind i de Nedri-
„ ges Hytter, ligeſom Peſt, der ſniger ſig i Mørket, og
„ den Syge, ſom forderver om Midnat. Saurin, den
„ ypperlige Saurin, ſiger han, har ikke kiendt nogen Frie-
„ tænker, ſom jo paa ſin Dødſeng haver igienkaldet ſit
„ Syſtem og haft Afſkye derfor; og De finde mange ſaadan-
„ ne lærerige Exempler, anførte i et Værk af den Danſke
„ fromme og lærde Biſkop Pontoppidan. —— Ja ved
„ Kræfterne af en varig Sundhed, i Sindslidelſernes Tum-
„ mel, i Vellyſternes daglige Fornyelſe, i Adſpredelſer og
„ Sælſkaber med liderlige Mennesker, underviiſt i Tvivle-
„ ſyge og i at drive Spot med den hellige Skrift, lader For-
„ ſtanden ſig læt tvinge til at troe Affindighed ſom Sand-
„ hed; og Samvittigheden ſkiuler ſig nogen Tid, ligeſom en
„ ſkændet Uſkyldighed. Men naar en farlig Sygdom nær-
„ mer ſig, løsrevet fra de Fornøyelſer, til hvilke den Lider-

„ lige

„ lige var bundet, frie og nødt til Eftertanke, seer den de
„ forekommende Ting i et ganske andet Lys. Fornuften,
„ nødt af den opvakte Samvittighed, forsvarer Sandheds
„ Ret. Skræk for Døden, den Tanke om Evigheden,
„ den Tanke om en hellig Gud, som ingen Frietænker kan
„ udrydde af sit Hierte, trænge med al Magt ind paa ham,
„ og ere de Pinsler for hans Siæl, som afvinger den den-
„ ne Bekiendelse, at den har sat sig op imod Gud, at den
„ er usalig. — Vi have i vore Tider saa mange Lærere i
„ Frietænkerie; og at hverken en fræk Britte, eller en spot-
„ tende Gallier skal undervise os forgiæves; saa udspræde
„ vi til Taksigelse derfor deres Hemmeligheder, og optænke
„ allene Farverne til at besmykke Vantroen. De tage sig i
„ Agt for saadanne Skrifter og Mennesker, kiereste Venner!
„ De træde i den store Verden, og mange af dem haste
„ maaskee snart til fremmede Lande, snart til den Fare, at
„ blive mere fortroelige med Vantroens Grundsætninger.
„ En ellers lærd og skarpsindig Mands Anseelse, en Mand
„ af fiin Levemaade, som er behagelig og tækkelig i Selskab,
„ hvilken mange maa adlyde, hvis Beskyttelse vi ikke kunne
„ undvære, giør ofte sin Vantroe glimrende i vore Øyne;
„ og Frietænkeren i Ridderbaand, lærer altid mere kraftig,
„ end den i Skolekiolen, endskiøndt Begges Lærdom er lige
„ elændig. — Jeg beder Dem, **mine Herrer**; thi hvad
„ kan jeg giøre andet end bede? Jeg beder Dem, som de-
„ res Ven, ved alt det, Dem kiert er, paa Jorden og i
„ Himmelen; ved Kiærligheden til det Blod, hvoraf De
„ have deres Oprindelse, ved den Hierrets Roelighed, som
„ de alle søge, ved den Lykke for Efterverdenen, som skal
„ komme fra dem; og ved hvem skal jeg bede Dem mere?
„ Ved Gud, den Almægtige! — Imodstaae Frietænkeriets
„ og Lasternes Forførelser; De bevare Deres følende Sam-
„ vittighed fra Ungdom af, og ved deres standhaftige Ex-
„ empel afværge De Ryggesløshed i Meeninger og Sæder,
„ ligesom De nu saa priselig giøre. De erindre sig ofte de
„ skrækfulde Ord: Ligesom de ikke holdt for got, at have
„ Guds Kundskab, saa gav Gud dem hen i et Sind, som
„ duer intet. — Naar De see en frietænkersk Konge at tri-
„ umphere med sin Vantroe, saa tænk De paa en retskaffen
„ **Antonin**, som dog var langt fra ingen Christen. De

„ tænke, naar De engang i de Stores Gemakker høre en „ Rocheſter, en Hobes, en Bolingbroke og Schaft„ bury, at drive Spot med Religionen, saa tænke De paa „ en Verulan, Addiſon, Littleton og Weſt, som gior„ de den herlig ved deres Skrifter og Sæder. Den Mini„ ſter, der har Samvittighed, og som desuden beſidder „ Aandens Gaver og Duelighed til offentlige Forretninger, „ bliver dog den ærværdigſte ved alle Hoffer, om der end „ herſker aldrig saa liden Religion. — Forføres De af en „ Bayles Sophiſterie, hvilken han underſtøtter med en „ ſpidsfindig Skarpſindighed og en pralende Lærdom; o „ saa tænke De paa saa mange store Mænd, hvilke lade For„ nuften herske over Begiærlighed efter at ſynes ſindrig og „ lærd, og Troen over Begge. En lærd Erasmus eller „ Melanchton blive af Dem agtet langt høyere end en lærd „ Bayle. Hvad er en La Mettries Vittighed, med hvil„ ken han frek driver Spot med det Helligſte, imod en „ Hallers Aand, med hvilken han forſvarer Religionen og „ Fornuftens Rettigheder. De ſammenligne den Forſtand, „ ſom taler af en Mosheims Sædelære, med den Forſtand, „ der taler af det Skrift, om et lykſaligt Liv; saa er „ den første en Engels Forſtand, og den anden en ureen „ Aands Forſtand. De læſe en Sqvires, en Moſſels og „ Jeruſalems Værker, ſom de have sat til Forſvar for Re„ ligionens Sandhed og Guddommelighed, og hvorved de „ have beviiſt vore Tider en ſand Velgierning. — De „ ſkamme ſig aldrig ved at have Religion. De ældſte Siæle „ have holdt den for deres Ære og Lykke? Igiendrive Van„ troen ved et ſædelig Levnet, og hvor det behøves, ved „ Grunde og ædel Frimodighed. Men hvad vil den store „ Verden tænke om mig, naar jeg med saa megen Samvit„ tighed ſætter mig imod dens Tilbøyeligheder og Exempler? „ Vil den ikke give mig Navn af en Tungſindig, en Milt„ ſyg, en Sværmer, et Menneſke, ſom ikke veed at leve, „ ſom er bleven forvirret i Hovedet af Skoleſtovet? Og „ hvor bange er ikke et følende Hierte for diſſe Navne? Det „ er ſandt, Foragt er en forfærdelig Fiende; og for at und„ gaae den, have Tuſinde afſagt Religionen, ſom heller „ havde givet deres Formue, og deres Liv ſelv til Priis „ naar man med Magt vilde berøvet dem den. Men saa

„ meget

„ meget deſto mere maa vi bevæbne os imod denne falſke
„ Skam og ſætte os ud over Spotten ved Samvittighedens
„ Biefald. Endelig findes der jo endnu overalt Retſkafne
„ og Venner af Religionen, ſom holde os ſkadesløſe ved
„ deres Høyagtelſe. Og lad være der vare kun faa eller ſlet
„ ingen af ſaadanne; hvad er de Dødeliges Ringeagtelſe?
„ Endogſaa den Fornemmeſtes af denne Verdens Daarer?
„ Hvad er den frekkeſte Spot, ſom Dyden ofte lider? Dens
„ ſande Roes! thi den, ſom ſkyer det Onde, og giør det
„ Gode, han har Roes hos Gud!" For Reſten maa man
bifalde, hvad Fortaleren har ſagt, at Hr. **Wandal** har,
ſom ved andre nyttige Overſættelſer, ſaa i ſær ved denne,
giort ſig fortient af Fædernelandet. Gellerts Skrift, for-
tiente viſt en god Overſættelſe, og denne maatte nok og finde
ſaa meget mindre Vanſkelighed, ſom hans Tydſke Sprog er
let og tydelig og flydende. Af enkelte Steders Sammenlig-
ning med Originalen har vi og ikke kundet ſatte ringere Tan-
ter derom, end dem Fortaleren har givet os, og en god Over-
ſættelſe fortiener. Velbemældte Hr. Fortaler tager Skylden
paa ſig, fordi han ikke har leveret de i Værket indſlettede
tydſke Vers i en Danſk bunden Stiil. Da hans Undſkyld-
ning for dette ſit Raad er fældet med en roesværdig Beſke-
denhed, og bør ikke afſtrække nogen, ſom vil vove og forſøge
deres Kræfter paa poetiſke Overſættelſer, ſaa fortiener den
vel at høres og tages til Eftertanke, da den baade er vel grun-
det i Exempler og Erfaring, og en Overſætter lærer i det
mindſte deraf, hvad han ſom en Feyl har at vogte ſig for,
om han kan: „Mit Raad (ſiger han) nedſtammer fra en
„ maaſkee overdreven Mistroe og Frygt for poetiſke Over-
„ ſættelſer. Man ſavner i dem ikke ſielden det Liv, den
„ Fynd, de behagelige Vendinger, de Skiønheder og fine
„ Træk, ſom udmærke en Forfatters beſynderlige Smag og
„ Styrke i Digtekunſten. Sprogenes Forſkiællighed tillader
„ ikke at følge hans bundne Tanker Ord efter andet. Snart
„ ſkulde de omſkrives, og ſnart forſættes, nu forlænges og
„ atter igien afkortes. Rimets Tvang ſvækker ofte de kierne-
„ fuldeſte Udtryk. Det ſkiønneſte Sving taber ſig i en lang-
„ ſtrækkende og vandagtig Periode. Til hvad Ende ſkulde
„ da en Overſætter, ſom veed at ſkiælne Natur fra Kunſt,
„ ſom føler ikke baade det Matte og Skiønne med lige Sinds-

„ bevægelſer, martre ſig ſelv for at forhutle ſin Forfatter.“ Der er ellers faſt intet i den heele Undſkyldning, ſom jo har ſin Undtagelſe. Forfatteren giver det med ſit ofte ſelv tilkiende. En Tankes Omſkrivning, dens Forſættelſe, dens Forlængelſe eller Afkortelſe er ey altid en Feyl, og ſvækker ey altid Originalens Styrke, naar den kun ſkeer efter ſine viſſe Regler, ſom en Overſætter maa kunne gisre Rede for, ſom for Er., undertiden bruger en Original-Skribent ſelv en Omſkrivning, undertiden ingen, over een og ſamme Tanke, alt ſom han fandt det føyeligt for ſit Genie og ſit Sprog. En Overſætter forſeer ſig altſaa ſlet ikke derudi, at han betiener ſig af ſamme Ret ſom hans Forfatter, og bruger Omſkrivning, hvor han brugte kun et ſimpel Udtryk, og tvertimod. Videre: En Tankes Omvexling med en anden ligeſaa ſkion, ligeſaa bequem, og fuldkommen ligegyldig, er ingen Feyl, der ſvækker Udtrykket. En Tankes Forlængelſe er ingen Feyl, naar det, hvorved den forlænges hører den virkelig til, og matter den ikke ved Overflødighed, alt efter denne ganſke billige og naturlige Regel: at ſom en Forfatter ofte finder det føyeligere for ſit Genie og ſit Sprog at udtrykke nu meer og nu mindre af en Tanke, ſkiondt altid ſaa meget ſom er nok til at fatte den, ſaa har en Overſætter den ſamme Ret, efterdi han er i ſit Sprog i vis Henſeende ligeſom Original med al den Tvang, der binder ham til ſin Forfatter. Det ſamme gielder om Forkortelſer. Alt det øvrige kommer ganſke viſt an paa, hvorvidt en Overſætter har ſit eget Sprog i ſin Magt, og hvorvidt hans Genie og Indbildningskraft er i Stand til at forſætte ham i ſin Original-Forfatters Sted. Det er noget Fortaleren ganſke viſt ſelv ſkal tilſtaae, da han ſlet ikke har givet ſin Betænkning ud for almindelig, og ſætter ikke nogen fuldkommen Tillid til ſin Frygt. En ſaa ſtor Beſkeedenhed er altid god at komme til Rette med. Og hvad Overſætteren angaaer, da er hans Genie os alt for vel bekiendt for at troe, at en ulaſtelig poetiſk Overſættelſe ſkulde have bleven ham overalt umuelig, naar han kun havde ſat alvorlig Forſøg derpaa. For at retfærdiggisre, ſaavidt vi formaaer, denne vor Betænkning, har vi her end ogſaa med tvende Tankers Forſættelſe ladet overſætte følgende tvende Vers af Originalens andet Bind S. 439. alene til en Prøve, ſom Fortaleren, Hr. Wandal, og Læſeren maa ſelv bedømme.

Hvad

Hvad denne vor Oversætter ey har kundet giøre godt nok, kunde maaskee Hr. W. eller en anden have giort langt bedre.

Geniesse, was dir GOtt beschieden,
Entbehre gern, was du nicht hast.
Ein jeder Stand hat seine Frieden,
Ein jeder Stand auch seine Last.
Nyd, hvad Guds Godhed dig beskiærer,
Hvad Savn du lider, gierne taal.
Sin Byrde hver en Stand besværer,
Hver Stand har og sit Glædes Maal.
Willst du zu denken dich erkühnen,
Daß seine Liebe dich vergißt?
Er giebt uns mehr, als wir verdienen,
Und niemals, was uns schädlich ist.
Fordrister du dig vel at meene,
Hans Kiærlighed forglemmer dig?
Hans Gaver fleer, end vi fortiene,
Og ingen er os skadelig.

Det er sandt, nogen Umage maa man have, nogen Tvang maa man lide; men hverken maa vi lade os mærke dermed, ey heller nogen mærke os det af. Det er ogsaa vist, at meget kommer os vanskeligt for, som under Hænderne gaaer lættere for sig, end man havde ventet. Det var maaskee og at befrygte, at andre maatte lade sig afskrække fra at lægge maaskee en lykkelig Haand paa hele Værkers Oversættelse, naar de læser, at en Wandal, af hvis Genie de love sig meget, har været bange for at forsøge sin paa nogle smaa Stykker, som enkelte hist og her indstrøede Vers. Men man kan derimod ydermere sige til hans Undskyldning, at han maaskee kan have fundet den Vanskelighed, som og enhver anden vilde have fundet, ved nogle Stykker, formedelst hvilken han hellere overalt har vildet levere en god prosaisk Oversættelse, naar han ikke har kundet tilfredsstille sig selv med en poetisk Oversættelse af alle de tydske Vers. Man kan heller slet ikke sige, at en prosaisk Oversættelse er nogen Mangel af væsentlig Fuldkommenhed, men alene af den største og yderste Nøyagtighed i Originalens og Oversættelsens indbyrdes Forhold og Correspondence. Saa nødig vi vilde, at den Tillid, man nogenlunde kan have til en god og taalelig poetisk Oversættelse, ganske skulde udslukkes, saa langt

skal

skal det og være fra os at ville laste Hr. Ws. meget roesværdige Forsigtighed, og vi haabe, at vore Tanker i den Henseende skal befindes upartieske.

Nordlingen. Versuch einer Sismotheologie, oder physicalisch-theologische Betrachtung über die Erdbeben. 1772. 8vo. Hr. Prof. Samuel Preu i Weisenburg har, efter Hr. Doct. Schnizleins i Weimersheim Tilskyndelse, omarbeydet en Prædiken, som han tilforn har holdt over Jordskiælv, til ovenanmældte Skrift, af næsten et heelt Alphabet. Man anseer det for et Værk af ringe Værd, hvor i der ikke forekommer en eeneste nye Tanke, og som inter indbefatter, uden hvad der allerede i andre nyere Skrifter er sagt med langt større Fuldstændighed, Rigtighed og Nøyagtighed. Forfatteren holder sig til de underjordiske Antændelsers Systemer, og afleder Jordskiælvet fra dem, for saa vidt som en Strøm af Vand udgyder sig i de gloende Masser i Jordens Huler. Men man maa ikke lade sig af Forfatterens Tone forlede til at troe, at han foredrager egne Tanker, da endog denne Hoved-Sætning er ey alene allerede lært af Buffon, men endog i Anledning af Jordskiælvet 1755. bleven foredraget i nyere tydske Skrifter. Hr. Preu har ey engang selv brugt Kilderne, hvoraf hans Efterretninger flyde. Thi naar man har læst Seyfarts Historie om Jordskiælver, Jacobi's Erfaringer og Formodninger om Jordskiælv, og Unzers Breve over samme Materie, saa finder man disse og deres Citata næsten paa alle Sider hos Hr. Preu. I øvrigt feyler han i det han troer, at, saasom de sædvanlige Særsyner ved Jordskiælv lade sig forklare af Vandets Udgydelse paa Ild-Masserne i Jordens Huler, saa skulde dette være den almindelige Theorie om Jordskiælv. Blot af Pococks Reyser vil han S. 47 føre det Beviis, at Jordskiælve ere meest sædvanlige i Naboelauget af Ild-Bierge og de varme Kilder. De Kamtschadaliske Ild-Bierge skal S. 50 ikke være noget andet end ubetydelige Jordbrande. Efter S. 57 skal de underjordiske Vinde opholde sig i de svovelagtige smaa Deele og andre Berg-Arter. Hvad hedder det? Plinius har sagt, at den Ø Thera er opkommen ved et Jordskiælv; til hvilken Efterretning Hr. P. ligesom med Belæsenhed tilføyer: „Pater Harduin giør derved følgende An-

„mærk-

„ mærkning: Thera eſt hodie Santorini ſ. Santorin.“ Den Søe Malholm S. 106 er den Søe ved Landsbyen Maulann eller Malholm, i Hertugdømmet Yorck, og Efterretningen derom er af Philoſophical Transactions. Moro har ikke ſøgt den underjordiſke Ild i Jordens Middelpunkt; ſom Forf. ſiger S. 118 og 119, ſkal Kircher ey heller nogen anden have modſagt, at jo det Atlantiſke Hav ſtaaer over Ild, og at den De Allantis (Atlantis) deraf er forſiunket. Men hvem ſkulde vel ville have troet ham derpaa? Fordi en Halm-Viſk har lyſet om Natten, ſaa vil Forf. S. 124 ikke mere holde Lygtemanden for ſkinnende Dunſter. Om de forſiunkne Stæder troer han S. 171, at Vandet har underholdt dem, ſaa længe det ikke har fundet udvige, og at de ere nedſiunkne, efter at det har fundet en Udgang. Man kan vel ikke foreſtille ſig Sagen paa en ſælſommere Maade. „Wenn „ man bedenkt (hedder det S. 186) wie viel Aſche aus dem „ verbrannten Holze, aus angezündeten Wäldern, aus Städ„ ten und Flecken täglich entſteht, wie viel alcaliſch Salz „ durch den Regen aus der Aſche ausgeſpült, und durch die „ Flüſſe dem Meere zugeführt wird, ſo ſolte man faſt glau„ ben, daß das Meer natürlicher Weiſe ſchon in eine Alcali„ ſche Lauge verwandelt ſeyn ſolte.“ Ja vel! (ſiger Recenſenten) Proportionen falder i Øynene. I den anden Afdeeling beviſer Forfatteren paa den ſædvanlige Maade Guds Tilværelſe og alle hans Egenſkaber af Jordſkiælvene.

Leipzig. Kritiſche Unterſuchung, ob die Offenbahrung Johannis ein göttliches Buch iſt, mit Erläuterungen über den Urſprung und Gewißheit der Kanoniſchen Sammlung des Alten und Neuen Teſtaments. 1771. 398 S. i 8vo. Forfatteren Hr. Prof. Chriſtian Friderich Schmidt har fornemmelig ſtilet denne Bog imod Hr. D. Semler, men med ſaa ſtor Hæftighed, at den taber derved ikke lidet i ſin Værd. Hr. Schmidt har meent, han ſaaledes maatte ſkrive, fordi Hr. D. Semler ellers ikke maatte føle det, om hvis Omvendelſe han ellers fortvivler. Det første Afſnit af Skriftet indtil S. 150 indbefatter en almindelig Forberedelſe. Fra S. 154 anføres en Samling af Vidner for Johannis Aabenbarings Guddommelighed, om hvilke, ſaa vel ſom de Ord, hvormed de aflægge deres

Vid-

Vidnesbyrd, udførlig bliver handlet. I den almindelige Forberedelſe afhandler Hr. S. iblandt andet den vigtige Lære om Canon. Man erkiender Hoved-Sagens Rigtighed, men erindrer derhos, at man ikke ſaa ſtrax maa anſee, hvad Hr. S. ſiger, ſom andre Theologers ſædvanlige Lære eller Beviis. Han paaſtaaer det, man næppe ſkulde formode, at de Orthodoxe har altid regnet de ſamme Bøger til Canon, hverken flere eller færre, end vi nu regne dertil. Sært nok er ogſaa det, at han i Stridighederne over Canon henviſer chriſtelige Læſere til den Hellig Aands indvortes Vidnesbyrd, hvilket dog andre Theologer ikke giøre, men ſige, at det tilfredsſtiller dem, ſom have det, i Henſeende til den chriſtelige Religions Guddommelighed i Almindelighed, men ikke i Henſeende til en eller anden enkelt Bogs Guddommelighed, hvorom man ſtrider, ſaaſom Eſthers Bog eller Johannis Aabenbaring. Saaſom man imod denne ſidſte forevender i ſær dens Dunkelhed, ſaa ſøger Hr. S. at viſe ſine Læſere den Vey, hvorpaa de kan komme til Viished i ſammes Udtolkning. Derpaa afdeeler han Bibelens Fortolkere i tvende Claſſer, en høyere og nedrigere, ſom er Philologernes Claſſe, hvilken han kalder, hvad tænker man vel? Pøbelen iblandt Chriſtne. I Henſeende til Johannis Aabenbaring er han ey alene i Strid med Hr. Semler, men og med Hr. Hofr. Michaelis, hvis Indvendinger han S. 6 holder for meget farligere, ſaaſom han er bleven fri for Affect, og han ikke læt tilſideſætter Beſkeedenhed og en upartieſk Sandheds Kiærlighed i ſine Underſøgninger. Med ham gaaer han altfaa mere lemfældig om, og bruger ofte, hvad han har ſkrevet i ſin Einleitung, imod Hr. Semler. Man har nok en Fortſættelſe at vente af den Schmidiſke Afhandling, ſom man billigen ønſker maatte ſkrives med mindre Iver i den kolde underſøgende Tone.

Halberſtadt. Lieder für das Volk. 1772. 3 Ark. Man kiender ſtrax i dette ſmukke Digt dets Forf. Hr. Canonicus Gleim. Man finder det, et par Steder undtagen, til dets Absigt, at afgive Sange for Folket, ualmindelig bequemt. De ere fiorten i Tallet, og tre andre Sange, über das Daſeyn GOttes, wieder einen Spotter, og Fragment eines gröſſern Gedichtes ere endnu tilføyede. Man har deraf anført følgende Linier:

S. 27.

S. 27. Erhaben biſt du, GOtt der Hirten,
Für einen Himmliſchen zu groß,
Der tief in dir und deinen Werken
Voll heiliger Betrachtung ſtill
Dich bittet, ſeinen Blick zu ſtärken,
Und immer tiefer ſehen will,
Und tiefer ſieht, und nicht ergründet
Wie groß du biſt; auch ich, auch ich,
Den noch ſein GOtt an Erde bindet,
O du mein GOtt, ich ſehe dich. ——
Auf dieſen Blumen ——
Vernehm' ich deinen ſtillen Gang!
Den Gang, den deine Gottheit gehet,
Den geh' ich fröhlich mit Geſang,
Und will mit Lobgeſang ihn gehen,
So lang ein Odem in mir iſt.

S. 41. —— —— Myriaden:
Bewohnter Erden ſinget ihn!
Und iſt ein Menſch, ein Dummer, deſſen Stimme
Nicht mit erſchallt, ein Hottentott,
Ein Canniball, ſo ſinget, nicht im Grimme
Des Zornes, ihm: Es iſt ein GOtt!
Es iſt ein GOtt! ſingt ihm in ſanften Tönen,
Ein GOtt iſt! ſinget ihm; er ſieht
Ihn endlich doch im Guten und im Schönen,
Und in dem Sohn, den er erzieht!
Und wird der dumme Hottentott
Dann endlich auch: ein GOtt iſt! ſagen,
Und, klug zu werden, vieles fragen,
Und fragen: was iſt GOtt?
Dann, glaub' ich, wird ein Weiſer ſagen:
GOtt iſt der Schöpfer aller Dinge,
Der Sonne dort, des Graſes hier,
Zwar unbegreiflich mir und dir,
Doch würdig, das ihn jedes ſinge!

Frankfurt og Leipzig. Eliſabeth Rowe **vermiſchte Werke, nebſt einigen proſaiſchen Geſprachen.** Aus dem Engliſchen. 1772. 448 S. i 8vo. Forfatterindens alvorlige Smag er allerede bekiendt af hendes Breve. De har fundet ſtor Biefald, endſkiendt den beſtandige Alvorlighed

hed undertiden falder alt for eensformig og derover kiedſommelig. De af hendes Udarbeydelſer, ſom ere overſatte i nærværende Samling, ere alle i Vers, kun de 3 ſidſte Samtaler undtagne. Af deres ſtore Mængde kan man allerede ſlutte, at de maa være af forſkiællig Værd; men i de fleſte, i ſær de kortere, herſker der dog megen Varme af Indbildning og Følelſe, og en imod de Engelſke Digteres Sædvane meget ſtille og ſagte Ild. Man er overalt og vel fornøyet med Overſættelſen.

Berlin. Berliniſche Sammlungen IV. B. 5 St. 6 Ark i 8vo, indbefatter: 1) Anweiſung, wie man Naturalien aufbewahren und verſenden ſoll, af det Engelſke overſat. 2) Von Vertilgung der Garten- Haus- und Feld-Mäuſe, er en fuldſtændig Samling af alle bekiendte Midler. 3) Von den Heuſchrecken, er en fuldſtændig Natur-Hiſtorie af Hr. Paſtor Schröter. 4) Beſchreibung der Egyptiſchen Bergratte mit langen Hinterfüſſen, und vom Egyptiſchen Spring- oder Endhaſen. 5) Verſchiedene oeconomiſche Merkwürdigkeiten, a) von Verbeſſerung der Viehſucht, b) wieder das ſteifwerden der Pferde, c) wieder die Gallen an den Füſſen der Pferde, d) von den Schaafpocken.

Berlin. Berliniſche Sammlungen IV. B. 6 St. indbefatter: 1) Des Herrn Paſtor Laxmanns Beſchreibung der Dauriſchen Steinſchwalbe, med et Kobber, af de Svenſke Afhandlinger. 2) Verſchiedene geſammlete oeconomiſche Merkwürdigkeiten. 3) Verſchiedene neue Heilungsmittel. 4) Wie man die Sternſchnuppen durch die Kunſt nachmachen könne. 5) Fortſetzung vom Präſervativ wieder die Hornviehſeuche. 6) Von allerhand Nachahmungen des Coffee. 7) Vollſtändige Anzeige neuer Schriften zur Naturhiſtorie, Medicin, Oeconomie ꝛc. mit vielen litterariſchen Anmerkungen. Til Slutning følger et fuldſtændigt Regiſter over dette IVde Bind, ſom hermed beſluttes.

Af diſſe lærde Efterretninger udgives ugentlig eet Stykke, ved Brødrene J. C. og G. C. Berling.

No. 25.

Kiøbenhavnſke Efterretninger om lærde Sager.

I. Hæfte. Torsdagen den 24de Junii 1773.

Kiøbenhavn. Hiſtorie om de fra Norden udvandrede Folk, forfattet af Peter Friderich Suhm. II. Bind. 1773. 140 S. i 4to, (foruden den tilføyede Chronologie, ſom gaaer til 159., og et fuldſtændigt Regiſter, der alene indtager 180 Sider.) — Vi have nu fem Deele af Hr. Conference-Raadens heele hiſtoriſke Værk. Den første Deel var et Udkaſt af en Hiſtorie om Folkenes Oprindelſe i Almindelighed, ſom en Indledning til de nordiſke Folkes i Særdeleshed. Den anden Deel handlede om de nordiſke Folkes ældſte Oprindelſe. Den tredie Deel handlede om Odin og den hedniſke Gude-Lære og Gudstieneſte i Norden. Den fierde Deel handler om de fra Norden udvandrede Folk. Deraf har vi tilforn bekommet et første Bind. Her er nu det andet, hvilket Forfatteren vil tillige have anſeet ſom den femte Deel af det ganſke Værk, der fortsætter Hiſtorien om flere fra Norden udvandrede Folk, ſom ere Angler, Friſer, Svever, Alemanner, Juthunger, Thüringer. Det første Kapitel handler om Anglerne, hvis ældſte Sæde henved 100de Aar for Chriſti Fødſel har været i Nederſachſen imellem Weſer, Elven og Aller og de Harziſke Bierge. De har altſaa været virkelige Sachſer, og et Slags Tydſke, men ey nordiſke Folk, ſom Forfatteren af adſkillige Grunde ſtadfæſter. Han regner dem til den Ingævoniſke Stamme, og viſer, hvoraf det rimeligen kan være kommen,

at Ptolomæus og Tacitus kalde dem Svever. Deres andet Sæde har været i det Slesvigske og i en Deel af Wagrien, i det 1ste, 2det, 3die og 4de Aarhundrede. Hvad som har giort dem meest navnkundige er deres Overgang til Britannien, hvilket de indtoge og gave Navn efter sig, da de først vare komne der, som Venner og Medhielpere imod Picter og Scoter. Forfatteren anfører vidtløftig saavel ældre som nyere Skribenteres Beretninger om dette Britanniske Tog, og handler tillige om Anglernes Sæder og Skikke. Man finder derimellem hans egne kritiske Anmærkninger overalt indstrøede. — Det andet Kapitel handler om Friserne, som bestandig skal have boet ved Vesterhavet i Nord-Holland og Friesland, hvor deres Navn og Folk ere vedblevne indtil denne Tid, om hvilke og anføres saavel nyere som ældre Skribenteres Meeninger og Beretninger. — Det tredie Kapitel handler om Sveverne, som vare Herminoner, og boede adspredte i Tydskland, til hvilke i Almindelighed findes hos de gamle henregnede, Semnoner, som vare de ældste, fornemmeste og mægtigste, Hermundurer, Avioner, Eudoser, Suardoner, Nuithoner, Mariscer, Marconianer, Qvader, Marsigner, Burier, Catter, siden Hesser eller Hasser, samt de Lygiske og Vestiske Folk. Tacitus regner og Longobarder, Angler, Varner, Rugier, Svioner eller Svendske og Gothoner til Sveverne, men det er en Feyl. — Det fierde Kapitel handler om Alemannerne, som skal først have boet ved Mayn-Strømmen og udbredet sig i Schwaben. Man seer af Beskrivelsen over dem, at de har været et mægtigt Folk, der længe har holdt Fod imod Romerne, og at deres Rige, da det var kommen til sin høyeste Spidse, skal have befattet i sig heele Schwaben, Neder-Pfalz, Lothringen, Elsas, Sundgau, Canton Basel, Bispedømmene Worms og Spier, det Trierske, en stor Deel af Hessen, af Grævskabet Burgundien, og en Kant af Champagne. — Det femte Kapitel handler om Juthungerne, hvilke Forfatteren anseer for Jyder og Levninger af den Cimbriske Krigshær. Han grunder denne sin Meening alene paa Navnet Juthunger d. e. Jydernes eller Juthernes Afkom. De ere siden blevne regnede til Alemannerne, og skal have boet ved Boden-Søe. — Det siette Kapitel handler om Thüringer, der først skal have boet i

det

det Meklenborgiſke, ſiden i det nu værende Thüringen, og have udbredet ſig lige til Donau, indtil de overvundne af Frankerne ere med deres Navn efterhaanden blevne indſkrænkede inden Grændſerne af nu værende Thüringen. — Om alle diſſe Folk har Forfatteren efter ſin Maade anført baade gamle og nye Skribenteres Meeninger, blandede med hans egne kritiſke Anmærkninger derimellem. Dette er juſt hans Værks egentlige og allerede nokſom bekiendte Characteer. Man er vandt til hos ham at læſe baade hiſtoriſke Sandheder, og Rimeligheder, og blotte Gisninger, og det er en berømmelig Beſkeedenhed af ham, at han ſelv nøye har giort Forſkiæl imellem diſſe Slags Satzer, og ey har udgivet de tvende Sidſte for meer end de virkelig ere. Denne ſamme Forſkiæl har han og udmærket i den tilføyede Tidsregning over de vigtigſte Tildragelſer, ſom anføres i de fem førſte Deele af denne Danſke Hiſtorie, og hvorved Aarstallene ey ere anførte i Bredden. De hiſtoriſke Sandheder, Rimeligheder og Gisninger haver han i bemældte Tidsregning ladet trykke hver med ſine foranderlige Skrifter. Aarstallene ere regnede baade fra Verdens Skabelſe og for Chriſti Fødſel, hver i ſin Pille. Det meget udførlige og med ſtor Flid udarbeydede Regiſter over de mærkværdige Ting og Navne, ſom forekomme i alle dette Værks fem Deele, giør ikke lidet til Værkets Brugbarhed, der i ſig ſelv virkelig er at anſee ſom et hiſtoriſk-kritiſk Theſaurus, og det er et Arbeyde, ſom man har Hr. Thomas Severin Heiberg at takke for. End mere ere føyede til denne Deel tvende Charter; det ene over Folkenes Vandringer efter Chriſti Fødſel i de 8 førſte Aarhundrede, hvorved er lagt til Grund det Chart over Europa, ſom findes i de l'Isle Atlas nouveau, Amſterd. 1733. efter en reduceret Maaleſtok; det andet over Europa's førſte Bebyggelſe og Folkevandringerne for Chriſti Fødſel efter forbemældte Chart. — Hermed er endnu ikke beſluttet Hiſtorien om de vandrende Folk, og ſkal den næſte Deel, vi har at vente fra Forfatterens Haand, indbefatte en kritiſk Hiſtorie af det Danſke Folk fra Odin indtil Gorm den Gamle, ſom var Harald Blaatands Fader.

Kiøbenhavn. Det guddommelige Liv udi Menneſkets Siæl, eller den chriſtelige Religions Natur

og Fortræffelighed. Beskreven ved Henric Schougal, fordum Lærer udi Gudslæren ved det Aberdenske Gymnasium udi Skotland, med tvende Fortaler af Wilhelm Wichart, fornemmeste Lærer i det Collegio udi Edenburg, og Gillert Burnet, Biskop til Salisbury i Engeland. Oversat af det Engelske paa Dansk med nogle faa tillagde Anmærkninger af *Jørgen Rosenkilde*, S. S. Minist. Candid. 1771. 226 S. i 8vo. Med Thiels Skrifter. — Man kan med god Forsikkring underskrive den Bersmmelse som den første Fortaler har lagt paa dette opbyggelige og lærerige theologiske Skrift: „De Ting der fornemmelig prise denne Bog for mig selv, og som jeg meener ufeylbarlig maa prise den for enhver, som alvorlig og ofte bruger den, ere: a) de rigtige Begreb den indeholder om den sande og levende Gudsdyrkelse, modsatte de almindelige Vildfarelser om samme, og den Indsigt, som den giver os om den oprigtige Aand, som hører til den sande Gudsfrygt, med Hiertets Samtykke til en egen Indsiydelse af de udvortes bevægende Aarsager. b) De sammes Fortræffelighed og den Kraft med hvilken den sande Gudsdyrkelse bliver her anbefalet, tillige med den Styrke og Iver, hvormed de her anføres. c) Den herlige Anviisning den giver, at føre sig den sande Gudsfrygt og Fromhed til Nytte. d) Den Forsigtighed og Hengivenhed, den værdige Skribent yttrer her, ved at skye Materier om tvilsomme Meeninger, hvorom de beste og viiseste Mænd ikke stemmer overeens, og imidlertid afhandler Ting af den største Vigtighed, hvorom de samme maa være eenige.“ Skriftets Indhold er affattet i trende Breve, afdeelte i Sypher. — Første Brev handler om Religionens Natur og Beskaffenhed. §. 1. om Vildfarelser, som anbelanger Religionen; §. 2. om Religionens Begreb; §. 3. om dens Vedvarenhed og Bestandighed; §. 4. om dens Frihed; §. 5. om Religionen som en Grund til det guddommelige Liv; §. 6. om det naturlige Liv, hvad det er; §. 7. dets adskillige Tilbøyeligheder; §. 8. hvorudi det guddommelige Liv bestaaer; §. 9. om Kiærlighed til Gud; §. 10. om Reenhed i Livet; §. 11. 12. om Ydmyghed; §. 13. at Religionen forstaaes bedre af Gierninger end af Ord; §. 14. den guddommelige Kiærlighed betragtet i vor Frelseres Exempel;

pelt §. 15. hans beſtandige Andagt og Omgang med Gud i Bønnen; §. 16. hans Menneſke-Kiærlighed; §. 17. hans Reenhed §. 18. 19. hans Ydmyghed. —— Det andet Brev handler om **Religionens Herlighed og Fordeele.** Her handles §. 21. om den guddommelige Kiærligheds Ypperlighed; §. 22. om den guddommelige Kiærligheds Fordeele §. 23. om Værdigheden af Kiærligheds Øyemærke; §. 24. om den Vished igien at blive elſket; §. 25. den beſtandige Nærværelſe af den man elſker; §. 26. den guddommelige Kiærlighed giør os deelagtige i en uendelig Lykſalighed; §. 27. den, ſom elſker Gud, finder Sødhed i alle det guddommelige Forſyns Gierninger; §. 28. Religionens Pligter blive behagelige; §. 29. den almindelige Kiærligheds Fortræffelighed; §. 30. den Fornøyelſe, ſom følger dermed; §. 31. Reenheds Fortræffelighed; §. 32. den Fornøyelſe, ſom den giver; §. 33. Ydmygheds Fortræffelighed; §. 34. den Fornøyelſe og Sødhed, ſom et ydmygt Menneſke ſmager. —— Det tredie Brev handler om **den Maade, ſom man haver at iagttage til at forhverve ſig ſaa ſtor en Lykſalighed, ſom den chriſtelige Religion** foreſtiller. §. 35. De mismodige Tanker, der findes hos de Perſoner, der ere opvakte til en Slags Følelſe af deres bedrøvelige Tilſtand; §. 36. den liden Grund, der er til denne Frygt; §. 37. vi bør giøre hvad vi kan, og forlade os paa Guds Hiælp; §. 38. man bør ſkye alle Slags Maader at ſynde paa; §. 39. man maa lære at kiende de Ting, ſom ere ſyndige; §. 40. man maa imodſtaae Friſtelſer til Synd, ved at betragte det Onde, ſom de vil bringe os udi; §. 41. vi maa beſtandigen vaage over vore Gierninger; §. 42. vi maa ofte randſage vore Gierninger; §. 43. det er billigt, at vi tvinger os ſelv i mange lovlige Ting; §. 44. vi maa ſtræbe at ſkille os fra Verdens Kiærlighed; §. 45. vi maa giøre de udvortes Gierninger, ſom ere os befalede; §. 46. vi maa ſtræbe at indrette de indvortes Gierninger i Andagt og Kiærlighed; §. 47. Betragtninger, ſom anſtilles, er et ſtort Middel til Religionens Øvelſe; §. 48. det er fornødent, vel at betragte den guddommelige Naturs Fortræffelighed, for at opvække os til at elſke Gud; §. 49. vi ſkal grunde paa Guds Godhed og Kiærlighed; §. 50. for at opvække Kiærlighed i os til Menneſkene, naar vi erindre os, at alle Menneſker ſtaae i nær Forvandtſkab med Gud; §. 51.

og at de bære hans Billede i dem; §. 52. til at forhverve os Reenhed i Hiertet, bør vi stille os for Øyne vor Naturs Værdighed; §. 53. vi bør ofte betragte den himmelske Herlighed; §. 54. Ydmyghed kommer af at betragte vore Feyl; §. 55. det Begreb om Guds store Fuldkommenhed giør, at vi tænke kun ringe om os selv: §. 56. Bønnen, som det andet Middel til Religionen; §. 57. de samme Midler, hvorved Religionen tager sin Begyndelse i Siælen, bringer den og til sin Tilvæxt. — Ethvert af disse Breve er besluttet med en gudelig Bøn. Af Sphernes summariske Indhold kan tydelig nok sees, de fortræffelige og lærerige Materier, som Skriftet giver den gudelige Læser at beskæftige sine Betragtninger og sin Opmærksomhed med, og som virkelig ville forskaffe en behagelig lærerig, oplysende og opbyggende Læsning. Her findes overalt det, som tiener, ikke blot til at opvække Rørelser uden Lys og Grund til ingen Bestandighed i Gudsfrygt, men baade til at oplyse Forstanden, forbedre Villien og røre Hiertet, og for Resten taaler ikke de mange Materier, her handles om, noget Udtog. Vi overlade til Læseren selv af Oversætterens Fortale at hente Efterretning om Oversættelsen og hans Arbeyde dermed. Men han har til Slutning føyet nogle sine egne **Anmærkninger** til over en og anden af Sphærne. — Fremdeles er tilføyet under fortløbende Side-Tal, en Afhandling om det **aandelige Livs Begyndelse og Tilvæxt**, oversat af det Engelske paa Dansk. Den er tilskreven en Ven under det Navn **Eusebius**, og handler §, 1. om den Hellig Aands indvortes Virkning paa alle sande Christne; §. 2. ey alene paa Apostlerne formedelst denne hans overordentlige Udgydelse, som skeede paa Pintze-Festen; §. 3. den aandelige Tilstand bestaaer mere i Erfarenhed, end i Talen; §. 4. Mennesket betragtet i Uskyldigheds Stand; §. 5. i sin faldne Tilstand; §. 7. Igiensødelsens Begyndelse; §. 8. unge Menneskers Tilstand; §. 9. de første Opvækkelser; §. 10. Skræk over forbigangne Synder; §. 11. den følelige Skræk over Synden, er ey meget at agte; §. 12. hvad man har at iagttage i Henseende til den følelige Glæde: §. 13. naar den er meget stor og overflødig; §. 14. Forskiæl imellem den sandselige og aandelige Glæde; §. 15. vort Levnets Randsagelse; §. 16. vore Øvelser for Gud udi Cenrum; §. 17. 18. hvilket maa skee oprigtig og uden Tvang; §. 19. man maa ey

binde

binde ſig til unsdvendige Regler; §. 20. Anviisning om at begive ſig ſelv hen udi Eenrum, naar man udøſer ſit Hierte for Gud; §. 21. hele Dagen maa anvendes paa at bede og faſte; §. 22. vi bør ofte ſamle vore Tanker for at betragte og tilbede Gud; §. 23. 24. men ey beſvære os med nogle viſſe Skikker og Sædvaner, der ey ere nødvendige; §. 25. hvorudi den Hellig Aands Lidelſer beſtaaer; §. 26. hvilket iagttages mod Enthuſiasmus og Sværmerie; §. 27. de ere ey imod Fornuften; §. 28. Livets Reenhed følger paa Hiertets Reenhed; §. 29. vi maa vaage over alle vore Gierninger; §. 30. Kiærlighed er Grunden til Lydighed; §. 31. vi maa beſtitte os paa at have et rigtigt Begreb om Hensigten af vor Chriſtendom; §. 32. indbyrdes Kiærlighed maa være den Regel, hvorefter vort Forhold mod vor Næſte bør indrettes; §. 33. vor Kiærlighed maa være almindelig; §. 34. hvorledes denne Kiærlighed viſes ofte mod de værſte Mennesker; §. 35. en Chriſtens underdanige Aand mod ſin foreſatte Øvrighed; §. 36. Kiærligheds Foreening med alle dem, ſom paakalde Chriſti Navn; §. 37. fornemmelig udi de chriſtelige Forſamlinger; §. 38. Farligheder i det aandelige Liv; §. 39. et falſk Begreb om at foreſtille ſig Religionen ſom en læt Sag; §. 40. en ulige Omſorg at opfylde nogle Pligter og forſømme andre, der ere ey mindre nødvendige; §. 41. 42. onde Tankers Indſkydelſe; §. 43. et falſk Begreb om den chriſtelige Frihed; §. 44. den ſtore Fare, ſom Hovmod fører med ſig; §. 45. om Sikkerheds Synd. Hvad vi har ſagt oven til om det første Skrift, maa vi her og igientage om dette, at der i alle forbemældte Artikler foredrages en reen, ſand og ſund Chriſtendom til Forſtandens Oplysning, Villiens Rettelſe og Hiertets Forbedring. Vi vil af det første til en Prøve anføre den Artikel om ofte at randſage vore Gierninger, S. 84.: „Men det vil ey være nok at betragte diſſe Ting en „ eller anden Gang, ikke heller fatte den Slutning at ſige os „ af med vore Synder, derſom vi paa ſamme Tid ey holder „ en beſtandig Vagt over os ſelv at vi ey ſkal falde til ſam„ me igien. Man bliver undertiden bevæget ved at ſee de „ bedrøvelige Følger af et Levnet, ſom er tilbragt i Synd og „ Skam, man foretager ſig ſtrax at forandre det derover, „ men Ach! vi ſlummer ſtrax ind igien! De Øyemærker, „ ſom foraarſage ſamme, kommer os af Øynene, Friſtelſer

„ ne faaer igien Overhaand, og benytter sig af den Fordeel,
„ som vor Forsømmelse giver; de anmode og ligge bestandig
„ om Bord med os, førend vi faaer Tid til at sætte os i
„ Forsvars Stand, have de allerede vor Samtykke borte.
„ Det bliver de fleste Menneskers Skade, at de er kommen
„ i den slette Vane at leve saa sikkert her i Verden, og tage
„ Deel i enhver Ting, som forekommer dem, og næsten
„ aldrig tænke paa hvad man har at iagttage i Ord og Gier-
„ ninger. Dersom vi vil, at vore Forsætter skal gisre no-
„ gen Virkning, saa maa vi give Agt paa vore Veye, sæt-
„ te en Vagt for vore Læbers Dør, undersøge de Bevægel-
„ ser, som opstige i vore Hierter, lade dem sige, hvorfra de
„ kommer, og hvorhen de gaaer, om det er Hovmod, Ha-
„ stighed, eller nogen fordærvet og lasteværdig Indbildnings-
„ kraft, som driver os til denne eller hiin Ting, om Gud
„ bliver ey derved fortørnet, eller noget Menneske tager
„ Skade derved. Dersom vi ey have Tid til at gisre os
„ saa lang Betragtning, lader os dog i det mindste vende
„ vore Øyne hen til Gud og stille os frem for hans Ansigt
„ for at udbede os hans Tilladelse og Samtykke til hvad vi
„ foretager os. Lader os erindre os, at vi ere under den
„ guddommelige Majests. alseende Øyne, hvilken, som en
„ uendelig Lyskugle omringer os paa alle Sider og trænger
„ ind til vor Siæls inderste Afkroge. Intet er mere be-
„ qvem og tillige mere læt og naturlig at opdage, hvad der
„ er ulovligt og holde os derfra, end denne Tanke og Følelse
„ af Guds Nærværelse. Der ere de Ting, som et Menne-
„ ske behændig kan besmykke og undskylde, og dog tør han
„ ey komme i Guds Øyesyn med dem, eller vove at gisre
„ dem, naar han tænker paa, at Gud seer det. Dersom vi
„ seer paa ham skal vi blive oplyste, dersom vi sætter ham
„ allevegne for vore Øyne, da skal han underviise os, om
„ den Vey, vi skal vandre paa, og lede os med sit Øye.
„ Pſ. XXXII. 8. Denne Opmærksomhed paa vore Gier-
„ ninger maa blive underholdet ved idelige og alvorlige Be-
„ tragtninger over samme, naar vi har sat dem i Værk,
„ ey alleneste for at faae Guds Naade og Syndernes For-
„ ladelse, ved ydmygeligen og angergiven at bekiende dem,
„ men ogsaa at styrke vore Forsætter og lære os at undgaae
„ og bedre modstaae Fristelserne, som vi har bukket under.

„ Det

„ Det er et Raad, som passer sig paa en Christen, skiøndt
„ det først kom fra en Hedning. At førend vi begiver
„ os til Hvile, bør man randsage og undersøge alt
„ det, som vi har giort den ganske Dag over, paa
„ det vi maa have Trøst af det, som vi have giort
„ Ret, og rette vore Feyl og Forseelser, og lade den
„ Skade, vi har haft en Dag, lære os en anden Dag
„ bedre at styre vor Cours. Man kan kalde dette den
„ rette Kunst at leve vel, og dens Iværksættelse vilde tiene
„ meget til at befordre vores Forbedring i Levnet og vor
„ Ufkyldigheds Vedligeholdelse o. s. v." Vi ville dernæst an-
føre den anden Forfatters Betragtning over samme Materie:
„ S. 197. Men eftersom Sandserne idelig forekomme noget,
„ som læt bevæger de udvortes Lemmer, drager Siælens
„ Tanker og Begiærligheder hen paa sandselige Ting, og en
„ fordervet Tid, som vi lever udi, henriver os at følge
„ Strømmen, saa er det desto mere fornødent at bekymre
„ sig om at rydde saadanne Ting af Veyen, der kan gisre os
„ Indpas i vore Siæles Roelighed. Vi maa omhyggeligen
„ skye alle saadanne forekommende udvortes Ting, der kan
„ optænde de syndige Lyster i os, eller og der langt fra kan
„ give Anledning dertil. Vi maa ey alene vogte os for
„ grove Synder og Laster, men ogsaa for dem, som synes
„ at være meget ringe, ja endog de allermindste Synder.
„ Thi den, som med Villie villiger i nogen Synd, fordi
„ han holder for, at den er ey saa meget straffværdig, er
„ allerede kommen paa Veyen at gisre den værste Synd.
„ Vi maa videre saaledes sætte os imod vore syndige Be-
„ giærligheder, at vi ey alene holder os fra det, som er
„ Ondt, men finder en standhaftig Tilbøyelighed hos os til
„ alt det, som er Godt, og saaledes stedse have for Øyne
„ den Dyd, som er sat imod den Last, til hvilken vi finder
„ os hengivne, og udøve samme, indtil det kommer ligesom
„ til en Vane hos os at fornøye os i samme Dyd, der er
„ sat tvertimod den os vedhængende Last. Vi maa derved
„ bestiitte os paa alle Tider at foretage os noget godt og nyt-
„ tigt og stedse have dermed at bestille. Og naar vi behøve
„ til vor Sinds Opmuntring undertiden en Slags For-
„ nøyelse, saa kan vi ingen bedre og nyttigere finde, end
„ at omgaaes med dydige og gudfrygtige Mennesker, paa

„ det, naar vi efterlade nøye at vaage over vort Hierte, „ vi da kunde opmuntres ved deres Tiltale og Exempel og „ ey geraade i Fare for at blive overilede af Friſtelſer til det „ Onde. Og intet er nødvendigere, end ey at tage os no„ gen Frihed i alt det, ſom er ſyndigt og Uret, ſom vi finde „ i vor Samvittighed ſaaledes at være, eller bringe den til „ at tie, naar den vil afholde eller afſkrække os fra at begaae „ en Synd, ſom vi lokkes til, eller opvække os til en hierte„ lig Anger og Bedrøvelſe over vore Synder, eſterſom ved „ denne Samvittighedens Døvelſe ſamme endelig bliver „ forhærdet og følesløs, ja Gud kan derved blive opvakt „ til at unddrage os ſin Aand og Naade. Vi miſte derved „ den fuldkomne Følelſe af Godt og Ondt, hvilken en ſand „ Chriſten maa ligeſaa flittig ſøge at vedligeholde, ſom et „ naturligt Menneſke ſøger at bevare ſine udvortes Sand„ ſer, at de ey blive beſkadede. Naar vi ſaaledes har vort „ Sind befriet fra Syndens Herredømme, og renſet til at „ have Afſkye for det, ſom er ondt, ſaa maa det være vor „ nærmeſte Gierning med Lyſt og Glæde at giøre Guds „ Villie og have en udſtrakt Kiærlighed til Menneſkene."

Göttingen. *Rudolphi Auguſtini Vogel*, academicæ prælectiones de cognoſcendis et curandis præcipuis corporis humani affectibus. 1772. 43 Ark i 8vo. Man har allerede for længe ſiden haabet og ønſket, at den berømte Hr. Liv-Medicus Vogel vilde offentlig bekiendtgiøre ſin udbredte Kundſkab og Lægemaade ved Sygdommene, da man af ham, efter hans mindre practiſke Skrifter, efter hans vidtløftige Erfaring, og efter den Grundighed at dømme, hvormed han afhandler enhver anden af ham udarbeydet Materie, kunde forvente ey alene meget til at berige Therapeutiken, men og nye Udſigter i dette Studio. Alt dette udretter Hr. L. M. i det nærværende Værk, ſom vel er beſtemt til Forelæsninger, men dog ſaa fuldſtændig afhandler Sygdommenes Hiſtorie, Forudſigelſer og Cur, at det maa blive ſær vigtigt for enhver practiſk Læge. Forfatterens ſtore Belæſenhed i de ældre og nyere Lægers Skrifter, hans modne, overlagte og fra Fordomme frie Afgiørelſe, naar det kommer an paa ſtridige Meeninger, hans Beredvilligbed at opofre Hypotheſer for rigtig anſtillte Erfaringer, og hans nøye Kundſkab og rigtige Valg

af

af visse virksomme Lægemidler, giør denne Bog ligesaa brugbar, som den i sig selv er fuldstændig. Forfatteren afhandler Sygdommen i den Orden, som han allerede har giort bekiendt i en egen Dissertation, som i Aaret 1764 er udkommen under Titel: Definitiones generum morborum, og afdeeler dem her i 9 Classer, af hvilke den første indbefatter Feberen, den anden de adskillige Slags Flod, den tredie Forstoppelserne (epischeses,) den fierde Smerterne, den femte Krampene, den siette Svaghederne (adynamias,) den syvende overdrevne Forretninger (hyperæstises,) den ottende Upasligheder ne (cachexias,) og den niende Gemyts-Sygdomme. Ved Febernes Beskrivelse og Inddeeling i Almindelighed har Hr. L. M. ikke været saa vidtløftig, som man vel havde skuldet formode, og har holdt det for unødvendigt at sige noget eller dog meget om de Nyeres Inddeeling i raadne Febere ꝛc., men derimod underskiller han dem i ondartede og godartede, og indretter tillige sammes Lægemaade efter denne Underskiel. De saa kaldte chroniske Sygdomme og deres Curer ere derimod saa fuldstændig beskrevne, som man vil finde det i en Bog af det Slags. Med Fornøyelse har man seet, at Forfatteren igien har frembragt og anbefalet nogle Midler af de ældre Læger, som just af den Aarsag, fordi de vare gamle, synes at være tilsidesatte af de nyere. Derhen hører for Exempel de gamles Periscyphismus, eller den krydsvise Opskiærelse af Hovedets Huud, og dets Brænden med et heet Jern. Det er ellers got, at de uforsigtige Vund-Læger ikke mere kiender dette Haandgreb, da i vore Tider en af de største Læger offentlig bekiender, at en Syg i et Hospital var bleven bragt om Livet formedelst Hovedets ilde anbragte Brænden; men ganske maa det dog ikke forglemmes.

St. Petersborg. Memoriæ Populorum olim ad Danubium, Pontum Euxinum, Paludem Mæotidem, Caucasum, Mare Caspium, & inde magis ad Septentriones incolentium, e Scriptoribus Historiæ Byzantinæ erutæ & digestæ a *Joanne Gotthilf Strittero*, Gymnasii Acad. Scient. Imp. Petrop. Conrectore Tom. I. Gothica, Vandalica, Gepædica, Longobardica, Herulica, Hunnica & Avarica Complectens. 1771. 760 S. st. 4to. Den arbeydsomme og duelige Hr. Stritter har inden 4 Aar tilendebragt

bragt dette meget moysommelige og nyttige Udtog af den Byzantiniske Historiés Skribentere. Hr. Prof. Schlösser har giort det første Udkast dertil, og den afdøde Hr. Prof. Fischer har for Trykningen giennemlæst alt og meddeelt Hr. Stritter mange Anmærkninger. Titelen viser, hvad den første Deel indbefatter. Den anden skal handle om de Slaviske og den tredie om de Tyrkiske Folk. Hr. Stritter har af det store Værk uddraget alt i chronologisk Orden, hvad som efter hans Skiønsomhed paa nogen Maade kunde være tienligt til Historien om ethvert af benævnte Folk, og har hellere vildet udrage for meget, end for lidet, for at levere virkelige Krøniker om disse Folk. Han har og, saa vidt mueligt, beholdt Forfatternes egne Ord. Disse giver han dog ikke paa græsk, men efter den latinske Oversættelse, hvilken han dog tillige har sammenlignet med Grund-Texten, og i tvilsomme Tilfælde lagt de græske Steder i Anmærkningerne for Øyne. Texten af den Skribent, som han har holdt for den bedste, er lagt til Grund, og de øvriges Afvigelser ere anførte i Anmærkninger. De Anmærkninger, han har anført af Fortolkerne, ere flere end hans egne. Alt er afdeelt i Kapitler og Sphær, og Indholdet er sat foran ved enhver Afdeeling. Historie-Skriverne ville med stor Nytte betiene sig af dette Værk til Historiens Forbedring og Udvidelse, hvad endten de besidde det store Værk, hvoraf dette er et Udtog, eller ikke.

Leipzig. Det er bekiendt af en offentlig Bekiendtgiørelse, at Hr. Doct. Kennicott til Oxford vil i denne Sommer lade aftrykke i tvende Foliant-Bind det gamle Testaments Hebraiske Text med hans Samling af Varianter, og ethvert Exemplar vil komme til at koste 8 Gvineer. Paa denne Maade vil det skee, at saa vigtigt et Værk vil kun komme i faa Hænder, og heller ikke blive alt for bequem til Brug. Boghandler Zvickert har derfor her fattet den Beslutning, under en tydsk Lærds Bestyrelse, der for nærværende Tid ikke vil være bekiendt af Navn, at foranstalte til ringere Priis en bequemmere og for en Deel forøget Udgave deraf, og giøre Begyndelse dermed, saasnart det første Bind af den Engelske Udgave bliver at bekomme. Forøgelsen skal bestaae i en Samling af Conjecturer, som findes adspredte i mange Commentarier, og i sær en Cappels, Clerks, Meiboms, Morins,

rins, Walls o. a. Skrifter, og dem vil man lade aftrykke paa behørige Steder, bag efter Varianterne under Titel af Conjecturæ. For dernæst at gisre Værket bequemmere til Brug, vil han levere det i 3 Foliant-Bind, i den selvsamme Format, som den Trommiske Concordantz, eller Hr. Clerks exegetiske Værk, efter den Amsterdamiske Udgave. Alle 3 Bind haaber han at levere for 3 i det høyeste 4 Louis d'Or, det er 20 Daler i Guld, imod Prænumeration paa hvert Bind af en Louis d'Or, og ved det andet Binds Annammelse paa det følgende. Herved forpligter han sig tillige paa det mueligste at sørge for Trykkens Fiinhed og Rigtighed, til Texten saa vel som til Varianterne og Conjecturerne at lade støbe ganske nye Bogstaver, og at tage Modellen til hiin af den Amsterdamiske Udgave af van der Hoogths Bibel, og til disse af Leusdens upunkteerte Bibel, ligeledes trykt til Amsterdam. Han anmoder til den Ende de Lærde om gunstig Understøttelse, og Boghandlerne om deres velvillige Hielp til dette hans Foretagendes Befordring.

Schwabach. D. Joh. Rud. Kieslings Fortsetzung der Historia Motuum des wohlseligen Hrn. D. Valentin Löschers, zwischen den Ewangelisch Lutherischen und Reformirten, da sie mit dem Jahre 1580. aufgehöret, zur Ergänzung bis auf das Jahr 1601., da diese Crypto-Calvinischen Unruhen in Churſachsen geendiget worden sind. 1770. 1 Alph. 19½ Ark i 4to. Denne Fortsættelse udbreder et nyt Lys over en sær vigtig Periode af den nyere Kirke-Historie. Her handles egentlig om de i den Churſachsiske Regiering under Churfyrst Christian I. Regiering foretagne Forandringer, som ere bekiendte under Navn af den anden Crypto-Calvinismus, og i sær mærkværdige formedelst den Andeel, Canzler Crell har haft der i, og hans deraf paafulgte Fald og Henrettelse. Man har meddeelt Hr. K. nogle Urskrifter, denne Sag angaaende, og deriblandt den her tilsøvede Extract af Inqvisitions-Acterne, som tiene meget til at berige vor Kundskab i denne Historie. Man seer blandt andet heraf, at Crell er ikke bleven henrettet alene for Religionens Skyld, men at i Grunden ganske andre Aarsager har foranlediget denne bedrøvelige Skiæbne. Deriblandt ere foruden den Feyl, at han som Minister har vildet regiere alene,

ne,

ne, hans Forbindelser med Frankerige, de vigtigste, og man kan heller ikke vel andet slutte, end at det Keiserlige Hof har jo haft meer Andeel der i, end man hidindtil har troet. Forfatteren har giort sig megen Umage for omhyggelig at undersøge den hele Rad af denne Periodes Begivenheder, og at opsøge og rette de hos andre Skribentere hyppig forekommende og tildeels forsætlige Urigtigheder. Begge, baade de af Crell søgte og understøttede Forandringer og hans Assættelse under den nye Regiering, har frembragt saa mange lærerige Optrin, at deres Fortælling kan ey alene være nyttig for Theologerne, men og for Hiſtorieſkriverne.

Frankfurt am Mayn. Joh. Dav. Michaelis **orientaliſche und exegetiſche Bibliothek.** **Zweyter Theil.** 1772. 252 S. i 8vo. Denne anden Deel af dette orientaliſke og exegetiſke Bibliothek indbefatter følgende Artikler: 1) **Die freye Unterſuchung über einige Bücher des Alt. Teſt.** af den Sal. **Oeder** bliver meget udførlig recenseret. Forfatterens Domme derover give megen og riig Materie til en upartieſk Prøvelse af **Chrønikerne, Esræ og Nehemiæ Bøger,** de 9 ſidſte Capitler af **Ezechiel** og fornemmelig **Esther.** 3) Sticht ad Matth. VIII. 22. 3) Lettre de Mr. l'Abbé de ** au Sieur Kennicot. En haandgribelig ubillig Modſtander eller meget meer en bitter og misundelig Anklager af Hr. K. 4) Theodoreti opera omnia, alle 3 Deele, hvor Hr. H. af **Jerem.** XXII. 6. og 15. giver Exempler paa den Theodoretiſke Udtolknings Værd. Her anføres dernæſt et i al Henſeende uventet og vidt udſeende Project. Capucinerne i Frankerige ville af deres Orden oprette et orientaliſk Societet til Paris, for at lade trykke Overſættelser af de i det Kongelige og andre Franſke, ſom og udenlandſke Bibliotheker ſig befindende Haandſkrifter; at forſyne de orientaliſke deriblandt med latinſke; at forbedre dem ſom ere trykte i den Engelſke Polyglotta; og at bearbeyde den øſterlandſke ſaavel geiſtlige ſom verdslige Hiſtorie og Geographie o. ſ. v. Planen dertil har de ladet trykke i en Memoire, ſom Hr. H. udførlig anmælder og ledſager med nogle Erindringer, ſom man ey anderledes end med Fornøyelſe kan læſe. Dernæſt følge Recenſioner af Harenbergs **Erklärung Daniels,** *Elsneri* in Matth., *Scheidii* Thel. philol., **Schmid om Johannis**

Aaben-

Aabenbaring, Udtoge af Philoſophical Transactions, og til Slutning Efterretninger, hvor iblandt udmærker ſig i Beſynderlighed den om en i Daniel ved det Kennicotiſke Arbeyde bemærket Læſemaade.

Erfurt. Launen an meinen Satyr. Nogle allerkiæreſte Digte, ſkrevne i en virkelig Original-Lune, hvis Forfatter er den Keiſerl. Raad Hr. Riedel i Wien. De ere syv Luner, ſom ikke alle i Almindelighed ere ſkiemtefulde. Man har kun anſørt et Sted, hvorefter Læſeren kan bedømme de øvrige:

Denn überhaupt, ſeit dem mein Klotz der guten Sache,
Des beſſeren Geſchmacks und der Schribenten Rache,
Der einen zu früh, der andern zu ſpät
Entriſſen iſt, und nun in höhern Sphären,
Bey den Wirgilen und Homeren
In traulichen Geſprächen geht;
Seit dem iſt mir der Scherz entwichen;
Mein heitres ſonſt und tröſtliches Geſicht
Iſt trüb und bang, und lächelt nicht;
Und ſcheint am letzten Abend des mörderiſchen Jahres verblichen.
Du ſelbſt, (jetzt dutzen wir uns) mein lieber alter Faun,
Weißt, ohne daß ich dir es ſage,
Wie du an Klotzens Todestage,
Zum erſtenmal geweint, und traun,
Von deinem guten Humeur zum Ariſtophaniſchen Hader
Von deiner Lucianiſchen Ader
Den größten Theil verweinet haſt.
Geh alſo nur, weil du beſtändig klagſt,
Und ich beſtändig klage;
Setz weiter deinen Stab, zu wohnen, wo du magſt,
Und daß es dir, ſo Phoebus will, behage:

Leipzig. Der Sieg der Einfalt über den Verſtand, oder die wahre Geſchichte des Glücks in unterhaltenden Erzählungen. 332 S. En nydelig Væv af Skilderier og Fortællinger, ſom indeholder en Modgift mod en umaadelig Sindets Traurighed. Hiſt og her nogen Philoſophie, ſom, omendſkiøndt den undertiden forfalder i

den

den Senecaliſke Tone, ſtaaer dog altid paa rette Sted. Og det, ſom meeſt her maa behage, er at Fortællingerne ikke ere ſkrevne i den ſælſomme Modetone, men ſaaledes foredragne, at de underholder formedelſt en ſtor Grad af Rimelighed, og lader ikke Læſeren ligegyldig.

Göttingen. Joh. Steph. Pütters, **Königl. Großbr. Geh. Juſtitz-Raths vollſtändigeres Handbuch der deutſchen Reichs-Hiſtorie. Zweyte und vermehrte Auflage.** 1772. 2 B. i 8vo. Til nærværende Oplag af denne, man kunde vel ſige eeneſte fortræffelige Haandbog i den Tydſke Rigs-Hiſtorie, er tilføyet Hiſtorien om den ſidſte Krig indtil dens Ende, og Indholdet af Freds-Betingelſerne. Man har og derved ført ſig til Nytte de ſiden den første Udgave udkomne nyere Skrifter.

Hannover. Catechetiſche Erläuterung der in hieſigen Landen verordneten bibliſchen Vorleſung, am 1ſten Oſter-Tage, oder Entwurf einer Bibel-Lehre aus 1 Petr. I. 3.-21., zum Beſten des Schul-Seminarii in Hannover. 1772. 16 S. i 8vo. Alle Religionens Elſkere, ville læſe diſſe Blade med Fornøyelſe, hvis Hensigt er, at forſkaffe Mennesker en nøyere og umiddelbar Bekiendtſkab med Bibelen. Catechiſationer over udvalgte Stykker af Bibelen burde formedelſt deres særdeles ſtore Nytte mere føres i Brug, og maatte de vel tillige ſaaledes indrettes, at Stedets Indhold blev udviklet.

Göttingen. Joh. Dav. Michaelis **deutſche Ueberſetzung des Alten Teſtaments, mit Anmerkungen, für Ungelehrte. Des vierten Theils erſte Hälfte, welche das vierte Buch Moſe enthält.** 1772. Værket er nu allerede af forrige Deele bekiendt. Texten selv indtager 104 og Noterne 82 Sider. I Noterne til det 26de Kapitel finder man forskiællige vigtige Bemærkninger, hvilket man just af den Aarsag erindrer, fordi man ellers læt kunde overſee dette Kapitel, da det indbefatter kun Tal og Navne.

Af diſſe lærde Efterretninger udgives ugentlig eet Stykke, ved Brødrene J. C. og C. C. Berling.

No. 26.

Kiøbenhavnſke Efterretninger om lærde Sager.

I. Hæfte. Torsdagen den 1ſte Julii 1773.

Kiøbenhavn. Diſſertatio medica inauguralis de uſu medico Acidi Vitriolici. Qvam Præſide *Chriſt. Friis Rotböll*, M. D. &c., placido Eruditorum Examini ſummittit Auctor *Frid. Ludev. Bang.* 101. S. i 4to. — Forfatteren har udført ſin Materie i trende Afdeelinger, af hvilke den første angiver de almindelige Egenſkaber, hvorved Vitriolſyren adſkilles fra andre Legemer. Den anden handler om dens egne beſynderlige Lægekræfter, ſaaſom dens Antiſeptiſke Kraft, hvorved den imodſtaaer Forraadnelſe, dens Spændekraft, hvorved den drager Fibrer og Safter ſtærkere tilſammen, dens tempererende Kraft, hvorved den formindſker Vædskernes Bevægelſe, og endelig dens Antalkaliſke Kraft. Den tredie Afdeeling handler om dens Anvendelſe i Medicinen, ſaavel i Henſeende til Maaden paa hvilken den bør anvendes, ſom i Henſeende til dens beleylige Brug, ſaaſom i Sygdomme, der komme endten af Forraadnelſe, eller af Vædskernes alt for ſtærke Bevægelſe, eller og af Mangel paa den behørige Spænding og Styrke i viſſe Legemets Deele.

Kiøbenhavn. Diſſertationem medico practicam Inauguralem de Uſu Corticis Peruviani Medico, Præſide *Chriſt. Gottlieb Kratzenſtein*, in Acad. Haun. Med. & Phyſ. Exp. P. P. O. &c. Modeſto Eruditorum Examini ſubmit-

tit Auctor *Nicolaus Friborg*, Sædlando Danus Anno 1773. den XX Mart. 97 S. i 8vo. — Hr. Fr. har i fire Afdeelinger afhandlet Chinabarkens Brug i Medicinen. I den førſte angiver, forklarer og beviſer han dens Lægekræfter, nemlig at den hindrer og afvender Forraadnelſe, at den ſtyrker Legemets Deele og giør dem mere elaſtiſke, og at den med ſin milde og lemfældige Pirren, ſætter Muſkel-Fibren i en mere levende Bevægelſe til at trække ſig ſammen, hvilken dens oplivende og pirrende Kraft man erfarer deels af dens Smag paa Tungen, deels af det at den efter overſtandne Sygdomme giver Legemet ſine Kræfter igien, og opvækker Appetit. Den anden Afdeeling angiver de Sygdomme og Tilfælde, hvormed den endten med Fordeel, eller ikke uden ſtørre Skade kan bruges (indicantia & contra-indicantia Corticis peruviani.) Den tredie handler om forſkiellige Maader at indgive den paa, om dens Doſes under enhver Skikkelſe, og om dens Forbindelſe med andre Lægemidler, for endten at forøge eller dæmpe og rette deres Kræfter. Den fierde beſtemmer fuldkommen og nøye alle de Sygdomme, hvorimod den med Fordeel bequemmelig kan bruges, ſaaſom Vexelfebre, periodiſke Sygdomme, Kighoſte, Kræft, Skiørbug, Forraadnelſes-Febre, og overalt imod alle de Sygdomme, ſom har deres Oprindelſe af en Slaphed og Svaghed i Nerverne og de faſte Legemets Deele. Forfatteren har tillige derved leveret adſkillige Jagttagelſer og Syge-Hiſtorier af ſin egen Praxis. Det er Hr. Friborg vi har at takke for Overſættelſen af det berømte Ugeſkrift Lægen.

Kiøbenhavn. Diſſertationem Inauguralem de Remediorum indigenorum ad Morbos cuivis Regioni endemicos expugnandos Efficacia Præſide *Chriſt. Friis Rottböll*, Conſ. Juſtitiæ &c. Diſquiſitioni Eruditorum pro Gradu Doctoris ſummittit *Joh. Gerhardus König*. 1773. 80 S. i 8vo. — Forfatterens Øyemærke har været at viſe, førſt at Mennesker af Gud deres Skaber ere beſtemte til at beboe alle Lande paa Jordkloden, og dernæſt, at han juſt derfor har forſynet ethvert Land ey alene med de nødvendige Midler til deres Livs Underholdning, men endog med tienlige og nyttige Hiælpemidler til deres Sundheds Vedligeholdelſe og Sygdommes Beſtridelſe. Forfatteren ſtemmer i den Hen-

ſeende

ſeende overeens med Prof. Dillenius, hvis Ord ere diſſe; Conſtat providentia ſingulari & benigniſſimo ſummi Conditoris Munere eas cuiqve regioni familiares plantas eſſe qvæ inqvilinis Morbis opem ferre poſſunt. og med Hr. Montin, hvis Ord i en Diſſert. pro Gradu ere diſſe: cuicunqve Regioni eſſe ſuam Diætam & medendi Artem domeſticam, experientia docet, convincuntur peregrinatores curioſi qvotidiana. Celſus overbeviſer os om, at man i de ældſte Tider ikke vidſte noget af andre Lægemidler, end dem Planteriget forſynede os med. Galenus har ikke betient ſig af andre, og endnu bruger og behøver man ikke andre hos adſkillige Folk, hvis Levemaade er ſimpel og af Kunſten uforderver. Det er juſt det Forfatteren paaſtaaer, at ethvert Lands Folk er af ſin goddædige og viſe Skaber forſynet med alle de Hiælpemidler, ſom ere tilſtrækkelige til at helbrede de der i Landet graſſerende ſædvanlige Sygdomme, og det juſt ſaadanne, ſom Landets egne Planter og Væxter forſkaffe dem. Derhos tilſtaaer han for det første, at en fremmed Diæt foraarſager fremmede Sygdomme, ſom kan behøve fremmede Lægedomme til deres Helbredelſe, ligeſom og Sygdomme der ved Smitte føres ind fra fremmede Lande, dernæſt, at man og ofte bruger eller maa bruge fremmede Hiælpemidler, fordi man ikke endnu har ved Underſøgninger ſøgt at ſkaffe ſig den fornødne og tilſtrækkelige Kundſkab om Naturens Gaver i vort eget Land. Derfore burde man lægge ſig efter nøye at kiende ſit Lands Clima, dets Planter og Væxter, og Indbyggernes Levemaade. Saadanne Bemærkninger har Forfatteren anſtillet over de Lande og Steder, hvor han paa ſine Reyſer har opholdt ſig, meddeeler os her ſin Beſkrivelſe derover, og begynder først med Livland ſom ſit Fæderneland. Han beſkriver nemlig Climatets Egenſkaber paa hvert Sted, Indbyggernes Diæt og Levemaade, hvad for Sygdomme de fornemmelig ere undergivne, og hvad for Planter der vore hos dem ſelv ſom tienlige til deres Sundheds Erſtatning. Noget fuldſtændigt maa man vel ikke vente af deſlige enkelte Bemærkninger, der kan alene tiene til en Prøve paa hvad man i den Henſeende tilſtrækkelig kunde og burde giøre. Men denne Mangel har Forfatteren ellers paa en anden Grund til Slutning giort den Undſkyldning for, ſom ingen billig Læſer ſkal misbillige.

Kiøbenhavn. De Inſpiratione Librorum Sacrorum Commentatio, cujus Particulam primam pro Sella Conſiſtoriali defendit Auctor M. *Nicolaus Edinger Balle*, S. S. Theol. Prof. publ. Ord. & Conſiſt. Aſſeſſor cum *Carolo Chriſtiano Birk*, Communitatis Regiæ Decano et S. S. Miniſterii Cand. digniſſimo. In Aud. Superiori. 1773. 80 S. i 8vo. — Det maa være nok for denne Gang med en blot Anmældelſe af en liden Begyndelſe til en Afhandling, af videbøftigere Udſeende, hvilken vi ſiden ſtykviis har at vente, og naar den da ved andre Leyligheder er bleven fuldført ville vi af dens ganſke Indhold give en tilſtrækkelig Recenſion.

Kiøbenhavn. De Forandringer, ſom Norge har været underkaſtet baade i verdslige og geiſtlige Sager. Extraheret af Torfæi Chronico Rerum Norvegicarum, tilligemed en Liſte over de ſaa kaldede Næſſe-Konger og derpaa følgende Enevolds Regentere fra Harald Haarfager til vore Tider. Efter Begiering ſamlet i et kort Begreb og ſammenſkrevet af Jörgen Roſenkilde, Cand. S. S. Theologiæ. 1771. — Denne Afhandling giver et kort Begreb om den Norſke Hiſtorie og de derudi forefaldne Hoved-Forandringer baade i verdslige og geiſtlige Sager. Det er uddraget af Torfæi Norſke Krønike ved en vis Anledning, ſom Forfatteren ey omſtændelig forklarer, han ſiger kun, at Torfæi Norſke Krønike blev ham forelagt, og det blev forlanget, at han deraf vilde extrahere de fornemmeſte Momenta, for at ſætte de Norſke Bedrifter i et ſtørre Lys. Men han ſiger hverken af hvem dette er bleven ham paalagt, ey heller i hvad for beſynderligt Øyemærke, uden dette almindelige, for at ſætte de Norſke Bedrifter i et ſtørre Lys. Man ſkal deraf ikke kunne vide, om dette Udtog er ſkeet i den Henſigt, at den, ſom har forlangt det, har ſelv vildet betiene ſig deraf til den Norſke Hiſtories Oplysning, og maaſkee ſiden ikke fundet det bequemt eller fuldſtændigt nok til ſit Øyemærke, da Forfatteren, for ikke ganſke at have ſin Umage forgiæves, har vildet giøre det almindelig bekiendt for at meddeele flere det korte Begreb om den Norſke Hiſtorie, ſom det indbefatter: eller og om det er bleven forlangt af ham ligefrem i det Øyemærke, at man vilde lade det trykke ſaaledes, ſom det nu er, til fleres Nytte.

Nor

Nok er det, han har anseet det for vigtigt nok og tillige eragtet det for at være af den Beskaffenhed, at det burde blive almindelig bekiendt, helst da Torfæus har skrevet den Norske Historie i det Latinske Sprog, hvori enhver ikke er kyndig. Uden at ville fornægte den tilsigtede eller formeente Nytte af Udtogets Udgivelse, synes vi med nogen Fryd at kunne sige, at dets Forfatter og Udgiver vilde have indlagt sig en større Fortieneste med et saadant Udtog af Torfæi Norske Historie i et saadant kort sammenhængende og sammendraget Begreb, som en Florus og Justinus har givet af større latinske historiske Værker. Men i Mangel deraf har disse Excerpta dog sin Nytte, og ere indrettede i følgende Kapitler: 1) om de Afgudiske Konger og Afguderiet i Norge: 2) om de Regentere som have indført den christelige Religion i Norge, og hvorledes dette er skeet: 3) om de øvrige Monarcher fra Kong Ole Trygvin, samt Landets Tilstand under samme, indtil den lykkelige Foreening, som indtraf ved Kong Haagen den 5tes Død, da Dannemark og Norge blev foreenet under eet Hoved, efter at hans Søn Oluf, den eeneste Arving til Norge, var tilforn hyldet til Konge udi Dannemark 1375. i Kong Waldemar den 3dies Tid: 4) noget om de Norskes Tapperhed og Manddoms Bedrifter. Herved er anført en vis Authors Betænkning om Folkemængden i de nordiske Lande: 5) naar man begyndte at bygge i Norge, hvorom anføres Snorro Sturlesons Vidnesbyrd; 6) om den Lutherske Religions Indførsel udi Norge, er kun et lidet Stykke af Holbergs Ord i hans Dannemarks Historie Tom. 2. p. 350.: 7) om Norges Tilstand i verdslige Sager. Atter et Stykke af Holberg Tom. 3. p. 14. Foran finder man en Liste over alle de smaa Konger, som har regieret over visse Provinzer og Districter i Norge indtil hele Riget blev undertvunget af Harald Haarfager, dernæst over Monarcherne for og efter Foreeningen imellem Dannemark og Norge.

Kiøbenhavn. **Kort Udtog af de bibelske Historier til Ungdommens Brug i Skolerne. Uddraget af** Joachim Friderich Horster. 1773. 72 S. lid. 8vo eller 12mo. Dette korte Udtog har 4re Deele og i alt 10 Kapitler. Den første Deel indbefatter de to første Tusende Aar efter

Skabelſen og handler i tvende Kapitler om Fædrene i det førſte og Fædrene i det andet Tuſende Aar. Den anden Deel indbefatter det tredie Aartuſende og handler i det 3die-5te Kapitel om Fædrene i det halve tredie Aartuſende, om Iſraels Indførelſe i Canaans Land, om Iſraeliternes Dommere og tvende Monarker. Den tredie Deel indbefatter det fierde Aartuſende og handler Kap. 6.-8. om Iſraels og Juda's Konger paa een og ſamme Tid, om de øvrige Juda's Konger indtil Fængſelet, om Jødernes Befrielſe og deres Regentere til JEſu Fødſel. Den fierde Deel indbefatter det førſte Aarhundrede efter JEſu Fødſel og handler Kap. 9. 10. om JEſu Chriſti Levnet, Lidelſe og Himmelfart, og om de hellige Apoſtlers Gierninger. Skriftet er geleydet med Hr. Prof. M. E. Balles gunſtige Recommendation, hvilken vi underſkrive med fuldkommen Biefald, ſaa lydende: „Paa min ærede „ Vens, Hr. Horſters Venſkabsfulde Begiering, haver jeg „ igiennemlæſt dette lidet Skrift og befundet det vel indrettet „ efter ſit Øyemærke. Han leverer Ungdommen et kort Ud„ tog af de i Bibelen forekommende mærkværdigſte Begiven„ heder, og uddrager af hver i ſær enkelte opbyggelige Be„ tragtninger, til Underviisning, Advarſel, Opmuntring „ og Trøſt, paa en Maade, ſom ſynes baade fattelig og nyt„ tig for de Unge. I den Henſigt troer jeg, at Skriftet „ fortiener i ſær deres Biefald, under hvis Anførſel de Umyn„ dige ſkulle veyledes til en nøyere Kundſkab om Bibelens „ Indhold. Maatte Forfatterens rosværdige Øyemeed un„ der Guds medvirkende Naade og Velſignelſe blive opfyldt, „ ſaa vilde uden Tvil Almuen i Tiden med større Nytte kun„ ne forlyſte ſig ved Skriftens Læsning, fordi den allerede „ ved denne liden Bog i de unge Aar er forberedet og anviiſt „ til at læſe den med behørig Opmærkſomhed og Andagt.“ Dette Udtog har og det Fortrin for den Hübneriſke Bibel-Hiſtorie, at det er ikke nær ſaa vidtløftigt, og er forfattet i Spørsmaal og Gienſvar, da den lange ſammenhængende Fortælling falder mere beſværlig for de Unges Hukommelſe. Man kan og ikke lægge Forfatteren dette til Laſt, at han har bebyrdet dem med alt for lange Remſer til Svar paa Spørsmaalene. I et tilføyet Anhang har Forfatteren meddeelt nogle Bogſtaverings Regler, en Deel Ords Bemærkelſer, ſom maatte falde de Unge uforſtaaelige, ſaaſom Abba, Abſolution,

tion, Hosiana, Kyrie-eleison ꝛc. ꝛc., og endelig adskilligt andet, saasom forkortede Ords fuldkomne Udtrykkelse, om Kirke-Sager, om Aarets Inddeeling og Fester, om Verdens Inddeeling daglige Forholds Regler, Bogstaver og Tal efter det danske og latinske Alphabet.

Kiøbenhavn. A ϰϱ Ω. Lexicon Scholasticum Latino-Danicum, continens Suppellectilem instructissimam vocum, Verborum ac locutionum, qvæ ad intelligendos solutæ atqve ligatæ Orationis Autores magno adjumento esse possuut, cum adjuncta ubiqve interpretatione danica, iteratis curis atqve Studio *Nicolai Jonge*, SSti Verbi divini Ministri ad S. Ædem Alleslöw Siellandiæ Danor. Addita Præfatione, amplissimi, summeqve Venerabilis Dom. *Nicolai Edinger Balle*, Professoris SStæ Theologiæ Publ. ordinar. in Alma Univ. Havniensi. 1773. Dette er kun en blot Anmældelse med et Prøve-Ark af et Latinsk-Dansk Lexicon, som Hr. Jonge agter at udgive. Han har derved lagt den Sal. Etats-Raad Grams Nucleum Latinitatis til Grund, hvis Seriem Vocabulorum han vel har fulgt, men tillige forøget. I en Anmældelse, som han har ladet indrykke i de politiske Tidender, hvormed han indbyder til Prænumeration paa Værket, siger han sig at have anvendt 13 Aars møysommelige Arbeyde derpaa, og han lover den studerende Ungdom en overmaade riig Forraad af latinsk Phraseologie derudi. Det skal bestaae af 6 Alphabeter, og han modtager Prænumeration paa de 5 med 15 Mk., da det sidste betales ved Annammelsen med 2 Sk. for Arket. Han lader en Professor i Theologien skrive en Fortale dertil, og at spørge, hvorfor ikke en Professor i Philologien, var ligesaa rimeligt eller urimeligt, som at spørge, hvorfor ey en Philologus selv forfatter Værker, da vel ingen nægter, at jo en Theologus og en Præst ogsaa kan bedømme og forfærdige philologiske Arbeyder. Vel kan det ikke nægtes, at det fuldkomneste Lexicon er flere foreenede Venners og lærde Philologers Arbeyde. Men i Mangel deraf er det godt, at dog een giør efter sin Evne og Leylighed, hvad flere ikke saa læt kan blive foreenede om. Og i Mangel deraf var det og godt, om Hr. Jonge lod sit Arbeyde først giennemsee af en habil Philologus, og dertil var vel ingen mere forpligtet eller beretti-

get, end den ſamme, ſom ſkal ſkrive en Fortale dertil, i Fald denne ſkal have Værkets Recommendation til Øyemærke. Vi formode da, at ſaadan en Mand, omendſkiøndt han maatte bifalde meget af Hr. Jonges Arbeyde og mange hans Overſættelſer, ſaa ſkulde han og ved at lægge ſit NB. til adſkilligt bidrage meget til Værkets Forbedring og Fuldkommenhed. Saa ſkulde han for Ex. lade Hr. Jonge giøre ſig Betænkning ved at overſætte Objurgatio habet multum acerbitatis ſaaledes, naar man ſkiænder, viſer man megen Bitterhed, at ikke en Critikus ſkulde med ſtørſte Mildhed og Beſkeedenhed ſkiænde paa Overſætteren, for at overbeviſe ham om, at man kan ſkiænde uden Bitterhed, lad være det er ofte bittert og altid ubehageligt for den, det træffer. Saa ſkulde han heller ikke tillade ham at give Achivus Bemærkning af Underſaat, fordi det hedder hos Horaz: Qvicqvid deliranr Reges plectuntur Achivi Ep. L. I. 2. v. 14. Vi citere Stedet, at man kan ſelv efterſee det i Sammenhæng. Da ſkulde acerbæ facetiæ blive bitter og bidende ſkierts, ſom ey altid er grovt og plumpt, en Bemærkning, ſom facetiæ næppe tillader. Da ſkulde Facinus majoris abollæ blive et grovere Skielmſtykke ligefrem, og ey et betydeligere Skielmſtykke, ſom de Ældre har giort. Abſtemius ſkulde i Almindelighed blive den, ſom er afholden fra hvad det være vil, Elſkov, Mad eller Drikke, og ikke juſt Viin i Beſynderlighed. De anførte Exempler anviſe ſelv denne almindelige Bemærkning. Abrotonum ægro non audet, niſi qvi didicit, dare. Han driſter ſig ikke, ſkulde blive: Ingen driſter ſig o. ſ. v. En ſaadan Mønſtring vilde nogenledes erſtatte Mangelen af flere Arbeyderes Foreening, og der er da vel ingen, ſom tviler, at jo et ſaa vel mønſtret Arbeyde vilde være ſær nyttigt. Godt var det vel og, ja vel og ofte nødvendigt, hvor det var mueligt, at efterſee Stederne i Sammenhæng, for derefter rigtig at beſtemme Overſættelſen. Stedet hos Horaz tillader aldrig, at Achivus betyder Underſaat, og Stedets Eterſyn hos Cicero ſkulde maaſkee have ſtillet af Objurgatio habet multum Acerbitatis en langt anden Meening for Overſætterens Øyne, ſom dog desuden og kan ſluttes ved nogen Eftertanke. ꝛc.

Leip-

Leipzig. Der AerndteKrantz, eine comiſche Oper in drey Acten, in Muſik geſetzt von J. H. Hiller. 1772. De ſmukke Steder i denne Opera udmærke ſig overalt ſaa tydelig, at man ey har fundet fornødent at give ſig af med at udmærke enkelte Skiønheder, men ladet ſig nøye med blot ved et Vink at opvække Læſerens Opmærkſomhed paa dette Stykke, der fuldkommen ſvarer til Forfatterens andre muſikaliſke Arbeyder, og er et Værk af den ſamme Meſter-Haand.

*** *** ***

Trundhiem. Den 29de Januarii blev, i Anledning af Hans Kongel. Majeſts. høye Fødſels Feſt, i det Kongel. Norſke Videnſkabers Sælſkab af dets Vice-Præſes, Hr. Biſkop Gunnerus, for en talriig Forſamling, ſaavel af tilſtædeværende Medlemmer, ſom andre, under Inſtrumental- og Vocal-Muſik for og efter ved Stadens Cantor, Hr. Conrector Thams, opført, holdet en ſmuk og grundig Tale om Oprindelſen til det Onde i Verden, hvilken Materie i næſtfølgende Taler bliver fortſat. Onsdagen tilforn var Sælſkabet forſamlet, for at bedømme de indkomne Efterretninger, angaaende nogle Bønders udmærkede Flid og Vindſkibelighed, og i Følge Hans Kongel. Høyhed, Sælſkabets naadigſte Præſidis, Arve-Prints Friderichs høye Befaling, at tilkiende de af Hans Kongel. Høyhed udſatte Belønninger efter Fortieneſte: og blev da I. i Henſeende til Agerdyrkningen og Jordbruget tildømt: 1) Knud Ellevſen Heſtegrei af Værdalen 45 Rdlr., hvilken, ſkiønt ubemidlet, i en Tid af 6 Aar af Udmark og unyttig, meeſt Myhr eller Moſe Land, har opryddet og indhegnet omtrent 100 Mælinger, og deraf 40 til Ager og 60 til Eng, ſamt for at aflede Vandet, giort 3550 Alen Grøfter, hvoraf 1700 ere tillukte, ſaa at derpaa kan ployes. 2) Sivert Tøgerſen Fiſſum af Ridſen i Stadsbøigdens Præſtegield 35 Rdlr., ſom med megen Beſværlighed af Myhr og Morads har opryddet over 30 Mæhling Ager, foruden Engbund til 9 Læs Høe, og derhos, for at aflede Vandet, optaget 456 Favner forſvarlige meget dybe og brede Grøfter, hvoraf en ſtor Deel ere fyldte med Stene og bedækkede, ſaa at derpaa kan ployes. 3) Peter Peterſen Dien af Orkedals Præſtegield 20 Rdlr.,

ſom foruden at flytte og opbygge alle Gaardens Huſe paa en bedre og ny Tomt, af Moſer og Kratſkov har opryddet over 20 Mæling Ager, og derfra bortført mange hundrede Læs Steen. II. I Henſeende til Rov-Dyrs Udryddelſe. 1) Tollov Peterſen Foldalen, en fattig Huusmand af Surendals Præſtegield 30 Rdlr., ſom ſelv har opgivet i ſin Levetid at have ſkudt 103 Biørne og 11 Ulve, tilſammen 114 Rov-Dyr, og har ved Præſtens, Fogdens og Sorenſkriverens Atteſter giort beviisligt, at han baade i Normøes Fogderie og andenſteds har drevet dette Skytterie ſin hele Levetid frem for alle andre bekiendte med ſtørſte Flid, og haft ſin meeſte Ophold dermed. 2) Ole Pederſen Tuſæt af Sælboe Præſtegield 20 Rdlr., ſom har beviisliggiort ſelv at have ſkudt 36, og været med andre at ſkyde 36, i alt 72 Biørne. —— Af Hans Kongel. Høyheds Arveprints Friderichs Gave, bliver af det Kongel. Norſke Videnſkabers Sælſkab i Henſeende til indeværende Aar 1773. for Bondeſtanden i Norge, ſaavel Sønden- ſom Nordenfields, følgende Belønninger udſatte, ſom paa Hans Kongel. Majeſts. tilkommende Fødſels-Feſt, den 29de Januar. 1774. ſkal uddeeles: 1) 50 Rdlr. for den, ſom har opryddet og beſt dyrket det meeſte Nyland. 2) 45 Rdlr. for den, ſom har vüſt den ſtørſte kunſtige Vittighed i at arbeyde i Metaller, ſaaſom Gyrtler- Signetſtikker- Uhrmager- og al Slags Smedde-Arbeyde, eller i Henſeende til andre nye eller ſelvlærte mechaniſke Opfindelſer. 3) 35 Rdlr. for den, ſom har lagt ſig til de fleſte og beſt artede Faar. 4) 20 Rdlr. for den, ſom i nærværende Aar ødelægger de fleſte Rov-Dyr, i Henſeende til hvilke 5 Ulve maa regnes imod 2de Biørne. Alle de, ſom vil giøre ſig Haab om nogen af diſſe Belønninger, maa inden November-Maaneds Udgang i dette Aar være indkomne til Sælſkabet med deres udførlige og tilforladelige Efterretninger desangaaende, bevidnede af deres Præſt, Foged og Sorenſkriver.

Göttingen. I det Kongel. Videnſk. Sælſkabs Forſamling er bleven bekiendtgiort, at man har ikke fundet ſig fornøyet med de indſendte Afhandlinger over det opgivne Spørsmaal: Was die eigentliche Natur der tödtenden Dünſte in verſchiedenen Grüften um natürliche Sauerwaſſer? ob ſie der Luft ihre Schwefelkraft benehmen?

ob

ob ſie ſauer ſind, und die Luftröhrchen zuſammenziehen, oder ob ſie auf das Gehirn würken? Man har derfor opgivet ſamme Spørsmaal igien for Aaret 1775. Sælſkabet ønſker at ſee Spørsmaalet beſvaret, ikke ved Hypotheſer, men ved Bemærkninger og Forſøg, og i Beſynderlighed at nævne de Dyr, med hvilke man har giort Forſøg. Prisen er en Skuemynt af 50 Dukaters Værd og bliver uddeelt i Novbr. 1775. Den Mathematiſke Opgave for Aaret 1773. er følgende: Aendert ſich die aſtronomiſche Refraction nach denen Veränderungen der Wärme, welche das Thermometer anzeigt? und wenn dieſes geſchiehet, nach was für einem Geſetze laſſen ſich die Veränderungen der Refraction aus den Veränderungen des Thermometers beſtimmen? Auf was für phyſiſchen Gründe beruhet eine ſolche Vergleichung, und wie iſt ſie aus Beobachtungen herzuleiten und dadurch zu prüfen? For Aaret 1774. er følgende Spørsmaal ſat ud til Priis: Aus was für hiſtoriſch erweislichen Urſachen haben in denen Königreichen, welche in den eroberten Provinzen des Römiſchen Reichs von den ſogenannten barbariſchen Völkern errichtet worden ſind, die chriſtlichen Biſchöffe auf den Reichstagen Sitz und Stimme erhalten, die ſie doch unter der Römiſchen Herrſchaft nicht können gehabt haben? iſt ihnen dieſe Prärogativ von allen Völkern eingeräumet worden? oder welche Völker haben ſie ihnen nicht eingeſtanden? haben ſie die Biſchöffe ohne Unterſchied der Religionsparthejen, oder nur die, welche der Religion des Staats z. Ex. bey den Gothen der Arianiſchen, beypflichteten, genoſſen? Wenn und bey welchen Völkern ſind die Aebte zuerſt hinzugelaſſen worden? und was für einen Einfluß hat dieſe Zulaſſung der Geiſtlichkeit zu den Reichstägen in dieſen älteſten Zeiten in die Staatsverfaſſung dieſer Völker gehabt? —— Foruden det eene oeconomiſke Spørsmaal, ſom blev anmældt i forrige Aar, har Sælſkabet endnu opgivet til Novbr. A. c. et andet saa lydende: Mittel anzuzeigen, die in der Ausführung thunlich, nicht gar zu koſtbar, und der hieſigen Landesverfaſſung angemeſſen ſind, wodurch die Feuerlöſchungs Anſtalten

in den kleinen Städten und auf dem Lande zu verbeſſern, und dem ſchnellen Ueberhandnehmen einer Feuersbrunſt vorzukommen ſey. Prisen for det Spørsmaal om Hoveriets Afſkaffelſe har Hr. Kammer-Raad C. F. G. Weſtfeld til Bückeburg erlangt.

Leyden. De Hrr. Adminiſtratorer af det Stolpiſke Legatum har i deres Forſamling den 20de Octobr. f. A. udſat en Priis af en gylden Medaille paa det Spørsmaal: Sitne homini innatus aliqvis ſenſus, qvo dirigatur ad dignoſcendum & impellatur ad faciendum bonum morale. Prisens Tilkiendelſe er faſtſat til den 13de Octobr. 1773. Afhandlingerne, ſom ikke maa gaae over 40 Sider i Tryk-ken, og være ſkrevne i det Latinſke eller Hollandſke Sprog, maa være indſendte for den 1ſte Julii h. a. til Hr. Prof. van de Wynperſſe, Sekretair ved det Stolpiſke Inſtitut. I bemældte Forſamling blev Prisen, ſom var udſat paa det Beviis for det nødvendige Væſens Tilværelſe af Verdens Egenſkaber, tilkiendt den Afhandling, hvis Deviſe var: O tu qvi putas eſſe neceſſarium hoc univerſum, me cenſere ſecus eſſe neceſſe putes. Ved Billettens Aabning fandt man, at Hr. Lorents Meyer, Præſt til Trywel og Kooten i Friesland, var Forfatteren.

Paris. Det Kongel. Indſkrift. og ſkionne Vid. Acad. har uddeelt en Priis paa det Spørsmaal: Hvorledes var Agerdyrkningens Tilſtand hos Romerne fra Republikens Begyndelſe af, indtil Julii Cæſars Tider, i ſær i Henſeende til deres Regierings Maade, Sæder og Handel. — Det medicinſke Facultet har tilkiendt Hr. le Brun, d. A. D. til Meaux, Prisen for den bedſte Afhandling over Midlerne til at forebygge de epidemiſke Sygdomme, og har for Aaret 1774. opgivet følgende Spørsmaal: Si la peſte eſt une maladie particuliere, quel en eſt le caractere; quels ſont les moyens de la traiter & de la prévenir? — Det Kongel. Vundl. Akademie opgiver atter for Aaret 1774. det Spørsmaal: D'expoſer les inconveniens, qui reſultent de l'abus des Ongvens & des emplatres & de quelle reforme la pratique vulgaire eſt ſuſceptible a cet égard, dans le traitément des ulcerez. Prisen bliver

den-

denne Gang tredobbelt, nemlig en Guld-Medaille af 500 Livres og 100 Piſtoler i Penge. —— Vid. Akad. har opgivet for Aaret 1775. følgende Priis-Spørsmaal: Hvilken er den bedſte Maade at giøre Magnet-Naale paa, at hænge dem op, at overbeviſe ſig om, at de ere i den rette magnetiſke Meridian, og endelig at angive Grund til deres daglige ſædvanlige Forandringer. Priſen ſkal beſtaae af 2000 Livre, og Afhandlingerne bliver antagne til 1ſte Septbr. 1774. —— Man beretter herfra, at tvende Perſoner, ſom vare bidte af galne Hunde, ere helbredede af det, at de i deres Raſerie aade af nogle Zwiebler.

Montpellier. Det Kongel. Vid. Akad. har her bekiendtgiort følgende tvende Priis-Spørsmaale: 1) Quels ſont les Caracteres principaux des terres en général & les moyens de remédier aux defauts de celles, qui ſont peu propres à la production des grains. 2) Quelle eſt l'influence des météores ſur la Végétation & quelle Conſequence pratique peut-on tirer rélativement a cet objet des differentes Obſervations météorologiques faites juſqu'ici. Afhandlingerne for den første Priis, ſom beſtaaer af 600 Livres, bliver ikke modtagne længer end til 1ſte Octobr. a. c., og de for den anden Priis af 100 Daler maa være indſendte for den 1ſte Octobr. 1774. til M. de Ratte, Akademiets ſtedſevarende Sekretair.

Stockholm. Hans Majeſt. Kongen, har ved circulair Skrivelſe til Conſiſtorierne bevidnet ſin alvorlige Længſel efter at ſee en nye Bibel-Verſion befordret, og da til Fond for de derved forefaldende Omkoſtninger er af Rigs-Stænderne bevilget viſſe Indkomſter, hvoriblandt 1 pro Cento af Kirkernes Capitaler over heele Riget udi det første Aar, og ½ pro Cento udi de følgende Aar indtil næſte Rigsdag, ſaa har Hans Majeſt. af Conſiſtorierne forlangt Efterretning til hvad Summe bemældte 1 pro Cento kunde løbe, hvorfra dog maatte undtages Teſtamenter til Kirkerne, eller andre til pios uſus beſtemte Midler, der alene bør anvendes til deres beſtemte Brug.

Lyon.

Lyon. Det mediciniſke Collegium vil i Auguſt. 1774. uddeele en Priis paa følgende Spørsmaals Beſvarelſe: Quelles ſont les differentes eſpeces de dartres; quelles en ſont les differens Principes; quels ſont les moyens de les diſtinguer; quelles ſont les maladies internes, que les vices dartreux produiſent; a quels Symptomes peut-on combattre ces differens principes dans leurs differentes états?

Rouen. Den 25de Auguſt. uddeeler Vid. og Kunſt. Akad. en Guld-Medaille af 300 Livre for den bedſte Afhandling over **Mechanismus af Urinens Affondring med en Beſkrivelſe paa de Redſkaber, ſom virke derved i Almindelighed, og bidrage noget i Beſynderlighed til den Geſvindighed, hvormed denne Affondring ſkeer.**

Dublin. Det her værende Societet har anordnet en Commiſſion, ſom ſkal undersøge den gamle Tilſtand af Kunſter og Litteraturen i Irland, og alle de Ting, ſom har nogen Henſigt til de Irlandſke Antiqviteter. Alle de Haandſkrifter, ſom udbrede noget Lys over dette Kongeriges Love, Skikker og Hiſtorier i de ældſte Tider, ſkal den gjennemſee og overſætte. Den vender ſig derfor til alle Lærde i Frankerige, Spanien, Italien, Tydſkland, og i alle andre Europæiſke Stater, for at udbede ſig deres Bieſtand til denne Undersøgning, da den ikke tvivler, at der jo i andre Lande ſkal forefindes mange Haandſkrifter og Monumenter, ſom betræffe de Irlandſke Oldſager.

Halle. Hans Kongel. Majeſt. har allernaadigſt behaget at udnævne følgende Profeſſores extraordinarios her ved Univerſitetet, Hr. M. **Griesbach** i det Theologiſke, Hr. D. **Kønig** i det Juridiſke, Hr. D. **Wohlfarth** i det Mediciniſke, og de Hrr. M. M. **Vogel** og **Schütz** i det philoſophiſke Facultet.

Frankfurt an der Oder. Hr. Mag. **Rud. Wilh. Zobel**, hidindtil Lærer til Kloſterbergen, er her ved Univerſitetet udnævnt til ordentlig Lærer i Philoſophien og Veltalenheden.

Am-

*** *** ***

Amsterdam. Den 1ste Mart. døde her den bekiendte Historieskriver Hr. **Johann Wagenaer.**

Berlin. Her er død i dette Aar Hr. Doctor **Hirschel**, af en hidsig Feber. Denne lærde Læge var just beskæftet med Udgaven af en nye Bog, som han havde vildet tilskrive Hr. Prof. **Baldinger** i Gøttingen.

Cassel. Hr. Hofraad **Schlegel**, som har giort sig berømt ved sine Stridsskrifter om Brandkornet, er død i Begyndelsen af dette Aar.

Gøttingen. Den 27de Januar. døde den af Jurisprudentzen og Historien høytfortiente Hr. Geheime Justice-Raad **Gebauer** i sin Alders 83 Aar. — Den 8de Febr. døde Hr. Prof. **Hamberger**, hvis udbredede og grundige Kundskaber, har forhvervet ham ligesaa megen Roes, som hans ædelmodige og venlige Forhold, Kiærlighed og Høyagtelse. I hans Sted er Hr. Prof. **Dieze**, udnævnt til Professor i Litterar-Historien.

Halle. Den 12te Decembr. f. A., døde Hr. Joh. **Friederich Stiebritz**, ordentlig Lærer i Philosophie og Oeconomie her ved Universitetet, i sin Alders 67 Aar. Han har ved sine Skrifter giort sig fortient af den lærde Verden, og af Universitetet ved sine mange Aars Forelæsninger.

Leipzig. Den 7de May døde her den berømte D. **Christ. Gottlieb Ludevig**, ordentlig Professor i Therapien.

Paris. Hr. **Mich. Ludw. Vernage**, Kongel. Censor og Docteur Regent ved det mediciniske Facultet, er her død i sin Alders 76 Aar. — Her er død den gamle Digter **Piron**, i en høy Alder. Han havde allerede tilforn giort sig dette Gravskrift:

Ci gît Piron, qui ne fut rien,
Pas même, Academicien.

Kort for ſin Død, da han næſten ganſke havde miſtet ſit Syn, har han forfærdiget følgende Linier:

Je ſuis au bout de ma route;
C'étoit un vrai caſſe-cou;
J'y vis clair je n'y vis goutte;
Je fus ſage, je fus fou:
Enfin je me vois au trou
Qve n'éuite fou ni ſage;
Et je vais je ne ſçais ou.
Adieu Piron, bon voyage.

Rinteln. Her er død Hr. **Reinhard Abraham Møller**, Profeſſor i Lovkyndigheden, i hvis Sted er hidkaldet Hr. Joh. Peter Bachen, Prof. i Lovkyndigheden ved Gymnaſium til Steinfurt.

Stockholm. Den berømte Hr. Abb. **Michelesſi**, Medlem af det Sv. Vid. Akademie, der ſaa fortræffelig har fortalt og beſkreven den ſidſte Statsforandring i Sverrig, er her død den 1ſte April.

Wetzlar. Den 9de Februar. døde her den Kongel. Geheime Krigsraad, Hr. **Johann Hartvig Reuter**, i ſin Alders 48 Aar. Verden har i ham forloret en ſtor og ſkarpſindig Juriſt.

Wien. Den 4de April døde her, efter en langvarig Sygdom Biſkopen af Veſprin i Ungern, Keyſerl. Kongel. virkelig Geheime-Raad, **Ignatz Koller von Nagy Moncya**, i hans Alders 47 Aar. Han beſad ſtor Lærdom og Menneſke-Kiærlighed, og førte en opbyggelig Vandel.

Wittenberg. Hr. **Carl Gottlob Sperbach**, Prof. i de østerlandſke Sprog og Senior ved Univerſitetet, er død i en Alder af næſten 80 Aar.

Zerbſt. Hr. **Joh. Henrich Eberhard**, offentlig Lærer i Lovkyndigheden her ved Gymnaſium, er død i ſin Alders 29 Aar.

Forſte Regiſter

over

Forfatternes Navne og Skrifter,

ſom findes anforte i de

Kiøbenhavnſke

Efterretningers

Forſte Hæfte

for Aaret 1773.

A.

	Side
Aftens Promenader eller Samtaler	198
Ahlemanns Rede von der Beforderung der Rechtſchaffenheit ꝛc.	13
Alberti beyde letzte Predigten	110
Alix Kurzgef. Anweiſung zur Hebammenkunſt	288
Anakreontiſke Digter	309
Anales Belgiques	208
An Appeal to common Senſe	262 og 313
Anville Etats formes en Europe après la Chûte de l'Empire Romain occident	126
Arzt fordanſket Ti Breve fra en Fader til ſin Søn om en Herres Pligter mod ſine Tienere	257

B.

Bachiene hiſtor. und geograph. Beſchr. von Paläſtina. 2 Th. 2 B.	320
Baden overſat af Svenſk Anviisning til hele Stats-Hiſtorien	359
Balles gudelige Taler, holdne ved adſkillige Leyligheder	50
— Taler ved theologiſke Forelæsningers Begyndelſe paa det Kiøbenhavnſke Univerſitet	145

	Side
Balles Tvende Prædikener paa første Jule-Dag og Nye-Aars Dag	167
—— De Inſpiratione Librorum Sacrorum Commentatio. Anmældt	404
Bang. Diſſ. med. inaug. de uſu medico acidi Vitriolici	401
Baretti Reyſen von London nach Genua ꝛc.	77
Barletti Nuove Sperienze eletriche	95
Barlow the complet Engliſh Dictionary	109
Baſedow Anſchläge zu Armen-Anſtalten	172
Bechs Forſøg til en moralſk Afhandling om Tarveligheds Indflydelſe i et Folks Tilſtand, Virkſomhed og Sæder	247
—— overſat paa Danſk Moraliſke Breve til Hiertets Dannelſe	338
Beickhardt de totius morbi temporibus	176
Bell de Luxu Germanorum	176
Bemerkungen über den letzten Krieg wieder die Türken	367
Berättelſe til Rickſens Högloſl. Ständer	138
Berichte und Bedenken, die Kriebelkrankheit betreffend ꝛc.	273
Berliniſche Sammlungen IV. B. 1ſte St.	175
—— —— —— —— —— 2tes St.	288
—— —— —— —— —— 3tes St.	301
—— —— —— —— —— 5te og 6te St.	384
Beyers Evangeliſke Harmonie	82
Bibliſche Erzählungen für die Jugend. Erſt. Th.	271
Biedermann Diſſert. inaug. de Jure Reformandi territoriali ad tres Religiones in J. R. G. receptas haud reſtricto	204
Bode deutliche Anleitung zur Kenntniß der geſtirnten Himmels	31
Bonnegarde, Dictionn. hiſt. & crit. ſur les vices, le Caractere, les Moins & les opinions de pluſieurs Hommes celebres	42
Boſſu Trawels trough that Part of North-America formerly called Loviſiana	47
Bouillon Calendrier intereſſant pour l'Année bis ſextile	62
Boyſen Briefe an Herrn Gleim	191
Branders die neue Art Winkel zu meſſen	302

Side

Brasloni von den Misbrauchen der geiſtlichen Gerichtsbarkeit : : 144
Briefe über die wichtigſten Wahrheiten der Offenbahrung 364
Brittiſches Muſeum : : 108
Bruun. Einer Tambeſkiælver. Et Sørgeſpil : 161
Buchholz chymiſche Verſuche : : 46
Buffons Naturgeſchichte 4ter Th. : 303
Burks Sammlungen zu der Paſtoral-Theologie 153
Burmanni Vachendorfia : : 111
Bülow de Victoris Jure circa Sacra : 156
Büſching Einlad. Schrift zur öffentlichen Prüfung der Gymnaſiaſten und Schulen des grauen Kloſter : : 192
Büttner, Vergleichungs-Tafeln der Schrift-Arten verſchiedener Völker in denen vergang. und gegenw. Zeiten : : 43

C.

Campers Beſkrivelſe paa Johann Becks kunſtige Næſe 109
Catechetiſche Erläuterung der verordneten bibliſchen Vorleſung : : 400
Communicanteres Selvprøvelſe : 197
Cotta's Verſuch einer ausf. Kirchenhiſtorie des N. Teſts. 288
Crügers neue Sammlungen einiger Predigten 16

D.

Daniel ſecundum ſeptuaginta : 199
De la Fond Lettre ſur l'Electricité médicale : 30
—— —— Traité de l'électricité : 95
De la Foſſe Cours d'hippatrique : 112
De l'Isle Eſſai de Criſtallographie : 207
Der Sieg der Einfalt über den Verſtand : 399
Det vigtige Spørsmaal om Kornets frie Ud- og Indførſel 290
Dictionn. hiſtor. d'Education : : 80
Die beſte Welt, et Digt : : 335
Die Offenbahrung des heil. Johannes : 160
Drummundi Comment. de Febribus arcendis 109
Dyſſel om Indretningen og Anlægget af ſmaa Teglbrænderier : : 218

E.

Side

Efterretning om det typographiſke Sælſkabs Fremgang 97
Ehlers Antritts-Rede von der Nothwendigkeit beym Erziehungs-Geſchäfte, vorzüglich auf die Bildung des Herzens zu ſehen 14
Ein anderer mit kleinen Akademien ſympathiſirender Raiſonneur 47
Einems Ueberſ. der Hr. v. Mosheims Kirchengeſchichte. 3 Th. 320
Elkiær Huusholdnings Kiernen af Danſke Lov om Landvæſenet 220
En opbyggelig Paſſions-Samtale imellem en Lærer og et Barn om JEſu Lidelſes ſaliggiørende Betragtning og Virkning 281
En gudfrygtig Lærers Anviisning, hvorledes JEſu Chriſti Høyhed i Paſſions Tiden ugentlig med Børn kan afhandles 281
Erxlebens Anfangsgründe der Naturlehre 352
Ewald. Harlequin Patriot 134

F.

Feder. Logik und Metaphyſik. Dritte Auflage 48
Feddersen Andachten im Leiden und auf dem Sterbebette 157
Felbiger Die Kunſt, Thürme oder andere Gebäude vor den ſchädlichen Wirkungen des Blitzes durch Ableitungen zu bewahren 203
Ferber Die Sorge auf Academien für die Geſundheit 368
Feyga's Diſſert. inaug. de Juſtitia pœnarum Capital. 208
Finni Johannæi Hiſtoria eccleſiaſtica Islandiæ 209
Fiſchéri Palæphati Libellus de incredibilibus 160
Flatten Unterſuchung der Preisfrage von der Sünde wieder den Heil. Geiſt 151
Freyberg Solemnia diſtribuendorum Summorum in Philoſophia honorum 94
Freymüthige Unterſuchungen die Offenb. Joh. betreffend 141
Friborg Diſſert. med. pract. inaug. de uſu Corticis Peruviani Medico 401
Fritænkeren, et Sørgeſpil 54

G.

Side

Gatterers Einleitung in die Synchroniſtiſche Univerſal-Hiſtorie : : 64
Germanez Hiſt. des Revolutions de Corſe - 110
Geſchichte berühmter Frauenzimmer : 208
Gibſons Hyrde-Breve, ved Hee overſatte : 1
Gleim an die Muſen : : 336
— die beſte Welt : : : 335
— Lieder für das Volk : : 382
Griſchows Kurzgef. Nachr. von ältern und neuern Liederverfaſſern : : 15
Grozheim die groſſe Pflicht der Chriſten die göttlich geoffenbarte Religion zu verehren : 128
Gründe für die gänzliche Abſchaffung der Schulſprache des theolog. Syſtems 155
Grüner Cenſura Librorum Hippocrateorum 239
Guindant. Expoſitions des Variations de la Nature dans l'eſpece humain - 48

H.

Haarwood A new Introduction to the Study and Knowledge of the new Teſtament 304
Hallers Abhandl. über die Futterkräuter der Neuern 91
Hammers Chriſtelige Føleſelser udi hellige Sange 305
Hauſens Verſuch einer Geſchichte des menſchlichen Geſchlechts : : 107
Heckers Die Glaubenslehre der Chriſten, zum Gebrauch der Schulen : 329
— Von den Uebungen der Liebe zur Zeit der Theurung 287
Hee, Overſættelſe af Gibſons Hyrde-Breve : 1
Hempel De bonæ Voluntatis ad Veritatem recte cognoſcendam neceſſitas - 317
Henault, Geographie élémentaire, traitée en forme d'entretiens - - 60
Herbergeri Paſſions Time-Viſer : 280
Hiller, Der Aerndtekranz, eine comiſche Oper, in drey Acten : : 409
Hiſtoire naturelle & civile du Roy de Siam - 16
Hiſtoire nouvelle & impartiale d'Angleterre 112

Regiſter.

Side

Holberg, Peder Paars, udgivet paa nye ved et Sælſkab . . 17

Horſters korte Udtog af de bibelſke Hiſtorier til Ungdommens Brug i Skolerne . 405

Höpken, Gedächtniß-Rede auf weil. Sr. Excell. den Herrn Reichsrath Grafen Carl Guſtav Teſſin . . 126

J.

Jacobi. Die beſte Welt . . 335

Idyller og Samtaler . . 130

Jonge, Lexicon Scholaſticon Latino-Danicum &c. er kun for det første et Prøve-Ark 407

K.

Kæſtner, Der Königl. Schwed. Akademie der Wiſſ. Abhandlungen auf das Jahr 1769. 92

Kennicott, Anmældelſe af hans Udgave af det Gamle Teſtam., Hebraiſke Text . 396

Kieslings Fortſetzung der Hiſtoria Motuum des Hrn. D. Valentin Löſchers zwiſchen den Ewang. Lutheriſchen und Reformirten 397

Kochers zwey Abhandl. aus der philoſ. Geſchichte zur Erläut. einiger Stellen in der Auſpurg. Conf. 287

Kœnig, Diſſ. inaug. de viciſſitudinibus Juris Rom. circa Donationes inter Virum & Uxorem 144

Kœhlers Commentatio critica ad Vir. perill. Chriſt. Ad. Klotz, de qvodam Bionis loco & nova ejus Editione . 256

Kœnneke, De Cauſis Verſionis Alexandrinæ ab Archetypo diſſenſus .

Koken, Kern der Sittenlehre JEſu . 59

Krügelſtein, Die Beherzigung der Zeit . 45

Kölbele's kleiner Verſuch über die Wunder . 330

König, Diſſ. inaug. de Romediorum indigenorum ad morbos cuivis Regioni endemicos expugnandos efficacia . 402

Königsmann, Humanitatis Studia neceſſitudine inter ſe mutuisqve officiis conjuncta 192

L.

	Side
L'an deux mill' qvatre cent quarante	205
Le Médécin des Dames	112
Leſſing. Jøderne, et Lyſtſpil, overſat ved Wandal	199

M.

Mangelsdorphii, Vita & Memoria viri ill. Chriſt. Ad. Klotzii	334
Mangelsdorphius, Chriſt. Ad. Klotzii opuſcula philologica & oratoria edidit	351
Marees, Unterſ. der Verbindtlichkeit der göttlichen Geſetze	89
Maſtalier, an Deutſchland wegen ſeines Kayſers	239
Medicus, Index Plantarum Horti electoralis Manheimenſis	142
Mellin, Auszüge aus den beſten Medicin. Probſchriften	143
Memoria viri illuſtr. *Joan Schoepflini*	111
Merkele, Predigten über die Bildung des neuen Menſchen	159
Merkwürdige an einen Polniſchen von Adel geſchreibene Briefe	224
Michaelis, poetiſke Breve	253
— — (Joh. Dav.) Orientaliſche und Exegetiſche Bibliothek	220
— — Verſuch über die ſiebenzig Wochen Daniels	296
— — Orient. und Exegetiſche Bibliothek zw. Th.	398
— — deutſche Ueberſetzung des Alt. Teſtaments des IV. Th. 1 Hälfte	400
Millers Udtoge af den Mosheimiſke Sædelære	319
Mills Verſuch vom dem Wetter	334
Mine Overbeviisninger	133
Moldenhawer, der zweyte Brief Pauli an die Corinthier	57
Moſer, von der Reichsverfaſſungsmäſigen Freyheit von deutſchen Staatsſachen zu ſchreiben	170

Side

Mulzer. Hiſtoria Legum eccleſiaſticarum, qvibus in Germania utimur : 300

Murray, Antiqvit. Septentr. & Britannicæ atqve Hibernicæ : : 9

Mörks Thecla, eller den ved Eienvordighed prøvede Troens Dyd : : 326

N.

Nannestads Veyledning til en forbedret Christendoms Undervisning for Børn og Ungdom 65

Neue Bremiſche Magazin : : 137

Neue alchymiſtiſche Bibliothek : 256

Nøltings, Predigt über Hebr. VII. 3. 255

Nouvelle Philoſophie du bons Sens : 16

O.

Oden : : : 14

Oelrichs Germaniæ litteratæ Opuſcula 331

Olavius, Islendſk Urtagards Bök : 98

—— —— Afhandling om Fiſkerierne : 104

—— —— Termini Botanici, ſom Grunden til Plantelæren : : 311

Orton, Taler om Evigheden : 193

P.

Pallas Reyſe durch verſchiedene Provinzen des Ruſſiſchen Reichs : : 139

Pearſalls philoſ. und erbaul. Betracht. über einige Gegenſtände des Natur : 332

Pennants Brittiſche Thiergeſchichte : 76

Philo-Dano-Norvagi Tanker : 7

Phyſik. oeconom. Bibliothek : : 93

Platnes, Briefe ein Arztes an ſeinen Freund üb. den Menſch. Körper : : 48

—— —— Anthropologie für Aerzte und Weltweiſe 304

Seite
Predigten von Proteſt. Gottesgelehrten Erſt. Samml. 304
Preu, Verſuch einer Sismotheologie 389
Pringle, Obſervations ſur les maladies des Armees 64
Pütters vollſtändigeres Handbuch der deutſchen Reichs Hiſtorie 400
Pörner, Anmerk. über Hrn. Baume's Abhandl. vom Thon 106

R.

Ribours Unterricht für Mutter 111
Recueil de quelques pieces relatives aux Finances & au Commerce d'Angleterre 127
Rede in der auſſerord. Verſ. der K. Pr. Ac. der W. 336
Reichards Flora Moeno-Francofurtana 304
Reimarus, die wichtige Frage von den freyen Aus- und Einfuhre des Getraides 173
— — Det vigtige Spørsmaal om Kornets frie Ud- og Indførsel, overſat ved P. T. W. 290
Retſch, wahre Quelle nnd materielle Urſache vom Podogra und allen gichtigen Krankheiten ꝛc. 87
Reuß, Vertheidigung der Offenbahrung Johannis, gegen den Herrn D. Semler 368
Reviſion der Philoſophie. Erſt. Theil 269
Richters Comment epiſtolaris de Inſitione Variolarum 46
— — Lehrbuch, einer Natur-Hiſtorie 333
— — de cauſis infanticidii impunis 128
Riedels Launen an mein Satyr 399
Roi. Die Harbkeſche wilde Baumzucht 47
Roos. Fundamenta Phychologiæ ex S. Scriptura collecta 282
— — Auslegung der Weiſſagungen Daniels 349
Roſenkilde, overſat af Engelſk paa Dansk, det gud-dommelige Liv udi Menneſkets Siæl ꝛc. 387
— — Udtog af Torfæi norſke Krønike om de For-andringer, ſom Norge har været under-kaſtet baade i verdslige og geiſtlige Sager 404
Rowe's vermiſchte Wercke 383

S.

Seite

Sagar. Syſtema morborum ſymptomaticum 175
Sahl. M. T. Ciceronis Lælius — in uſum Juv. Schol. Haunienſis recenſuit = 33
Sammlungen aus der neueſten Brittiſchen Litteratur 1 B. 3 St. = = 283
Sammlung etlicher Briefe des Herrn Em. Suedenborg 336
Saverien. Hiſtoire de Philoſophes anciens 125
Saxdorph, Plan til Forelæsninger over Jordemoder-Videnſkaben = = 129
Scheffer, Briefwechſel ꝛc. = = 48
Schelz Ausführliche Einleitung in die Erfahrungs-Lehren des Chriſtenthums nach der Schrift 96
Schlegel. Sammlung zur Däniſchen Geſchichte ꝛc. 113
Schlerwein, les Moyens d'arreter la miſere publique 144
Schlöſſer, Catechismus der Sittenlehre für das Landvolk = = 40
Schmidts Almanach der deutſchen Muſen 79
— — kritiſche Unterſuchung, ob die Offenbahrung Johannis ein göttliches Buch iſt ꝛc. 381
Schramm, Verſuch über den philoſophiſchen Geſchmack 222
Schriften zur Bildung des Herzens und des Verſtandes 174
Schulz Geſchichte des Osmanniſchen Reichs. III. B. 127
Schumacher de Hiſtor. litteraria præſtantiſſimo ingenia acuendi adjumento = 112
Schwabe de Monumentis ſepulchral. qvibusdam Sachſenburgicis commentatio 44
Scopoli Preisſchrift von den Urſachen des Mangels an Düngen = = 63
— — Flora carnioljca = = 303
Seiler. Der Geiſt und die Geſinnungen der vernunftmäſſigen Chriſtenthums = 159
Sigurdſens Anmærkninger i et Brev til ſin Ven over den 31 Deel af allg. W. Hiſtorie 321
Sprenger, vollſtändige Anfangsgründe des Feldbaues 299
Streſow, Theeodicee der göttlichen Offenbahrung 346
Stritter Memoriæ Populorum e Scriptoribus hiſtoriæ Byzantinæ = 305
Störck de uſu Medico Pulſatillæ nigricantis 127

Regiſter.

Side

Suhms Samlingers 1 B. IV. St. 166
—— —— Hiſtorie om de fra Norden udvandrede Folk II. Bind 385
Sulzer allgem. Theorie der ſchönen Künſte ꝛc. 15
Sörgel Agrikola des Tacitus 320

T.

Talbot Lettres on the french Nation 61
Theatral-Kalender von Wien 107
The Chriſtian's Magazine 80
Traité de la Circulation & du Credit 124
Tralles de vi Opii cardiaca 141
Trauſchen Deutſches Theater 224
Tulla. Bibliſches Jahrbuch 112

U.

Ueber die moraliſche Schönheit und Philoſophie des Lebens, Reden und Verſuche 85
Ueberzeugender Unterricht beunruhigter Chriſten 160
Unzers Erſte Gründe der Phyſiologie der eigentlichen Natur thieriſcher Körper 28

W.

Walch. Num Ignatius Chriſtum poſt reſurrectionem in carne viderit 350
Wandall overſat paa Danſk C. F. Gellerts moralſke Forelæsninger. Første Bind 369
Warum mangelt es bey den täglichen Wachsthum der Wiſſenſchaften, gleichwol noch ſehr an guten Predigern 272
Wells Forſchung in die Urſache der Erhitzung des ungeläſchten Kalks 303
Vergnügung bey müſſigen Stunden 143
le Vermiſſeur parfait 240

Side

Vierteljährige Nachrichten von Baſedows Elementarwerke : : 63
Vocabulaire François ou Abrégé du Dictionn. de l'Académie Françoiſe : 96
Vogels Umſchr. der prophetiſchen Bücher Alt. Teſtaments 1 Th. : : 272
—— —— Acad. prælectiones de cognoſcendis & curandis præcipuis corporis humani Affectibus : : 394
Wynne A General hiſtory of the Britiſh Empire in America : : 80

Z.

Zachariæ Bibliſche Theologie. Anden Deel 368

F.

	Side
Fernisſens Tillavelſe, Afhandling derom	240
Fiſkerier paa Island, Afhandling derom	104
Forelæsninger, theologiſke, Taler derover	145
Forelæsninger, Gellerts Moralſke, deres Characteer	372
Fritænker, dette Ords vaklende Bemærkning	55
Fritænkere, deres Syſteme og Betragtning derover	373

G.

Giernings oftere Randſagelſe	391 o. f.
Giftermaal med en Perſon af ulige Omſtændigheder, men en dydig Characteer, Tanker derom	543 o. f.
Grændſer mellem Norge og Sverrig	113

H.

Havedyrkning, Underretning derom for Islændere	98
Herrers Pligter imod Tienere	257
Hippocratis Skrifter, ægte og uægte, hvilke ere	239

I.

Ignatius, om han har ſeet Chriſtum i Kiødet efter hans Opſtandelſe	350
Jordemoder-Videnſkab, Plan til Forelæsninger derover	130
Jordſkiælv, theologiſk Betragtning derover	380
Islands Kirke-Hiſtorie	209 o. f.

K.

Kornets frie Ud- og Indførſel, Afhandling derom	290
Kriebel-Syge	273

L.

Lælius, Ciceronis, Anmærkninger derover	33. o. f.
Lykſalighed, hvori beſtaaer	354
Ligegyldighed, mod Sandhed og Vildfarelſe, kan baade være en Dyd og en Laſt	297

Andet Regiſter
over
de vigtigſte Materier,
ſom forekomme i det
Førſte Hæfte.

A.

	Side
Aabenbaring, den guddommelige, en Theodicee derfor	346
—— —— Breve over dens vigtigſte Sandheder	364
Agerdyrknings Anfangsgrunde	299
Anmærkninger over 31 Deel af allg. W. H.	321
Antiqviteter, nordiſke, britanniſke og hiberniſke	9

B.

Begiærligheder, deres Umættelighed	354
Breve, moralſke, efter hvad for Plan kan og bør ſkrives	337

C.

Catechismus, philoſophiſk-theologiſk, indrettet til Ungdommens Brug, Forſlag dertil	5
Chriſtendoms-Undervisning, Veyledning dertil og Regler derfor	65 o. f.
Compagnie, Oſtindiſke i Dannemark, Hiſtorie derom	115

D.

Daniels 70 Uger, Afhandling derom	296
Digter, Anakreontiſke	309
Dyd, Begreb derom	371
Døende, deres Indſigt og Udſigt i Evigheden	356

E.

Einer Tambeſkiælvers hiſtoriſke Character	163

F.

Side

Thule, hvad derved forſtaaes : 210
Troens Sandheders Forbindelſe med den Lære om Pligterne under den offentlige Underviisning paa Prædikeſtoelen : 369

U.

Ulykker, hvad for Fordeele Menneſker deraf kan høſte 340

V.

Vantroe og Overtroe : : 1
Vers, deres Overſættelſe paa Danſk, Tanker derom 377 o. f.
Viderværdigheder, hvad for Fordeele Menneſker deraf kan høſte : : 340 o. f.
Villie, en god, er nødvendig til Sandheds Kundſkab 317

Æ.

Ægteſkab, om Forældre bør tvinge Børn dertil med viſſe Perſoner, ſom de ſelv bær ingen Kiærlighed for : : 355
Evigheden, tre Taler derom : 194

Regiſter.

M.

Side.

Moder, en ulykkelig, ſom ombringer hendes eget Foſter af Frygt for Verdens Skam og Forhaanelſe : : 357

Moralen, om en indtagende og ſmuk Læremaade i dens Foredrag bør forkaſtes : 87 o. f.

N.

Naturens Betragtning, den værdigſte Beſkæftelſe for et dydigt Menneſke : 355

O.

Overbeviisninger : : 133

Overtroe og Vantroe : : 1

P.

Philoſophie, dens Reviſion : 269

R.

Religion, Begreb derom : 370

Retfærdighed, Guds ſtraffende, rigtig og urigtig Foreſtilling derom : 168

S.

Sandheds Kundſkab, hvorvidt en god Villie dertil er nødvendig : : 317

Selvroes, Betænkning derom : 25

Selvprøvelſe, Communicanters : 197

Senſus, communis, hvad gielder i Philoſophie og Theologie : : 262

Spaadomme, Daniels, Forklaring derover 349

Statshiſtorie, Anviisning dertil for de unge i Skolerne 359

Synd imod den Hellig Aand, Afhandling derom 151

T.

Tarvelighed, Afhandling om dens Indflydelſe i et Folks Tilſtand, Virkſomhed og Sæder 247